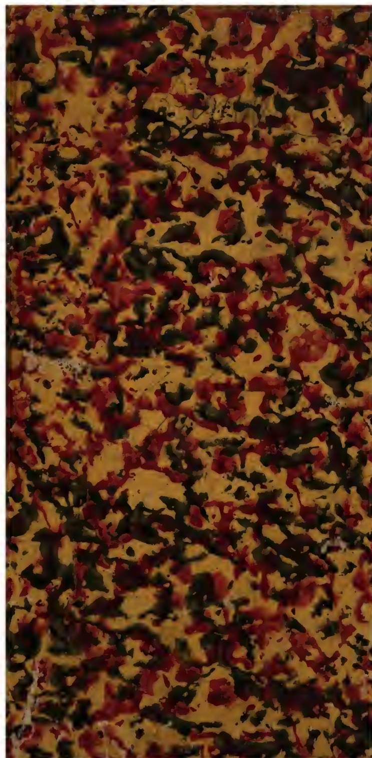

6
9 N
36

COMMENTARIA

IOANNIS COCHLAEI, DE ACTIS ET SCRIPTIS MARTINI LVTHERI SAXONIS, Chronographice, Ex ordine ab Anno Domini M. D. XVII. usq; ad Annum M. D. X L V I. Inclusiue, fideliter conscripta.

Adiunctis Duobus Indicibus, & Edicto Vuormaciensi.

MVLTIPLEX PRAEPARATA EST HIC LECTORI VTILITAS, PER RERVM GESTARVM *ex fide & ueritate narrationem: ut cognoscat, quanta Luthero fuerit uis ingenij, quantaq; laborum tolerantia, quantus animi in affectibus impetus, quanta styli saeuitia: Et qualia fuerint de eius doctrina, Papae, Imperatoris, Regum, Conciliorum, Episcoporum, Vniuersitatum, Erasmi, & id genus Doctissimorum quorumlibet iudicia.*

Pars altera, quae est de Dogmatibus & Sermonibus Lutheri, non potuit ad has Nundinas excudi.

Apud S. Victorem prope Moguntiam, ex officina Francisci Behem Typographi.

M. D. XLIX.

GENEROSISSIMO
AC ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO HERCVLI ESTENSI, DVCI Ferrariæ &c. Domino suo Clementissimo, Ioannes Cochlæus Germanus, Canonicus Cathedralis Ecclesiæ Vratislauiensis.

S. P. D.

ENEROSISSIME AC ILLV-strissime Princeps, Domine Clementissime, Quum ego ante annos XXXII. FERRARIAE, in ampla & pulcherrima urbe tua, eaq; natura & arte situq; munitissima, & fertilitate soli, ædificiorumq; amplitudine & ornatu, atq; platearum latitudine & mundicia, hortorumq; amœnitate ac præterfluentis Padi, Clarissimi Italiæ fluminis, commoditatibus fœlicissima: in studio sacrarum literarum, á Magistris Almæ facultatis Theologicæ, sub consueto examinis rigore, Doctoratus insignia consecutus fuerim, Dum Martini Lutheri nomen, non solum Italiæ, sed Germaniæ quoq; prorsus adhuc incognitum esset: Paulo post uerò, repente nouæ doctrinæ fama & contradicendi audacia diuulgari cœpit, et sub prætextu corrigendorū abusuum, præsertim Romanæ Curiæ, Indulgentiarum, & uariarum conquirendæ pecuniæ adinuentionum, sibi fauorem Laicorum & disertorum hominum: Odium uerò Cleri & Monachorum, conciliauit. Cum igitur studij mei insignia debeam, & accepta referam Clarissimæ Vniuersitatis Ferrariensis Almæ facultati Theologicæ, non puto me honestius aut iustius hunc laborem meum, ulli nuncupare Principi aut Patrono posse, quàm Clarissimo Nomini tuæ Illustrissimæ Celsitudinis. Quod ut clementer in bonam partem accipias, humiliter oro ac supplico. Scripsi & pia intentione et bona fide hanc historiam, in qua referuntur uerba propria multorum ac magnorum uirorum. Ex quibus uaria de Lutheri doctrina, eiusq; audacibus cœptis, scriptisq; & Actis, referuntur iudicia. De quibus lectori sententiam & censuram relinquo. Mihi curæ fuit sub ueritatis compendio ista referre, ut & præsens sæculum intelligat, quàm longe á scopo Euangelicæ doctrinæ, & ab obedientiæ debito, atq; ab unitate Ecclesiæ, contra legem Charitatis, & contra certissima Christi & Pauli eius Apostoli monita,

egerint scripserintq; & prædicauerint, Lutherus & complices eiús, qui nefarijs conatibus & machinationibus suis, sine omni emendationis fructu, totum conturbauerunt mundum dißidijs, & dubitationibus scandalosißimis in fide & religione Christiana. Christus abiturus ex
Ioan. 14. *hoc mundo ad Patrem, dicebat discipulis suis. Pacem relinquo uobis: pacem meam do uobis. Lutherus cõtra minacißime dixit Summo Pontifici & uniuerso Clero. Nec uiuus, neq; mortuus, pacem uobis relinquam. Quod, proh dolor, nimis uere factis ipsis comprobauit hactenus per XXX. annos & ultra: Quandoquidem non solum Clero, sed Laicis quoq; & toti Ro. Imperio, pacem abstulit, & periculosißimas Religionis & Reipub. discordias post se reliquit. Faxit Deus Opt. Max. ut pacem suam nobis reddat tandem, ut iterum uere dici & scri-*
Act. 4. *bi poßit: Multitudinis credentium erat cor unum, & anima una. Boni consulat, precor, Clementia tua Illustrißime Princeps, quod ausim sub Illust. Celsitudinis tuæ nominis splendore ac patrocinio, hoc qualecunq; ueritatis testimonium in lucem proferre: ut & ij, qui supersunt, ex his scriptis aut gratulentur, & Deo gratias agant, quod alieni ab hisce nouitatibus et dißidijs, per gratiam Dei á Catholica & Apostolica fide non defecerunt: Aut intelligant, atq; humiliter recognoscant alij, qui temere, relicta Ecclesiæ pace & unitate, atq; sanctorum Patrum et maiorũ nostrorũ fide, nouis sectis hactenus adhæserũt: quãta in pericula præcipitauerint animas suas, dum legerint ex hoc libro, quam incerta sint sectarũ fundamenta, super quibus non solum ab Ecclesia, sed etiam á seipsis dißident, & se inuicem condemnant: Et pia posteritas discat hinc, huiusmodi nouis dißidijs in tempore ac statim resistere, & uulpeculas capere, dum paruæ sunt, antequam inualescant, & seditionibus auctæ, sine magna clade aut calamitate capi non poßint: Iuxta illud Ouidij.*

Principijs obsta, sero medicina paratur.

Bene ualeat Amplißima & Illustrißima Celsitudo tua, Domine Clementißime, Duxq; Clarißime, in Domino IESV Saluatore nostro.

FRAGMENTVM EX LITERIS

Theologorum Vniuersitatis Ferrariensis, super promotione D. Ioannis Cochlæi.

Viri

Iri diuinarum lectionum studijs dediti, & in lege Domini eruditi, sub religionis habitu præsertim contemplantes, summo fauore, ac dignitate ali, celebrarique debent, eoq; benignius decet honestis suis desiderijs, ac probatissimis animi uotis obsequi, quo eorum fructibus maius commodum Ecclesia diuina consequi potest. Cum igitur Dominus Ioannes Cochleus, Nurenbergensis, Germanus, Magister in Theologia, sic in eadem facultate hactenus studens, diuina prouidentia profecerit, quod per ipsum laudabilibus Bibliæ & Sententiarum completis lecturis, cæterisq; actibus, ad ordinem Magisterij requisitis, se idoneum præbuit, ad recipiendum in eadem facultate Magisterij gradum, honorem, ac insignia Doctoralia. Quapropter Venerabilis ac eximius Decretorum Doctor, ac Ciuis Ferrariensis, Dominus Georgius Priscianus, in spiritualibus et temporalibus Vicarius Substitutus, Reuerendissimi in Christo Patris et Domini, Domini Hippoliti Estensis, Dei et Apostolicæ Sedis gratia Cardinalis Sanctæ Luciæ in Silice, Episcopi Ferrariensis, necnon Florentissimi Studij Almæ urbis Ferrariensis optime meriti Cancellarij dignissimi, ad quem hæc & similia expediri pertinet: Attendens facundiam & huiusmodi facultatis scientiæ profunditatem, morum grauitatem, aliaq; multiplicia dona uirtutũ, quibus eiusdem Domini Ioannis dignitatem Altissimus illustrauit, ipso ornatissimo Domino, Domino Ioanne, in priuato examine iuxta morem, supradicta facultate hodie personaliter constituto, & per Reuerendissimos Dominos Doctores, & Magistros excellentissimos Almæ Vniuersitatis sacræ Theologiæ, Ciuitatis Ferrariensis, ardue et rigorose examinato, et ab ipsis omnibus Doctoribus unanimiter & concorditer approbato: Authoritate præfati Domini, Domini Cardinalis, Episcopi Ferrariensis, Cancellarij prænominati, sibi in hac parte concessa, eundem Dominum Ioannem (ut dictum est) ardue examinatum, & laudabiliter approbatum, fecit, pronunciauit, & declarauit, uerũ & legitimum sacræ Theologiæ Doctorem, Magistrũ, ac sufficientem, habilem, et idoneum ad habendum, tractandum, & exercendum, officium & honorem Doctoratus in eadem facultate.

Mandãs præfatus Dominus Vicarius, et dictus nouiter Magistratus rogans, de prædictis omnibus & singulis me Notariũ iterũ publicũ cõficere Instrumentũ, Pontificalis Sigilli, Domini Card. Ferrariensis, appensione munitũ. Actũ Ferrariæ in Episcopali palatio, Anno natiuitatis Domini nostri Iesu Christi, 1 5 1 7. Indictione Quinta, die Vigesimo octauo Martij, præsentibus testibus uocatis et rogatis &c.

REVERENDI IN CHRISTO PATRIS, F. AMBROSII CATHARINI LOLITI, EPISCOPI Minorensis, ad Lectorem hortatio.

Llam Apostolicæ tubæ pronunciationem: Oportet hæreses esse, ut qui probati sunt, manifesti fiant, cum præteritorum temporum historia, tum ea, quæ hac nostra tempestate sub oculis nostris uidimus, & ueridica & pijs animis periucundam esse, testantur. Nam ab ea die, qua cœperunt praua hæreticorum dogmata in Ecclesijs pullulare, insurrexerũt uiri, qui sese opponentes, ueluti murum inexpugnabilem, insultantibus portis Inferi, & certamen huiusmodi fortiter obeũtes, præclarã uictoriã, & amplissima de hostibus spolia, magna cum laude retulerunt. Quia enim ante oculos Dei probati erant, oportuit etiam per illorum præclara opera manifestari, & laborum præmijs affici, ut & exemplum alijs præberent, & per ora multorum ingentes & immortales gratiæ omnipotenti & clementissimo Patri agerentur: qui multa nostra & magna mala, sua pietate maioribus bonis, quę inde nouit sapientissime elicere, cõpensat. Inter eos uerò, qui nõ uulgarẽ in Ecclesia Dei cõsequuti sunt laudem, Dominũ Io. Coc. nõ postremũ sibi uendicasse locum, ut parcissime de ipso loquar, amice Lector, non meũ solummodo, sed omniũ piorũ, et qui maxime ueritati cõgaudent, iudiciũ est. Quis enim illũ (modo spiritalẽ oculum habeat) in suis libris contemplans, non agnoscat in primis uirũ candidi pectoris, spectatę fidei, sanę atq; peregregiæ doctrinæ? Vidi enim ego illum nõ de facie, ut cupiebã, & eius uoces interioris hominis audiui, dũ nõnulla legerem ab eo exarata uolumina, quę prorsus inoffensò licet percurrere. Ita certè mihi uisum est: ita etiã testari possum, & libẽter testarer, nisi suamet ipsa opera sibi multo lucidius attestarẽtur. Delector tũ & ipse prębere meũ qualecunq; testimoniũ: quanquã non me latet, eundẽ D. Cochlæũ posse dicere:

Ioan. 5. Ego maius habeo testimoniũ Catharino. Opera quę ipse feci, illa testimoniũ perhibẽt de me: Et ideo ad hęc ipsa remitto lectorẽ, ut aliquando dicat mihi, Iam nõ propter tuã loquelã credo, sed uidi, et scio. Multa profecto sunt, quę scripsit piè, succulenter, & hac quidẽ tẽpestate maxime opportunae ac necessario, quę prçter singularẽ doctrinã, habent quoq; historiã nostrorũ temporum, unde & prudentiã liceat adipisci. Verũ, quæ ob nomen Christianũ (ut audiui) pertulit, multo etiã laudabiliora sunt, ut ex parte possit cũ Apostolo

2. Cor. 11. gloriari et dicere: In uigilijs multis, in itineribus sępe, in periculis latronũ, periculis ex genere, periculis in ciuitate, periculis in solitudine, periculis in falsis fratribus: in labore et erũna annos fermè 30. cũ inimicis crucis Christi decertãs animo et corpore, pro electis Dei, ut et ipsi salutem consequãtur. Hęc lubens scripsi nõ quidẽ rogatus. Non enim ex eorũ numero ille est, qui egeat cõmendatitijs literis, ac testimonijs emẽdicatis: sed ego ipse rogãdo potius obtinui, ut in fronte fuorum operum possem pręfari aliquid ad lectorem. Videor enim mihi, dũ adeo de re Christiana bene meritũ collaudo, nõnullã mihi de substantia glorię huius partẽ capere absq; illius detrimento: quanq;

1. Cor. 3. nec uerè eius gloria est, cum nec qui plantat sit aliquid, neq; qui rigat: sed qui dedit incrementum, Deus optimus & Clementissimus Pater. Ipsi ergo laus, honor, & gloria sempiterna. Vale pie lector, & de multis alienis laboribus mete paratum tibi fructum ad uitam.

AD

AD LECTOREM.

NON PIGEAT TE, AMICE LEctor, hunc percurrere Indicem, qui breui compendio multarum tibi rerum memorabilium narrationem ad memoriam reuocabit, de magna diuersorum ingeniorum uarietate & iudicio, super Actis & scriptis Martini Lutheri, aliorumq; Authorum, qui nostris scripsere temporibus. Vbi singulæ Paginæ in tres partes sunt distinctæ: quarum A primam. B mediam. C ultimam indicabit.

Concordia

D

Duces

Euangelium

Laicorum

Nouum

CORRECTORIVM.

Pagina 4. linea 35. calamo. pag. 5. lin. 4. potui. pag. 12. lin. 2. subtractus. pag. 42. linea 34. 56. pag. 43. lin. 17. alius eos. pag. 44. linea 10. quamlibet. pag. 46. lin. 19. natam. pag. 129. lin. 23. Luthere. pag. 134. lin. 40. Dunelmensem. pag. 137. lin. 35. compreßisti. pag. 139. lin. 31. si modo. pag. 145. lin. 14. Longolius. pag. 146. lin. 18. quomodo. pag. 149. lin. 20. non. uacat hæc uox. pa. 152. lin. 37. pueruli. pag. 153. lin. 11. recitauit. pag. 159. lin. 3. e pumice. pa. 164. lin. 10. sitientibus. pag. 181. lin. 14. grauiter pag. 182. lin. 10. marito. pag. 190. lin 26. fraternitates. pag. 191. lin. 31. á uotis. pag. 195. lin. 36. Principibus. pag. 203. lin. 6. Millenos. pag. 209. lin. 25. Comitis. Pag. 226. lin. 30. incitatio. pag. 130. lin. 2. subscriba. pag. 234. lin. 20. indicij. pag. 235. lin. 14. Campensem. pag. 244. lin. 27. odij. pag. 261. lin. 17. conuitiorum. pag. 268. lin. 22. quietam. pag. 280. lin. 2. indica. & lin. 3. indicaueritis. pag. 287. lin. 12. ferit. pag. 295. lin. 26. liberalius.

AD VNIVERSOS PIOS ET CATHOLICOS, SACRARVM HISTORIARVM STVDIOSOS, Conradus Brunus Iureconſultus.

Quanta ex Hiſtorijs utilitas.

NTER EA, QVIBVS AD comparandam nobis Hiſtoriarum cognitionem inuitamur, præcipuum eſt, quód ex Hiſtoria, tanquam uitæ magiſtra, certas actionum humanarum formas et exempla, tum uaria conſilia, depromimus: Quibus inſtructi, & quæ honeſta & utilia ſunt ſequi, & quæ turpia & noxia, deuitare poſsumus. Nam ſi ſcitum eſt, quod in Comœdia Senex ad Adoleſcentem ait, Periculum ex alijs facere tibi, quod ex uſu ſiet: Et ſi iſtuc eſt ſapere (ut in Adelphis inquit Seruus) non quod ante pedes modo eſt uidere, ſed etiam illa, quæ futura ſunt proſpicere: hanc certe ſapientiam omnium maxime ex Hiſtorijs nobis comparabimus. Hiſtoria ſiquidem exempla nobis exhibet & uelut ob oculos ponit, honeſtorũ & prauorũ conſiliorum, tum quę ex prauis mala, & quæ ex honeſtis conſilijs bona fuerint conſequuta, demonſtrat: In quę nos tanquam in ſpeculum inſpicientes, ex alijs nobis exemplum ſumimus, & longe ante proſpicimus, quæ conſilia nobis amplectenda ſint, quæ fugienda: & quomodo quæ honeſta ſunt & utilia, conſequi: contrà, quæ turpia & noxia, aliorum moniti exemplis, uitare poſsimus. Immo ſunt, qui in Hiſtorijs ea tantum ponenda eſſe putent, quæ aut fugienda ſint aut ſequenda. Sed & eam commoditatem affert Hiſtoria, quod de uarijs retroactorum temporum caſibus, Hiſtoriarum ſcientia prædíti, certius de præſentibus iudicare: immo, quæ euentura ſunt, conijcere & prædicere poſſunt. Qua re tum id quoq; aſſequũtur, ut non ſolum imminentium periculorum tempeſtates ipſi declinare, & alijs etiam, quo ab his ipſis ſibi caueant, præmonere poſsint: ſed etiam quaſi Mantici quidam omnibus admirationi ſint, & pro Vatibus habeantur. Et ne id mirum quidem, ſiquidem qui bene coniectat, eum optimum Vatem prouerbio quoq; ueteres appellarunt, ut Plutarchus & Cicero ſcribũnt: nimirum admonentes, futurorum prędictionem, non è ſortibus augurijs & conſtellationibus petendam eſſe, ſed à prudentia. Siquidem qui prudens eſt, is ex præteritorum præſentiumq; coniecturis facile, quid euenturum ſit, proſpicere poteſt. Propter quod & Ariſtoteles recte prudentiam atq; ſapientiam hominum, celerem diuinationem appellauit. At Prudentiam omnium maxime nobis ex Hiſtoriarum cognitione comparabimus.

Speculum rerum agẽdarum.

Iulius Capitolinus in tribus Gordianis.

De futuris conijcere.

Cicero lib 2. de diuinatione. Plutarchus in libello de reſponſis Pythiæ

Ariſt. lib Moralium Eudemiorum li. 7.

mus. Etenim Historia nos docet, præterita præsentibus connecte- re, & ex his coniecturas sumere, & quid futurum sit prospicere. Ipsa enim, uelut ab alta specula, omnes hominum actiones, ratio- nes, consilia, & euentus, longe retro actorum temporum contem- planda nobis demonstrat, & ex his quę gesta sunt, quid ex quoli- bet rerum gerendarum consilio euenire possit, conijcere docet. Ex qua re & illud consequitur, ut qui ætate sunt non admodum pro- uecta, seniores etiam quantumlibet rerum usu expertos, tamen Historiarum ueterū ignaros (quorum ideo maior auhoritas est, quia plura nosse & uidisse credūtur, ut Fabius ex Homero refert) prudentia, quam ex Historiarum lectione adepti sunt, uel ęquent, uel sæpe etiam superent: et quam illi prudentiam uix longa ætate, eam hij breui temporis spacio, sed assiduo Historiarum studio con sequantur. Et (ut idem Fabius ait) quantū ad rerum cognitionem pertinet, ut etiam præteritis sæculis uixisse uideantur.

Historia parit prudentiam.

lib. 12, c. 4. orat. insti.

Etsi autem ad omnes communiter ordines, ætates, ad omnis con- ditionis et fortunę homines, summos & infimos, priuatos et Ma- gistratus publicos gerentes, quas modo enumeraui, pertineant Historiarū utilitates: tamen maximus est, idemq; optimus, fructus, quem rerum publicarum Principes, & qui publicis in Repub. mu- neribus fungūtur, ex Historiarum cognitione capiunt: ad omnes siquidem pertinet, quicquid ab his uel bene agitur uel male. Bene quidem & prudenter, si consilijs usi fuerint bonis: male & perpe- ram, si malis. Ipsi siquidem uel summo omnium bono prudentes sunt, uel summo omnium malo stulti & insipientes. At uero ex Hi- storijs, tanquàm officiorum omnium & prudentiæ instructissimo mundo, delectum facient, eorum quę dixi consiliorum tam bono- rum quam malorum: ut illa amplectantur, hęc uero repudient atq; auersentur. Historia siquidem multiuaga uariaq;, ac uberrima om- nis generis exemplorū copia, innumeras ac diuersarum causarum & euentuum, cōsiliorumq; formas, in quibuscunq; negocijs, tam sacris quàm prophanis: tā publicis quàm priuatis: tam pacis quàm belli, suppeditat. Veluti, si de sedanda plebis aduersus Magistra- tus seditione deliberandum sit, prudens Irenarcha, id est, qui ad tollendas discordias, & pacandos in Republica discordantium animos, præficitur, multis ex Historijs sibi propositis consilijs id sibi deliget, quod bonum & fœlicem: contra uero repudiabit, quod malum & infaustum, euentum habuisse animaduerterit. In qua re & illud diligenter cauebit, ut quæ prudentiores probaue- rint, ipse quoq; probet: quæ negligenda declinandaq; esse putaue-

Præcipuus fructus Historiarum in Magistratibus.

Mundo, id est, ornatuum arca aut repositorio.

Exemplorum copia ex Historijs.

id est pacificator seu princeps pacis.

rint, ipse quoque negligat et declinet. Quale fere de Romanis exemplis iudicium fert Cicero. Ex exemplis (inquiens) Romanorum eá esse sequenda, quæ populus Romanus probat, non quæ condemnat.

Malum cõsilium de admittẽdis Tribunis plebis. L. Florus lib. 1. c. 22.

Sic consilium Senatus Romani, quo ad sedandam plebis seditionem, in monte sacro desidentis, plebi Magistratum suum permisit, omnibus modis repudiabit prudens Irenarcha: Quia scilicet ex Historiјs didicit, infœlicissimum huiusmodi consiliј fuisse euentum. Quippe Tribunitia potestas, subsequentibus temporibus omnium seditionum causam excitauit: quæ spem quidem plebis tuendę, cuius in auxilium cõparata fuerat, re autem dominationẽ sibi acquirens studium populi, tum aduersus Senatum, tum aduersus Tribunos ipsos uariјs modis agitauit. Nam prçterquam, quod Tribuni ipsi per se rerum nouandarum studiosi fuerunt, & miri seditionum concitandarũ artifices: ipse etiam populus ea intumescens potestate, Tribunos, quoties libuit, in Senatum insurgere compulit, ut iam à multitudine regi magis, quam regere ipsi uiderentur, ut inquit Liuius. Quę res innumerarum prope seditionum causa fuit, ac proinde orta plebis aduersus Senatum seditione, neglecto eo, quod tam infœliciter Romanis successit, consilio, quiduis potius sustinebit Magistratus, quam ut neglecta authoritatis suæ maiestate, de Imperio suo quicquam remittat, aut in plebem transferri patiatur: quin potius tale adhibebit remedium, quo non in præsentia tantum seditio comprimatur, sed ne mox Respub. in grauiorem morbum recidat, omnis simul causa grauioris mali præcidatur.

Tit. Liuius li. 3. ab urb. cond.

Malum cõsilium de hæresi extirpanda.

Sic ad extirpandas alicubi subortas hæreses, reconciliandamque in religione discordantium pacem: Magistratus, tam Ecclesiastici quam sæculares, ea sibi ex Historiјs consilia decerpent, quibus extinctæ olim hæreses, non quibus auctæ atque corroboratæ fuerunt. Ac proinde neque liberum permittent unicuique, quod libeat credere. Quo cõsilio Iouianus Imperator, etiamsi Catholicus Princeps, & Valens hęreticus, usi sunt. Ille quidem, ut hoc modo blandimentis & suasione uerborum, discordantium contentiones abscinderet: Hic uero, ut pace utcunque inter colentes facta, Arrianorum ipse interim hæresim confirmaret.

Trip. lib. 3. cap. 4.

Trip. li. 9. c. 2.

Sic nec hæreticis Ecclesias dabunt, nec sacra peragere permittẽt: Quod Gratianum & Valentinianum lege quoque sanxisse, tradunt Historiæ.

Consilia de Colloquiјs cum hæreticis fugiẽda

Sed nec colloquia inter Catholicos & hæreticos instituent, quod Principes quosdam Catholicos Augustini temporibus fecisse, ipse in Breuiculo suo, & sæpe aliàs in Epistolis, testatur. Hæc

(inquam)

(inquam) ueterum consilia nostri Magistratus, siue Ecclesiastici siue sæculares, in extirpandis hæresibus, & componenda inter discordantes pace, minime amplectentur. Nam etsi pia & Catholica Veterum Principum fuerit intentio, nempe, ut his consilijs perturbatum hæresibus & schismatibus Ecclesiæ statum, ad concordiam & tranquillitatem reducerent: tamen, quia huiusmodi consiliorum infœlicem fuisse euentũ Historiarum exemplis docentur, minime imitanda erunt, sed omnibus modis, quę tam male successerunt, repudianda. Contrà uero deligenda erunt, quæ fœliciorem successum et euentum habuerunt. Cuiusmodi sunt, Vt Catholici Magistratus suborientibus hæresibus in tempore occurrant: Vt Ecclesiarum Prælati à Ro. Pontifice, de admonendis conuertendisq; hæreticis, & qui ab his ipsis decepti fuerint: tum interponendis fundendisq; pro ipsis ad Deum precibus: tum damnandis & Anathemate feriendis his, qui pertinaciter in errore perseuerauerint, admoneantur: Vt Ecclesiarum Episcopi & Prælati, quæ ad hunc modum à Ro. Pontifice mandata fuerint, quæq; iuxta paternas regulas ad eorum officium pertinent, in conuertendis hęreticis, damnandisq; & anathematizandis hæresibus, earumq; authoribus, fautoribus, & defensoribus, fideliter exequantur. Vt Imperator cæteriq; Catholici Principes, à Romano Pontifice, cæterisq; Episcopis & Prælatis, admoneantur, ut ipsi quoq; sanctam Dei Ecclesiam, aduersus hęreticorum insultum defendant, & quæ aduersus ipsos & eorum errores, Ecclesiastico iudicio decreta fuerint, executioni mandent, ac iniuriam Deo & Ecclesiæ eius per ipsos illatam, ipso etiã gladio uindice persequantur. Deniq;, ut Imperator, & Catholici Principes, ad hunc modum à Prælatis Ecclesiasticis admoniti, tum latis à se quoq; legibus, tum publicis edictis propositis, hæc omnia re ipsa exequantur.

Consilium efficax contra exortas hæreses.

Executio contra hæreticos.

Hæc (inquam) & similia consilia, quibus ad uindicandas extirpandasq; hæreses, ueteres Ecclesiæ Principes & Magistratus, tam Ecclesiastici quám sæculares, usi sunt: nostri quoq; Principes & Magistratus, quoties usu uenit, quisq; pro iniuncto sibi officio amplecti debent. Quia hæc ipsa fœlicem olim habuisse euentum, ex Historijs, tam sacris quam prophanis, edocentur.

Sed nec illa contemnenda Historiarum utilitas est, quod & boni per eas ipsas uirtutum suarum laudem adipiscuntur, & mali uitiorum repræhensionem patiuntur: & hoc quoq; modo bonis, quæ sequentur bonorum, & quæ fugiant malorum, exempla proponuntur. Quippe Augustum, Flauium Vespasianum, Titum, Cocceium Neruam, Diuum Traianum, D. Adrianum, Pium & Marcum

Exempla Principum bonorum.

Marcum Antoninos, Seuerum Afrum, Alexandrum Seuerum, Claudium, Aurelianum, Valerianum: tametsi Idolatras, tamen omnes salutares Reipub. Principes. Constãtinum item Magnum, Marcianum, Theodosios, Valentinianos, Arcadium Honorium, Iustinianum, & reliquos eorum successores, pios & Catholicos Principes. Et contrà, Claudium, Neronem, Caligulam, Domitianum, Maximinos, Antoninum Caracallum, Heliogabulum, Maximinos, Gallienos, Diocletianum, Idolatras. Constantium item, Valentem, Iulianum, Anastasium, & si qui sunt his similes alios, titulo quidem Christiani nominis insignitos: re autem ipsa Ecclesiæ Catholicæ crudelissimos persequutores. Quis (inquam) omnes hos tam bonos quam malos Principes, immo inter hos etiam monstra quædam & portenta nosset: nisi eorum ipsorum dicta & facta, Suetonius, Cornelius Tacitus, Dion Cassius, Ælius Spartianus, Iulius Capitolinus, Ælius Lampridius, Trebatius Pollio, Flauius, Vopiscus, Orosius, Eutropius, aliiq; Historici, in literas retulissent: ac omnibus, quotquot post fuerunt, & deinceps futuri sunt, Principibus imitandi fugiendiq; exempla reliquissent?

Exempla malorum.

Possem iam innumera prope consiliorum, tam bonorum quam malorum, exempla inferioribus Magistratibus, omnibusq; adeo qui publicis in Repub. muneribus funguntur, uel imitanda uel declinanda, ex Historiis proferre: Sed quę unusquisq; sibi, quatenus ex usu esse putabit, paucis his à nobis commonefactus, uel deliget bona, uel mala repudiabit.

Historici de gestis Principum

Fabius Quintilianus cognitionem Historiarũ Oratori necessariam esse affirmat, quod abundare debet exemplorum, tum ueterum tum nouorum, copia. Veterum quidem eà fortasse ratione, quia antiquitas ipsa plurimum solet & authoritatis habere ad probandũ, & iucunditatis ad audiendum, ut inquit Cicero. Sed utrumq;, quia tam ueteres quàm nouæ, plurimum tam ad probandum, quàm ad docendum ualent: maxime in his rebus, quæ ad disciplinam publicam moresq;, & ad rerum publicarum administrationem pertinent. In exemplis enim nõ modo res ipsas gestas, sed ipsarum etiam actionum consilia, unde exempla nata sunt, spectamus. Ego uero hunc exemplorum usum non Oratori tantum, sed omnibus etiam, qui de Repub. siue constituenda, siue prudenter gubernanda, tum de singulorum etiam Rempub. administrantium muneribus recte administrandis, certa præcepta tradunt, utilissimum esse puto: ac de me certe illud affirmare ausim, me non alia re magis in his, quæ à me hactenus scripta sunt, utcunq; absoluendis, quam exemplorum copia esse adiutum. His enim ipsis, non solum

Ex Cic. lib. 1. actionum in Verrem.

Quomodo promiscue utendũ est exemplis.

solum quæ demonstranda á me suscepta sunt, probasse mihi uideor: sed etiam quæ demonstrata sunt, in certam consiliorum, præceptorum, officiorumque formam redegisse. Id autem quàm fœliciter præstiterim, eorum esto iudicium & censura, qui Legationes meas (in quibus plus minus Quadringentis exemplis, ex uarijs Hebræorum, Græcorum, & Latinorum, tam sacris quàm prophanis Historijs depromptis, & singulis ad suum apposite, utputo, collatis locis usus sum) aliasque lucubrationes meas, præsertim ijs, quæ nuper de Hæreticis æditæ sunt, legerunt. Libri D. Bruni De Legationibus.

Iam uero ex omnibus Historijs omnium maxime eas deligendas esse censeo, quas esse uerissimas iudicabimus. Etsi enim prima lex Historiæ sit, ut nihil falsi dicat, nihil ueri dicere non audeat, & ut nulla sit in ea gratiæ suspitio: tamen eam legē non æque in omnibus Historijs ab omnibus obseruatā esse scimus, Vt Flauius Vopiscus, ipse quoque nō contēnendus Historicus, non uereatur dicere, neminem scriptorum, quantum ad Historiam pertinet, non aliquid esse mentitū. Nā & in T. Liuio quædā esse, quædā in Salustio, quædam in Cornelio Tacito, quædam in Trogo: quorum fides manifestis testimonijs labefactari possit. Maxime uero Græcorum Historijs non integram ubique fidem habendam esse, ueteres Latini existimauerunt. Quemadmodum in Satyra dicitur. Lex Historiæ præcipua est, scribere uera. Mendaces Græcorum Historiæ.

Et quicquid Græcia mendax Audet in Historia. Iuue. 10.

Quin tanta etiam eos in scribendis Historijs fingendi libertate usos fuisse creditum est, ut recte dixerit Fabius, Græcis Historicis plærunque Poëticæ similem esse licentiam. Sed & in cæteris rebus uniuersæ Græcorum genti parum fidei tribuit antiquitas: Veruntamen (inquit Cicero) hoc dico de toto genere Græcorum, tribuo illis literas, do multarum artium disciplinam: non adimo sermonis leporem, ingeniorum acumen, dicendi copiam: denique, si qua alia sibi sumunt, non repugno: testimoniorum religionem & fidem nunquam ista natio coluit. Porro inter omnes Historias iure ac merito primum sibi locum uendicat, quæ in ueteri & nouo Testamento cōtinetur, quia scilicet uerissima est: Quippe sancto Spiritu inspiratore & duce, & scripta, & tot sæculis, non sine miraculo, ab omni falsitatis nota integra & incorrupta conseruata. Post hanc, maiorem mihi fidem habere uidentur, siue sacræ siue prophanæ, quæ ab his scriptæ sunt, qui quæ narrant uel præsentes ipsi spectarunt: aut ex eorum, qui præsentes fuerunt, uel ore uel scriptis acceperunt. Quales fere sunt inter ueteres Ecclesiasticas, quam de persequutione Vandalorum scripsit Victor. Epistolæ item Historiales Cicero in oratione pro L. Flacco.

Basilij

Basilij magni, Augustini & Hieronymi, & quædam Origenis, Tertuliani,& Irenæi scripta. Et inter prophanas quædam Suetonij, quædã Cornelij Taciti, quædã Vellei Paterculi, & aliorum: In quibus ea narrantur, quę authores ipsi, partim præsentes uiderunt et audiuerunt, partim gesserunt, partim ex eorum relatione uel scriptis, qui & ipsi rerum, quæ narrantur, actionibus atq; tractatibus interfuerunt, acceperunt. In his siquidem & similibus Historijs, res certa & bona fide, & sine uerborum uel fuco uel delectu, narrari & exponi uidemus. Tito Liuio illud in Historia laudi datur, quod in Concionibus, supra quam narrari possit, eloquens fuerit: sed quæ laus in Oratorem magis, quam Historicum conuenit. Oratoris siquidem est eloquentiæ studere: Historici uero, nullo uerborum quæsito & affectato ornatu, ueritati. Orator dicendo suis etiam uerbis causæ, quam orandam suscepit, inseruire potest. Historicus rem, ut gesta est, & uerbis ad rem proprie pertinentibus narrare: quæ uero dicta scriptaue sunt, quantum fieri potest, ijsdem etiam uerbis referre debet. Hanc legem diligentissime quicq; Historici probati obseruarunt, ueritatis magis in scribendis Historijs, quam eloquentiæ studiosi: qui non ueriti sunt aliorum quantumlibet etiam barbara scripta, sed res tamen, ut dictæ & gestæ fuerint, exprimentia, suis Historijs inserere. Sic Trebellius Pollio, cum Versus quidam Græci boni, in Latinam linguam translati essent non bene: nihilominus tamen Historiæ suæ etiam non bene translatos inseruit, hac subiuncta causa. Hos ego (inquit) Versus, à quodam Grãmatico translatos, ita posui, ut fidem seruarem: non quo melius non potuerint transferri, sed ut fidelitas Historica seruaretur, quam ego præ cæteris custodiendam putaui: qui id quod ad eloquentiam pertinet, nihil curo. Et Flauius Vopiscus, idem ipse non paruæ inter Historicos authoritatis & fidei, eius quam dixi Historicorũ legis memor, omnes, quarum copiam habere potuit, epistolas ad materiam subiectam pertinentes, Historiæ suæ inserens, inter cętera ait. Extat epistola, quam ego, ut soleo fidei causa, immo ut alios annalium scriptorum fecisse uideo, inserendam putaui &c. Atq; in hoc sane genere mihi plurimum excellere uidetur Reuerendus, & idem in omni honestarum artium atq; disciplinarum genere haud uulgariter doctus, maxime uero Historiarum omnium, tam sacrarum quam prophanarum, ueterum & recentiorũ, egregie peritus, D. Io. Cochlæus: qui hisce nostris temporibus duas Ecclesiasticas Historias, alteram de Husiticis, alteram de Lutheranis rebus scripsit, eius quam dixi Historicorum legis obseruantissimus. Nam præterquam, quod homo Germanus est, &, ut

Differentia inter Oratorem & Historicũ.

Historici ueritatis magis, quã eloquentię studiosi.

Trebellius

Vopiscus.

Ioan. Cochlæus.

toti iam orbi notum est, integerrimę & sanctissimæ tum fidei tum uitæ, quæ res ei merito eiusque scriptis summam fidem conciliare debet: in priori illa Hussitica nihil aliud narrat, quàm quod certissima fide uel publicorum monumentorum, uel aliarum eius temporis authenticarum, & fide dignarum scripturarum, comprobetur. Quę uero in posteriore de Lutheranis rebus scripsit, eo maiore fidem habebunt: quia nihil eorum, quæ à Luthero & eius complicibus uel acta uel dicta sunt, hunc nostrum authorem latere potuit: quippe Luthero non solum contemporaneum, sed multo etiam tempore uicinum (Nam, secundum Iureperitorũ regulam, Vicinus uicini acta scire præsumitur) Noster siquidẽ author Dresdæ, Lutherus Vuittenbergæ ad Albim fluuium, altero ab altero paucis admodum miliaribus oppido distante, egerunt. Sed & eo in describendis quæ in tota hac causa acta sunt, diligentior fuit hic noster Historicus: ac tanto etiam maior illi fides habenda. Quia totã causam istã Ecclesiæ Catholicæ esse sciuit, quæ est omnis ueritatis firmamentum, quam & aduersus truculentissimum hunc Ecclesię hostem Lutherum, aliaque ab eo nata teterrima monstra, defendendam propugnandamque suscepit, & ob id cum ijsdem perpetuo, iaminde ab initio natæ tam funestæ factionis, certamine conflixit, & multa etiam, uelut fortissimus pugil, uerbi Dei gladio potenter euicit atque prostrauit.

Duæ Historiæ eius bonæ fidei.

Postremo, utilitatem harum Historiarum, cum ex multis alijs, tum ex eo maxime metimur: quia in his propositis duorum Hæresiarcharum exemplis, Ioanne Hus & Martino Luthero, uelut in speculo contemplamur, quæ sit natura, & quæ causæ hæresum: qui hæreticorum mores, quæ ex his blasphemiæ, sacrilegia, calumniæ, & iniustæ persequutiones, crudelitates & immanitates, quas uarijs modis in Catholicos exercent, & innumera alia id genus mala & incommoda enascantur: Et quod omnium periculosissimum est, quàm breui tempore in quantos auctus excrescant hæresum zizaniæ, si suborientes non statim supprimantur, atque radicitus euellantur. Horum (inquam) omnium exempla in his duabus Historijs nobis proponũtur, quibus ad ueterũ collatis Historias, haud obscure cognoscemus, primum quam nunquam non sibi similes sint hæretici, id est, quam omnes, qui unquam fuerunt, & qui futuri sunt, impij, & in Deum & Sanctos eius blasphemi sint: Dei & hominum contemptores, sacrilegi, crudeles, mendaces, fraudulenti, fœdifragi, pacis & tranquillitatis publicæ perturbatores, rerum denique publicarũ corruptores & euersores. Deinde quæ in sedandis extirpandisque hæresibus consilia olim uel fœlicem uel

Vtilitas harum Historiarum.

Multa ex hæresibus mala nascuntur.

minus prosperũ successum habuerint, eã similibus emergentibus hæresum & schismatũ causis & negocijs, similem semper euentum sortiri. Magna certe hæc & nunquam negligenda, quæ in his Historijs nostris ad rerum publicarũ administratores redit, utilitas. Etenim his exemplis admoniti discunt, ut quæ maioribus nostris fœliciter successerint, consilia amplectantur; quæ infœliciter, multa animi prouisione fugiendo relinquant.

Conclusio ad lectores Hæc habui, Pij & Catholici, & Historiarũ Ecclesiasticarũ studiosi Lectores, quibus uobis duas has D. Cochlæi nostri, uiri sęculorum memoria digni, Historias commendarem. Quas ubi diligenter legeritis, & eum, quem uobis ex earum ipsarum lectione fructum promisi, perceperitis: tum & uestris commodis recte inseruitum, & Authoris & meis quoq; uotis satisfactum esse, ex animo gaudebo.

Valete. Landshutæ in Bauaris.

PRÆFATIO

PRAEFATIO IN ACTA HISTORIAMQVE LVTHERI.

OPERAE PRECIVM VIDEtur, literis ad posteros commemorare utcunque praesens hoc Ecclesiae dissidium, quod Martinus Lutherus suis cum complicibus, tum scribendo tum praedicando, longe lateque in orbe Christiano excitauit, maxime uero in Germania. Tale est enim ac tantum, tamque diuturnum hoc malum, ut uel maximo grauissimoque bello aequiparari, immo longe grauius perniciosiusque existimari queat. Nullum profecto bellum orbi Christiano aut plura aut maiora intulit mala, quam dissidium istud. Vt enim animarum, quae sensibus nostris non apparent, pericula interitusque omittamus (licet ea damna omnium sint maxima, et nullis lachrymis satis deflenda: quandoquidem animae, natura sua immortales, et per Baptismi gratiam ad aeternā uitam consecratae, per infoelix hoc dissidium, extra Ecclesiae gremium et unitatem pereuntes, in aeternam mortem perpetuis addicuntur supplicijs) Tantas omnium rerum, omniumque ordinum turbationes, in Christianitate dedit schisma istud, quantas sane haeresis nulla dedit unquam. Nulla quidem haeresis aut latius aut uiolentius per orbem uagata atque grassata est, quàm Arriana: Quae potentissimos Principes, Imperatores Romanos, Constantium, Iulianumque et Valentem, atque etiam fortissimarum gentium Vandalorum, Ostrogothorum, et Vuisigothorū, Reges bellicosos, Gensericum, Trasimundum, Hunericum, Alaricum, Theodericum, Totilam etc. habuit defensores ac propugnatores. Verum tamen secta illa longe pauciores habuit in doctrina sua reprobos, et á fide Catholica dissonos articulos, quàm habet haec secta Lutheri. Quae usque adeo dissonat ab Ecclesiae Catholicae fide et doctrina, ut non solum turbet sanam sanctorum patrum doctrinam, piosque ritus et antiquas Caeremonias: Verum etiam cuncta Ecclesiae Sacramenta, aut in peius mutet, aut penitus aboleat.

Quanta ex Luth. schismate perditio.

Arriana haeresis.

Secta Lut. peior quā Arrij.

Praecipua Arrianorum contentio contra Catholicos erat de Filio Dei, quod non esset Homousius, hoc est, consubstantialis Patri: Lutherus non solum de Homousio, tanquam de prophana uoce, contra Ecclesiam contendit: uerum etiam de septem Sacramentis, de summo Pon-

tificatu, de Missa, de Purgatorio igne, de Cæremonijs, de Exequijs mortuorum, de quo autem non nouas aut male renouatas exuscitat lites? Tumultus rusticorum *Et ultra doctrinæ dissonantiam, superaddit plurima in omnem statum Ecclesiasticum conuitia: eaq; ut amarulenta, ita & plærunq; calumniosa, adeoq; seditiosa, ut per ea concitauerit Laicos quàm plurimos in publicos tumultus: eosq; tam sæuos & cruentos, ut anno Domini M. D. XXV. intra tres menses in una Germania occisa fuerint supra Centum Milia hominum. Quorum sane & corpora gladio Principum, & animas æternis supplicijs, adiudicauit ipsemet Lutherus: licet illi supra modum Lutherani essent, & de Lutheri Euangelio sese iactitarent.* Damna templis et Monasterijs data. *Quanta uero fuerint per eos seditionum tumultus damna data in sacris templis ac Monasterijs, nemo satis uel explicare uel æstimare queat. Lutherus enim nouas euulgauerat Indulgentias pro cunctis hominibus, qui in hoc exponerent, atq; in periculum offerrent & corpora, & honorem, substantiamq; suam, ut Episcopatus, Collegiaq; & Monasteria funditus delerentur: Per quod sane factum mererentur, & esse et uocari ueri Christiani, ac dilecti filij Dei. Miseri igitur Agricolæ, pro sua simplicitate uerbis eius credentes, putabant se optimum Deo præstare obsequium, si uel maxime ac barbarissime sæuirent in quoslibet Ecclesiasticos, præcipue uero in Monachos ac Moniales.*

Furor & impietas rusticorum. *Unde factum est, ut in eiusmodi tum Ecclesiarum tum Monasteriorum direptionibus ac deuastationibus, nulla ab insanis Lutheranis habita sit superis, aut Reliquijs sanctorum, ne ipsi quidem Christo in Sacramento Eucharistiæ ueneratio: nulla locis, uasisq; ac uestibus consecratis religio: nulla sacerdotibus Dei sacrisq; uirginibus reuerentia. Quanto quisq; immanius furebat, tãto magis uidebatur Euangelicus, Deoq; maius dicebatur præstare obsequium.* Cõtra Principes conuitia Luth. *Neq; tamen satis fuit Luthero, tanto in Ecclesiasticos odio atq; furore accendisse per conuitia calumniasq; Laicos: In sæculares quoq; Principes stylum suum, uelut gladium ancipitem, nouaculamq; bis acutam, strinxit. Non solum* Edictum editũ Anno 1521. *propter Edictum Vuormaciense, in quo eius doctrina, uelut seditiosa & hæretica, immo uelut generalis omnium hæresum sentina, à Cæsare nostro, communi Principum Statuumq; sacri Romani Imperij consensu, reiecta cõdemnataq; fuit: Verumetiam propter dissipatam quorundam Nobilium Lutheranorum coniurationem, de qua ingens fuerat Luthero spes, ac rei pro uoto suo gerendæ fiducia. Multis igitur criminationibus improperijsq; & calumnijs, per uaria scripta sua incessit*

atq;

atq; traduxit Principes, ut per ea redderet illos popularibus turbis contemptibiles: crebro minitans eis illud Psalmistæ. Effudit contemptum super Principes. Cumq; ab una parte graue immineret Germaniæ periculum á Turcis, ab alia parte non leuius periculum á tumultuante & in seditionem concitata iam plebe, rusticorumq; multitudine: Lutherus, ut adaugeret utrunq; periculum, multa pro Turcis, multa pro rusticis, contra Principes nostros in populos Germaniæ disseminauit. Palam enim dissuadebat Germanis, ullam contra Turcas Principibus nostris opem ferre: Quandoquidem Turca decies melior esset illis, quos contemptim & porcos & bestias uocabat, ipsumq; Cæsarem miserum dicebat saccum uermium: Et rusticorum articulos adeo iustos & æquos esse affirmabat, ut omnem Principibus fauorem gratiamq; eriperent, tam coram Deo, quam coram hominibus: Certissimum itaq; esse, quod Deus uelit profligare atq; disperdere Principes. Verum ubi longe aliter cecidit sors, quam ipse sperabat, profligatis infœlicibus rusticis, nequissime applaudens Principibus, dirissima quæq; in rusticos effutiuit.

Psal. 106. Textus noster ait. Effusa est cõtentio super Principes.

Luth. scripta pro Turcis & pro Rusticis.

Nactus deinde quorundam Principum fauorem ac beneuolentiam, sectam suam nouis Ligis & confœderationibus longe fecit ualidiorem, Catholicisq; magis formidabilem: posteaquam schisma istud non solum contra Ecclesiasticos, sed etiam contra seculares inualuit. Nulla profecto gens, nulla Natio, nullus hostis, nullum bellum, nullum schisma, nulla hæresis, nulla de cœlo ira aut plaga Dei: uel plura uel maiora unquam Germaniæ mala intulit, quam intulit multis iam annis, & quotidie adhuc inferre non cessat, ista Lutheri factio: Quæ ab Indulgentijs quidem Papæ exordium sumpsit, dum quereretur ille, earum prætextu ingentem pecuniam é Germania exportari. Verum centuplo, aut potius millecuplo maiorem pecuniam in Germania disperdidit & consumpsit ipsa interim factio.

Mala Germaniæ ex factione Luth.

Nam ut omnia illa damna, quæ animabus corporibusq; hominum, & rebus Ecclesiarum ac Monasteriorum, tum sacris tum prophanis, inæstimabiliter illata sunt, obliuioni tradantur: Certe in arcibus Nobilium rustico furore atq; tumultu direptis ac dirutis, multo plus damni datum est, quam in pecunijs ullæ dederunt Romani Pontificis Indulgentiæ. Quandoquidem in una Franconia, seu Francia Orientali, haud ita magna Germaniæ parte, deuastatas esse ferũt CCXCII. arces: Quas sedato tumultu, superstites rustici suo labore atq; sumptu

Arces dirutæ.

Dominis suis reparare coacti sunt. Quis ergo æstimet plene ac iuste, quantum damni per eiusmodi tumultus plebium atque agricolarum, datum sit in alijs Germaniæ prouincijs, in Sueuia, in Alsatia, in Turingia, in tractu adiacentibusque prouincijs Rheni: in Heluetijs, in terra Saltzeburgensi, &c? Quid essent ad tanta damna Triobolares ac spontaneæ redemptiones Indulgentiarum? Deinde si computentur in unam summam (quod tamen nemo facere potest) omnes Cæsaris nostri CAROLI. V. & fratris eius Regis FERDINAND I, aliorumque Principum ac Statuum Imperij sumptus, quos propter hanc sectam supprimendam aut eliminandam, fecerunt illi Vuormaciæ, Nurenbergæ, Spiræ, Augustæ, Ratisponæ, in publicis diuturnisque ac populosis Conuentibus, & Comitijs Imperialibus: constabit profecto, eam pecuniam ibi propter hanc factionem consumptam, longe maiorem fuisse, quàm fuerunt omnes Indulgentiarum pecuniæ, quæ intra CCC. annos é Germania Romam exportatæ fuerunt.

Maximi sumptus in Dietis Imperialibus.

Quis præterea computet, aut in certam summam redigat omnes illas pecunias, quæ inutiliter, immo noxie ac perniciose, dilapidatæ sunt toto hoc hæresum tempore, pro contentiosis libris, tum Lutheri complicumque eius, tum aliorum complurimorum, partim Catholicorum, partim Zuinglianorum, & Anabaptistarum, qui maxima ex parte Teuthonice scripserunt omnes, quotquot Germanicæ linguæ periti fuerunt? Quantum insuper expensum est in sacrorum Bibliorum, tum ueteris tum noui Testamenti, uarias in Teuthonicum Translationes, tum Lutheri complicumque eius, tum Catholicorum, qui suis interpretationibus annotationes quoque, uelut antidota quædam, in Lutheranas deprauationes, superaddere sategerunt. Sed & in grandia Sermonum popularium (quos Homelias uocant) uolumina, tum Lutheri, tum aduersariorum eius, non solum Teuthonicé, uerum etiã Latine excusa, multisque milibus exemplarium per Typographos euulgata, non modicum pecuniæ á Germanis erogatum, damnosisque mercibus expilatum est.

Pecuniæ pro libris contentiosis et noxijs

Sed esto, leuis sit omnis pecuniarum iactura: maximam profecto perniciem in uita & conuersatione humano generi attulit doctrina Luthericæ factionis, qua inter populos Christianos solutum est uinculum pacis & charitatis, corrupta morum disciplina, sublata religio, extinctus timor & cultus Dei, exibilata obedientia: introducta peccandi licentia ac malitiosa libertas, deprauata & in omne uitium prona reddita iuuentus, carnali concupiscentiæ omne amotum repagulum:

Quanta damna in moribus.

ablatus á sexu muliebri antiquus pudor, á populo erga Deum Diuosq́ deuotio, á quolibet statu hominum bonorum operum pristina sedulitas.

Non tam deuoté ac diligenter persoluunt nũc horas Canonicas, Missasq́ celebrant sacerdotes, quàm fecerunt antea. Non tam stricté ac strenué obseruant modo suas regulas Monachi ac Moniales, quàm obseruauerũt prius. Non tam largas habent amplius manus ad ornandum & augendum cultum Dei Principes & Optimates, quam habuerunt antea & ipsi & maiores eorum. Non est ea amplius in populo, uel frequentia in Ecclesijs ad audienda sacra, uel reuerentia erga consecratos ministros Dei, uel benignitas erga pauperes, præsertim scholares fratresq́ mendicantes: uel honestas, morumq́ & uerborum grauitas in publico, multo minus in priuato, quæ fuit antea. Quanta negligentia bonorum operum.

Tam impudica uero & effrenis reddita est utriusq́ sexus iuuentus, atq́ etiam adolescentia & pueritia, tum per conuitia calumniasq́ Lutheri, in omnes fere status & subditorum rectores, tam sæculares quam Ecclesiasticos: tum per falsam & impudicam interpretationem huius diuinæ benedictionis. Crescite & multiplicamini: ut ludibrio iam & probro habeatur uel studium uel uotum castitatis, & suspecta sit omnis uirginitas & continentia. Impudicitia iuuentutis.

Sunt itaq́ qui affirment, Lutherum á spiritu immundo sub Incubi specie prognatum esse. Cuius rei afferunt testem, religiosam quandam anum, Lypsiæ habitantem, quæ matrem Lutheri, olim Islebij in publico balneo famulantem, nouerit, ac de adolescente, quem Incubum fuisse putat, audiuerit, á quo illa impregnata fuerit, antequam cognita esset á uiro suo, Ioanne Ludero. Nos isti affirmationi, quamuis in literas relata sit, fidem nostram non obstringimus: Sed lectori ipsius potius uerba suggerimus, quæ Germanicé de seipso scripsit hoc sensu. Oportet me aduersariorũ meorũ misereri, meãq́ natiuitatem cõmemorare. Est nobilis (inquit) ac famigeratus Comitatus in Episcopatu Halberstatensi, et Principatu Saxoniæ situs, qui uocatur Mansfelt, & norunt patrem meum, & me personaliter omnes fere Gratiosi Domini mei, Comites, Guntherus, Ernestus, Hoierus, Gebbardus, & Albertus. Natus sum Islebij, educatus in Mansfelt: literis eruditus Magdeburgi & Isennachi. Erfordiæ Magister ac Augustinianus factus, & nunc Doctor Vuittenbergæ, & Bohemiæ in tota uita mea nunquam propinquior fui, quam Dresdæ constitutus. Hæc ille de se ipso. Nos autem non multum interesse putamus, undecunq́ secundum carnem procreatus sit, siue Luder, siue Luter, siue Lutherus, cuius mala mẽs, malus animus, Diabolicæ suggestioni subiectus, tot malorũ Lutheri parentes. Luth. in declarat. sermo. de Eucharistia.

rum uel occasio uel causa existit. Certe Cæsar ipse in Edicto Vuormaciensi pessima quæque de eo suspicatur, neque ueretur de eo ista scribere uerba, post longum scelerum eius enumeratorum Catalogum. Et scribit (inquit) nihil ferme aliud, nisi quod ad seditionem, schisma, bellum, cædes, rapinas, incendia, atque ad defectionem uniuersalem Christianæ fidei, tendit atque subseruit. Et ut innumeræ eius nequitiæ breuitatis gratia omittantur, Vnicus iste, non homo: sed malus inimicus, sub specie hominis, in habitu monachali, plurimorum hæreticorum iam olim damnatas hæreses, longoque tempore absconditas & sepultas, in unam sentinam collegit, atque aliquas ipse de nouo excogitauit. Hæc Imperator noster Vormaciæ: Qui mox deinde bello Mediolanensi implicitus fuit. Et dum procul á Germania abesset, secta Lutheri per homines factiosos, rerumque nouarum cupidos, non solum longe lateque per omnes fere prouincias Germaniæ disseminata, uerum etiam ad exteras Nationes propagata: maxime uero ad regiones Aquilonares, Daniæ, Suetiæ, Prussiæ, Liuoniæ, magnisque potentium Principum Ciuitatumque confœderationibus roborata, ita excreuit, ut nemo fuerit, uel ad contemnenda Potentissimi Cæsaris nostri mandata, superbior atque ferocior Luthero: uel ad lacessendum conuitijs et iniurijs quoslibet Principes, promior atque minacior.

Verba Cæsaris in Edicto de Luthero.

Vires sectæ Luth.

ACTA

ACTA ET SCRIPTA MARTINI LVTHERI, AB ANNO DOMINI M. D. XVII. VSQVE AD ANNVM XLVI. PER *Ioannem Cochlæum Chronice ad posteros denarrata.*

Anno Domini *M. D. XVII.*

Artinus Lutherus, natus Islebij Anno Domini 1483. in Saxonia, sub Comitibus à Mansfeldia, parentes habuit plebeios, ex familia Luderorũ, Parentem Ioannem, matrem Margaritam: Nomen Martini sortitus in Baptismo, antiquo & patrio more, quod X. die Nouembris: quæ festũ Diui Martini præcesserat, natus esset noctu. Quamuis uero multis annis antiqua consuetudine dictus fuerit cognomine Luder: quo & ipse in literis suis, etiam ad præcellentem Theologum D. Ioan. Eckium usus est: maluit tamen postea dici Luther, quam Luder: ex eo forsitan, quod Luder apud Germanos parum honestum uidetur esse uocabulum. Transcursa igitur domi post infantiam ętate puerili, cum esset cura parentum primis literarum elementis utcunq; in schola oppidi illius imbutus, missus est inde Magdeburgum, ubi uno permansit anno. Inde Isenacum, Turingiæ oppidum, concedens, ubi gratiorem nactus præceptorem, Quatuor mansit annis. Erfordiam postea profectus, claram & amplam Turingię urbem, ubi Celebris erat Academia, in Philosophiæ studio Magisterij gradum, anno ætatis suæ Vicesimo adeptus est, & quidem inter primos, ut ingenio studioq; multos coæqualium antecellebat. Cognomẽ Lutheri. Studia Luthe. in scholis.

Iuris deinde studium aggressus, cum esset in campo, fulminis ictu territus & prostratus, ut uulgo dicitur, aut interitu sodalis sui contristatus, huius mundi contemptu ingressus est repente, multis admirantibus, Monasterium fratrũ S. Augustini, qui uulgo Heremitæ dicuntur, factaq; ibi legitima, post annum probationis, Ordinis illius professione, strenue in studijs et exercitijs spiritualibus militauit ibi Deo annis Quatuor. Tametsi uisus est fratribus, nonnihil singularitatis habere, siue ex occulto aliquo cũ Dæmone Monachatus Luth.

A commercio,

Commercium Luthe. occultum cū Dæmonio.

commercio, siue ex morbo Comitiali:tum propter alia quædam indicia:tum præcipue, quod semel in Choro,cum in Missa legeretur Euangelium, de eiecto à surdo & muto Dæmonio,repente conciderit, uociferans, Non sum, Non sum. Multorum itaq; est opinio,eum occulta usum esse familiaritate Dæmonij cuiuspiam, Quandoquidem & ipsemet talia de se aliquando scripserit, quæ Lectori suspicionem de huiusmodi cōmercio nefariaq; societate ingerere posśint. Ait enim in quodam ad populum habito sermone,se bene cognoscere Diabolum, & ab eo se uicisśim bene cognitum esse,seq; plus quàm unum frustum salis cum eo comedisse. Et proprium deinceps ædidit Germanicè librum, de Angulari (ut uocat) Missa, ubi Diaboli contra Missam disputationem,secum habitam noctu, commemorat. Sunt & alia non pauca hac de re argumenta,quod etiam corporaliter uisus quibusdam fuerit cum eo conuersari. Anno autem Domini 1508.translatus est ex Erfordia Vuittenbergam in alium eiusdem instituti Conuentum, ubi publice prælegit Dialecticen Physicenq; Aristotelis:Nam recens erecta ibi erat,ab Electore Saxoniæ Duce Friderico, Academia seu publica studiorum Vniuersitas. Vbi autem post Triennium orta

Discordia inter fratres Aug.

esset inter fratres Ordinis sui discordia, eò quod septem Conuentus à Vicario per Germaniam Generali in quibusdam dissentirent, Ille à Conuentibus illis delectus in litis Procuratorem, Romam profectus est, eò quod esset acer ingenio, & ad contradicendum audax ac uehemens. Ea autem lite inter partes transactionibus,nescio quibus, composita & finita, ille Vuittenbergam

Pecunia pro aula Doctorali fraude interuersa.

reuersus,in Theologia factus est consueta celebritate Doctor, siue iussu & procuratione Ducis Saxoniæ Friderici, Electoris Principis, siue sumptibus cuiusdā matronæ, Vicarij fraude pecunijs interuersis. Quandoquidem illa certam pecuniæ summā,pro alterius fratris ad Doctoratū promouendi subsidio, deputauerat Nurenbergæ. Vnde factum est,ut frater ille, fraude intellecta, & pecunia illa sibi prærepta, præ dolore & indignatione aufugerit occulte:at nemo

Acer in disputando Lutherus.

adhuc hodie sciat, quonam peruenerit. Lutherus aūt Doctoratus titulo decoratus, & Ordinariæ in Theologia lectioni præfectus, cum esset acerrimus disputator, & uanę glorię cupidus, non solum Vuittenbergæ inter Doctos præfulgere uoluit: Sed & Heidelbergam profectus, ingenij & eruditionis famam disputando quæsiuit, dum noua themata proponeret. Accidit deinde, Anno Domini M.D.XVII. ut Leo Papa X. nouas diuulgaret per orbem Indulgentias, occasione nouæ structuræ Templi S. Petri Romæ, quam antecessor eius Iulius Papa II. sumptuosisśima inceperat

magnificentia

magnificentia, morte autem præuentus, tantæ magnificentię opus perficere non potuit. Extruxerat quidem templum illud (ut multa alia) religioso apparatu, & opere satis sumptuoso & magnifico Constantinus, Imperator potentissimus (quem nos Magnum, Antiqui Maximum, dixerunt) diuersa ingentium columnarum (quales ætate nostra non fiunt) serie suffultum atq; conspicuum: Quod temporis (ut fit) diuturnitate labefactũ, cum in plerisq; partibus suis dehiscere ac ruinam minitari uideretur, Iulius Papa II. Iulius PP. II.
uir magnanimus, illud non tam reparare in uetustate collapsis partibus, & sarta tecta reficere (quod utinam maluisset) studuit, sed in maximã potius stupendamq; molem à nouo erigere cœpit: Vt est uidere adhuc hodie in iactis ab eo fundamentis, & excelsis absidibus testudinibusq; & columnis, altissimarum turriũ instar, sublimatis & in aëra eductis. Ea nimirũ consyderatione, ut quemadmodum Ecclesia Romana potestate ac dignitate cunctis per orbem Ecclesijs, propter uerbum Christi & Principatum Petri, supereminet atq; præfulget: Ita & Templum Petri, magnitudine structuræ & operis magnificentia, cæteris omnibus anteferretur, magisq; conspicuum foret. At Leo Papa X. uir liberalis, atq; ad Leo PP. X
erogandas (ne dicam profundendas) quàm ad corrogandas ac quæritandas pecunias multo pronior: cum esset tantæ structuræ sumptibus impar, & suis opibus tantarum impensarum opus ad complementum perducere non posset, ut pio subsidio multorum adiutrices manus acquireret, diuulgauit Indulgentias: sicut & ante eum sæpius factum fuerat. Erat autem eo tempore inter Germaniæ Prælatos Ecclesiasticos, eminentissimus & dignitatis apice & Natalium splendore, Reuerendissimus Pater & Illustrissimus Princeps ALBERTVS, Archiepiscopus Moguntinus & Albertus
Magdeburgensis, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardi- Archiepis-
nalis: Primas Germaniæ, & sacri Romani Imperij Princeps Ele- cop. Mar-
ctor: Marchio Brandeburgensis &c. Hunc igitur speciali commis- chio Bran-
sione præfecit Leo Papa X. Indulgentiarũ per Germaniam pub- deburgensis.
licandarum negocio. Is autem, etsi multorum consilio & sententia Augusti-
assumpturus fuerat ad id negocij, Fratres Ordinis S. Augustini niani Indul-
Heremitarum: qui & antea perstrenuam ea in re operam, non gentiarum
solum prædicando ad populos: sed etiam scribendo & euulgando prædicatores.
libros (quales sunt, uerbi gratia, Cœli fodina & eius supplementũ) Sedi Apostolicæ nauauerant: Nisi Ioannes Tetzellius, Frater Or- Io. Tetzel.
dinis Prædicatorum, magis idoneus quibusdam uisus fuisset, eò quod recens esset tunc sermonum eius de Indulgentijs memoria, quibus amplam per Indulgentias pecuniã acquisiuerat Fratribus

Sanctę Mariæ, Militaris Ordinis Teuthonicorum Dominorum in Liuonia, qui à Moscouitis & alijs uicinis hostibus premebantur. Id uero quàm ægerrime tulerunt fratres Augustiniani, in primis Ioannes Staupitius, uir genere nobilis, facundia & eruditione clarus, Generalis eorum per Germaniam Vicarius: & Martinus Lutherus, Theologię Doctor, Ordinarius Vuittenbergensis, uelut præcipui Duo gregis sui Arietes, fama & authoritate celebres, & præ alijs conspicui. Erat Staupitius, non solum genere nobilis, & ea ratione Saxoniæ Ducibus (quibus eius cognatio subdita erat) cæteris charior & familiaritate notior: sed etiam ingenio uersatilis, et corporis forma atque statura conspicuus, Quin etiam in rebus agendis astutus & practicus, qui fauore & gratia multùm ualebat apud Illustrissimū Principem Electorem, Saxoniæ Ducem, Fridericum. Qui prę multis pollebat Principibus alijs, authoritate, opibus, potentia, liberalitate, ac magnificentia. Quippe recens instituerat magnis sumptibus Academiā Vuittenbergensem, ad cuius incrementum larga fundauit stipendia, & amplis salarijs accersebat undique Doctos & ingeniosos homines, quos fama notos habebat. Erexit item nouum Canonicorum Collegium, in quo Ionam Præpositum, Carolstadium Archidiaconum fecit: Ipsum uero templum, uocauit Ecclesiam Omnium sanctorum. In quod sane permultas undiquaque cōgregauit sanctorum ossa, uenerabilesque omnis generis reliquias, auro, argento, & gemmis preciosissime exornatas, quas & magnifico apparatu statis diebus publice populis ostendi curauit: ita ut summo Pontifici per quam religiosa & pia uisa fuerit eius liberalitas & magnificentia, Qui & facile concedebat petenti quæcunque priuilegia, prærogatiuas & immunitates, tum pro noua Vniuersitate scholæ, tum pro nouo Canonicorum Collegio. Huic igitur Principi familiarius insinuauit se Staupitius, instillans eius pectori frequentes Indulgentiarum abusus, & Quæstorum atque Commissariorum scandala, quod illi per auaritiam ueniarum & gratiarum prætextu, expilarent Germaniam, & quærerent quę sua sunt, non quæ Iesu Christi. Lutherus uero ardentioris naturæ, magisque iniuriarum impatiens, arrepto calamo, mox ad supradictum Germaniæ Primatem Albertum scripsit indignabundus epistolam. In qua sane, mox post captatam præfatione beneuolentiam, in hæc prorupit uerba.

Io. Staupitius.

Dux Saxoniæ Fridericus Elector.

Staupitius ex inuidia Indulgentijs detraxit.

Querela Lutheri cōtra Indulgentias.

Circumferuntur (inquit) Indulgentiæ Papales, sub tuo præclarissimo titulo, ad Fabricam S. Petri. In quibus non adeo accuso Prædicatorum exclamationes, quas non audiui, sed doleo falsissimas intelligentias populi ex illis conceptas, quas uulgo undique iactant: uidelicet,

uidelicet, quod credunt infœlices animæ, si literas Indulgentiarum redemerint, se securas esse de salute sua. Item, Quod animę de Purgatorio statim euolent, ubi contributionem in cistam coniecerint. Et post pauca. Idcirco tacere hęc amplius non potuit. Non enim fit homo per ullum munus Episcopi securus de salute, cũ nec per gratiam Dei infusam fiat securus. Sed semper in timore & tremore iubet nos operari salutem nostram Apostolus. Et iustus (inquit Petrus) uix saluabitur. Deniq; tam arcta est uia quę ducit ad uitam, ut Dominus per prophetas Amos & Zachariam, saluandos appellet Torres, raptos de incendio. Et ubiq; Dominus difficultatem salutis denunciat. Cur ergo per illas falsas ueniarum fabulas & promissiones, prædicatores earum faciunt populum securum & sine timore? Cum Indulgentiæ prorsus nihil boni conferant animabus ad salutẽ aut sanctitatẽ, sed tantũmodo pœnã externã, olim Canonice imponi solitã, auferãt. Hæc & id genus plura ibi Lutherus, Ex Vuittenberga, in Vigilia Omnium sanctorũ, Anno Domini M.D.XVII. Quę idcirco referimus, ut intelligat Lector, eam epistolam non tam ex animi sententia, quam ex liuido inuidię affectu à Luthero scriptam esse: Cum nulla aliorum doctrina, tam securum de salute, & ad bona opera pigrũ negligentemq; reddiderit populum, quàm fecit noua doctrina Lutheri. Qui publice scripsit in Babylonico suo præludio, Tam diuitem esse hominem Christianum, ut etiam si uelit, non possit perdere salutem, nisi nolit credere: Nec ulla peccata eum damnare queant, eò quod per fidem in promissionem, quæ baptizato facta sit, mox absorbeantur ac deleantur omnia peccata, modo credat aut cogitet se baptizatum esse. Ille tamen non contentus priuatam misisse epistolam, in publicum quoq; emulgauit 95. (quaquam in prima scheda posuerit 97) propositiones, quibus communem & receptam de Indulgentijs opinionem Ecclesiæq; sententiam impugnabat. Tetzellius autem, qui Francofordiæ ad Oderam fluuium (ubi Illustrissimus Princeps Elector, I O A C H I M, Marchio Brandeburgensis, nouam quoq; circa idem tempus erexerat studiorum Vniuersitatem) degebat, ubi illas uidit propositiones, Cum esset Indulgentiarũ Prædicator famigeratus, & Commissarius Apostolicus, atq; etiam hęreticæ prauitatis Inquisitor, ingenio ferox, & corpore robustus, indigne ferens Lutheri proteruam audaciam, ut par pari referret, Centum & Sex ædidit propositiones, quibus contrariam explicabat sententiam. Verbi gratia. Lutherus sic orsus est. Dominus & Magister noster Iesus Christus, dicendo. Pœnitentiam agite &c, omnem uitam fidelium pœnitentiã esse uoluit. Quod uerbum

At longe aliter de securitate salutis docuit Luth. in Capt. Baby. alijsq; scriptis suis.

Epistola ex liuore scripta.

Animositas Tetzellij.

Propositiones de Indulgentijs.

de Sacramentali pœnitentia Confeſsionis & Satisfactionis, quæ ſacerdotum miniſterio celebratur, nō poteſt intelligi. Non tamen ſolam intendit interiorē: immo interior nulla eſt, niſi foris operetur uarias carnis mortificationes &c. Cōtra hāc uero eius ſententiā ita exorſus eſt Tetzellius. Dominus noſter Ieſus Chriſtus, Sacramenta nouę legis, ad quæ uoluit cunctos obligari, poſt ſuā paſſionē & aſcenſionē, uoluit etiā cunctos docere ante ſuā paſsionem, per aptiſsimam ſuam prædicationem. Quiſquis ergo dicit, Chriſtum, dum prædicauit, Pœnitentiam agite, ſic docuiſſe pœnitentiam interiorem & exteriorem carnis mortificationem, ut non etiam docere uel cointelligere uoluerit pœnitentiæ Sacramentum, eiusq́ partes Confeſsionem & Satisfactionem, tanquàm obligatorias, errat: Immo nihil nunc iuuat, ſi interior pœna etiam operetur exteriorem mortificationem, niſi aſsit facto uel uoto Confeſſio & Satisfactio &c. Hac itaq; diuerſæ & contrariæ ſententiæ propoſitionum æditione, uiſa eſt iam publice conteſtata inter hos duos Antagoniſtas eſſe lis turbulentæ contentionis, quæ mox anno ſequenti in apertum efflagrauit incendium: Quo pax & unitas Eccleſiæ, maximo cum ſcandalo infirmorum, & animarum detrimento, turbata ac diſſoluta fuit. Confidebat ingenio & eruditioni ſuæ Lutherus, atq; etiam potentiæ & gratiæ ſui Protectoris Ducis Friderici Electoris, & uafris Staupitij ſui conſilijs ac practicis: Cui cedere indignum putabat Tetzellius, qui celebris erat fama Prædicationum, ſuffultus & ſedis Apoſtolicæ commiſsione atq; autoritate, atq; etiam Inquiſitionis officio.

Lis de Indulgentijs inter Luth. & Tetzellium.

Acta & Scripta Lutheri Anno M.D.XVIII.

Vtherus igitur, ſuorum fretus conſilio, Latinum æditit librum, cui hunc præfixit titulum. Reſolutiones diſputationū de Indulgentiarū uirtute &c. In quo quidem libro, 95. Concluſiones iuxta nouam opinionem ſuam declarabat, non ſane, ut Papam aut aduerſarios ſuos ſibi reconciliaret, aut placabiles redderet, quos acerrime eo ipſo in libro plęrumq; impugnabat: ſed ut Lectorem in partem raperet ſuam, miram ſimulans erga Romanum Pontificem humilitatem, ſubiectionemq; ac reuerentiam. Vnde uenabatur callide Lectoris & in ſe commiſerationem, et in aduerſarios odium. Fingebat enim ſe admodum reluctantem & inuitum rapi ac protrahi in publicum, improbitate illorum. Dicebat ergo in præfatione ad Leonem X. Inuitus uenio in publicum, præſertim ego indoctus, ſtupidus ingenio, uacuus

Ficta humilitas Luth.

cuus eruditione. Sed cogit necessitas, me anserem strepere inter olores. Itaq; quo & ipsos aduersarios mitigem, & desideria multorum expleam, emitto ecce meas nugas. Et infra. Quare Beatissime Pater, prostratum me pedibus tuæ B. offero, cum omnibus quæ sum & habeo: Viuifica, occide: uoca, reuoca: approba, reproba, ut placuerit. Vocem tuam uocem Christi in te præsidentis & loquentis agnoscam: Si mortem merui, mori non recusabo.

Hac itaq; calliditate, dum quereretur, se iniuste premi ab aduersarijs, & in publicum cogi: breui maximũ sibi conciliauit fauorem, non modo apud simplicem populum: qui facile credit & ad omnem nouitatem aures libenter arrigit patulas ac prurientes: uerum etiam apud plerosq; graues & eruditos uiros, qui uerbis eius genuina simplicitate credentes, putabant Monachum nihil aliud quærere, quam ueritatis patrociniũ contra Quæstores Indulgentiarum, qui magis pecuniarum quam animarum zelatores uiderentur: sicut criminabatur eos Lutherus. Atq; ut omnẽ hæreseos suspicionem à se reijceret in aduersarios, adiunxit libro, post querulas ad Staupitium & ad Leonem Papam epistolas, solennem quandam protestationem, in qua deferebat non solum sacris literis, uerum etiam sacris Canonibus decretalibusq; Pontificijs & Ecclesiasticis patribus, sed & superiorum suorum iudicium in omnibus uolebat habere saluum. Hinc illius miserta Poëtarum Rethorumq; docta cohors, & in aduersarios eius odio accensa, impigre pro eo & lingua & calamo decertabat, causamq; eius Laicis commendabilem reddebat, ac uarijs cauillis & inuectiuis prælatos Ecclesiæ Theologosq; perstringebat: incusans eos auaritiæ, superbiæ, inuidiæ, barbariei & ignorãtiæ: Qui innocentem Lutherũ non ob aliud persequerentur, quam ob doctrinam, quod uideretur & esset doctior eis, & liberior ad dicendam ueritatem, contra imposturas & præstigias hypocritarum. Cunq; ualerent non solum ingenio & acrimonia, uerum etiam elegantia sermonis, siue loquendum siue scribendum esset, facile traxerunt Laicorum animos in fauorẽ commiserationemq; Lutheri, tanquàm is propter ueritatem et iustitiam uexaretur ab Ecclesiasticis, inuidis, auaris, & indoctis: qui in ocio luxuq; uiuentes, superstitionũ adinuentionibus à simplici plebe pecuniam emulgerent. Tetzellio itaq;, qui antea quoq; per Indulgentiarum frequentes prædicationes pecuniarum collector fuerat, per huiusmodi querimonias criminationesq; tum Lutheri, tum Poëtarum & Rethorum, indies magis ac magis decrescebat autoritas apud populum, minuebatur plebis ad Indulgentias deuotio, inuisi reddebantur Quæstores &

Fauor callide quæsitus.

Protestatio Lutheri.

Poëtæ fauentes Luthero.

Commiſſarij, rareſcebant manus largientium: Luthero autem contra augebatur authoritas, fauor, fides, exiſtimatio, fama: quod tam liber acerq́ uideretur ueritatis aſſertor, contra fraudes Quæſtorum & fumos Bullarum, quas non gratis darent, ſed pecunijs uenderent Indulgentiarũ Commiſſarij. Interea Romæ ab Aduerſarijs procurabatur Citatio, qua per fiſcalem Papæ uocabatur in ius Lutherus, deſignatis ad eam cauſam iudicibus, Hieronymo de Genutijs, Epiſcopo Aſculano, Auditore Cameræ, & Syluestro Prierate, Theologo, Magiſtro ſacri Palatij. Lutherus uero conqueſtus de inſidijs, quod nuſquam tuto conſiſteret, & de iudicibus ſibi ſuſpectis, ſuamq́ præterea obtendens paupertatem corporiſq́ imbecillitatem, per Ducem Saxoniæ Fridericum, Principem Electorem ſollicitauit, ut cauſa ad partes cõmitteretur. Commiſſa igitur fuit Thomæ de Vio Caietano, Cardinali S. Sixti, qui eo tempore erat in Germania Sedis Apoſtolicæ de latere Legatus.

Lutherus Romam citatus.
Luth. in appellatione ſua.

Quamuis uero & hic iudex Luthero uehementer diſpliceret, quod Thomiſta eſſet & Ordinis Prædicatorum: ne tamen omnino contumax & rebellis uideretur, comparuit coram illo Auguſtæ.

Venit igitur Auguſtã Menſe Octobri, ſumptis quidẽ ſecum literis cõmendaticijs protectoris ſui, Ducis Saxoniæ Friderici Electoris, attamen ſine Cæſaris Maximiliani fide publica, ſeu ſaluo conductu. Benigne itaq́ in Cardinalis Legati conſpectum Colloquiumq́ admiſſus ac paterne admonitus, tria iuſſus eſt, ex mandato Papæ, præſtare. Primum, ut ad cor rediret, erratuſq́ ſuos reuocaret. Secundum, ut promitteret in futurum ab eiſdem abſtinere. Tertium, ut ab omnibus contineret ſe, quibus Eccleſia perturbari poſsit. Ipſe uero, cũ nullos uellet erratus agnoſcere, poſt multos auditos redditoſq́ ſermones inter colloquendum, petijt tandem deliberandi tempus. Altero igitur die reuerſus, cum adeſſent Quatuor uiri ex ordine Procerum & Conſiliariorum Cæſaris, ut omnem hæreſeos ſuſpitionem è mentibus illorum tolleret, coram Legato perſonaliter proteſtationem ſuam in hæc uerba ſcriptam ex ſcheda, quam in manibus tenebat, legit ac recitauit. Ego frater Martinus Luther Auguſtinianus, proteſtor, me colere et ſequi ſanctam Romanam Eccleſiam in omnibus meis dictis & factis, præſentibus, præteritis, & futuris. Quod ſi quid contra uel aliter dictum fuit uel fuerit, pro non dicto haberi & habere uolo. Legatus uero uir doctiſsimus, probe ſciens, illum non ſolum in ſuis reſolutionibus, uerumetiam in proximo Colloquio multa protuliſſe de Indulgentijs & de poteſtate Papæ, aliter quàm ſentit Rom. Eccleſia: inſtetit rurſus, ut illa tria præſtaret, quæ ex mandato Papæ pridie

Luth. in actis Auguſtenſ.
Cardinalis Auguſtæ tria præcepit Luthero.
Proteſtatio Luth. coram Legato.

pridie audiuerat. Ille uero ulterius protestabatur, se nō esse sibi conscium, aliquid dixisse, quod sit cōtra sacrā scripturā, cōtra Ecclesiasticos patres, cōtra Decretales Pontificū, aut cōtra rectā rationem. Attamen quia homo sit qui errare possit, uelit se submittere iudicio & determinationi legitimæ sanctæ Ecclesiæ, & omnibus melius sentientib. Nominatim uerò, Doctoribus insigniū Vniuersitatū Imperialium, Basiliensis, Friburgensis & Louaniensis, Aut si nec id satis sit, etiam Parisiensis, quam dicebat studiorum parentem, & ab antiquo semper Christianissimam, ac in Theologia florentissimam: Quamuis paulo post longe aliter de ea & senserit & scripserit. Legato autē in priori sententia sua persistente, petijt scriptilem (ut ipse loquitur) admitti responsionem: Qua admissa, multa corrasit argumenta contra Extrauagantem Clementis VI. de Indulgentijs, contra autoritatem Decretalium Ro. Pontificum, contra merita sanctorum, contra Indulgentiarum Thesaurum, & contra bonorum operum merita: de sola fide fastuose contendens. Ex quibus Legatus facile intelligebat, illū dare solūmodo uerba, mentemq; habere ad errores & opiniones suas obstinatam. Idcirco dixit ei, nisi reuocet, censuris ex Papæ mandato sit illigandus. Audierat uerò Lutherus, Legatum habere mandatum capiendi ac incarcerandi & ipsum, & Vicarium suum Staupitium. Hinc anxietate plenus: quia uetabatur in conspectum redire illius, nisi reuocaret, cœpit occulte per amicos sollicitare Cæsarianos pro impetrando saluo conductu. Quo impetrato, fretus consilio sui Staupitij, scripsit Appellationē, à Legato ad Papam melius informandum prouocans, quam, ubi occulte abijsset Augusta, iussit affigi palam, ad concitandam maiorem in populo, contra Papam & Legatum eius, inuidiam odiumq; Laicorum. Cum tamen & præsens ad faciem, & absens per literas, multas diceret Legato & laudes & blanditias, quibus bonum uirum nequiter lactabat ac ludebat. Etenim abiturus Augusta, scripsit ad eum blandissime, & gratias agens pro exhibita in se clementia: & appellandi necessitatem expurgans, non solum quod amici ita iussissent: uerum etiam quod sciret, Principi suo longe gratiorem fore Appellationem quàm Reuocationem. Addebat præterea, non uideri sibi necessariā Appellationē, cum omnia submiserit iudicio Ecclesiæ, nec aliud quàm illius sententiam expectet. Domum uero reuersus, adhuc multo blandius rescripsit, commemorans & extollens illius dementiam, humanitatem, et sapientiam, quod qui ui agere potuisset, per Staupitium agere maluerit, qui talis ac tantus sit in oculis suis, ut nullus sit in mūdo, cui lubentius auscultet & consentiat. Vbi & culpam

Dissensio inter Legatum & Lutherum.

Dolosæ blanditiæ Lutheri ad Legatum.

culpam agnoſcebat nimiæ tum uehementiæ tum irreuerentiæ ſuæ in Papam, proinde petebat ueniam, tanquàm pure & ex animo dolens ac pœnitens. Quod & per omnes conciones ſe populo annunciaturum promittebat, operamq́ꝫ daturum, ut poſthac alius ſit aliterq́ꝫ loquatur quàm antea. Vnum enixe petebat, ut poſsit audire uocem ſponſæ, quam certum eſt audire uocem ſponſi.

Criminationes Lutheri in Legatum.

Hæc & id genus multa honorifice ſcribebat ad ipſum Legatum. Ad alios uero longe aliter ſcripſit, non ſolum priuatim, ſed & publice: uirum illum grauiſsime accuſans Tyrannidis, ſuperbiæ, infidelitatis, ignorantiæ &c. Sic enim ſcripſit in Actis. Video (inquit) libellos ędi, & rumores uarios ſpargi de actis meis Auguſtenſibus. Quanquàm uere nihil ibi egerim, quàm quod & tempus & ſumptus perdidi. Niſi id ſatis abunde fuerit operis, quod nouam audiui linguam Latinam: ſcilicet, quod ueritatem docere, idem ſit, quod Eccleſiam perturbare. Adulari uero, & Chriſtum negare, id eſt, Eccleſiam pacificare, & exaltare. In appellatione ſua ſecunda ait, illum nimio factionis ſuæ fratribus affectum, faciem iniquitatis aſſumpſiſſe, minasq́ꝫ diras & crudeliſsimas intentaſſe, atq́ꝫ ouem Chriſti, petentem humiliter doceri ueritatem, & reduci ab errore, contempſiſſe. Item, in præfatione ad Galatas. Cardinalis (inquit) Caietanus paſsim ſe pro Rom. Eccleſia uenditat in Germania, ſub nomine illius Breuia Apoſtolica comminiſci ſatis doctus. Deniq́ꝫ in epiſtola ſua ſecunda ad Leonem X. grauiſsime ſimul & calumnioſiſsime illum accuſans, ait. Notum eſſe arbitror tibi, quid mecum egerit Cardinalis S. Sixti, Legatus tuus, imprudens & infœlix, immò infidelis. In cuius manu, ob tui nominis reuerentiam, cum me & omnia mea poſuiſſem, nõ hoc egit, ut pacem ſtatueret, quam uno uerbulo potuiſſet facile ſtatuere: Cum ego tum promitterem ſilentium, & finem cauſæ meæ facturum, ſi aduerſarijs idem mandaretur. At homo gloriæ, non contentus eo pacto, cœpit aduerſarios iuſtificare, licentiam aperire, & mihi palinodiam mandare: id quod in mandatis prorſus non habuit. Hic ſane, ubi cauſa in optimo loco erat, illius importuna Tyrannide uenit in multo peiorem. Vnde quicquid poſt hæc ſecutum eſt, non Lutheri, ſed Caietani tota culpa eſt, qui ut ſilerem & quieſcerem, non eſt paſſus. Quod tum ſummis uiribus poſcebam: Quid enim facere amplius debui? Ergo ut Legati quoq́ꝫ uictor uideretur, & maiorem inde famam fidemq́ꝫ & autoritatem ſibi acquireret, ſcripſit in Actis ſuis, quod ille nullam ſyllabam ex ſacris literis contra ipſum produxerit unquàm, nec poſsit etiam, ſi quàm maxime uellet. Contra uero, ubi ſcripturas attuliſſet Lutherus, Legatus de corde

Iactantia Luth. contra Legatũ

ſuo

ſuo effinxerit gloſas,iuxta longā Ro. Curiæ conſuetudinem,Qua, relictis ſacris literis, & acceptis traditionibus uerbiſq; hominum, factum ſit,ut Eccleſia Chriſti non menſura tritici paſcatur,nec uerbo Chriſti:ſed non raro temeritate & uoluntate alicuius indoctiſſimi adulatoris regatur, & eo profecerit noſtræ infœlicitatis magnitudo, ut ad reuocationem & abnegationē fidei Chriſtianæ & ſacratiſsimæ ſcripturæ incipiant compellere. Eiuſmodi querelis auxit Lutherus apud quàmplurimos ſibi quidem fauorem & exiſtimationem,aduerſarijs uero odium & contemptum. Auſus itaq; fuit,etiam Protectoris & Principis ſui autoritate, Vuittenbergam publico ſcripto citare quoslibet hæreticæ prauitatis Inquiſitores, ſi qui uideantur ſibi deuorare ferrū, petraſq; dirumpere, ut ueniant illuc cum ipſo diſputaturi, habituri non modo ſaluum conductum: ſed etiam liberum hoſpitium ſumptuſq; à Principe. Hæc & id genus multa iactitans,ſibiq; ſcripturarum peritiam præ omnibus arrogans,plurimos in partē ſuam traxit:clamitans,non ſolum ſcholaſticos Theologos, uerum etiam Papam ipſum eiuſq; Decretales uim facere ſcripturis,eaſq; torquere,ac improprie & abuſiue intelligere.Exclamabat igitur aliquādo in tales, qui aliter q̄ ipſe uellet, ſcripturas interpretātur,quod ſint Centuplo peiores Turcis:Quoniam uerbum Dei,quod omnia ſanctificat,ſcelerate in nihilum redigant.

Contra Inquiſitores.

Luth. in defenſione Sermonis de indulgentijs.

Luth. in Actis Auguſt.

Simulabat quidem eo tempore blandioribus uerbis modeſtiam,humilitatemq; & obedientiā,ut partem ſuā & auctiorem & cōmendatiorem redderet: Cor tamen eius ſemper erat in mordacitatem ſuperbiamq; & rebellionē erectum. Quod ſane alicubi ipſemet palam fecit. Ait enim in Actis ad Lectorē. Poſteriorē reſponſionē meam, etſi cum multa reuerentia dedi, ac uelut in arbitrium ſummi Pontificis repoſui: Non tamen id me feciſſe credas, quod de re ipſa dubitē,aut animi ſententiam ſim unquàm mutaturus,ſed quia oportuit reuerentiam ſeruare ei, qui uice ſummi Pontificis fungebatur.Dixerat autem in ea reſponſione,animam ſuam paratiſsimam cedere,mutare,reuocare omnia,ubi aliter intelligenda eſſe edocta fuerit:Quomodo autem doceri queat,qui animi ſententiam mutaturus nunquàm fuerat? qui non ſolum Legatū,ſummæ alioqui eruditionis uirū,quem & Lutherus ipſe inſignibus dotibus, præſertim iudicij acrimonia donatum fateretur:ſed & Pontificem Ro. Leonē X.repræhendebat, Qui Syluestrū Prieratem, ſacri Palatij Magiſtrū,ſimul cum S. Thoma proteruiſsime cōtemnebat:calumniās utrunq;,quod nudis uerbis incedāt,ſine ſcriptura,ſine patribus,ſine Canonibus; deniq; ſine ullis rationibus. Mera igitur uerba dabat,cum reuocaturum ſe promitteret.

Duplicia uerba Lutheri.

Luth. in Actis Auguſt.

Luth. ad dialogū Syluestri

Anno

Anno M. D. XIX.

Insolentia Luth. post obitum Maximiliani Imp.

Æterũ currente iam anno Domini M. D. XIX. Posteaquam rebus humanis subractus est Maximilianus Cæsar: Princeps sane & armis & pietate insignis, cœpit Lutherus indies magis ac magis insolescere. In aduersarios couitijs ac criminationibus grauius inuehi. Summo Põtifici maiori contemptu rebellare: adeo quidem ferociter, ut etiã in epistola secunda ad Leonem X. iactitet, quod Carolus Miltitius, nuncius Apostolicus, post Caietanũ multo & uario negocio cursans & recursans, nihilq́ omittens, quod ad reparandum causæ statum, quem Caietanus temere & superbe turbauerat, pertineret, uix tandem etiam auxilio Illustrissimi Principis Friderici Electoris effecerit, ut semel & iterum familiariter cum ipso loqueretur. Mira profecto insolentia & superbia in Monacho nondum excucullato, Qui cum reus ageretur apud summum Pontificem, supremum in terris Iudicem suũ, propter reproba & hæretica dogmata, atq́; etiam propter turbatam Ecclesiæ pacem, læsamq́; Sedis Apostolicæ autoritatem omni iure sacrosanctam: adeo, ut ipsemet Caietano priuatim scripserit, in hæc uerba. Reuerendissime in Christo Pater, fateor, ut & alias fassus sum, me profecto nimis indiscretum, ut ipsi dicunt, uehementem & irreuerentẽ fuisse cõtra nomen Pontificis. Et quamuis admodum uehementer ad eiusmodi irreuerentiam lacessitus fuerim, intelligo tamen nunc, quod decuisset me, modestius, humilius, ac reuerentius istã materiam tractare, & non sic respondere stulto, ut fierem ei similis. Quod mihi omnino syncceriter dolet, ueniamq́; peto. Idem ipse tamen reus paulo post, nec absolutus nec procrastinatus, sed grauius accusatus, atq́; etiam per contumaciam in urbe damnatus, tantæ fuit rebellionis & superbiæ, ut perduellionis aut hostis coniurati potius & Imperatoris, quàm rei aut Monachi, personam sibi uendicaret, non petens amplius ueniam ullius delicti: sed cucullam suam Infulæ summi Pontificis æquiparans: immò præferens, tumidissime iactaret, Nuncium Apostolicum: hominem nobilem, ex Inclyta Miltitiorum familia in terra Misnensi procreatum, multo labore cursitasse, ac uix tandem etiam Electoris Principis ope effecisse, ut semel ac iterum in familiare admissus fuerit colloquium, propter turbatum à Caietano causę statum. Quis uero Imperatorum, seu Græcorum seu Latinorum & Germanorũ, usq́; legitur tanto

Reprehendit seipsum Luth.

Carolus à Miltitz.

fastu à Colloquio repulisse Nuncios Apostolicos, quanto repulit (ut iactitat) Monachus iste cucullatus adhuc & reus, & qui nuper ante paucos dies, à Legato ad ipsum Dominum Apostolicum appellauerat. Iactitabat ulterius, in eo Colloquio se denuo cessisse nomini + Leonis X. quod fuerit paratus silere: acceptãs etiam Iudicem uel Archiepiscopũ Treuerensem, uel Episcopum Numbergensem, atque ita factum & impetratum fuisse. Verum dum hæc spe bona agerentur, alterum & maiorem hostem Pontificis irruisse Eckium cum disputatione Lipsica, quam instituerat contra D. Carolstadium, ac penitus hoc consilium pacis disipasse. Tantus iam tum uidebatur sibi Lutherus, ut grandis muneris aut beneficij loco haberet, sibiq; acceptum referri uelit, tanquàm donum aliquod amplissimum, si Pontifici & nuncijs eius pacem daret & sileret. Cum uero D. Ioan. Eckius, uir planè doctissimus, cum Andræa Carolstadio Lipsiæ ex pacto disputaturus, ad suas propositiones XII. illic disputandas, thema unum de prærogatiua & potestate Romanæ Ecclesiæ (cuius improbissimus osor & uitiligator erat Lutherus) adiecisset, Lutherus sibi per hoc iniuriam fieri arbitratus (mox enim pro hoste habet unumquenq;, qui ab ipso dissentit) sese illi disputationi ultro immiscebat nec rogatus nec prouocatus. Erant eo tempore summi amici, quanti postea facti sunt inimici, Lutherus & Carolstadius: hic Archidiaconus Vuittenbergẽsis: ille Ordinarius Theologiæ prælector: Vterq; sibi plurimum fidens, atq; cunctis in mundo eruditiorem sese reputans, ex disputionibus famę gloriã quærebat: Eckio, Ordinario Theologiæ Professori Ingolstadiensi, qui Friburgi, Tubingę, Ingolstadij, ac Viennæ, atq; etiam Bononiæ celebre Disputatoris nomen consequutus fuerat, laudẽ illam ambo inuidentes & præripere cupientes. Disputandi aũt occasio sumpta fuit ex Obeliscis (hoc est, Annotationibus repræhensorijs) quibusdã, quos Eckius circa primas Lutheri de Indulgentijs propositiones apposuerat priuatim, ab amico quodã quid super ijs sentiret rogatus. Eam iniuriam uindicaturus Carolstadius, scripsit in Eckium. Ille uerò imperterritus ferocienti krociter occurrit. Præludebatur itaq; libellorũ uelitationibus, quærebatur cõcinnus pugnandi cãpus ac disputandi locus: tandem ex conuentione placuit utriq; parti Lipsia (urbs & mercatu & Vniuersitate insignis quidem, sed uirtute ac integritate sui Principis, nempe Illustriss. Saxoniæ Ducis Georgij, adhuc multo insignior) ubi ad certum Diem, utriusq; consensu præfixum, disputaturi conuenirent. Quãuis id uehementer displiceret Episcopo Mersesburgensi, ut loci Ordinario, atq; Theologis Lipsensibus,

Luth. ubi supra.

+ Pontificis.

D. Ioannes Eckius.

Andræas Carolstadius.

Lipsica Disputatio

qui maluiſſent talem diſputationem prohiberi atq; omitti.

Priuſquam uero illuxiſſet dies ille, amica quædam contentio erat inter duo illa luminaria Vuittenbergæ, quàm etiam libellis æditis conteſtabantur, in magnum ſane Eckij contemptũ: Dum Lutherus pro Carolſtadio congredi cuperet humilitatis gratia, tanquàm Eckius dignus non foret, cum quo congrederetur tantæ dignitatis & eminentiæ, uir Archidiaconus Vuittenbergenſis. Carolſtadius uero illum ſibi depoſceret ad uindicandum ab Obeliſcis eius Lutherum. Scribebat præterea Lectori Lutherus, Eckium Sedis Apoſtolicæ cõſecratorẽ, ſcripturę patrũq; uerbis uti, uelut Anaxagoræ elementis: ut iuxta Apoſtolum non intelligat neq; quid loquitur, neq; de quibus affirmat. Carolſtadium uero, uictorem Eckiani erroris iam dudum, uenturum eſſe non fugitiuum militem, ſed mortuum illum & à ſe proſtratum Leonem, cum fiducia excepturũ. Se uero in hac re non timere ſeu Papam ſeu nomen Papæ, multo minus pappos & puppas iſtas. Ad diem igitur præfixõ, qui erat XXVII. Iunij, magno apparatu Lipſiam uenerunt Vuittenbergenſes, non ſolum multos cõmites: ſed & libros ſubſidiarios ſecum afferentes, quaſi Lipſiæ non eſſent libri, ſi quibus opus foret. Eckius uerò, cui non ſolum à latronibus & raptoribus, uerũ etiam à Lutheranorum in ſe frendentium gladijs et inſidijs metuendum erat, uno tantũ famulo comitatus Lipſiam uenit, ignotus ad ignotos, multo prolixius iter emenſus quam illi. Quippe diſtat à Lipſia Ingolſtadium circiter Quinquaginta Miliaria Germanica: Vuittenberga uero tantũmodo ſeptem. Excepti ergo ſunt omnes & amice & honorifice, non ſolum à Senatu & Vniuerſitate urbis, uerum etiam à Principe & Domino urbis, Saxoniæ Duce GEORGIO, Qui non modo Cõſiliarios ſuos, pro ſeruanda utriq; parti ęquitate, adhibuit, ſed et in Arce ſua, nequis tumultus oriretur, diſputantib. locum conceſsit, atq; etiam perſonali pręſentia ſua diſputationem honorauit: eos pro ſua & grauitate & prudentia benigne admonens, ut cauerent ab omni amarulentia uerborũ & ſcandalo infirmorum, ſolam ueritatem præ oculis habituri.

Lutheri diſputatio & excuſatio.

1. Tim. 1.

Diſputatio Eckij cum Carolſtadio.

Primum igitur congreſsi ſunt Eckius & Carolſtadius, de libero Arbitrio hominis diſputaturi: ſolenniter proteſtantes ambo, quod ab Eccleſia Catholica nuſquam, ne ad latum quidem digitum, diſcedere uelint, nec eruditorũ iudicio præire, nec Vniuerſitatum autoritati præiudicare. At non inuenit ibi mortuum in Eckio Leonẽ Carolſtadius, ut iactitauerat Lutherus, ſed uirũ ingenio & alacritate longe magis uiuidum, quàm erat Carolſtadius: memoriæ autem uiuacitate ac ſingulari bono, etiam Lutherum ipſum ſuperabat,

ſuperabat, eruditione præterea et intellectus acumine neutri eorum cedens. Cum quo ſane Carolſtadius diebus aliquot decertans, multo plus laboris quàm laudis reportauit. Erat enim D. Eckio in omnibus longe inferior. Quod ægre ferens Lutherus, in feſto Apoſtolorum Petri & Pauli, ſermonem habuit ad populum in ſacello Arcis. In quo ſane, cum frequens haberet auditorium, palam & acriter perſtrinxit, tum Papæ autoritatem, tum clauium poteſtatem, non abſq; offendiculo multorum. Vnde factum eſt, ut paulo poſt D. Eckius eum ſermonem Lutheri (qui per Typographos quoq; euulgatus eſt) repræhenderit publice, dum ſecunda die Iulij, in feſto Viſitationis Mariæ, concionaretur ad populum in Parochiali Eccleſia Diui Nicolai. Carolſtadio autē ex diſputatione iam feſſo & exhauſto, ſucceſsit in certamen Lutherus, die Quarta Iulij uſq; in diē XIIII. Longa tamen Conſiliarijs Principis Georgij cum Luthero diſſertatio fuit, priuſquàm diſputationem cum Eckio iniret. Diu enim reluctabatur, ſe certis ſubmittere Iudicibus: magis enim appetebat iudicium uulgi & confuſæ multitudinis, quàm Doctorum in Vniuerſitatibus. Cum autem nullo prætextu honeſte recuſare poſſet, conſenſit tandem (ſed inuitus & iratus) in Iudices Pariſienſes & Erphordienſes facultatis Theologicę. In hos ſane, quod apud eos in literis educatus, plus notitiæ & fauoris haberet quàm Eckius: apud illos uero, quod offenſos nuper† in cauſa Capnionis, atq; in priuilegijs Cleri Gallicani, ſperaret approbaturos potius impugnatoris, q̄ propugnatoris Rom. Eccleſiæ partes: Maluiſſet tamen Poëtas Theologorū irriſores, & plebem Cleri oſorem, quàm quoslibet Theologos cauſæ ſuæ Iudices habere. †à Papa

Videntes itaq; Conſiliarij Ducis Georgij uultum eius iracundum, admonuerunt, ut nihil per iram, ſed omnia modeſte ageret, ne ſcandalo fieret auditoribus. Tum ille ira uictus, prorupit in apertam confeſsionē ſecreti ſui peſsimi, dicens. Non propter Deum hæc res cœpta eſt, neq; propter Deum finietur. Illi autem, ne ludibrio fieret orbi proclamata illa diſputatio, hoc uerbū diſsimulantes, mitigabant animum eius, ut iuxta promiſſum cum Eckio diſputaret. Diſputatum eſt itaq; ab illis & acriter & copioſe, primum de poteſtate & primatu Ro. Pontificis. Deinde de Purgatorio, de Indulgētijs, de Pœnitētia & de Abſolutione ſacerdotis. Sed longe alia tunc erat Luthero & mens (niſi omnia ſimulauerit) & uox de rebus illis quàm paulo poſt. Nam & ipſe proteſtationem, quam alij duo præmiſerant, approbabat & amplectebatur, Et de Rom. Eccleſia longe reuerentius loquebatur quàm poſtea: adeo, ut non ſolum Latine, uerum etiam Teuthonice ſententiam ſuā declarans,

Diſputatio Eckij cum Luthero. Ex actis diſputationis Lipſicæ.

diceret. Se non impugnare, nec Christiane à quoquam impugnari posse, primatum & obedientiam Rom. Ecclesiæ. Nec derogare se Pontifici, quicquid tribuitur ei. Cumq; inter disputandū ex uerbis suis suspectus haberetur, tanquam fautor & patronus Bohemorum schismaticorum, Quemadmodum D. Eckius palam ei obijciebat: Ipse mox interstrependo Teuthonice iratus dixit, hoc mentitum esse. Deinde maturius respondendo, idipsum uelut grauem cōtumeliam à se reijciens, sic dixit. Nunq; mihi placuit, nec inæternum placebit, quodcunq; schisma inique faciunt Bohemi: quod se autoritate propria separant à nostra unitate, etiam si ius diuinum pro eis staret, cum supremum ius diuinum sit charitas & unitas spiritus. Petebat igitur ab Eckio, ne uelit impingere tantam contumeliam, ut eum Bohemū faceret, quia sibi semper inuisi fuissent: ideo, quia ab unitate dissentiant. Deniq; cum de Purgatorio quoq; extranea & scandalosa diceret, quasi de eo nihil habeatur in scripturis: Vnde suspectus fiebat de Græcorum & Pighardorum (qui Purgatorium negant) hæresi, Ad remouendam à se suspicionem illā, dixit publice. Ego, qui credo fortiter, immo ausim dicere, scio, Purgatorium esse, facile persuadeor, in scripturis de eo fieri mentionem: Quemadmodū illud Matthæi inducit Gregorius in Dialogis. Non remittitur neq; in hoc sæculo, nec in futuro: Volens peccata quędam remitti in Purgatorio. Admitto & illud Machab. 2. Sancta est & salubris cogitatio, pro defunctis exorare &c. Lassato tandem Luthero, Eckius intrepidus & infatigabilis Carolstadio rursus in arenam progredienti congressus est, die XIIII. Iulij: prouocatus ab illo eadem hora, qua cessauerat Lutherus. Vt homo peregrinus, à suis tum libris, tum amicis notis longe positus in regione longinqua, si non posset argumentis uinci, saltem labore tandem & cauillorū fastidio delassatus, ex arena cederet, acuicti speciem præberet. Rursum igitur impetitus est de libero Arbitrio hominis. Cui paradoxū istud adiunxit aduersarius ille: Iustū in omni opere bono peccare. Sed paucorū dierum fuit ea disputatio. Mox enim cessatum est, die XV. Iulij, & tota causa Iudicibus commissa. Domum itaq; redierunt Vuittenbergenses, egregie quidem honorati Lipsię cum aduenissent, sed longe minori cum gloria quàm sperauerant, Vuittenbergam redierunt. Non enim crediderant, tantum esse Eckium, quantum experti sunt. Cum ergo parum fiduciæ haberēt ex uiuæ uocis disputatione, ad libellos refugerūt, mox ædentes uelut uictricem censurā suam, anteq; scirent, quid Iudices ab utraq; parte electi iudicaturi essent: Quamuis Lipsiæ cautum fuisset, ne quid illius disputationis æderetur, antequàm sciretur, quid

Margin notes: De Bohemis. — De Purgatorio. — Matth. 12. — 2. Machab. 12. — Finita disputatio die 15. Iulij

quid uisum foret Iudicibus. De Erphordiensibus quidem nihil in publico constat, quidnam censuerint. De Parisiensibus uero dubitare nõ licet, quin pro Eckij parte iudicauerint, qui paulo post, censuræ suæ, qua Lutheri 104. propositiones damnauerunt, publica æddiderunt testimonia. Lutherus uerò irarum & querelarum plenam ædidit epistolam ad Spalatinum suum, qui Friderici Ducis Electoris & à sacris & à secretis erat, ac pro illo multa secreto egerat. In qua sane scripsit complurima, à ueritate longe aliena, sicut in respõsione sua Eckius demonstrauit. Eius initium ita habet. Historiã famosæ huius disputationis, quam Lipsiæ habuimus, Optime Spalatine, cupis nosse. Ait eam disputationem fuisse perditionem temporis, non inquisitionem ueritatis: Et quantum in Eckio fuit, nullum fere scopum fuisse tactum. Aut si tactus sit, nõ nisi notissimis & uulgo proculcatis argumentis certatum fuisse. Deinde in Lipsenses inuecturus, ait. Non mihi, sed sibi imputabunt, si tangantur & ipsi, quos par gloriæ studium, & inueterata iamdiu inuidia coëgit, pro Eckio contra nos machinari non bonas machinas. Confitebatur tamen, optimæ illi Vniuersitati se nihil debere, quàm omnem honorem & omne officium, duntaxat inuidiam quorundam displicuisse sibi. Quamuis uero laudaret ibi Ducem Georgium, quod uere Principali clementia & munificentia nihil omiserit, quod ad fœlicissimum illius disputationis fructum facere posset: omnia cauens & monens, ut modeste & ueritatis quærẽdæ studio ageretur, multa tamen in Cõsiliariorũ eius suggillationẽ querribũdus adiunxit. Primo ruptũ est, inquit, pactũ, quo inter Eckium & nos conuenerat, ut libere disputaretur, & excepta per Notarios in publicum totius orbis iudicium ederentur. Illi autem statuerunt, ne excepta per Notarios æderentur, nisi Iudicibus nominatim & communiter electis oblata, accepissent sententiam, Quasi orbis & cuiusqꝫ optimi uiri iudicium parum sit. Alteram machinam fuisse ait, Cum Carolstadius libros secum attulisset, illos statuisse pro Eckij uoluntate, libros domi relinquendos esse, ac solius memoriæ & linguæ uiribus ac libertate disputandum. Cum uero sibi obijceretur, quod conuentioni non pareat, nec fœdus seruet, disputationem ædens ante decretum iudicum, ita respondit. Quasi uero ullum pactum nobis unquàm seruauerint ipsi: Addens, se cõuenisse, ne disputatio euulgaretur, quæ manu Notariorũ excepta fuit: Verum ne præterea scriberet, se non pepigisse. Ducem tamen Georgium rursus laudans ait, illum prudentissime ambos uerberantem dixisse, Siue hoc sit iure diuino siue humano, Rom. Pontifex est & manet summus Pontifex: Ita uere dixisse & non leuiter, inutilem

Georgius Spalatinus

Querelæ Lutheri de disputatione Lipsica.

illam disputationem ipsorum, insigni hac modestia taxasse.

Accusat Lutherus D. Eckiū.

Lutherus igitur, qui pro summo bono habebat multitudinis applausum, cum Lipsiæ populo minus plausibilem fuisse disputationem suam sentiret, omnem iram in Eckium: qui uelut uictor, aut certe Luthero par, Carolstadio(que) maior, in ore omnium uersabatur: effudit, innumeris illum diuerberans conuitijs, per multos uarios(que) libellos, & epistolas. Ausus eum etiam ad Leonem X. grauissime palam accusare: tanq̄ Eckij mēdacijs, simulationibus & technis, omnia ubic(que) fuerint turbata & exulcerata. Hic est (inquit) ille hostis tuus, mi Leo, seu potius Curiæ tuæ, qui onus supra uires suscipiens, dum gloriam suam furiose captat, ignominiam Romanam in totum orbem reuelat. Huius unius exemplo discere possumus (inquit) non esse hostem adulatore nocentiorem. Quid enim sua adulatione promouit, nisi malum, quod nullus Regum promouere potuisset? Fœtet enim hodie nomen Romanæ Curiæ in orbe, & languet Papalis autoritas, famosa inscitia male audit: Quorum nullum audiremus, si Eckius Caroli Miltitij & meum de pace consiliū nō turbasset.

Epistola Emseri ad Administratorem. Pragēsem.

Scripsit de disputatione illa epistolam quandam Hieronymus Emser: uir apprime & disertus & eruditus: ad Pragensis Ecclesiæ Administratorem, D. Ioan. Zackium, cum audisset, Bohemos uane gloriari, quod partes eorum defendisset Lutherus. In qua sane epistola, quam modestissime ac æquissime rei gestæ ueritatem prosequutus, citra omnem Lutheri iniuriam atque detractionem, asseruit, illum non defendisse partes Bohemorum, sed palam contra dixisse: Eckium uero fortissimum Theologū acriter defendisse propositiones suas. Lutherus autem, siue quod nactus interim fuerat ex Bohemia libros Ioannis Huss, cui impensius fauebat, siue ignominiam suam reputans, quod Eckius diceretur fortissimus Theologus, scripsit mox petulantissime

Venatio Lut. in Capricornum Emseri.

Venationē quandā in Capricornū Emseri (Hoc enim insigne pro armis à maioribus suis habebat Emser) Tot sane conuitijs exuberantem, tot scōmatis mordacem, tot calumnijs acerbam, ut Emser magis obrutus quàm inuasus uideretur: Qui tamen paulo ante honorifice susceperat illum conuiuio Dresdæ. Hac sane cautela utebatur Lutherus, ut aduersarios suos mox fragosa conuitiorum ingeminatione ac strepitu absterrere, & omnibus ridendos præbere

Luth. in 2. epistola ad Leonem X.

studeret. Sic enim ait ad Leonem X. In hoc ipsum tanto spiritu sum tumultuatus, ut eos, quos mihi longissime impares esse uidebam, magnitudine & impetu tā uerborū quàm animi cōpescerem. At stratagemate hoc suo fortem Capricornū illum, nec(que) in fugam, nec(que) in latebras coēgit: Quin uenatorem istum robustum, Nymbrotum

brotum Saxonicũ, ita repulit ac repercußit ille, tum multis alijs ei grauiter obiectis, tum illo grauißime, quod Lipsiæ inter Consiliarios Ducis Georgij cõstitutus, audierat ex ore Lutheri, Rem istam non esse propter Deum cœptam, nec propter Deum finiendam. Quo sane ictu, fama Lutheri apud bonos grauiter sauciata fuit: præsertim, cum ad eum ictum Lutherus tam diu taceret, nihil reclamans, ne mußitans quidem, sed callide dißimulans rea conscientia, per menses X X. Quamuis interea uarium ei esset, cum Emsero æditis libellis certamen. Nulli enim aduersariorum sæpius quàm illi respondit. Tandem ubi sæpius propter uerbum illud ab amicis compellaretur, ut tam grauem suspicionis notam à se rejceret, scripsit Teuthonice quendam libellum, quo mendacij arguere conabatur Emserum, sed meris fucis & nugis, nullo argumento solido, inani exclamationum Rhetoricarum tinnitu. Mox itaq; conuicit nugas eius Emser certis testibus, ludificationemq; futilem ipsius Chirographo ad Tetzellium, alijsq; grauiter obiectis represit, & Monachum quamlibet uerbosum ibi prorsus obmutescere coëgit.

Sceleratũ dictũ Lut.

Victus ab Emsero Lutherus.

Peracta autem disputatione, Carolus Miltitius, ut pacis componendæ laudem ex patria sua Romam apportaret, iterum tentauit ad silentium redigere Lutherum. Is enim de hoc ita gloriatus est ad Leonem X. Nihil (inquit) hac disputatione promouentibus nobis, nisi maiorem confusionem Romanæ causæ, iam tertio Carolus Miltitius patres Ordinis Capitulo congregatos adit: consilium petit componendæ causæ, quæ iam disturbatißima & periculosißima esset. Mittuntur hinc ad me, cum uiribus in me (Deo propicio) non sit spes grassandi, aliquot celebriores ex illis, qui petunt, ut saltem tuę Beatitudinis personã honorem, & literis humilitatis excusem innocẽtiam & tuam et meam: Esse adhuc rem non in extremo desperationis loco, si Leo X. pro sua innata bonitate manum admoueret. Et post pauca. Leges pacis summo Pontifici rebellis Monachus præscribere ausus, subiunxit. Porro Palinodiam ut canam, Beatißime Pater, non est quod ullus præsumat, nisi malit adhuc maiore turbine causam inuoluere. Deinde leges interpretandi uerbi Dei non patior, cum oporteat uerbũ Dei esse non alligatũ, quod libertatem docet omnium aliorũ. His duobus saluis, nihil est quod non facere & pati poßim, ac libentißime uelim: Contentiones odi, neminem prouocabo, sed prouocari rursus nolo, prouocatus autem, Christo magistro, elinguis non ero.

Iactantia Lutheri de Carolo à Miltitz secũ tractante de pace.

Interea Principes Electores Francofordiæ ad Mœnum congregati, defuncto Maximiliano Cæsare, in locum eius fœliciter elegerunt nepotem ipsius, multorum regnorum ac prouinciarum

Electio Caroli V. Imp.

Principem potentissimum, CAROLVM V. In Hispaniarum regnis tunc procul degentem. Ad quem sane, cum iuuenis admodum esset, circumueniendum, & in partes Lutheri trahendum, multæ quærebantur uario prætextu occasiones: adeo, ut Lutherani certissimum sibi persuaderent, Carolum totum fore Lutheranum. Iactabantur merita Ducis Saxoniæ, Friderici Electoris: Spargebantur criminationes in Ro. Pontificem eiusq; Legatum, quod cupientes eligi Regē Franciæ, & clam & palam detraxerint Carolo: Ædebantur conuitia libelliq; famosi in Papā, in quosdam Episcopos & Theologos. Tum Lutherus ipse, suorū consilio fretus, scripsit ad eundem Carolum epistolam simulata humilitate, odiosisq; in aduersarios querelis accurate depictā: Addens etiam oblationem seu protestationem, haud minus & fictam & calumniatricem: ut sibi gratiam: Papæ ac Theologis odium tum Cæsaris tum Aulicorum eius, atq; adeo totius populi conciliaret, æditis in lucem huiusmodi libellis. Ait igitur in epistola illa, post captatam blanditijs beneuolentiam. Æditi sunt à me nonnulli libelli, quibus multorum & magnorū mihi conflaui inuidiam & indignationem, ubi duplici debui præsidio tutus esse. Primum, quod inuitus in publicum ueni, nec nisi aliorū ui & insidijs proditus, scripsi quicquid scripsi: nihil unquàm maioribus uotis expetens, quàm ut in angulo meo laterem. Deinde quod testor mea conscientia, ac optimorum uirorum iudicio, non nisi Euangelicam ueritatem studui euulgare, aduersus superstitiosas humanæ traditionis opiniones. Propter quam tertius iam finitur ferme annus, ex quo patior sine fine iras, contumelias, pericula, & quicquid possunt mali excogitare. Frustra ueniam peto, frustra silentium offero, frustra pacis conditiones propono, frustra erudiri meliora postulo. Vnum est, quod in me paratur, tantum ut extinguar cum uniuerso Euangelio. Cum autem omnia frustra tentarim, uisum est tandem, exēplo S. Athanasij, Imperatoriā Maiestatē inuocare, si forte Dominus dignetur per eam suæ causæ adesse. Et in protestatione sua. Sed ne hoc quidem promoui (inquit) quod me sæpe numero & multipharìam obtulerim (ut filius supplex & obediens Sanctæ Ecclesiæ Catholicæ, qualis, Deo Opt. Max. adiutore, mori uolo) taciturum, si per meos aduersarios liceat, omnium Vniuersitatūnon suspectarum cognitionem & sententiam passurum, coram non suspectis Iudicibus, sacris & prophanis, sub fide publica, idonea & sufficienti, conductu libero, & libenter & humiliter compariturum, eorumq; cognitionem & sententiam accepturum. Multæ id genus querimoniæ spargebātur in uulgus, nō solum à Luthero ipso, sed etiam à com-

Epistola Luth. ad Carolum V. Aug.

Ficta humilitas Luth.

à complicibus eius, maxime à Poëtis & Rhetoribus plærisq́; qui Theologis & Monachis oppido infesti erant, non solum propter Lutherũ: sed etiam propter Ioannem Capnionẽ & Erasmũ Roterodamum: uiros sane eruditissimos, et de literis linguisq́; magnifice meritos, quibus nonnihil causæ & contentionis erat cum illis. Sed & Iureconsulti non pauci ac Aulici, qui opibus, autoritate & gratia pollebant, pro Luthero cõtra Ecclesiasticos multa, non tam scriptis libris quàm epistolis & sermone, tum clam ad aures Principum, tum palam ad populum agebant, ac gliscens Laicorum in Clericos odium, suis detractionibus callide adaugebant. Maxime uero incendebat animos, non modo Procerum & Nobilium, uerumetiam Ciuium & Rusticorũ, Vlricus Huttenus, Eques Germanus, uir & nobilis familiæ, & acerrimi ingenij. Qui & antea, prius quàm Lutheri nomen orbi notum esset, multa pro libertate Germaniæ, contra pensionum quæstus & citationum uexationes, quibus Ro. Curia Germaniam grauare uidebatur, scripserat: non solũ carmine, uerumetiã soluta oratione uehemens & acer. Is tum ædiderat Triadem Rom. libellũ quidem paruulũ: sed mire festiuũ & inuentionis ingeniosæ argumento Laicis admodum plausibilem & acceptum. Quo sane effecit, ut nihil æque inuisum esset Germanis complurimis ac nomen Ro. Curiæ & Curtisanorum.

Fautores Lutheri.

Vlricus Huttenus.

Trias Ro.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini
M. D. XX.

IAm occasionem nactus Lutherus, cœpit scribere Teuthonice Reformationem quandam, ad Carolum Quintũ iam tum Cæsarem electum, & ad Christianam Nobilitatem Germaniæ. In qua sane, ut omnium mentes à Rom. Pontifice, & ab eius Curia ac Iurisdictione alienaret, quàm diligentissime recensuit pompas & abusus Ro. Curię, odiosissime traducẽs quicquid ibi reprehensibile uel esset uel saltem uideretur: Superaddens præterea calumnias nec leues nec paucas in Ro. Põtifices. Multa insuper cõmemorabat, quæ illi cõtra Ro. Imperatores aliosq́; Principes egissent, quòd sererẽt ex bellis bella, & ubiq́; disseminarẽt inter Reges & Principes discordias, per quas ipsi suã augerẽt potentiã: Regibus bellico apparatu sumptuq́; exhaustis, depauperatis, & ad extrema redactis. Atq; ut Cæsarẽ adhuc iuuenem magis in Ro. Pontificem omnemq́; Clerum persequendum animaret, multis ex scriptura sacra rationibus & argumentis probare

Liber Lutheri ad Nobilitatem Germaniæ.

bare satagebat, Cæsaris gladium in omnes, nõ modo Laicos sed & Clericos, liberam habere absq; ullo impedimento potestatem. Non enim esse nisi fictitiam inter Laicos Clericosq; differentiam, præterquàm in officio, cum per Baptismum omnes consecremur in sacerdotes: adeo, ut unusquisq;, qui ex Baptismo repserit, possit iactare se iam presbyterum, Episcopum & Papam esse: licet non cuilibet conueniat, eiusmodi officium exercere. Inde audacior factus, defectionem à Papa suasit apertissime, dicens. Ideo potestati Papali nequaquàm obtemperandum est, sed resistendum potius, corpore, substantia, ac cunctis quibus possumus uiribus. Euigilemus igitur, ô Chari Teuthones, ne rei pariter efficiamur omnium infœlicium animarum, quæ pereunt per istud sceleratum ac Diabolicum regimen Romanorum. His & id genus plurimis, quanquàm atrocissime scriptis, prætendebat colorem pietatis & salutare nomẽ Iesus, quod singulis paginis in frõte superponebat, ut lector crederet, omnia illa à spiritu Christi suggesta esse, & ad optimum tendere finem.

Baptismus facit sacerdotes & Reges mystice & spiritualiter, non realiter et externo effectu aut officio.

Primum igitur subiecit in Reformatione illa Papam & Episcopos gladio Cęsaris. Deinde ademit Papæ autoritatem, tum interpretandi scripturã sacram, tum indicendi Concilium generale. Quibus uario & scripturarũ & rationum fuco probatis, cœpit in mores & practicas Ro. Curiæ acerrime inuehi: sigillatim taxans omnia, & per calumnias cuncta in maius adaugens. Exclamabat igitur, Indignum esse, ut Papa triplicem gestet coronam, cum summi Reges unicam gerant: Eum esse nõ exaltati, sed Crucifixi Christi uicarium: Cardinales eius esse inutilem, immò perniciosum populum, qui Italiam & Germaniam exugit. Ex familia Papæ Centesimã partem retinendam, Nonaginta nouem partes ex illa abolendas esse: tollẽdas Annatas, & menses Papales: abijciendas Episcoporum confirmationes, & Archiepiscoporum Pallia. Domum Datarij esse lupanar super omnia lupanaria. Papæ nihil iuris competere ad regnũ Neapolis & Siciliæ, uim & prædam esse omnia quæ possidet: Romanam Excõmunicationem simul cum literis & sigillis in frigidum ducendam balneum: Ius Canonicum, à prima litera usq; ad nouissimã, funditus delendum, præsertim uero Decretales, &c.

Qualis reformatio Luth.

Valer. Max. Non dubitauerunt sacris imperia seruire. Omnia post religionem ponenda semper Romana ciuitas duxit.

Vbi ergo sensit, cum quoq; librũ à laicis suis, nõ solum æquis animis legi, sed etiam cum plausu excipi & audiri: factus inde audacior, facinus attentauit atq; etiam perpetrauit audacissimum sane, & omnibus retro sæculis inauditum. Quippe sacros Canones & sanctorum patrum Decreta, totumq; ius Pontificium simul cum Bullis Papalibus, literisq; & sigillis Indulgentiarũ, aliorumq; Indultorũ Papalium, publice damnauit

Exussit à Luth. sacri Canones & Decretales &c.

uit ad ignem & combussit: At de tanto scelere sese iactitans etiam, ut latius euagaretur eius facti fama, libellum ędidit. In quo causam exustionis reddere uolẽs, XXX. articulos ex Decretorũ uolumine collectos, cõmemorabat, uelut absurdos & impios: Quos et per calumniam in deteriorem sensum pertrahens, multis flagellabat improperijs & conuitijs, Ac tandẽ subiunxit hæc uerba. In his & huiusmodi articulis, quorũ innumerabiliter plures sunt, omnes tamen eo tendẽtes, ut Papa sit & Deo & omnibus hominibus superior, et ipse solus nemini mortaliũ, sed ipsi omnes, etiã Deus et Angeli, sint subiecti: Vt Papę discipuli dicant, Papã esse rem mirabilem, nõ esse Deum, & non esse hominem: fortassis Diabolum & Satanam ipsum. Et infra. Summa (inquit) summarum totius iuris Canonici hęc est, Papa est Deus in terris, superior omnib. cœlestibus, terrenis, spiritualibus & sæcularibus, & omnia Papę sunt propria, cui nemo audeat dicere, quid facis? At Ambros. Catharinus Italus: uir plane doctissi. qui antea Quinq; libris, illius errores & conatus acerrime repræhenderat, in hęc uerba illi, tam grauiter sane q̃uere, respondit. Vere summa summarũ, omniũ stultitiarũ tuarũ hęc est, Quia non sunt nisi calumniæ & mendacia manifesta, quibus respondere stultissimum esset. Nam si hæc persuadeas, etiam citra ullam contradictionem, turbæ tuæ, nihil profecto tam absonum atq; absurdum superest, quod persuadere non possis. Quis enim possit credere, quod in Decretis dicatur, Papam esse supra Deum, aut supra scripturam, aut super omnia cœlestia? Quæ istam crudelissimam blasphemiam possint recipere piæ aures, quod Papatus sit regimen Antichristi? Tot sancti igitur tam probati, in regimine Antichristi præfuere, Gregorius, Leo, atq; maiores, pleni scientia & spiritu Dei? O mundum uere positum in maligno, non iam in Papæ personam aut mores malos, sed in officium, Sedem, Maiestatem, à Deo positam ac immobiliter fundatam, serpens malignissimus, uenenum effundit & insultat &c. Lutherus itaq; popularis auræ securus iam, & nobiliũ quorundã fauore subnixus, Rhetorumq; & Poëtarum laudibus propugnationibusq; confidens, audacissime progressus est ad quælibet facinora. Renouauit suam ad Conciliũ appellationem à Papa, uelut ab Antichristo & abnegatore scripturarum. Magistrum sacri Palatij propter Epitomen ędítam, diris insectatus est maledictis et conuitijs, immò & ad arma publice proclamauit. Mihi uerò uidetur (inquit) si sic pergat furor Romanistarum, nullum reliquum esse remedium, quàm ut Imperator, Reges & Principes, ui & armis accincti, aggrediantur has pestes orbis terrarum, remq; iam non uerbis, sed ferro

Ambrosius Catharinus.

Audacior indies ac ferocior factus Lutherus.

Luth. contra Epitomen Syluestri.

ferro decernunt. Quid enim lallant perditi homines, etiam communi sensu priuati, quàm id quod Antichristus facturus prædicitur? Si fures furca, si latrones gladio, si hæreticos igne plectimus, Cur non magis hos magistros perditionis, hos Cardinales, hos Papas, & totam istam Romanæ Zodomæ colluuiem, quæ Ecclesiam Dei sine fine corrumpit, omnibus armis impetimus, & manus nostras in sanguine istorum lauamus? Hæc & id genus multa quàm atrocissime decernebat Reus iste in iudices suos: è quibus Magister sacri Palatij Delegatus: Papa supremus erat. Cunque Theologi Louanienses doctrinali quadam censura aliquot Lutheri propositiones librosque & sermones nominatim condemnassent, Eosque sequuti Colonienses, consimilem ædidissent cōdemnationem: Lutherus mox ira percitus, grauissimis inuectus est in illos & cōuitij & calumnijs. Dicitur (inquit) Euangelium Christi apud Turcas non licere prædicari. At si istis doctrinalibus damnatoribus, sua fiducia & tanta arrogantiæ Bulla constiterit, quæ Tyrannis Turcarum poterit ei conferri? Et infra. Prima igitur fiducia pronunciandi Magistris nostris, siue ueris siue personatis, adimenda est: ostendendumque, quantis opus sit firmamentis, ut credatur ijs, qui raro pronunciauerunt bene, frequenter autem ac fere semper pronunciauerunt male. Quin cum semel malus, semper præsumatur malus, iuxta iuris regulam, nusquam, nunque, in nulla re credendum erit Magistris nostris quibuslibet: Quorū iudicium constat iam à multis annis fuisse, non modo inconstans & præceps; sed & erroneum, hæreticum, temerarium, & cæcum: cui nemo debeat fidere tuto, nisi quem Deus iratus operationibus erroris mandet illudi. In cuius rei fidem adduxit & quædam exempla, nempe, quod iniuste damnauerint Vuilhelmum Occam, scholasticorum doctorū sine dubio Principem (inquit) & ingeniosissimum: Ioannem Picum, Mirandulanum Comitem: Laurentium Vallensem, quem ait Ecclesiæ primitiuæ uel reliquam scintillam, uel nouum fomitem: Et post hos Ioannem Reuchlin, in quo depræhensos ait Quinque Vniuersitatum Theologos, quid sapiant, quid cernant, quid quærant. Atque ut adhuc magis extenuaret illorum autoritatē, in alijs quoque libellis eos sæpe conuitijs & lædorijs irrisit: adijciens alicubi in margine libri, si quid ineptius dictum uideretur, hæc ridicula & à sese inuenta Aduerbia, Louanialiter, Colonialiter, Nostraliter &c. Vt omnem eis eriperet, per contemptum & scurrilia scommata, apud plebem & iuuentutem literarū studiosam & autoritatem, & doctrinę existimationem: Tametsi Augustę Louanienses uenerabiliter postulasset sibi Iudices. Sed & contra

Doctrinalis damnatio contra Luth.

Luth. contra Louaniēses & Colonienses.

Louanialiter.

tra D. Ioannem Eckium, & contra fratrem Augustinum Aluelدium: uirum pium & eruditum, Ordinis S. Francisci de obseruantia, acerbissimos ædidit libellos Teuthonice, quibus causam suam populo cõmendatiorem reddebat. In Eckium sane scribens, hoc utitur initio. Doctorem Eckium Roma rediјsse, constantibus nunciatur mihi indicijs. Quorum firmissimum est, quod etsi prius in Bauaria, Sueuia, Austria, Tractu Rheni, Roma, Bononia, atq; iã etiam in Misnia & Saxonia, talis agnitus ac diffamatus est homo falsus, qui omnia mentitur & fallit, quæcunq; loquitur, scribit & agit. Quemadmodum eius Canonici indocti, & Eckius Dedolatus (Hi duo erant libelli aduersus Eckium æditi) multi præterea uiri graues demonstrarunt: Nũc tamen uoluit protectionẽ suam Romanam egregie declarare, ac decreuit seipsum mendacijs superare. Tales enim homines nunc dat Roma & nullos alios. Contra Aluelدiũ uero sic ait in præfatione. Si Lipsia tales tulit Gigantes, oportet eam terram diuitẽ habere fundum. Vt intelligas uero quid uelim, attende. Syluester, Caietanus, Eckius, Emserus, & iam Colonienses atq; Louanienses, egregia & militaria facinora sua in me ostenderunt, decus & gloriam consequuti pro merito suo, Papæ & Indulgentiarum causam sic defenderunt aduersum me, ut uellent, eis melius successisse. Tandem cogitauerunt nonnulli, aggredi me, sicut Pharisæi aggressi sunt Christum &c. Papa igitur, Leo X. uir alioqui mitissimus, ut uidit Ecclesiam impijs & seditiosis Lutheri scriptis uehementer turbari undiq;, dissidiumq; indies magis ac magis increscere, ac illum, reiectis omnibus, quàmlibet pijs, admonitionibus, semper in peius proficere, insurrexit tandem serio cõtra superbissimas rebellis Monachi importunitates: proponens primum doctissimis quibusdam Theologis Lutheri scripta penficulatius examinãda. Deinde uocatis in Consistorium Cardinalibus, eorum fretus consilio, quando lenitate per Legatos & Nũcios nihil effecisset, ad rigorem Censuræ processit: Ea tamen moderatione, ut in promulganda sententia, recensitis 41. articulis reprobis, libros tantum damnaret: autorem uero librorum ad resipiscendum paterne hortaretur. Quem ut antea Romam benignissime uocauerat, offerens ei & saluum conductum & sumptus itineris: ita & in Bulla sua præfigebat ei terminum LX. dierum, ad reuocandum errata, & rursus LX. dies adiecit, ad insinuandam Sedi Apostolicæ debitam obedientiam correctionemq; erratorum: iterum saluum ei offerens plenissima fide conductum. Plurimum nanq; dolebat pio Pontifici, Germanicã Nationem, à Luthero in rebellionem concitari contra Romanam Ecclesiam, quę illam sem-

Papa Leo X. cõdemnauit Lutherũ per Bullam.

per præ alijs Nationibus imis complexa fuerat uiſceribus charitatis:translato in eam à Grȩcis Imperio Romano per Deo dilectum Pontificem, Leonem III. qui CAROLVM cognomento Magnum, Imperiali corona donauit Romȩ, Anno à Chriſti Ieſu natiuitate D.CCC.I. Priuſquam uero publicatam accepiſſet Bullam Leonis X. Lutherus, adeptus, occultis Auguſtinianorum quorundam fratrum ſuorum machinationibus, è Bohemia libros Vuiclephi Angli, et Huſs Bohemi, rebellium hæreticorum, & Ro. Eccleſiæ hoſtium, multa ex illis mutuatus eſt, quæ ad rebellionem ſuam deſeruire uidebantur. Ædidit igitur librum contra Septem Sacramenta, quibus Eccleſia utitur in ſalutem, Cui titulum inſcripſit. De captiuitate Babylonica Eccleſiæ, præludium Martini Lutheri. Et in eo Bohemos aperte iuſtificans, Catholicæ autem Eccleſiæ ferociſsime inſultans, ait. Surgite ergo hic uniuerſi adulatores Papæ in unum, ſatagite, defendite uos ab impietate, Tyrannide, lȩſa maieſtate Euangelij, iniuria fraterni opprobrij: Qui hȩreticos iactatis eos, qui nō ſecundū merū capitis ueſtri ſomniū, contra tam patentes & potentes ſcripturas ſapiunt. Si utri ſunt hȩretici & ſchiſmatici nominandi, non Bohemi, non Græci (quia Euangelijs nituntur) ſed uos Romani eſtis hæretici & impij ſchiſmatici, qui ſolo ueſtro figmento præſumitis, contra euidentes Dei ſcripturas. Eluite hæc uiri. Et in fine illius libri ita ſubiunxit. Auditū audio, paratas eſſe denuo in me Bullas & diras Papiſticas, quibus ad reuocationem urgear, aut hæreticus declarer. Quȩ ſi uera ſunt, hunc libellum uolo partem eſſe reuocationis meæ futuræ, ne ſuam Tyrannidem fruſtra inflatam querantur. Reliquam partem propediem æditurus ſum talem, Chriſto propicio, qualem hactenus non uiderit nec audierit Romana Sedes: obedientiam meam abunde teſtaturus. Adiecit deniq; carmen hoc ſacrum.

Liber Lut. De captiuitate Babylonica.

Hoſtis Herodes impie, Chriſtum uenire quid times?
Non arripit mortalia, qui regna dat cœleſtia.

Innuens per hoc Lectori, Romanū Pontificem, Herodi ſimilem, propter terrenum Imperiū perſequi hæreticos, immo Euangelium Chriſti. Reliquam uero partem, de qua ibi minabatur, ædidit poſtea, contra Ambroſ. Catharinū, De uiſione Danielis. In qua XII. facies Ro. Ponti. ita appinxit, ut per eas omnē Dei in Eccleſia cultum, in ludibrium uerteret. Poſteaquàm uero uidit æditam contra libros ſuos Leonis X. Bullam, adeo exarſit mox ira, ut conuitiandi immanitate magis furere, quàm ſcribere uideretur. Ædidit primo libellum, cui titulū hunc dedit. Aduerſus Execrabilem Antichriſti

Libellus Luth. contra Bullam Leonis X.

tichristi Bullam. Totus deinde libellus meris inundabat conuitijs & calumnijs, ad excitandam defectionem & seditionem contra Sedem Apostolicã. Ego (inquit) quisquis fuerit huius Bullę autor, eum pro Antichristo habeo. Atque primum protestor, me dissentire toto corde damnationi huius Bullæ, quam & maledico & execror, uelut hostem sacrilegam & blasphemam Christi filij Dei. Deinde assero fiducia tota spiritus mei, articulos per eam damnatos, asserendosque pronuncio omnibus Christianis, sub pœna æternæ maledictionis, & Antichristos habendos quicunque Bullæ consenserint, quos & his scriptis pro Ethnicis habeo & deuito. Item. Et non timetis Bullati uos Antichristi, ne saxa & ligna sanguinem sudent, præ horrendissimo hoc spectro impietatis uestrę & blasphemiæ? Vbi es nunc optime Carole Imperator? ubi estis Reges & Principes Christiani? Christo dedistis nomen in Baptismo, & has Tartareas uoces Antichristi potestis ferre? Item. Et unde illud, quod compertum habeo, esse uidelicet per Trapezitas istos (quod Bancum uocant) definitos in Germania aliquot Centenarios aureorum, + qui Lutherum conficerent? His enim rationibus & scripturis hodie pugnat, regnat, triumphat, sancta illa Apostolica Sedes, magistra fidei, & mater Ecclesiarum, iamdudum Antichristiana, & bis septies hæretica conuicta, si gladio spiritus, quod est uerbum Dei, pugnasset. Id quod non ignorat, Ideo ne quando ad id cogatur periculi, sic furit in orbe Christiano bellis, cædibus, cruoribus, mortibus, uastationibus, omnia inuoluens & perdens.

Seditiosa uerba.

Calumnię.

+ Sicarijs.

Venerat iam CAROLVS V. Imp. electus ex Hispanijs, per Oceanum in Flandriam & Brabantiam, terras suas hæreditarias, Imperialia Comitia celebraturus Vuormaciæ, Qui ubi à Nuncijs Apostolicis Marino Caracciolo, & Hieronymo Aleandro accepisset, Bullam Papę Leonis X. contra Lutheri libros æditam, memor Titulorum suorum, cum diceretur & esset Rex Catholicus Hispaniarum ac Imperator Romanorum, religiosæ suæ & pietatis & obedientiæ mox certissima exhibuit indicia, seuere præcipiendo, ut M. Lutheri libri à Sede Apostolica damnati, publice comburerentur. Combusti sunt igitur per lictores & Carnifices tum in Brabantiæ urbibus, tum in ciuitatibus Imperij, Coloniæ, Moguntiæ, &c. Lutherus uero ira æstuans, cum non posset gladio, calamo eam iniuriam uindicare statuit. Ne autem eminentia & autoritas summorum Capitum, Papæ & Imperatoris, populo Lutheri libros, si non omnino damnandos & execrabiles, saltem ambiguos & suspectos redderēt: Ipse astu serpentino illorum publica & mandata & facta dissimulans, totum quod age-

Libri Lut. iussu Cęsaris combusti.

Assertio Luth. pro XLI. articulis suis.

batur illorum iussu, ascripsit inuidię Theologorum: Qui cum nihil possint contra ipsum scripturis & rationibus, falsis criminationibus Papam Imperatoremq; incitarent, ut illi eum ui & potestate opprimerent, quem iure & causa uincere non possent. Ædidit igitur Assertionem omnium articulorum suorum, quos Leo X. in Bulla sua damnauerat: Ædidit aūt non solum Latine, sed etiam Teuthonice, & tanto quidem superbiæ spiritu inflatus, ut præ se uno non solum scholasticos Doctores omnes contemneret, ut antea quoq; solitus fuerat: Verumetiam Ecclesiasticis Patribus Rom. Pontificibus, & Concilijs Generalibus minus credi uolebat, quam uni sibi. Adeo impudenter sibi præ cunctis peritiam scripturarum arrogabat. In odium pręterea & Papę & Theologorum, adornabat omnia, fœdis criminationibus improperijsq; & calūnijs aures populi mentemq; & oculos lectoris præoccupans, & quidem crebrius ferociusq; Theuthonice quàm Latine. Hęc enim sunt uerba Tituli in Teuthonico. Fundamentū & ratio omniū articulorū Doctoris Martini Luth. qui per Romanam Bullam iniuste damnati sunt. Deinde amarulentis suis conuitijs præmittebat hoc dulce nomen Iesus, cū salutatione ista. Omnibus bonis Christianis, hunc libellum lecturis seu audituris, gratiam & pacem à Deo Amen. Postea præfari incipiens, mox à laude Laicorum beneuolentiam, & à cæcitate Clericorum fidem & autoritatem sibi captabat, ac diuinæ tribuebat bonitati, quæ aliquos Tyrannos Christianitatis ita excæcasset, ac spiritu uertiginis erroribus inuoluisset, ut in summum dedecus suum, atq; ad insignem ac irrecuperabilem defectionem, ædiderint Bullam. In qua adeo manifestam ueritatem damnauerint, ut ipsi pene lapides ac ligna contra ipsos clament. Item. Nō dico (inquit) me prophetā esse, Dico aūt eis eo magis timendū esse, quod sim propheta, quo plus me contemnunt, ac seipsos æstimant. Si non sum propheta, attamen certus sum pro me ipso, uerbum Dei esse apud me, & non apud eos. Ego enim scripturam pro me habeo, & ipsi solummodo doctrinam suam propriam. Hęc & id genus multa in prologo, ad feroces Germaniæ populos, contra Papam & omnē Clerum concitandos. In processu uero tanta fuit illi petulantia uerborum, tanta insultandi scurrilitas, tantus in contemnendo fastus, ut uel ad lixas & lotrices ita loqui, dedecus foret. In Latino autem libro, ne doctis ira & Philautia eiusmodi prorsus insanire uideretur, nonnihil modestiæ præ se tulit: quamuis reuera immodestissimus esset. Titulus erat. Assertio omnium Articulorum &c. Quē sequebatur epistola ad Equitem Germanum,

Iactantia Luth. de se ipso tanquam de propheta

Qualis Latina est Assertio Lut.

manũ, in qua ſpiritũ iudicij & intelligentię ſcripturarũ, adimebat Clericis, attribuebat Laicis. Addebat Deum nos in ſenſum reprobum tradidiſſe, ut Clerici ueritatem damnemus, quam Laici amplectuntur: & fiant ſacerdotes, qui ſacerdotes non ſint: Laici, qui Laici non ſunt. Quare uiſum eſt (inquit) deinceps ad uos Laicos, nouum genus Clericorum, ſcribere &c. Poſt Epiſtolam Prologus bene prolixus. In quo primum proteſtabatur, ſe prorſus nullius quantumlibet ſancti patris autoritate cogi uelle, niſi quatenus iudicio diuinæ ſcripturę fuerit probatus. Addebat poſt multa, In omnium patrum ſcriptis multos inueniri errores, ſæpe ſibi ipſis pugnare, ſępe inuicem diſſentire, ſcripturas torquere: Auguſtinum ſæpe ſolum diſputare, nihil diffinire: Hieronymum in commentarijs fere nihil aſſerere. Cæterum quod hactenus à ſcholaſticis Doctoribus ad Eccleſiaſticos ſemper prouocauerit, non ſic ad eos ſe prouocaſſe aiebat, ut omnia eorum uera arbitraretur: ſed quod propiora ueritati ſenſerint quàm ſcholaſtici, qui fere nihil ueri habeant reliquum. In proceſſu autem libri, etiam Concilia ſuperbe ac iniurioſe reijciebat, dicẽs. Igitur ſiue Papa ſiue pars, ſiue Concilium ſic aut ſic ſentiat, nemini debet eſſe pręiudicium, ſed abundet quiſq; in ſenſu ſuo, in eis rebus, quæ neceſſariæ non ſunt ad ſalutem. In libertatem enim uocati ſumus.

Contra Eccleſiaſticos Doctores.

Luth. in aſſer. art. 28. & 29.

Acta & Scripta Lutheri Anno Domini M. D. XXI.

Ntequã uero Cæſar CAROLVS V. ampliſſima ac celeberrima Vuormaciæ inchoaſſet Comitia, Lutherus perquàm multos ędidit libros, tũ Latinos tũ Teuthonicos. In quibus ad aucupandam & eruditionis & pietatis gloriã, gratiamq; non ſolũ plebiũ: ſed & Principũ promerendam, multa bona tum exponendo ſcripturas, tum adhortando & corripiendo homines, peſsimis machinationibus ſuis admiſcebat: adeo, ut plærią; etiam magnæ autoritatis uiri crederent, illum uero agi & zelo uirtutis et ſpiritu Dei, ad tollendos Hypocritarum abuſus, ad reformãdos mores & ſtudia Clericorũ: ad erigendos in amorem & cultum Dei animos mortalium. Quales erant libri iſti. Expoſitio Decem præceptorum, De libertate Chriſtiana, Teſſaradecas conſolatoria, Explanatio orationis Dominicæ, Commentarius in Epiſtolã Pauli ad Gal. Enarrationes Epiſtolarũ & Euangeliorũ per Dominicas Aduẽtus, Operationes in XX. Pſalmos.

Quidam libri Luth. in ſpeciem pietatis ædi ti.

Expositio septem Psalmorum pœnitentialium. Item Psalmorum, Tricesimi Sexti, Sexagesimi Septimi, et Centesimi Noni. Expositio Cantici Mariæ, Magnificat. De bonis operibus ad Ducem Saxoniæ Ioan. fratrem Friderici Electoris, et id genus alia eius opuscula, quę speciem & doctrinæ & pietatis præ se ferre uidebantur.

Articuli ex Capti. Babylo. excerpti.

Postquam uero Comitia illa maxima Vuormaciæ cœpta, Hieronymus Aleander nuncius Apostolicus (factus postea Archiepiscopus Brundusinus, atque etiam Cardinalis) uir admodum & disertus & linguarum peritus, cœpit Lutherum plęrisque orationibus in frequentissimo Principum Prælatorumque ac Statuum Imperij consessu, grauissime accusare, non solum inobedientię & hęreseos: uerum etiam seditionis, rebellionis, impietatis, & blasphemiæ.

Hierony. Aleander.

Cum autem plęrisque uideretur magis inuidia & uindictæ libidine, quàm zelo pietatis in illum concitari, crebris quantumuis etiam uehementibus suis orationibus parum promouit aut effecit, donec tandem ex libro Lutheri de Capitiuitate Babylonica, recens tum ædito, excerpsisset Articulos quosdam plus minus XL. In quibus ille non solum ritus et Sacramenta Ecclesię, uerum etiam leges Principum, & quaslibet constitutiones hominum rejcere, cõculcare, damnare ausus fuit. Quales sunt. Neganda esse Septem Sacramenta, et tantum tria pro tempore ponẽda, Transsubstantiationem in Sacramento altaris, pro humano figmento haberi: quia nulla scriptura, nulla ratione nitatur. Manifestum ac impium errorem esse, Missam pro peccatis, pro satisfactionibus, pro defunctis, aut quibuscunque necessitatibus suis aut aliorum offerre seu applicare. Digne communicare eos solos, qui tristes, afflictas, confusas & erroneas habent conscientias. Baptismum neminem iustificare, nec ulli prodesse: sed fidem in uerbum promissionis, cui additur Baptismus. Neque Papam neque Episcopũ, neque ullum hominem habere ius unius syllabæ constituendæ super Christianum hominem, nisi id fiat eiusdem consensu. Hoc esse uere hominum seruos fieri, statutis & Tyrannicis eorum legibus subijci. Christianis nihil ullo iure posse imponi legum, nisi quantum uolunt: cum sint liberi ab omnibus &c. Hos ergo & id genus multos Lutheri articulos, impios & seditiosos, ubi ex scheda recitasset Aleander, ac oratoria ui in eos exclamasset: Principes, qui eum librum nuper æditum nondum legerant, et de Luhero nihil tale suspicabantur, uehementer exterriti atque commoti, alter alterum intuebantur, atque in Lutherũ eiusque fautores murmurare cœperunt. Quod ubi sensit Dux Saxoniæ Fridericus, Princeps Elector, declinandæ inuidiæ gratia dixit, Eos articulos non esse Lutheri, sed in eius odium effingi ab

aduersarijs.

aduersarijs. Orta itaque contentione, dum hic negaret, ille affirmaret, Articulos Lutheri esse. Visum est Principibus, Lutherũ ipsum accersendum esse, ut ore suo confiteretur, qui nam sint libri sui, & qui suppositicij. Tum uero longa consultatio difficilisque disceptatio inter Imperij Proceres exorta est, qua cautione quibusque conditionibus, adducẽdus ille foret. Lutheri enim Patronus solius Cæsaris fides publica, quantumuis sanctè iureiurando literisque & sigillo firmata, non uidebatur sufficere. Timebant enim, ne forte, ubi aduenisset, ab illo traderetur in manus Romani Pontificis, aut ipse uelut hæreticum ultimo eum traderet supplicio, tanquàm perfido hæretico nulla sit seruanda fides. Multis res nimium indigna uisa est, ultra Cæsaris fidem quippiam aliud desiderari, pro unius Monachi saluo conductu. Cum autem grandis ubique per Germaniam fere totam excitata esset, in populis per Lutheri libros in Clericos animorum commotio, ut res à tumultu & seditione parum abesse uideretur: permisit Cæsar, ut pro saluo conductu eundi ac redeundi, nonnulli Principum suam quoque fidem cum ipso interponerent. Adiecit tamen conditionem istam, ut Lutherus in itinere neque concionaretur usquam nec scriberet, ne populos amplius commoueret. Missus est itaque Vuittenbergam è Vuormacia Caspar Sturmius, Fecialis Cæsareus, ut sub fide publica Lutherum educeret ac reduceret. Interim uero tractabantur alia Imperij negocia in Comitijs illis, Quæ cum essent Cæsari prima, plurimi Principum solenni more iura Feudalia ab eo, ut uero ac supremo prouinciarum domino nuper electo, splendidißimo apparatu susceperunt: debitum ei præstantes Homagium. Sturmus ubi Vuittenbergam peruenit, à Rheno scilicet ad Albim, Luthero tum publicas tum priuatas attulit literas, ex quibus plenam intelligeret securitatem: maxime sic procurante Patrono suo, cui præ omnibus fidebat, eiusque sumptibus iter ingressurus erat. Paratur itaque currus in modũ lecticæ umbrosus, & cõtra omnes cœli iniurias munitus: adduntur Comites uiri Docti, Ionas Præpositus, Schurffius legum Ordinarius, Amsdorffius Theologus &c. Quacunque iter faciebant, frequens erat concursus hominum, uidendi Lutheri studio: In diuersorijs multa propinatio, læta compotatio, Musices quoque gaudia: adeo, ut Lutherus ipse alicubi sonora testudine ludens, omnium in se oculos conuerteret, uelut Orpheus quidam, sed rasus adhuc et cucullatus, eoque mirabilior. Quamuis uero ea lege saluum conductum ei Cæsar dedisset, ut in itinere nusquam prædicaret aut scriberet: Ipse tamen insignis legum humanarum contemptor, Erfordiæ Dominica Quasi modo geniti, publice prædicauit, eamque prædicationem

Disceptatio de saluo conductu dando Luthero ut adueniret secure.

Iter Lutheri ad Vuormaciam.

Contra pacta Cæsaris concionatus est Lut. Erfordiæ.

dicationem suam typis excudi iussit. In quo quidem sermone, admodum multa dixit contra uirtutem bonorum operum, & contra leges humanas. Ita enim ait. Vnus ædificat templa, alter peregrinatur ad S. Iacobum aut ad S. Petrum. Tertius ieiunat aut orat: Induit cappā, incedit nudipes, aut quid aliud facit. Eiusmodi opera nihil prorsus sunt, quę & funditus destrui oportet. Quicquid enim à Papa uenit, id clamat, Da Da, Si non facis, Diaboli es. Modica res esset, si solum expilarentur homines: Hoc uero maximum est (proh dolor) malum, quod in mundo esse potest, quod homines eò diriguntur, ut opera corporalia posśint saluare aut iustificare. Item. Sūt Tria Milia sacerdotum, inter quos non Quatuor inueniuntur recti, proh dolor. Et si quando habeantur recti prædicatores, Euangelium dicitur superficietenus. Deinde fabula quędam de antiquo, asino aut historia de Theoderico Veronensi. Sturmus uero, cum & ipse Lutheri partibus occulte faueret, nihil horum aut illi prohibuit, aut Cęsari manifestauit. Quid autem Vuormacię cum eo actum sit, ipsemet descripsit, sed fide parū integra: Quippe cum sit laudis cupidiśsimus, omnia in gloriam suam retulit, falsa ueris admiscens. Verum ut minus impudens uideretur sui ipsius laudator, effinxit tertiam personam loquentem & omnia recitantem. Alicubi tamen nimio laudis desiderio præoccupatus, omissa tertia persona, ait. Hic ego. Item. Orator Imperij dixit, me non ad rem respondisse &c. Ex quibus sane uerbis, Lector non omnino stupidus, facile intelligit, ea Acta ab ipsomet cōscripta fuisse, quamuis etiam stylus & secreta ipsius colloquia, quæ ibi narrantur, idipsum plane indicent.

Acta Vuormacensia ab ipso Luth. scripta.

Venit igitur Vuormaciam die 16. Aprilis, Dies X. ibi permansit, Die XXVI. eiusdem Mensis inde discesit. Ait ergo ipsemet in Actis suis. Feria tertia post Dominicam Misericordia Domini, D. Martinus Lutherus, profeśsione Augustinianus, Vuormaciam inuectus est, Anno post Millesimum Quingentesimum. Vigesimo Primo, uocatus à Carolo Imperatore, eius appellationis Quinto. Cum ante triēnium paradoxa quædam disputanda proposuisset Vuittenbergæ, urbe Saxonum, D. Martinus Lutherus, aduersus Tyrānidem Romani Episcopi, quæ lacerata sunt interim & exusta à multis, à nullo tamen aut scripturis aut rationibus conuicta: Cœpit res ad tumultum spectare, uulgo causam Euangelij aduersus Clericos tuente. Et ob id bonum uidebatur, instigantib. Romanis Legatis, ut accerseretur homo Feciali Cæsareo, & literis salui conductus, in hoc à Cæsare & Principibus datis. Accersitur, uenit, ac diuertit in Curiam Rhodiensium, ubi hospitio collectus est, & à multis Comitibus, Baronibus, Equitibus auratis,

Verba ipsius de se ipso.

auratis, nobilibus, sacrificis & prophanis in imam usque noctem salutatus ac requisitus. Hæc de seipso in exordio actorum suorum Lutherus. Altero die Lutherus à nobili uiro Domino Vlrico de Pappenheym, & à Sturmo supradicto, perductus post meridiem hora Quarta in conspectum Cæsareæ Maiestatis, aliorumque Principum & ordinum sacri Ro. Imperij: commonitus est ab illis, ne quid loqueretur non quæsitum. Orator itaque Cæsaris, Ioannes ab Eck, uir eloquens & Iuris peritus, Officialis generalis Archiepiscopi Treuerensis Principis Electoris, Lutherum primo Latine, deinde Germanice hunc in modum alloquutus est. Cæsarea Maiestas huc te Martine Luthere acciuit, his duabus de causis. Principio, ut libros hactenus tuo nomine uulgatos, agnoscas hic coram, si tui sunt. Deinde iam agnitos an omnes pro tuis haberi, an quicquam ex eis reuocare uelis. Ad hæc itineris comes Lutheri, D. Hieronymus Schurff Iurisconsultus exclamauit, Intitulentur libri. Orator ergo multos recensuit libros illius, qui Basileæ quoque & alibi fuerunt euulgati. Ad hæc Lutherus. Libros (inquit) iam nominatos non possum non amplecti pro meis, & eorum quidem nihil unquam diffitebor. Quod autem sequitur, an asseuerem, an uero reuocem illos, cum de fide animarumque salute et de uerbo Dei, quo nihil maius habemus, sit quæstio, temerarium fuerit ac periculosum, me quicquam incogitatum proferre: Peto hac de causa suppliciter spacium deliberandi, ut citra diuini uerbi iniuriam & animæ meæ periculum, interrogationi satisfaciam. Ex eo Principum cœpit deliberatio, quam ita reddidit Cæsaris Orator. Etsi tu Martine ex mandato Cæsareo satis intelligere potuisti, ad quid accersitus sis, eaque de causa iam indignus, cui longior cogitandi mora detur: tamen Cæs. Maiestas ex ingenita clementia sua diem unum indulget meditationi tuæ, ut cras ad horam eandem coram compareas: ea conditione, ne scriptam sententiam tuam proponas, sed uerbis exequaris. Et his dictis redditus est hospitio suo Lutherus. Adiungit hic quasdam Lutherus adhortantium se uoces, in laudem sui. Inter quas & hanc commemorat. Beatus uenter, qui te portauit. Cæterum ubi altero post die sub eandem horam reductus à Fœciali esset in prætorium, propter Principum occupationes, ad sextam usque horam expectauit ante ianuam. Posteaquam uero Cæsar & Principes, Conclaue secretius egressi, consederunt in publico, magna circumfusa turba: Cæsaris Orator dixit Luthero, rursus Latine ac Teuthonice, Deliberationem, quam heri petijsset, habere nunc finem: Quam tamen impetrare non debuisset, cum tanto tempore sciuirit ad quid fuerit uocatus, Respondeat ergo nunc, an libros à se agnitos

[Margin notes: Io. ab Eck Officialis Treuerensis. — Libri à Luthe. agniti pro suis. — Lutherus laudis proprię auidus]

agnitos omnes tueri, an uero quicquam retractare uelit. Ad hæc Lutherus respondisse ait se suppliciter, tacite ac modeste, nō tamen sine Christiana superbia: quamuis de reuocatione nonnihil spei ex petito deliberandi spacio concepissent Aduersarij. Cum uero longis ambagibus ac prolixa oratione iā blandiens Principibus, iam terrens scripturarum exemplis de regibus Ægypti Babyloniisq; & Israēl longe petitis: ad articulum præcipuum non responderet, sed intricata distinctione tria librorum suorū genera commemoraret, & iam in crepusculum uergeret dies æstiua, Dixit ei Orator Cæsaris, ut ad rem respondeat, ac simplex & non cornutum det responsum: An reuocare uelit nec ne. Ad hęc ita se respōdisse affirmat Lutherus. Quū ergo S. M. uestra, Dominationesq; uestrę simplex responsum petūt, dabo illud neq; cornutum neq; dentatū, in hunc modum. Nisi conuictus fuero testimonijs scripturarum, aut ratione euidenti (nam neq; Papæ neq; Concilijs solis credo, cum constet eos & errasse sæpius, & sibi ipsis contradixisse) uictus sum scripturis à me adductis, & capta conscientia in uerbis Dei, reuocare neq; possum neq; uolo quicquam, cum contra conscientiam agere neq; tutum neq; integrum sit. Got helff mir Amen.

Respōsum Lut. de nō reuocādo.

Id est Deus adiuuet me

Post hoc responsum Principes deliberando & consultando colloquentes, iusserunt Cæsaris Oratorem ista referre illi uerba. Immodestius tu Martine respondisti, quam personam tuam deceat. Quod si eos libros recantasses, in quibus errorum tuorum magna pars est, haud dubie Cæsarea Maiestas ex ingenita Clementia, reliquorum qui boni sunt persecutionem non toleraret. At tu quæ Vniuersale Constantiense Concilium damnauit, ex uniuersa Germanica Natione congregatum, resuscitas, & per scripturam conuinci uis: In quo sane uehemēter deliras. Quid enim attinet nouam disputationem celebrare, de rebus per tot sæcula ab Ecclesia & Concilio damnatis? Lutherus autem causans captam suam conscientiam non posse ex retibus, quibus inuoluta esset, abire: dicebat se reuocare non posse. Cum ergo iam tenebræ totum auditorium haberent, discessum est è consessu, & abierunt Principes in hospitium unusquisq; suum, iussi postridie mane redire, ut Cæsaris audiant sententiam. Feria igitur sexta post Dominicam, Misericordia Domini, misit Cæsar scriptum Autographum in Senatum Imperij, in lingua Burgundica ab ipsomet exaratum, Quod Latine interpretatū hanc habet sententiam. Vobis constat, genus me ducere à Christianissimis Imperatoribus, à nobili Natione Germanica, à Catholicis Hispaniæ Regibus, ab Archiducibus Austriæ, à Burgundiæ Ducibus: Qui omnes Ecclesiæ Romanę filij ad mor-

Sententia Cæsaris in Luth. lata.

tem

tem usq; fideles perstitere, semperq; Catholicæ fidei, sacrarum Cæremoniarum, Decretorum, Ordinationum, sanctorum morum, pro honore Dei, pro fidei augmentatione, pro animarum salute, defensores extitere. Qui quidem fato functi, nobis ex instituto naturæ, iureq; ipso hæreditario, sanctas, quas diximus, Catholicas obseruationes, quasi per manus traditas, reliquerunt: ut eorum secuti exempla uiueremus, et in ijs etiam moreremur. Atq; ita nos, utpote qui Maiorum nostrorum ueri imitatores sumus, diuina fauente gratia, tenore eodem ad hanc usq; diem uiximus. Ego itaq; hac de causa tueri decreui, quicquid ipsi Prædecessores mei, & quicquid ego huc usq; ad præsens obseruaui: Id uere præsertim & ante omnia, quod per ipsos Prędecessores meos, tam in Concilio Constantiensi, quàm etiam in alijs, decretum sancitumq; est. Quoniam uerò constat, fratrem unum tantum, sua quadam opinione deceptum, hallucinari, quæ contra totius Christianismi sententiam est, tam eorum qui ante acto tempore nos supra Mille annos præcessere, quàm eorum qui nunc uiuunt. Ex cuius quidem opinionis ostentatione, uniuersum Christianum nomen in errore semper uersatum esse uideretur: Ea propter deliberaui omnino, Regna omnia mea, Imperium, Potentatus, amicos meos, corpus & sanguinem, uitamq; & animam meam exponere, ne prauum hoc inceptum deserpat ulterius, propterea quod mihi magno dedecori cederet, atq; etiam uobis, qui nobilis & maxime celebrata estis Germaniæ Natio: Quibus id ad honorem, autoritatem & prærogatiuam accessit ex priuilegio, ut præcipui iustitiæ obseruatores, Catholicæq; fidei defensores & protectores habeamur. Quod si qua nostris temporibus non solum hæresis, uerumetiam hæreseos suspitio, aut ulla Christianæ religionis imminutio in cordibus hominum relinqueretur, id successoribus nostris perpetuæ uituperationi foret. Audito itaq; pertinaci responso, quod hesterna die in nostro omnium conspectu Lutherus dedit, meam ego uobis sententiam testatam facio, pœnitere me moræ, qui contra ipsum Lutherum & falsam eius doctrinam procedere tam diu distulerim, hominemq; quicquid dicturus sit, nolle amplius audire, omnino decreui. Mandoq; ut quam primum, ex modulo mandati reducatur, caueatq; ipse ex conditionibus in saluo conductu præscriptis, ne publicas conciones conuocet, neue populos falsam eam doctrinam suam ulterius doceat: ne demum operam ullam det, ut noui quicquam usquam excitetur aut motus fiat. Et sicut pręfatus sum, constitui accingere me ad procedēdum aduersus eum, ut aduersus notorium hæreticum æquū est procedere: Simulq; à uobis exigo, ut in huiusmodi

modi causa tanquam boni Christiani decernatis quod debetis, & ut mihi facere promisistis. Scripta hæc manu mea, Die 19. Aprilis M.D.XXI. Hæc Imperatoris tam pij & Catholici sententia lecta est, non solum Vuormaciæ coram uniuersis Principibus & Statibus Imperij: uerum etiam Romæ postea mense proximo, Die X. Maij, in publico Consistorio, coram purpurato Cardinalium Senatu, iussu Leonis X. Papæ. Pontificatus eius anno Nono. Et ab utroq; Senatu non uulgariter collaudata est Cæsaris in fide constantia, zelusq; pietatis ac religionis auitæ in pectore iuuenili.

Murmura Lutheranorum contra Cæsarē. Quantum uero laudabant illum uiri boni grauesq; ac pij, tantum in occulto murmurabant & criminabantur Lutherani: dicentes, eum esse puerum, qui nutu & blandicijs Papistarum & Episcoporum trahatur quocunq; uelint: Præcipue uero irascebantur minisq; & clamoribus frendebant duo ex Germanorum Poëtis, stemmate quidem auito nobiles & ingenio clari: sed animo maxime feroces, Vlricus Huttenus Francus, & Hermānus Buschius Vuestphalus: hostes sane antiqui, hic Theologorum scholasticorum & Monachorum, ille Curtisanorum ac Nunciorum Romanę Curię. Inscribebatur itaq; ualuis noctu passim per plateas urbis: Vę terrę, cuius rex puer est. Affigebatur item ualuis Prætorij hostilis schedula, in qua fingebantur C C C C. Equites Germani bellū indicere Cardinali et Archiepiscopo Moguntino: qui per Germaniam inter Imperij Principes Electores Decanus est, loco & dignitate post Imperatorem proximus: Nullius tamen Equitis nomen schedulæ adscriptum erat. Cæterum in fine comminationis apposita cernebatur seditiosa uox ista Germanica. Buntschuch. Buntschuch, Buntschuch, quæ significat fœdus populare, seu potius coniurationem contra superiores. Atq; ut maior incuteretur Catholicis terror, non longe aberat à Vuormacia uir nobilis ac potens Franciscus de Sicking, magnam ex militia famam nactus: Quippe qui per se bellum intulerat tum Hassiæ Lantgrauio, tum ciuitati Metensi, et utrūq; hostē grauibus affecerat damnis. Is igitur in arcibus suis, quas munitissimas habebat, ex proquinquo cōsistens, dicebatur collectum habere Equitatū manumq; militarem, expectans Lutheranæ causæ exitum, cum impensissime faueret Luthero. Principes igitur & reliqui Ordines Romani Imperij, etsi Cæsaris constantiā pietatemq; laudarent, uidentes tamen et in urbe Vuormacia, ubi erant, & extra, non solum in propinquis locis: uerum etiam in longinquis Germaniæ ciuitatibus, motus & murmura plebium: atq; etiam nobilium multorū propensiores in Lutherum animos, orabant Imperatorem, ut clementer ipsis permitteret, de-

ligere

ligere quosdam ex Ordinibus Imperij, qui pertētarent, an Luthero persuadere posint, ut damnatos à Sede Apostolica articulos reuocaret. Cum Luthero interim toto triduo nihil publice actum est, priuatim uero plus satis inquietorum hominum ad eum concursus & instigatio fuit. Cæsar Die Aprilis 22. respōdit Principibus & Statibus Imperij, permittere quidem se, ut cum Luthero agant aliqui ex ipsis, periculumq; faciant, an damnatos articulos reuocare uelit: sed ita, ut ea actio maturetur, ne ultra triduum Vuormaciæ permaneat Lutherus, Nihilosecius tamen perstare se in sententia sua, cuius Autographum feria Sexta uiderint, quàm diu Lutherus in pertinaci uoluntate sua perseuerauerit. Obtenta igitur Cæsaris permisione, Archiepiscopus Treuerensis, Princeps Elector, aliorum consensu, misit Duos ex familia sua presbyteros ad Lutherum, feria Secunda post Dominicam Iubilate, quæ erat 22. dies Aprilis, sub horam cœnæ, ut iuberent eum feria Quarta mane hora sexta comparere in certo loco, quem indicaturus ei esset. Quo annuente, delecti sunt ex Ordinibus Imperij, qui cum illo agerent: Duo Electores, Archiepiscopus Treuerensis, & Marchio Brandeburgensis: Duo item Episcopi, Augustensis & Brandeburgensis: & Dux Saxoniæ Georgius, ac Magister Ordinis Teuthonici: Post hos adiūcti sunt, Comes Georgius à Vuertheim, Dominus Bock Argentoracensis, & Doctor Peutinger Augustensis. Deniq; qui omnium nomine loqueretur, Doctor Hieronymus Veus, Cancellarius Badensis. Die 23. Aprilis, quæ sacra erat Diuo Georgio Martyri, Imperator admodum solenne celebrauit festum, eò quod ipse quoq; sit, ut Reges & Principes alij plerìq;, de societate S. Georgij. Missam cum ministris maxime solenniter celebrabat Abbas Fuldensis, uelut Capellanus Ordinarius Imperatoris, & Princeps Imperij, Dominus Hartmannus, Comes à Kirchberg: uir quidem disertißimus, sed eo tempore à subditis suis eiectus & exul: Quem postea Cæsar suis reconciliauit per annuam pensionem, ut priuatus uiueret Moguntiæ in suo Canonicatu, permissa rerum administratione uni ex Comitibus de Henneberg. Eo igitur Die nihil in causis prophanis actum est, ob uenerationem S. Georgij. Die 24. Aprilis, quæ erat feria Quarta post Iubilate, Delectus Principum et Ordinum Imperij supra nominatorum, conuenit in Curiam & hospitium Domini Richardi Archiepiscopi Treuerensis. Aduenit & Lutherus hora præscripta, utpote sexta ante prandium. Facto igitur Principum & Ordinum consessu, Doctor Veus longa oratione Lutherum adhortari cœpit (ut est uir admodum & eloquens & eruditus) ne suo sensui innixus,

Delectus Principum & Ordinū Imperij, ad agendum cum Luth.

Abbas Fuldensis.

Hierony. Veus Cancellarius Badensis.

nixus, in proposito suo perseueret, neue Concilia ita criminetur & reijciat, ut coram Cęsarea Maiestate fecerat. Concilia enim non contraria, ut ipse illis imputat, statuisse, sed diuersa, pro diuersitate personarum, temporum & locorum. Ex Concilijs autem plurima euenisse bona, opus esse legibus humanis, pręcauenda esse schismatum scandala, ne dissuatur inconsutilis tunica Christi. Principes in hoc à Cęsarea Maiestate impetrasse istud cum eo colloquium, non sane ut cum ipso disputēt: sed ut benigne atque clementer exhortentur, ne pertinaciter suo sensui inhæreat, propter plurima & grauissima tum scandala tum pericula, quæ inde uentura sint, si à pertinacia sua nō desistat. Lutherus his auditis, primū egit gratias Principibus, pro tam benigna & clementi exhortatione, qua ipse non sit dignus. Deinde respondit ad obiecta, de Cōcilijs quidem, quod non omnia repræhenderit Concilia, sed tantum Constantiense: ob hoc potissimum, quod uerbum Dei damnauerit, quod pateat in articulo hoc Ioannis Hus ibi damnato, Ecclesia Christi est uniuersitas prędestinatorum: hoc damnasse Concilium Constantiense, & sic hunc articulum fidei, Credo Ecclesiam sanctam Catholicam. De scandalis uero dicebat, duplex esse scandalum, unū Charitatis, alterum fidei. Charitatis quidem, quod in moribus & uita consistat: Fidei uero seu doctrinæ, quod in uerbo Dei uitari non possit. Per ipsum enim præstari non possit, ut Christus non sit petra scandali. Scire igitur se, obediendum esse magistratibus etiam male & inique uiuentibus. Scire item, cedendum proprio sensui. Tantum petere se, ne adigatur uerbum Dei negare, cætera omnia obedientissime se præstaturum. Hoc itaque uerbi Dei prætextu, queādmodum ab initio: ita & deinceps per omne tempus, impios & antea sæpe damnatos Vualdensium, Vuiclephistarū, & Hussitarum errores, Germanorum plurimis obtrusit, uendidit, inculcauit, persuasit Lutherus. Et in hoc non satis deliberate Cæsarem & Principes egisse plærique putant, quod uocantes ad se Lutherum, nullos pariter uocauerint Theologos, qui falsos prętextus & fucos illius detegere potuissent. Certe pius et eruditus Pontifex, Ioannes Fischerus, Episcopus Roffensis in Anglia, paulo post satis clare & copiose prolixo uolumine ostendit, nullum articulorū eius, quos in Bulla sua damnauerat Papa Leo X. haberi in scripturis aut esse uerbum Dei. Neque uerum est, quod articulus iste Ioannis Hus (Ecclesia Christi est uniuersitas prædestinatorum) sit uerbum Dei, In eo præsertim sensu, quem hæretici prætendebant: nempe, quod prælati mali & peccatores damnandi, quamuis baptizati & Christiani, non sint de Ecclesia Christi, nec sint membra Ecclesiæ militantis. Quæ sane sententia adeo non est uerbū Dei, aut in scriptura

Lutheri responsum.

Excusatio Lutheri de scandalo.

Falsus Verbi Dei prætextus.

Episcopus Roffensis.

ſacra, ut contrarium ex ſcripturis quàm latiſsime probari queat. Manifeſtiſsime uero ex Parabolis Chriſti, de Tritico & zizania in eodem agro. De ſagena miſſa in mare, & ex omni genere piſcium cõgregante. De Decem Virginibus, quarũ Quinq; ſunt prudentes, Quinq; fatuæ &c. Aderat tunc Vuormaciæ Ioannes Cochlæus, Eccleſiæ B. Virginis Francofordiæ ad Mœnũ Decanus, qui Lutherum illac tranſeuntem ſubſequutus, uenerat eo priuatim & ultro, à nemine uocatus. Venerat uero non aliam ob cauſam, quàm, ut pro fide & honore Eccleſiæ, corpus & uitam ſuam in extremũ, ſi opus foret, periculum obiectaret atq; exponeret. Magno enim urebatur zelo, & pro Sacramentis Eccleſiæ, quę Lutherus in Babylone ſua, uel reiecerat omnino, uel prophanauerat alteratione peſsima: & pro religione patrum ſuorum, quam ab illo ſuperbe contemni ac hoſtiliter impugnari dolebat. Et ſcripſerat iam pro uenerabili Sacramento Euchariſtię, contra Captiuitatem Babylonicam Lutheri, libros tres, quos ſecum ferebat. De quibus iam dudũ certior factus erat Lutherus, per Vuilhelmum Neſenũ Poëtam, ac Pædotribam Francofordienſem, qui poſtea periit Vuittenbergæ in Albi fluuio miſerrime. Cochlęus igitur Vuormaciam profectus, uno tantũ comitatus puero, ſuo ex ſorore nepote, uenit primũ ad Vuolfgangum Capitonem: uirũ quidem eruditũ et facundum, ſed aſtutia plus quam uulpina uehementer callidum, qui tũ à conſilijs erat Cardinali et Archiepiſcopo Mogũtino, ac Lutheriſmum, quem occulte in pectore fouebat, uerſutiſsime diſsimulabat: hic illum inſinuauit Hieronymo Aleandro, Nuncio Leonis X. cui per literas iam tũ cognitus erat. Vnde factum eſt, ut eo die, quo Principes quidam ſeorſum cum Luthero collocuturi erãt, Aleander mane hora Quarta uocauerit ad ſe Cochlæum: iubens, ut in Curia Archiepiſcopi Treuerenſis expectaret, donec uocaretur in Colloquium ad Lutherum: præcipiendo tamen præcipiebat, ne ullo pacto diſputationem cum illo iniret, ſed audiret ſolum, ut fideliter referre poſsit, quid cum illo ageretur. Quod ubi feciſſet, incidit poſtea peracto prandio in priuatum colloquium cum Luthero in ipſius diuerſorio, nunc diſceptando, nunc familiarius & ſeorſum colloquendo: Quemadmodum retulit prolixe ſpeciali de hac re libello ipſe Cochlæus. Ex eo autem tempore ſemper infeſti fuerunt Cochlęo Lutherani, non expectantes donec aliquid aduerſus Lutherum æderet: ſed mox uarijs tum cõuitijs & maledictis, tum ſtrophis & calumnijs in eum undiq; inſurgentes. Spargebant itaq; famam, ſubornatum fuiſſe Cochlęum à Papiſtis ad hoc, ut dolo induceret Lutherum ad renunciandum ſaluo conductui, atq; ita traderet

Ioannes Cochlæus quo animo Vuormaciam uenit.

Calumniæ Lutheranorum in Cochlæum.

deret eum carnificinæ. Ædebant item carmina, seu uerius crimina & conuitia, quæ & confestim in alias urbes emiserunt: adeo, ut citius peruenerint Nurenbergam ac Vuittenbergam, quàm redierit Francofordiam Cochleus. Quorũ initium est. O uæsana Cochlea, Lutheri noua fabula, Morionum memoria, Notanda uel ignauia. Describẽda uersibus, Depingenda cornibus. Perungenda fecibus, Defricanda calcibus &c. Confinxerunt insuper Teuthonica Cantica, quibus illudebant ei. Cum uero die sequenti mane ex Capitone intellexisset Cochlæus, famam illam de se spargi: Ionam præpositum Vuittenbergensem, sibi obuiam forte fortuna euntem, ea de re compellauit. Is enim colloquio interfuerat, & Capitoni sic dixerat. At negauit omnia coram Cochlæo Ionas: monuit autem eum, nequid in Lutherum æderet. Esse enim uiros XL. qui exacuturi sint in eum, si quid ædat, stylum. Ille autem respondit, non solum stylos iniuriosos, sed etiam mortem pro asserenda fide Ecclesię contemni debere. Principes Imperij, ne quid intentatum relinquerent, impetrauerũt Luthero à Cæsare adhuc duos dies, ut cum eo ageretur amplius. Venerunt itaq; altera die, quæ erat S. Marci, ad eum Duo Doctores Iureconsulti, Peutinger & Veus: petentes ab eo, ut libros & scripta sua Cęs. Maiestati Principibusq; & Ordinibus Imperij, iudicãda submitteret. Per hoc enim optime prospectum iri & scriptis eius, ut quæ bona sunt permaneant: & publicæ tranquillitati, quam iudicium illud pariturum sit. Lutherus autem omnia se facturum & passurum dicebat, si modo scripturæ sanctæ niterẽtur autoritate. Alioqui enim nihil minus commissurum. Nam Deum per prophetam dixisse. Nolite confidere in Principibus, in filijs hominum, in quibus non est salus. Item. Maledictus qui confidit in homine. Illis uero uehementius urgentibus respondit. Nihil minus permittendum esse hominũ iudicio, quam uerbum Dei. Abeuntes illi iusserunt melius deliberare, & à prandio redeuntes, petierũt, ut saltem Cõcilij futuri iudicio sua submitteret. Et hoc permisit, sed ita, ut ipso sciente aliquot extraherentur articuli, de quibus Concilium sententiam ferret, scripturæ & uerbi diuini testimonio. Cæterũ Lutherus in Actis suis, quę & Latine & Teuthonice ædita sunt, notat hic bonos & celebres uiros mendacij, quod dixerint Archiepiscopo Treuerensi, Lutherum pollicitum esse, se sua permissurum Concilio in articulis nonnullis, interimq; taciturum de ijsdem. Ipse uero id nunquam dixerit, ne cogitauerit quidem. Vocatus itaq; ad ipsum Archiepiscopum, & remotis arbitris ab eo admonitus, tum de Cæsaris & Imperij, tum de Cõcilij iudicio, dixit ei, parũ tuto se tantã rem illis permissurum, qui

Colloquiũ Duorum Iurisconsultorum cũ Luth.

Psal. 145. Hiere. 17.

Colloquiũ Archiepiscopi Treuerensis cũ Luth.

qui sub fide publica euocatum, nouis mandatis aggressi damnassent, sentētiam & Bullam Papæ approbantes. Tum Archiepiscopus petijt, ut ipsemet proponat media, quibus huic causæ occurri queat. Ille uero ait, meliora nō esse quàm de quibus Gamaliel Act. 5. dixit. Si ex hominibus est consilium hoc aut opus, dissoluetur: Sin uero ex Deo est, dissoluere non poteritis. Ait rursus Archiepiscopus. Quid, si decerperentur articuli Concilio submittēdi? Respondit Lutherus, modo non sint ij, quos Concilium Constantiense damnauit. Ait Treuir, se uero timere, eos ipsos futuros, Atqui, inquit Lutherus, de eiusmodi tacere neq; possum neq; uolo, ut certus eius Decretis damnatum fuisse Dei uerbum. His dictis ab illo dimissus est. Hęc Lutherus ipse in Actis suis de se scripsit, pertinaciam suam ubiq; colorans prætextu uerbi Dei, suasq; laudes immodice iactans. De Cochlæo enim scribēs ait. Doctor uerò Martinus, pro incredibili humanitate & probitate sua, hominem benigniter habuit. Sub finē uero libelli ait. Pater Christianissimus modestissime respondens sic cœpit. Item. Deus igitur hominem pientissimum, tuendo ac docendo Euangelio natum, diutissime seruet Ecclesiæ suæ, unà cum suo uerbo Amen. Cæsar itaq;, ubi uidit hominem per admonitiones pias & clementes semper magis ac magis pertinacē fieri, misit ad eum, paulo post eodē die, Officialē Treuiren. Cancellariumq; Austrię et Secretariū suum, ut dicerent ei, Quia tam multipliciter frustra à Cæsare, Electoribus Principibus, & Ordinibus sacri Ro. Imperij cōmonefactus, ad cor & unitatem redire noluerit, reliquum esse, ut Cęsar, tanquàm Aduocatus fidei Catholicæ, procedat. Esse igitur mandatum Cæsaris, ut intra XXI. dies hinc ad securitatem suam redeat, sub conductu publico & libero, ipsi seruando, neq; uel prædicando uel scribendo in itinere populū cōmoueat. Ad hęc Lutherus se dixisse ait, Sicut Domino placuit, ita factum est: Sit nomen Domini benedictum. Deinde egit gratias Cæsari & Principibus, pro tam benigna & clementi audientia, proquè conductu libero & seruato & seruando. Quanquam alibi contrarium scripserit. Postridie igitur, hoc est, feria Sexta post Iubilate, Die Aprilis 16. abijt Lutherus cum comitibus suis è Vuormacia, cui & Sturmus Caduceator & Fecialis Cæsaris redditus est, ut tuto perduceret eum quo uelit. Quamuis uero mandasset ei Cæsar, ne in itinere concionaretur aut scriberet: Lutherus tamen huius mandati aut immemor aut contemptor, scripsit retro ad Principes ex Fridburgo, & publice prædicauit in oppido Isennach. Scripsit uero literas bene prolixas ac blandas, ad conciliandum, sibi quidem fauorem, Cæsari autem & Clericis

Philautia Luth.

Dimissio Luth. sub saluo conductu.

Insidiosa Epistola Lutheri, ad Principes Imperij.

odium populare: mox enim per Chalcographos multiplicata & in populos dispersa est ea epistola, in qua repetebatur à Luthero, quicquid Vuormaciæ cum ipso actum fuerat, suæ pertinaciæ ubiq; prætexens uerbũ Dei: Nihil aliud sibi reseruare promittens, quàm illud solum: cõquerens, quod obtinere nõ potuerit, ut uerbũ Dei esset liberum & non ligatum. Remisit & Caduceatorem seu Fecialem Cæsaris ex Fridburgo, tertio itineris die, quo & epistolam illam scripserat: Adeo nõ metuebat à ui ulla, sub tot nobilium protectione securus. Videbatur præterea ille occultioribus eius consilijs impedimento fore, nisi ablegaretur. Posteaquam enim peruenerat Isennacum, in oppidum Principis & protectoris sui, ibiq; publice, contra Cæsaris mandatum prædicasset in die Inuentionis S. Crũcis, quæ tertia Maij erat, paululum ab oppido egressus, occultissimo interceptus est cõsilio ab amicis sub specie hostili, & mox longe lateq; sparsa est fama, Lutherũ esse captum, sibiq; uiolatam fidem publicam, & fractũ saluum conductum. Tam secretum uero erat illud malignitatis consilium, ut etiam comites itineris ignorarent, & putarent illum uere captum & hostiliter abductum esse. Mittebantur itaq; cursores multi, qui & ore & literis nunciarent per urbes Germaniæ, quàm crudeliter captus, raptus & abductus sit Lutherus in saluo conductu, atq; ut maior fieret erga eum commiseratio, & in Cæsarem ac Principes indignatio: adaugebatur fama per nuncios, adeo duriter illum fuisse uinctum manibus, & inter festinantes cursu equites ipsum pedestrem raptim tractum fuisse, ut sanguis è digitis eruperit. Et hoc sanctum Euangelium etiã Vuormaciæ annunciabatur, ut maximum oriretur murmur contra Cæsarem, non modo in populo: uerum etiam inter Principes, donec re certius comperta, intelligeretur figmentum esse nequitiæ. In urbibus itaque passim fremebant Lutherani, ob interceptum Lutherum, ac dentibus in Clerum stridebant, ut Lutheri mortem (nam & interfectum fama ferebat) ulciscerentur: suspicantes à Papistis subornatos fuisse insidiatores. Sed nusquam erat magis periculum à seditiosis, quam Vuormaciæ. Nam & ipse Elector Saxoniæ inter amicos querebatur, indignum esse & contra Maiestatem Imperij, hominem sic intercipi sub fide publica, captumq; teneri. In uulgo autem turbulentissimæ iactabantur querelæ, cum ab alijs, tum uero amarissime ac uehementissime à Duobus Poëtis supradictis, Vlrico Hutteno, & Hermanno Buschio: Quorum hic præsens in urbe, clamoribus & querimonijs omnia complebat: Ille uero absens nõ longe à Vuormacia, in arce Francisci Nobilis uiri, conuitiosissimã misit eo epistolam, aduersus

Nequissima species captiuitatis Lutheri.

uersus omnes Episcopos & Clericos. Vnde fiebat, ut nihil expectaretur certius, quàm grauis & cruenta contra Cæsarem omnemq; Clerũ seditio. Sed ætas bonitasq; Cæsaris, ac principum diligentia, procliuos in seditionem animos cohibuerunt. Quam primum uero in deputatum à Principe suo locum peruenit Lutherus (ferunt fuisse oppidum Turingiæ, nomine Alstat: in quo & Muncerus prædicauit postea seditiosissime) cum in arce tutus ac securus delitesceret: animo autem, qui ad seditionẽ populi cædemq; Cleri anhelabat, quiescere non posset: multos in eo secessu scripsit libros, ut animos Germanorum plene permoueret, ad defectionem à Sede Apostolica, et in odium Cleri uniuersi. Primum igitur scripsit Teuthonice ad Franciscum à Sicking librum, de Confessione secreta, An Papa illam præcipere queat. In cuius præfatione conferebat Papam, Episcopos et omnem Clerum populis Chananæis, qui noluerũt se dedere ultro, sed expugnati sunt gladio Iosue Reges XXXI. Deinde minabatur eis, si non mutarent instituta sua, fore, ut alios eos doceat, non literis & uerbis, ut Lutherus: sed factis & armis. Agebat item gratias, primum Deo, quod terror Ro. Sedis minutus sit, & Capitulum illud in Decretis, Si quis suadente Diabolo, homines non amplius incantet. Deinde ipsi Francisco, quod multipliciter ac sæpe consolatus ipsum sit, & ad multa sese obtulerit. Deniq; cõmendabat illi Vlricum Huttenũ, & Martinum Bucerum, Quorum hic Apostata prędicatorum: Ille Curialium hostis erat: & eam præfationẽ scripsit prima die Iunij. Paulo post alium scripsit librum, in Doctorem Iacobum Latomũ, Theologum Louaniensem: in cuius pręfatione sic ait. Sedet portentum Romæ in medio Ecclesiæ, & uenditat se pro Deo, adulantur Pontifices, obsequuntur Sophistæ, & nihil non pro eo faciunt hypocritæ: Interim Infernus dilatat animam suam, & aperit os suum absq; termino, & ludit Satan in perditione animarum. Cumq; scriberet eam præfationem ad Ionam Præpositum Vuittenbergensem, monuit, ut Decretales Antichristi pestilentissimas, quibus docendis mandatus esset, non alio studio profiteretur, quàm ut doceat dediscenda esse quæ doceat, & sciant fugienda sicut mortifera quæcunq; Papa & Papistæ statuunt ac sentiunt. Et in fine libri ait. Ex ijs puto satis monstratum, Theologiam scholasticam esse aliud nihil, quam ignorantiam ueritatis, & scandalum iuxta scripturas positum. Meum uero consilium dixi, ut adolescẽs uitet Philosophiam & Theologiam scholasticam, ut mortem animæ suæ. Thomas multa hæretica scripsit, & autor est regnantis Aristotelis, uastatoris piæ doctrinæ. Quid ad me, quod Bullarum Episcopus eum canonizauit:

Vbi latitauit Luther.

Liber Lut. de Confessione secreta.

Liber Lut. in Latomũ

Cõtra Philosophiam & S. Thomam.

nonizauit? Ideo meo consilio qui uolet cautus sit, facio quod debeo, & iterum moneo cum Apostolo. Videte ne quis uos decipiat per philosophiam & inanem fallaciã (hanc ego scholasticã Theologiam interpretor fortiter & cum fiducia) secundum traditiones hominum, secundum elementa huius mũdi (hæc sunt iura Bullarum, & quicquid ultra scripturas statutum est in Ecclesia) & non secundum Christum. Tandem ita subiungit. Et quare uestrum aliquis ad reliqua non respondet? uel tu uel Andræas Carolstadius. Ecquid cessat Amsdorffius? An nõ omnibus uobis pariter Euangelij gloria uindicanda est? Caput ego contriui serpentis, corpus cur non queatis calcare? Sed præcipua eius nequitia atq; impietas ibi erat, quod Diuum Hieronymum calumniabatur, uelut Arrij fautorẽ, quod noluerit recipere Homousion, tanquam ueneni aliquid lateat ibi in literis et syllabis. Cum is non de Homousio, sed de Hypostasi ita scripserit. Rursus alium scripsit librum, de abrogganda Missa priuata, ad fratres suos Augustinenses, Cœnobij Vuittenbergensis. In cuius præfatione, ut fratres illos in audacia sua confortaret: qui primi omnium Missas abrogauerãt, iubet eos fortes contra conscientiæ accusationem persistere. Quandoquidem & ipsemet qualibet potentibus ac euidentibus scripturis, conscientiam suam uixdum stabiliuerit, ut auderet unus contradicere Papæ, & credere, eum esse Antichristum: Episcopos esse eius Apostolos: Academias esse eius lupanaria. Ait sibi sæpe palpitasse cor tremulũ, & repræhendens obiecisse, Tu solus sapis? Tot ne errant uniuersi? Tanta sæcula ignorauerunt? Quid si tu erres, & tot tecum in errorem trahas damnandos æternaliter? sed addit, Christum tandem cõfirmasse ipsum uerbis suis certis & fidelibus. At non exprimit, quibusnam uerbis ab eo confirmatus sit. Ait uero, ea certitudine & fiducia tentandum esse, quod fratres illi præstiterint, ut non modo totius mundi iudicia, pro folijs leuibus & summis aristis habeamus: sed & armati simus in morte, aduersus portas Inferi: Quin etiam aduersus iudicium tentantis Dei pugnare, & cum Iacob contra Deum præualere. Et tanquam eo libro conuulsurus esset orbem terræ, ait in frontispicio. Leo rugiet, quis non timebit? Quartum deinde librum in eodem loco scripsit Latine ad parentem suum, Laicum & Idiotam, de uotis monasticis. In cuius prologo narrat, se anno ętatis suæ XXII. Monachatum suscepisse, & in eo XVI. annis perdurasse. Factũ uero Monachũ, non propria uoluntate, neq; uentris gratia: sed terrore de cœlo & agone mortis subitę circumuallatum, coactum ac necessarium uotum uouisse. At patris sui testimonio probarę nititur, illusionem fuisse

Liber Lut. de abrogãda Missa priuata.

Vtinã audisset hic Luth. conscientiæ suæ uerissimas accusationes. Et nõ finxisset sibi alia uerba Christi, ad se nũquam dicta.

Liber Lut. de uotis Monasticis.

fuisse & præstigium. Et in fine illius prologi hæc addit. Quid si me occidat Papa, aut damnet ultra Tartara? Occisum (inquit) non suscitabit, ut bis & iterum occidat: Damnatum uero ego uolo, ut nunquam absoluat: Scripsit eum prologum XXI. die Nouembris.

Atq; ita Menses sex delituit in solitudine nõ syluestri sane: sed bene munita. Quam tum arroganti exẽplo nimisq; superba imitatione uocabat suam Pathmon, uelut alter Ioannes Euangelista, in insulam à Cæsare nequissimo figmento relegatus: cum re uera Cæsar omnino nesciret, ubinam ille delitesceret. Vocabat eam Eremũ & locum peregrinationis suæ, ut etiam sceleratum captiuitatis figmentum, magnæ speciem sanctitatis præ se ferret. Pathmos Luth. Eadem uanitate scripsit in eodem loco iudicium suum de Votis, ad Episcopos & Diaconos Ecclesiæ Vuittenbergensis, cum re uera nullus sit ibi Episcopus: Et licet perbreuis esset ille libellus, tamen in duas eum partes diuiserat. Quarũ prior complectebatur propositiones 140. Posterior 139. Quas hoc annotationis interstititio diuisas uoluit. Iudiciũ Lutheri de uotis. Hæc (inquit) sic disputari uolo, ut certa & uera teneantur: Quæ sequũtur, simpliciter propono disputãda & inquirenda. Cum uero Lutherus olim & Augustæ coram Cardinale Caietano, & Lipsiæ coràm Consiliarijs Ducis Georgij, expetijsset iudicium Theologorum Parisiensium, quos à Papa offensos putabat, ac dixisset, eam Vniuersitatẽ esse studiorũ parentẽ, & ab antiquo Christianissimã, & in Theologia florentissimã: magno hinc desiderio expectabant Lutherani illorum iudicium. Vana spes Lutheri de Parisiensibus. Tanta sane cum fiducia, ut nonnulli eorum Vuormaciæ: cum maxime ageretur causa Lutheri, affirmarent, Parisienses ex Bulla Papæ articulos Lutheri 39. approbasse, duos tantum sub dubio reliquisse. At his ipsis diebus longe contrariam, eisq; odiosam & execrabilem, publice tulerunt sententiam Theologi illi, solenniter congregati & iuramento constricti. Sollicitius (inquiunt) per nos examinata, ac maturius uniuersa doctrina Lutheriano ascripta nomini, et ad plenum discussa: execrandis illam erroribus scatere certo depræhendimus & iudicauimus, fidem potissimũ contingentibus & mores. Iudicium Theologorũ Parisiensium cõtra Luth. Quodq; simplicis populi seductiua sit, omnibus Doctoribus iniuria, potestati Ecclesiæ & Ordini Hierarchico impie derogatiua: aperte schismatica, sacræ scripturæ aduersa, & eius deprauatiua, atq; in spiritum sanctum blasphema: Et ideo ueluti Reipublicæ Christianæ perniciosam censemus omnino exterminandam, ac palam ultricibus flammis committendam. Autorem uero ad publicam abiurationem modis omnibus iuridicis compellendum. Lata fuit hæc illorum sententia Die XV. Aprilis. Lutherus autem XVI. uenit Vuormaciam, ut

nondum

nondum ſcire potuerint tunc Lutherani, quidnam iudicauerint Pariſienſes. Poſt aliquot uero Menſes, cum in Germaniam quædam huius ſententiæ exemplaria impreſſa perueniſſent, animos mutauerunt Lutherani omnes, & cœperũt criminari eos, quos antea laudauerant. Atq; ut maior uideretur apud eos illius iudicij contemptus, Philippus Melanchton, uelut præcipuus Lutheri propugnator, ædidit candẽ illorũ determinationẽ, cui adiecit pro Luthero Apologiam Latinã, cum hoc titulo. Aduerſus furioſum Pariſienſium Theologaſtrorum decretum &c. Quamuis uero ſcriberet, ibi pro Theologis Sophiſtas, pro Chriſtianis doctoribus Calumniatores regnare, & Lutetiæ natum eſſe prophanam illam ſcholaſticen: Qua admiſſa, nihil reliquum eſſe: Euangelium obſcuratum, fidem extinctam, receptam operum doctrinã. Atq; etiam imputaret illis, quod ſcholaſticam Theologiam ab illis acceperint, quaſi per manus reliqua Europę Gymnaſia, ut Idolis repleretur terra, & id genus plurima eis quam acerbiſsime improperaret: Attamen Luthero nimis leniter egiſſe uiſus eſt. Ipſe igitur & illorũ libellum et Philippi ſui Apologiam in Teuthonicum uertit, ſuumq; iudicium his interpoſuit. In quo hanc Teuthonice in Gallicos Theologos protulit ſententiã, uindictæ ac talionis reddendæ gratia. Academia (inquit) Pariſienſis in parte ſuprema, quæ facultas Theologiæ nuncupatur, eſt à uertice uſq; ad plantã mera, & ut nix alba, lepra ueræ nouiſsimæ Antichriſtianæq; & Capitalis hæreſeos: Mater omniũ errorũ in Chriſtianitate, maxima meretrix ſpiritualis, quã Sol unquam uidit, & uera poſtica Inferni. Prophetatũ eſt, tẽporibus Antichriſti omnes hæreſeos, quæ unquam fuerunt, in unam Camerinam confluxuras, mundumq; perdituras. Id ego (inquit) oſtendere intendo de Pariſijs, Papæ ueri Antichriſti maximo fornicationis cubiculo: Atq; probare, eos eſſe peiores Mõtanis, Ebionitis, & omnibus, quoſcunq; commemorauerunt, hæreticis, Deo uolente. Ipſi ſunt, quos iampridẽ deſideraui. Hæc ille Teuthonice ad populum, quem contra Pariſienſium ſententiam animare, & in ſua factione retinere ſatagebat. Licet nihil poſtea in illos ædiderit, niſi breues interdum cauillos, uelut mordax canis, qui fortiorem ſe aggredi nõ audens, à longe mordaciter allatrat. Cæterum complices eius, ſuppreſſo nomine ſuo, ridiculum ædiderunt libellum, ſub nomine facultatis Theologicæ Pariſienſium. In quo confictis & affectatis barbariſmis recitatur primũ determinatio quædam in Apologiam Melanchtonis. Deinde ratio determinationis prioris. Demum apponuntur ineptiſsime quædam regulæ intelligendi ſcripturas. Vt eo ſcilicet figmento perſuaderent Euangelici uiri

Philippi Melan. cõtra Pariſienſes Apologia.

Sententia Luth. contra eoſdem

Ridiculus libellus cõtra Pariſienſes.

uiri, nihil in facris literis nosse Theologos Parisienses. Aiunt itaq; post decimam & ultimam ibi regulam. Sola alma facultas elucidat omnia, primo scripturas, post hoc patres, ultimo scribentes, & non potest errare: Quia liripipiũ & Almutium non sunt signa fallibilia. Male ergo faciunt, qui scripturas nudas sequuntur: peius, qui nudos patres: pessime, qui scribentes, quia procedunt de obscuritate in obscuritatem, donec istis omissis, Almam facultatem audierint, & liripipio firmiter adhæserint, ibi est lux mundi, & regula fidei & morum infallibilis &c.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXII.

Vm igitur Lutherus compliceesq; sui præ se contemnerent omne iudicium Ecclesiasticum, rebelles non modo suis Prioribus et Ordinarijs iudicibus, uerum etiam summis Ecclesiæ uerticibus, Papæ & Imperatori, tantoq; elati essent fastu despectiones, ut ne Vniuersali quidem Concilio dogmata sua, quę pro Euangelio habent, submittere uelint, & rem proxime iam ad tumultum et seditionem popularem perduxissent: misertus condolensq; Germanicæ Nationi Christiana pietate Illustrissimus Anglorum Rex HENRICVS, huius nominis Octauus, raro nimis & cunctis sæculis admirando deuotionis exemplo, ex Regali fastigio in literariam descendit harenam, contra maledicum decertaturus mendicãtium fratrum Apostatam. Scripsit itaq; Assertionem Septem Sacramentorum, aduersus Captiuitatem Babylonicam Lutheri, ad Leonem X. Papam: adeo sane diserte, erudite ac copiose, ut eo labore promeruerit, ipsius Papæ omniumq; Cardinalium iudicio, perpetuæ laudis Titulum, ut publica deinceps approbatione diceretur, fidei Catholicæ Defensor. Quãta uero sit illius Regis erga Sedem Apostolicam benignitas, quanta erga Ecclesiam deuotio, quanta in summa ingenij acrimonia raraq; eruditione modestia, quantus deniq; in aduersarium asserendæ fidei zelus: ex ipsiusmet uerbis, quibus ad Lectorem præfatus est, clarissime intelligitur. Ait enim. Motus quidem fidelitate ac pietate, quanquam mihi nec eloquẽtia sit, nec scientiæ copia: cogor tamen, ne ingratitudine maculer, Matrem meã, Christi sponsam, utinam tanta facultate, quanta cum uoluntate, defendere. Quod licet alij præstare possint uberius ac copiosius, mei tamen officij esse duxi, ut ipse quoq; quantũuis tenuiter eruditus, quibus rationibus possem,

Liber Regis Angliæ cõtra Lut.

Neglectum est hic illud Ecclesiasticũ. Ante mortẽ ne laudaueris hominem quenquã.

Ecclesiam

Ecclesiam tuerer, meq; aduersus uenenata iacula hostis eam oppugnantis obijcerem. Quod ut faciam, tempus ipsum & præsens rerum status efflagitat. Nam antea, cum nemo oppugnaret, nemini propugnare necesse erat. At quū iam hostis exortus sit, quo nullus potuit exoriri malignior, qui dæmonis instinctu charitatem prætexens, ira atq; odio stimulatus, & contra Ecclesiam & contra Catholicam fidem, uipereum uirus euomuit: Necesse est aduersus hostem communem Christianæ fidei, omnis Christi seruus, omnis ętas, omnis sexus, omnis ordo cōsurgat: ut qui uiribus non ualent, officium saltem alacri testentur adfectu. Nunc itaq; conuenit, ut duplici armatura muniamur: cœlesti scilicet ac terrestri. Cœlesti, ut qui ficta charitate & alios perdit & perit ipse, uera charitate lucrifactus, alios lucrifaciat: & qui falsa doctrina depugnat, doctrina uera uincatur. Terrestri uero, ut si tam obstinatæ malitię sit, ut consilia sancta spernat, & correptionem piam contemnat, merito coërceatur supplicio, ut qui benefacere non uult, desinat malefacere, & qui nocuit uerbo malitiæ, supplicij prosit exemplo. Hæc Rex ipse in Prologo. In processu uero libri, adeo densis tum rationibus tum scripturæ sacrę locis præmunit & affirmat ubiq; sensum & doctrinam Ecclesiæ, atq; aduersarij falsos prætextus fucatasq; argutias tam clare detegit, & acute confutat, ut intra paucos menses liber eius à multis Chalcographis in multa milia multiplicatus, totum orbem Christianum & gaudio & admiratione repleuerit. Nec satis erat Catholicis in Germania, eum librum Latine legisse, licet in ea lingua disertissime scriptus esset: uerum etiam in Germanicam transferebatur linguam, ut etiā Laici, Latinę linguæ ignari, intelligerent, nihil solidi esse in doctrina noua Lutheri. Libet itaq; paucula Regis uerba hic recitare contra inflatā ac turgidam Lutheri argutiam quandam, contra Missæ sacrificium: quia promissio sit & non opus. Mirū est (inquit Rex) quanto nixu parturiens, quam nihil peperit, nisi merū uentum: Quem cum ipse tam ualidum uelit uideri, ut montes posset euertere, mihi profecto uidetur tam languidus, ut agitare non posit arundinem. Nam si uerborum tollas inuolucra, quibus rem absurdam (uelut simiam purpura) uestit, Si tollas exclamationes illas, quibus iam uelut re dilucide probata, toties in totam debachatur Ecclesiam, & nondum collata manu, tanquam ferox uictor insultat: nihil aliud restare uidebis, quam nudum & miserum sophisma. Redierat iam è Pathmo sua nouus ille Euangelista Vuittenbergam, & quanquam publice per æditum librum collaudasset antea fratres suos, propter abrogatam Missam: attamen cum non fuisset factum iussu & auspicio

Lutherus domum reuersus reprætendit suos.

ſpicio ſuo, domum reuerſus, eam rem publice pro concione ad populum reprobauit, Dominica prima Quadrageſimæ. Omnes (inquit) errauerũt, quicunq; cooperati ſunt, & conſenſerunt ad abrogandam Miſſam, non quod bonum non fuerit: ſed quod non ordinate factum eſt. At dicis (inquit) iuſtum id eſſe ex ſcriptura? Fateor & ego, ſed ubi manet ordo, quia ex temeritate factũ eſt, abſq; omni ordine, cum ſcandalo proximi? Et niſi adeo mala res eſſet Miſſa, uellem eam reſtituere. Scio enim ueſtrum propoſitum, et defendere non ſcio. A Papiſtis quidem & alijs inſanis capitibus bene ſcirem defendere, ſed coram Diabolo ſuſtinere nõ ſcio. Sic et alias quaſdam temeritates ſuorum, tum barbaricas tum ſceleratas & impias, quas abſente ipſo iuxta uerba & ſecundum doctrinam eius in factum deduxerant, repræhendit: Quales erant, abolitio ſacrarum imaginum, abiectio religioſi habitus, attrectatio corporis Chriſti in Sacramento manibus prophanis &c. Quæ omnia & ſi libera eſſe uolebat, & ſtultis legibus Papæ aſcribebat: attamen, quia attentata fuerant eo abſente, reprobauit. Quamuis optaret, omnes imagines in toto mundo abolitas eſſe, propter earum abuſum, & uellet omnes Monachos & Moniales deſerere ſua Monaſteria, ut ea omnia in uniuerſo mundo interirent. Et de uenerabili Sacramento diceret, Quanquam illud tangendo nõ peccauerint, neq; tamen in hoc fecerunt opus bonum: Quia Deus non poſsit ferre iocum, ſicut ſancti ferunt. Si quis tamen adeo petulans ſit, ut Sacramentum omnino manibus contrectare uelit, is curet illud ſibi domum deferri, ibiq; contrectet uſq; ad ſatietatem, ſed non coram multitudine. Huiuſmodi itaq; ſermonibus liuide perſtrinxit & repreſsit audaciã aliorũ, præſertim Andreæ Carolſtadij: Qui & ipſi aliquid eſſe uolebant, ne unus Lutherus eſſet omnia in omnibus. Acrius autem inuectus eſt in Bullam Papæ Leonis X. In cœna Domini, Romæ publicatam, priuſquàm Vuormaciam ueniſſet Lutherus. Nam cum in ea iuxta conſuetudinem antiquam excommunicati & anathematizati fuiſſent omnes hæretici, nominatim uero Gazari, Patareni, Pauperes de Lugduno, Arnoldiſtę, Speroniſtæ. Item Vuiclephiſtæ, Huſsitæ, & nouiſsime Martinus Luther, ſimul cum omnibus complicibus fautoribusq; ſuis: Ea tamen Bulla tardius uenit ad manus Lutheri. Inde factũ eſt, ut poſt reditum ſuum parauerit in eam Teuthonicum quendam libellum, fœdiſsima ſcurrilitate refertum, quem Xenij loco pro nouo anno retribuit Sedi Apoſtolicæ. Sic ergo exorſus eſt. Martinus Lutherus ſanctiſsimæ Sedi Romæ & toti eius Perlamento, Meam gratiã & ſalutem in primis. Sanctiſsima Sedes crepa & non fran-

Liber Lut. contra Bullam cœnæ Domini.

Scurrilia uerba Lut.

E gere,

gere, ob hanc nouā salutationē, in qua nomen meum primo & in supremo loco pono, osculandorumq; pedum obliuiscor &c. Deinde post recitatam Bullam, in eam responsurus ait, Ego autem dico ad Papę & Bullæ huius minas istud, Qui prę minis moritur, ad eius sepulturam compulsari debet crepitibus uentris. Vbi uero uenisset ad sextum Articulum, in quo excommunicātur omnes, qui Turcis aut Sarracenis ferrum & arma bellica apportant aut uendunt, id repræhendens ait. Ad quid cōducit, corporaliter prohibere Turcam? Quid mali facit Turca? Occupat prouincias & gubernat tēporaliter: At hoc ipsum à Papa quoq; nos pati oportet, qui & corpus & uitā nobis excoriat, quod Turca nō facit. Ad hæc, permittit Turca unumquenq; in fide sua permanere, quod Papa non facit: sed cogit uniuersum mundum à fide Christi ad sua Diabolica mendacia, ut regimen Papæ, in corpore, bonis & anima, decies nimirum peius sit quam Turcæ: et si Turcam expugnare uelimus, à Papa incipiendum nobis esset. At longe atrocissime contra omnem pudorem humanum inuectus est in Regem Angliæ, posteaquam sensit illius libro multum existimationis detrahi Euangelio Lutherico, etiam apud Germanos, translato oper Hieronymum Emserum in linguā Germanicam. Nulla sane conuitia, quę mens pessima & os maledicentissimū excogitare poterant, illi uisa sunt nimis uel iniuriosa uel scurrilia: Quicquid in buccā uenit, sine omni uerecūdia euomuit: ius gentium, quo Regię dignitati defertur, ac fas omne furiose cōtemnens. Et inter conuitia etiam prodigiosam sæpe interponebat arrogantiam & contemptum, dum falso iactitaret se de uerbo Dei. Ego uero (inquit) aduersus dicta patrum, hominum, angelorum, dæmonum, pono, non antiquum usum, non multitudinem hominum: sed unius maiestatis æternæ uerbum, Euangelion, quod ipsimet coguntur probare. Hic sto, hic sedeo, hic maneo, hic glorior, hic triumpho, hic insulto Papistis, Thomistis, Henricistis, Sophistis, & omnibus portis Inferi, nedum dictis hominum quantumlibet sanctorum, aut consuetudini fallaci. Dei uerbum est super omnia: Diuina Maiestas mecum facit, ut nihil curem, si mille Augustini, mille Cypriani, mille Ecclesiæ Henricianæ, contra me starent. Deus errare & fallere non potest: Augustinus et Cyprianus, sicut omnes electi, errare potuerunt, et errauerunt. Item, Si solius Christi sumus, quis est iste stolidus Rex, qui suis mendacijs nos Papę facere molitur? Nos non sumus Papæ, sed Papa noster est. Nostrum est, non iudicari ab ipso, sed ipsum iudicare. Spiritualis enim à nemine iudicatur, & ipse iudicat omnes: quia uerum est, Omnia uestra, etiam

Liber Lut. contra Regē Anglię.

Iactātia de uerbo Dei.

Papa,

Papa, quanto magis sordes istæ & labes hominum, Thomistæ & Henrici. Item. Missam itaque extorsimus, & triumphamus aduersus assertorem Sacramentorum. Triumphata uero Missa, puto nos totum Papatum triumphare. Nam super Missam, ceu rupem, nititur totus Papatus, cum suis Monasterijs, Episcopatibus, Collegijs, altaribus, ministerijs & doctrinis: atque adeo cum toto uentre suo. Quæ omnia ruere necesse est, ruente Missa eorum sacrilega & abominanda. An uero impudens & monstrosa improperatio & iactantia eius non est ista? Vbi ait. Si Idolum Romanæ abominationis propter Christum conculcaui, quod se in locum Dei statuerat, magistrumque Regum & totius mundi fecerat, Quis est iste Henricus, nouus Thomista, discipulus duntaxat tam ignaui monstri, ut uirulentas blasphemias eius honorem? Sit ipse defensor Ecclesiæ, sed eius Ecclesiæ, quam tanto libro iactat & tuetur: nempe purpuratæ meretricis & ebriæ & fornicationum matris. Ego & Ecclesiam eius & defensorem ipsum pro eodem ducens, utrosque eodem impetu inuadam, & Christo duce conficiam. Certus enim sum, dogmata mea habere me de cœlo, quæ etiam aduersus eum triumphaui, qui in ungue nouissimo plus habet uirtutis & astutiæ, quàm omnes Papæ & Reges & Doctores, ut nihil agant, qui Bullas nominum & titulorum cōtra me iactant, & libellos sub Regijs inscriptionibus uendicant. Dogmata mea stabunt, & Papa cadet, inuitis omnibus portis Inferi, & potestatibus aëris, & terræ, & maris. Ipsi me prouocauerunt ad bellum, bellum igitur habebunt: pacem oblatam contempserunt, pacē igitur non habebūt. Deus uiderit, uter primo fessus defecerit, Papa an Lutherus. Instat enim mors Papatus abominabilis: urget eum ineluctabile suum fatum, & (ut Daniel ait) ad finem sui uenit, & nemo auxiliabitur ei. His omnibus & id genus alijs quàm plurimis uæsanæ iactantiæ spumis minisque non contentus, addidit etiam calumnias ac Sycophantias, easque atrocissimas, non solum in Papam & Regem Angliæ: uerum etiam in Imperatorem & in Principes Germaniæ: & Germanice quidem multo ferocius quam Latine, ut scilicet plebem in Principes alacrius concitaret. Ait ergo. Apparui ego iam tertio coram eis. Denique Vuormaciam ingressus sum, etiam cum scirem mihi uiolatam esse à Cæsare fidem publicam. Nam didicerunt Principes Germaniæ, olim de fide laudatissimæ gentis, nunc in obsequium Idoli Romani, nihil magis quàm fidem contemnere, in perpetuam Nationis ignominiam. Item. Hæc sunt arma, quibus hæretici uincuntur hodie, ignis & furor insulsissimorum asinorum & Thomisticorum porcorum. Sed pergant porci illi, & si audent exurant me. Hic sum &

Iactantia Lut. de sua doctrina.

Defecit anno 1546. subitanea morte crapulosus Luth. Papatus stat usque ad finem seculi supra firmam petram: Cui portæ inferi præualere non poterunt.

Calumniæ Luth in Cæsarem, & Principes Germaniæ.

In Thomistas.

expectabo eos: cineribus solis post mortem, etiam in mille maria proiectis, persequar et fatigabo hoc abominabile uulgus. Summa, Viuens Papatus hostis ero, exustus bis hostis ero. Facite porci Thomistæ, quod potestis, Lutherũ habebitis ursam in uia, & leenam in semita: Vndiq; uobis occurret & pacem habere non finet, donec ferreas uestras ceruices, & æreas frontes contriuerit, uel in salutem uel in perditionem. Item Teuthonice. Quanto plura scribebant, inquit, tanto insanius, stultius, impudentiusq; mentiebantur, donec compertum est tandem per dilucidas scripturas, Dei gratia, Papatũ, Episcopatus, Collegia, Monasteria, Academias, simul cum omni sacerdotio, Monachatu, Monialatu, Missis, cultibusq; Dei, meras esse sectas damnatas Diaboli. Populus enim iste ad hoc intendit, ut coram Deo agat operibus, & non nuda fide: per quod sane et Christus negatur & fides extinguitur. Item. Recte coniungitur simul, Papa et Henricus de Anglia. Ille Papatum suum tam bona habet conscientia, quam hic suum possidet regnum, ideo alter alterum scalpit, sicut mulæ solent. Sed adhuc multo atrocius magisq; seditiose scripsit eodem anno, in uniuersum statũ Ecclesiasticum, sub hoc titulo. Aduersus falso nominatũ Ecclesiasticorum statum Papæ & Episcoporum. Se uero, ut cornua contra eos erigeret superbius, nominabat Ecclesiasten Dei gratia: Addens, si & Euangelistã Dei gratia se nominaret, facilius hoc probare possit, quam ullus Episcoporum possit probare titulum suum. Se uero certum esse, quod Christus ipse sic ipsum nominet, & pro tali habeat: Qui & doctrinæ ipsius magister sit, testisq; futurus in die nouissimo, quod scilicet ea doctrina non sit Lutheri, sed Christi purum Euangelium. Ait igitur in prologo libri. His certiores uos facio, inquit, me de cætero uobis non amplius eum honorẽ exhibiturum esse, ut me submitterem uel uobis uel etiam ulli Angelo de cœlo, ad iudicandum aut examinandum doctrinam meam. Nam stultę humilitati satis factũ est iam tertio Vuormaciæ, & tamen nihil prodest. Sed uolo audiri, & iuxta doctrinam S. Petri, doctrinæ meæ rationem & fundamentum ostendere coram uniuerso mundo, eamq; habere iniudicatã à quolibet, etiam à cunctis Angelis. Cum enim de ea certus sim, uolo per eam & uester et Angelorum quoq; (ut Paulus ait) iudex esse, ut quisquis doctrinam meam non acceptauerit, saluari non possit. Dei enim est, non mea: Idcirco & iudicium meũ, non meũ, sed Dei est. Et infra. At si dixerint, timendum esse, ne fiat seditio contra Ecclesiasticos, Respondeo, inquit, Num ob id uerbum Dei negligi, omnisq; mundus perire debet? Est ne æquum, ut omnes animę intereant ęternaliter, & harum laruarum temporalis

In totum Clerum.

Liber Lut. contra status Ecclesiasticos

Iudicium Lut. de sua doctrina.

1. Cor. 6.

temporalis pompa permaneat quieta? Melius foret, ut omnes Episcopi occiderentur, omnia Collegia & Monasteria funditus eradicarentur, quàm ut una periret anima, ne dicam, ut omnes animæ perderentur, propter inutiles laruas & puppas. Ad quid prosunt, nisi ut uoluptatibus indulgeant ex aliorum sudore & labore, uerbumq; Dei impediant? Si autem nolunt audire uerbum Dei, sed insaniunt ac furunt excommunicationibus, incendijs, cędibus, & omni malo: quid iustius continget eis, quàm fortis quædam seditio, quæ illos è mundo exterminet? Et ob hoc ridendum solummodo esset, si fieret: sicut ait sapientia diuina, Prouer. 1. Hæc in prologo. Quantis uero cōuitijs, opprobrijs, sannis, improperijs, fœdis agnominibus, amarulentijs, calumnijs, blasphemijs & execrationibus debachatus sit in omnes Ordines Ecclesiasticos: Maxime in Episcopos, per totum librum illum Teuthonicum: nemo rectius referre aut iudicare poterit, quam liber ipse. Hic satis fuerit, eius recitare Bullam, quæ in medio fere libri ponitur, In hæc sane uerba.

Doctoris Lutheri Bulla & Reformatio. Quicunq; opem ferūt, corpus, bona, & famam in hoc impendunt, ut Episcopatus deuastentur, & Episcoporum regimen extinguatur, hi sunt dilecti filij Dei, & ueri Christiani: obseruantes præcepta Dei, & repugnantes ordinationibus Diaboli. Aut si hoc non posint, regimen tamen illud saltem condemnant ac uitant. Contra uero, quicunq; manu tenent Episcoporum regimen, eisq; obediunt uoluntaria obedientia: hi sunt Diaboli ministri proprij, & repugnant Dei ordinationi ac legi. Pro hac uero Bulla, populis Germanię persuadēda, plurimos adduxit scripturæ locos, quos in Episcopos ui traxit & retorsit. Quos eo facilius admiserunt, & recte adductos putauerunt Laici, quo infensiores sunt abusibus & auaritiæ technis, quæ uulgo tendebantur, uti quiritabātur Lutherani, in Aulis & Consistorijs Episcoporum, per Officialium Procuratorumq; rapacitates, quas belle ibi cōmemorat Lutherus. Longe itaq; audacissimum turbulentissimumq; facinus aggressus est rixator iste, qui non solum per libellos conuitiosos, sed & per ipsum Euangelium pacis, maxime turbauit Germaniam: Quemadmodum fecit olim Iudas proditor, cui dixit Dominus. Iuda, osculo (quod pacis & amicitiæ symbolum erat) filium hominis tradis? Sic profecto & Lutherus Euangelio pacis præcipitauit in bella & seditiones Germaniam. In qua nonsolum ciuitas una contra aliam, & gens aduersus gentem, prouincia aduersus prouinciā pertinaci odio insurgit: Verum etiam plebs contra Senatum in eadem ciuitate, populus aduersus Principem suum, & Princeps aduersus Imperatorem suum, bella

Bulla & reformatio Lut. cōtra Episcopos

Ex Euangelio pacis fecit Luth. buccinam bellorum ac seditionum.

ſeditioneſq; meditatur. Et quanto quiſq; plus iactitat Euangelium, magiſq; præ cæteris Euangelicus uideri deſiderat, tanto ardentius aſpirat ad tumultus, Cur ita? Quia perſuaſit Lutherus, tanto uerius Euangelium eſſe, quanto plus tumultuum parit. Nam longe antea Vuormaciæ in conſpectu Cæſaris, coram omnibus Imperij Principibus & Ordinibus, dicere palam auſus fuerat, Sibi plane omniū iucundiſsimam faciem iſtam in rebus eſſe, uidere, ob uerbum Dei ſtudia & diſſenſiones fieri. Eū quippe eſſe uerbi Dei curſum, caſum & euentum: Sicut dicit. Non ueni pacem mittere, ſed gladium.

Regis Angliæ admonitio, cōtra nouā translationē Lutheri.

Cæterum Rex Anglorum, cuius ſuperius habita eſt mentio, caute proſpiciens, quo ea machinatio tenderet: admonuit Illuſtriſsimos Principes, Saxoniæ Duces, Fridericum, Ioannē, & Georgium, fideliter quidem & amice: ſed ſero & nimis tarde, per locorum diſtantiam. Priuſquam enim literę eius redderentur, iam per uniuerſam Germaniam, longe lateq; inuulgata erat noua Lutheri tranſlatio Teuthonica. Libet tamen hic illius Regis piam recitare admonitionem. Literas has (inquit) obſignaturo mihi uenit in memoriam, Lutherum in ſuis aduerſum me nenijs excuſare ſe, quo mitius ad reliqua reſpondeat, impediri transferēdo Biblia: Viſum eſt igitur hortari uos, ut omnium rerum maxime prouideatis, ne id permittatur facere. Nam ut bonum eſſe non negem, in quauis lingua legi ſcripturam ſacram: Ita certe periculoſum eſt, ex eius uerſione, cuius mala fides fidem facit omnibus, id illi ſtudium eſſe, ut bene ſcripta male uertendo peruertat: Vt populus ea ſe legere putet in ſcriptura ſacra, quæ uir execrabilis ab execrandis hauſit hæreticis. Hæc Rex ille quàm prudentiſsime.

Qualis translatio noui Teſt. per Luth.

Quis enim ſatis enarrare queat, quātus diſsidiorū turbationūq; & ruinarū fomes et occaſio fuerit ea noui Teſtamēti translatio? In qua uir iurgiorū, data opera, cōtra ueterē & probatā Eccleſiæ lectionē, multa immutauit, multa decerpſit, multa addidit, et in aliū ſenſum detorſit: multas adiecit in marginib. paſsim gloſſas erroneas atq; cauilloſas, et in prēfationib. nihil malignitatis omiſit, ut in partes ſuas traheret lectorē. Inuenti ſunt igitur ex Germanis, qui ex ea trāslatione admiſſos ab eo paſsim errores, & mutationes collegerunt, alij ſupra Mille, alij pauciores. Inter quos ſane Hieronymus Emſer præcipuam laudem promeruit, qui non ſolū notauit, ac populo ædidit Lutheri errata in translatione: Verum etiam propriam translationē, quæ probato & recepto Eccleſiæ textui latino per omnia conſonaret, uelut Antidotum contra Lutheri uenena euulgauit, non ſine grandi Catholici populi conſolatione. Ex eo enim labore didicerunt Catholici, ubi erraſſet Lutherus, & gloriantes de ſuo Euangelio Lu-

theranos, poterant cum fiducia confutare. Antequam uero prodiret labor Emseri, miru in modum multiplicabatur per Chalcographos nouum Testamentum Lutheri, ut etiam sutores, & mulieres, & quilibet Idiotæ, qui Teuthonicas literas utcunque didicerāt, nouum illud Testamentum, tanquam fontem omnis ueritatis, auidissime legerent, quicunque Lutherani erant: illudque sæpe legendo memoriæ commendarent, in sinu secum portantes codicem. Ex quo tantam intra paucos menses sibi doctrinā arrogabant, ut non solum cum Laicis partis Catholicæ, uerum etiam cum sacerdotibus & Monachis, atque adeo etiam cum Magistris & sacræ Theologiæ Doctoribus, disputare de fide & Euangelio nō erubescerent. Quin immo repertæ sunt mulierculæ, quæ propositis Thematis æditisque libellis Teuthonicorum, ausæ fuerint ultro prouocare: & quidem procacissime insultantes, ignorantiamque improperantes & contemptui habentes uiros, nō modo Laicos, atque priuatos homines: Verum etiam quoslibet Doctores, & Licentiatos totius facultatis Theologicæ, ac totas etiam Vniuersitates: Id quod de Argula, Nobili quadam muliere, compertum habetur. Eoque audaciæ, abiecto muliebri pudore, processerunt mulieres Lutherisce, ut etiam ius officiumque publice in Ecclesia docendi, tametsi Paulus aperte contradiceret ac prohiberet, sibi usurparent. Nec deerant eis defensores uiri Lutherisci, qui dicerent, Paulum eatenus prohibuisse docendi munus mulieribus, quatenus adsint uiri, qui docere sciant & ualeant. Vbi uero cessent aut negligant, nesciantue uiri, ibi optime licere mulieribus ut doceant. Et Lutherus ipse longe antea docuerat, mulieres quoque Christianorum uere sacerdotes esse, atque adeo quicquid è Baptismo repserit, uere Papam, Episcopum, & sacerdotem esse, iuxta illud Petri dictum, Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta &c. Cum igitur mobile uulgus ubique magis intentū sit & auidum, ad res nouas late diuulgandas, quàm ad res consuetas in suo statu cōseruandas: factum est, ut turba Lutheranorum longe plus operæ impenderit discendis sacris literis ita translatis, quàm impendit populus Catholicorū, ubi Laici eam curam potissime in sacerdotes & Monachos reijciebāt. Vnde contigit nonnunquam, à Laicis Lutheranis plures scripturæ locos ex tempore citari in colloquijs, quàm citarentur à presbyteris & Monachis Catholicis. At iam dudum persuaserat Lutherus turbis suis, nullis dictis habendam esse fidem, nisi quæ ex sacris literis proferrentur. Idcirco reputabātur Catholici ab illis ignari scripturarum, etiam si eruditissimi essent Theologi. Quinetiam palam aliquādo coram multitudine contradicebant eis Laici aliqui, tanquam mera

Arrogantia Laicorū & mulierū ex nouo Test. Lut.

Luth. ad nobilitatem Ger. et in Sermo. de nouo Test.

1. Pet. 2

Studia Laicorum circa nouum Test. Lut.

pro concione dixerint mendacia aut figmenta hominum. Accedebant & alia incommoda. Nam cum antiqui Theologi, multis retro annis peritiam linguarum & politiores literas neglexissent, Lutherus mox ab initio per Philippum Melanchtonem, & per Zuinglium, Oecolampadium que & Bucerum (antequam ab eo in nonnullis articulis dissentire cœpissent) totam uere iuuentutem, eloquentiæ literis linguarumque studio deditam, ac ingenio ex acutis et expolitis ERASMI Roterodami opusculis pulcherrime excultam, in partẽ suam traxit. Iuuenes uero & ingenio alacres et laborum patientes, mox in sacris literis (quibus Lutherus unicum tribuebat sensum, & eum solummodo literalem) ita profecerunt literaliter, ut uel XXX. annorum Theologi tam prompti in citandis scripturæ locis non uiderentur, quàm erant illi: Qui & de peritia linguarum & de styli elegantia superbientes, mox quoslibet ueteris farinæ Theologos, non solum contemnere, uerum etiam prouocare cœperũt, maxime, quando ad populum uerba faciebant.

Cõtempti & uexati Theologi à Lutheranis.

Quod si quis nouitatibus eorum contradiceret, mox prętendebant lectionem Græcam uel Hebraicam, aut aliquem ex uetustissimis autoribus, & confestim plenis conuitiorum plaustris inuehebantur in Græcarum & Hebraicarum literarum ignaros Theologos, quos odiose sophistas, asinos, porcos: animalia uentris, & inutilia pondera terræ uocitabant: superaddentes etiam ronchos & cachinnos immodestissime: Ac unum Lutherũ, uelut uerũ Theologum populo commendantes, eius aduersarios uelut ignaros, immo hostes ueritatis, & ob alimoniã sibi præcisam aut imminutam Luthero inuidentes, inuidiosissime traducebant. Cęterum siquos Deus misericorditer pręseruaret sibi, ne Saxonico huic Baal genua sua flecterent, sed pio zelo ei resisterent, & contra eum publice uel scriberent uel prædicarent: ij mox illud Pauli nimium uerum esse experiebantur. Omnes qui pie uiuere uolunt in Christo Iesu, persequutionem patientur. Cum enim Lutherani dicerent populo placentia, contra ignauiam auaritiamque & luxuriã: Item, contra scortationes & concubinatus Clericorum quiritantes, falsamque iactarent libertatem Christianam, qua liberi essemus ab omnibus præceptis Ecclesię, Papę, Episcoporũ, & Conciliorũ: Ac scripturarum fuco probarent, nihil esse ieiunia, orationes, uigilias, & alia pœnitentiæ opera: Christum satis fecisse pro peccatis nostris: sufficere solam fidem: opera nostra bona non esse meritoria, sed peccata, etiam si optime fiant: & id genus multa, eaque omnia prompte, alacriter & eloquenter. Catholici uero, iuxta debitum officij sui, repręhenderent populum de peccatis: reprobarent noua Lutheri dogmata:

Vexatio Cõcionatorum Catholicorum.

2. Tim. 3

mata:iuberent obedire præceptis & ritibus Ecclesiæ:docerent ieiunandũ, orandum, aliisq; bonis operibus insistendũ esse,ut dignos faciamus pro peccatis nostris fructus pœnitentię. Inde profecto factum est, ut populo maxime essent plausibiles quidem Lutherani, odibiles uero Catholici Concionatores:adeo,ut in plærisq; ciuitatibus leues iuuenes,nouitijq; & aduenę homines Lutherani,etiam quorum uita libidinibus,Apostasia,et alijs sceleribus contaminata erat,non solum facile admitterentur ad prædicandum populo:uerum etiam præferrentur grauibus & maturis uiris,Pastoribus & Prioribus:qui honeste semper conuersati, fidelissime populum uerbo & exemplo docuerant. Et non raro euenit,ut ueri & legitimi Pastores (quamlibet chari ac uenerabiles antea fuerant)aut ui pellerentur tumultuante plebe, aut subsannationibus iniurijsq; quotidianis fatigati fractiq; ultro cederent, aut subtractis censibus Decimisq; & oblationibus,ad extremam redacti inopiam,aliunde sibi uictum quærere cogerentur:triumphantibus interim atq; etiam ditescentibus nouis prædicatoribus,qui sequacem populum uerbo noui Euangelij sui ducebant quo uellent:maxime uero in odium Cleri & in licentiosam omnis malitiæ libertatem:ita ut protinus formidabiles forent, non solum Clero, irruptionem frendentis populi anxie timenti & in horas expectanti: uerum etiam Senatui & honestissimis quibusq; ciuibus & Magistratibus: In quorum bona domosq; plebs obærata fraternam (quia essent eorum fratres in Christo, immò in cista) diuisionem meditabatur. Erat enim tempus (de quo prædixerat Apostolus) cum sanam doctrinam non sustinerent, sed ad sua desideria coaceruarent sibi magistros, prurientes auribus. Mira itaq; erat tum Lutheranis & strenuitas & industria, ad propugnandam sectam suam. Multi omissa re domestica, scribebant hinc inde amicis, ut eam rem magnopere curarent. Multi in speciem ueri Euangelij, parentes & amicos relinquebant, ut nouum proclamarent Euangelium suum: per quod sane constaret, nos esse hactenus miserè deceptos á Papistis,& reuera omnes ęquales & fratres in Christo. Et quod perniciosissimum erat toti Germaniæ, Lutherus iactitabat & multi cum eo, Germanis in eam usq; diem nunquàm germane ac synceriter prędicatum fuisse Euangeliũ: Se autem uerum proferre Euangeliũ, quod multis sæculis sub scamno latitasset. Siquis fideliũ contra mutiret,mox tota plebeiorũ concio in eum exasperabatur,tanquàm uentris gratia Euangelio resisteret. Lutherani uero se passim gratis insinuabant ultronea peregrinatione urbibus:non ob aliud sane,nisi ut Euangeliũ suum illis inculcarẽt. Et res ea, cum magnam haberet

Expulsio Pastorum

2. Tim. 4.

Strenua propugnatio Lutherani Euangelij

haberet speciem pietatis præ consuetis Ecclesiæ ministris, qui præfixa & certa habebant stipendia: multos profecto à uera Ecclesiæ
Matth.10 fide auertit, qui magis perpendebant illud Christi. Gratis accepi-
Luc 10 stis, gratis date, quàm istud eiusdem. Dignus est operarius merce-
1.Cor 9 de sua. Et illud Pauli. Quis militat stipendijs suis unquàm? Item, Si nos uobis spiritualia seminauimus, magnum est, si carnalia uestra

Astutia subrepen-di in alie-nas Cathe-dras.

metamus? Quanquàm uero Lutherani Concionatores, posteaquàm radices egissent, non minus essent in rem propriam intenti & auidi, quàm Catholici: attamen in prima plantatione, mira eis erat & industria & liberalitas. Primum nunquàm, ne obijceretur eis illud
Rom.10 Apostoli ad Romanos. Quomodo uero prædicabunt, nisi mittan-
Heb.5 tur? Et illud eiusdem ad Hebræos. Nec quisquàm sumit sibi honorem, sed qui uocatur à Deo, tanquàm Aaron: curabant occultis literis & nuncijs, ut àb ipsa plebe uel ab aliquo Optimatum, quem scirent suæ factioni fauere, uocarentur in urbem aliquam bene munitam & populosam: aut si non uocarentur, uel ultraneum sibi fingebant exilium, uel necessariam sibi à Tyrannica Euangelij persecutione fugam (etiam si proprijs illaqueati facinoribus profugissent) obtendebant, ut eo facilius admitterentur. Vbi uero aliquos nacti fuissent amicos in ea ciuitate, cui Euangelium suũ annunciare intendebant: procurabant per illos, ut saltem semel aut iterum permitterentur, populo Christi gratis annunciare uerbum Dei. Quod si compotes uoti fierent, mox incendebant plebem in odium Cleri: sin minus, clanculum agebant in angulis, donec quosdam in partem suam tractos, permouerent ad sollicitandos alios, qui à Magistratibus & Senatu obtinerent, siue precibus, siue minis, ut liceret eis uerbum Dei libere prædicare. Odiosum sane uidebatur optimatibus, negare aut prohibere uerbum Dei, ne gratis annunciaretur populo. Itaq; licet periculosum uideretur, Lutheranos admittere: tamen periculosius uidebatur, reijcere uerbum Dei, & fraudare populum pastu Euãgelico. Vnde factum est, ut in populosissimas quasq; Germaniæ urbes Imperiales, Lutheri Euangelium sub eo prætextu irrepserit: exceptis perpaucis, maxime Colonia Agrippina, quam tot milia sanctorum Martyrũ, qui ibidem uel passi sunt, uel religiose coluntur: ab ista lue præseruare hactenus meruerunt.

Studium & malitia Typographorum et Bibliopolarum.

Multum prætera promouit nouũ istud Euangelium Chalcographorum ac Bibliopolarũ mens, industria, impensa & opera. Nam quicquid pro Luthero erat, quàm diligentissime ac emendatissime imprimebatur: Quicquid uero pro Catholicis, ignauissime ac uitiosissime. Et quæ Lutheri aut pro Luthero erant, Chalcographi suis sumptibus imprimebant, & in maximo quidem numero, ut latissime

latiſsime diſpergerentur. Nam Apoſtatarum, qui relictis Monaſterijs ad ſæculum redierāt, infinitus iam erat numerus, qui uictum ex Lutheranis libris quæritantes, in ſpeciem Bibliopolarum longè latecꝫ per Germaniæ prouincias uagabantur. Quæ uero Catholicorum erant, uelut indocta & ueteris barbariei triuialia ſcripta, cōtemnebāt Chalcographi: nihil eorum imprimentes ultro, ſed nonnulli ob inopiam rei familiaris compulſi, aut maxima lucri ſpe propoſita inducti, alienisꝗ ſumptibus & impenſis adiuti, quædam ex ijs imprimenda ſuſcipiebant: Ea tamen ita neglectim, feſtinanter ac uitioſe imprimebant, ut maiorem gratiam eo obſequio referrent Lutheranis, quàm Catholicis. Si qui eorum iuſtiorem Catholicis operam impenderent, hi à cæteris in publicis mercatibus Francofordiæ, & alibi uexabantur ac ridebantur, uelut Papiſtæ & ſacerdotum ſerui. Quamuis uero Cæſar, alijꝗ Principes ac Reges Catholici, ſeuerißimis Edictis prohibuiſſent Lutherica aut imprimi aut uenum exponi: adeo tamen non profecerunt Edictis ſuis, ut Lutheranis Bibliopolis plus inde lucri accreſceret. Quippe cum Magiſtratus & Senatores, quibus inquirendi & animaduertendi cura commiſſa fuerat, uel cōniuerent malitioſe, uel inuitè & neglectim rem illam curarent, uelut odioſam & coram populo detractione plenam. Bibliopolæ harum rerum nō ignari, & ab Inquiſitoribus ipſis occulte nonnunquàm præmoniti, quæ Lutherica erant, reponebant in occulto, in publico proſtantibus quibuſdam prophanis & alterius negocij libris. Vnde fiebat, ut emptores, Lutherica quærentes, cogerentur ea, prętexente Bibliopola metum & periculū, charius & maiori precio emere ex occulto, quàm empturi fuiſſent in publico.

Aberat tum procul à Germania Imperator CAROLVS V. graui ac diuturno bello, quod à Rege Frāciæ indictum ſibi Vuormaciæ conſiſtenti fuerat, implicitus. Frater eius FERDINANDVS, Archidux Auſtriæ &c. Imperialis tum Vicarius ſeu locum tenens, alijꝗ Principes Catholici: uidentes noua Lutheri tránslatione populos maxime in ſectam Lutheranam allici ac induci, æditis mandatis præceperūt, ut quicunꝗ ſubditorum nouum Lutheri Teſtamentum, aut quoslibet alios eius libros domi haberet, traderet in publicum ijs, quibus recipiendi cura eſſet demandata. Et in plærisꝗ ſane locis ſubditi Principum, quibus dictabat conſcientia, ne contra Papæ Cæſarisꝗ & aliorum Principum ſuorum Edicta & prohibitiones, uetitos domi retinerent libros, obedienter tradiderunt eiuſmodi libros, qui & alicubi in unum congeſti rogum, publice combuſti ſunt. Optimis enim quibuſꝗ uidebatur Lutherus,

Nouum Teſt. Lutheri à multis Principibus prohibitum.

Impia censura Luth. in libros noui Test.

therus, nimis malitiose grassari in sacras literas noui Testamenti. E quorum Canone, audaci censura reijciebat Epistolam ad Hebræos, Epistolam Iacobi, Epistolam Iudæ, & Apocalypsim Ioannis. Quas sane & atrocibus infamabat calumnijs in suis præfationibus. In præfatione uero generali, etiam in sacratissima Euangelia audacissime manum mittebat: uolens in primis repudiandam esse uetustissimam hanc & omnibus Christianis notam ac receptam opinionem & sententiam, Esse scilicet Quatuor tantum Euangelia, totidemque Euangelistas: reprobās per hoc etiam sacratissimas figuras, & uisiones, atque mysteria scripturarū, quæ Quaternarium illum numerum præmonstrant in Genesi, in Ezechiele, in Apocalypsi &c. Reijciebat item diuisionem librorum noui Testamenti in Legales, Historiales, Prophetales & Sapientiales, uulgo usitatam. Iubebat præterea cauere lectorem, ne ex Euangelio, legis aut doctrinæ librum faciat: Sicut factum fuit hactenus (inquit) & quædam præfationes Hieronymi quoque docuerunt. Euangeliū enim non requirere opera, aut præcepta præscribere, sed solum fidem in Christum docere, & dulciter consolari credentes, affirmabat.

Mutauit multa Lutherus in textu noui Test.

Et data opera, ipse plæraque loca scripturę aliter uertebat, in aliumque sensum trahebat, quàm habebat Ecclesia: Præsertim uero in ijs locis, quæ notissima cunctis uulgo erāt. Qualia sunt, Oratio Dominica, salutatio Angelica, Canticum Marię, & Canticum Zacharię: ut ex ijs populus eo facilius crederet, Ecclesiam non habuisse hactenus uerū textum Euangelicum. In oratione igitur Dominica, quæ à Matthæo cōmemoratur sexto capitulo, mox immutauit initium, dicens. Noster pater in cœlo, tuum nomen sit sanctum. At uniuersa Ecclesia & omnis Germania hactenus sic dixit. Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum: nec Græci aliter habent. In medio aūt illius orationis pro supersubstātiali posuit Quotidianum, quod Lucas dicit. In fine addit integram clausulam, quam uel antiquissima Ecclesiarū exemplaria ante annos DCC. aut DCCC. scripta nusquàm habēt. Etenim ait Ecclesia. Sed libera nos à malo. Amen. Lutherus uero sic ait. Sed libera nos à malo: Quia tuum est regnū, & uirtus, & gloria in sæcula Amen. Cætera tria habentur Lucæ 1. In salutatione itaque Angelica, ubi Ecclesia ait: Aue gratia plena, Lutherus ait: Aue gratiosa, seu amabilis. Teuthonice, du holdselige. Hoc est, digna amari. In Cantico Mariæ, quod Magnificat uulgo dicitur, ubi Ecclesia legit aut canit. Beatam me dicent omnes generationes, Lutherus ait: Beatā me glorificabunt omnes filiorum filij. Denique in Cantico Zachariæ, quod per omnes Matutinas legitur, ac Benedictus appellatur, ubi Ecclesia canit. In san-

ctitate

ctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris. Lutherus sic uertit, Quo ad uiuimus in sanctitate & iustitia, quæ ipsi placita est. Hæc exempli gratia commemorata sint. Ex quibus facile cognoscitur, Lutherum pessima intentione nouum Testamentum eo tempore in linguam uertisse Germanicam, scilicet ut conuinceret, aut saltem persuaderet populo, Ecclesiam in textu sacro sæpe errasse, & Germanos (quod postea publice iactare ausus fuit) hactenus usque ad prædicationem suam nunquam antea uerũ & Germanum audijsse Euangelium. Ipse tamen met post aliquot annos, priorem suam æditionem in plærisque locis mutauit: adeo sane, ut ex solo Matthæi Euangelio adnotauerint quidam locos XXXIII. In quibus aliter habet secunda æditio eius, quàm prima, quæ posteriorem Quinque annis præcesserat. Nec his uersionibus contentus, Latinam quoque æditionem, à propria sua Teuthonica in multis diuersam, adiecit, anno post primam æditionem septimo, scilicet, ut non solum Germanos: uerũ etiam Latinos quoslibet in sacra Euangelij lectione perturbaret. Et ne ulla esset malitiæ consummatio, æddidit eodem anno & alios libellos turbulentos Teuthonice. E quibus duo ad perturbandum præcipue destinati erant: unus uitam Monasticam, alter uitam Coniugalem: Prior inscriptionem habebat. De uitandis hominum doctrinis: Posterior, De uita Coniugali. Prior multo scripturarum prætextu damnat omnia præcepta & instituta Ecclesiæ, quæ in sacris literis expressa nõ sunt: Qualia sunt, Ne in Quadragesima uescamur ouis aut carnib. Item, Ut diebus Quatuor temporum, & in Vigilijs Apostolorum, ex præcepto Ecclesiæ ieiunetur. Item, Quod Benedictini, & Cartusiani à carnibus abstineãt. Item, Ne liceat Monacho habitum religiosum abijcere, & liberè ad sæculum redire &c. Posterior, fœdissime contra naturalem pudorem loquitur de commixtione maris & fœminæ: probans ex illo uerbo Dei, Crescite & multiplicamini, Necessarium esse eiusmodi commixtionem non minus, quàm cibum, potum, somnum, & alia naturæ opera: Addens, Quemadmodum uir non potest mutare sexum suũ, ita nec possit carere muliere: quia non sit liberum aut consilium, sed res necessaria & naturalis, ut omnem uirum oporteat habere mulierem, & omnem mulierem habere uirum. Et hoc sit magis necessarium, quàm edere, bibere, screare, dormire, uigilare, &c. Ideoque teneantur sacerdotes Monachique ac Moniales, sua relinquere uota, nuptijsque operam dare. Et de impedimentis Matrimonij, gradibusque affinitatis & consanguinitatis nihil non perturbat ac suggillat, quicquid ibi sancti Patres præter expressam scripturã constituerunt. Nec ijs melior erat liber eius

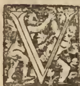
Luth. in Sermo. de destructione Hierusalem.

Duo scandalosi libri Teuthonici Luth.

Teuthonicus, quem de abusibus Missæ inscripsit, translatum ex Latino, De abroganda Missa. In quo sane tantum pestilendæ in populum cōtra pios Ecclesiæ ritus euomuit, ut nisi inexhaustæ esset malitiæ, omne pus totius uirulentiæ suæ ibi egessisse uideretur.

Liber Lut. De seculari potestate, cōtra Principes.

Acta & scripta Martini Lutheri Anno Domini M. D. XXIII.

Bi uero accepit, à Catholicis Principibus nouum Testamentū suum prohiberi, ne emeretur, ac publicis Edictis præcipi, ut emptum tradatur delectis Commissarijs aut Præfectis: ita profecto in seculares quoq; Principes & ira exarsit, & maledico calamo debacchatus est, ut omnes maledicēdi uires, & omnia conuitiorum tela, in eos solos reseruasse: In Papam uero et Episcopos nihil antea euomuisse uideri potuerit. Mox igitur post initium Noui anni subsequentis, ædidit librum Theuthonicum, De potestate seculari, ad Principem suum Ducem Saxoniæ Ioannem, qui tūc, fratre seniore adhuc uiuente, nondū Elector erat. Ad quem sane tāta mordacitate in Principes libere inuectus est, perinde ac si is, ad quem scribebat, aut Princeps natus nō esset, aut ab aliis Principibus, uelut hostis, aut Apostata degener, ad ignobile uulgus defecisset. Quis enim non miretur, Principem tot retro clarissimis nobilissimisq; Atauis illustrē, æquis auribus accipere potuisse hæc ignobilis ex plebeia fece Apostatæ in eo libro uerba. In Misnia, inquit, in Bauaria, in Marchia, alijsq; in locis promulgauerunt Tyranni Edictum, ut noua Testamenta hincinde in præfecturas tradantur. Hic subditi sic agant. Non foliolū, non literam unam tradant, sub periculo salutis suæ. Quisquis enim id fecerit, is tradit Christum Herodi in manus. Illi enim agunt uelut Christicidæ, sicut Herodes. Hoc autē ferre debent, si iubeatur, irruptionem in domos fieri, & ui tolli siue libros siue bona: Temeritati resisti nō debet, sed ferenda est, non autē iustificanda: nec ad eam præstari obsequiū, aut sequela, aut obediētia, ne uestigio quidem aut digito uno. Tales nāq; Tyrāni agūt, sicut agere debēt Principes mūdani. Mundani Principes sunt: Mundus autem inimicus est Deo, Idcirco & ipsos quoq; facere oportet, quod Deo contrarium, mundo autem consentaneum sit: ut scilicet non fiant infames, sed Principes mundani permaneant. Ne mireris igitur, si cōtra Euangelium furūt, & fatue agūt: Oportet ipsos titulo nominiq; suo satisfacere.

Sæculares seu mundani Principes.

Et

Et ſcire debes, quod ab initio mundi admodum rara auis eſt Princeps prudens, adhuc multo rarior Princeps probus: Sunt communiter maximi fatui, aut peſsimi nebulones ſuper terram. Quapropter ſemper peſsima quæq; ab ipſis expectanda ſunt, & parū boni ſperandum eſt: præſertim in rebus diuinis, quæ ad ſalutem animarum pertinent. Ipſi enim ſunt lictores & carnifices Dei, quibus utitur ira diuina in ultionem malorum, et ad externam pacem conſeruandam. Magnus Dominus eſt Deus noſter, idcirco & tales, nobiles ſcilicet, Illuſtres & diuites carnifices & lictores, eum habere oportet: & uult, ut habeant opes, honorem & timorē ab omnibus copioſe & abunde. Placet diuinæ eius uoluntati, ut carnifices eius uocitemus clementes dominos: ad pedes eorum procidamus, eiſq; cū omni humilitate ſubiecti ſimus: ſed eatenus, quatenus artificium ſuum non extendant nimis longe, ut ex carnificibus paſtores fieri uellent. Si Princeps proſperatur, ut ſit prudens, probus aut Chriſtianus, hoc è magnis miraculis unū eſt, & precioſiſsimum ſignum diuinę gratiæ ſuper eam prouinciam. Nam iuxta communem curſum euenit ſecundum illud Eſaię 3. Dabo pueros Principes eorum, & effœminati dominabuntur eis. Et Oſee 13. Dabo tibi regē in furore meo, & auferam in indignatione mea. Mundus nimis malus eſt, nec dignus, ut multos habeat Principes prudentes & probos: Oportet ranas habere Ciconias. Hęc ibi Lutherus in odium & deſpectum Principum ſecularium, ad Principem & protectorē ſuum.

Talis utiq; theſaurus fuerunt noſtro tempore Rex Poloniæ Sigiſ. & Dux Saxoniæ Georgius.

Et adhuc multo minacius ſeditioſiusq; paulo poſt in hæc uerba ſubiunxit. Hi ſunt (inquit) Chriſtiani Principes noſtri, qui fidem aſſerunt, Turcamq; deuorāt: Immo uero pulchri ſocij, ſuper quibus bene confidendum eſt, ut eiuſmodi pulchra prudentia aliquid efficiant: nempe, ut præcipitio collum frangant, terraſq; & homines in clades & miſerias perducant. Ego autem excæcatis hominibus, perq; fideliter cōſulerem, ut proſpiciant ſibi à quodam paruo paruo dicto, quod Pſal. 106. habetur. Effundit contemptū ſuper Principes. Ego uobis iuro per Deum, ſi neglexeritis, ut hoc paruum dictum ſuper uos ueniat cum impetu, perditi eſtis, etiam ſi unuſquiſq; ueſtrum tam potens eſſet, quàm Turca eſt, & nihil proderit uobis inflari ac furere. Et iam magna eius dicti pars in effectum proceſsit. Nam admodum pauci ſunt Principes, qui non habeantur pro fatuis aut nebulonibus: Cauſa huius eſt, quia et tales ſeſe demonſtrāt, & populus communis fit intelligens: & Principum plaga, quam Deus contemptū uocat, potenter progreditur in plebe et communi populo. Et uereor, ne prohiberi non poſsit, niſi Principes agant, ut Principes decet, & incipiant rurſum cum ratione & modeſtia gubernare.

Minæ Lut. cōtra Principes

bernare. Non ferent, non possunt nec uolunt uestrā Tyrannidem petulantiamq́ꝫ diu perferre, boni Principes & Domini: Secundum hoc agere sciatis, Deus non uult diutius permittere. Non amplius nunc mundus est, ut olim, quando hominem sicut feras uenabamini & exagitabatis &c.

Defensiones libri Regis Angliæ. Coronatū mendaciū Luth.

Interea, dum sic fureret Lutherus, quidam Germani piam ac eruditam Regis Angliæ assertionem, qua gloriose ac fortiter defendit à Lutheri Captiuitate Babylonica, Septem Ecclesiæ Sacramenta: cœperunt à Lutheranis calumnijs asserere, & mendacia in os & calamum Lutheri retorquere, D. Ioannes Eckius Latine, D. Thomas Murnerus Teuthonice. Et hic festiuissime, cum enumerasset & conuicisset Lutheri mendacia Quinquaginta, é libello uno ipsius in Regem ædito, Quinquagesimo & ultimo eius mendacio appinxit in margine coronā insignem, eò quod insignissimum, & uelut rex quidam cæterorum eius mendaciorum, illud esset. Nempe dixerat in fine libri sui Lutherus, Latine quidem sic. A uirulentia et mendacijs abstinui, quibus liber Regis refertissimus est. Teuthonice uero in hūc sensum. Ego quoq́ꝫ circumcirca dimicaui, at nullus adhuc utiq́ꝫ me ullius mendacij arguere potest. Hoc nobile eius mendacium, Murnero uisum est corona dignum, cum satis cōstet, omnes, quotquot in illum scripsere, aduersarios, quā plurimorum ipsum semper arguisse mendaciorum. Nam unus D. Io. Dietenbergius, pius & eximius Theologus, in duabus duntaxat Confutationibus, quas in eum deuoris & de Confessione scripsit, arguit & conuicit eum DCCC. & LXXIIII. mendaciorum, præter alia innumera, quæ alijs in responsionibus suis illi non falso nec iniuste imputauit.

Libri Ioan. Fyscheri, Episcopi Roffensis.

Cæterum ex Anglis quoq́ꝫ uiri Duo, Regem suum à Lutheri obiectionibus & calumnijs defenderunt æditis libris: Nempe D. Ioannes Fyscherus, Episcopus Roffensis: uir iuxta & summæ ac omnijugæ eruditionis, & integerrimæ uitæ famæq́ꝫ ac pietatis, qui ut summus est Theologus & trium linguarum præcipuarum peritissimus, grauissime sane & copiosissime confutauit, Duos pręcipuos & Antesignanos inter hæreticos huius temporis, Lutherum et Oecolampadium: hunc libris Quinq́ꝫ, De uenerabili Sacramento Eucharistiæ: Illum grandi primum uolumine, contra assertionem XLI. articulorum, quos in Bulla sua damnauerat Papa Leo X. Deinde alio libro, pro defensione Regię assertionis. Alio itē libro, pro defensione sacri sacerdotij. In quibus sane omnibus, & mira usus est modestia contra immodestissimum, & profunda in confutandis erroribus & mendacijs, citandisq́ꝫ tum scripturæ tum ueterum autorum testimonijs, eruditione. Cuius sane

initium

initium in Regij libri defensione, propter insignem aduersarij malignitatem, ex iusto dolore est aliquanto acrius, quàm summa uiri lenitas & mansuetudo loqui cōsueuerat. Sic enim ait. Christi uox in Canticis est. Capite nobis uulpes paruulas, quæ demoliuntur uineas. Qua plane monet, hæreticos esse capiendos, antequàm adolescant. Nam hi uulpinis fraudibus uineas, hoc est, Ecclesiā Christi demoliri student. Optarim igitur, ut hanc uocem audijssent hi, quibus ex officio incumbit, hæreticos, dum paruuli sunt, compræhendere. Neq; enim hodie tam grauis esset in Ecclesia tempestas, & rerum omnium perturbatio, si Lutherus, dum esset uulpecula, fuisset repressus. At nunc euasit in uulpem grandiusculam, annosam & ueteratricem, tot dolis, astutijs, artibus instructam, ut medium teneri difficillimum sit. Sed quid dixi, uulpem? parum est, canem dixissem rabidum, immo lupum rapacissimum, aut sæuissimam quandam ursam, quæ raptis catulis, furore quodam agitur: uel magis hęc omnia simul. Multos enim hoc monstrum intra se bestias alit. Sed & eiusmodi nomenclaturis apprime gloriatur: Seipsum enim appellat ursam & leænā. Nam et utranq; se futurū Catholicis pollicetur. Lutherum (inquit) habebitis ursam in uia, & leænam in semita. In eiusmodi monstrum euasit ex uulpecula iam tandem Lutherus. Alter Anglorum, qui Regem suū egregie defendit, est Guilielmus Rosseus: uir acutissimi sane ingenij, ac insignis, tum eruditionis, tū eloquentiæ: Qui mira dexteritate & facete ludens & grauiter obiurgans, certissimis testimonijs ita conuicit Lutherū, & in os eius improbū omnia ipsius mendacia retrusit, ut is cōtra ne hiscere quidem ausus fuerit: Quemadmodum & Episcopo Roffensi, neq; Lutherus, neq; Lutheranorū quispiam, respondere unquam attentauit. Quoniā uero liber Rossei, Londini æditus, apud Germanos uulgo nō extat: operæ precium fuerit, unū aut alterum ex eo locum recitare, ex quo clarius intelligant Germani, quam nulla sit apud exteros, quibus fides aut probitas cordi est, Lutheri existimatio. Ait igitur Rosseus.

Qualis bestia Lutherus est.

Guilielmus Rosse us, Qui uero nomine fuit Thomas Morus Anglię Cancellarius.

Vidisti lector aliquando cæcum, qui pugna se cuperet irritatus ulcisci? Verum, ut scire posit, quam in partem dirigat ictum, elicit ab aduersario uocem, quam prolatam protinus prosequitur uerbere, nisi citius alter se subduxerit, quam ut à cæco possit attingi. Hunc cæcū mihi uidetur agere Lutherus: sed ita, ut nemo unquam magis egerit ridicule. Nam cum Rex appellatus ei respondet ad dextram, ille contra ictum proijcit in sinistram. Itaq; specta, quæso, quàm festiuiter Lutherus hunc ludit ludum. Cogita nunc uidere te illum, obcæcatis oculis intentū stare ad ingerendum colaphum.

Lutherus similis cæco dimicanti cum uidente.

Vbi estis, inquit, Domine Henrice? Hic in proximo. Adhuc inuitat, ut accedat propius, nempe, ut feriat certius. Producite, inquit, uestrum egregium contra Lutherum libellum. Produco. Adhuc propius. Quid asserit uestra Dominatio? an septem Sacramenta? Assero. Adhuc propius paululum. Quibus doctrinis? Dei an hominũ? Dei. Iam feriendi certus scilicet, en quàm rectè librat ictum. Audiat, inquit, ergo Dominatio uestra. Frustra colunt me doctrinis hominum.

Spectatum admissi risum teneatis amici.

Qui uidetis hunc cæcum inscium, quàm longe aberrarit in diuersam partem, sic exultare præ gaudio, ut compos non sit sui, quasi egregium colaphum infregerit aduersario. Et infra. Verum, quis nebulonem ferre potest talem, qui Mille uitijs ostẽdat se possessum, atq; agitatum à legione dæmonum, & tamen ita se iactat stolide. Sancti patres omnes errauerunt: Ecclesia tota sæpius errauit: doctrina mea non potest errare, quia certissimus sum, doctrinam meam non esse meam, sed Christi. Videlicet alludens ad illa uerba Christi, Verba mea non sunt mea, sed eius, qui misit me patris. Quid istud? Papa cadet, dogmata mea stabunt. Nonne certare uidetur cum illo Christi. Cœlum & terra transibũt, unum iota nõ peribit de uerbis meis? Nam cum ait. Rapuit me Dominus imprudentem in medias has turbas. Hoc plus est, quàm, Tulit illum Diabolus, & statuit supra pinnaculum templi. Quod si quis respondeat, Testimonium tuum non est uerum: quia testimonium perhibes de teipso, Recurret illico ad nouam scripturam suam. Ego certus sum, dogmata mea habere me de cœlo. Atq; ibi sistet, in hoc suo principio, uelut firmissimo fundamento, quod non omnes Papæ, Reges, Doctores, homines, Angeli, poterunt euertere. Certus igitur, immò certissimus, dogmata sua habere se de cœlo: sicut certi sunt & certissimi, qui dormiunt, omnia uera esse, quæ somniant. Immò uero certus & certissimus, mentiri se uigilantem, dogmata sua esse de cœlo, quæ sua sibi murmurat conscientia, dæmonum illi præstigijs immissa. Hominibus maledicit & Angelis, quicũq; dogmatis ipsius contradicunt, & eos clamat os in cœlum ponere: conspurcare sacra, blasphemare Deum, quicunq; non uerentur arguere spurcissimas ipsius blasphemias. Tantummodo clamat, Anathema sint omnes, qui impetunt dogmata mea: quia certus sum, dogmata mea habere me de cœlo. Hoc igitur principio à reuerendo patre petito, & à nemine concesso, sic arguit ulterius reuerendus frater, pater, potator, Lutherus, extra Ordinem sancti Augustini fugitiuus: unus ex magistris inertibus Vuittenbergensibus, utriusq;

Iactantia Lutheri, qua gloriatur se de cœlo habere dogmata sua.

Mendax & stulta iactãtia.

utriusq; iuris Bacchanalius informis, & in sacra Theologia Doctor indoctus. Ego certus sum, dogmata mea habere me de cœlo, ergo dogmata mea sunt cœlestia. Et tunc ulterius sic. Dogmata mea sunt cœlestia: ergo quicunq; contradicit dogmatis meis, os ponit in cœlum, & blasphemat Deum. Quoniam quidem igitur contradicunt meis dogmatibus, Pontifex, Imperator, Reges, Episcopi, sacerdotes, Laici, & omnes in summa boni: mihi licebit pro Dei mei maiestate Pontificem, Cæsarem, Reges, Episcopos, sacerdotes, Laicos, omnes deniq; bonos, anathematizare, maledictis & conuitijs incessere, atq; in omnium coronas & capita licebit ex ore meo lutum, cœnum, stercora, merdas expuere. Et rursus libro secundo in fine, idem Rosseus ait. Iam illud quàm ridiculū, quod excusat se, ne uideatur scilicet nimis inclementer mordere Principem. Ego profecto non dubito, Regem illi facile morsus omnes condonaturum: Quippe qui uerum uideat illud esse Senecæ. Raro mordet canis, qui latrat. Latratibus profecto Lutherus æquiparat Cerberum, morsu uix culicem. Verum quid ni latret strenue, uir uidelicet optimus & modestissimus, quando cum insensatis, ut ait, monstris, quæ non sentiant, eius omnia scripta esse ipsius unius præconia optima & modestissima, id est, hæresibus & blasphemijs tam inflata, quàm nullum unquàm utrem quisquàm inflauit uento. Quæ monstra indurauerūt etiam ex illius humillima submissione, qua sic se submisit fraterculus uicario Christi, quomodo Iudæi se submiserunt Christo, quum datis alapis, flexerunt genua, clamantes per ludibrium. Aue Rex Iudæorum. Verum à mendacijs & uirulentia prorsus abstinuisse se testatur ipse, cui nihil est aliud in calamo, quàm calumniæ, mendacia, sycophantiæ: Cui nihil est aliud in animo, quàm uirus, tumor, inuidia. Qui nihil in capite concipit præter stultitias, furores, amentias: Qui nihil habet in ore præter latrinas, merdas, stercora: Quibus fœdius & spurcicius quàm ullus unquàm scurra scurratur. Quorum nemo repertus est unquàm præter istū, tam stolidus plagepátida, ut sibi stercus in os conijceret, quod alij spueret in sinū. Quamobrem quū sit huiusmodi, nihil miror, si nunc indignus habeatur, quo cum quisq; disputet.

Qualis scriptor est Lutherus.

Certe quandoquidem totum se deuouit Inferis, & obdurauit in schismate, necunquam decreuit hæreses recantare: statuere tamen secum debet, aliquam saltem ut habeat ciuilis honestatis rationem, quo sibi potius uendicet autoritatem dogmatistæ, quam uilis in hæretico scurræ. Quod si quando uolet, si disceptabit serio, si mendacia sua recantet, ac sycophantias, si abegerit stultitias, furores, & hactenus nimium familiares furias, si merdas suas resorbeat, et sua relin-

Indignus est Luth. cui respōdeatur.

gat ſtercora, quibus tam fœde linguam ſuam calamumq́ conſpurcat: non deerunt, qui de re graui grauiter, quod decet, diſſerant. Verum ſi ad iſtum, quo cœpit, modum ſcurrari pergat, & furere, ſi graſſari calumnia, nugari ſtultitia, inſanire dementia, ſcurrilitate ludere, nec aliud in ore geſtare quam ſentinas, cloacas, latrinas, merdas, ſtercora: faciant quod uolent alij, nos ex tẽpore capiemus conſilium, uelimus ne ſic bacchantem ex eius tractare uirtutibus, & coloribus ſuis depingere, an furioſum fraterculũ, & latrinariũ nebulonẽ, cum ſuis furijs et furoribus, cũ ſuis merdis et ſtercoribus cacantẽ cacatũq́ relinquere. Et in peroratione operis hæc quoq́ adiungit. Nam is eo modo rem tractat, ut plane ſe declaret meditari ſecum, immortalitatis quoddam genus abſurdiſsimum, eaq́ iam cœpiſſe perfrui, & totus eſſe, uerſari, uiuere in huiuſmodi ſenſu & titillatione glorioſæ, quod futurum præſumat poſt aliquot adhuc ætatum myriadas, ut recordentur & loquantur homines, fuiſſe olim aliquando apud ſæculum prius nebulonem quendam, cui nomen Luthero fuerit, qui quum Cacodęmones impietate uiciſſet, ut dignis emblematis ornaret ſuam ſectam, picas garrulitate, lenones improbitate, proſtibula obſcœnitate, ſcurras omnes ſcurrilitate ſuperarit. Qui id ſtuduerit, curarit, effecerit, ut uelut Philoſophorum ſectæ, ex ipſis habent uocabula: & Gnato meditatus ſit, paraſiti itidem, ut Gnatonici uocentur. Sic abſurdiſsimum genus hæreticorum, impietatis, ſcelerum, ſpurcitiæq́ colluuies, appellentur Lutherani. Hæc Roffeus.

Quam fœda ſit ſecta Lutherana

Epiſtola Regis Angliæ ad Duces Saxoniæ.

Rex uero ipſe, ubi uidiſſet Lutheri in Maieſtatẽ ſuam furorem uerius quam librum, non contra Lutherum iratus reſcripſit leuiter aut contẽtioſe: ſed grauiter cum ſumma et pietate & prudentia per literas admonuit periculi Saxoniæ Duces, Fridericum Principem Electorem, uelut ſeniorem, & fratrem Patruelemq́ eius, Ioannem & Georgium: hunc Catholicũ, illum exemplo fratris Lutheranum, Itidem Saxoniæ Duces, Turingiæ Lantgrauios ac Marchiones Miſnę. Quas ſane literas Latine ſcriptas, attulit eis Nuncius Regis, qui à Principibus illis tum honorifice ſuſceptus, tum liberaliter habitus, literisq́ & muneribus datis, dimiſſus ad Regem ſuum redijt. Rex autem in epiſtola ſua, quæ ſane grauiſsima tum uerbis tũ ſententijs erat, captata primum à cognatione beneuolentia, illos de multis periculis, quæ ipſe prudenter præuidit, & Germania poſt calamitoſe experta eſt: admonuit. De quibus & Dux Georgius ſe honeſte purgauit, eiuſq́ admonitioni reuerẽter gratias egit. Quid uero alij Duo Principes Regi reſcripſerint, uulgo non compertum habetur. Verba Regis inter cætera ſic habent, Quid ad uos (inquit)

Verba Regis.

quit) & tam potentes, & in Christi cultu tam deuotos Principes, aut propius spectare potest, aut debet mouere uehementius, quàm cohibendæ factionis istius Lutheranæ studium? qua nullam unquàm in terras nocentiorem malus inuexit Genius, aut quæ maiorem perniciem sit allatura propediem, nisi boni pijq; omnes obstiterint, & in primis qui plurimum & possunt & debent Principes. Et infra. Quanquàm non admodum decorũ putem, ita me comparare, ut cum homine tali publice componar ac disputem: tamen cum Rex & propheta Dauid, non censuit indecorum, ante arcam fœderis nudum saltare cum quolibet: ipse certe nõ eram quenquàm habiturus indignum, quo cum in gratiam religionis, pro fidei ueritate dissererem. Nunc uero, cum nihil ad rem respondeat, sed rationum loco proferat mera deliria, alios cum illo congredi nec inhortabor nec prohibebo. Ipse certe nõ committam, ut cum insaniente insaniam. Nam quisquis & æquus lector & prudens, libellũ meum cum illius libro perleget, is profecto facile iudicabit, iam nunc Lutheri Nænijs satis superq; responsum esse. Quod si quis illi tam inique faueat, ut mea uerba nõ sustineat inspicere, aut tam insigniter instupescat, ut collatis utrinq; locis, non sentiat rem adhuc responso nõ egere: huic nulla unquàm responsione satisfecero. Et rursus. At nunc effecit hostis, ut orbi toti inclarescat alterum, nempe aut ipsum esse prorsus imbecillum, aut meas rationes admodũ ualuisse: quas contra nihil inuenire potuerit, præter insulsa scommata, & prorsus insana conuitia. Quibus si me commoueri putat, egregie profecto fallitur. Etenim quantumuis ille me uocet insanum (uocat opinor plus millies) nunquàm tamen tam insanus ero, ut ægre feram, quod insanus uocer ab insano. Itaq; aut mea me fallit opinio, aut istius in me ac Regium nomen contumeliosa spurcitia, uos haud paulo magis quàm me, uiri Clarissimi, cõmouet. Solet enim generosus animus nobilium reuerentia quadam inter se colligari, quà uel in hoste, qua oderint ac persequantur hominem, personam tamen honorent, ac reuereantur officium. Nec generosus ferè quisquàm inuenitur usquàm tam inciuilis ac barbarus, qui uel inimicitijs ullis adduci possit, ut scurrilem in modum, linguæ petulantia conspergat nobilem. Et infra. Nam si quid maledictis illis immiscuit, de cuius ueritate poterat, quisquis rem non nosset, aliquid fortasse dubitare: nunc in animum succurret lectoribus, nihil illius maledicentiæ credendum, cui perpetuum institutum esse uideat, de Principibus prorsus omnibus, atq; ipso etiam Cæsare mentiendi. Neq; enim istud Luthero nouum est, omnia comminisci ac fingere, quibus in odium Principum scelerate concitet, atq; exstimulet populum.

Conuitia in Regem, Generosis placere non possunt.

Lutherus calumnijs populum in Principes cõcitat

populum. In quod negocium promouendum, sceleratorum hominum cateruam iamdudum contraxit atq; adiunxit sibi. Itaq; nulla unq; factio fuit ita seditiosa, pestilens, nepharia, quæ sic religionem omnem tollere, leges omnes obruere, mores omnes bonos corrumpere, Respublicas omnes euertere machinata sit, ut nunc ista coniuratio Lutherana, quę & sacra omnia prophanat, & prophana contaminat. Quæ ita Christum prædicat, ut eius Sacramenta cõculcet: ita Dei buccinat gratiam, ut arbitrij libertatem destruat: ita fidem extollit, ut operibus bonis detrahat, & inuehat peccandi licentiam: ita misericordiam subleuat, ut iustitiam deprimat, & malorum omniũ causam ineuitabilem, non in Deũ aliquem malum, quod Manichæi saltem commenti sunt: sed in unicum illum uere bonum reijciat. Qui cum ad hunc modum impie diuina tractarit, uelut à cœlo deiectus serpẽs, uirus effundit in terras, in Ecclesia commouet dissensionem, leges omnes abrogat, Magistratus omnes eneruat, Laicos in sacerdotes concitat, utrosq; aduersus Pontificem, populos aduersus Principes: Nec aliud plane molitur, quàm ut (quod omen auertant Superi) Germaniæ primum populus tanquam pro libertate bellum indicat Proceribus. Deinde ut Christiani contra Christianos, spectantibus & irridentibus Christi hostibus, pro Christi fide ac religione depugnẽt. Quod si quis forte non credat, ab uno homine nihili, tantum unquam periculi nasci posse: huic in mentem uelim subeat Turcica illa rabies, quæ quum nunc tot per terras & maria se diffundẽs, maximam ac pulcherrimam totius mundi partem occuparit, à Duobus olim nebulonibus sumpsit initium: Vt interim taceam factiomem Bohemicam, quæ & ipsa quis nescit, quàm exiguo uermiculo in quam immanem Draconẽ, haud absq; magno Germanię malo, quam propere adoleuit: Ita procliue est, malã segetẽ, nullo demetẽte, crescere: Nec ullus unq; socio caruit ad nocendũ, neq; tã imbecillus est quisquã, qui non securo possit ac tanq̃ lusurũ spectãti, lethale uulnus infligere. Hæc Rex Angliæ, non minus amanter & fideliter, quàm prudenter & uere. Ad quem rescribens pius & Catholicus Princeps Dux Saxoniæ Georg. inter cętera, quę & grauiter & copiose cõmemorat, sic ait. Nulla unquam sollicitudo animũ meũ magis torsit, quam & factionis illius, cum primum suspecta uideretur, prohibendę, & postea, cum passim grassaretur, cohibendæ coërcendęq;. Nam Quartus iam agitur annus, quod Ioanni Eckio, Luthero ac Carolstadio, primis pugnæ tam infœlicis ducibus, de certis capitibus Lutheranæ doctrinæ, disputandi locum, in urbe Academiaq; nostra Lipsiensi, non alio consilio dedi, quàm ut utriusq; partis rationibus diligenter

Cõiuratio Lutherana.

Quam seditiose scribit Luth,

Attende Germania.

Respõsum Ducis Georgij ad Regẽ Angliæ.

diligenter excussis, ueritas patesceret, & rebus Parisiensis Erphordiensisq; Academiæ iudiciaria autoritate compositis, omnia contentionum seminaria tolleretur. Sed Lutherus: quia ut rei progressus satis indicauit, in. Iudicum sententia parum spei ponebar, & perturbandi omnia libidine ardebat: anteuertit iudicij calculos, & ante uictoriam, æditis uarij generis libellis, triumphos ostentauit. Et sane si in mea manu fuisset, nequaquam libellorum post ab illo conscriptorum, æditionem Typographis impunem permisissem.

Statim enim sensi, quid homo factiosus moliretur, & quorsum se tandem, si non obsisteretur prorepturus esset. Nam cum uideret omnibus bonis hoc unice in uotis esse, ut Ecclesiastici quidam abusus ad pristinæ religionis seueritatē corrigerētur, hac uelut persona tectus, magno spectatorū plausu, in orbis pene uniuersi Theatro, Tragœdiæ suę Principium dedit. Verum haud ita multo post, cum ea conuellere tentaret, quæ ne moueri quidē, religione nostra salua, tuto possunt: prudētes uiri facile sub pelle ouina latere uulpem depræhenderunt. Iam uero postea quam inaudita hominis ipsius audacia eo profecit, ut non modo mediocres uiros eruditionis pariter & integritatis opinione celebres, petulanti calamo inuaderet: Verum etiam, quod nemo facile expectasset, in Angliæ Regem, omnium humanorum ornamentorum laude spectatissimum, maledicentiæ suæ frenos laxaret, certissima tum perfrictæ frontis, tum maliciosæ mentis argumenta omnibus de se dedit. At uero nullis uerbis consequi queam, quam impudētis eius libelli scriptionem inique tulerim. Continuo enim, ut de ea resciui, & edictis, ne in ditione mea uel uēderetur uel legeretur caui, & in Bibliopolā, qui primus hic uenum exposuerat, acerba carceris multa animaduerti. Et infra. Porro non mediocriter etiam animum meum leuat, quod cum præ cæteris Germaniæ Proceribus, in Lutheri scriptis ac concionibus nunc apertius, nunc obscurius impetat: Accidat hoc mihi commune cum Heroibus alioqui laudatissimis, Carolo Cęsare, eius nominis Quinto, in cuius uerba iurasse gloriosum mihi duco: & Henrico Octauo, potentissimo Anglorū Rege: Cum quibus equidem uituperari malim, quam cū Lutherana colluuie laudari. Neq; enim quo minus probi Christianiq; Principis officium facere pergam, iste ullis uel minis uel conuitijs efficiet. Et rursus post pauca. Atqui hominis scripta, perinde atq; nocentissimos hostes à ciuitatibus pariter & finibus meis, quacunq; ratione datur, aberceo. Id quod diligenter adeo persequor, ut cum nuper, præter expectationem meam, exijsset Germanica illa noui Testamenti trālatio (cuius Epistola quoque tua mentionem facit) eius libri exemplaria omnia,

Astutia Lutheri à Duce Georgio statim depræhēsa.

Conuitiator Principum Lutherus.

Nequitiosa Translatio noui testamen. per Luth.

nia, quotquot importata ac diuendita fuerant, mea ipsius pecunia, ab ijs qui emerant, redimerem. Nimirum quod iam tum animus hoc mihi dictaret, & diligentior librorum inspectio satis indicaret, ea gratia susceptum à Luthero hunc uertendi laborem, ut hac arte uniuersam scripturam suo commodo translatam, ad dogmata sua confirmanda detorqueret. Nam quia uidebat fieri non posse, ut absurda illa sua Paradoxa, ueterum Theologorum: à quorum doctrina pariter & uita procul abest Lutherus, scitis astrueret, scripturæ simplicitate aliquoties in alienum atque adeo repugnantem sensum flexibili, ad eum modum abuti instituit. Quod autem consilium callidius aptiusque ad simpliciorum animos captandos capere potuisset, quàm ut uniuersam noui Testamenti scripturam, nouo genere, tum interpretationis, tum annotationis, in suum iudicium deflexam, uelut hamum esca tectum, uulgo porrigeret? Alioqui aut nullis, aut nõ nisi stupidißimis persuaderet, ut bonorum, ita & malorum neceßitatem à Deo pendere. Quod dogma cum in Philosophis suis Ethnici homines non tolerarint, nos Christiani, quibus fidei doctrina clariori ueritatis luce affulsit, in Luthero amplectemur? Quod si semel cum Luthero recipimus, omnia euenire necessario, iam sane omnis humanæ rationis uis, omne consilium, ius denique omne, quo uel præmium bonis, uel pœna malis decernitur, frustra esse comperientur. Hæc & id genus multa Dux Georgius grauiter & ex animo (ut erat syncerus & sine fictione) ad Regem Angliæ. Idem Princeps, postea quàm uidit libellum Lutheri Teuthonicum, ad Nobilem quendam Hartmannum de Croneberg æditum, in quo multis iniurijs & calumnijs ille eum publice traduxerat: cœpit per literas Lutherum interrogare, an fateretur eum libellum uere suum esse. Is autem, ferox Principũ contemptor, mox ferocißime illi respondit, plus fere iniuriarũ ingerens in epistola, quàm fecerat prius in libello. Quamuis in Lipsica disputatione longe aliter de eo Principe sensisset, atque etiam publice scripsisset antea. His igitur uerbis exorsus est epistolam in Teuthonico. Cessare à furendo & insaniendo contra Deum & Christum eius, loco mei obsequij, in primis, Inclemens Princeps ac Domine, uestræ illustris Inclementiæ literas simul cum libello seu epistola, quam ad Dominum Hartmannum à Croneberg scripserim, accepi, & feci mihi præcipue legi eum locum, de quo uestra Illustris Inclementia queritur, tanquàm de atrocibus iniurijs, quæ ad animam, Iusiurandum & famam spectant. Ille enim libellus antea & hic & alibi excusus est. Cum igitur scire desideret uestra Illustris Inclementia quibusnam uerbis in eo stare uelim, Breue responsum meum est, mihi tantundem

Iniuriæ Lutheri cõtra Ducẽ Georgium.

Ferox & contemptrix epist. Luth.

tantūdem ualere coram uestra Ill. Incle.utcunq; accipiatur siue pro stando, siue pro iacendo, sedendo aut currēdo. Et post pauca. Nam si uestra Ill. Incle. non mentiretur inciuiliter, me uestram animam, honorem & bonam famam lædere, Christianam ueritatem non ita scelerate criminaretur et persequeretur. Attamē hoc nōn primū est, quod à uestra Ill. Incle. calumniatus ac male accusatus sum. Et in fine sic habet. Vuittenbergæ Octauo die Ioannis. XXIII. Cum hac subscriptione. Martinus Luther, Dei gratia Euangelista Vuittenbergensis. Paulo ante æddiderat Romæ insigne in Lutherum uolumen, Doctor Ioannes Fabri, Episcopi Constantiensis tunc in causis Ecclesiasticis uicarius, Quod cum admodum copiose ex scripturis & uetustissimis quibusq; autoribus, Grecis & Latinis, Potestatem Papæ, Sacramenta Ecclesię, & sacros ritus assereret: In Germania quoq; excusum est denuo, non solum Lipsiæ iussu supradicti Principis, Ducis Georgij, uerum etiam Coloniæ Agrippinæ, ubi titulum istum promeruit, ut diceretur Malleus in hæresim Lutheri. In quem sanè librū nihil aliud scripsit Lutherus, quam atrocem quandam calumniam Teuthonice in præfatione sua, quam prefixit Expositioni Septimi capitis Epistolę B. Pauli, primę ad Corinthios. Ait enim. Prudentes sæculi, stultis scelestisq; scriptionibus & clamoribus suis, contra statum Matrimonij, mundum replent, et ab eo cunctos dehortantur: cum tamen ipsimet interim bene sentiant, atq; etiam facto satis demonstrent, se mulieribus carere non posse, tanquam ij, qui non nisi ad matrimonium creati sunt, uenantur, agitant & tractāt meretrices die noctuq;. Huius generis quoq; est nunc Archimorio ille Ioannes Faber Constantiensis, immo famosus ille fornicator, qui magnum scripsit librum, Lipsiæ nuper excusum, contra statū Matrimonij, ad dehortandum ab eo unumquenq;: nihil tamen amplius dicens, nisi quam multæ molestiæ & labores in eo sint, Perinde ac si id nō sciret iam olim totus mundus, & asininum caput istud nos idipsum primo doceret, quod nemo rusticorum uel in uillis ignorat. Si essem ego ipsa Castitas, non scirem maiorem magisq; intolerabilem iniuriam & opprobrium, quam quod huiusmodi nebulones, meretricumq; uenatores et hostes castitatis, me laudarent. Nebulones sunt, non solum in cute, uerum etiam in fundo sui pectoris, qui digni non sunt, ut eis respondeatur. Et post pauca. Cum igitur Deus mulierem ita creauerit, ut debeat & cogatur esse circa uirum, satis nobis fuerit, Deum esse nobiscum: Ideoq; Matrimonium honoremus uelut diuinum nobilecq; negocium. Quod si scioli isti illud inire noluerint, dimittamus eos in sua cęcitate fornicari ac scortari, quā diu permiserit eis Deus.

Volumen Ioannis Fabri, qui postea factus est Episcopus Viennensis.

Calumnia Luth. in Io. Fabrum de Matrimonio.

Nos habemus uerbum Dei pro nobis, quod manebit, & non obstupescet coram eiusmodi crassis fabris, etiã si plures forent, quàm sit arena maris. Hac impudenti calumnia totum Fabri librum, populo suspectum atq; inuisum reddere sategit Lutherus. At uir eruditissimus non cõtra Matrimonium, sed pro eo, nempe, quod recte connumeretur ab Ecclesia inter Septem Sacramenta (quod negauerat Lutherus) in eo libro scripserat, & quidem per digressionem, cum esset præcipua eius intentio, Confutare libellum Lutheri de potestate Papæ. Contra quem sane longa serie deduxit (ut uberrimi est ingenij) responsiones CXXVI. In quem & Ioannes Eckius, uir doctissimus, tres iustos perscripsit & Parisijs ædidit libros, quibus nec Lutherus nec Lutheranorum quispiã respondit.

Paulus uirginitatem coniugio præfert.

Quamuis uero Paulus in eo capite, quod Lutherus prauissima expositione peruertit, in multis argumẽtis uirginitatem cõmendet, atq; etiam Matrimonio præferat: Quippe ubi ait. Volo autem omnes uos homines esse sicut me ipsum. Item. Dico autem non nuptis & uiduis, bonũ est illis si sic permanserint, sicut & ego. Item. De uirginibus autem præceptũ Domini non habeo: cõsilium autẽ do. Item. Quoniam bonum est homini sic esse. Item. Solutus es ab uxore, noli quærere uxorẽ. Et adhuc multo apertius. Volo, inquit, uos sine sollicitudine esse. Qui sine uxore est, sollicitus est quæ domini sunt, quomodo placeat Deo: Qui aũt cũ uxore est, sollicitus est quę sunt mũdi, quomodo placeat uxori, & diuisus est. Et mulier innupta & uirgo, cogitat quæ domini sunt, ut sit sancta corpore & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat uiro. Item. Igitur & qui matrimonio iungit uirginem suam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Hæc tamen omnia Pauli dicta, Lutherus impudentissime pariter & impijssime peruertit, & in sceleratæ libidinis, cui Monachi Monialesq; sacrilegas nuptias prætexunt, patrocinium detorquet expositione sua Teuthonica, quam Epithalamion uocat. Vbi ergo Apostolus ait. Volo omnes homines esse sicut me ipsum, sed unusquisq; proprium donum habet ex Deo: alius quidem sic, alius uero sic. Ibi Lutherus egregia expositione sua sic infert. Ex his sequitur, inquit, quam immaniter errent, qui Moniales inflant, quod status earum coram Deo præstantior ac melior sit Matrimonio, & fingunt ibi speciales aureolas, & nescio, quot prærogatiuas ac dignitates, easq; uocant sponsas Christi, quę potius Diaboli sponsę sunt, cum non utantur castitate, sicut ea uti oportet: Nempe, nõ ut coram Deo melior sit: sed ut super terrã liberiores aptioresq; reddat homines ad insistendum uerbo Dei, quam Matrimonium. Et post pauca. Cum uero hic simus

Lutheri calumniæ cõtra sacras Virgines.

mus in eo loco, ubi Paulus Matrimonium tam sublimiter extollit, & donum diuinum uocat, nos quoq; amplius consyderabimus & ostendemus, Matrimonij statum omnium maxime spiritualem esse, falsoq; & inique quosdam Ordines dictos fuisse spirituales, Matrimonium uero statum saecularem. Sed uice uersa, Matrimonium dici debere uere spiritualem statum, ut est: Ordines uero uere saeculares status, ut sunt. Mere igitur peruersum abusum uerborum mundo intulerunt, ac omnibus imposuerunt: seducentes, ut diceretur saeculare, quod spirituale erat: Spirituale uero, quod re uera saeculare erat. Et infra. Vbi Paulus ait, Virginitatem à Deo praeceptam non esse, non magis quam Matrimonium: hoc est, liberam omnibus esse debere, Per hoc auferat ab ea omnem honorē, qui ei ab altis praedicatoribus datus hactenus fuit. Vbi enim non est praeceptum, ibi coram Deo nec meritum ullum est nec praemium, sed libertas quaedam secundum se. Coram Deo enim tantundem ualet, siue sis siue non sis uirgo. Et sicut supra dicit, Qui uocatus est seruus, libertus est domini: Ita & hic dici potest, Quae uocata est uirgo, mulier est coram Deo: & quae uocata est mulier, coram Deo uirgo est. Coram Deo enim omnia aequiualent, nec ulla est distinctio personarum, nec meritum operum: sed solummodo aequalis fides in omnibus & per omnia. Eum librum Latine translatum, confutauit insignis Theologus, Doctor Conradus Kollin, Ordinarius Theologiae Professor Coloniae, in Coenobio Praedicatorum: sed ita copiose, ut prima pars Confutationis in sex haud ita breues libros extensa sit, usq; adeo exquisite ad singula illius dicta respondit. Summatim uero dicit, à Luthero per Epithalamium suum lasciuum, uerum Paulini textus sensum deprauatum: Pauli uirginitatem negatam (uiduum enim fuisse affirmat) patrias Germaniae leges abrogatas: Religionum famam denigratam, continentiae apud Deum & fructum & aureolam sublatam: Cleri celibatum foedis ac uetitis nuptijs conspurcatum, Digamiam Clericis admissam: Sancta nostra prophanata, Ecclesiae pulchritudinem deformatam: Monialium pudicitiam in fornicum turpitudinem uersam, pia Monasticorum uota conculcata: Breuiter Christum de cordibus hominum cum omni pietate & religione pariter eiectum, Turcae doctrinam Germanis traditam, eiq; ad occupandum ui Germaniam, quam perfidis Apostatis ille repleuit, eo libro paratam esse uiam. Exierat iā à Io. Cochlaeo aeditus de gratia Sacramentorū liber unus, alter item de Baptismo paruulorum, Argentorati. Quorum sane priorem ut uidit Lutherus, mox in eum parauit responsionē: adeo quidem ludicram & conuitiosam, ut ipsemet diceret suo Neseno

Luth. praefert coniugium cunctis statib. religiosorū

Luth. contra Virginitatem.

Cōfutatio Epithalamij per D. Con. Kollin.

Ludicra responsio Lut. contra Ioan. Cochlaeum.

quem poſtea in Albi miſere ſubmerſum,ſpe miraculi,uanis immurmurationibus fruſtra in uitam reuocare tentauit)ſi pro bacchanalibus illis ineptire uideretur,ipſum Neſenũ eius ineptię ſibi autorem eſſe,& ſatis quidem imperioſum. Atq; ut maior appareret contemptus,ſeptem ludendo carmina præmiſit,Quorũ ſic habet initium.

Arma uirumq; cano, Mogom qui nuper ab oris,
Leucoteam,fato ſtolidus, Saxonaq; uenit
Littora,multum ille & furijs uexatus & œſtro,
Vi ſcelerum,memorem raſorum cladis ob iram.

Libellus lo annis Coc. aduerſus Cucullatũ Minotaurum.

Huic eius libello protinus reſpondit Cochlæus, haud multum diſsimili ludendi genere, temporis opportunitate inductus. Nam paulo ante monſtroſus in propinquis Vittenbergæ finibus uiſus fuerat uaccæ partus, qui caluo capite, monaſtico cernebatur circũdatus cucullo,ut ſcilicet monſtroſum illum nobis portẽderet Apoſtatam,qui cucullum ſuum paulo ante abiecerat:licet ipſe aliter interpretari fruſtra conaretur. Titulus itaq; libelli ſic habebat. Aduerſus Cucullatum Minotaurum Vuittenbergenſem Ioannes Cochlæus de Sacramentorum gratia,iterum. Initium uero libelli pro carminibus carmina reddebat in hunc modum.

Carmina in Luth.

Monſtra bouemq; cano,Boreæ qui primus ab oris,
Teuthonicas terras profugus conſpurcat,& omnem,
Sub ſpecie monachi uiolat pacemq; fidemq;.
Vi Sathanæ,ſæuis furijs agitatus,& œſtro
Diræ Theſiphones,ulterici Anathemate pœnas
Expoſcente,furit,mugitu uaſtus inani
Semiuiri lacero ſub ſemibouiſq; cucullo.

Cæterum Typographus Colonienſis, qui libellum inſcio Cochlęo excudebat,hęc uerba,pro ſui excuſatione, in frontiſpicio pręmiſit.Criminationes,inquit, Lutheri,quibus ex ordine hic reſpondetur,particulatim ſingulis reſponſionibus ex induſtria prætexuimus,ut æquus iudex, re æqua lance expenſa,cognoſcat,omni Minotauro non deeſſe ſuum Theſea. Sub finem uero libelli ſic ait Cochlæus. Sed quid mirum,ſi hoc in libro,quantumlibet breui,ter mutaueris ſuper una eademq; re ſententiam, qui hoc idem ſuper eadẽ re,ter quoq; feceris prius in uno folio tuæ aſſertionis?Quem igitur non tędeat,tecũ,qui uſq; adeo uarius mobiliſq; & impudens es,diſputare? Ad ea uero nihil amplius reſpondit,neq; Lutherus nec complicũ eius quiſpiam.

Inconſtans Luth.

Ædidit uero alium libellum Lutherus, de formula Miſſæ & communionis:adeo ſane imperioſum,ut arro-

rogauerit sibi ius constituendorum rituũ, quod ipse prius immani superbia, nec summo Pontifici nec Generali Concilio permittere uolebat. Hoc est igitur eius libri exordium. Hactenus (inquit) libellis & sermonibus egi inter populos, ut corda primum ab impijs opinionibus cæremoniarum auocarem: Christianum & commodum arbitratus me facere, si causa fierem, ut absq; manibus contereretur abominatio, quam Sathan per hominem peccati in loco sancto statuerat. Proinde nihil ui aut imperio tentaui, nec uetera nouis mutaui. Et post pauca. Quare de formula (inquit) aliqua pia missandi (ut uocant) & communicandi agemus: ac sic agemus, ut non amplius solum uerbo doctrinæ corda regamus, sed manum quoq; apponamus, & publica administratione in opus perducamus: nulli prorsus præiudicantes, ne aliam amplecti & sequi liceat &c. In hunc eius librum scripsit Propugnaculum quoddam Ecclesiæ, longe clarissimus Theologus: uir & uitæ innocentia, & eruditionis ubertate insignis, Iudocus Clichtoueus, Doctor Parisiensis. Qui antea Antilutherũ quoq; scripserat: Ternos autẽ libros complectitur opus utrunq;, & eos quidem tum styli facilitate, tum doctrinę multijugis copia & uarietate conspicuos. Ad quos tamen omnes, quia Latini sunt, Teuthonicus Euangelista perpetuo tacet: caute dissimulans, ne quid eorum Germanię plebes, in quas Apostolicam sibi arrogat autoritatem, intelligant. Hic autem breuitatis gratia suffecerit, recitare pauca ex ijs, quæ uir ille ad Lutheranum respondit exordium. Seuera (inquit) dignum est censura, quod impias uocat Lutherus Cæremoniarum opiniones, in Ecclesiastico officio fieri solitarum. Nam ueteris legis ritus, in oblationibus & sacrificijs illius temporis obseruari consuetos, nemo sanæ mentis impios dixerit: Cum iusserit sæpissime Dominus in Exodo, Leuitico, Libro Numeri & Deuteronomio, illos diligenter & districte pro legis illius decursu custodiri. Quis igitur nisi plane improbus, & mente parum constans, Nouæ legis Cæremonias, magisterio spiritus sancti institutas, & sacratiorum mysteriorum significatiuas, promouentesq; populum in maiorem diuini cultus reuerentiam, appellauerit impias aut sacrilegas? Et infra. Quæ obsecro nocentior posset induci pestis in Ecclesiam Dei, aut quę magis horrenda confusio, quàm ut tandem nulla habeatur certa forma, celebrandi diuinum Missæ mysterium? Quod omnium, quæ in Ecclesiastico geruntur ordine, excellentissimum est & supremum. Cumq; uniformis fuerit ritus apud Hebræos, immolandi atq; manducandi agnum Paschalem typicum, quam diu ueteris Synagogę decursus agebatur: nonne pudendum esset & abominandum, ipsum uerum

Liber Lut. de formula missandi.

Propugnaculum Iudoci Clichtouei.

Verba Clichtouei.

De uniformi ritu celebrandi Missam.

agnum Christum immolari in altari, multiformi ritu & uario, atque pro cuiusque nutu permutando? Et rursus. Verum percontari nunc (inquit) id unum a Luthero uelim, in qua potestate hęc facit, et quis dedit illi hanc potestatem, ut antiquam formam celebrandi diuini mysterij immutet, & nouam fabricet? Si enim de cœlo se missum contendit, aut à Dei spiritu, ad moliendum id opus, signa sui Apostolatus ostendat oportet, quibus fidem faciat, à Deo ipsum esse, quod tentat. Huiusmodi autem signa nec dum cuiquam conspecta sunt aut cognita. Hæc ille. Ægerrime autem ferebat Lutherus, Vuittenbergæ coram oculis suis perdurare adhuc ueteres Cæremonias in Ecclesia Collegiata, quæ memoriæ & uenerationi Omnium sanctorū dedicata erat. Dux enim Fridericus, Elector, quamuis nimis multa Luthero contra Ecclesiam permittebat, non tamen omnem pro libitu impietatem ei passim admittebat, uti admisit postea frater eius. Nondum licebat Luthero, uiuente illo, sacrilegas inire nuptias; nondum euacuare aut spoliare personis & bonis Monasteria; ui cogere aut pellere pastores Catholicos &c. Ait itaque in fine istius libelli sui, quem de formula missandi ædiderat. Nec uos aut quosuis alios absterreat, quod in nostra Vuittenberga adhuc perseuerat Topheth illa sacrilega, quæ Principum Saxoniæ impia & perdita pecunia est: Ecclesiam dico omnium Sanctorum. Nam tantū est, miserente Deo, apud nos antidoti per copiosum uerbum Dei, ut pestis illa in angulo suo languens, non nisi sibi ipsi pestilens sit. Denique uix tres aut Quatuor porci & uentres, sunt in ipsa illa perditionis domo, qui pecuniam illam colunt: Cæteris omnibus simul & uniuerso populo insignis nausea & abominatio est.

Iniurię Luthe. contra Ecclesiam Omnium Sanctorū Vuittēbergæ.

Accidit eo anno res in cum usque diem apud Germanos inaudita, et facinus planè audacissimum, contra omnes & leges & Canones, ac maxime nefarium atque sacrilegum. Nempe ciuis unus oppidi Torgauiæ (ubi plærunque residere solet Dux Saxoniæ Elector) ausus fuit ex uno Monasterio Nymicensi clā abducere Vuittenbergā, Nouem uirgines sacras pariter: & quidem in tempore sacratissimo, quo omnis populus maxime occupari solet cultu Dei & deuotionis studio: In peragenda passionis Christi memoria, confitendisque peccatis, & in sacratissima Eucharistię communione. De quo sane scelere usque adeo nihil doluit Lutherus, ut mox ædito libro illud toti Germanię inuulgauerat: Iuxta illud Salomonis. Qui relinquunt iter rectum, & ambulant per uias tenebrosas: Qui lætantur cum male fecerint, & exultāt in rebus pessimis. Et secundum illud Esaiæ. Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec absconderunt. Laudans igitur impium Raptorem illum, quē uocat Leonardum

Nouē Moniales una nocte raptæ & abductę Vuittenbergam

Prouer. 2.

Esa. 3.

Leonardum Koppen, ait in Teuthonico in id ædito libello. Fecisti opus nouum, de quo prouinciæ homines que cantabunt & loquentur, quod multi uelut ingens incōmodum proclamabunt. Qui autem cum Deo sentiunt, uelut ingens commodum glorificabunt, ut sis certus, Deū ita ordinasse, & non esse opus aut consilium tuum proprium: ac flocci facias illorū clamorem, qui pro omnium pessimo id opere habebunt, & existimabunt neque ordinatum neque commissum à Deo. Vah Vah, dicent, stultus Leonardus Koppen, à damnato & hæretico Monacho circumuentus, audet Nouem Moniales una uice abducere è Monasterio, & adiuuare, ut uota sua uitamque Monasticam abnegēt ac deserant. At dixeris hic. Hoc uero est pulchre seruare secretum & occultare, immo prodere ac uendere, ut in me concitetur totum Cœnobium Nymicense, quando iam audiunt, me illum fuisse raptorem. Respondeo (inquit Lutherus) immo uero fœlicem raptorem, sicut et Christus raptor erat in mundo, quando per mortem suam Principi mundi auferebat arma & uasa sua, ipsumque ducebat captiuum. Ita & tu has miseras animas ex carcere humanæ Tyrannidis eduxisti, & quidē opportunissimo tempore in Pascha, quo Christus suorum quoque captiuitatem captiuam duxit. Et ne quid rationis aut pudoris ferali huic sceleri reliquum esset, Lutherus in fine illius libelli sui nominatim cōmemorat Nouem Moniales illas, nomine et cognomine unamquamque proprio, quæ omnes erant genere nobiles: In perpetuum sane dedecus & opprobrium tot inclytarum familiarum: quas tam insigni scelere diffamat. Atque ut completior fieret ea iniquitas, septima miserrimarum Apostatarum illarum, Catharina de Bore, post biennium in sęculo, uaga inter scholares Academicos conuersatione Vuittenbergæ exactum, mox ut diem obierat Dux Fridericus Elector, facta est Luthero (si Dijs placet) uxor: Monacho Monialis, perfido perfida, flagicioso flagiciosa: scilicet ut esset dignum ollæ operculum, & par pari facile coniūgeretur, & mētiretur eis Paulus, dum ait. Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Tantū uero erat odium Luthero, non modo in Papam, uerum etiam in uniuersam Ecclesiam Catholicam, ut ijs, qui manifeste foris sunt, quales sunt Pighardi & Hussitæ, mallet coniungi, quam ad Catholicos, quibus tot antea annis communicauerat, redire. Scripsit itaque duos libros ad eos, quos Papę inimicos putabat: Vnū quidem ad Vualdenses, quos Pighardos dicimus, per Bohemiam Morauiamque dispersos: Alterū uero Latine ad Senatum Pragensem, tanquam ad præcipuos Hussitas. Qua nquam ante paucos annos, utrosque, uelut hæreticos & schismaticos, etiam

Verba Lutheri de raptu illo.

Nomina Monialiū à Lut. expressa.

1. Tim. 5.

Duo libri Lut. ad Bohemos.

publicis scriptis fuerat insectatus. Etenim in Pighardos atrociter inuectus est, tum in Decem præceptis, tum in Resolutionibus suis. Hic sane in hæc uerba. Quod si etiam tempore Apostolorum, non fuisset Purgatorium, ut superbit fastidiosus Pighardus, nunquid ideo credendum est hęretico, uix Quinquaginta annos nuper nato, & fidem tot sęculorum falsam fuisse contendendum? maxime cum ipse nihil aliud faciat, quàm quod dicit, Non credo. Et sic probauit omnia sua, & improbauit omnia nostra: Quasi nō & lignum & lapis non credant. Illic uero sic. Verum (inquit) ne Pighardi, hęretici infœlices, suas partes à me adiutas confidant: Qui præ nimia ruditate nobis Teuthonicis (superbissimo fastidio indignati) imponunt, quod Sanctos Dei colamus, & Idola faciamus: & ideo contra nos aceruum uersuum scripturæ congregāt. In quibus prohibetur, ne adoret quis nisi unum Deum. Simul impij peruersores scripturę, & subdoli calumniatores pietatis nostrę. Ita enim rustici illi nos tandem docent, quod solus Deus sit adorandus, & gloriantur, ac si nos idipsum negauerimus. Posteaquàm uero miser Apostata publicum Ecclesiæ Romanæ hostem se gerere cœpit: Inimicis eius, quos antea condemnauerat, pudendis blandicijs muliebriter adulatus est, ut socius eorum fieri mereretur. Ait igitur ad Vualdenses Teuthonice (quem libellum postea transtulit Ionas, adulator & interpres Lutheri) Circunfertur libellus, quem uestri Symmystæ Germanice, nunc & Bohemice, ædiderunt, ad instituendos in summa Christianismi pueros. In quo inter reliquos articulos & ille continetur, Christi corpus sub Eucharistiæ Sacramento non naturaliter contineri, neq; ibi esse adorandum. Quod dogma uestrum, nos Germanos non mediocriter commouit. Neq; enim ignoratis, quomodo uos per uestros Legatos rogauerim, ut huic articulo, de quo uos paulo obscurius disserere uidebamini, iusto super hoc libello ædito, lucem adderetis. Et infra in gratiam eorum calumniatur & conculcat omnia sacra nostrá. Et tamen his (inquit) cæremonijs, hoc genere adorationis, omnia templa, monasteria, breuiter omnes anguli pleni sunt, & totus cultus Papistici regni nihil aliud fuit, quàm assidua subsannatio, sub hac uoce, Aue rex Iudæorum. Cum enim tot sint templa Cathedralia, Collegiata, & plures Monachorum sectę, quàm auium species: tot cœnobia, tot altaria, tot sacella: tamen in his omnibus, uix inter Mille unum reperias, qui spirituali adoratione Deum honoret, omnes uero ex ęquo rideant & subsannent externa hac hypocrisi. Et potissimū sic ridetur Christus & Deus, festo Paschatos & Corporis Christi in omnibus Missis, ut uocant, in pompa & processione,

Luth. in resolutione conclu. 15

Luth. De X. præceptis c. 1.

Luth. ad Vualdenses de Eucharistia.

Calumniæ Lut. in Catholicos de Adoratione Eucharistiæ.

ſione, ubi in auro & argento circumfertur Euchariſtia. Ibi multum honoris externi exhibetur Deo, qui tamen nihil aliud eſt, quam deriſio Dei, cum abſit fides & ſpiritus ſanctus. Et rurſus. Nos (inquit) certi ſumus, uobis per donum inenarrabile Dei contigiſſe puram doctrinam & magnam lucem uerbi, etiam ſi ſit infirmitas forſan adhuc & ſatis erratorum in moribus & uita. Et poſt pauca. Quanquam apud nos necdum tam bono ordine, in externa diſtributione Sacramenti omnia conſtituta ſunt, ut de uobis audio. Orate uero & uos pro nobis, ut aſsiduum exercitium, tum uerbi, tum etiam charitatis, & bonæ uitæ apud nos ſit: præſertim, cum è luto illo Papiſtici regni nuper eluctati ſimus. Et ſub finem libelli. Obteſtor (inquit) uos per charitatem Chriſti, ne meum ſcriptum in eam partem accipiatis, quaſi ueſtris erratis me titillarim. Sed tamen cum ſciatis, uos in toto orbe hactenus tanquam peſtilentiſsimos hæreticos proclamatos: hic teſtimonium uobis perhibere uolui, quod propius accedatis ad puritatem Euangelij, quam omnes alij, quos ego cognouerim. Quid autem de Bohemis Huſsitis olim ſenſerit Lutherus, in Galatis ſuis lucide quidē declarauit. Sed cū pœniteret eum paulo poſt eius ſententiæ, uerba illa deinceps à Typographis eius omiſſa ſunt. In prima tamen æditione adhuc permanent. Etenim ubi Apoſtolus ait. Alter alterius onera portate. Ibi Lutherus pulcherrime declarat, non eſſe ab Eccleſia propter malos diſcedendum. Hi (inquit) hanc peruertunt doctrinam, qui uolunt ſua onera portari, & ſolum commodis aliorum frui & uehi: Vt qui indoctos, inutiles, iracundos, ineptos, difficiles, moroſos, dedignantur habere ſocios uitæ: ſed quærunt humanos, ſuaues, benignos, quietos & ſanctos homines: Hoc eſt, uolunt, non in terra, ſed in paradiſo: non inter peccatores, ſed inter Angelos: non in mundo, ſed in cœlo uiuere. Quibus quoq; timendum eſt, ne & hic recipiant mercedem ſuam, & in hac uita ſuum regnum cœlorum poſſederint. Nam cum ſponſa nolunt eſſe lilium inter ſpinas, nec cum Hieruſalem in medio gentium poſita, nec cum Chriſto damnari in medio inimicorum. Euacuant enim crucem Chriſti in ſeipſis, & ocioſam ac ſtertentē alijſq; humeris uectatam charitatem habent. Proinde qui fugiunt talium ſocietatem, ut boni fiant, nihil aliud faciunt, quam ut peſsimi omnium fiant. Quod tamen non credunt: quia propter charitatem fugiunt germanum officium charitatis: propter ſalutem fugiunt uerum compendium ſalutis. Eccleſia enim tunc ſemper fuit optima, quando agebat inter peſsimos. Et poſt pauca. Conſequēs eſt (inquit) quod Bohemorū diſcidiū à Romana Eccleſia nulla poſsit excuſatione defendi, quin

Blandiciæ Lutheri ad Pighardos

Damnatio Bohemorum.

Luth. in commentario ad Galatas c. 6.

sit impium, & Christi omnibus legibus contrarium: quia contra charitatẽ, in qua omnes leges summantur, perstat. Nam hoc, quod unice allegant, sese timore Dei & conscientię, defecisse, ne inter malos sacerdotes & Pontifices uiuerent: hoc eos maxime omnium accusat. At longe aliter scripsit postea, tum in Babylone sua, tum in assertione XLI. Articulorum. Et longe post, ad Senatũ Pragensem, de instituendis ministris Ecclesiæ. In quo sane libro, hunc in modum narrare cœpit. Posteaquam pręualente (inquit) Sathana, Bohemiæ regnum, Episcopis & sacerdotibus (quos uocant) sublatis, uastum ac solitarium relictum est, autoritate Pontificum Romanorum: misera ac dura necessitate adacti fuistis, quotannis in Italiam mittere Clericos uestros, pro Ordinibus Papisticis emendis. Quod uicini Episcopi prorsus non dignarentur eos ordinare, cum pro obstinatis hæreticis uos haberent. Ea uero necessitas, quanta super uos incommoda & pericula secum traxit? Et infra. Facta est tandem hac ratione copia crudelissima quibuslibet nebulonibus, Apostatis, & quos alioqui nulla pars terrarum ferre potuit, ad uestrum ministerium perueniendi, ita ut in fabulam abierit hæc misera uestra necessitas: Videlicet, quod Bohemis dignus sit sacerdos, qui apud Teuthonas laqueos & coruos meruit. Sic Bohemiam repleri oportuit insigniter sceleratis simul & indoctis pastoribus, uel lupis potius rapacibus. Hinc manat cahos illud & Babyloniæ confusissima in clarissimo regno uestro, dum partim necessitate habendi ministros, partim impotẽtia corrigendi fit, ut quisq; doceat quod uoluerit: aliud in alio loco prædicet: nonnulli ficto sacerdotis titulo, populos ludificentur: alij Parochias emant: alij ui intrudãtur: successor cõtraria antecessori statuat. Et rursus. Nunc (inquit) postquam uos Bohemos proprijs malis monitos fecimus, ut Papisticis Ordinibus ualedicatis: addam & unam generalem causam, qua suscitemus et uobis & toti orbi nauseam & Apostasiam, ab execratis illis et abominandis ordinibus. Et infra. Et plane salutis nostræ ratio cogit necessario, ab illorum execratis & damnatis ordinibus abstinere. Væ enim illis, qui huic aduersario Dei & Baal Peor, sese initiauerint iam scientes & prudentes. Verum hæc ratio præ cæteris Nationibus, uos Bohemos maxime mouere debet. Nam uobis non modo in conspectu Dei, quemadmodum cęteris, sed & turpe coram hominibus est, ordines ab hoste uestro tum petere, tum suscipere, qui Ioan. Huss & Hieronymum Pragensem, cum multis alijs pessimo nomine exussit: qui semper uos extinctos uoluit: qui uos hæretici nominis opprobrio, sine fine, sine modo, per orbem conspurcat: cuius pestilentibus conatibus uos tanto san guine

[Margin: Eorũdem iustificatio.]

[Margin: Cõtra Papam suadet Lut. Bohemis.]

guine restitistis. Necdum tamen illum sanguinarium Tyrannum suorum flagiciorum pœnitet, nec reuocat sanguinis innocenter damnati exemplum, nec restituit sacrilegum Christiani nominis spolium. Hæc & id genus multa, in Papam quidem atrocissime, & in sacros ordines impijssime: sed ad Bohemos omnino inaniter & uanè deblaterauit. Illi enim Lutheranos longe magis odio habent, quam Catholicos. Nam adhuc hodie perdurat Pragę Ecclesia Catholica in priscis patrum ritibus, & per omnem Bohemiam est passim reperire sacerdotes, Monachosq; Catholicos, ut nō sit dubiū, si Lutherus Pragæ depræhenderetur, grauissimas daturus esset pœnas libri, usq; adeo impij, falsiq; et famosi. Scripta enim eius publico Senatus Edicto ibi sunt interdicta generaliter. Nec fœliciori auspicio scripsit & ad Iudæos Teuthonice, quod Iesus, Deus & saluator noster, natus sit uere Iudæus. Quamuis enim & in eo libello grauissimis Catholicos oneraret calumnijs, multisq; blandicijs applauderet Iudæis: Iudæorum tamen nullum prorsus ad Christum conuertit, sed magis in Christianos exasperauit, & in Christianę fi dei contemptū incitatos, in Iudaica cæcitate obdurauit. Plebem deniq; Germanicā fœdissimis adulationib. ac rudissimis scripturæ prætextibus cōstituit alio libello iudicem doctrinarū & decretorū, non modo Papę & Episcoporū: uerū etiā Generaliū Conciliorū. Sic enim ait inter cętera. In huiusmodi negocio, nempe ad iudicandū doctrinas, et ad instituendū ac destituendū Doctores, aut animarum curatores, nihil prorsus attendere oportet, hominū leges, iura, mores, usum, consuetudinem, &c. Siue à Papa, siue ab Imperatore: à Principibus aut Episcopis, ita statutū sit: An mundus totus aut dimidius ita tenuerit, siue uno aut Mille annis durauerit. Anima enim hominis res æterna est, super omne quod temporale est: Ideo ęterno duntaxat uerbo regi debet. Item. Hominum (inquit) uerba ac doctrinæ constituerunt & ordinauerunt, Iudicium super doctrinis cōmittendum esse Episcopis, Doctoribusq; & Concilijs: Quicquid illi concluserint, totum mūdum accipere debere pro iure & pro articulo fidei. Vide autem, ista gloriatio eorum, qua uniuersum mundum sub iugum miserunt, quàm impudenter ac stulte pugnet contra legem & uerbum Dei. Christus enim directe contrariū statuit, auferens ab Episcopis, doctisq; & Concilijs utrunq;: Nempe ius, & potestatem iudicandi doctrinas, ac tribuens utrūq; unicuiq; et omnibus Christianis uniuersaliter. Quando ait Ioan. 10. Oues meę cognoscunt uocem meam. Item. Oues meę non sequuntur alienos, sed fugiunt ab eis: quia non cognoscunt uocem alienorum

Luth. ad Iudæos: In quos postea inuectiuas scripsit acerbissimas.

Adulatio ad plebem, de iudicanda doctrina.

rum. Item. Quotquot uenerunt, fures sunt & latrones: Oues autem illos non audiunt. Hic omnino clare uides, cuiusnam sit ius iudicandi doctrinas. Episcopus, Papa, Docti, & unusquisq; habet potestatem docendi: Oues autem iudicare debent, an illi doceant uocem Christi, an alienorũ. Quæso, quid hic contradicere queant Aquarum Bullæ, quæ strepunt, Concilia Concilia, Oportet Episcopos, doctos & generalitatem audire. Puta sine uerbum Dei cedat tuo ueteri usui, consuetudini, Episcopis? Nunquam. Quis iam non uidet hic, omnes Episcopos, Collegia, Monasteria, Vniuersitates cum toto corpore suo, contra hoc clarum uerbum Christi furere: quod impudẽter adimunt ouibus iudicium doctrinarum, quod sibi ipsis uendicant, per proprias constitutiones & temeritates. Idcirco & certissime pro latronibus & furibus: pro lupis et Apostaticis Christianis habendi sunt, tanquam ij, qui hic manifeste conuicti sunt, quod uerbum Dei non solum abnegant: uerum etiam contra illud statuũt aguntq;, sicut decuit Antichristũ: regnũq; eius facere, iuxta prophetiam S. Pauli, 2. Thess. 2. Et infra. Seditiosa illatione concludit, uelut uictoriæ certus, quod per hoc solum abunde meruerint, ut ex Christianitate pellantur, & fugẽtur uelut lupi, fures & latrones, qui contra Dei uerbum & uoluntatem super nos dominantur & docent.

Vocem pastoris audire & sequi, non iudicare debẽt. Vocem autem alienorum, nec audire nec sequi debent ueræ oues Christi. Fures & latrones hæretici sunt: Non ij, qui ordinarij & legitimi pastores cõstituti sunt.

Leges Lut. Ipse tamen superbissime, ius ferendarum legum, quod Papæ, omnibusq; Episcopis & Concilijs uult ademptum, sibi arrogauit & usurpauit, non solum in rebus Ecclesiasticis: uerum etiam in ciuilibus. Ædidit enim eodem anno diuersos suarũ legũ libellos Teuthonicos. Vnum de formula baptizandi: Alterum de institutione cultus diuini, Tertium de communi fisco. In quem deputabat primum sane fundos, & bona omnium Monasteriorum campestrium, Ordinis Benedictinĩ, Cisterciẽsis, Cœlestini &c. De quibus ait, melius fuisse, si nullum eorũ fuisset unquam super terram: Cum autẽ iam sint, optimum fore, ut interire sinantur: aut si commode fieri queat, ut funditus & omnino tollantur. Deinde similiter addicebat communi fisco fundos & bona, atq; etiam oppida Episcopatuum Collegiorumq; & Capitulorum, nisi forte magis placeret, sæculares ex ijs Principatus facere. Et uniuersaliter omnes beneficiorum Ecclesiasticorum prouentus censusq; & bona, eidem fisco adiudicabat. Cęterum Cœnobia fratrum mendicantium, in ciuitatibus, iubebat conuerti in scholas puerorum & puellarum, aut in alios publicos usus ciuitatis. In distributione uero, prima pars Pastoris & Concionatoris erat, atq; Pręposítorum fisci & custodum templi. Altera Rectoris scholæ utriusq; sexus. Tertia pro senibus & infirmis. Quarta pro Orphanis, Quinta pro plebe obærata, Sexta

Liber de Communi fisco.

pro

pro mercenarijs aduenticijs, Septima pro ædificijs, Octaua pro coëmenda filigine tempore fertilitatis. Cautum præterea fuit, ne posthac ullus admittatur Terminarius Monachus, aut Stationarius, nullus aduentitius scholaris, nullus mendicus &c. Absente tum procul in Hispanijs CAROLO Cæsare, celebrabantur Comitia Imperialia Nurẽbergę à Vicario Imperij, fratre eius Ferdinando, Archiduce Austriæ &c. In quibus sane multus uariusq; tractatus fuit in negocio fidei. Nam & Adrianus Sextus, Roma. Pontifex, quendam eo miserat Archiepiscopum, Franciscum Cheregatum, uirum disertum, cum plenissima instructione, & paterna oblatione: ad mitigandos animos Germanorũ, ne prorsus à Sede Apostolica abalienarentur. Nam & ipse Germanus erat, & summa laude integritatis uersatus fuerat in Aula Cæsaris, cui & fidelissimus extiterat Præceptor disciplinarum, non solum apud Germanos: uerũ etiam apud Hispanos, quos & rexerat, dum abesset procul in Germanijs Hispaniarum Rex Catholicus, Cæsar. At quanto benignius sese offerebat Pontifex, tanto ferocius agebant Lutherani. Quippe Lutherus ipse, ubi uidisset Breue Apostolicũ Adriani (quo is à Lutherismo dehortabatur Christianos, ut erat uir doctissimus ac summus Theologus) conuitiosissimum in eum ædidit libellum. Et reliqui Lutherani maxime quiritabantur contra abusus Ro. Curię, de quibus tamẽ abolendis, Pontifex ipse benignissime omnem operam suam ultro pollicitus fuerat. Proposuerant quidem Imperij Principes quædã Grauamina, quibus inique grauari uideretur Natio Germanica, non solum à Curia Romana, uerum etiam ab Episcopis & Prælatis Germaniæ: Et proposuerant ea non modo Nurenbergæ in Comitijs, uerum etiam Vuormaciæ prius coram Cæsare. At Lutherani omnia ad sinistram & inimicam intentionem suam detorquentes ac deprauantes, sumpta inde occasione, ædiderunt librum tum Latine tum Germanice, cui Titulum fecere, Centum Grauamina Germaniæ. In quibus sane recensendis non solum maligne in odium Papæ & Cleri omnia exaugebant, & in peiorem partem interpretabãtur: Verum etiam impie plærisq; antiquissimis Cæremonijs Ecclesiæ, quibus Episcopi & Clerici in suis functionibus rite utuntur, derogabant, & abrogatas uolebant. Atq; ut odium in Papam adhuc magis adaugeretur in populo, adiunxerunt etiam summas omnium Annatarum, quas totius orbis Episcopi, loco primitiarum, summo Pontifici, in confirmatione sui, adnumerare solent: ut longe grauissima exactio & infinita prorsus pecunia uideretur quotannis à Papa exigi inique. Cũq; Principes Nurenbergę Imperiale promulgassent

Comitia Nurenbergæ habita.

Liber Centum Grauaminum Germanię.

H Edictum,

Edictum, ut contra nouitates Lutheranas Concionatores uterentur probatis Ecclesiæ doctoribus, & receptis Euangeliorum expositionibus, Lutherus illud friuolo commento in partem suam trahens, ædidit libellum contra peruersores ac deprauatores Cæsarei Mandati. Ea sane ratione, coq; doli prętextu, ut populus existimaret, Principes in Edicto stare à parte Lutheri.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXIIII.

Canonizatio S. Bennonis.

Bierati am diem Papa Adrianus Sextus: uir Germanus et uitæ priuatim integerrimæ, qui cum audijsset, ac certis testimonijs comprobata accepisset, præclara & merita & miracula Beati Bennonis, Misnensis olim Episcopi: retulit eum solenniter singulari Sedis Apostolicæ autoritate, in numerum Diuorum. Cuius rei sollicitus maxime erat eiusdem Ecclesiæ, Misnensis Episcopus, Ioannes à Schleinitz, uir nobilis iuxta piusq; & eruditus, ac itinerum laborumq; tolerātissimus: Qui ope et consilio pij ac maximè Orthodoxi Principis, Saxoniæ Ducis Georgij, ossa & reliquias Beati Patris, Bennonis iam Canonizati, uenerabiliter in maxima populi frequentia, ex terra & uetusto tumulo in altum subleuauit, āc annuū eius memoriæ festum Autoritate Apostolica instituit. Ea igitur celebritas & fama pietatis antiquę, maxime obscuratura uidebatur barbaricas Lutheri nouitates. Vnde factum est, ut ira inuidiaq; accensus, conuitiosissimum simul et impijssimum ædiderit mox libellum Lutherus, cui Teuthonicè hunc dedit Titulum. Aduersus nouum Idolum, & antiquum Diabolum, qui Misnę exaltandus est: Festinans nimirum, ut suo libello populos ab ea deuotione auerteret. Sed frustra pium ac Inclytum cœli incolam oppugnauit impius & infamis Terrigena. Tanta enim populi frequentia & fuit tunc, & quotannis eo die, quo S. Bennonis reliquiæ solenni Apotheosi sublimatæ sunt, esse solet, ut Deus ipse uideatur pia populi simplicitate ac deuotione, irridere ipso facto stultos & impios uersuti & uerbosi Apostatæ conatus. Nam Misna uix Decem Miliaribus distat à Vuittenberga: urbs utraq; ad ripam Albis posita, à nobilissimis Principibus claritatem accepit: hæc à Marchionibus Misnæ, quorum maximus numerus ibi sepultus requiescit: Illa à Ducibus Saxoniæ, ut Electori Saxonico propria sit. Ex eo itaq; opere Dei Lutherus, si non esset impia rebellione prorsus obcęcatus, merito consyderare deberet, se frustra calcitrare

Celebris Populi cōcursus in die S. Bennonis.

citrare contra ſtimulum, cum tot habeat in propinquo etiam ex ruſtica plebe aduerſarios perpetuo. At uir temerarius, inani fiducia plenus, uane ſperabat, ſe peſtilenti conuitiorum libello auerſurum ab ea celebritate populum. Mille igitur mendacijs detractionibusq́ ſuggillabat, non ſolum uitã miraculaq́ Bennonis: uerum etiam pium factum Papæ Adriani, ac probatiſsimorum retro ſanctorum pietatem, Gregorij Septimi, & Thomæ Aquinatis: non timens, hiſtoriæ ueritatem ubiq́ peruertere. Etenim S. Bennonem calumniabatur, quod adulatus fuerit contra Cæſarem Henricum Quartum, Gregorio Papæ ſeptimo, eiq́ adhæſerit inique contra ius & fas, & in omni ſcelere adjuuerit illum. Quid ergo (inquit) exaltant nunc Miſnenſes? Multiplicem latronem & ſanguinarium, cauſam omnis calamitatis in Germania: hoſtem Euangelij, ac ſocium Antichriſti, cui adhęſit, eiusq́ iniquitatis particeps factus eſt. In Gregorium uero Papam ſeptimum, cui multa eſt laus in uera hiſtoria, hanc ferebat ex ſolio Vuittenbergenſi ſententiam, Quod contra Imperatorem Henricum Quartum egerit, uelut proditor et nequam: quod filium contra Patrem concitauerit: quod in excommunicatione illum mori dimiſerit, idq́ totum fecerit propter temporales opes pompaſq́ & potentias. At ſatis conſtat ex hiſtorijs, illum Gregorium ab Imperatore inique uexatũ, obſeſſum atq́ eiectum fuiſſe, & in exilio diem obijſſe, longe ante obitum Henrici Quarti: atq́ etiam ante diſsidium, quod inter patrem & filium poſt in Imperio exortum fuit. Cæterum cum Adriani ſexti uita ſic eſſet apud Germanos laudibus celebrata, ut citra eorum offenſam uituperari non poſſet: alijs cauillis eius autoritatem et famam labefactare conatus eſt. Ait igitur in eodem libello. Primum, ut à ſummo exordiamur, pulchre contigit, ut Sathan iſte Miſnenſis exaltaretur per Papam Adrianum. Quanquam enim audio de illo Adriano, quod fuerit ſplendidæ ac laudatæ uitæ, fuit tamen (ut huiuſmodi hypocritæ ſolent) peſsimus hoſtis Dei & eius uerbi. Propter ipſum duo admiſit homicidia Bruxellis duoſq́ martyres Chriſto parauit, ac eos ignorans nolenſq́ uere ſanctos exaltauit. Et poſt pauca. Agitur hic admodum Papaliter, Quemadmodum & Conſtantiæ in Concilio actum fuit, ubi Ioannes Huſs et Hieronymus Pragenſis, dãnati & exuſti ſunt, uere ſancti filij & martyres Dei. Contra uero Thomas Aquinas, fons & ſentina omnis hęreſeos, erroriſq́ et extinctionis Euangelij (ſicut indicant libri eius) exaltatus fuit: Ita & nunc facere oportet Magiſtrum Adrianum. Veros ſanctos, Ioannem & Henricum, exuſsit Bruxellis: nunc contra exaltat Bennonem, immo ipſummet Diabolũ. Singulare Ro. Pontificũ officium

Blaſphemiæ Lut. in ſanctos Dei.

Calumniæ in Adrianũ VI. PP. & in S. Thomam.

eſt, oportet eos ita agere, ueros ſanctos interficere, falſos ſanctos exaltare: uerbum Dei damnare, ſuam propriam doctrinam confirmare, ac deinde dicere, Totum fieri in honorem Dei & ſanctorum eius &c. Cæterum ad huiuſmodi eius calumnias grauiter ac erudite reſpondit Teuthonice Hieronymus Emſer, qui & uitam B. Bennonis longe prius elegantiſsime deſcripſerat libro Latino, antequam Lutheri nomen fuiſſet orbi cognitũ. Et Adrianum Papam à Lutheri calumnijs uindicare poterant uerba omnium Principum, & Statuum Imperij, quæ Nurenbergæ in Comitijs reſponderant Nũcio Apoſtolico: Nempe, quod nouerint illum ex nobiliſsima Germanica natione originem traxiſſe & natum eſſe, eiuſq; eximias ac præſtantes animi & corporis dotes uirtutesq;, toto fere orbe, etiam dum in minoribus fuiſſet, celebratas, iampridem perſpicuas habeant &c.

Dilutio Calumniarũ.

Card. Campegius Legatus Clemẽtis VII.

Mortuo autẽ Adriano Papa, poſt longam in condaui conſultationem, electus eſt Iulianus de Medicis, Agnatus Leonis X. Florentinus, Cui inditum eſt nomen CLEMENTI Septimo. Qui cum audiſſet, Imperialia Comitia rurſus celebrari Nurenbergæ, tranſmiſit eo inſignem inter Cardinales, integritate ſapientiaq; & eruditione uirum, Reuerendiſsimum Dominum Laurentium de Campegijs Bononienſem: Qui poſt obitum uxoris ſuæ, ex Academia Bononienſi, ubi Patri ſuo Clariſſ. Iuriſconſulto, in publica Iuris profeſsiõne ſucceſſerat, Romam euocatus, mox Auditor Rotæ factus fuit, & breui ſic inter cæteros Rotæ Auditores ſciẽtia et probitate emicuit, ut dignus uideretur, qui in arduiſsimis Papæ negocijs mitteretur in Germaniam ad MAXIMILIANVM Imperatorem. Apud quem ita ſe geſsit, ut eius fauore fieret primum Epiſcopus Feltrenſis, deinde & Ro. Eccleſiæ Cardinalis. Is igitur non ſolum Papæ, uiro alioqui prudentiſsimo, uerum etiam toti Cardinalium cœtui, quorũ iudicio nihil exactius habet orbis: aptiſsimus uno omniũ uoto uiſus eſt, ut mitteretur Legatus de Latere, non ſolum ad Germaniam, uerum etiam ad Vngariam & Bohemiam. Nam ultra eruditionem multamq; & longam rerum experientiam, habebat etiam familiarem cum pleriſq; Germaniæ Principibus notitiã & amicitiam.

Aduentus Legati ad Comitia Nurenbergæ.

Ille ergo Romam egreſſus Calendis Februarij, per Italiæ urbes iter faciens, ac honorificentiſsime ubiq; exceptus, Bononiæ in patria ſua (ubi & Epiſcopus erat) diebus aliquot ſubſtitit in domo paterna, & Miſſam ſolenniter in Cathedrali Eccleſia celebrauit, præſente maxima populi multitudine. Vbi uero Germaniæ fines attigiſſet, acceptis Principum ex Nurenberga literis, properantius ad illos perrexit. Cumq; illuc perueniſſet, obuios quidem extra portã habuit omnes

fere

fere Principes (nam unus aut alter mala ualetudine retinebatur) Germaniæ, simul cum ipso Imperatoris locum tenente, Archiduce Austriæ FERDINANDO. Verum ab illis benigne admonitus, urbem illam non eo habitu intrauit, quo solent Legati Apostolici Cardinales, propter circumfusam plebem Lutheranam, quæ assiduis concionibus à suis Prædicatoribus, concitabatur in odium & contemptum Papę totiusque Cleri. Ne igitur in summo honore despectui, risuique fieret per habitum sollennem, & illi populo insuetum, communi habitu, quo per syluas & campos ierat, per mediam urbem usque ad hospitium suum, cui nomen erat Aureæ Cruci, inter conducentes Principes processit, sine Clero & sine præuia cruce. Clerus nanque, qui occursurus illi, conuenerat in æde Diui Sebaldi, retentus est ibi clausis ualuis, ita ut ne uidere quidem illum potuerit intrantem. Posteaquam datus ei fuerat Senatus & consessus Principum in Curia urbis, gemina ibi oratio habita est: Vna ab Episcopo Scarensi, Ordinis minorum, Italo Potentiano, uiro disertissimo, qui in comitatu et familia Legati erat: Altera ab ipso Legato, qui summa grauitate, post captatam ex paterno Papę erga Nationem Germanicam affectu, suoque in Germanos multiplici officio & obsequio, beneuolentiam, orabat Principes & Ordines Imperij, ut gliscenti Lutheranę factioni, quæ machinaretur non modò religioni & Sedi Apostolicę: uerum etiam uniuersæ Reipublicæ legibus bene constitutæ, ultimum exitium: fortiter obsisterent, serio contrairent, ac efficaciter Papę Cæsarisque sententias exequerentur. Se pro antiqua erga ipsos beneuolentia & diuturna cum Germanis familiaritate, pręstiturum omnia pollicebatur, quicquid honeste à Sede Apostolica impetrari posset: maxime quantũ ad Nationis grauamina spectaret, modo darent ipsi operam, ut extincta hæresi Lutherana, crudelissimis Turcarum conatibus bellisque & irruptionibus potenter obuiari queat. Post paucos deinde dies, aduenerunt item à Rege Vngariæ & Bohemiæ LVDOVICO, cui nupta erat soror Cæsaris Maria, Oratores, qui in publico Principum Legatique Apostolici consessu, eruditam quidem, sed flebilem ac supplicem habuere Orationem: qua lachrymabiliter orabant & obsecrabant Principes & Ordines Imperij, ut Regi Regnoque Vngarię in extremo periculo constituto, contra Turcarum impressiones, opem ferrent. Quia Vngari diuturnis bellis fatigati et exhausti, non sufficerent amplius suis tantũ modo uiribus, tã potenti hosti resistere. Post habitas orationes multa deliberatio Principum, uarijque tractatus, totum Quadragesimę tempus sibi desumpserunt. Tandem uero decretum est cõmuni Prin-

Duæ orationes ad Principes

Tertia ad eosdẽ per Oratores Regis Vngariæ.

cipum Statuumq́ Imperij consensu, ut per intercessionem Cardinalis Legati, consentiente item Cæsare, summus Pontifex quàmprimum indicat liberum et Generale Concilium in Germania celebrandum, per quod dissensio Lutherana sopiatur, radicitusq́ tollatur: Interim uero, ut scire posset unusquisq́, quid agere aut credere debeat, alia indicerentur Comitia, mox post festū S. Martini Spirę habenda, propter quæ, ut eo efficacius salubriusq́ in illis agi ac decerni posset, unusquisq́ Principum ac Statuum Imperij, doctis in sua ditione uiris id curę & negocij committeret: ut ex Lutheri libris alijsq́ nouis doctrinis, bonum à malo seligerent, ne bonum cum malo pariter supprimeretur, atq́ etiam grauamina Germanicæ Nationis, quę inferuntur ei tum à Sede Romana, tum ab Ecclesiasticis Germaniæ, quàm diligentissime expenderent, atq́ ad tolerabilem modum redigerent. Cumq́ instructio Cæsaris, quam Oratori suo Ioanni Hannardo inter Secretarios suos supremo, ad Principes & Status perferendam tradiderat, instanter deposceret, ut Edictum Vuormaciense, quod cōsensu omniū cōmuni promulgatum fuerat, efficaciter demandaretur executioni, factisq́ approbaretur, non solū uerbis: Additū est in Decreto Nurenbergensi, ut omnes Principes ac Status Imperij, Edictū illud, quātū eis possibile sit, exequerentur, eiq́ & obedirent & conformarent sese. Pręterea de ope Regi Vngariæ contra Turcas ferenda, cum summa & ineuitabilis posceret necessitas, ut Turcæ conatibus in tempore, & quàm primum potenti manu resisteretur: decretum fuit, ut iuxta notulam cōtributionis generalis, unusquisq́ Principum & Statuum, cum quoq́ articulū summa deliberatione expenderet, ut de eo pariter concludi ac efficaciter in proxime futuris Comitijs Spiræ decerni possit. Dum uero Nurenbergæ consisterent Principes & Status Imperij, grauis & periculosa facta est in Germania Nobilium coniuratio, autore Francisco de Sicking, quem ad res nouas impellebāt seditiosis suggestionibus Apostatæ, præsertim Oecolāpadius & Bucerus, Monachi uxorati & excucullati, ut sub Euāgelij defensandi prętextu, Ecclesiasticorū principatus & bona occuparet. Indixit itaq́ bellum Archiepiscopo Treuerēsi, sed ita, ut mox post missas ad eum literas hostiles, armato exercitu subsequeretur, atq́ unum ex oppidis eius inuaderet, quo capto, protinus ad mœnia Treueris, ciuitatis Metropolitanæ, exercitum recta duxit & admouit. Et nisi Archiepiscopus ipse opportunè in ea tum urbe fuisset, & sua industria (ut erat uir prudens, ac laborum tolerans) omnes illi aditus præclusisset, actum fuisset, non modo de ciuitate illa: uerum etiam de toto illo Archiepiscopatu: immo de omnibus (ut multorum

Cōiuratio Nobilium per Franciscum de Sicking.

Obsidio Treueris.

torum erat metus) Episcopatibus Collegijsque & Monasterijs Germaniæ. Nam ex urbis illius direptione, totus eius exercitus ditari potuisset, ac mox innumera seditiosorum turba, ad illius famę odorem se illi coniunctura fuisset: haud secus, atque solent corui & uultures ad cæsa congregari cadauera. Cæterum ubi primus irrumpentis impetus est fortiter ab Archiepiscopo repressus, additus est obsessis animus & propugnandi alacritas, ut nulla deinceps obsidentibus esset spes urbis potiundę. Intra paucos itaque dies, dum frustra obsideret urbem, & uicinorum Principum auxilia metueret Franciscus, obsidionē soluit, exercitumque inglorius dimisit. Archiepiscopus uero, cū fœdus inijsset cum Duce Bauarię Ludouico, Comite Palatino Rheni, Principe Electore, & cū Principe Philippo Lantgrauio Hassiæ, quorum uterque non cōtemnendis pollebat uiribus opibusque, & cæteris ad bellum necessarijs rebus: ut eam ulcisceretur iniuriam, opem illorum implorauit. Tres itaque Principes isti, coniunctis in unum uiribus, primum profecti sunt per Francofordiam, urbem Imperialem (quæ super Mogonum fluuium pontem habet lapideum, operose constructum) aduersus Hartmannum à Croneberg. Cuius munitissima arx, in ædito colle sita, cum subiecto oppido eiusdem nominis, nempe Crōneberg, non multum ultra Germanicū miliare unum, à Francofordia distabat. Is enim Hartmannus, uir pulcher, fortisque & opibus florens, quum literis libellisque Luthero illectus in sectā, sanguine item & familiaritate Frāncisco cōiunctus, aduersus Archiepiscopū Treuerēsem palā auxilia tus illi fuisset: dignus uisus est, qui primus daret pœnas. Verum ubi uidit Principes illos magno cum apparatu belli, cum curribus & equitibus peditatuque, & magnis Bombardis aduentare, relicto in arce ualido pręsidio, clam aufugit. Principes igitur admotis machinis & Bombardis, cœperunt horribili fragore ferreos globos eiaculari è Bombardis magnis & oblongis, quibus ualidissime quatiebantur & muri & petræ: adeo, ut sonitus ille etiam Francofordiæ in ædibus ciuium exaudiretur. Obsessi autem, uidentes se neque uiribus resistere, nec uim fragoris & oppugnationis diu sustinere posse, pacti uitam, tradiderunt arcem, qua tradita, incolumes dimissi sunt. Per eum ergo modum pulcherrima est exutus possessione bonorū auitorum Hartmannus ille, quam Hassiæ Lantgrauius in hodiernum usque diem obtinet. Cæterum ijdem tres Principes impetum belli conuersuri erant in Cardinalem & Archiepiscopum Moguntinum, non quod ille ullam bello causam per sese dedisset: sed quod Nobiles nonnulli, qui officiales & stipendiarij eius erant, Franciscum adiuuissent contra Treuerensem. Ne tamen

Oppressus bello & arce sua exutus Hartmannus à Croneberg.

Tractatus de pace Triū Principum, cū Cardinale Mogūtino

men temere bellum ei inferri uideretur, conuentum est utrinq;,ut Francofordiæ prius res per colloquium discuteretur. In quo sane tractatu,excusata quidem fuit etiam ab aduersarijs ipsius Cardinalis persona,tanquam per sese innocens ab omni culpa. Verum incusati fuerunt Nobiles aliquot:utpote Frobenus ab Hutten,Curiæ Archiepiscopalis Pręfectus. Casparus Lerchus Marescalcus,& quidam alij. Quin etiam de Capitulo Maioris Ecclesiæ Moguntinæ nonnulli Canonici habebantur suspecti,quod consilio & auxilio Franciscum illum adiuuissent. Nisi igitur Cardinalis & Archiepiscopus Moguntinus reos illos dederet,trium Principum arbitrio puniendos,fore dicebant,ut ei bellum inferretur. Dum autem super ea re consultaret Cardinalis & Franciscus,qui nondum profligatus, sed adhuc potens erat, magna polliceretur auxilia:Quemadmodum & alij Nobiles,atq; etiam frater eius Germanus,Dominus IOACHIM,Marchio Brandeburgensis,Princeps Elector &c. Qui omnes suadebant, bellum potius suscipiendum esse, quàm faciendum iuxta uoluntatem illorum trium Principum:ipse Cardinalis,qui pacē maxime amabat,ut humani sanguinis effusionem præcaueret,maluit uel innocens pecuniaria pœna mulctari, quam bello experiri fortunam. Conuentum est igitur post uarias interloquutiones,ut propter damna,per Franciscum auxilatoresq; eius Treuerēsi Archiepiscopo illata,Cardinalis numeraret XXV. Milia aureorum,Nobilesq; eius & ueniam peterent,de auxilio iam pręstito,& bona fide promitterent, se de cętero nullum Francisco aduersus Treuerensem, consilium auxiliumue præstituros.Quod cum recusarent facere illi,relicti sunt arbitrio suo.Cęterum Cardinalis non poterat eos cōtra pacis pacta retinere apud se. Alij uero Principes habuerunt illos pro hostibus.Itaq; Lantgrauius Hassiæ in itinere,quo domum reuertebatur, ui occupauit arces & oppida Domini Frobeni ab Hutten,Equitis Aurati,Magistri Curię Moguntinensis:uiri alioqui prudentissimi,ac magnæ tum autoritatis, tum opulentiæ: Qui postea in tumultu rusticorum,multa enituit uirtute,ac bona sua recuperauit.Instabat autem iam hyems,quę sua asperitate prohibebat,uel castra metari in cāpo, uel obsidere arces aut oppida. Tres itaq; Principes aduersus Franciscum confœderati,dimisso exercitu,domum redierūt,ut primo Vere rursus in arma conuenirent. Fauerat gratiose Francisco Princeps Elector,Palatinus Rheni,multis retro annis: Atq; etiam interposuit se, uelut sequestrum & arbitrum pacis, inter Archiepiscopum Treuerensem, & Franciscum illum. Verum ubi uidit Franciscum æquas pacis conditiones recusare, suisq; uiribus auxilijsq; nobilium confidere plus

æquo

æquo,relicto eo,cœpit adiutare partes Archiepiscopi. Cœpit igitur inde labare fortuna Francisci,qui ad eam usque diem multis successibus bellicis clarus habebatur. Nam grauissima intulerat damna Hassiæ Lantgrauio, dum puer esset ille,patre adhuc infans orbatus: & urbem Metensem obsidens, florentissimam ciuitatem ad dispẽdiosas pacis conditiones coẽgerat,multisque alijs formidabilis extiterat. De quo scripserat occulte ad Vlricum Huttenum suum Lutherus, se plus confidentiæ erga illum gerere,maioremque in eo spem habere, quàm habeat in ullo sub cœlo Principe. Dolens ergo Lutherus Francisci aliorumque Nobilium,qui maxime Euangelici dicebantur,casum:nactus ex Decreto Nurenbergensi cauillandi occasionem,furiosissimis conuitijs in Principes,uindictæ libidine,debacchatus est.Etenim ædidit libellum Teuthonicum,cui hunc in frõtispicio dedit titulum. Duo Cæsarea mandata,discordia & contraria ad Lutherum spectantia.Intus uero in libello præmisit Epistolam ad omnes Christianos Germaniæ,& eã usque adeo atrocẽ,ut in modum rabidi canis,irasci ac lethaliter(si Deus permisisset)mordere uideretur. Post quam,ceu præfationem quandam, subiunxit Edictum Vuormaciense, cui mox adiunxit Mandatum Nurenbergense, quod scriptum fuit ad Comites à Mansfelt. Ad cuius finem rursus euomuit in Principes, quicquid in præfatione reliquum iræ suæ fecerat. Ait igitur in præfatione. Hæc Duo Imperialia Mandata imprimi curaui, ex magna compassione super nos miseros Germanos, si forte Deus per hoc Principes quosdam & alios tangere dignetur,ut palpare ac sentire possint(non enim opus est uidere, porci & asini uidere possent) quàm cæcè ac obstinate agant. Turpe quidem est, Cæsarem & Principes manifeste mendacijs niti:at turpius est, eos simul ac semel contraria ædere mandata,sicut hic uides, ubi præcipitur, ut mecum agatur iuxta Edictum Vuormaciense:contrarium nihilominus mandatum recipiatur,ut in futuro Conuentu Spirensi primũ tractetur,quidnam boni & mali sit in doctrina mea. Hos certe oportet esse ebrios ac uæsanos Principes. Et infra. Boni Principes(inquit)& domini, uos nimium festinatis mecũ, homine paupere et unico,ad mortem: & ubi hoc factum fuerit, iam uicistis. Si autem haberetis aures,quæ audirẽt, aliquid rari uobis dicturus essẽ. Quid si Lutheri uita apud Deum tanti æstimetur,ut nisi uiueret, nullus uestrum uitæ aut dominij sui certus foret, eiusque mors omnium uestrũ calamitas fieret? non iocandum est cum Deo. Pergite modo alacriter, occidite & exurite,ego non cedam,si Deus uult:hic sum,& uos perquam amice rogo,cum occideritis me, ne me suscitetis iterum,ac denuo occidatis;

Gesta Francisci de Sicking.

Seditiosa scripta Luthe. in Principes.

Luth. cõtra duo Mandata Imperialia.

datis. Deus dedit mihi, ut uideo, negocium non cum rationalibus hominibus, sed Germanicæ bestiæ debent me occidere, si dignus sim, perinde ac si lupi aut porci me dilaniarēt. Item. Et si occiderint me, talem facturi sunt necem, quam nec ipsi, nec filij eorum, superare poterunt. De quo eos mallem pręmonitos, et certe eis non opto, sed nihil prodest. Deus excęcauit & obstinauit eos. Et rursus. Vere uere pręmanibus est infortunium quoddam, & ira Dei inualescit, quam uos non effugietis, si sic perrexeritis. Quid uultis boni Domini? Deus uobis nimis prudēs est, statim effecerit uos stultos. Nimis itē potēs est, statim uos interfecerit. Pars una eius Dicterij dicitur. Deposuit potentes de sede. Hoc & uobis nunc dictum sit, boni domini, si non attenderitis. Hęc ille in sua præfatione. In peroratione

Cōuitia in Principes.

uero adhuc uehementius seditiosiusq́ in illos inuectus est. In fine (inquit) oro omnes pios Christianos, dignētur simul precari Deū pro eiusmodi miseris & excæcatis Principibus, quibus nos Deus tribulauit in magna procul dubio ira: Ne sequamur eos, ad proficiscendum aut ad contribuendum contra Turcas. Quandoquidem Turca decies & prudentior & probior est Principibus nostris, Quid huiusmodi fatuis contra Turcā prospere succedat, qui Deum tam alte tentant & blasphemant? Hic enim uides, ut miser mortalis

Cōuitium in Cæsarē.

uermium seu tarniorum saccus, Imperator, qui uitę suę nec uno ictu oculi certus est, impudenter se iactitat uerum et supremum Catholicæ fidei defensorem. Et infra. De his conqueror ex imo corde cunctis probis Christianis, ut mecum commiserenatur super eiusmodi stolidos, fatuos, insanos, furiosos & amentes Moriones. Aliquis decies potius mortuus esse deberet, quam tales blasphemias & contumelias Diuinæ Maiestatis audire. Immo promeritū est pręmiū, quod persequuntur uerbum Dei: ideo debent sic palpabili cæcitate puniri ac impingere. Deus nos ab ipsis liberet, aliosq́ nobis ex gratia det Regentes Amē. Hæc est irati Lutheri conclusio. Lutheranis

Decretum ciuitatum Lutheranarum Spirę.

aūt ciuitabus non adeo displicebat Nurenbergense Decretū. Nam cum multos haberent Concionatores disertos, linguarumq́ peritos, sperabant, ubi res in examen deduceretur, eos scripturis prævalituros esse. Mense igitur Iulio congregati Spiræ Oratores Imperialium ciuitatum, quorum magna pars Lutheranæ erat sectę: Decretum illum explanando, sic inter sese decreuerunt, ut liberæ ac Imperiales ciuitates: eę præsertim, quæ apud se haberent sacræ scripturę honestas, doctas, expertas ac intelligētes personas, ipsis summa diligentia cōmittant, ut super punctis & articulis, nostram sanctam fidem Christianā tangentibus: & ijs præcipue, qui summe ad malū intellectū disputabiles sunt: fideliter ac cū diligētia cōsidentes debite

debite perpendant, suamq́ consultationem in scriptis offerant Senatui, qui eam suis Oratoribus ad futurum conuētum Imperialem destinandis tradat, ubi omnibus omnium ciuitatum consultationibus in unum collatis, una ex omnibus communis fiat consultatio, qua ibi utantur. Hinc operosa scripturientium Apostatarum diligētia, suas in urbibus passim iactabat lucubrationes, per quas uincendi essent Papistæ indocti. Interim tamen & Principes, iuxta Decreti tenorē, suis Theologis præcipiebant, ut Luthericos libros diligenter examinarent. Hinc illi Quingenti articuli, quos Ioannes Cochlæus ex 36. sermonibus Lutheri excerptos confutauit, ut breui opusculo illo Principibus indicaret, quanta foret damnabilium articulorū sylua, si ex omnibus Lutheri scriptis, rigido examine, in unū uolumen colligi deberēt: Cum tantus numerus eorū, ex paucis breuibusq́; & popularibus sermonibus collectus sit, & iuste reprobatus. At uero Imperator CAROLVS, in Hispanijs tunc degens, ubi accepisset Decreti Nurenbergensis exemplar, suoq́ consilio prudentissimo cuncta mature ac diligenter expendisset: mox rescripsit Principibus & Statibus Imperij Epistolam, bene quidem longam: sed multo acerrimam, grauitatisq́; & autoritatis plenissimam. Qua non modo Decreti formam reprobauit & reiecit, uerum etiam conuentum Spirę habendum, modumq́; tractandi, seuerissime inhibuit. Sic enim inter cætera ibi ait.

Cumq́ nos in proximis Vuormacię habitis Comitijs, in Principum Electorum aliorumq́ Principum, & omnium Ordinum sacri Romani Imperij, generali congregatione, unanimi illorum consilio, scitu et consensu, Lutheranam doctrinam ac hallucinationem, uelut hæreticam, malignam ac uenenosam, sub magnis grauibusq́; mulctis & pœnis, publice denunciari ac interdici, omnesq́ præterea scripturas librosq́ Luthericos, postea quam à Sanctitate Apostolica iure ac ordine Christiano legitime reprobati ac dānati fuissent, deleri atq́ comburi curauimus: Vos & cōmunes Status in nouissimis Nurenbergæ actis Comitijs, solum propter iniuriosos & conuitiosos Lutheri libellos, indecorasq́; Impressiones & picturas, ordinationē proposuistis atq́ dedistis, eam unicuiq́, quantum ei obseruare possibile sit, imposuistis: Quasi nos in priorib. nostris Mandatis & Edictis aliquid noui, onerosi, aut iniqui proposuerimus ac constituerimus, & non facilius ęquiusq́ foret, in prioribus antiquis, laudabilibus Catholicisq́ ritibus & ordinationibus permanere, quàm ita alienos ac inauditos abusus acceptare ac tenere. Et infra. Quod autem uos & Status pariter, tanquam pro uobis ipsis proposuistis, ac decreuistis ad proxime futurum diem S. Martini,

Epistola Caroli Imp. ad Principes cōtra Decretum Nurenbergense.

Martini,in nostra & Imperij urbe Spira, generalem ac uniuersalem Germanicæ Nationis conuentum celebrare, atq; in eo uias, media,et ordinationes cōsyderare ac proponere,qualiter,quibusq; modis & formis,cum cultu diuino,alijsq; Ecclesiasticis officijs & Ordinationibus,constitutionibusq; & consuetudinibus agendum seruandumq; sit,usq; ad futurum generale Concilium: Vt interea periti sacrarum literarum, aliæq; eruditæ personæ, quicquid fidei non consonum, sed contrarium uideatur, in scriptis comprehendant, dubiaq; & alia pro uiribus determinent. Talia nos neq; possumus neq; uolumus ullo pacto uel admittere uel permittere, Sed sicut nos,tanquam defensorem ac Protectorem Sedis Apostolicæ, in primis decet ac conuenit, maxime præcauere, ne Dei omnipotentis ac sanctitatis Apostolicæ iram & indignationem per hoc in nos concitemus. Quanta enim iniuria, contumeliaq; & dedecus sanctæ, diuinæ ac Catholicæ Ecclesiæ irrogaretur, si pius Dei timor & obediētia eo modo læderetur ac minueretur,ut Germanica Natio sola,quæ hactenus timoratissima iudicata est: quæ & Catholicæ Ecclesiæ mandata,constitutionesq; obedienter continue obseruauit,tale quid præsumeret ac moliretur, quod omnes alij Principes Christiani, simul cum ipso Papa, neq; incipere neq; intendere auderent:ut diuinas ac laudabiles Catholicas ordinationes,consuetudines, constitutiones ac ritus,qui tot annis hactenus in tota Christianitate,in solatium omnium fidelium animarum & hominum,perfecte ac sine contradictione obseruati sunt, rejceret ac aboleret: A quibus sane nullus unquam recessit,quem iustū Dei iudicium ob hoc non grauiter punierit. Quamuis inhumanus & impius Lutherus illis presumat solus obsistere,ac dulci suo ueneno, quantum queat,inficere,atq; in anima & corpore perdere mortales,seq; per suam astutam malitiam coram hominibus magnum & conspicuum reddere. Et rursus. Cum igitur nos (inquit) ex supramemoratis alijsq; bene fundatis rationibus, eiusmodi uestram & communium Statuum intentionem,actionemq; uelut iniquam cognoscamus,comperiamusq;, nisi id in tempore præueniremus ac prospiceremus,quantū damni, abusionum, turbationum, seditionumq; in uniuersa Christianitate, præsertim uero in Germanica Natione,inde sequi posit: petimus à uobis,& iniūgimus uobis, sub iuramento,quo uos nobis ac sacro Imperio estis obstricti, & sub uitando crimine læsæ Maiestatis: sub nostro & Imperij Banno ac Rebanno: sub priuatione item ac destitutione omnium gratiarum ac priuilegiorum,quæ ab Antecessoribus nostris Romanis Imperatoribus ac Regibus,à nobis quoq; & sacro Imperio obtinuistis:

Inhibitio Dietæ Spirensis.

Grauissima prohibitio.

Ad

Ad hęc,sub pœnis,in nostro Imperiali Edicto propter hoc Vuormaciæ ædito,contentis:Ex Imperiali potestate serio mandantes,ut uos ab illo nostro Mandato & Edicto nulla uia aut forma discedatis,nihilq́ contra illud agatis aut faciatis, sed illud, quantũ possibile ad uos spectat & attinet,omnino ac simpliciter obseruetis & exequamini:Præsertim uero in prædicta Statuum intentione,de Concilio alijsq́ disputationibus,declarationibus & interpretationibus, quæ Catholicã fidem concernunt,nequid ullo pacto,absq́ Apostolicę Sanctitatis nostraq́ aut Generalis Concilij autoritate, ordinatione ac admissione, attentetis, agatis, aut peragatis:sed id totũ in proximũ generale Conciliũ,quod sanctissimi Patris nostri Papę autoritate et consensu,ut dictũ est supra,indici debet ac indicetur, differatis, atq́ in his omnibus uos exhibeatis obedientes: Quemadmodum iuxta conscientiam obligationemq́ uestram, Deo Omnipotenti,Sanctæ Catholicæ Ecclesiæ,Apostolicæ Sanctitati & nobis,tanquam uestris,à diuina prouidentia prærordinatis,Superioribus capitibusq́ facere tenemini,et quàm charum uobis est,nostram & Imperij grauem indignationem ac supradictas mulctas & pœnas euitare.Hæc serio dicta uolumus. Data in urbe nostra Burgis in Castilia.X V.Die Iulij,Anno &c.XXIIII. Imperij nostri Romani Sexto.Hæc Cæsar Teuthonice.

Cum autem dissoluto Conuentu Imperiali Nurenbergę,Legatus Apostolicus ob securitatem cũ Sereniss. Principe et infante Hispaniæ,Austriæ Archiduce &c. FERDINANDO, fratre & locum tenente Cæsaris,inde abijsset Stutgardiam,ibi ambo communicatis consilijs,particularẽ quorundam Principum Conuentum Ratisponæ celebrandum instituerunt ad certum diem,nempe Natalem Ioannis Baptistæ. Conuenerunt itaq́ illuc die pręfixo: personaliter quidem Cardinalis Campegius, Legatus de Latere, cum Archiduce & locum tenente pręd icto.Item Matthæus Cardinalis et Archiepiscopus Saltzburgensis,Duces utriusq́ Bauarię Illustriss. Principes, Vuihelmus et Ludouicus:Bernardus Episcopus Tridentinus, Ioannes Administrator Ecclesiæ Ratisponensis: Natalibus Palatinus Rheni,& Dux Bauariæ,Per Oratores uero & Consiliarios suos, pleno mandato instructos,comparuerunt hi Episcopi. Vuigandus Bambergensis, Georgius Spirensis, Vuilhelmus Argentinensis,Christophorus Augustensis,Hugo Constantiensis,Christophorus Basiliensis, Philippus Frisingensis,Sebastianus Brixinensis, & Ernestus Administrator Patauiensis,supradictorum Ducum,Vuilhelmi & Ludouici frater Germanus. Hi sane omnes pio fidei Catholicæ zelo accensi,ut Lutheranæ factioni Dieta particularis Ratisponæ.

Martini,in nostra & Imperij urbe Spira, generalem ac uniuersalem Germanicæ Nationis conuentum celebrare, atq; in eo uias, media,et ordinationes cõsyderare ac proponere,qualiter,quibusq; modis & formis,cum cultu diuino,alijsq; Ecclesiasticis officijs & Ordinationibus,constitutionibusq; & consuetudinibus agendum seruandumq; sit,usq; ad futurum generale Concilium: Vt interea periti sacrarum literarum, aliæq; eruditæ personæ, quicquid fidei non consonum, sed contrarium uideatur, in scriptis compræhendant, dubiaq; & alia pro uiribus determinent. Talia nos neq; possumus neq; uolumus ullo pacto uel admittere uel permittere, Sed sicut nos,tanquam defensorem ac Protectorem Sedis Apostolicæ, in primis decet ac conuenit, maxime præcauere, ne Dei omnipotentis ac sanctitatis Apostolicæ iram & indignationem per hoc in nos concitemus. Quanta enim iniuria, contumeliaq; & dedecus sanctæ, diuinæ ac Catholicæ Ecclesiæ irrogaretur, si pius Dei timor & obediētia eo modo læderetur ac minueretur,ut Germanica Natio sola,quæ hactenus timoratissima iudicata est: quæ & Catholicæ Ecclesiæ mandata,constitutionesq; obedienter continue obseruauit,tale quid præsumeret ac moliretur, quod omnes alij Principes Christiani, simul cum ipso Papa, neq; incipere neq; intendere auderent: ut diuinas ac laudabiles Catholicas ordinationes,consuetudines, constitutiones ac ritus,qui tot annis hactenus in tota Christianitate,in solatium omnium fidelium animarum & hominum,perfecte ac sine contradictione obseruati sunt, reijceret ac aboleret: A quibus sane nullus unquam recessit,quem iustū Dei iudicium ob hoc non grauiter punierit. Quamuis inhumanus & impius Lutherus illis præsumat solus obsistere,ac dulci suo ueneno, quantum queat,inficere,atq; in anima & corpore perdere mortales,seq; per suam astutam malitiam coram hominibus magnum & conspicuum reddere. Et rursus. Cum igitur nos (inquit) ex supramemoratis alijsq; bene fundatis rationibus, eiusmodi uestram & communium Statuum intentionem,actionemq; uelut iniquam cognoscamus,comperiamusq;, nisi id in tempore præueniremus ac prospiceremus,quantū damni,abusionum, turbationum, seditionumq; in uniuersa Christianitate, præsertim uero in Germanica Natione,inde sequi posset: petimus à uobis,& iniūgimus uobis,sub iuramento,quo uos nobis ac sacro Imperio estis obstricti, & sub uitando crimine læsæ Maiestatis: sub nostro & Imperij Banno ac Rebanno: sub priuatione item ac destitutione omnium gratiarum ac priuilegiorum,quæ ab Antecessoribus nostris Romanis Imperatoribus ac Regibus,à nobis quoq; & sacro Imperio obtinuistis:

Inhibitio Dietæ Spirensis.

Grauissima prohibitio.

Ad

Ad hęc, sub pœnis, in nostro Imperiali Edicto propter hoc Vuormaciæ ædito, contentis: Ex Imperiali potestate serio mandantes, ut uos ab illo nostro Mandato & Edicto nulla uia aut forma discedatis, nihilq; contra illud agatis aut faciatis, sed illud, quantũ possibile ad uos spectat & attinet, omnino ac simpliciter obseruetis & exequamini: Præsertim uero in prædicta Statuum intentione, de Concilio alijsq; disputationibus, declarationibus & interpretationibus, quæ Catholicã fidem concernunt, nequid ullo pacto, absq; Apostolicę Sanctitatis nostraq; aut Generalis Concilij autoritate, ordinatione ac admisione, attentetis, agatis, aut peragatis: sed id totũ in proximũ generale Conciliũ, quod sanctissimi Patris nostri Papę autoritate et consensu, ut dictũ est supra, indici debet ac indicetur, differatis, atq; in his omnibus uos exhibeatis obedientes: Quemadmodum iuxta conscientiam obligationemq; uestram, Deo Omnipotenti, Sanctæ Catholicæ Ecclesiæ, Apostolicæ Sanctitati & nobis, tanquam uestris, à diuina prouidentia præordinatis, Superioribus capitibusq; facere tenemini, et quàm charum uobis est, nostram & Imperij grauem indignationem ac supradictas mulctas & pœnas euitare. Hæc serio dicta uolumus. Data in urbe nostra Burgis in Castilia. X V. Die Iulij, Anno &c. XXIIII. Imperij nostri Romani Sexto. Hæc Cæsar Teuthonicè.

Cum autem dissoluto Conuentu Imperiali Nurenbergę, Legatus Apostolicus ob securitatem cũ Sereniss. Principe et infante Hispaniæ, Austriæ Archiduce &c. FERDINANDO, fratre & locum tenente Cæsaris, inde abijsset Stutgardiam, ibi ambo communicatis consilijs, particularẽ quorundam Principum Conuentum Ratisponæ celebrandum instituerunt ad certum diem, nempe Natalem Ioannis Baptistæ. Conuenerunt itaq; illuc die pręfixo: personaliter quidem Cardinalis Campegius, Legatus de Latere, cum Archiduce & locum tenente pręd1cto. Item Matthæus Cardinalis et Archiepiscopus Saltzburgensis, Duces utriusq; Bauarię Illustriss. Principes, Vuihelmus et Ludouicus: Bernardus Episcopus Tridentinus, Ioannes Administrator Ecclesiæ Ratisponensis: Natalibus Palatinus Rheni, & Dux Bauariæ, Per Oratores uero & Consiliarios suos, pleno mandato instructos, comparuerunt hi Episcopi. Vuigandus Bambergensis, Georgius Spirensis, Vuilhelmus Argentinensis, Christophorus Augustensis, Hugo Constantiensis, Christophorus Basiliensis, Philippus Frisingensis, Sebastianus Brixinensis, & Ernestus Administrator Patauiensis, supradictorum Ducum, Vuilhelmi & Ludouici frater Germanus. Hi sane omnes pio fidei Catholicæ zelo accensi, ut Lutheranæ fa-

Dieta particularis Ratisponæ.

ctioni efficacius resistere posint, ultronea cõfoederatione sese constrinxerunt atq; etiam corroborauerunt. Antequam igitur acre illud Cæsaris Rescriptum in Germaniam uenisset, immo & antequàm factũ fuisset, Principes isti ultro concluserunt ac decreuerũt, ante omnia, ut Cæsaris Edicto Vuormaciensi obediretur. Deinde, ut Euangelium interpretaretur iuxta eorum, qui ab Ecclesia probati & recepti sunt, expositionem patrum: Vt cõcionari nemini liceat in Ecclesia, nisi ei qui ab Ordinario loci, aut eius Vicario seu Officiali, examinatus prius sit et admissus: Vt in sacratißima Missa Sacramentorumq; administratione, & uniuersaliter in Catholicæ Ecclesiæ Ceremonijs, Ieiunijs, Orationibus, oblationibus, cæterisq; ritibus antiquis, nihil immutetur: Vt sacerdotũ Monasticorumq; illicita coniugia prohibeantur & puniantur, Vt Typographi nihil excudant, nisi rite prius examinatum ac probatum. Atq; inter alia multa, insigni prouidentia & seueritate constituerunt, ut filij subditorum suorum, qui Vuittenbergæ literis operam darent, intra tres Menses inde auocarentur, & studendi gratia illuc non redirẽt, sub poena amißionis omnium beneficiorum & hæreditatum: Nec ad ullum deinceps beneficium Ecclesiasticum, in terris suis ullum Vuittenbergæ Studentem admitterent, neq; in Gymnasijs suis ulli lectioni præficerent. Item, Ne quis Lutheranum, quem aliquis eorum ob excessus & demerita proscripsit, in terris suis recipiat: sed proscriptus ab uno, ab omnibus habeatur proscriptus. Denicq;, ut si quis eorum ob ista ullam à subditis suis rebellionem aut seditionem pateretur, reliqui ei forent auxilio & consilio.

Decretum Ratisponense Catholicum.

Legatus præterea Apostolicus, cum intelligeret Laicorum animos grauiter offendi improbis Clericorum abusibus & perditis moribus, hæresimq; Lutheranam non paruam inde habuisse occasionem: egit cum Principibus illis, ut ex Consiliarijs suis delectu quodam deputarent uiros expertos, qui articulatim consignarent excessus & defectus, scandala item et abusus Clericorum Germaniæ. Ipse quoq; ex suis in eum delectum deputauit Ioannem Cochlæum, quo & interprete utebatur in ijs, quæ Germanice proponebantur. Insignem itaq; ex oblatis per Delectum articulis, fecit ac promulgauit Cõstitutionẽ, qua remoueret abusus, uitãque reformaret Clericorum, q̃ & reliqui Principes gratã ratamq; habuere.

Cõstitutio Legati, pro reformatione Cleri.

Dux insuper Saxoniæ Georgius, Princeps per omnia Catholicus, cum accepisset Mandatum Cæsaris signatum, simul cum Edicto Vuormaciensi, publicauit utrunq; per omnem ditionem suam: seuerißime præcipiens cunctis subditis suis, ut Cæsaris Edicto & Mandato in omnibus punctis & articulis parerent: atq; etiam acerrime

Edictum Ducis Saxoniæ Georgij.

acerrime comminans, se omnem ibi transgresionem ulturum esse. Est enim Princeps, non modo pius & religiosus, uerumetiam Cæsaris & amantissimus pariter & obseruantissimus, Exemplo gloriosæ memoriæ Patris sui, Ducis Saxoniæ ALBERTI, quo non alius fuit Maximiliano Cæsari, huius Cæsaris auo, in bellis aut utilior aut fidelior: maxime in prima illius iuuenta, quando filio suo unigenito, Principi Phillippo, Imperatoris nostri parenti, adhuc paruulo armis recuperaret prouincias auitas, quas Francorum Rex, mortuo clarissimo ac bellicosissimo Principe CAROLO, Duce Burgundiæ, materno eius auo, Cæsarisque nostri Proauo, inique occupauerat: priusquam nuptias cum filia eius unica, MARIA celebrasset Maximilianus ille, Friderici III. Imp. filius. Dux Saxoniæ Albertus.

Cæterum soluto Conuentu Ratisponensi, frater Cæsaris, Princeps Ferdinandus, & Legatus Apostolicus, per Danubium secundo flumine descenderunt inde in Austriam: Viennæ aliquandiu residentes, ubi Princeps longe ultra iuueniles annos maturus & seuerus, disertus item et ingeniosus, fratris sui, Cæsaris, Edictum quàm animosissime est exequutus: In duobus præsertim hæreticis, Iacobo Peregrino, presbytero Patauiēsis Diœcesis, & Casparo Taubero, ciue Viēnensi: Quorum utrunque de hæresi Lutherana suspectum, conuictum et confessum, ac legitimo iuris processu condemnatum, per uiros eruditos, tum Theologos tum Iureconsultos, ad reuocationem & pœnitentiam clementer induxit. Vbi uero ciuis ille in hæresim, quam publice abiurauerat, recidisset, ultimo affectus est supplicio. His enim uerbis reuocationem suam ipse Teuthonice concluserat. Executio Edicti in hæreticos Viennæ.

Cum igitur ego, Casparus Tauber, aliquos libros à damnato hæretico Martino Luthero æditos, contra Imperiale Edictum, & cōtra Clementissimū Principis mei Domini Ferdinandi mandatū retinuerim, atque etiam proprios ipse tractatus perscripserim, & in ijsce multas iniurias & scandala, multiplicesque hæreses & errores damnatos complexus fuerim: Quibus & ego & alij Christi fideles, sub Euangelij colore, ab omni obedientia, tum diuina tum alia, ad omnis generis mala & temeritates, contra Deum animarumque nostrarum salutem seducti fuimus: uoueo & promitto, me de cætero, quo ad uixero, eiusmodi damnatos libros, seu magnos seu paruos, nunquā lecturum aut retenturū, nec supradictos errores, omnesque damnatas hæreses prædicaturum, disseminaturum, defensurum aut asserturum esse. Si uero ista transgressus fuero, tunc iuxta formam iuris, ego à sæculari potestate, tanquam conuictus hæreticus, puniar. Hoc totum confiteor in conspectu Ecclesiæ Reuocatio Caspari Tauberi.

Luth.cõtra Mercatores. his literis, quas ego manu propria subscripsi. Lutherus autem, ut alia quoque ratione plebẽ et sibi conciliaret, & Principibus infensam redderet, scripsit Teuthonice libellũ, De negociatione & usura. In quo sane, permulta recensuit grauamina Germaniæ à nimia Mercatorum auaritia, ut uideretur plebi & patriæ amantissimus, & publicæ utilitatis erga populum communem studiosissimus: Sed eo tendebat popularis auræ captator, & seditionum machinator nequissimus, quo plebem egenam fortius in Principes, propter Mercatorum grauamina, tanquam in socios furum & lucrorum iniquorum participes, concitaret. Sic enim ibi inter multa alia decernit. Reges (inquit) & Principes deberent hic attendere, & secundum ius strictum talia prohibere. Sed audio eos habere ibi & caput & partem. Atque euenit iuxta dictum Esaiæ 1. Principes tui facti sunt socij furum. Interim uero fures, qui florenum unum aut dimidium furati fuerint, suspendunt, & negociantur cum illis, qui totum mundum spoliant, & plus furantur, quàm omnes alij: Vt uerbum illud permaneat uerum. Magni fures, paruos fures suspendunt: Et sicut Romanus Senator Cato dicebat. Priuati fures iacent in turribus & carceribus: Publici uero fures incedunt in auro & serico. Quid autem Deus ad hæc tandem dicet? Ipse faciet sicut per Ezechielem dicit. Principes et Mercatores, unum furem cum altero conflabit in unum, sicut plumbũ & æs: Quemadmodum comburitur urbs aliqua, ut neque Principes neque Mercatores amplius sint, Sicut timeo, iam ante fores esse, &c. Rursus ubi alia ei daretur occasio, quantumuis impudens leuisque & inhonesta, alium ædidit libellum Teuthonicũ, Cui iste erat titulus. Factum quoddam, quomodo Deus quandam honestam Monialem eripuit: Cum epistola quadam M. Lutheri ad Comites à Mansfelt. Contigerat sane in oppido illorum Comitum, cui nomẽ est Isleben, ubi admodum insigne erat sacrarum uirginum Monasterium, ut quædam Florentina, Lutherico fermento infecta, respiceret retro in mundum, diceretque occulte uni ex cognatis suis, se nolle diutius in Monasterio degere: quia status ille naturæ conditionique suæ contrarius esset. Illa rem ad Abbatissam detulit: Abbatissa uero multis admonitionibus eam erudiens, cum nihil proficeret, posuit eam captiuam. Cum uero altera, quæ captiuæ curam agebat, semel ianuæ claudendæ oblita fuisset, Florentina clam se proripuit e Monasterio, atque ad Lutherum confugit. Cum autem Abbatissa & uerbis & literis quereretur, illam esse periuram, profugamque ac uoti fracti ream: Lutherus ædidit libellum, quo probaret, maximum fuisse miraculum Dei, per quod illa esset ex Inferno erepta. Hæc sane sunt eius uerba,

CõtraPrincipes.

Ezech. 17.

Lut. de qua dã Moniali profuga.

Isleben patria Luth.

in Epistola præliminari ad Comites, sub quibus & ipse natus erat. Non dubito (inquit) incredulos, ubi de hac Florentina audierint, eam mirabiliter a Deo ereptã esse ex faucibus Diaboli: Quosdam, qui Monialium statum existimant bonum, dicturos esse, Diabolus iuuit eam, ut exiret: Alios, qui nec Deum, nec Diabolum multifaciunt, dicturos esse, Ecce, nunquid miraculum est, ut Monialis aliqua excurrat è Monasterio? Ita euenire oportet. Quando autẽ tumultuans quispiam spiritus peregrinationem aliquam institueret, faceretq; unum ex miraculis, de quibus Paulus ait 2. Thess. 2. Homo peccati per falsa signa & prodigia ueniet. Aut quando Diabolus sineret se cruciari aqua benedicta, & fingeret se in ea magnam pati angustiam: Quemadmodum nuper hoc anno quodam in loco factum est: hoc oporteret esse miraculum Dei. Nos autẽ, qui Euangelium iam scimus, & ueritatem agnoscimus gratia Dei: neq; debemus, neq; audemus eiusmodi miracula, quæ ad confirmandum Euangelium fiunt, illudq; promouent, sic dimittere. Et infra.

Miraculũ Luthericũ, si Monialis excurrat.

Quid facitis inquit, uos Principes & Domini, ut homines ad Deum compellatis absq; eorũ uoluntate? tamen hoc non est uestri uel officij uel potestatis ad faciendum. Ad externam probitatem compellere debetis: Sinite uota uota esse, Sinite præcepta præcepta esse: Attamen Deus ea non uult, nisi uoluntarie & cum iocunditate obseruentur. Ipse dicit, Nemo uenit ad me, nisi pater meus traxerit eum. Nonne hoc satis clarum est, Bone Deus? Patrem trahere oportet, & homo uult compellere. Quod Deus non conatur, id miser uermis uult conari, idq; per quendam alium inuitum facere, quod ipsemet facere non potest. Non uultis cogi ad Euangelium nostrũ, quare ergo nos compellitis ad uestrũ? Cum insuper omnes scholæ, tum uniuersales tum particulares, ut uocantur, per Lutheri Euangelium in Germania euacuarentur, ac fœda imminutione & solitudine sua ingens ubiq; in urbibus dedecus parerent: male audire cœperunt ob id Lutherani: Quorũ nonnulli eo dementiæ prolapsi fuerant, ut uellent, solum Hebraica Germanicaq; lingua utendum esse, eliminatis Græcis & Latinis. Quidam uero & illas contemnerẽt, afflatum sancti spiritus sibi arrogantes: Lutherus, ut eam inuidiam à se suisq; in Vniuersitates & in Monachos retruderet, scripsit Teuthonice libellum generaliter ad omnes Senatores, omnium Ciuitatũ Germaniæ, pro erigendis scholis Christianis. In quo sane libello mox à principio multis laudibus iactitat, suos conatus suamq; doctrinam ubiq; præualere & increscere, inuitis & frustra repugnantibus Tyrannis, ut omnes intelligant Dei opus esse, non Lutheri. Inter cætera enim multa uanæ

In Principes pro refugis.

Sacra scriptura, Canones, q; & leges iubet seruare uota, Quis est Lutherus, ut prohibeat?

Solitudo in scholis.

Iactãtia Lutheri de se ipso.

gloriæ uerba, sic ait. Sim ego qualiscunq;, uere tamen coram Deo cum uera conscientia gloriari possum, quod in hoc non quæ mea sunt quæro, quæ tacendo possem multo melius acquirere: sed ex corde fideliter intendo & uestrum & totius Germaniæ bonum: In quod me destinauit Deus, siue credat siue non credat quisquis uelit, idq; charitati uestræ libere ac confidenter dixerim. Quisquis obedierit mihi, is procul dubio non mihi, sed Christo obedit. Et qui mihi non obedierit, is non me, sed Christum contemnit. Ego enim scio utiq; & certus sum, quid & quorsum ego loquor aut doceo. Vnusquisq; item bene per se sentiet, si doctrinã meã recte uoluerit intueri. Et infra. Nonne præ oculis est (inquit) quod nunc intra trienniũ sic institui potest puer quispia, ut in XV. aut XVIII. ætatis suç anno plus sciat, quam hactenus omnes Vniuersitates & omnia Monasteria sciuerunt? Immo quid didicerũt hactenus in publicis Gymnasijs & Cœnobijs, quam ut fierent asini, stipites & trunci? Quispiam XX. aut XL. annis studuit, & tamen nec Latine nec Teuthonice loqui sciuit, ut taceam turpem ac sceleratam uitam, in qua nobilis iuuentus tam miserabiliter perdita est. Verum quidem est, antequam uelim Vniuersitates & Monasteria permanere, sicut hactenus fuerunt, ut non alius modus docendi ac uiuendi pro iuuentute acceptaretur: mallem omnem puerum esse mutum, ac nihil unquam discere. Seria enim intẽtio precatioq; ac petitio mea est, ut hæc Asinorum stabula, ac dæmonum Gymnasia, uel in abyssum demergantur, uel in Christianas scholas commutentur. Et post pauca. Inspiciamus (inquit) priorem miseriam nostram & tenebras, in quibus fuimus. Arbitror Germaniam nunquam antea tantum de uerbo Dei audijsse, quantum nunc. Certe in historijs nullum de hoc reperitur uestigium. Quod si illud sic sine gratia & honore transire sinimus, uerendum est, ne adhuc horrendiores tenebras plagasq; patiamur. Chari Teuthones, emite, dum præ foribus sunt nundinæ: Colligite, dum lucidum est cœlum & aura serena: Vtimini gratia & uerbo Dei, dum adest. Hoc enim scire debetis, uerbũ gratiamq; Dei esse Imbrem transitorium, qui non reuertitur, ubi semel fuit. Neq; nos (inquit) impedire debet, quod aliqui gloriantur de spiritu, et scripturas parui faciũt. Aliqui etiam, ut fratres Vualdenses, linguas non existimant utiles. Sed bone amice, spiritus huc spiritus illuc, Ego quoq; fui in spiritu, atq; etiam uidi spiritus (si omnino de proprijs gloriandũ est) forte plus quam illi ipsi adhuc intra annum uidebunt, quantũcunq; etiam glorientur. Et spiritus meus etiam in aliquo se ostendit, cum tamen spiritus eorũ in angulo sit tacitus, & nõ multo plus faciat, quam ut gloriam suam

Calũnia in Vniuersitates.

Iactãtia de uerbo Dei. *Verbũ Dei nõ reuertitur uacuum. Esai. 55. Verbũ Lutheri omnem fructum bonũ euacuat.*

Iactãtia de spiritu.

suam iactitet. Eadem de re ad Rigenses quoque Liuaniæ populos scripsit, grauissime conquestus de Germanorum socordia, quod non dent iusta nouæ suæ doctrinæ prædicatoribus stipendia, qui antea Papistis tam larga & ampla dederint perniciosæ doctrinæ salaria. Nunc uero, quando Deus nobis mittit, bonos fidosque & doctos homines, qui ad disciplinam castitatemque & uerbo & opere promouent, & per diuinum coniugium fornicationē minuunt: Ad hæc, omni studio nobis & in corpore & in anima seruiunt, ueramque nobis ad cœlum uiam demonstrant, illos relinquimus: & quos omnibus impensis a finibus mundi adducere deberemus, eos tractamus in eum fere modum, quo diues homo pauperem Lazarum tractabat. Vbi uero accepisset, Henricum Sudphanū, Apostatam Ordinis Augustiniani: qui quondam in Cœnobio sui Ordinis Antuerpiæ Prior fuerat, & ad Bremenses propter relapsum & perfidiam profugus uenerat: à Diedmaris (alij Thietmarsos uocant) Daniæ uicinis populis exustum esse, Lamentabilem scripsit Epistolam ad Bremenses, qui ab illo peruersi, à suo in fide & religione deficiebant Archiepiscopo, & toto ciuitatis suæ Clero. Historiam uero in hæc uerba exorsus est.

Querela de paruis stipendijs.

Hērici Sudphani Apostatæ exitius.

Anno Domini M.D.XXII. Henricus Sudphanus Bremam uenit, non ut ibi concionatorem ageret: sed quod in animo habebat Vuittenbergam proficisci, tanquam Antuerpiæ à Tyrannis propter Euangelium expulsus &c. Sed tam uere descripsit eam passionem Lutherus, quam uere ille beatus Martyr est: homo Apostata, uir inutilis, immo perniciosus, qui ore peruerso gradiens, omni tempore iurgia seminabat, inter Laicos et Clericos: primum Antuerpiæ, Deinde Bremæ, nouissime Meldorpiæ apud Thietmarsos, ubi tandem uoti fracti, perfidiæque & periurij sui pœnas iusto Dei iudicio dedit. Antuerpię enim, propter hęresim Lutheranam compræhensus, eam publice & reuocauerat & abiurauerat, ac paulo post relapsus, ultimo afficiendus erat supplicio, nisi effracto carcere aufugisset. Nam & reliquos Cœnobij sui fratres ita infecerat Lutherico fermento, ut nulla esset remedij spes: Vnde & solo æquatum esse ferunt totum illud Monasterium.

Vera Historia de illo Hērico.

Acta & scripta Martini Lutheri Anno Domini M. D. XXV.

Disſidium inter Luth. & Carolſtadium.

Ruperat iam in apertas inimicitias diſsimulata æmulatio inter Lutherum & Carolſtadiũ: Quorum hic aliquid, ille totũ eſſe uolebat, uterq; uanæ gloriæ cupidus ex æquo. Præſtabat ingenio, facundia, ſtyloq; Lutherus: Carolſtadius rude ingenium ſuum, uelut cotem duram, multo ſtudio atq; labore ſic excoluerat, ut Luthero ipſi ſemper uiſus ſit magnus & eruditus Theologus, antequam in quibuſdam aduerſari cœpiſſet. Etenim tantus apud Vuittenbergenſes erat, priuſquam aduerſaretur, ut uetitas & ſacrilegas nuptias eius ſummo ſtudio ac maxima celebritate promouerint ac decorauerint. De quibus & propriam confingebant Miſſam, quam & in lucem ædere non ſunt ueriti, Cuius ſane Introitus ſic habet.

Miſſa propria de nuptijs Carolſtadij.

Dixit Dominus Deus, non eſt bonum, hominem eſſe ſolum: faciamus ei adiutorium, ſimile ſui.

Verſus.

Adhærebit homo uxori ſuæ, & erunt duo in carne una.

Oratio uero ſeu Collecta ſic.

Deus qui poſt tam longam & impiam ſacerdotum tuorum cæcitatem, * Beatum Andræam Carolſtadium ea gratia donare dignatus es, ut primus, nulla habita Papiſtici iuris ratione, uxorem ducere auſus fuerit: Da quæſumus, ut omnes ſacerdotes, recepta ſana mente, eius ueſtigia ſequentes, eiectis concubinis aut eiſdem ductis, ad legitimi conſortium thori conuertantur. Per dominum noſtrum Ieſum &c.

* Beatum quo nihil miſerius paulo poſt uiſum eſt.

Proſa de Andrea Carolſtadio.

Proſa item ſeu Sequentia ſic.

Deus in tua uirtute Andræas Carolſtadius gaudet & lætatur thalamo copulatus.

Piſcatio Epiſcopi ipſe primum factus piſcator eſt uxorum.

Sacerdotes * Pornolatras diu ad normam reduxit matrimonij.

* Fornicatores ſeu ſeruos fornicationum

Is legibus ius Romanum tuis Deus uictor ſtrenuus ſubiugauit.

Conſilium Pauli tui ſequens, & iam bonum ſe oſtentans coniugem.

Mirantibus inuitiſq; Papiſtis, uxorem quæſitam ædibus nuper ſuis intulit.

Atq; magno decore ſacerdos inſcripſit titulos coniugatus Domine.

Illum ſacerdotem uere tuum credimus.

Chriſti

Christi filij tui atque fraterculum.
Nos ergo concubinis nostris grauati te Deus poscimus,
Vt illius, qui patres nostros sectatus antiquos tibi placet:
Nos imitatione gaudeamus in æternum.

Item Secreta sic.

Sacrificium nostrum quæsumus Domine benignus suscipias, ut quod tuę Maiestati in Andreę Carolstadij nuptialibus primitijs deuote offerimus, eius efficacia à cunctis scortationis defendamur periculis. Per D. N.

Postremo Complenda sic.

Sint nobis Domine auxilio sumpti Sacramenti mysteria, & sicut Andreæ Carolstadij cõnubiali celebritate lętamur: Ita fac quęsumus, sacerdotum coniugia toto orbe fœliciter auspicentur, fœlicius succedant, & quàm fœlicissime finiantur. Per Dominum nostrum Iesum &c.

Quam uana uero spes & nefaria precatio illorum, & quam infœlix fuerit earũ nuptiarum auspicium, ex subsequentibus planius intelligetur. Ferunt illum à uicino quodam Principe carnes ferinas ad nuptiarum celebritatem petijsse, qui mittere statuerit ei carnes asininas pro ceruinis, mactato & excoriato asino molitoris, cuius partes in frusta dissectę, atque uasi inclusæ, pro ceruinis comederentur, donec aures & ungulæ asini in medio uasis reperirentur.

Cæterum absente in Pathmo cõficta Luthero, Carolstadius Vuitenbergæ nitebatur re exequi quæcunque uerbo doceret Lutherus. Sæuiebat itaque in sanctorum Imagines, & in priscum Missæ ritum, unde magnam nactus famam, ipsi Luthero pene par esse uidebatur. Lutherus aũt ex Pathmo sua domum reuersus, inuidia tactus, ut famam illius obscuraret, facta eius publice pro concione reprobauit, illumque in conspectu populi palam redarguit: Eo sane prętextu, nõ quod facta secundum se mala essent, sed quod non fuissent Principis autoritate attentata. Ille, cum esset facundia impar Luthero, coram populo confusus, eam iniuriam alta mente reposuit, nec unquam postea ex animo Luthero fauit. Cum autem Vuitenbergæ, obstante Luthero, nõ posset opiniones suas uulgo communicare, abijt tandem illinc Orlamundam: Quod sane oppidum ad Salam fluuium situm, eiusdem erat Principis, cuius & Vuittenberga. Nactus ibi ex fauore populi scribendi libertatem, aperte repræhendit Lutherum, non modo de Missa & de Imaginibus: uerum etiam de Sacramento Eucharistiæ. Lutherus id ægre ferens, Domi quidem per Vniuersitatem: In aula uero Principis per Georgium Spalatinum A secretis satagebat, ut Vuittenbergam reuocaretur

Inuidia Lutheri in Carolstadium

Gesta Carolstadij.

caretur Carolstadius, per iuramentum Vniuersitati præstitum, ut prædicaret, prælegeret ac disputaret, iuxta officium suum, sicut fecerat prius. Vbi uero ille cunctaretur, & per literas populi excusaretur, missus est ipse Lutherus ad oppida Principis sui ad Salam sita, ut concionando auerteret à Carolstadianis opinionibus eos populos. Cum aũt parũ proficeret, & multi ex plebe quoq; in faciem ei resisterent, et contra Imagines ex ueteri Testamento scripturas obijcerent: ipse per Iuniorem Principem, Ioannem Fridericum, qui erat filius fratris Friderici Electoris, effecit tandẽ, ut cunctis Ducum Saxoniæ oppidis & finibus interdiceretur Carolstadio. Ille itaq; proscriptus, miserrime cum infœlicissima & illegitima uxore sua, inter turbas & seditiones tumultuantium in Franconia rusticorum uagatus, nunc Rotenburgi ad Tauberum fluuium latitabat, nunc ad maternos lares Carolstadium, Franconiæ oppidum Mogono adiacens, confugiebat, nusquam tuto consistens. Tandem uero cessis ubiq; seditiosis rusticis, cum pessime audiret ac suspectus haberetur infœlix Carolstadius, tanquam autor seditionum, tumultuumq; incentor, & rusticorum ductor, eo necessitatis & miseriæ redactus est, ut inimici sui infensissimi Lutheri opem implorare coactus fuerit. Qui sane, aucupandę hinc gloriæ occasionem nactus, ut non solum uerbo: sed & facto maxime Euangelicus uideretur, preces inimici sui exaudiuit, eiusq; excusationem Teutonicam per Typographos euulgauit, cui adiecit ipse præfationem. In qua non solum gloriabatur se suo summo inseruire inimico, sicut Christus docuit, uerum etiam petebat, ut illius excusationi acquiescerent, tum Principes, tum populi: licet ipsemet eum antea æditis libris de seditione maxime suspectum reddidisset. Effecit præterea, ut pateret illi reditus in Saxoniã: Ea tamen lege, ut is suas contra Lutherum opiniones, neq; uerbo neq; scripto, publice assereret. Ille igitur Vuittenbergam reuersus, cum præ pudore conspectus eorum hominum, apud quos antea opibus honoribusq; & dignitate floruisset, ferre non posset: secessit inglorius in proximũ oppidulum atq; in circumiacentes uillas: Vbi aliquandiu uitam miserrime sustinuit, factus ex Theologiæ Doctore & Archidiacono Vuittenbergensi, miser agricola & rusticus indoctus, qui arare nesciẽs, per inopiam arare cogebatur: equos habens indociles, quorũ unus hac, alter illac ante aratrũ pergebat, aut procedente uno, stabat aut retrocedebat alter, ut cunctis risui atq; etiam commiserationi esset arator uicinis. Quibus & uxor eius merito miserabilis uidebatur, ut quę ex Nobili familia orta ac nobiliter educata, pessimo exemplo et infœlicissimo auspicio nupsisset, contra ius & phas, sacerdoti: homini ignobili & alienigenæ,

Proscriptio in eũ per Lutherum procurata.

Hic Princeps factus postea Elector, à Carolo Cæsare uictus et captus est Anno 1547

Reditus eius in Saxoniam.

Miseria Carolstadij.

Miseria eius uxoris

alienigenę,tot deinde modis infami,proscripto,inopi et abiecto, apud quem ne rustico quidem aut cibario pane saciari posset: Cuius maritum falsum falso in nuptijs beatum dixerant Vuittenbergenses,& præ omnibus grauissime accusauerat eum seditionis Lutherus, non solum priuatim per literas: uerum etiam publice per duos bene prolixos libros. In quorum priore sic ait.

Luth. contra cœlestes prophetas lib. 1.

Etiamsi iam uerum esset, & me credere oporteret, Doctorem Carolstadium non intendere neque cædes neque seditiones:attamen dicere me oportet, eum habere spiritum seditiosum atque auidum cædis,sicut Alstetensis:quamdiu in uiolenta imaginum demolitione perseuerat, temerariumqué uulgus ad se allicit. Et post pauca. At dixeris. Non erit sic obstinatus, sinet se doceri, & ab huiusmodi cœptis desistet. Quis? Doctor Carolstadius? Verba quidem pulchre scit dicere, et scriptis euulgare,quod uelit doceri,ac melioribus acquiescere. Si autem serio intendit, ego aureus sum. Quando audiuit aut cessit ulli? Quoties monuit eum Philippus Vuittenbergę, ne sic tumultuaretur cum Moyse, cum imaginibus, cum Missa & cum Confessione? Cumque ego redirem, & contra eius Iconomachiam & Missam prædicarem, quare non destitit, nec auscultauit? Item. Quando Doctor Iustus Ionas, & Dominus Theodericus de Bila, inter nos tractarent, quám pulchre cedebat, seque moneri sinebat?ut me etiam ad extremum citaret iudicium super Missa tumultuantium. Et infra. Ista quoque causa non leuis est, quod cum cœlestibus conuersatur Prophetis, é quibus Alstetensis spiritus prouenit,ut constat:ab his discit,ad hos coniungitur:hi occulte serpunt in terra uagantes, & congregantur in unum ad Salam, ubi nidificare intendunt. Impotens Diabolus nusquam uult proficisci, nisi ad loca nostra, ubi nos prius per Euangelium spacium & securitatem parauimus,et nostrum solummodo nidum uult defœdare ac perdere, sicut upupa cum merula ludit &c. Et in Epistola Teuthonica ad Argentinẽses. Quod me(inquit)criminatur D.Carolstadius,quod expulerim eum, ferre possem, rem ita habere:uellẽ & bene,Deo uolente,excusare.Gaudeo autem,eum abijsse ex terra nostra:Opto quoque,ut apud uos non esset,eique consulendum fuisset,ut ab eiusmodi querela abstinuisset.Vereor enim ne mea excusatio eum perquam duriter sit accusatura.Caueat á fallaci illo spiritu,quisquis potest, hoc suadeo:hic nihil subest boni.Mihi ipsi sane propemodum persuasisset Ihenę, propter quandam scripturam,ut eius spiritum non commiscerem cum spiritu Alstetensi illo seditioso ac cædium auido.At,ubi uenirem Orlamundam,ad Christianos eius,Principum iussu:bene comperi,quid seminis ipse

Carolstadius sæpe monitus audire noluit.

id est, Muncerí secta.

Cauẽdum á spiritu Carolstadij.

ibi

ibi ſeminauerit, ut gauderem me non lapidibus & ſtercoribus eiectum fuiſſe. Vbi nonnulli ex eis talem mihi dabant benedictionem, Abſcede in Mille Diabolorum nomine,ut collum frangas priuſquam oppidum exieris &c.

Furor & immanitas Tho.Munceri.

Turbulentiſsima uero fax belli ſeditioniſq; fuit Thomas Muncerus presbyter, qui maiori uæſania quam Carolſtadius,Lutheri uerba in opus deducere parabat. Quippe nō ſolum imagines ſanctorum,ſed etiam ipſa Templa et Monaſteria diruere,Sacramenta penitus abolere, Epiſcopos, presbyteros & Monachos occidere, atq; etiam Principibus omnem gubernandi poteſtatem eripere, conabatur: Homo ſane inquietiſsimus iuxta & audaciſsimus, qui nullo defatigatus labore, nullo abſterritus periculo,longe lateq; diſcurrendo ſeminabat diſcordiarum zizania: populum undiq; concitās primo in Clerū, deinde & in Principes. Aperuit primum ipſi Luthero ſua conſilia Vuittenbergæ,quæ cum ille nō probaret (ut affirmabat)alio conuerſus, omnia tentauit,donec ſimpliciores Turingiæ populos in omnem pertraxit calamitatem.

Luth. in epiſtola ad Duces Saxoniæ.

Muncerus e uarijs oppidis eiectus fuit.

Antea tamen longe permultas diſcurrens prouincias, plebem concitauit, ubicunq; ad concionandum fuiſſet admiſſus.In plæriſq; autem locis,mox ut notabatur eius intentio peſsima, eiectus fuit,antequam occulta ſeditioſę machinationis ſcintilla in apertū prorumperet incendium. Sic eiectus fuit ex Praga Bohemię,ſic ex Gutterbach oppido Marchiæ, ſic ex Zuiccauia oppido Electoris Saxoniæ,ſic ex Hallis in Alpibus oppido Comitatus Tyroli,ſic ex Alſtet,ubi ficta fuerat Lutheri Pathmos. Nam cum ibi paſtorale ſibi uſurpaſſet officium,Lutherus uehementer incuſabat eius conatus,per Epiſtolam Teuthonicam ad duos fratres Saxonię Duces, atq; effecit tandem,ut inde pelleretur.

Geſta Mūceri in Mulhuſen.

Pulſus aūt peruenit Mulhuſen,oppidum Imperiale Turingię,atq; ibi & in circumiacentibus pagis & caſtellis,tam ciues quā ruſticos ad nefandiſsimas quaſq; impietates concionando pertraxit:Nempe,ut abolerent omnem cultū diuinum, eijcerent Clericos & Monachos,ſpoliarent templa & Monaſteria:diffringerent Imagines,Ciboria & Baptiſteria: conculcarent diuina Sacramenta, aliaq; id genus multa committerent dictu nefanda & pijs auribus abominabilia. Nec ijſce facinoribus & ſacrilegijs contenti,proceſſerunt ultra ad opprimendas Poteſtates ſęculares,ad rapienda bona aliena:ad ſubiugādos ſibi Comites à Stolberg,à Suartzeburg,à Honſteyn,à Māſfelt &c.ad opprimendos Nobiles, ad diruendas arces &c.

Tonitrua & ſeſquipedalia uerba Munceri.

Operæ precium ſane fuerit ipſiuſmet impulſoris apponere tonantia ac ſeſquipedalia uerba. Sic ergo ſcripſit Teuthonice ex Mulhusē ad ruſticos Turingię, Purus

timor

timor Dei in primis. Chari fratres, quam diu dormitis? Quam diu uoluntati Dei nõ astipulamini, eò quod uobis uideatur deseruisse uos? Ah quoties uobis dixi, quomodo esse oporteat. Deus nequit se diutius manifestare, stare uos oportet. Et post pauca. Cauete igitur, ne sitis meticulosi, negligentes: Nolite adulari diutius peruersis fatuis, impijs Nebulonibus: Incipite et bellate bellũ Domini, tẽpus est ualde: Instruite omnes fratres uestros, ne diuinum irrideant testimonium, alioqui omnes peribitis. Tota Germania, Gallia, & Italia in motu est: Magister incepturus est ludum, Nebulones perire oportet. Fuldæ in hebdomada Paschali Quatuor Monachorum Collegia deuastata sunt, Rustici in Klegau, Hegau, & Nigra sylua sunt in armis, Trecenta Milia, & cumulus fit indies maior ac maior. Id unum timeo, ne stulti homines consentiant in falsam aliquam concordiam. Et infra. Supra modum summe summe necessarium est, Pergite Pergite Pergite. Nolite misereri, si bona uerba uobis Esau proponat, Genesis 33. Nolite respicere calamitatem impiorum. Ita uobis supplicabunt benigne, flebunt, obsecrabunt, sicut pueri: Nolite misereri, Quemadmodum Deus per Moysen Deut. 7. mandauit, atq; idipsum manifestauit & nobis. Sollicitate in Pagis & oppidis, præsertim Metallarios, aliosq; bonos compotores pariter, qui ad ista ualebũt. Non oportet nos diutius dormire, &c.

Mendacia eius.

Crudelitas animi.

Imperiosissime præterea & iniuriosissime scripsit quibusdam Comitibus de Mansfelt, seq; iactabat seruum Dei cum gladio Gedeonis contra impios. Fiebant ista Quarta hebdomada Paschæ, quo tempore diem sibi ultimum clausit Dux Saxoniæ Fridericus Elector. Cæterum frater eius Dux Ioannes, ad tanta facinora uelut dissimulans aut desperans, cunctabatur. Patruelis autem eius, Dux GEORGIVS, quam primum de tantis malis certior factus est, mox facinorosis turbis obuiam iturus, conscripsit exercitum, Equites & Pedites, ac tormentorum bellicorum uim ingentem. Vocauit insuper in auxilium quosdam Principes, Generum suum, Philippum Hassię Lantgrauium, Ducem Henricum Brunsuicensem, atq; etiam Duos Electores, Moguntinum & Brandeburgensem, fratres Germanos. His omnibus ultimum imminebat exitium, nisi cõiunctis uiribus, festinanter seditiosas turbas aggrederentur. Nam & eorum rustici in rebellione & motu erant.

Apparatus belli cõtra rusticos.

Venerat Muncerus ex Mulhusen in Franckenhusen, ubi collecti erant seditiosi, quos adeo iactanter confortabat in scelere, ut diceret, se omnes Bombardarum globos excepturũ esse sine damno in manica sua. Verũ longe aliter accidit. Principes enim quam primum uenerunt in conspectum seditiosorum, ita terruerunt eos,

Iactantia Muncerí.

ut mox literas deprecatorias ab eis missas acceperint, In hæc uerba.

Literæ rusticorũ ad Principes & illorum responsum

Nos confitemur Iesum Christum. Non sumus hic, ut noceamus cuiquam, sed propter diuinam iustitiam conseruandam. Neq; sumus hic, ad effundendum sanguinem. Si uos quoq; uultis idipsum, nihil mali faciemus uobis. Secundum hæc sciat unusquisq; quid agat. Quibus ita responsum est à Principibus. Cum uos ex deliberata iniquitate, ac seductoria doctrina falsi uestri Euangelij, multipliciter contra Redemptorem nostrum, Iesum Christum, cædibus, incendijs, uarijsq; in Deum impietatibus, præsertim in uenerabile Sacramentum, alijsq; blasphemijs uos contaminetis: Ideo nos, tanquàm ij, quibus à Deo gladius commissus est, hic congregati sumus, ad puniendum uos, tanquàm blasphematores Dei. Nihilominus autem, cum arbitremur, plærosq; miseros homines male ad hæc seductos esse, ex Christiana charitate decreuimus, si tradideritis nobis falsum prophetam, Thomam Muncerũ, simul cum complicibus suis, uiuum foras, uosq; dedideritis & clementiæ & indignationi nostræ, nos in hunc modum uos recipiemus, & ita geremus nos erga uos, ut iuxta qualitatem causæ, clementiam nostram intellecturi sitis. De his uestrum petimus responsum festinanter.

Cædes rusticorũ in Franckenhusen.

Rustici uero Muncerũ tradere nolentes, cum præoccupassent collem extra oppidum, tormentorum ictibus inde pulsi, ad oppidum confugiebant. Principes autem insequuti ac simul irrumpentes, oppidum ceperunt, trucidatis supra sex milia rusticis, & alijs seditiosis in eo prælio. Infœlix autem Muncerus, post prælium in lecto simulata ægritudine repertus, uenit in manus Principum, missusq; in propinquam eamq; munitissimam arcem, Helderung, traditus est in custodiam Domino Ernesto, Comiti de Mansfelt: uiro pio & Catholico, cui miser minacissime paulo ante scripserat intra triduum. Principes autem belli reliquias persequuturi, duxerunt copias ad Mulhusen: quibus post prælium & Dux Saxoniæ Ioannes iam Elector, fratre mortuo, se cõiunxit. Ciues autem, uidentes se uiribus longe impares, emiserunt Oratores, qui impetrata uenia, urbem dederent. Principes uero non statim ueniam aut impunitatem polliciti sunt, sed uoluerunt ciues habere suæ clementiæ & indignationi obnoxios, iuxta qualitatem causæ singulorum.

Exitus Mũceri & Fistulatoris.

Quod audiẽs Munceri socius, Monachus Apostata, cui nomen erat Fistulator, noctu clam cum socijs 400. aufugit. Verum circa Isennacum compræhensus, reductus est unde fugerat. Muncerus tamen longe melius clausit diem suum, quam Fistulator. Hic enim Apostaticè obduratus, sine confeßione & contritione, tanquam bestia

bestia mortẽ ictu gladij suscepit. Ille uero magna fertur fuisse ductus pœnitentia, summa deuotione & errores reuocauisse, & uenerabile Sacramentũ pręuia confessione ritu Catholico, sub una specie accepisse, priusquàm ictũ gladij subiret. Hic est Munceri exitus, & hæc præmia seditiosorum in Turingia. Lutherus ubi ista Vuittenbergæ accepisset, mox ædidit libellum Teuthonicum, cum isto titulo. Terribile factum & iudicium Dei in Thomam Muncerum, in quo Deus manifeste illius spiritum mendacij arguit ac damnat. Et in præfatione sic ait. Hic uides, quomodo iste cædiuus spiritus sese iactat, Deum loqui & agere per ipsum, eiusq́ esse uoluntatem: & agit, perinde ac si omnia cum ipso sint uictoriæ. Et antequam circumspicit, iacet cum aliquot milibus in luto. At si Deus per eum loquutus fuisset, id non contigisset. Deus enim non mentitur, sed firmiter tenet uerbum suum. Cum igitur Thomas Muncerus fallat: constat, eum sub Dei nomine per Diabolum, & locutum esse, & egisse. Hæc quidem uera est sententia, sed non minus in Lutherum, quàm in Muncerum competit. Nam & Lutherus multa falsò prophetauit, ac seipsum multosq́ alios fefellit. Et ne longe diuertamur, in hoc ipso negocio tumultuum & seditionum, persæpe inuentus est falsus uates & Pseudopropheta. Nam in ea epistola Teuthonica, quam inscripsit, Fidelem admonitionem ad omnes Christianos, pro seditione & rebellione præcauenda, sic ait. Quanquàm non inuitè audio, Ecclesiasticos in eo stare timore & sollicitudine: Videor mihi tamen certus esse, nec ullus mihi metus est, de ullo tumultu aut seditione futura, ea præsertim, quæ penetret ac totam turbam inuadat. Et infra. Inspice (inquit) facta mea. Nonne ego Papæ, Episcopis, presbyteris & Monachis, solo ore absq́ omni ictu gladij, plus ademi, quàm illi hactenus omnes Imperatores, Regesq́ & Principes, cum tota potentia sua ademerunt? Quare? Quia Daniel 8. cap. dicit, Hunc regem absq́ manibus conterendum esse. Et Paulus. Iste destruetur ore Christi. Ego uticq́ certus sum, uerba mea non esse mea, sed uerba Christi. Oportet igitur & os meum illius esse, cuius uerba loquitur. Idcirco non opus est, petere corporalem seditionem, Christus ipse iam quandam incepit ore suo, quæ Papæ nimis grauis erit. Vide igitur, ut exerceas, & promoueas sanctum Euangelium: doce, loquere, scribe, & prædica, quomodo leges humanæ nihil sunt. Prohibe & dissuade, ne quis fiat sacerdos, Monachus, aut Monialis, & quisquis in eo statu sit, ut exeat: nõ præbe amplius pecunias pro Bullis, candelis, campanis, tabulis, templis: Sed dic, uitam Christianam consistere in fide & charitate, & sine, nos ista duos adhuc annos agita-

Verba Lutheri in Mũcerum iam interfectum.

Lutherus sæpe falsus propheta fuit.

Iactantia Lutheri de datis dãnis.

Intentio ac dira spes Lutheri cõtra Ecclesi.

re:tunc uidebis,ubi Papa,Episcopus,Cardinales, presbyter, Monachus,Monialis,cāpana,turris,Missa, Vigiliæ,cuculla,cappa,rasura,regula,statuta,& totū examen ac cōgeries Papalis regiminis maneat. Tanq̃ fumus euanescet. Hæc ibi. Sed falsus est uates iste. Iampridem enim abījt biennium, posteaquàm ista scripsit, & per gratiam ac misericordiam Dei,manent illa adhuc omnia,ut ex proprio Lutheri iudicio intelligamus, os eius non esse (ut iactat) os Christi,qui uera loquitur & ueritas ipsa est: sed potius os Diaboli,qui mendax est & pater eius, Ioan.viij. Quod autē de corporali quoq; seditione mentitus sit,ipsiusmet uerba declarant, quibus in funere sui Principis Friderici Electoris usus fuit. Sic enim ait. Communis querela omnium nostrum est,quod bonum Principem perdidimus. Omnium uero pessimum est,quod caput hoc decidit, nunc præsertim his grauibus admirandisq; temporibus, quando tota Germania in seditione est:ut timendum sit,nisi Deus præueniat,totam Germaniam deuastatum iri &c. Sic & in primo libello de seditione rusticorum Sueuiæ,ait per calumniam ad Principes. Primum,inquit,nemini super terram possumus acceptam referre hanc calamitatem & seditionem,quàm uobis Principibus & dominis: præsertim uobis cæcis Episcopis, stolidisq; presbyteris, & Monachis. Et quemadmodum falso prophetauit sibi uictoriam Muncerus:ita falso quoq; prophetauit rusticis uictoriam:Principibus cædem,Episcopis & Clericis exterminium Lutherus. Ait igitur in iam dicto libello, quem falso inscripsit, Exhortationem ad pacem,super XII. Articulis rusticorum Sueuiæ: cum re uera esset potius dehortatio à pace ad bellum, & confortatio seditiosorum in scelerato proposito. Gladius (inquit) uobis Principibus super collum iam imminet, adhuc tamen putatis tam firmiter sedere uos in sella,ut nemo uos excutere posit. Hęc securitas & obstinata pręsumptio,franget uobis collum,hoc uidebitis. Ego uobis antea persæpe prædixi, ut caueretis ab illo dicto Psal. 104. Effundit contemptum super Principes: Vos ad hoc luctamini,& uultis super caput percuti, contra quod nulla iuuat admonitio nec ulla exhortatio. Cum sitis igitur causa huius iræ Dei,in uos procul dubio exundabit, si nondum uos cum tempore emendaueritis. Signa in cœlo, & prodigia in terra destinantur uobis, boni domini, nihil boni uobis portendunt, nullum quoq; bonum uobis contiget. Et paulo post. Hoc enim sciatis, boni domini, Deus ita procurat,ut non posint,nec uelint,nec debeant,uestram Tyrānidem diutius ferre. Oportet uos alteros fieri,& uerbo Dei cedere. Si non feceritis amico uoluntarioq; modo, facere oportebit uos per uiolentiam perniciosamq;

Querela Lut. de seditione.

Nō minus mēdax propheta fuit Lut. quam Muncerus

Minæ Lut. à signis & prodigijs.

perniciosamq; deordinationem. Si non fecerint rustici isti, oportebit alios facere. Et si omnes occideretis, adhuc tamen inoccisi sunt, Deus alios exuscitabit. Vult enim uos percutere, & percutiet: Non sunt rustici, boni domini, qui se uobis opponunt, Deus ipse est, qui se opponit contra uos, ad uisitandam uestram Tyrãnidem, &c. Hæc neq; minora, neq; uaniora sunt, quàm quæ iactauerat Muncerus. De signis cœli prodigijsq́ue terræ contra Principes, nihil dixit Muncerus, nec usquàm dixit. Non rustici sunt, sed Deus ipse est, qui se opponit contra uos, ad uisitandam uestram Tyrannidem. Quis ergo credat Luthero, iactanti se certum esse, quod uerba sua sint uerba Christi, & os suum os Christi? Sed adhuc multo impudentius egit paulo post, quando rusticos ubiq; succumbere audiuit. Protinus enim contrarium ædidit in eos libellum, cui titulum hunc fecit Teuthonice. Contra latrocinantes, tumultuantes ac homicidales rusticos, qui sub prætextu sancti Euangelij, fallaciter contra omnes superiores resistunt & insurgunt. Et in ipso libello inter alia multa sic ait. Debet igitur hic percutere, occidere, perfodere, seu clam seu palam, quisquis potest, & cogitare, nihil esse uenenosius, nocentius magisúe Diabolicum homine seditioso. Perinde atq; si rabidus canis interficiendus sit. Si non feris eum, ferit te & totam prouinciam tecum. Et infra. Arbitror (inquit) nullum esse amplius in Inferno Diabolum, sed omnes prorsus in rusticos ascendisse. Nam insania ista omnem & modum & mensuram excedit. Et rursus. Rustici non amplius iam pro Euangelio pugnant, sed palam facti sunt perfidi, periuri, rebelles, seditiosi, latrones, raptores, blasphematores. Item. Tam admiranda nunc sunt tempora, ut Princeps aliquis sanguinis effusione cœlum promereri queat, melius quam alij orationibus &c. Cui sane libello respondit protinus Ioannes Cochlæus, omnia in Lutherum ipsum retorquens ex proprijs eius scriptis, quæcunq; rusticis ille imputauit, qui cuncta ex libris eius didicerant, quæcunq; iniuste attentabant.

Crudelitas Lutheri in miserè seductos & occisos rusticos.

Cum autem propter eam asperitatem & libellum usq; adeo sæuum & cruentum, male à plerisq; audiret Lutherus: tertium quoq; de rusticis ædidit libellum. In quo mox obtendit minas, ut & ij pro seditiosis haberi debeant, quicunq; dixerint, priorē suum libellum nimis esse durum, aut quibus ulla sit erga occisos rusticos commiseratio, quibus Deus ipse nolit misereri. Iubebat igitur cauere unumquenq;, ne quid mussitaret contra, alioqui mox in corde suo seditiosus haberetur, & capite plectendus esset. Pugno (inquit) eiusmodi, blateronibus respondendum est, ut cruor è naribus prorumpat. Nihil hic neq; audire neq; scire uolo de misericordia, sed consyde-

 rare

rare, quid uelit uerbum Dei. Idcirco oportet libellum meũ & esse & manere iustum, etiam si totus Mundus in eo scandalizaretur. Quid mea refert, si tibi displiceat, quando placet Deo? Ipse enim uult iram & nõ misericordiam. Quid tu igitur agis cum misericordia? Nonne Saul peccauit misericordia erga Amelec, quod non exequebatur iram Dei, sicut ei mandatum fuerat? Et in fine. Velim (inquit) in pace dimitti: in me nemo lucrabitur, & rectum permanere oportet quicquid ego & doceo & scribo, etiã si totus mundus ob id dirumperetur. Quod si omnino mirabiles esse uolunt, ego quoq; mirabilis ero, & uidebo, uter tandem recte sentiat. Mira profecto & miserabilis erat tunc Germaniæ superioris facies, inaudita & irrecuperabilis calamitas, terror et tremor maximus, quando uno eodemq; tempore omnium fere Principum (qui Lutherico fermento minus caute ac nimis leniter & negligenter obstiterant) subditi, uel apertam intendebant uim, uel occultam in corde rebellionem fouebãt. Multa igitur Milia rusticorũ insurrexerunt in Sueuia, multa in Alsatia, multa in Franconia, multa in ripa Rheni, multa in Turingia, profligato uno cuneo, mox obijciebãt alius. Antequam uero iustos conscriberent exercitus Principes, à tumultuantibus turbis grauissima passim & undiq; illata fuerunt damna, in diripiendis diruendisq; Monasterijs, templisq; & arcibus. Et intra unũ mensem Maium, maiores clades cædesq; & uastitates passa est superior Germania, quam Decennali bello tum à Gallis & Hispanis passa sit Italia. Scribit enim D. Conradus Vuimpina: uir grauis & eruditus, homo senex & Francus, in una Franconia+ deuastata esse Monasteria & Arces 293. Et unus Lothoringię Dux Antonius, in una Alsatia suprà 26. Milia rusticorum occidit. Quot aũt occidit Liga Sueuica multis in Sueuia & Franconia prælijs & conflictibus? Quot Elector Palatinus? Quot Marchio Casymirus? Quot alij? Nam longe aliud erat hic pugnæ genus, quam in iustis bellis esse solet, ubi rex cõtra regẽ, aut Princeps contra Principẽ instructis ordinibus et aciebus pugnare solet. Hic enim rustica turba, rei militaris ignara, inermis & inordinata proruens, aut in globũ sese agglomerans metu, non tam pugnam quam cædem instructis Principum exercitibus obtulit. Vnde factum est, ut quam plurimi rusticorum cæsi fuerint: ex parte autem Principum perquam paucissimi. Quia neq; dimicare, neq; stare in prælio sciebant rustici.

Quãta turbatio tunc in Germania fuit.

+ Seu Francia Orientali.

Et non solum in rure, uerum etiam in ciuitatibus multæ eo tempore oriebantur seditiones, ubi plebs in Clerum atq; etiam in Senatum cõsurrexit: sed ita, ut non cædibus & armis ac uastationibus desæuiret, sicut desæuiebant rustici, sed impijs ac fatuis legibus, in

Seditiones in ciuitatibus.

gratiam

gratiã noui Euãgelij, suam exerceret temeritatẽ & insaniam. Verbi gratia. Francofordię ad Mœnum seu Mogonũ, plebs, quam duo pręcipue seditiosorũ ductores: quorũ unus erat sartor, alter sutor: ad seditionem excitabant, in ferijs Paschalibus magno impetu insurrexit: undiq; ad arma concurrens, quando audiebat, non longe abesse rusticorum contra Archiepiscopatum Moguntinum insurgentium cuneos, ut eo maiorem incuteret metum & terrorem tum Clero, tum Senatui. Primus itaq; seditiosorum concursus & impetus fuit in Monasterium Prędicatorũ, citra tamen direptionem ac deuastationem ullam: uinum duntaxat ad bibendum imperiose postulatum est. Duo Decani, Fridericus Martorff ad S. Bartholomæum, & Ioannes Cochlæus ad B. Virginem, haud ignorantes, quam infensam in se pręcipue haberent plebem: hic quidem quod in Lutherũ quædam scripserat: ille uero, quod in Parochiali Ecclesia nouos Lutheranorũ ritus nõ admitteret: aufugerũt priusquam clauderẽtur portę. Plebs ubi in apertam seditionem transijt, mox clausis portis, nutu suo agebat omnia: Senatus non minus metuebat uim & bonorum direptionem, quam Clerus. In maximo autem periculo fuissent duo Decani, si remansissent. Facto igitur in domos eorum impetu, ubi eos non repererunt seditiosi, in solum uinum ira transijt, & Cochlæo quidem minus damni fuit illatum, eo quod mater eius decrepita, domi cum sua ex filia nepte sola derelicta, commiserationem promeruit anili eiulatu. Deinde regimen sibi plebs arrogans, potestate Senatui abrogata, nouam constituit Curiam, in Ædibus & Curia S. Antonij. In qua XXIIII. ex plebe delecti, summam potestatem ac ius omne totius ciuitatis sibi usurpauerũt. Conscripserũt itaq; XLVII. Articulos, quos pro legibus haberi uolebãt, nec a minis & terroribus destiterũt, donec et a Clero & a Senatu consensum uniuersalem extorquerent. Sed & absentibus Decanis, minaciter scripserunt, ni consentirent & redirent intra proximum mensem, sua amissuri essent sacerdotia, alijs qui consentirent conferenda. Quibus sane minis, ab altero, cui frater Germanus in Senatu erat, & quidem uir optimus, extortus est tandem cõsensus. Cochlæus uero rescripsit, se consentire non posse absque superiorum suorum consilio & uoluntate. Petebat igitur longiores inducias: nõ sane quod consentire unquam intenderet, sed ut iratæ plebis animos a ui & spoliatione suspenderet, donec Deus aliter prouideret. Quod & paulo post factum est. Nam cæsis ac profligatis in Franconia rusticis, plebs Francofordiensis, per duos Principes Electores, Archiepiscopum Treuerẽsem & Comitem Palatinum Rheni, redacta est in priorem statum, re-

Fuga elapsi Duo Decani Francfordiæ.

Minæ seditiosorũ in illos Decanos.

Compressa seditio plebis Francofordiæ.

uocatis & cassatis cunctis temeritatibus, quas uane attentauerat: discissis item literis & sigillis, quas á Clericis inique per minas extorserat. Ex eo tamen die Cochlæus Francofordiæ nunquám resedit amplius, sed exulans aliquandiu Coloniæ, post annum aliud, beneficio Papæ, sacerdotium obtinuit Moguntiæ ad S. Victorem, ubi resedit pacificé, donec mortuo Emsero, in locum eius euocatus fuit in Misniam, á Pio & Catholico Principe, Saxoniæ Duce Georgio. Seditiosi autem ex plebe Francofordiensi, ut suo exemplo alias quoque plebes commouerent, descriptos suos articulos transmiserunt, non solum ad uicinam Moguntiæ plebem, uerum etiam ad longius distantem Coloniæ populum: pium alioqui & religiosum: Vbi & per Typographos in multa exemplaria, ut disseminarentur latius, multiplicati sunt egregij illi articuli. Inter quos sane isti quoque habebantur uelut præcipui: Nempe, ut de cætero potestas eligendi & instituendi Pastores & Plebanos, esset apud Senatum ac plebem, qui purum uerbum Dei & Euangelium sine humanis additionibus docerent. Item, Vt omnes Clerici cuncta portent onera ciuilia, in angarijs, uigilijs, custodijs, uectigalibus &c. Item. Vt nulli Monachi amplius permittantur mendicare, prædicare, aut confessiones audire. Item, Vt de cætero, neque Monachus neque Monialis ulla, in eorum Monasteria ibi admittatur aut recipiatur. Qui uero intus essent, exire possent quandocunque uellent. Item. Vt omnes census, de quibus non extent certe literæ & sigilla, aboleantur, & possessorio nomine nemo amplius obligatus sit. Item. Vt Ecclesiastica beneficia posthac, non externis aut Curtisanis, sed solis ciuium filijs conferantur: & quæ ex ijs necessaria non sunt, ut census & decimæ eorum tradantur in communem cistam, pro sustentatione pauperculorum ciuium, ne quis mendicet. Itē. Vt omnes donationes ex testamētis, & aliæ Eleemosynæ, in cōmunem cistā conferantur: abolitis cunctis Anniuersarijs, Fraternitatibus, & Exequijs mortuorū in Ecclesijs &c. Eiusmodi ergo articuli, quos á Vuittenbergensibus didicerant seditiosi, mox & Moguntiæ in Clerū concitauerūt plebem, quæ in die S. Marci, peracta solenni processione, simili tumultu portas urbis clausit, & Clero extrema quæque comminabatur, & ex carceribus tres ui eripiebat sacerdotes Lutheranos. Cunque toto triduo clausis portis tumultuaretur, ac stans in armis plebs tonitruis Bombardarū Clerū territaret, atque minaces iniret tractatus cum Canonicis Maioris Ecclesiæ: tandem illorū Decanus, Dominus Laurentius Truchses, pacē iniquissimis conditionibus á plebe præscriptā, totius nomine Cleri acceptauit. At paulo post, cæsis rusticis, illæ quoque literæ & pollicitationes

Articuli 47. plebis Francofordiensis.

Seditio plebis Mogūtiæ.

tationes cassatæ sunt & reuocatæ, capitibus seditiosorum eiectis ac perpetuo proscriptis. Nam & rustici Rincauiæ in proximo rure tunc tumultuabantur, & opulentissimum ibi Monasterium Erbacense, plurimis uexabant depraedationibus. In quo sane perquàm grande ac memorabile habetur uas, quod continere potest uini plaustra 84. Illud ergo tunc plenum rustici aggressi, sic ebiberunt, ut tantū triginta in eo relinquerēt plaustra, à quibus deterruit eos superueniens à Liga Sueuica Capitaneus, Frobenus ab Hutten, qui & grauibus mulctis eam seditionem, tum in ciuitate tum in rure, ultus est. Cæterum uas illud hodie uacuum manet, non sine graui Monasterij damno. Nec multo post Coloniæ quoque in ferijs Pentecostes insurrexerūt artifices, ut tam Senatum quàm Clerum, ad conditiones pacis iniquas terroribus & minis compellerent. Erant itaque in armis circiter XIIII. dies. Archiepiscopus Coloniensis, Princeps Elector, per Consiliarios suos eum tumultum sedauit & composuit, sed non sine graui totius Cleri dispendio, cui multæ immunitates & libertates in sex annos fuerunt per eam pacem ademptæ. Cæterum ex ductoribus seditiosorum paulo post à Senatu comprehensi tres, plexi capite, publice cæteris in exemplum pœnas dederunt. Nec unquàm potuerunt ullis practicis efficere Lutherani, ut eis liceret ibi publice concionari. In plærisque præterea ciuitatibus Imperij, ne Senatus à plebe consimili audacia opprimeretur, magnis impensis oportuit à Senatu conduci milites in sui præsidiū, ad reprimendos motus noui Euangelij in plebe. Exulans tunc Cochlæus, qui primo Francofordiam, deinde Moguntiā, propter seditiones reliquerat, Coloniæ hospes erat. Ad quem & D. Ioannes Eckius uenit, dum in Angliam tenderet, eique de stragibus rusticorum multas nouitates impertitus est, quas ille ibi cum reliquis quibusdam libellis suis ædidit, qui ad rem pro temporis qualitate facere uiderentur. Ædidit autem Quatuor libros, De Petro & Roma contra Velenum, Breues item confutationes, contra Quingentos articulos Lutheri ex 36. sermonibus eius excerptos. Cōmentarium quoque breuem in libellum Lutheri, quo infœlices Agricolas gladio Infernoque deuouit ac tradidit is ipse, à quo maxime seducti fuerāt. Et Catalogum seditionū, per diuersas Germaniæ prouincias exortarum: quę terram sanguine miserorū repleuerant. Quamuis uero Lutherus per scripta sua uere esset omnium eiusmodi malorum miseriarumque & calamitatum causa, aut saltem origo & occasio, usque adeo tamen non condoluit, nec ullum compassionis indicium, ne ad oculum quidem, exhibuit, ut Erynni quadam percitus, de communis patriæ malis exultare, & de occisis rusticis triumphare, atque de

Maximum uas uini in Rincauia.

Seditio plebis Coloniæ exorta.

Nuptiæ Luth.

de Principis sui morte lætari uideretur. Nam paulo post, ubi ille mortuus, & rustici occisi essent, ac tota Germania in luctu confusioneq; & mœrore misere conficeretur: ipse omnia ista dissimulans, Monialem duxit uxorem, ac lætas celebrauit publice nuptias, incestu & uotifragio sacrilegas, ac tot milibus occisorum funestatas. In quas sane nuptias satis elegans (ut amœni erat uir ingenij) ædidit carmen Hieronymus Emserus. Quod & Quatuor uocum concentu decorauit. Inter cætera sane, personam agens Lutheranorum sic ait.

Epithalamium Emseri in nuptias Lutheri.

His magistris licet nobis omne nephas, licet probis, omnibus obstrepere. Cum Iubilo.
Conculcare iura, leges: infamare licet Reges, Papamq; cum Cæsare. Cum Iubilo.
Sed & ipsos irridemus, Christi sanctos, & delemus eorum imagines. Cum Iubilo.
At Priapum Lampsacenum, Veneramur & Sylenum, Bacchumq; cum Venere. Cum Iubilo.
Hi sunt ueteres Coloni, nostri ordinis patroni, Quibus ille militat. Cum Iubilo.
Septa claustri dissipamus, sacra uasa compilamus, sumptus unde suppetat. Cum Iubilo.
I Cuculla, uale Cappa, uale Prior, Custos, Abba, cum obedientia. Cum Iubilo.
Ite uota, preces, horæ, uale timor cum pudore, uale conscientia. Cum Iubilo.
Io Io Io Io *Gaudeamus cum iubilo Dulces Lutheriaci.* Cum Iubilo.

Et in alio Carmine.

Vos etiam scurræ, Lurcones & Parasiti,
Quos male delectant populi ieiunia Christi,
Vos quoq; Lenones, periuri, sacrilegiq;,
Virginitas quibus est flocci, uotumq; sacrumq;.
Deniq; Thrasones, linguaces Ardeliones,
Quiq; diu accisi Christumq; Fidemq; negastis.
Impuri, quorum deprauat lingua sodales,
Perfida, & in sensum reprobum, quos crimina ducunt.
Tu quoq; fex uulgi, cui sunt nunc dura supernæ
Frena potestatis, iuga quæ furibunda resoluis.
Cuncti Legifragi celebrate Hymenea magistri,
Cuius uos faciunt uotis documenta potiri.
Tu noua nupta tuo uelum depone marito.
Rumpe pudicitiæ zonam uotumq; fidemq;,
Tam bene, quam Christo uestrum sacrauit uterq;.
Conspurcate torum, mentemq; & corpora uestra
Sacrilego incestu: per uos generabitur illa
Pernicies mundi, certissimus Antichristus.

Hęc pius Emserus, in quem multi iuuenes Poëtę Vuittebergenses iampridem frustra conspirauerant. In mortem enim usq; constantissime uir ille piam patrum religionem contra eos defendit. Eo item tempore multos Coloniæ libros euulgauit insignes Egregius

gius ciuis, Typographus Coloniēsis, Petrus Quentel, Quos summi duo Theologi, eruditione iuxta ac integritate celeberrimi, Ioannes Fischerus, Episcopus Roffēsis in Anglia, et Iudocus Chlichtoueus, Doctor Parisiensis in Gallia: in Lutherum grauissime pariter & solidissime scripserant atque etiam æddiderant. At Lutherus cuncta eorum scripta dissimulans, neutri eorum ullo unquam uerbo respondit, eò quod solidior sit eorum doctrina, quàm ut sophisticis Lutheri fucis labefactari queat: & eorum uita longe probatior bonisque omnibus notior & cōmendatior, quàm ut ullis illius conuitijs aut calumnijs denigrari aut suggillari possit sine lectoris offensa. Neque uero respondit quicquam ad grauem & eruditam, licet breuem, orationem Andreæ Critij, Episcopi Premisliensis in Polonia (qui postea Plocensis Episcopus, ac tandem Archiepiscopus Gnesnēsis factus est) ad Regem Poloniæ Sigismundum habitam, atque in lucē æditam. Cuius hoc sane initium est. Qui res Ecclesiasticas memoriæ prodiderunt, Maxime & Sapientissime Rex, innumeros hæreticos & Apostatas recensent: Qui sensu suo & spiritu superbiæ transuersum acti, Ecclesiam Dei deuia & pertinaci doctrina scindere ac turbare consueuerūt. Quorum monstrorum, cum semper Romana Ecclesia domitrix, ceu claua Herculis, extitisset, in eam potissimum hæc Dæmoniorum zizania ferebantur, atque hi turbines, hi fluctus eam cum primis nauiculam obruere nitebantur. Et infra. Inter tot autem ac tam uarios, qui hactenus fuerūt, hæreticos, nemo fuit, qui non ex Euangelio basim doctrinę suæ statuisset, non uerbi Dei prętextum et illicem ueneni sui fecisset.

Opuscula Roffensis & Clichtouei Coloniç excusa.

Andræas Critius Polonus.

Sicut in prçsens agit, nouū sui anguli numen, Lutherus. Quod ita humiliter, ita caste, ita mansuete & pacifice, iuxta doctrinam Christi & Apostolorum, tractat, ut nihil arrogantius, nihil impudentius, nihil seditiosius ac uirulentius, dici uel excogitari possit: Vt qui nedum Reges carnifices, scurras & nebulones: Pontifices Antichristos, Lenones & Idola uocet, sed & sanctos atque adeo ipsam Deiparam uirginem, lingua sacerrima, ut ex plerisque eius argumentis constat, uilipendit ac eleuat. Et in fine. Interim (inquit) Inuictissime Rex, quia tibi curæ esse intelligo, ut eam labem in uicina serpentem, à regno & dominijs tuis arceas: hæc præludia quoquo modo in præsens effudi, quæ dum alia nostra & aliorū adornantur, benigno animo suscipe, & quod facis, rem Christianam, non solum à Turcis & Tartaris alijsque Ethnicis, sed etiam à Domesticis hostibus Apostatis & hæreticis tueare. Huic orationi, dum æderetur, uaria multorum adiecta erant carmina Polonorum, & quidem ingeniosa & acria, Quorum primum erat in Imaginem Lutheri, Cuius initium sic habet.

Quale Euangelium Lutheri.

Carmina Polonorũ in Luth.

Ille Lutherus ego, toto iam notus in orbe,
Cui uulgi improbitas nomina tanta dedit.
Quicquid enim dictum damnatumq́ extitit ante,
Nunc renouans iactor spiritus esse Dei.
Concilijs, patribus, mori contraria scribo,
Actus & huc, consto non ego sæpe mihi.
Mystica scripta uolo, cum res mea postulat, esse:
Nuda eadem, cum res exigit, esse uolo.
Nil credens, seruansq́ nihil, Christi effero leges,
Prætextu quarum carpere cuncta licet. &c.

Deinde aliud carmen in conditiones Lutheranorum.

Dic male sacrificis, Superos contemne, probatis
Moribus obtrecta, ieiunia sacra precesq́
Ride, Concilijs obsta, Patrumq́ relictis
Ritibus illude, ac Venias, Anathemata, Vota,
Non assis facias, absit confessio culpæ.
Absit relligio, cedant delubra popinis.
Plus persuade tibi de te, q̃ sit deceatq́:
Pontifices, Reges præ te ceu stercora pendas.
Scripturasq́ sacras, ut uis, intellige, priscos
Doctores, leges, sanctorum & gesta negato.
Sis bonus impostor, Sis ad conuitia doctus.
Præfectos traduc populo, retinacula rumpe.
Ordinis & fidei, cicasq́ per omnia turbas.
Sic age sectator, qui uis probus esse Luthero. &c.

Et aliud item in monstrum Cucullatum ex uacca.

Vacca cucullatum produxit Saxica fœtum,
Designans monstrum, terra quod illa fouet.
Saxe miser uigila, monstrumq́ hoc conjice, semper
Exitium terris monstra tulere suis.

Et rursus aliud in eius conuitia.

Stercora cum præ se ducat quoscunq́ Lutherus,
Oreq́ spurciloquo nil nisi stercus habet,
Non, rogo, stercoreum dices hunc esse prophetam?
Qualia uerba uiri, talis & ipse uir est.

Ad hæc & id genus multa Polonorũ carmina, mirum fuit silentium Lutheranorum & Poëtarum Vuittenbergensium, qui antea non solum respondere & talionem irritati reddere; sed sæpe ultro

incessere & petulanter prouocare solebāt, forsitan exemplo infortunato deterriti. Nam cum doctissimus eorum, Philippus Melanchton, antea respondisset Accusationi, quā Thomas Radinus Todesco Placentinus, uir eloquens ac Theologus, grauissime simul & eruditissime in Lutherum, ad Principes Germaniæ scripserat: Ille autem falsò putasset à Hieronymo Emsero scriptam fuisse, à Radino illo ita repulsus est altera oratione, ut contra ne mutire quidē auderet. Misere enim fuerat suo de autore iudicio deceptus, & statu causæ maxime prægrauatus, tacere maluit, quam dedecora sua dedecorosius in literas referre aut defendere. Lutherus, cum uideret se ab exteris tam ualide impeti, tot eruditis libris urgeri, tot argumentis ueris conuinci ac traduci: omnia eorum scripta serpentino astu dissimulans, ad ea, uelut ad carmina sapienter incantantium, tanquam aspis surda, nō modo aures suas obturauit, ne forte audiens illorum uoces, & contradicere nesciens, uictus uideretur: Verum etiam linguam procacem stylumq; petulantem ita cohibuit, ut illos aduersarios suos externos, usq; adeo acres & ualidos, ne nominare quidem unquam ad populum ausus fuerit.

Phil. Melāchton misere confutatus à Radino.

Silentium Lutheri ad scripta Latina.

Cunq; premeretur graui apud Germanos quoq; inuidia, propter tot seditiones cædesq; & calamitates, ex eius Euangelio nuper natas, statuit se nouo contra Clerū libello Teuthonico egregie uindicare. Validissimo igitur furoris & iræ impetu insurgens, titulum libello dedit, De Abominatione Canonis Missæ. Deinde longum præmittens prologum, sic orsus est. Ego multum ac sæpe iam prædicaui & scripsi, de Papisticis sceleratis Missis, quomodo conandū sit, ut ab ea abominatione liberaremur. At oportet nos à Dominis nostris Papistis audire, quod culpā tribuunt nobis: conquerentes, nos intendere seditiones suscitare. Sed & hoc transeat, sine eos & istud in nos mētiri, bene plura quàm istud mētiti sunt. Cum enim ausint diuinam Maiestatem impudenter omni hora blasphemare, ac uiolare suis abominabilibus Missis & Idolatrijs, quid nocet, si nos pauperem hominē arguunt mendacij? Et post pauca. Hæc toties prædicauimus & inculcauimus, ut unusquisq; scire & inde concludere queat, omnia opera nostra, quæ intenduntur ad agendam pro peccatis pœnitentiam, mortemq; effugiendam, esse blasphema, quæ Deum abnegāt, ac sacrificiū Christi uiolant eiusq; sanguinē. Quia id facere uolūt, quod solum sanguinē Christi facere oportet. Hæc & id genus multa, impie ac seditiose scripsit in prologo. Cęterū in libelli processu totū recitat Canonē Teuthonicè, cumq; non solum impie peruertit, sed et scurriliter multis calumnijs falsisq; expositionibus, impietatis & blasphemiæ accusat, ut mirari liceat,

Liber Lut. contra Canonem Missæ.

Scurrilitas Luth. in Canonem Missæ.

liceat, quomodo poſsit cor humanum, quod illis ſacris à puero aſſuetum, atque etiam uſu & actione ſacra XV. annis imbutum, exercitatumque & manſuefactum fuit, tanta malignitate deprauari, ut ſciens uolenſque tam ſcurriliter in res ſacratiſsimas & in maxime tremenda myſteria inuehi nõ uereatur. Verbi gratia, ut dicere ſic auſit. Debemus ne Deo buccellam panis et uini offerre, ut acceptet pro Chriſtianitate? ac præterea dicere, eſſe ſanctum & immaculatum ſacrificium? Nonne tãtundem eſt dicere, ut Deus pane & uino placetur, quod tamẽ nihil amplius eſt, quam alius panis, quo unuſquiſque ueſcitur. Item. Tu ne pro iuſtis Chriſtianis ores, cum ſis ipſe nebulo & blaſphemator Dei? Et nihil agis amplius, quam quod buccellã ſimplicis panis et uini offers. Si quis recte aperiret oculos, atque abominabilem Dei blaſphemiam intueretur, quæ quotidie fit in toto mundo, cor certe diſsiliret ei. Tantundem enim eſt, ac ſi dicerent Deo, Tu mentiris in os, Nos opitulari oportet Chriſtianitati pane & uino, & tu dicis, ſolum filij tui ſanguinẽ id facere oportere. Hæc nos (inquit) ferre oportet, ac quotidie audire atque uidere &c. Huic incredibili eius malitiæ, ac nunquam prius auditæ calũniæ, acriter atque intrepide reſpondit Teuthonice Hieronymus Emſerus, inter aduerſarios eius uicinitate loci illi proximus. Qui & antea eundem ſacrum Canonẽ fortiter aſſeruerat, Latine quidem contra Vlricum Zuinglium Tigurinum in Heluetijs: Teuthonice uero, contra Duos Præpoſitos Nurenbergenſes. Partitus eſt itaque reſponſionem ſuam in partes Duas: In quarum priore, ſeditionum autorem demonſtrauit Lutherum, ex quam plurimis ipſius libris uarijſque ſcriptis. Et adeo clare ex ipſiuſmet Lutheri uerbis oſtendit ac deduxit Emſerus, ut hactenus nemo diluere attẽtauerit. In altera autem libelli parte, confutauit paucis omnes Lutheri calumnias, quas ille in Canonem euomuit: Nam pluribus eundem antea defenderat contra Lutheri complices. Eo enim audaciæ & impietatis progreſsi iam fuerant plærique, ut nihil magis quam Miſſam & cœleſtia religionis noſtræ myſteria cõtemnerent ac deteſtarentur.

Quantum hic diſtat à Zuinglio Lutherus?

Liber Emſeri pro ſacro Canone Miſſæ cõtra Lut.

Auſus itaque fuit Argentinæ quidã Pætotriba, Sapidus: Poëta profecto nimis inſipidus, ac ferali ſacrorum contemptu impius: carmina ex meris conuitijs & blaſphemijs in Miſſæ monumentum, uelut in ſepulturam & exequias eius, contexere. Quorum ſane initium ſic habet.

Inſipida & impia carmina Sapidi contra Miſſam.

Miſſa malum, peius quo ſæcula nulla tulerunt
Iſtud propudium, Dedecus exitium.
Fel, odium, ſacrilegium, monſtrum, ſcelus, ulcus.

Proſtibulum,

Prostibulum, uirus, excidium, barathrum.
Spectrum, flagitium, tormentum, nausea, labes,
Quisquiliæ, tenebræ, carnificina, metus.
Naufragium, latrocinium, uis, præda, Tyrannis,
Clades, pœna, dolor, mors, furor, horror, onus.
Nequitia, insidiæ, impostura, infamia, terror,
Illuuies, fames, merda, cloaca, putor.
Larua, superstitio, impietas, iniuria, nullo
Missa unq̃ inuiso nomine nota satis.
Nec cruce, nec ferro, nec peste, nec igne, nec unda:
Sed sola Christi uoce perempta iacet.

Hæc criminosa & impia Sapidi carmina, in laudem & uictoriam Missæ, conuertit uir Doctissimus ac trium linguarum peritissimus Theologus ac Philosophus insignis, Arnoldus Besaliensis Coloniæ, In hunc sane modum.

Carmina pia Arnoldi Besaliensis pro Missa.

Missa bonum, melius quo sæcula nulla tulerunt.
Missa Decus populi, uita, medela, salus.
Fellis homo plenus, nebulo, peculator & osor,
Et meretrix, Missam dilacerare solent.
Crimina Missa fugat, labem, tormenta repellit,
Quisquilias, tenebras disiicit atq; metus.
Hanc latro insequitur, prædo fugit atq; Tyrannus,
Clades, pœna, dolor, mors, furor, horror abest.
Absunt insidiæ, impostura, insania, terror:
Candor, mundicies & decor omnis adest.
Religio, pietas, ueri custodia & æqui,
Missa triumphanti nomine nota satis.
Quam crux, quam ferrum, quam pestis & ignis & unda,
Suspiciunt, Christo quo stabilita uiget.

Quantum piaculum Germaniæ contra Missam.

Circumfertur insuper & Dialogus quidam Teuthonicus, de ægritudine & obitu Missæ, quo nihil insulsius, nihil impudentius habet orbis. Quare hæc una in tremenda Missæ mysteria impietas Lutheranorum, tam execrabilis meritò & uidetur & est, ut si tota Germania cœlesti ultione intereat funditus, reliquæ Nationes iustum Dei iudicium cum timore ac tremore, & agnoscere & collaudare possint: Iuxta illud Moysi Deut. 29. Et dicent omnes gentes. Quare sic fecit Dominus terræ huic? Quæ est hæc ira furoris eius immensa? Et respondebunt. Quia dereliquerunt pactum Domini, quod pepigit cum patribus eorum &c. Quod forsitan iam-

pridem contigisset, nisi superessent adhuc plures in ea quàm septem
3 Reg. 19. Milia, qui genua sua isti Baal Saxonico non flexerunt. Pro qui-
Gen. 18. bus Abraham orans, ac stans coram Domino ait. Nunquid perdes iustum cum impio? Cui respondeat (ut sperandum est) Do-
Iac. 2. minus. Si inuenero Quinquaginta iustos in medio Germaniæ, dimittam omni loco propter eos, scilicet, ut superexaltet misericordia iudicium. Lutherani uero, ad propagandam sectam suam callidi ac seduli, ubicunque sciebant ullos esse factioni suæ fauentes, literis & nuncijs accurate sollicitabant ac satagebant, ut iacto fundamento ibi nidificarent: maxime uero in regionibus Aquilonis.

Epistolæ Lutheri & Pomerani ad Liuones

Quippe uno eodemque tempore Vuittenbergæ & scripserũt & per Typographos ædiderunt tres epistolas, in Liuoniam destinandas, Martinus Lutherus, Ioannes Pomeranus, & Melchior Hofmannus; & quidem Germanice, non solum ad confortandos Liuones: Verum etiam ad gloriandum apud Germanos de latitudine sectæ suæ. Et tamen tertius ex ijs postea contra Pomeranum disputauit in Flensborg, Carolstadianam sectam amplexus. Pomeranus autem Latinam quoque scripsit epistolam ad Sanctos (ut habet titulus) qui sunt in Anglis. Cui Coloniæ respondit Ioannes Cochlæus. Et Lutherus itidem Latine scripsit ad Ducem Sabaudiæ CAROLVM: Principem sane Catholicum ac multo in literis eruditiorem, quàm ut à Luthero tam facile subuerti aut seduci queat. Satis tamen astute, secundum morem serpentis antiqui,

Epistola Lutheri ad Ducem Sabaudiæ.

ad captandam beneuolentiam, ait ueterator. In primis ueniam abs tua Clementia peto, Illustriss. Princeps, quod ego fex hominum, neque iussus neque uocatus, ad tuam Celsitudinem audeo scribere prior. Facit id gloria Euangelij Christi, in qua & ego glorior & gaudeo, ubiubi illam uidero & audiero clarere aut surgere. Dabit igitur tua Celsitudo id Euangelij causæ, quod præ gaudio tuam Dominationem Illustrißimam saluto prior. Peruenit enim ad nos fama, eamque confirmauit Annemundus Coctus, Eques auratus Gallus, incredibiliter feruens in gloriam Euangelij: Esse scilicet Ducem Sabaudiæ synceræ pietatis uehementer studiosum, rarißimo certe inter Principes dono Dei &c. Sed usque adeo nihil effecit astu illo adulatorio Lutherus, ut eo nihil foret miserius, si in illius Principis manus ueniret, cum sit nouis ijsce sectis infensißimus.

Epistolæ Lutheri ad Brabandinos & ad Hollandos

Et simili astutia scripsit ad Antuerpienses quoque Epistolam, & alterã item ad Christianos, qui sunt in Hollandia, Brabantiaque & Flandria, ut saltẽ Saxones credant, Lutherũ Euangelio suo totũ pene mundum replesse, latius etiam, quàm S. Paulus repleuit, qui ait se ab Hierusalem usque in Illyricum replesse Euangelium. Satis autem

autem constat Lutheri Euangelio, nusquam publice patere locum in cunctis iam dictis prouincijs, nisi quantum furtiue ac raptim fit per audaces Apostatas in angulis. Et tamen Lutherus callide dissimulans, Euangelium suum ibi publice interdictũ & proscriptum esse: scribit amplo & generali titulo, perinde ac si tota Hollandia Brabantiaq; & Flandria suarũ essent partiũ, cum nihil sint minus.

Frater Cæsaris, Archidux Austriæ Ferdinandus, tanq; locum tenens Imperij, indixerat Imperialem Conuentum Augustæ celebrandum, sub Festum S. Martini. Quem, cum pauci ex Principibus per sese comparuissent, cito dissoluit, alium Conuentum Spiræ, in primum diem Maij indicens: Ea sane spe proposita Principibus, ut Cæsar ipse illuceo tempore uenturus esset. Quantum uero ad religionem attinet, præcepit, ut Concionatores, absq; scandalo & seditione interpretarentur Euangelium & scripturam, iuxta sanum sensum approbatorum Ecclesiæ Doctorum. Deinde constituit, ut omnes Principes & Status, essent præparati armis & præsidijs, si quis nouus oriretur tumultus. Denicq; temperauit iuris rigorem circa seditiosos, ne ij, qui à Superioribus suis in gratiam recepti, propter seditionẽ præteritam, in iudicijs pro infamibus habeãtur. Constitutiones Ferdinãdi locũ tenentis Cęsareæ Maiestatis.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXVI.

Vtherus, ubi uidit se contra Principes nec minis nec conuitijs, neq; etiam excitatis tumultibus & seditionibus ita præualere, ut eius Euangelium acceptarent, aut saltem tolerarent: cœpit serpentino astu aliam excogitare decipiendi uiam, nempe, ut pro minis preces & deprecationes, pro conuitijs laudes et blanditias, et pro seditiosis irritamẽtis et uirulentijs dulces & tranquillas admonitiones scribendo proponeret, ac mitteret priuatim & clandestine, ad eos maxime Principes, quos omnium grauissime offenderat ac publice traduxerat. Cũ igitur non ignoraret, in Aula Ducis Saxoniæ Georgij, haud ita paucos existere, qui occulte, contra Principis sui mentem & decretum, Lutherico contra Clerum fauerent Euangelio (Atq; ex ijsce quendam esse etiam Consiliarium eius, & non paruæ in administratione rerum autoritatis: Qui et postea pessimo facinore in Principem optimum perfidus factus, seipsum turpissime prodidit) Vana spe illectus ab illo alijsq; Lutherus, blandas ac deprecatorias ad eum Principem, quem Tyrannũ & mendacem prius dixerat, scripsit, si forte blan- Astutia Lut. in blãditijs ad Principes. D. Otto Pak.

ditijs muliebriter euincere ac expugnare posſit fortem animum, ac robuſtæ conſtantiæ uirile pectus: Quemadmodum à Dalila meretrice fortiſsimo Samſoni factum fuiſſe legerat, Quod minis calumnijſq; & conuitijs antea non poterat. Sic ergo inter cætera Teuthonice ſcripſit.

Blanda uerba Lut. ad Ducem Georgiū.

Venio nunc, & procido cum corde ad Illuſtriſsimę Clementiæ ueſtræ pedes, & oro perquam humillime, ut Ill. Cle. ueſtra adhuc deſiſtere dignetur ab indementi propoſito, ad perſequendum doctrinam meam: Non quod mihi multum damni fieri queat per Ill. Cle. ueſtræ perſequutionem. Non plus amittere habeo, quam hunc miſerum ſaccum uermium, qui tamen quotidie nunc ad ſepulchrum properat. Habeo item bene maiorem hoſtem, nempe Diabolum cum omnibus angelis ſuis: Attamen Deus hactenus eum mihi dedit animum (quamuis miſer fragiliſq; peccator ſim) ut ab illo tutus permanſerim, Et ſi meum quærere deberem cōmodum, non poteſt mihi melius cōtingere, niſi ut grauiter perſecutionibus impetar. Quam inſigniter enim hactenus mihi profuerit perſequutio, commemorare non poſſum, ut propter hoc hoſtibus meis merito gratias agere debeam. Quod ſi mihi gratū foret Ill. Cle. ueſtræ infortunium, ego Ill. Cle. ueſtram ulterius quoq; irritare, atq; optare uelim, ut me ſemper continue perſequeretur. At ſatis fuit, Ill. Cle.

Iactantia Lutheri de ſua doctrina.

ueſtra bene ſeſe oſtendit. Nunc tēpus eſt aliter agendi. Quamuis enim Ill. Cle. ueſtra non uelit credere, doctrinā meam eſſe uerbum Dei (Tunc enim ſeipſam bene informare ſciret, & admonitione mea non egeret) Cum autem ego ſciam & certus ſim, oportet me ſub animæ meæ periculo, pro Ill. Cle. ueſtræ anima curam gerere, orare, obſecrare, atq; exhortari, an aliquid efficere queam. Ill. Cle. ueſtra non intueatur modicam perſonam meam: Deus enim ſemel per aſinam quoq; locutus eſt. Increpat item in Pſalmo XIII. eos, qui conſilium inopis contemnunt. Neq; tamen Ill. Cle. ueſtra nec ullus hominum, doctrinā meam extinguet aut impediet: oportet eam progredi, ſicut & hactenus fecit. Non enim mea eſt. Id unum doleo, quod uidere debeam, quomodo Ill. Cle. ueſtra tam horrende impingat in lapidem Angularem Chriſtū: Cum Deus alioqui Ill. Cle. ueſtræ multas bonas uirtutes & proprietates alijs in rebus dederit. Det Deus omnipotens, ut bona hora uenerim, ac ſcriptura mea gratioſum inueniat locum in Ill. Cle. ueſtræ corde. Si enim Ill. Cle. ueſtra (quod Deus auertat) eiuſmodi meam humilem ac cordialem admonitionem non acceptaret, oporteret me Deo committere. Volo autem his conſcientiam meam & coram Deo & coram Ill. Cle. ueſtra, excuſatā habere, quod fecerim quantum

tum in me est, & ad faciendum ac omittendum omnia uoluntarius ac præsto sim, quicquid scirē Ill. Cle. uestræ beneplacere: Excepta doctrina mea. Eam deserere nō possum apud conscientiam meam. Alias uero oro & subijcio me, ac gratiam quæro, ubicunq; offendi Ill. Cle. uestram, siue scriptis siue uerbis. Remitto item ex corde omnia, quæcunq; Ill. Cle. uestra contra me egit. Rogabo prẹterea & certissime impetrabo remissionem apud dominū meum Iesum Christum super omnibus, quæcunq; Ill. Cle. uestra contra uerbum eius facit ac fecit: Solummodo emolliri se sinat Ill. Cle. uestra in hoc uno articulo: Et omnia sunt plana, ut uerbum Christi, quod per me in lucem uenit, liberum sit. De quo absq; dubio gaudebunt omnes angeli in cœlo super Ill. Cle. uestra. Hæc Lutherus. Cui fortis, pius, & grauitate uirili semper constans, Princeps in hæc uerba respondit.

Literæ tuę aduenerunt nobis die Natalis Christi, Cuius gratiam & pacē nos tibi optamus, quemadmodū tu nobis, & tui ipsius in-super agnitionem. Et primum quidem id pactum uolumus, ac sci-mus quoq; nos coram Deo redemptore nostro in conscientia nostra liberos, nos, dum à te nunc scriptis prouocamur, respōsionem nostram non facere animo infenso, sed uoluntate propensa, ad reducendum te in tui ipsius agnitionem, idq; absq; omni adulatione: Quandoquidem tibi suspecti sumus, tanquam adulationibus circumdati ac repleti. Et hoc tibi damus symbolum, si hac in responsione nostra tibi adulati fuerimus, dicito liberè, Vinum nostrum à uase odorem contraxisse: At si non fecerimus, tu adulatores quęrito ijs in locis, ubi te uocant Prophetam, Danielem, Apostolum Germanorum, Euangelistam. Hic certe adulatorem non reperies. Et post pauca. Quod autem nos aspere, contra institutum diuinæ & Euangelicæ legis inuaseris, uerum dicis. Scis enim quomodo Deus tibi dixerit, quid agas, si quid aduersus proximū tuum habes. Tu uero nos mendaciter, in tergum, & nominatim ad Hartmannum à Cronberg (cuius acta eo tempore quam laudabilia fuerint, satis cōpertum est) incusasti, uelut Tyrannum & hostem Euangelij, cōtumeliosis agnominibus personæ nostræ: detestationibus & corporis & animi nostri, multisq; uerbis probrosis & argutis, quæ neq; in Euangelio, neq; in scriptura, cui eiusmodi cōuitia tua æquiparas, usquam inuenisti. Nos ad te iuxta qualitatem causæ satis clementer scripsimus, ad intelligendam tuam siue culpam siue innocentiam: ac longe potius innocentiam, quam aliud comperire uoluissemus. Tu uero, ex furore & inciuilitate tua, adeo uehemens nobis dedisti responsum, ac pluribus insuper mendacijs nos inua-

Respōsum Ducis Georgij ad Luth.

Iniurię Luthe. contra Ducē Georgium.

sisti, ac tanquam inclementem tibi dominum nos acceptasti: tametsi nos ad ea tibi nullam dederimus causam, neq; simplici scripto nostro, neq; ulla re alia. Et infra. Vt autẽ tibi, quod Clementissimum Dominum nostrum, Romanum Imperatorem, cui fide & iureiurando obstricti sumus, tã cõtumeliose ac scelerate criminaris, eiusq; mandatum tam procaciter contemnis, clemens dominus esse debeamus, quo pacto id nos deceat? Ad hęc, Vuittenbergę quoddam instituisti Asylum, ut omnes Monachi ac Moniales, qui nobis Templa ac Monasteria nostra deprædantur furtis & direptionibus, apud te habeant refugium ac receptaculum: Perinde ac si Vuittenberga foret ciuiliter nominanda, Arx quædam Communis omnium Apostatarũ prouinciæ nostræ. Nec ullum nobis dubium est, Sanctissimum patrem nostrum Papam, nunquam ullas dedisse Indulgentias, quas maioris feceris tu, quam eas, quas tui Vuittenbergenses promererentur raptu Monialium, quæ ex Monasterijs nostris ad te perductę sunt. In quã uero calamitatẽ miseriamq; damnabilem tu eas redegeris, & quomodo tractẽtur, & ad quid, satis constat. Vt Diabolus ob hæc tibi inimicus existat, non credimus sane. Si enim ob ea tibi mali aliquid faceret, nisi permissione ac potestate Dei facere cogeretur: posset incusari, quod id tibi prẽmij daret, quod lictor solet suo ministro. Quodq; ista tibi nostram concilient clementiam, non est. Nam si minimo rusticorum ex terris nostris uel uacca abigeretur, nobis displiceret: Multo minus, cum simus seruus Christi, tolerare possumus, ut proprius grex eius, & corpore & anima pariter abalienetur. Et rursus. Affirmare item possumus, nobis Euangelium tuum curæ parum esse, cum sit à Capitibus Christianitatis pro reprobo iudicatũ. Id unum curauimus, ut, ne à nostris acceptaretur, pro uirili præcaueremus.

Iniuriæ in Cæsarem.

Asylum generale Apostatarũ.

Pessimi fructus Euangelij Lutherani.

Ad hoc nobis causas dedere mali fructus, inde producti. Neq; enim tu, nec alius quispiam, uere dicere potest aliud, quam blasphemiam sancti uenerabilis Sacramenti, sanctissimæ Dei Genitricis, omniumq; sanctorũ, ex tua doctrina originẽ habere. Ex tua enim tuorumq; discipulorum doctrina, omnes antiquæ ac reprobatæ hæreses renouantur: omnis Dei cultus honestus oboletur. Quod sane à temporibus usq; Sergij tam late nũquam factũ est. Quando plura facta sunt sacrilegia Deo consecratarum personarum, quam post productum Euangelium tuum? Quando plures, rogo, factæ sunt rebelliones contra Superiores, quam factę sunt ex Euangelio tuo? Quando plures factæ sunt deprædationes sacrarũ domuum? Quando plures factæ sunt rapinæ ac furta? Quando plures fuerũt Vuittenbergæ excucullati Apostatæ Monachi, ac Moniales, quàm

nunc

nunc sunt? Quādo maritis ademptæ sunt uxores alijsq; traditæ, q̄ quod nunc in tuo reperitur Euangelio? Quando plura facta sunt adulteria, nisi posteaq̄ tu scripsisti, si mulier à uiro suo fœcundari nequeat, ut ad alium transeat, à quo fœcundetur, & uir fœtū illum alere teneatur: & contra, uir itidem quoq; faciat? Hæc tuum Euangelium, quod sub scamno latens produxisti, attulit. Et rectum quidem ei nomen imponis, quod sub scamno latens produxeris. Bonum profecto foret, illud adhuc sub scamno latere. Nam si adhuc alterum tale produxeris, nos nullum conseruabimus rusticum. Si Christus tale uoluisset Euangelium, non tam sæpe dixisset, Pax uobis. Petrus & Paulus non dixissent, Superioribus obediendum esse. Idcirco illi ipsi fructus nobis ingentem & nauseam & horrorem faciunt tuæ doctrinæ tuiq; Euangelij. Euangelio Christi nos, uolente Deo, assistemus corpore, anima, substantia ac dignitate: Id quod nos sua adiuuet gratia. Tu nos admones mortis, cuius certi sumus. Quid autem fieret, si tuum amplexi Euangelium moreremur? Nonne Deus dicere posset. Vnde hic, qui nouum Euangeliū cum tot fructibus malis secum affert? Nonne dixi tibi, ut arborē ex fructibus cognoscas? Si diceremus, Lutherus dicebat, esse Euangeliū, quod sub scāno latebat: Deus aūt diceret. At aliter tibi dixit Ecclesia Catholica. Cum igitur quotidie dicas, te credere Ecclesiā Catholicā: Quare ergo Luthero credis, & nō Ecclesiæ? Nequaq̄ Luthero. Serua tu Euangelium tuum, quod sub scamno latēs produxisti. Nos permanebimus apud Euangelium Christi, sicut recepit illud Ecclesia Catholica, ac seruat: Id quod Deus nos adiuuet. &c.

Euangeliū Lutheri de subtus scāno productum.

Lutherani corā Deo inexcusabiles.

Lutherus, ubi hanc tulisset repulsam, aliam tentandi uiam, multo maligniorem ingressus, blandissime scripsit ad Cardinalem & Archiepiscopum Moguntinū ac Magdaburgensem: Principem Electorem, Dominum ALBERTVM Natalibus Marchionem Brandeburgensem. Cui multis argumentis persuadere nitebatur, ut abiecto celibatu duceret uxorem, & Archiepiscopatus suos in sæculares conuerteret Principatus, alijsq; Episcopis & Prælatis esset exemplo, ad funditus tollendum è medio Statum Ecclesiasticum. In hunc igitur modum exorsus est Teuthonice.

Gratiam & pacem à Deo patre & Domino, nostro Iesu Christo. Illustrissime ac Generosissime Princeps, Clementissime Domine, Ego aliquoties Illustriss. Dominationi uestræ scriptis hactenus molestus fui propter alios: Nunc cogor propter ipsammet Illustriss. D. V. scribere. Et rogo admodum subiectè, Illustriss. D. V. ita acceptare dignetur in bonum, sicut fideliter ego intendo. Inter cæteras curas ac sollicitudines, cum me perturbet hæc quoq;

Epistola Lutheri ad Card. Moguntinum.

infesta

infesta & horrenda seditio, ut sedetur, quæ per Sathanã, tanquam plaga Dei excitatur, uenit in mentem, ut Ill. D.V. exhorter ac implorem, magna sane spe atq; fiducia, quod Ill. D. V. possit sciatq;, modo uelit, multifariam auxilio esse, simul cum deuota ad Deum prece, ut res melius habeat. Et hic breuiter est scopus, ut Ill. D.V. dedat sese in statum Matrimonij, atq; Episcopatum in sæcularem Principatum conuertat, ac falsum nomen prætextumq; Ecclesiastici status abijciat ac dimittat. Et hæ sunt rationes meæ. Primum, ut per hoc ultio diuina præueniatur, ac Sathanæ eripiatur causa seditionum. Nunc enim luce clarius est, Statum Ecclesiasticum manifeste contra Deum eiusq; honorẽ esse. Idcirco simpliciter nullo pacto sperandum est, Deum ab ira ultioneq; cessaturũ esse, quamdiu à tam manifesta abominatione contumeliaq; sui sancti nominis non cessatur. Domine Deus. Si uos Episcopi ac Principes in tempore rem adiuuissetis, atq; Euangelio spacium dedissetis, ac incepissetis mutare id, quod manifesta est abominatio: quàm pulchre ac tranquille hoc per ordinatam potestatem legitime foret institutum atq; erectum, quod nunc Diabolus cum furore confundit. Quum autem neq; uidere neq; audire uellent, sed cum temeritate manifestam abominationem sustinere conarentur, dimisit illud Deus nihilominus cadere funditus cum indignatione, ut ostendat, uerbum suum potentius esse cunctis rebus, ac progredi oportere, etiam si millies amplior esset mundus. Deinde, quod communis populus nunc eo usq; eruditus est, ut intelligat iam, Ecclesiasticum statum nihil esse: Sicut id satis superq; ostendunt tam uaria Cantica, dicteriaq; & scõmata derisoria. Vbi in omnibus parietibus, in omniuarijs schedulis, postremo etiam in Chartiludio, Presbyteri Monachiq; depinguntur, & uelut ludibrium ac portentum habetur, ubicunq; Ecclesiastica persona uidetur auditurue. Quid ergo conducit, contra fluminis impetũ pugnare, ac tenere, quod neq; uult neq; potest teneri? Hoc certe uel palpari potest, Cum Ecclesiasticus status ex cordibus hominum abierit, ac usq; adeo contemptus sit: non esse sperandum, ullam fore uel requiem uel cessationem, nisi ex oculis quoq; abeat. Sed quanto magis tenetur ac reputatur, tanto plus irridetur ac paruipenditur. Quid ergo prodest, tali pertinacia homines eo magis incitare, ac irritare contra seipsum: præsertim, cum Deus ipse sententiam ultionemq; urgeat, Ecclesiasticos eradicaturus. Sicut ait Psal. X. Perdis impios, ut etiam nomen eorum in æternum pereat. Actum est, Ecclesiasticus status permanere non potest, multo minus ad honorem redire. Deus tetigit eum, oportet ipsum interire. Hoc, & non aliud.

Scopus totius Epistolæ, ut Episcopus ducat uxorẽ.

Pseudopropheta.

Hæc

Hæc potest Ill. D. V. præuenire, ac per seipsam auxilio esse, ut ultro aboleatur. Et spes est, D cum affore, rem quoque cũ gratia peragendam esse, ne cogatur cum indignatione hanc ad rem Diabolo uti. Et Ill. D. V. grandem ad hoc præ cæteris habet causam: Quandoquidem ipsa in Deum præuaricata, ad manutenendum statum Ecclesiasticum, magnas contulit impensas, ut confortaretur. Quod si homines aliud iam uiderent, cor quoque eorum pulchre conuerteretur. At si Ill. D. V. adhuc restiterit, aut rem suspenderit, uerendum est, nõ diu posse perdurare. Corda enim nõ desistunt, quemadmodum nec ira Dei desistit. Et habet Ill. D. V. pulchrum exemplum, Magnum Magistrum Prusiæ, quàm pulchre ac gratiose Deus talem immutationem disposuerit, quæ ante Decem annos, neque speranda neque credenda fuisset, etiamsi Esaias aut Paulus annunciasset. Quum uero ille Euangelio & spacium & honorem daret, ipsum ei multo plus gloriæ atque honoris reddidit, quàm optare fuisset ausus. At longe maius exemplum foret Ill. D. V. Quæ in medio Germaniæ, ex maximis Capitibus unum quoque existit, hic multos homines tranquillos redderet atque lucraretur, aliosque Episcopos subsequenter alliceret. Tunc & Deus se uidendum præberet in gloria, dum se Ill. D. V. erga eum humiliaret, eiusque Euangelio et nomini cederet, locumque daret: Sicut promittit ipse Ioan. 5. Qui honorificauerit me, hunc honorificabo & ego. Qui autem inhonorauerit me, inhonorabitur & ille. Super eiusmodi tam potenti consolatoriaque promissione attentet alacriter Ill. D. V. eripiatque se ex scelesto impioque statu, in beatum diuinumque statum Matrimonij, ubi Deus propicium se faciet inueniri. Quod si tanta utilitas publica Germaniæ (quam ego magnifacio, opusque ualde pium est) Ill. D. V. non permoueat: hoc tamen uel solum sufficeret, quod Ill. D. V. comperit ac fateri cogitur, se à Deo uirilem personam factam esse. Iam uero utique opus ac uoluntas Dei est, ut uir habeat mulierem, Gen. 1. Non est bonum (inquit Deus) uirum esse solum, faciam ei adiutricem, quæ circa eum sit. Ubi igitur Deus non facit miraculum, Angelum ex homine faciens, non possum uidere, quomodo uir queat, absque ira indignationeque Dei, solus ac sine muliere manere &c. Hæc serpens antiquus per Lutherum.

Rationes malesuadę.

Exẽplum à magno magistro Prusiæ.

Suasio ex creatione.

Cæterum Princeps ille hominis improbam leuitatẽ audaciamque & uanitatem contemnens, ad eas literas dissimulando prudenter tacuit: licet in publicũ ædiderit eas Lutherus. Ad quas sane responsurus fuisset Ioannes Cochlæus, Moguntiæ tunc degens, nisi tardius æquo uenissent in manus eius, quando iam sopita & elanguida erat illarum fama, quam & Principis illius grauitas & constantia

Constantia Card. contra tentatores.

tia ultro contemptibilem reddebant. Eiusmodi enim Syrenas iampridem audierat multas, & quidem nobilitate conspicuas. E quibus bona pars erant in occulto, tum Principes tum Comites & Barones, qui eius lenitate ac mansuetudine freti, familiari admonitione rem uxoriā tanto Pontifici suggerere clam non sunt ueriti. Quibus sane temeritatibus effectum est, ut uulgus Lutheranorum uana spe delusum, sæpe mendacem cōfinxerit famam, Principem illum, abiecto Pontificatu, duxisse uxorem. Sed multo adhuc impudentiori audacia Lutherus aggressus est Regem Angliæ, HENRICVM VIII. Quem publice prius tot probris lædorijs, sannis, atq; calumnijs, ad populos & Nationes traduxerat. Ipse quidem affirmabat se illectū fuisse à Rege Daniæ Christierno (qui è regnis suis profugus, exul, per Germaniam uagabatur) ut ad ipsum scriberet Regem Angliæ. Verum Duo Angli Apostatæ, qui aliquandiu fuerant Vuittenbergæ, non solum quærebant subuertere Mercatores suos, qui eos occulte in exilio fouebant & alebant: Verum etiam cunctos Angliæ populos, uolente nolente Rege, breui per nouum Lutheri Testamentum, quod in Anglicanam traduxerāt linguam, Lutheranos fore sperabant. Venerāt iam Coloniam Agrippinam, ut Testamentum sic traductum, per Typographos in multa Milia multiplicatum, occulte sub alijs mercibus deueherēt inde in Angliam. Tanta enim eis erat rei bene gerendæ fiducia, ut primo aggressu peterent à Typographis, Sex Milia sub prælum dari. Illi autem subuerentes, ne grauissimo afficerentur damno, si quid aduersi accideret, tantum Tria Milia sub prælum miserunt: Quæ si fœliciter uenderentur, facile possent imprimi denuo. Iam literas ad Sanctos, qui sunt in Anglis, præmiserat Pomeranus, & ad Regē quoq; scripserat ipse Lutherus. Cumq; nouū Testamentum mox subsequuturum crederetur, tanta ex ea spe lætitia Lutheranos inuasit, ac uanæ fiduciæ uēto inflauit, ut gaudio distenti, ante diem ruperint secretum uanis iactationibus. Exulabat eo tempore Coloniæ Ioannes Cochlæus, Decanus Ecclesiæ B. Virginis Francofordiensis, Qui per hospitem suum, Georgium Lauer, Canonicum ad Apostolos, Abbati Tuitiensi redditus familiariter notus, ubi audisset opera quædam Ruperti Tuitiensis quondam Abbatis, mittenda esse Nurenbergam, ut à Lutheranis æderentur in publicum: cœpit summo studio eam rem & dissuadere & impedire. Nam Lutherani in eum usq; diem, cum omnes Bibliothecas antiquas diligentissime exquisiuissent ac discussissent, nullum prorsus autorem ex cunctis tot sæculorum Doctoribus Ecclesiæ inuenire potuerunt, qui Lutheri dogmata comprobasset. Inuentum tandem

Alia tentādi uia ad Angliam.

Nouum Test. Luth. in lingua Anglicana

Opuscula Ruperti Abbatis Tuitiensis tunc ædita.

dem illius Ruperti, qui ante 400. annos uixerat, opusculum, cui titulus erat, De Victoria uerbi Dei, mox Nurenbergę a Lutheranis euulgatum est. Quod suo titulo ita mox placuit omnibus Lutheranis, ut nihil uideretur eo autore desiderabilius. Interim ex Tritemio intelligebāt, illum cōplura scripsisse opuscula, sed duo tantum paruula inuenerant: Quorum unum de potentia, alterum de uoluntate Dei inscriptum erat. In eorum æditione multa Lutherice apposuerat Osiander, uxoratus presbyter & prædicator, quibus pium autorem impiæ sectæ patronum facere tentabat. Etiam dudum egerant cum ipso Abbate Tuitiensi: ut reliqua Ruperti Opera Nurenbergam excudenda, transmitteret. Ille uero, ut à Cochlæo audiuit, quantum periculi foret ea in re, si pium autorem traderet in manus impiorum, qui eum non solum impijs præfationibus, & annotationibus fœde contaminaturi essent: Verum etiam integros & sanos illius sensus deprauaturi, ex Catholico antiquo facturi essent hęreticum nouum, qui uideretur cūcta Lutheri dogmata ante annos 400. approbasse. Abbas igitur ille, uir bonus, mutata sententia, uolumina iam in grandem fascem compacta, uelut Nurenbergam transmittenda, apud se retinuit. In quo sane fasce erant XIIII. libri in Euangeliū Ioannis, XII. libri in Apocalypsim eiusdem, & XII. libri, de Diuinis Officijs. Cum autem Monachi quieturi non essent, nisi æderentur opera illa: Cochlæus Petro Quentellio, & Arnoldo Berckmanno sedulo suasit, ut communibus inter se impensis & lucris ea opera susciperent ædenda. Persuadere tamen non potuit, donec tandem omnem suam operam ad æditionem illam eis pollicitus esset. Cumq; æditio illa satis quęstuosa eis existeret, non egebant amplius impulsore Cochlæo, sed ipsimet ultro plura illius opuscula desiderabant: rogantes nunc Abbatem, nunc Cochlæum, ut undecunq; plura cōquirerent. Abbas itaq; ex uetustis S. Benedicti Monasterijs perquisiuit XXXII. libros in XII. prophetas minores, & VII. libros in Canticum Canticorum. Cochlæus uero inuenit Coloniæ in Bibliotheca Maioris Ecclesiæ IX. libros, De glorificatione Trinitatis, & processione Spiritus sancti. Et in scholis Artiū grande uolumen, quod de operibus Trinitatis inscriptū, XLII. cōplectebatur libros. E quibus in Genesim erāt IX. In Exodum IIII. &c. Cumq; sciret Rupertū olim Leodij ad S. Laurētiū fuisse Monachū, scripsit Theoderico Hezio, Canonico Leodiensi, quem Romæ post obitū Adriani VI. (cuius ille à Secretis intimus extiterat) familiarius cognouerat, obsecrans, ut is in eo Monasterio perquireret, quidnam ex Ruperti libris extaret. Ille ergo repperit maxime desideratum opus, XIII. libros in

Opuscula illius Colō niæ retenta & excusa.

Plura eiusdem opuscula post inuenta.

M Matthæum,

Matthæum, de Gloria & honore filij hominis. Verum transmittere Coloniam non potuit Archetypum, nisi ipse cum duobus alijs Canonicis, pro restituendo exemplari, cuncta bona sua in hypothecã Monachis obligarẽt. Ea igitur uolumina uniuersa Cochlęus, Moguntiam euocatus, secum detulit, atq; ibi residens, ad æditionem prępparauit, Coloniãq; ędenda remisit. Hinc Typographis Coloniensibus notior ac familiarior factus, audiuit eos aliquando inter pocula fiducialiter iactitare, Velint Nolint Rex & Cardinalis Angliæ, totam Angliam breui fore Lutheranam. Audiuit item, duos ibi latitare Anglos, eruditos linguarumq; peritos et disertos, quos tamen uidere aut alloqui nunquam potuit. Vocatis itaq; in hospitium suum quibusdam Typographis, posteaquam mero incaluissent, unus eorum in secretiori colloquio reuelauit illi arcanum, quo ad Lutheri partes trahenda esset Anglia. Nempe uersari sub prælo Tria Milia Exemplarium Noui Testamenti Lutherani, in Anglicanam linguam translati, ac processum esse iam usq; ad literam Alphabeti K. in ordine Quaternionum. Impensas abunde suppeti à Mercatoribus Anglicis, qui opus excusum clam inuecturi per totã Angliam latenter dispergere uellent, antequam Rex aut Cardinalis rescire aut prohibere posset. Cochlęus intra se metu & admiratione uarie affectus, foris mirabundus mœrorem dissimulabat. Altero autem die, periculi magnitudinẽ tristis secum expendens, cogitabat, quo nam pacto possit commode pessimis illis conatibus obsistere. Abijt igitur clam ad Hermannum Rinck, Patricium Coloniensem, ac Militem Auratum, qui & Cæsari & Regi Angliæ familiaris erat & Consiliarius, eiq; rem omnem, ut acceperat uini beneficio, indicauit. Ille, ut certius omnia constaren t, alium misit exploratũ in eam domum, ubi opus excudebatur iuxta indicium Cochlæi. Cũq; ab illo accepisset rem ita habere, & ingentem Papyri copiam ibi existere: adijt Senatum, atq; effecit, ut Typographis interdiceretur, ne ultra progrederentur in eo opere. Duo Apostatę Angli, arreptis secum Quaternionibus impressis, aufugerunt, nauigio per Rhenum ascendentes Vuormaciam, ubi plebs pleno furore Lutherizabat, ut ibi per alium Typographum cœptum perficerent opus. Rincus uero & Cochlæus de his mox admonuerunt literis suis Regem, Cardinalemq; & Episcopum Roffensem, ut quàmdiligentissime præcauerent in omnibus Angliæ portubus, ne merx illa perniciosissima inueheretur. Ferunt Dominum Cuthebertum Tunstallum, uirum disertissimum, Episcopum tunc Londinensem, nunc Dunelinensem, cum adeptus fuisset unum ex illis exemplaribus, in maxima concione ad populũ

Londini

Secretum Anglicorũ Apostatarum uino reuelatum.

Hermãnus Rincus Coloniensis Patricius.

Londini publicè affirmasse, supra duo Milia deprauationum atque peruersitatum se in uno opere illo deprehendisse. Dum hæc agerentur, peruenit tandem in manus Regis Angliæ epistola Lutheri, quam is anno superiore scripserat Vuittenbergæ, prima die Septembris. Eam itaque præmissa salutatione in hūc modū exorsus est.

Quanquàm uereri merito debuerim, Serenissime Rex Illustrissimeque Princeps, literis Maiestatem tuam tentare, ut qui mihi conscius maxime sum, grauissime offensam esse Maiestatē tuam libello meo, quem non meo genio, sed incitantibus ijs, qui Maiestati tuæ parum fauebant, stultus & præceps ædidi. Tamen spem & ausum mihi facit, non modo Regia illa tua Clementia, sic mihi literis & uerbis indies cātata à quàmplurimis, ut cum mortalem sese nouerit, immortales inimicitias seruaturum esse non credam: Verum etiam, quod fide dignis testibus didici, libellum sub Maiestatis tuæ nomine in me æditum, non esse Regis Angliæ, ut uideri uolebant subdoli Sophistæ, qui Maiestatis tuæ titulo abusi, non senserunt, quantum sibiipsis periculum in regia ignominia pararent: præsertim illud monstrum & publicum odium Dei, & hominum, Cardinalis Eboracensis, pestis illa Regni tui: Ita, ut uehementer nunc pudefactus, metuam oculos coram Maiestate tua leuare, qui passus sum leuitate ista me moueri in talem tantumque Regem, per malignos illos operarios, præsertim, cum sim fex & uermis, quem solo contemptu oportuit uictum aut neglectū esse. Accidit ad hæc, quod me serio cōpulit, quantumuis abiectum scribere, Maiestatem tuam cœpisse fauere Euangelio, & non parum tædere istius generis hominum perditorum. Hoc sane nuncium fuit uere Euangelion, id est, lætum nuncium, cordi meo. Quare his literis prosterno me pedibus Maiestatis tuæ, quantum possum humillime, & per Christi crucem & gloriam oro & obsecro, Maiestas tua dignetur sese submittere, & ueniam donare, in quibuscunque Maiestatem tuam læsi, sicut Christus orauit, & dimittere debita nos quoque inuicem iussit. *Epistola Lutheri ad Regē Angliæ deprecatoria.*

Deinde si Maiestati tuę Serenissimæ nō uidebitur contemnendum, ut alio libello publico Palinodiam cantem, & nomen Maiestatis tuæ rursus honorem: Det mihi clementem aliquam significationem. Tum in me mora non erit ulla, faciā illud libentissime &c. Rursus sub finem sic ait, Quid mirū uero, si Cæsar & aliquot Principes in me sæuiunt? Nonne, ut Psalmus secundus dicit, aduersus Dominum & Christum suum fremunt gentes: meditantur populi, conspirant reges terræ, & conueniunt Principes? ut mirandum potius sit, si aliquis Principum ac Regum Euangelio faueat. Huic miraculo in Maiestate tua, quàm opto ex totis medullis aliquando *Offert Regi Palinodiam Luth.*

 gratulari.

gratulari. Et ipse dominus (quo præsente & uolente hæc scribo) cooperetur uerbis meis, ut Rex Angliæ breui fiat perfectus discipulus Christi, Euangelijq́ professor, tum Lutheri Clementissimus Dominus Amen. Responsum, si uisum fuerit Maiestati tuæ, expecto clemens & benignum, Vuittenbergę prima Septembris anni Domini M. D. XXV.

Responsio Regis Angliæ cõtra Luth.

Huic epistolæ Rex ille extemplo respondit, cum satis olfaceret, quo tenderet subdola eius oratio. Cæterum cum responsio illa bene prolixa eruditionisq́ & grauitatis plena sit, multis modis ac uicibus est per Typographos euulgata, atq; etiam per Emserum & Cochlæum in Germanicam linguam uersa: Hic satis fuerit, paucula in memoriam reduxisse. Primum igitur ita respondit Rex. Quod ais, libri te tui pudere, nescio quàm tu istud uere dicas. Verum hoc unum scio, satis esse causæ, cur debeat non illius modo libri pudere te, sed tuorum etiam ferme omnium. Quippe, qui nihil pene complectantur aliud, quàm errores turpissimos, & insanissimas hæreses, nec ratione fulcitas, nec eruditione subnixas: sed quas asserit & offirmat tantum pertinax impudentia, dum tantus autor haberi postulas, quantus nec hodie quisquàm sit, nec antehac usquàm fuerit. Nec satis uideo, qui uerum sit, ut ad ædendum in me libellum tuum sis ab ijs incitatus, qui parum fauebant mihi: Cum res ipsa doceat, ab ijs incitatum potius, qui parum fauebant tibi. Quippe quum liber tuus sit eiusmodi, ut nec aliud quicquàm, quàm probrum conciliare possit autori, & librum honestet meum. Cui tuus declarat ne uerbum quidem sani capitis ullum repperisse, quod aliquando possis opponere. Quæ res satis, ut opinior, indicat, uter nostrum causam habeat meliorem. Iam quantumuis te fingas credere, æditum à me libellum non esse meum, sed meo nomine subornatum à Sophistis subdolis: Tamen & meum esse, multi maiore fide digni, quàm sunt tui illi fide digni testes, cognoscunt. Et ego, quanto tibi minus placet, tanto magis libenter agnosco. Nam quod eum mihi scribis ignominiam parere, nemo certe non intelligit, quantumlibet tu dissimules, quàm ægre habet animum tuum, quod libellus meus tanto bonorum & doctorum omnium consensu comprobatus est. Tum eius Sedis honorifico calculo: Quę ut tuas condemnauit hæreses, ita sanctissimo uiro Hieronymo tantæ fuit autoritatis, ut satis esse duceret, si suam illi Sedi fidem approbaret. Et post pauca. Iam, quod pestilente (inquit) lingua scurraris in Reuerendissimum in Christo Patrem, Cardinalem Eboracensem, Primarium Consiliarium nostrum, & Angliæ Cancellarium: magis perspectam habeo singularẽ eius prudentiam, quàm ut

Liber Regis de Sacramentis.

Card. Eboracensis.

ut eum quicquam commoueri credam scurrilibus eius linguæ conuitijs, quæ in totam scurratur Ecclesiam, quæ sanctissimos proscindit patres, quæ nullos nõ blasphemat Diuos, Christique contemnit Apostolos, quæ sanctissimam Christi matrem inhonorat, quæ Deum ipsum, uelut scelerum fontem, autorem, impulsoremque blasphemat. Quæ blasphemiarum tuarum detestanda colluuies, nusquàm nõ euidenter patet, tum ex omni parte perniciosorum operum, quæ tanto Christiani populi damno conscripsisti: tum ex his, quæ passim in Germania tam furiose patrant, tuis hæresibus effcrati rustici. Itaque Reuerẽdissimus ille Pater, quanquàm nobis iamdiu fuit, propter eximias eius uirtutes, charissimus: idem tamen est, eritque indies tanto nobis charior, quanto illum tibi tuique similibus magis uidemus inuisum. Nam quod eum Regni mei pestem appellas, non est consilium fraterculo rationem reddere, ex eius uiri singulari prudentia, fide, labore, studio, & salubri diligentia, Nos regnumque nostrum quanta consequamur commoda. Verum ut omittam cætera, uel hoc satis indicio est, quàm toti terræ nostræ salutaris sit, Quod ex animi nostri sententia demandatum, sibi munus perquàm diligenter exequitur, & ditionem nostram sedulo purgans, hæresum uestrarũ pestilente contagio: Quibus interdum intrant Angliam, quidam uehementer ægroti: Nempe ex ijs ueniẽtes plagis, quas insalubris oris tui noxius infecit afflatus. Quos tamen ipsos diligenti inquisitione compertos, eiusmodi Reuerendissimi Patris salubri diligentia, non solum arcuimus, ne quid ad nostros eius lepræ serperet: Verum etiam tractatos commode, & magna cum charitate curatos, fidei integritati reddidimus. Et infra. Scribis Luthere uehementer pudere te, oculos in nos attollere, quod te tam leuiter passus sis per operarios iniquitatis, ut ais, aduersus nos moueri: Verum ego profecto non paulo magis admiror, quod te non pudet serio, leuare palpebras, & uel in Deum uel hominem quenquàm probum oculos intendere, qui te passus sis, instigante Diabolo, in eam ingenij leuitatem cadere, ut ob carnis ineptias & obscœnas libidines, quum frater Augustinianus esses, Monacham Deo dicatam, scelerato compressu uiolaris. Quid, quod non repressisti solum. Quale flagitium si designasses olim apud Romanos Ethnicos, & illa terram uiua subijsset, & tu ad mortẽ usque uerberibus esses multatus: Verum etiam, quod nimio est execrabilius, publice pro uxore nuptijs incestissimis traduxisti, atque ita palam summo cum totius mundi stupore, summo per orbem totum opprobrio uestro, summo cum sacrosancti coniugij contemptu, summa cum sanctissimorum uotorum

Diligẽs inquisitio in Anglia cõtra Luthefranos.

Exprobrat Luthero Rex nuptias cum Moniali initas.

contumelia, per nephas abuteris in quotidianum prostibulum. Denicp, quod omnium est maxime detestandum, quum te deberet tam execrandi facinoris pudor & dolor obruere, pœnitentiæ loco prætefers miser impudentem gloriam, tam longe fugiens implorationem ueniæ, ut etiam in tui sceleris exemplum, passim per pseudoreligiosos alios literis ac libris prouoces. Et post multa.

Rex Luth. laudes recusat, quod turpe sit, à tali laudari.

Iam quod honoris tantum, scilicet tam ciuiliter offers nobis, ut si mihi placiturum sentias, alium librum non graueris ædere, quo de me largiter meras laudes prædices: simul ea reuocans ac retexens omnia, quæ dudum in diuersum scripseras. Hoc te labore toto, Luthere, oppido quàm libens libero. Necp enim sic incendor gloriæ ieiunio, ut tuos libros in meas laudes ambiam, sed opto potius, quod magis in rem sit tuam: Nempe, ut agnitis erroribus & recantatis hæresibus, resipiscens tandem & reuersus ad fidem, sic eam scriptis probes & operibus bonis, ut inde laudem possis & gloriam dare Deo. Alioqui si ad istum, quo cœpisti, modum, in hæresibus impijs, & improba uita perrexeris, me profectò laudare nō potes impensius, quàm si uituperes: Nec ediuerso magis odiose traducere, quàm si quàmmaxime potes, extollas: Si uerum est, ut est profectò, quod legitur apud Senecam, Tam turpe tibi sit laudari à turpibus, quàm si lauderis ob turpia. Quamobrem cum scribis,

Rex Luthe rū pro inimico habere dignū non putat.

libri tui in me æditi uehementer te pudere, culpam transferens in alios, nescio quos, quorum instigationi parueris, & pedibus meis aduolutus suppliciter oras ueniam: sperans, quum me mortalem meminerim, quod immortales inimicitias nolim gerere. Profectò Luthere, tametsi tu magnifice & sublimiter de teipso sentiens, pro uiro tanto semper habuisti te, ut non puduerit, scriptis etiam tuis profiteri, non esse solum te, sed & futurū semper, ne uiuum modo, sed præterea mortuum, immo exustis etiam cineribus, & in mille proiectis maria, perpetuum tamen hostem & inimicum Pontifici (cuius fastigio non nescio quàm longo Reges interuallo sunt impares) Ego te nunquàm tamen æstimaui tanti, ut unquàm sim dignatus, esse inimicus tibi: tametsi hæreses tuas habeam, quantum alius quisquàm, exosas. Sed nec eorum conuitiorum quicquàm, quibus in me scurriliter debacchatus es, tam ualde me commouit, ut non prece multo minore nobis possis, quàm qua nunc es usus, abunde satisfacere, si tibi res ex animo et syncere satis ageretur &c.

Præfatio cuiusdam Angli in despectum Lutheri.

In has duas Epistolas sic scripsit in prologo suo quidam Anglus. Regis ingenium & prudentiam ostendunt uel æditi ab eo libri, quibus insana atcp impia dogmata Martini Lutheri sic confutauit, sic Lutherum ipsum omni consilio contra disserendi denudauit,

dauit,ut omni rationis loco sublato,ad meretricia iurgia,& scurrilia cõuitia duntaxat Lutherus cõfugerit. Quod Rex prudentissimus,atq; idẽ eruditissimus,cũ sensisset, nõ est dignatus,cum scurrãte impuro nebulone cõnugari: Sed pro magnitudine animi, ea omnia blaterramẽta nugalia, & frigidi fraterculi scommata,tanq̃ cachinnantis morionis inconditos gestus contempsit. Nunc uero, quum ausus Lutherus est, tam stolide fauorem eius ambire, quo illius nomine abuti liceat, ad commendandum factionem suam, haud committendum putauit, quin significaret omnibus, nõ tam leuem esse se, uti fatui fraterculi leuibus blanditijs inescari aut capi uellet: Nec ita inconstantem, ut ab eo quod uerũ & rectum nosset, deduci ullo pacto posset. Et Ioannes Cochlæus. Si Catholicus es (inquit) Lector, minime profecto displicere tibi poterit responsio Regis, cum tantam præ se ferat ubiq; honestatem, eruditionemq; ac pietatem. Sin uero Lutheranus, displicebit forsitan, sic depingi tibi Lutherum. Considera tamen paulisper, dum priorem legis Epistolam, an deceat, eum, qui haberi uult Euangelista, Propheta, Ecclesiastes, Vir Dei, Apostolus Germaniæ &c. tanta uti leuitate, ut & seipsum leuitatis condemnet aduersario: Et quod prius maxime serio scripsit, tantaq; cum certitudine (si ipsi credas) asseruit, ut totum illud se de cœlo habere iactitauerit: nunc muliebriter blandiendo, ad emendicandam gratiam ab aduersario, quem tam ferociter ac superbe, contra bonos mores, atq; adeo & contra Euangelicam charitatem ac mansuetudinẽ, insectatus fuerat, reuocare, ac publico libello Palinodiam cantare, libenter uellet, modo id illi placiturum esse uel leui indicio intelligat: Non curans, quid Principes ac Politiæ, sapientissimiq; illi homines, quos partium suarum esse gloriatur, dicturi sint, quod ipsos tam nequiter deceperit, ac summo nunc cum rubore eorum recantare uelit, ut eis tandem idem reddat præmium, quod antea Rusticis nequissime seductis ac miserabiliter occisis, reddidit, si modo externum aliquem queat defensorem inuenire &c. Idem Cochlæus in Bugenhagij Pomerani, Plebani Vuittenbergensis, Epistolam ad Anglos scriptã respondens, dum ille diceret, Se mirari, cur sacrum Christi Euangelium quidam isthic uereãtur suscipere, propterea, quod de Lutheranis mala dicuntur, ignorantes, quod oportet filium hominis reprobari à mundo, & stultitiam haberi prædicationem crucis. Ad hæc ita respondit Cochlæus. Nisi Rex Anglorum uere Christiano animo mansuetus ac clemens esset, magisq; ad donandas propter Christum, quàm ad ulciscendas gladio ultore iniurias inclinatus: Iampridem profecto nidum uestrum, simul cum omnibus coruis

Leuitas Lutheri.

Verba Cochlæi contra Pomeranum.

& upupis eius, euertisset funditus. Hoc enim illi haud difficile factu fuisset, cum polleat tantis & uiribus opibusque & amicis. Quod si gens illa, non minus sane ferox & bellicosa, quàm celebris & opulenta, non esset tam longe naturæ terminis à spelunca uestra disiuncta: haud dubium est, quin egregie uindicatura esset, & suas & Regis sui, quas euomuistis ex antro illo, teterrimi Caci, iniurias.

Iniuria in Anglos. An uero iniuriosum non est, scribere, esse quosdam in gente illa religiosissima uereque Christiana, qui sacrum Christi Euangelium suscipere uerentur? Quod rogo Euangelium Christi, an Matthæi? an Marci? an Lucæ? an Ioannis? At hæc Quatuor susceperūt Angli, semperque religiose tenuerunt apud se Nongentos (uti ex Gregorio dictum est) annos, quando nidus uester informis adhuc erat sylua. Nec plura recipit Euangelia Sedes Petri aut Ecclesia Christi, Quid igitur calumniaris religiosam gentē, de nō suscepto Euāgelio Christi? Quis det tibi, libros uestros tot hæresibus fœdos, recte dici sacrū Euangeliū Christi? Quis deinde æquis auribus accipiat, Quicquid in uos hæreticos dicitur, in filium hominis continuo dici? Filium certe hominis gens illa utique agnoscit, ac reueretur religiosissime: Vos autem, ut nouos Hussitas & Vuiclephos, ac ueluti labes & maculas fidei religionisque nostræ fœdissimas, Angli omnes, cum Papa Regeque suo, & uniuersa Ecclesia Christi, merito uitant, exhorrent ac detestantur. Vocem enim aliorum non audiunt oues Christi, sed fugiunt ab eis.

Diatriba Erasmi de lib. arbitrio. Vbi uero Erasmus Roterodamus, uir summæ eloquentiæ eruditionisque & autoritatis in Germania, de libero arbitrio ędidisset libellum, quem modeste Diatribam seu Collationem inscripsit: multis profecto Lutheri dogmata reddidit suspecta, quibus antea uidebantur Euangelica. Sic enim ait in præfatione. Nihil aliud præfabor in præsentia, quàm id quod res est, me nunquàm iurasse in uerba Lutheri. Proinde nemini uideri debebat indignum, sicubi palam dissentirem ab illo. Nimirum, ut nihil aliud, homo ab homine: tantum abest, ut nefas sit, de illius aliquo dogmate ambigere, multo minus, si quis ueritatis eliciendæ studio moderata disputatione cum illo cōgrediatur. Certe Lutherum ipsum non arbitror indigne laturum, sicubi quis ab ipso dissentiat, quum ipse sibi permittat, non solum ab omnium Ecclesiæ doctorum, uerum etiam ab omnium Gymnasiorum, Conciliorum, Pontificum Decretis appellare. Quod quum ipse palam & ingenue profiteatur, mihi nō debet apud illius amicos esse fraudi, si repeto. Proinde ne quis hanc pugnam interpretetur, qualis solet esse inter commissos gladiatores, cum unico illius dogmate conflictabor, non in aliud, nisi ut, si fieri queat, hac collisione scripturarum & argumentorum,

gumentorum, fiat euidentior ueritas: cuius indagatio semper fuit honestissima studiosis. Res sine conuitijs agetur, siue quia sic magis decet Christianos: siue quia sic certius inuenitur ueritas, quæ sæpenumero nimium altercando amittitur. Et infra. Iam quando Lutherus nõ recipit autoritatem ullius scriptoris, quantumuis approbati, sed tantum audit scripturas Canonicas: sane quàm libens complectar hoc laboris compendium. Quum enim, tum apud Græcos, tum apud Latinos innumeri sint, qui uel ex professo, uel per occasionem tractãt de libero arbitrio: Non mediocris negocij fuerit, ex omnibus colligere, quid quisq; pro libero arbitrio, aut contra liberum arbitrium, dixerit. Et in explicandis singulorum dictorum sensibus, aut diluendis confirmandisúe illorum argumentis, prolixam ac molestam operam sumere, apud Lutherum & huius amicos etiam inanem: Præsertim cum illi nõ solum inter se uarient, uerum etiam ipsi sibi non satis constent aliquoties. Et tamen illud interim Lectorem admonitum uelim, si scripturæ diuinæ testimonijs ac solidis rationibus uidebimur cum Luthero paria facere, ut tum demum sibi ponat ob oculos tam numerosam seriem eruditissimorum uirorum, quos in hunc usq; diem tot sæculorum consensus approbauit. Quorum plærosq; præter admirabilem sacrarum literarum peritiam, uitæ quoq; pietas commendat: Quidam etiam doctrinæ Christi, quam scriptis defenderant, sanguine suo testimonium reddiderunt. Et rursus. Si ergo Lector uiderit meæ disputationis apparatum ex æquo pugnare cum parte diuersa, tum illud secum expendat, utrum plus tribuendum esse iudicet, tot eruditorum, tot Orthodoxorum, tot Sanctorum, tot Martyrum, tot ueterum ac recentium Theologorum: tot Academiarum, tot Conciliorum, tot Episcoporum, & summorum Pontificum præiudicijs: an unius aut alterius priuato iudicio. Non quod, ut fit in humanis consessibus, ex numero suffragiorum, aut ex dignitate dicentium metiar sententiam. Scio frequenter usu uenire, ut maior pars uincat meliorem: scio non semper esse optima, quæ plurimis probantur: scio nunquàm defuturũ in indagatione ueri, quod superiorum adijciatur industriæ. Fateor par esse, ut sola diuinæ scripturæ autoritas superet omnia mortalium omnium suffragia. Verum hic de scripturis non est controuersia, utraq; pars eandem scripturã amplectitur ac ueneratur: De sensu scripturæ pugna est. In cuius interpretatione, si quid tribuitur ingenio & eruditioni, quid Græcorum ingenijs acutius aut perspicacius? Quid in literis sacris exercitatius? Nec Latinis defuit ingenium, nec literarum sacrarum peritia, Qui si naturæ fœlicitate cesserunt Græcis, certe monumentis illorum adiuti,

Lutherus contemnit Ecclesiasticos patres.

Præiudicia pro sententia Erasmi.

Hic nõ de scripturis, sed de earũ expositione controuersia est.

adiuti, potuerunt Græcorum industriam æquare. Quod si in hoc iudicio magis spectatur uitæ sanctimonia, quàm eruditio, uides, quales uiros habeat hæc pars, quæ statuit liberum arbitrium: facessat odiosa (quod aiunt Iureconsulti) comparatio. Nolim enim quosdam istos noui Euangelij præcones cum ueteribus illis conferre. Et iterum. Vnde igitur explorabimus spiritus? Ex eruditione? utrinque Rabini sunt. Ex uita? utrinque peccatores. In altera totus sanctorum chorus, qui statuũt liberũ arbitrium. Verum aiunt, sed homines erant. At ego iam homines confero cum hominibus, non homines cum Deo. Audio. Quid multitudo facit ad sensum spiritus? Respondeo. Quid facit paucitas? Audio. Quid facit mitra ad intellectum scripturę diuinæ? Respondeo. Quid facit sagum aut cuculla? Audio. Quid facit cognitio Philosophiæ ad cognitionem sacrarum literarum? Respondeo. Quid facit inscitia? Audio. Quid facit ad intellectum scripturæ cõgregata Synodus, in qua fieri potest, ut nullus habeat spiritum? Respondeo. Quid faciunt conuenticula priuata paucorum, in quibus uerisimilius est neminem esse, qui habeat spiritum. Paulus clamat. An experimentum quæritis inhabitantis in me Christi? Non credebatur Apostolis, nisi miracula fidem adstruxissent doctrinæ. Nũc quilibet sibi postulat credi, quod affirmet se habere spiritum Euãgelicum. Apostoli, quoniam excutiebant uiperas, sanabant ægrotos, excitabant mortuos, imposita manu dabant donum linguarum; ita demum creditum est, & uix creditum est illis Paradoxa docentibus. Nunc quum iuxta cõmunem opinionem adferant pene Paradoxotera, nullus illorũ adhuc extitit, qui uel equum claudum sanare potuerit. Ad eum uero libellum diu tacuit Lutherus, cum Latine scripsisset Erasmus, nõ ad indoctam plebem Germanię, cui maxime incubabat Lutherus. Multorum autem querelis excitatus, tandem, maxime ubi in Germanicam quoque linguam ab Emsero & Cochlæo uersus esset libellus Erasmi, assumptis in auxilium socijs, ædidit librum, de Seruo arbitrio. In quo Erasmũ, ut ei & scientiæ famam & autoritatem adimeret, grauissime onerauit calumnijs, à quibus ille se mox uindicauit in Hyperaspiste suo. Inter conuitia tamen & calumnias, multas interim & laudes ac blanditias immiscuit, præter morem suum, siue quod adiutores & Consiliarij eius, Ionas & Melanchton, ita uellent: siue quod Erasmum Principibus & Theologis magis redderet suspectũ, uelut amicũ Lutheri occultũ, propter metũ ab Orthodoxis Principibus & Regibus, quos ille Erasmo clemẽtes ac benignos nõ nesciebat. In hęc igitur uerba suũ de seruo Arbitrio exorsus est librum. Quod tardius Diatribæ tuę de libero Arbitrio respondeo,

Dilutio argutiarum Luthericarum.

Lib. Luth. de seruo arbitrio.

Venerabilis Erasme, præter spem omnium, præterq; morē meum accidit, qui hactenus huiusmodi occasiones scribendi, non solum libenter appræhendisse, sed ultro etiam quæsisse uisus sum. Mirabitur forte quispiam nouam illam & insolitam, uel patientiam uel fortitudinem Lutheri. Quem nec tot iactatæ uoces & literæ aduersariorū excitarūt, Erasmo uictoriam cōgratulantes, & Io Pæan cantantes: Scilicet Maccabæus ille & peruicacissimus assertor, inuenit tandem dignum Antagonistam, contra quem hiscere non audet. Verum illos non modo non accuso, sed ipsemet tibi palmam concedo, qualem nulli antea concessi, non solum quod uiribus eloquentiæ & ingenio me longissime superas, qualem nos omnes merito tibi concedimus: quanto magis ego barbarus in barbarie semper uersatus. Sed quod & spiritum meum & impetum remoratus es, & languidum ante pugnam reddidisti, idq; duabus rationibus. Primum, arte, quod mirabili scilicet & perpetua modestia causam hanc agis, qua mihi obstitisti, ne possem in te accendi. Deinde fortuna, uel casu uel fato, quod in tanta re nihil dicis, quod non dictum sit prius: atq; adeo minus dicis, & plus tribuis libero arbitrio, q̄ hactenus Sophistæ dixerunt & tribuerunt (de quo latius dicam infra) Vt etiam superuacaneum uideretur, respondere istis argumentis tuis, antea à me quoq; toties confutatis: Conculcatis uero & prorsus protritis, per Philippi Melanchtonis de locis Theologicis inuictum libellum, meo iudicio non solum immortalitate, sed Canone quoq; Ecclesiastico dignum. Cui tuus libellus comparatus, ita mihi sorduit ac uiluit, ut tibi uehementer compaterer, qui pulcherrimam tuam & ingeniosam dictionem in istis sordibus pollueres: ac materiæ indignissimæ indignarer, quæ tam preciosis eloquentiæ ornamentis ueheretur, tanquàm si quisquiliæ uel stercora aureis argenteisq; uasis portarentur. Et infra. Summa, hæc tua uerba hoc sonant, apud te nihil referre, quicquid à quolibet ubiq; credatur, modo pax mundi constet, liceretq; ob periculum uitæ, famæ, rerum, fauoris, illum imitari, qui dixit. Aiunt aio: Negant nego. Et habere dogmata Christiana nihilo meliora, quàm Philosophorum & hominum opiniones, pro quibus stultissimum est rixari, pugnare, asserere, quod inde nihil nisi cōtentio & turbatio pacis externæ ueniunt: Quæ supra nos, nihil ad nos. Ita diremptiirus nostros conflictus, uenis medius, ut utrosq; suspendas, & persuadeas, de stultis ac inutilibus rebus nō digladiari. Sic, inquam, sonant tua uerba, et quid hic premam, puto te intelligere, mi Erasme. Sed, ut dixi, uerba cant, cor tuum interim excuso, modo tu non prodas latius, ac metue spiritum Dei, qui scrutatur renes

Fraudulenter laudat Erasmum Lutherus.

Quem laudauit, mox cōtemnit, eliam plus quàm Sophistas.

Nequiiiosa in Erasmū calumnia.

renes & corda, nec fallitur compositis uerbis. Dixi enim hæc ideo, ut deinceps desinas nostram causam arguere pertinaciæ & peruicaciæ. Nam hoc consilio aliud nihil facis, quàm quod significas te in corde Lucianum, aut alium quendam de grege Epicuri porcum alere, qui cum ipse nihil credat esse Deum, rideat occulte omnes, qui credunt & confitentur. Et rursus. Sed illud magis est intolerabile, quod causam hanc liberi arbitrij inter ea numeras, quæ sunt inutilia, & non necessaria: & loco eius nobis recenses, quę ad pietatem Christianam satis esse iudices. Qualem formam certe describeret facile quilibet Iudæus aut Gentilis, Christi prorsus ignarus. Nam Christi ne una quidem iota mentionem facis, ac si sentias, Christianam pietatem sine Christo esse posse, tantum si Deus natura clementissimus totis uiribus colatur. Quid hic dicam Erasme? Totus Lucianum spiras, & inhalas mihi grandem Epicuri crapulam. Si tu hanc causam non necessariam ducis Christianis, cede quęso ex harena, nihil tibi & nobis: Nos necessariam ducimus. Si est irreligiosum, si est curiosum, si superuacaneum, ut tu dicis, scire, an Deus contingenter præsciat aliquid: an uoluntas nostra aliquid agat in his, quæ pertinent ad æternam salutem, uel tantum patiatur ab agente gratia: an quicquid boni uel mali facimus, mera necessitate faciamus uel patiamur potius, Quid rogo erit tum religiosum, quid graue, quid utile scitu? Hoc prorsus nihil ualet. Erasme, Das ist zuuiel. Difficile est hoc tribuere ignorantiæ tuæ, ut qui iam senex & inter Christianos uersatus, & sacras literas diu meditatus, non relinquis locum, quo te excusemus, aut bene de te cogitemus. Et tamen hæc portenta tibi ignoscunt Papistæ, & ferunt, ea gratia, quod in Lutherum scribis, alioqui te dentibus laceraturi, si Lutherus abesset, & talia scriberes. Eum igitur librum Lutheri, ubi uidit Erasmus, mira celeritate scripsit Hyperaspisten, hoc est, Defensorem Diatribæ suæ, ut ipsius indicant uerba ad Lectorem. Prodijt (inquit) Seruum arbitrium, titulo Martini Lutheri, sed elaboratum à multis, multo tempore. Nam ante annum liber excudi cœperat, ut narrabant, qui prædicadant se uidisse paginas aliquot, summaq; cura, quod ipsa res indicat, liber mihi sero redditus est, idq; casu. Nam ipsi celabant, ut saltem ad menses aliquot triumphum agerent, nõ solum addicti Luthero, uerum etiam utriq; inimici, mihi quidem ob bonas literas: illi uero ob improbata dogmata. Temporis spacium, quod dari poterat tum relegendæ Diatribæ, tum perlegendo Lutheri libro, non tam prolixo quàm loquacitum responsioni meæ, non erat longius Diebus Decem. Deinde ad ipsum Lutherum conuersus, ait. Quam multa

Adhuc grauior calumnia in eundem.

Hoc est nimium.

Hyperaspistes Erasmi cõtra Luth.

Qualis liber Luth. de seruo arbitrio.

multa sunt in isto tuo libro prorsus Aprosdionysa, quàm multa superuacanea, quot in locis cõmunibus moræ, quantũ conuitiorũ, quàm multa manifestæ uanitatis, quantũ strropharũ, quantum figurati morsus, quàm multa parũ pudenter detorta ac deprauata, & ex deprauatis Tragicæ conclusiones, rursus ex his uociferationes in immerentem. In his, quoniam tibi uisum est bonas horas collocare male, cogor & ipse in refellendo nonnullam aquę meę porcionem consumere. Primum igitur demiror, quum mea Diatriba nihil habeat, nisi moderatam de re disputationem, quumque è propinquo allatret Hieronymus Emserus, è longinquo Ioannes Cochlæus adiurget: ex Anglia, præter Roseum & alios, Ioannes Episcopus Roffensis iustis uoluminibus te lacessat, è Gallia Iodocus Clichtoueus Lutherum oppugnet Antiluthero, ex Italia Christophorus Longolius elaboratam orationem in te torserit. Denique cum hic habeas ex tuæ sodalitatis Coryphæis, qui tibi sedulo facessant negocium, quorum Vlrichus Zuinglius ædito libello nequaquam, ut ferunt, edentulo, dogmatuum, sed ex parte cum Ecclesia, commune, de Eucharistia oppugnat: quum idem fecerit Capito, & Ioannes Oecolampadius, nullis quidem conuitijs, sed crebrioribus & acrioribus machinis. Hæc inquam, quum ita sint, demiror quo consilio ad omnes obmutescens, nostræ Diatribæ respondendum putaris. Et post pauca. Verum hic obsequutus es fratribus, inter quos scio permultos esse, quorum mores procul absunt ab Euangelio, cuius titulo sese uenditant. Horum cupiditatibus, Luthere, te plus satis obsequentem præbes, non sine graui detrimento causæ, quam sustines. Non enim me clam est, in cuius gratiam ad istũ modum scripseris in Cochlæum, & in regem Angliæ. Is nimirũ erat, in quo duas personas Comicas posses agnoscere, stupidissimum ac gloriosissimũ Thrasonem, & adulantissimũ Gnathonẽ. Certe indignus erat, cuius hortatu uel epistolam scribere debueris in tam arduo tamque periculoso negocio. Quin illud potius erat tibi reputandũ, quam personã suscepisses: Videlicet, qui se profiteretur, Euãgeliũ iam plus mille Quingentis annis sepultum & obrutum, reuocaturũ in lucem, & abrogata Pontificũ, Conciliorũ, Episcoporum & Scholarũ autoritate, promitteret orbi certã ueramque uiã salutis, quam hactenus mundus ignorasset. Quam uero nõ congruebat, ut qui tam arduo negocio, uelut Atlas cœlo supposuisset humeros (iam enim tecum sic ago, quasi uera sint omnia, quæ tibi arrogas) perinde quasi in re ludicra, dicterijs, sannis, salibus, & cachinnis, in quoscunque lubitũ fuerit, ludat, & ex Vuilheyli cuiuspiã arbitrio, stylum uel stringat uel moderetur in quenquã, non dicam in regem.

Reprehendit leuitatẽ Luth. in re tam ardua.

Is erat, Vuilhelmus Nesenus, qui Vuittẽbergæ in Albi suffocatus periit.

Luth. contemnit omnes uelut indoctos, qui ei contradicunt.

Et infra. Porrò, quod tibi cum Paulo uindicas scientiam, utinam id uere posses, simulq; præstares spiritum Euangelicũ, qui fragrat in scriptis Pauli, quũ in tuis obstrepat alius spiritus. Aut quæ tandem contumelia est, si tu mihi derogas scientiam: quum candẽ iam dudum detrahas & Concilijs Vniuersalibus, & Pontificibus, & Episcopis omnibus, & priscis pariter ac recẽtibus Ecclesiæ doctoribus, deniq; scholis omnibus ? Quis unquàm sapuit, qui uel latum, ut aiunt, digitum, dissensit à tuis dogmatibus? Omnes quamlibet antea docti, protinus ut tibi contradicere cœperint, patiuntur hanc Metamorphosim, ex Lynceis uertuntur in Talpas, ex hominibus in fungos. Et rursus. Cæterum quis illud absq; risu leget, quod scribis, mea modestia te segniorem redditum ad pugnam, quum ista fortitudo tua, me frustra reuocante, iam orbem uniuersum exitialibus dissidijs concusserit. An equo sic currenti erant subdenda calcaria? Habemus fructum tui spiritus, res usq; ad cruentam stragem progressa est, & metuimus atrociora, ni Deus propiciatus auerterit. Dices, hanc esse naturam uerbi: Ego nonnihil arbitror referre, quam prædicetur uerbum Dei, Vt iam Dei uerbũ sit, quod doces. Non agnoscis hosce seditiosos, opinor, sed illi te agnoscunt. Et iam compertum est, multos, qui se iactabãt Euangelij nomine, fuisse seditionis crudelissimæ instigatores. Quorum conatus si successisset, fortassis extitissent qui probarent, quod nunc re male gesta detestantur. Tu quidem libello in agricolas sæuissimo suspicionem abs te depulisti: Nec tamen efficis, quo minus credant homines, per tuos libellos, præsertim Germanice scriptos, in oleatos & rasos, in Monachos, in Episcopos, pro libertate Euangelica, contra Tyrannidem humanam, hisce tumultibus fuisse datam occasionem. Et iterum. Deinde, quũ me toties facias Lucianũ Athcon, qui dicam in corde meo, Non est Deus: Quum me facias Epicuri de grege porcum, quasi credam, aut nullum esse Deum, aut si quis est, ei non esse curæ res mortalium. Hæc, inquam, quum impingas, quibus ne fingi quidẽ quicquam potest atrocius, tamen addis hyperbolã, me scire, quid hic premas. Hic erat locus in te debacchandi, si calami tui petulantiam imitari uellem. Nihil erat opus tam impudentibus commentis, poteram ex aliorum sententijs aperire, quod monstrum tu celes in corde: Et quem spiritum tua scripta nobis inhalent. Etenim si tibi ius facis, quidlibet in me iaculari, uel ex tuorum Veredariorum delationibus, uel ex fratrum literis, uel ex animi tui diuinatione: Quanto iustius ego possem idem ex Cæsaris ac Pontificum Diplomatibus ? ex grauium uirorũ libris in te proditis ? Et in fine. In salutis negocio non aliunde flagito præsidium,

Retorquet Erasmus calũniam in Luth.

dium, quàm à misericordia Domini, neq; secundum Deum, ulla in re, plus habeo uel spei uel solatij, quàm in sacris literis. Et quemadmodum in lucubrationibus meis, non nego, potuisse fieri, ut alicubi scripturæ Germanum sensum non attigerim: Ita sanctissime deierare possum, me scientem, nec in gratiam hominis, nec ob metum hominis, usquàm docuisse secus, quàm sentirē, saltē opinione probabili. Qui mecum domesticam habuerunt consuetudinem, si non sanctimoniæ, quam desidero potius quàm habeo, certe huius animi possunt esse testes: Qui nunquàm effutiuit uerbum uel ioco uel serio, quod saperet Lucianum, Epicurum, aut Porphyrium. Ineptum erat, hæc testificari scripto, nisi Lutherus Euangelij uindex, accurato libro talibus facetijs uoluisset in Erasmum amicum ludere. Nunc si quis malet habere fidem illius impudentissimę criminationi, qui me nō nouit, quam meæ testificationi, suo periculo faciet: me liberabit hæc animi mei declaratio. Hæc Erasmus. Purgat se à calumnia Erasmus.

Eo anno iussu Cæsaris uocati sunt Spiram Principes, & Status Imperij, ad celebranda Comitia, atq; ad consultandum in cōmune, tum de pace & religionis negocio, tum de subsidio Vngaris contra Turcas ferendo. Cæsar bellis implicitus, in propria persona adesse nō poterat. Fratri autem suo, qui uices eius in Imperio agebat, adiunxit Quatuor Commissarios, magnæ autoritatis uiros, ut pleniori uigore omnia expedirentur. Vocati sunt & Lutherani Principes, Dux Saxoniæ Ioannes, Princeps Elector, qui defuncto Fratri Duci Friderico, in Electoria dignitate recēs successerat: & Lantgrauius Hassiæ Philippus, qui post occisos rusticos, à Lutheranis tandem persuasus, in eorum sectam transijt, frustra reclamante tum socero suo Duce Saxoniæ Georgio, tum pientissima eius matre, quæ in mortem usq; Catholica permansit. Hi ergo adducentes secum suos Concionatores, & noui ritus sacrificulos, petebant sibi addici templum aliquod, in quo suis & sacris & concionibus uti libere possint. Episcopus autem Spirensis, Georgius, qui Natalibus erat Dux Bauariæ, & Comes Palatinus Rheni, fortiter interdixit eis, ne ullo in templo noua sacra aut suas conciones peragerent. Cum ergo de sacris aut sacrificijs parum curæ haberent, iusserunt suos Concionatores in atrijs ædium suarum quotidie ad populum concionari. Ingens itaq; fuit ad eorum sermones concursus plebis & rusticorum, non tam discendi gratia, quàm propter nouitatem loci, modumq; insuetum, ad audienda in Clericos & Papam conuicia. Atq; ut complures allicerentur ad eorum sectam, data opera in ferculis portabantur carnes coctæ in Sextis ferijs, alijsq; diebus ieiunij, aperte, in conspectu totius auditorij, per atrium ad mensam Dieta Spirensis. Luthericæ conciones.

Principum & Aulicorum, in Ecclesiæ & Catholicorum publicum despectum. Patrabantur & alia id genus multa parum Euangelicæ ab Euangelicis ibi hominibus. Ministri eorum, Equites & stabularij, Idiotæ, petulanter iactabant uerbum Domini, & in dextra manica uestimenti gerebant has literas V. D. M. I. Æ. Hoc est, Verbum Domini manet in æternum. Cæteri Principes & Episcopi, simul cum fratre Cæsaris, intererant sacro publico Diebus festis in templo maiore: quod insigne est opus Cæsarum Henricorum, ubi & monumenta eorum uisuntur. Lutherani uero eodem tempore domi suos audiebant Concionatores, per quos & populum à sacris auertebant. Ad huiusmodi temeritates & ausus conniuere cogebantur Catholici, non solum propter saluum conductum, & fidem publicam illis promissam: uerum etiam propter iniquitatem & difficultatem pessimi temporis. Nam Germaniæ populi Lutherico fermento infescati, sacerdotumq́ ac Monachorum bonis inhiantes, ad tumultus & seditiones erãt inclinati, & in externis quoque Nationibus grauissimi erant motus. De Italia enim diuturno bello contendebant Cæsar, & Rex Franciæ: Vngaris autem, infestissimo exercitu & maximis Copijs imminebat in propria persona Imperator Turcarum. Circumferebantur item libri Lutherani uenales, per totam ciuitatem, maxime uero duo libelli, paruuli quidem mole, sed uirulentia perquàm grandes. Quorũ alter erat Sermo Lutheri Teuthonicus, de Destructione Hierusalem: Alter uero, amarulenta Epistola cuiusdam nebulonis, qui se conficto nomine dicebat Argyrophylacem, Teuthonice Thesaurarium: ut eo uocabulo redderet suspectũ Principis FERDINANDI Thesaurarium, uelut Lutheranum, & eius nomine Epistolam Principibus, ac Statibus Imperij, cõmendabiliorem redderet. Cunq́ breuis esset Epistola, & lectu facilis, atq́ non solum Latine, uerũ etiam Teuthonice impressa: perquàm plurima uendebantur Exemplaria. Quæ sane diuulgatio, nocentissima erat contra Ecclesiasticos practica, dolus & malignitas, non solum quod oratio compositis uerbis ad commendandam Lutheri doctrinam uafre adornata erat: Verum etiam quod Reipub. utilitatem uideretur intendere, ac indicare ademptione priuilegiorum, quibus donati sunt Ecclesiastici. Ait ergo. Sæpe mecum mirari soleo, Illustrissimi Potentissimiq́ Germanorũ Principes, quod nõnulli uestrum, tam atrociter in eos, quos hæreticos uocant, sæuiant: Vt propter quæstiones opinionesq́ quasdam de religione, in homines alioqui innocentes, & Reip. commodos, exilijs, bonorum direptionibus, gladio, aqua, & igni, animaduertere nõ reformident. Si autem in uos

Iactantia Lutheranorum de uerbo Domini.

Duo libelli pestilentes in illa Dieta.

Verba Argyrophylacis ad Principes.

aut in Remp. uestram peccarent, iustiore certe titulo punirentur. Modo cum eiusmodi afserant & doceant, quæ in maximum Ditionum uestrarum Rerum publicarumque commodum uergant (quo nomine & à uobis prēmium accipere debebant) mirū, immò stupendum miserandumq́ꝫ, quod talia citra rationem modumq́ꝫ de eis supplicia sumantur. Egetis fortasse pecunia in Reipub. usus necessaria? en maximum uobis thesaurum ostendo. Sinite monachos & monachas (si qui uelint) libere abire, & uictū laborando quærere. Eos uero, quibus in suis fornicibus delitescere lubet, frugaliter alite, & ne quis huiuscemodi ignauū uitæ genus posthac sectetur, cauetote: Tum quicquid opum illis superest, in necessarios pauperum, Reip. ususq́ꝫ uestros uertite. Experiemini (procul dubio) intra paucos menses, quot centena aureorum Milia, unius exiguæ ditionis uestrę monachi & id genus homines posfideāt. Neqꝫ hoc meum consilium quispiam aut seditiosum aut impium iudicet. Tam enim pium esse (si opus foret) ostendere possem, ut plane impij censendi sint Principes, qui hoc nō exequantur, malintq́ꝫ ab agricolis, uinitoribus, opificibus, ciuibus, alijsq́ꝫ sibi subiectis tributa extorquere, quàm Reip. suaq́ꝫ ipsorū bona à tam malæ fidei possessoribus non auferre &c.

Modus colligendi pecunias.

Quis hodie magis eget, quam egent illi, qui maxima perpetrarunt sacrilegia? iuxta illud Prouerb. 11. cap. Alij diuidūt propria, et ditiores fiūt: Alij rapiūt nō sua, & semper in egestate sunt.

Sic & Lutheri sermo, suum cōmendans Euangelium, cuncta mala, atqꝫ adeo totius Germaniæ interitum denunciabat, nisi ei obediretur: Quemadmodum Iudæis contigit, qui Christū audire noluerunt. Nunc esset tempus (inquit) ut bonum nostrum agnosceremus, & Euangelium cum gaudio acceptaremus. Nunc enim offertur nobis gratia, per quam pacifici esse posfimus. At nō accipimus corde, arbitramur nos esse tutos, et non uidemus magnam cladem, quæ iam contigit: Non uidemus, quod Deus nos tam grauiter punit Pseudoprophetis & Sectis, quos nobis undiqꝫ immittit, qui tam secure prædicant, ac si spiritū sanctum prorsus deuorauerint. Quos pro optimis habuimus, ij populum in errores mittunt, ut nesciant pene homines, quid faciant aut quid omittant. Est igitur nunc tempus gratiæ præ foribus: nos autem cōtemnimus & reijcimus in Ventum: hoc Deus neqꝫ uult, neqꝫ potest nobis ignoscere. Quod ergo uerbum eius ita cōtemnimus, ultione dignum est, & ulciscetur, etiam si Centum annos differatur ultio: at tam diu non differetur. Et quanto clarius est uerbum, tanto grauior erit ultio: Vereor, ne tota Germania peritura sit. Deus hanc nequitiam inultam dimittere non potest, nec diu conniuebit. Euangelium enim tam copiose prædicatum est, ut tam clarum non fuerit tempore Apostolorum. Tota igitur Germania peribit, ut uereor, oportet eam interire funditus. Principes solo gladio rem

Sermo Lutheri de destructione Hierusalē.

Minæ in Germaniā.

peragere uolunt, Deo nimis ferociter barbam uellicant. Ipse igitur eos in os percutiet. Et infra. Iudæi eandem prætendebant causam, quam nunc nostri. Libenter quidem acceptaremus Euangelium, si non subesset periculum & corporis & substantiæ, si non perderentur uxores & filij. Et non consyderauerũt magnam ac diuitem promißionem à Deo factam, ubi ait. Reddam tibi centuplum hic, & illic uitam æternam. Dimitte uxorem & liberos, ego bene enutriam, ego tibi reddã: aude modo alacriter super me, putasne me non scire tibi aliam ædificare domum? an tam uilem me habes. Ego tibi dabo cœlum, an non audebis igitur super me? Si auferantur tibi bona, bene tibi, cœlum & terra mea sunt, ego uticꝫ tibi redditurus sum &c. Eiusmodi itacꝫ libellis, non solum plebs & rustica turba, uerumetiam plærícꝫ Optimatum & Nobilium trahebantur in fauorem noui Euangelij, atcꝫ in odium antiquæ religionis & Cleri. Vnde quum abscꝫ seditione & tumultu nouitas illa prohiberi aut tolli non posset: Principes & ordines Imperij concluserunt suspensiue, ut quiscꝫ in causa religionis ita se gereret, & in terris suis ageret, sicut considerret iustificare ac respondere coram Deo, & coram Cæsarea Maiestate. Hinc, suspensis in hunc modum omnium animis, cum nulla esset certa pax aut securitas: factũ est, ut nemo Germaniæ Principum opem tulerit Regi Vngariæ & Bohemiæ, L V D O V I C O. In cuius fines Turcarum Imperator maximis copijs iam ingressus erat. Nam & domi nihil erat securum à seditiosis subditorum animis, & omnis miles à Luthero inuoluntarius iampridem redditus fuerat, ad proficiscendum contra Turcas. Scripserat enim ille, quod præliari aduersus Turcas, sit repugnare Deo, uisitanti iniquitates nostras per illos. Scripserat, nos hactenus nihil habuisse prosperum aduersus Turcam, & uires eius atcꝫ imperium nostris bellis aucta esse in immensum. Scripserat, non licere Christianis bellare, sed uim & iniurias pati. Scripserat denicꝫ, Turcam esse decies probiorem ac prudentiorem Principibus nostris: Ideo nihil prosperitatis à nostris expectandum esse, nec quicquam esse contribuendum contra Turcas &c.

Decretum Spirense. — *Vngari à Germanis derelicti per Luth.* — *In assertione art. 14.* — *De bello contra Turcas.* — *Contra duo mandata Imperialia.*

Derelictus itacꝫ ab omnibus Germaniæ Principibus, pius, Innocens, ac Inclytus Rex Ludouicus, Cæsaris nostri Sororius, cũ accepisset minacissimas à Turca ex Belgrado literas, & audiret illũ crudelissime sæuire in deuictos atcꝫ etiã in deditos, nec ullã ulli seruare fidem: ex subditis suis cõscripsit quantũ potuit exercitũ, uocauit in auxilium Bohemos, & Ioãnem Vuaiouodam, Comitem Ciliæ, atcꝫ ex regno Vngariæ congregauit ad se satis iustum exercitum, si ex fide cum eo actũ fuisset. Nam fertur in Equitatu habuisse circiter X X X. Milia. Vbi ergo intellexerat, quanta sæuitia &

Fatum Ludouici Regis Vngariæ in bello cõtra Turcas.

immanitate debacchatus esset in ciuitatem QuinqueEcclesiensem Turca, ex Buda processit cum exercitu obuiam hosti. Verum cum non adessent in tempore Bohemi & Vuaiouoda, & in exercitu quoque suo nonnullos haberet proditores: mox, ubi eius tormēta bellica male excussa, Turcæ aūt tormenta optime in hostem directa fuissent, magnamque stragem dedissent, inito prælio fusi sunt Vngari. Rex acceptis aliquot uulneribus, in fugam cum paucis conuersus, fugiendo in lacu quodam perijt. Fuit ea clades non solum exitialis opulentissimo Vngariæ regno, quod Turcarum Tyrannidi supra CC. annos fortissime restiterat: Verum etiam patefecit hostibus Christi aditus ad Germaniam. Ferunt enim Turcam pio Regi in literis suis cōminatum fuisse, quod non solum Regem ac Proceres eius esset assaturus, paloque transfixurus: uerum etiam religionem & Crucifixum illorum uellet omnino delere, et in silentium redigere. Fuso igitur Rege, maximam egit prædam, præsertim in Bombardis, curribusque & nauib. Abstulisse sane fertur maximas Bōbardas LXXX. Minores Quinquies Mille, Minimarum Decem Milia: Curruum Quatuor Milia, Nauium Quinque Milia. Peruenit ad Budam, ac omnia diripuit. Regina, Soror Cæsaris Domina MARIA, omnibus exuta, etiam mundo muliebri spoliata, uix fuga elapsa, Viennam miserabilis peruenit. In Regis defuncti locū primo à Bohemis electus est Princeps FERDINANDVS: Quem & Vngari postea elegerunt, ad quem regni iura ex antiquo tractatu ac fœdere pertinere non ignorabant. At Ioannes Ciliæ Comes, quamprimū abscesserat Turca, in Regis successorem à quibusdam electus, legitimo Regi Ferdinādo plurimū negocij ac molestiæ peperit. Nam non solum factione, sed & armis de regno cum illo cōtendere perrexit: nec destitit, donec grauissimis malis afflictum iam antea regnum rursus inuolueret.

Turcarum crudelitas & præda.

Nouus Bohemiæ & Vngariæ Rex Ferd.

Eodem anno percelebris fuit Disputatio in Baden, Heluetiorum oppido habita, inter Catholicos ac Lutheranos. Nam magister Vlricus Zuinglius, & Doctor Ioannes Oecolampadius, uiri docti, linguarumque Græcæ & Hebraicæ periti, religiosam & Catholicam gentem Heluetiorum ex parte peruerterant iam, & non mediocre in religione dissidium per nouam Lutheri doctrinam suscitauerant. Vt igitur dissensio turbatioque illa tolleretur, communi XII. Cantonum (sic uocant XII. distincta Dominia confœderatæ gentis) consensu instituta est illa Disputatio, ad quam uocati sunt è Catholicis Præclari uiri, D. Ioannes Faber, Consiliarius Serenis. Principis Ferdinandi, qui iampridem grande contra Lutheri errores uolumen ædiderat: D. Ioannes Eckius, qui ante VII.

Disputatio Badensis in Ergauia apud Heluetios.

annos cum ipso Luthero Lipsiæ cum laude omnium publice disputauerat: D. Thomas Murnerus. Hi tres præcipue ad disputandum parati erant, aduersus Zuinglium & Oecolampadium. Ad quam sane disputationem, suos miserunt Oratores Quatuor uicini Episcopi, ad quorum Diœceses gens Heluetiorum pertinet. Episcopus namque Constantiensis, Hugo, misit Claros uiros, D. Melchiorem suum Suffraganeum, eximium Theologum. D. Othmarum Luscinium, uirum Disertiss. P. Antonium Pyratam, Concionatorem Maioris Ecclesiæ facundissimum, & quosdam alios Prælatos & Parochos non incelebres uiros. Basilieñsis uero Episcopus, Christophorus, misit D. Augustinum Marium, Suffraganeum Frisingensem: D. Iacobum Lemp, Ordinarium Theologiæ in Academia Tubingensi, & aliquot alios doctos uiros. Episcopus Lausanensis, Sebastianus, misit D. Conradum Tregarium, Prouincialem Augustinianorum, & Ludouicum Loblium, Decanum Bernensem. Episcopus denique Curiensis, misit D. Petrum Speiserum, cum aliquot Canonicis Curiensibus. Aderat præterea magna eruditorũ hominũ frequentia. Cæterum Zuinglius, reiecta omni fide publica saluoque conductu, qui ei multifariam offerebatur: nullo pacto ad eam disputationem uenire uoluit. At D. Eckius multis diebus, sub Notariorum exceptione disputauit, nunc cum Oecolampadio, nunc cum Iacobo Imeli, nunc cum Berchtoldo Hallero, atque etiam cũ Vlrico Studerio: tum de alijs rebus religionis nostræ, tum præcipue de Venerabili Sacramento Eucharistiæ. Quanto autem illis omnibus superior solidiorque fuerit D. Eckius, publico declaratum fuit Heluetiorum Decreto. In quo Catholicorũ obseruationes, Eckijque propositiones, comprobatæ atque plenæ seueritatis edicto confirmatæ fuerunt. Quarum sane iste fuit tenor.

Oratores IIII. Episcoporum.

Zuinglius Tergiuersator.

D. Eckius Victor.

I Verum Christi corpus eiusque sanguis, præsentia sunt in Sacramento altaris.

II Quæ & uere offerũtur in officio Missæ, pro uiuis & defunctis.

III Virgo Maria, alijque sancti Cœlicolæ, inuocandi sunt ut intercessores.

IIII Domini nostri Iesu Christi, eiusque sanctorum Imagines, delendæ non sunt.

V Post hanc uitam Purgatorius est ignis.

VI Pueri etiam Christianorum in peccato Originali nascuntur.

VII Baptismus Christi, non Ioannis, tollit Originale peccatum.

His ergo conformis facta est publici Decreti sententia. Qua & Lutheri doctrina, uelut peruersa, multisque iudicijs solenniter condemnata, per Leonem Papam X. per Carolum Augustum. V. per

Decretum Heluet. cõtra Luth.

per præclaras Vniuersitates, Parisiensem, Louaniensem, Coloniensem &c. Heluetiorum plebibus interdicta est, & antiqua Catholicæ fidei obseruatio approbata atque præcepta, Ne quid temere immutaretur, de sacra Missa, de Sacramentorum administratione: de sacris ritibus Cæremoniarum, Ieiuniorum, Orationum, Confessionum, Feriarum, Oblationum, Inuocationum, Exequiarumque pro defunctis. Vt igitur hæc omnia firmius tenerentur, additum fuit in fine Decreti, certos constitui debere Aduigilatores, qui una cum Magistratibus & Officialibus publicis, diligenter huic causæ inuigilent, ac præuaricatores denuncient, cuiuscunque status fuerint, ut iuxta demerita sua puniantur. Adeo sane, ut reus in uno Cantone, ab omnibus alijs Cantonibus reus itidem extorrisque habeatur, nec usquam liceat profugis euadere pœnas. D. Ioannes Faber, cum per absentiam & contumaciam Zuinglij, disputare cum eo non posset uerbis: scriptis protulit multa, quæ illi obiecturus fuerat, si comparuisset. Ingentem enim Antilogiarum illius numerum coaceruauit in uolumen unum, quibus ille fœdissime & sibiipsi contra dixit, & suam Lutherique doctrinam destruxit. Sed nimis longum foret omnia commemorare, quæ uir ille Doctissimus multijugæque lectionis, & inexhausti laboris, ex libris Zuinglij retexuit atque redarguit, partim tanquam sibiipsis contraria: partim tanquam fidei Catholicæ aduersa, & secundum se impia, absurda, & a uero aliena. Recensuit item supra CL. mendacia ex scriptis Oecolampadij, quibus ille populum fallaciter decipiebat: asserens, antiquos Doctores Ecclesiæ itidem sensisse de Eucharistiæ Sacramento, quod ipse sentiebat. Contra quem & pijssimus atque doctissimus uir, Ioannes Fyscherus, Episcopus Roffensis in Anglia, Quinque egregios scripsit libros, errores & mendacia illius exacte reprobans. At D. Thomas Murnerus, qui Lucernæ ijs temporibus uerbum Dei Catholice prædicabat: longe atrocissime in Zuinglium est inuectus, quem multipliciter per XL. Conclusiones infamem, propter scelera & sacrilegia commissa, declarauit. E quibus unam, quæ in ordine septima est, hic exempli gratia recitasse, satis fuerit: licet breuitatis ratione, ne ipsa quidem tota recitabitur. Ait igitur Murnerus. Famosus est, qui census & reditus, cultui diuino ex pijs causis deputatos, in prophanos usus temerabit commutare, & cum alterius detrimento ac iniuria alium facere locupletiorem, conarique plus iuris in alium transferre, quam habuit ipse. Hanc conclusionem probat ex legibus multis, tum Constantini Magni, tum Iustiniani Augusti. Et addit, quod annui reditus inter immobilia bona computantur. L. Iubemus. C. de sacrosanctis Ecclesijs:

Antilogiæ contra Zuing.

Mendacia Oecolampadij.

Acta D. Thomæ Murneri contra Zuing.

Ecclesijs: Quæ neq; alienari neq; auferri debent. Qui autem hoc fecerit, puniri debet, non solum faciens, sed & Oeconomus Ecclesię, & scriba, qui eiusmodi contractum scribit, & Iudex hoc admittens, ea. L. §. Oeconomus. Auditis ista uos Ecclesiarum fures: Ideo nihil uobis aliud expectandum restat, quàm ut calceis exutis ad patibulum proficiscamini. Et infra. Hinc primo consequitur. Infamē esse quēlibet, qui Ecclesijs & religiosis, suas per uim aufert hypothecas, et ab illis eos ui depellit & iniuria. L. Prætor ait. §. Nequid. ff. de ui & ui armata. Lege Iulia publicorū iudiciorū plectendum. Consequitur secundo, Dupliciter infamē esse, duplicemq; furē, qui cum retētis hypothecis etiam capitalia detinet bona. Consequitur tertio, Hūc tripliciter esse famosum, qui ultra hypothecas, & bona capitalia, etiā eorūdem literas et sigilla furatur. L. Nec interest. ff. ad legem Iul. de ui priuata. Consequitur quarto, Quatruplicitur infamem esse, qui ultra hæc tria, homines ui cogit sibi census & reditus afferre, cū ei ne obulum quidem debeant. L. lege Iulia. ff. ad legem Iuliam peculatus. O uos (inquit) tam multipliciter infames, Euangelici nequam, criminosi ac scandalosi Ecclesiarum fures, quibus eiusmodi cum ueritate obijciuntur. O quæ scandala, quas infamias pio natali solo nostro irrogatis, uestrisq; parentibus in terra sepultis. Pertingant obsecro hæc lamenta in Thronū diuinæ Maiestatis, ad uestras tandem iniurias ulciscendas. Hæc & id genus plurima Murnerus, quæ referre longum foret. Cum autem Zuingliani falso iactarent, Erasmum quoq; Roterodamum (qui Basileæ tum degebat) circa Eucharistiam ipsis consentire: Erasmus eam calumniam scriptis ad Heluetios literis constantissime confutauit. Neq; tamen cessauit per eam disputationem dissensio: Altius enim in cordibus multorum radices egerat error, quàm ut ullis rationibus euelli posset. Et ipsi Lutherani, Zuinglius & Oecolampadius, iam etiam contra ipsum Lutherum scribere cœperunt. Quorum contentio in hodiernum usq; diem perdurat.

Contra sacrilegos Correlaria Murneri.

Erasmi cōtra Luth. & Zuing. protestatio

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXVII.

LVtherus ad grauem ac eruditam Regis Angliæ Epistolam perpetuo tacuisset, nisi in Germanicum translata, fuisset à uicino suo, Hieronymo Emsero in lucem ædita. Ne igitur populus Teuthonicus, quem sibi uelut peculium & hæreditatem suam, ut olim Deus populum Israël, uindicabat: tam forti ac lucida confutatione reuocaretur ad fidem antiquam, scripsit ille breuem libellum Teuthonicum. In quo suæ doctrinæ firmitatem iactitabat, ac ferocissime prouocabat contra se, nō solum Papistas (ut uocat Catholicos) & Principes, uerū etiam Suermeros, suos paulo ante socios & amicos aureos. De Doctrina quippe mox ab initio libelli, gloriabatur in hæc uerba contra Regem Angliæ. Incessit (inquit) conuitijs & libellum meum, contra liberum Arbitrium scriptum. Quem tamen Erasmus Roterodamus, Regis illius optimorum amicorum unus, coactus est dimittere intactum, atq; adhuc intactum relinquet: quamuis plus scientiæ ingenijq; uno in digito habeat, quam Rex Angliæ habet cum omnibus sciolis suis. Et Trotz non solum regi & Erasmo, uerum etiā eorū Deo, omnibusq; Diabolis, ne cum libellū mihi rectè iusteq; repræhendāt &c. Deinde in Principes ita scurratur. Bone Deus (inquit) quam diligenter subtilibusq; modis quærunt me. An non sum ego preciosus ac nobilis uir? Immo certe, in Mille annis uix nobilior fuit sanguis, quam Lutherus. Cur ita? cōsidera tu ipse. Tres iam Pontifices Romani, Tot Cardinales, Reges, Principes, Episcopi, Presbyteri, Monachi, magniq; Ioannes, eruditi, totusq; mundus: Hi omnes super sanguine Lutheri proditores, latrones atq; carnifices sunt, aut certe libenter esse uellent. Sed & Diabolus cum suis, Vah te, Ego ipse sanguinem meum odi, quando hæc cogito, Quod ego tales Magnificos ac præstantes carnifices ac latrones habere debeam. Turcarum Imperatori deberet talis exhiberi honor, non eiusmodi pauperi mendico, qualis ego sum. Et infra. Coram mundo ipse quoq; probus esse uolo, & sum: adeo, ut non sint digni mihi calciamenti corrigiam soluere, neq; cum ueritate me conuincent, quod coram mundo ulli hominum scandalose uiuam & agam, sicut ipsos bene conuincam. Breuiter, nemini sum nimis humilis, nemini nimis superbus: Quemadmodum Paulus ait. Scio superbire, scio & humiliari: scio egere, scio & abundare. Quantum ad doctrinam meam attinet, sum ego Diabolis,

Libellus Lut. contra Regē Angliæ.

Trotz, uox est contemptus & prouocatio nis, quasi nec ausint nec possint.

Scurrilitas Lutheri in Principes.

Vxoratus Monachus cū sua Moniali uiuit sine scandalo, si ei creditur,

Philip. 4.

bolis,Cæsari, Regibus, Principibus, toti mundo multo multo multo nimis proteruus, firmus ac superbus.Quantum uero ad uitam meam attinet,sum etiam cuilibet puero humilis atq; subiectus. Qui hoc ante nesciuit, is nunc audiat. Et rursus. Quantum ad officium doctrinamq; meam, & quo ad uita mea illi conformis est, nemo ullam à me uel patientiã uel humilitatem expectet:præsertim Tyranni,& persequutores Euangelij. Hic enim debent me pro uiuo sancto habere,hinc aliud nõ fiet: Si non uolunt,oportet,quamdiu ego illi adhæsero. Quod me Deus adiuuet,usq; in finem,alioqui res perdita est. Quod si doctrina mea non alios haberet inimicos,quam Regẽ Angliæ,Ducem Georgium, Papam, & socios eorum, miseras bullas aquæ,iam pridem consuluissem causæ cum una particula de Pater noster.Cum autem alij adsint,reputo tales inimicos,uelut recentes lendes, quæ priusquam inde pediculi nascuntur,inanes aridæq; sunt pelliculæ. Ego autem eiusmodi lendibus bene faueo, ut interim glorientur & cantent.Hic residemus nos lendes super caput nobilissimi animalis in terra, in crinibus eius.Non sumus uilis prosapiæ,pediculi sunt nostri parẽtes, magni illi gigantes,qui etiam Romanum Imperatorem Syllam interfecerunt,multosq; alios.Quid ergo ad nos, sit Lutherus mẽdicus? Verum est, lendes estis, pediculi autem nondum estis facti. Ah quid tamen est mundus ad Deum, & ad Dei uerbum? exiguus puluis est,inquit Iesaia: hoc adhuc minus est,quam lendes.Et infra. Sed quid ego ulterius irascor Papistis, qui mihi publici ac ex indicto hostes existunt,& quicquid in me perpetrant, secundum ius hostilitatis faciunt, sicut decet. At isti primum mihi sunt uere noxij, tenelli filioli mei,fraterculi mei, aurei amiculi mei,seditiosi spiritus ac Suermeri,qui,ut mihi uidetur, neq; de Christo neq; de Euangelio, aliquid præclari sciuissent, si non prius scripsisset Lutherus, & per suam nimirũ scientiã ex Papę Tyrannide in talem libertatẽ lucemq; difficulter se asseruissent: Aut si facere potuissent, nõ tamen fuissent ausi rem aggredi & attentare.Et iterũ.Ego(inquit) hactenus omnifariam fere aduersa expertus ac perpessus fuerã:At meus Absalom, puer meus dilectus,patrẽ suum Dauid nondum effuguuerat,ignominiaq; affecerat.Meus Iudas, qui discipulos Christi perterrebat, ac dominum suum prodebat,quod suum erat in me nondum compleuerat,& hoc quoq; nunc in actu est.

[Margin: Contemptus Luth. in Principes.]

[Margin: Ridicula comparatio Principum ad lendes.]

[Margin: Querela Luth. contra aureos amiculos suos.]

Hunc Lutheri libellum Ioannes Cochlæus in Latinum uertit, ut Angli & Erasmus intelligerent,quidnã respondeat miser homo ad graues & elaboratos ipsorum libros:Cumq; in eodem libello suo hæc quoq; uerba cæteris uanitatibus suis adnexuisset,Quid

[Margin: Contra aulas Principum.]

ego (inquit) fumosus Cinerarius in Aulis Regum Principumq; quaerito:ubi scio, Diabolum supremo residere loco, summumq; ibi eius esse thronum. Ego Diabolum probum reddere paro absq; ipsius uoluntate, et apud eũ inuenire Christũ: merito ergo tale mihi reddit prçmium. Redi bone Luthere, & adhuc semel quaere Ioannem Baptistam in Aulis Regum, ubi mollibus uestiuntur: Inuenies eum ibi opinor. Ouis sum, & ouis maneo, quod tam facile credo, ac me sic duci dirigiq; permitto, ad ludendum seu blandiendum eiusmodi Domicellis, & non multo potius meum sequor sensum: Ita, ut si Tyranno cuipiam aut sublimiter docto unum ictum dedissem, ipsiq; ob id irascerentur, ego Triginta ictus subinde adderem, in contritionem ac pœnitentiam. Sic scirent, quomodo ego reuoco doctrinam meam. Ad hçc Cochlaeus ita respondit. Quando Lutherus in Episcopos inuehebatur, erant ei tunc Aulae Principum uelut sanctißima Monasteria, ubi Christus supremo aßidebat loco. Nunc uero dum irascitur Regi Angliç, Duciq; Georgio: Aulç Principum sunt eidem throni Diabolici, ubi Diabolus supremo residet loco. Quemadmodum & Erasmus erat ei doctißimus ac maximus Theologus, quam diu sperabat eum suarũ fore partium. Quam primum uero uidit, eum alterius esse opinionis, mox bonus Erasmus reddebatur omnibus etiã Sophistis indoctior. Itidem & Carolstadius plenus erat spiritu Dei, quam diu Luthero consentiebat: mox uero, ubi uel uno in articulo ab eo dissensit, factus est Diabolorum, spirituumq; seditiosorum plenißimus. Attamen libenter audire uelim, ubinam Lutherus Christum tandem inuenire intendat. Certe iampridem eripuit eum Papae, Cardinalibus, Episcopis, presbyterisq; & Monachis, eumq; ex omnibus Episcoporũ Curijs Monasterijsq; effugauit. Neq; uero apud rusticos eum relinquere potest: scribit enim eos Diabolis esse repletos. Quod si uera sunt & ea, quae de Mercatoribus scripsit: non poterit profecto ne ibi quidem uerum inuenire Christum. Existimabat autem aliquandiu, quod apud Poëtas Graeculosq; suos eum inuenturus esset, dum domestici ipsius aureiq; essent amiculi. Quum uero nũc non omniquaq; consentiant ei, facti sunt Suermeri, ac seditiosi spiritus, ac magis perdidere Christum, quam Papistae. Vbi igitur bonum Christum tandem inueniet aut relinquet? Nusquam profecto alibi, quantum conijcere licet, quàm apud Moniales Excucullatas, quas ipse profugas domi suo in monasterio receptat ac retinet: Quae & ipsius uolũtati omniquaq; subseruiunt, nec ulla in re prorsus aduersantur ei. In his ergo habitat Christus Lutheri, in his operatur miracula: Quemadmodũ Lutherus ipse de quadam illarum

Verba Cochlaei contra Lut. de eius inconstantia.

Christus Lutheri ubi manet.

O elegantem

elegantem libellum, quomodo illi Christus suus è monasterio abeundi auxilium tam miraculose præbuerit, finxit ac ædidit.

Liber Erasmi Tertius de libero arbitrio.

Erasmus uero, ubi acceperat Lutherum in isto suo libello uane gloriari, quod Erasmus quoque de libero arbitrio nihil posset ei respondere, crebris præterea literis amicorum rogaretur, ut quam in Hypera spista responsionem pleniorem pollicitus fuerat, eam aliquando præstaret ac æderet: Insignem ac bene prolixum ædidit librum. In quo sane cuncta Lutheri de Seruo arbitrio argumenta, tam neruose ac dilucide dissoluit, ut neque Lutherus, neque aliarum sectarum quispiam, hactenus attentauerit illi respondere. In eo igitur libro inter cætera multa, hanc generalem in Lutheri libros sententiam tulit.

Qualis scriptor Luth.

Videor (inquit) hoc mihi in Lutheri scriptis animaduertisse. Non semper est intentus ijs, quæ scribit: Nec id fieri potest, ut hominis animus, perpetuo sit intentus alicui negocio, semper tamen illi currit calamus. Itaque quo crescat uolumen, plurima incidunt, quæ nihil aliud quàm chartas explent. Nunc repetit plus decies dicta, commutatis tantum uerbis: Nunc concionatur, uersans in locis communibus: Nunc asseuerationibus explet chartas: Nunc ineptis salibus & infacetis facetijs eximit tempus: Nunc quicquid offertur aut succurrit animo, quocunque modo detorquet ad causam suam, ac præter conuitia, quibus natura scatet, habet uerba quædam ueluti magica, quæ non ratione, sed uehementia quadam afficiant lectoris animum, uel imbecillem, uel parum eruditum. In quibus quoniam imaginatio plurimum ualet, iuxta Physicos, adeo, ut frequenter morbos graueis & mortem pariant: fit, ut quodammodo afflentur spiritu, utinam sancto. Irenæus tradit, arte simili plurimis imposuisse Valentinum ac Martionem, non mulierculis tantum, sed & iudicibus. Habebant uerba quædam barbara, incognita, uehementia, imperiosa: Ea mira fiducia pronunciantes, territabant iudices, & infirmos rapiebant in suam sententiam. Mulieribus etiam prophetiæ spiritum dabant, iterum atque iterum iubentes, præcipientes, imperantes, ut tantum aperirent os: asseuerantes, prophetiam fore quicquid dicerent. Quid quæris? incalescebant magicis uerbis imbecilles animi, & afflabantur, non aliter quàm qui commentitijs uocibus adiurati, intumescunt fremuntque, perinde quasi ueris Exorcismi uerbis premantur. Huiusmodi uocibus quum omnes Lutheri libri, tum hic præcipue scatet: Addit æris Dodonæi loquacitatem, aut si quid illo est loquacius, ut lector, quamuis sanus & integer, tamen hoc tædio delassetur. Et infra. Quid autem stultius, quàm cum eo disputare, qui nihil admittit, nisi scripturæ uerba: sed harum

Qualia uerba Valentini & Martionis.

Loquacitas Luth.

interpretationem uni sibi reseruans: Immo qui sibi permittit comminisci, quoties commodum est, quod non magis è scripturis elici potest, quàm è punice lac. Et tamen sibi uidetur mirificus disputator: Atque ita re gesta, sibi canit Encomium. Et post multa. Quod testimonium habeat in mundo, norunt omnes. Si mihi presuasum esset, illum Dei causam agere, nullus est in orbe tam potens Monarcha, qui me perpelleret, ut uel tria uerba scriberem aduersus eum, citius abirem in ignem. Et fieri potest, ut ego, uel ob eruditionis inopiam, uel ob ingenij tarditatem, parum subtiliter iudicem de dogmatibus. Verum hoc me docet certe sensus communis, fieri non posse, ut syncero pectore causam Dei tractet, qui concitatis tantis in orbe tumultibus, ludit ac deliciatur sannis ac dicterijs, nec unquam expletur. Nec stultitia carere potest tanta insolentia, quantam adhuc in alio uidimus nemine. Nec cum Apostolico spiritu congruit tam scurrilis petulantia: Immo hoc ipsum est Dei causam negligenter agere, ineptis dicterijs irritare Principes ac doctos indecora uoce Trotz. Ista diligentia summa fuit negligentia. Si uere diligens esse cupiebat in opere Dei, Paulum oportuit imitari, qui quum esset in omnibus liber, omnium se seruum fecit, qui omnia fiebat omnibus, qui per omnia placebat omnibus: qui non quærebat quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi: qui non sequebatur quod licebat, sed quod expediebat: qui abstinere iubet ab omni specie mala, hortans, ut Christianorum modestia nota sit omnibus hominibus. Et post pauca. Quale est Euangelium, quod recipit tales, quales nimium multos nouimus, quod agnoscit decoctorem, scortis, alea, comessationibus, ocio luxuque perditum, nihilque sibi non permittentem, modo sibi nomen Equitis possit affingere, & huius tituli ius esse putat, deludere creditorem. Et si repetat mutuum, pro hoste ducere: Et quoties urget inopia, huic aut illi, unde spes est prædę, bellum indicere, publicumque latrocinium belli nomine fucare. Principi ius non est indicere bellum, nisi consilio adhibito, & is qui pedem ubi ponat non habet, bellum indicit cuilibet. Ac talibus est locus in nouo Euãgelio, quibus apud Ethnicos in ciuitate moderata locus non esset. Hoc satis est, approbat mea dogmata. Quid refert de factis, modo adsit fides: Fateor olim & tales recipiebat Euangelium, sed resipiscentes, sed transformatos. Nunc quidam adeo non corriguntur per Euangelium, ut potius uideantur deteriores. Nec fit, ut peccare desinant, sed ut peccent impunitius. Iam si quid erat corrigendum in moribus, aut immutandum in ritibus, id agendum erat ex autoritate magnatum, aut certe ex consensu plurimorum, denique paulatim: Neque quic

Causam Dei non tractat syncere Luth.

Euangeliũ Luth. pessimos quosque recipit

Temeraria rerum mutatio.

quam submouendum, ni prius paratum esset melius aliquid, quod in illius locum succederet. Nunc quidam sic rem aggrediũtur, quasi possint repente nouum orbem derepente condere. Nihil non displicet, constitutiones, Ordines Ecclesię, oleum, rasura, Missa, cantus, templa, imagines, uestes, scholæ, Cæremoniæ, studia, literæ. Quid autem pulchri uidimus succedere? Nunquàm tam bene fuit actum cum rebus humanis, nec unquam agetur in hoc sæculo, quin multa sint digna correctione. Verum ad quædam præstat conniuere, quædam condonanda sunt simplicium affectibus. Quę ferri non possunt, aut tolerari debent, si plus habitura uidetur discriminis tẽtata curatio, quàm habet ipse morbus, aut arte sensimq; corrigẽda: sic, ut non abijci, sed meliorum successione protrudi uideantur. Hanc moderationem si Lutherus adhibuisset, habuisset & Principes & Episcopos, & ex Monachis ac Theologis, quos nunc habet infensissimos, optimum quenq; sibi fauentem.

Luth. seditionẽ affectasse uidetur.

Hæc loquor, fingens causam esse per omnia talem, qualem uideri uult Lutherus. Profitebatur enim sese Ecclesiæ collapsos mores, ac nonnulla dogmata magis ad commoditates hominum, quàm ad Christi gloriam facientia, reuocaturum ad synceritatem. Hoc negocium iam olim suspirabant optimi quiq; : Sed quoniã perspiciebant, nisi Deus afflasset animos Principum, sine graui publicæ tranquillitatis concussione tentari non posse: optabant potius quàm sperabant. Quod summo quidem orbis applausu Lutherus aggressus est, sed ita se gessit, quasi seditionem, quam in primis uitatam oportuit, affectasse uideatur.

Quales discipuli Lutheri.

Nunc non libet commemorare, quales habeat plærosq; discipulos. Illi satis est, quales quales sunt, quod approbant ipsius dogmata. At Paulus ne cibum quidem capi uult cum fratre, qui nominatur auarus, aut scortator, aut maledicus. Certe istorum multi ad publicam tranquillitatem adeo sunt inutiles, ut Turca quoq; feratur Lutheranorum nomen execrari, seditionis odio, quum Christianos toleret, ab ipsius dogmatibus alienos. Quid hic commemorem, quanta inter Euangelistas (sic enim ipsi se uocant) dissensio, quam atrox odium, quam amarulenta contentio, immo quanta inconstantia, quum ipse Lutherus toties mutarit sua placita: Et subinde noua Paradoxa suppullulent.

Execrabile nomen Lutheri.

Promittit sibi mirificam apud posteros memoriam. At ego potius auguror futurũ, ut nullum nomen sub Sole fuerit unquam execrabilius Lutheri nomine, & apud Papistas & apud Antipapistas. Mundi Principes, huic mundo deditos irritauit, causam emendandæ disciplinæ Ecclesiasticæ, cui fauebant optimi quiq; sic exulcerauit, ut & aduersariorum uires auxerit, & malum

reddiderit

reddiderit immedicabile. Quod, ni Deus uelut è machina succurrerit, nunquam sopietur, nisi maxima Christiani sanguinis effusione. Primitias iam uidimus in rusticis. Et hoc statu rerum ille ludit dicterijs, in quos lubitum est. Hęc & id genus multa Erasmus. Ad quæ sane omnia sic obmutuit Lutherus, ut nullo deinceps uerbo †Erasmum amplius irritare fuerit ausus, licet audacissimus alioqui extiterit. Cum autem nouum Testamentum, à Luthero in Germanicam linguam uersum, ac multis in locis deprauatum, & per falsas Annotationes ad confirmandas hæreses eius adornatum, multisque milibus exemplarium per Chalcographos adauctum & euulgatum, ubiq; circumferretur uenale: & Inclytus ac maxime Catholicus Princeps, Dux Saxonię Georgius, constantissime illud non solum reijceret priuatim, sed & publicis Edictis interdiceret subditis suis, per omnem suam in Turingia Misniaq; & Saxonia ditionem: atq; ex hoc grauem inuidiam, odiumq; & obtrectationem à Lutheranis pateretur, tanquam is, qui Tyrannice opprimeret uerbum Dei, & persequeretur Euangelium Christi. Hinc factũ est, ut illi fidelis ac deuotus Capellanus, Hieronymus Emser, qui iampridem æddiderat Annotationes in Lutheri Testamentum nouum, ac de multis eum erroribus palam conuicerat: Nouum Testamentum, ex recepta & approbata per totam Ecclesiam translatione Latina, uerterit in Teuthonicum quam fidelissime, iussu & petitione prædicti Principis, qui & præfatione sua opus illud maxime cõmendabile bonis ac pijs omnibus reddidit. Vnde factum est, ut illius æditione frequenti, Lutheri Testamentum, & nomen & autoritatem magna ex parte apud Germanos perdiderit. Inter cætera enim Princeps ille sic ait in prologo Teuthonico.

† multis annis

Nouum Testamentum Luth.

Nouum Testamentũ Emseri.

Ea propter nos maturo ac deliberato consilio, atq; etiam ex mandato & commissione Romanæ Cæsareæ Maiestatis, CAROLI. V. Domini nostri omnium Clementissimi, dictã Lutheri interpretationem ac nouum Testamentum, dilectis fidelibusq; nostris subditis, ad euitandas pœnas & damna, tum corporis tum animæ, intentione prorsus paterna debitaq; ac bona, interdiximus, atq; etiam è manibus eripuimus: Id quod Lutherus cum nonnullis complicibus suis nobis pessime imputantes, criminati sunt nos, uelut Tyrannũ ac persequutorem & hostem sancti Euangelij ac uerbi Dei, qui illud liberè legi ac prædicari in terris nostris non permittamus. In quo sane iniquissime nobis molesti sunt. Speramus enim in Domino, omes, qui nos recte cognoscũt, non aliter percepisse unquam, quam nos Euangelium ac uerbum Dei,

Verba Ducis Georgij in Prologo No. Test.

quomodo ab Ecclesia Catholica receptū est, libenter audijsse. Vtinam & facto illud sequuti simus, quod tamen facere, quantum gratiæ nobis contulit Deus, studuimus, ac de cætero studebimus pro uirili. Neq; igitur uerum Euangeliū, neq; uerum uerbum Dei, sed duntaxat Lutheri, aliorumq; pseudo Euangelicorum Concionatorum, fallaces doctrinas, sermonesq; & scripturas, in terris nostris supprimere intendimus. In quo sane proposito constanter, Deo uolente, per diuinam gratiam, usq; in finem perseuerabimus.

Fructus Euangelij Luth.

Speramus item & cōfidimus, eos quoq;, quibus ignoti sumus, & qui post nos uenturi sunt, ex subsequenti commemoratione fructuum, qui ex Lutheri aliorumq; Suermerorum doctrinis enati sunt: nos facile excusatos in hoc habituros esse. Quamuis enim Lutherus rem primo sub prętextu cuiusdam Reformationis & emendationis abusuum, qui apud & Ecclesiasticos & sæculares radices egerunt, inceperit: uerbis tamen ac factis mox indicauit, sese non intendere rem emendare, sed prorsus euertere. Quemadmodum sæpe gloriatur, eo se rem perducturum esse (neq; item ulli ad hoc labori pepercit, & de hoc maxime proteruiuit) ut intra paucos annos nullum Templum, Collegium, sacellum aut Monasterium: nullus presbyter, Monachus, aut Monialis: nullus itē Episcopus, aut Princeps, sub cœlo permanere debeat. Neq; in his contentus, uerum etiam totam Ecclesiam Catholicam, ac sanctam fidem nostram, partim per seipsum, partim per suos sequaces Suermeros, ac pseudo Euangelistas, penitus extinguere. Et non modo Diuos, uerum etiam Christum ipsum è cœlo propellere, conatus est: Quemadmodum & facto unum post alterum adorti, primum Doctores Scholasticos, deinde & ueteres sanctos Doctores, quos Ecclesiasticos uocant: Quorum scripta, Canones & Decreta (quæ ad ędificationem Ecclesiæ à spiritu sancto eis indita fuerunt) ignibus publice combusserunt: sanctorum imagines & crucifixi statuas, quę non pro Idolis, sed pro memoria duntaxat ad plebis excitandam deuotionem, erectæ sunt, destruxerunt ac dissecuerunt, non modo in uijs publicis, uerum etiam in Templis. Omnia bona opera, qualia sunt, Virginalis castitas, ieiunia, orationes, festa, uisitationes Ecclesiarum, processiones, lætaniæ, Matutinæ, Vesperæ, ac aliæ horæ Canonicæ: Ad hæc, Vigiliæ, Missæ pro defunctis, Exequiæ, Tricesimi, Anniuersarij, & quicquid ab Ecclesia in suffragium pijs animabus peragitur, simul cum omnibus antiquitus obseruatis ritibus & Cæremonijs, non solum scelerate floccifecerunt: uerum etiam prorsus abrogarunt & omiserūt. Præterea usq; adeo carnales ac feri facti sunt, ut etiam sacris Sextis ferijs, alijsq; ieiunij præcepti diebus,

Carnalis bestialitas Lutheranorum.

diebus non ex necessitate, sed ex mera petulantia, & in Ecclesię despectum, carnibus cibent & uescantur. Rogant insuper ac desiderant, ut post mortem non in locum sacratum, sed in prophanum, sicut aliud animal irrationale, sepeliantur: nec aliquid boni pro eis fiat, neq; etiam pro ipsis oretur. Atq; ut in his omnibus impuniti permaneant, Conciliorum quoq; & Ecclesiæ potestatem omnem prostrauerunt, ac uulgari populo id potestatis tradiderunt, non solum super scripturis & Concilijs: uerum etiam super utraq; superioritate, tum Ecclesiastica, tum sæculari, ad iudicandum ac puniendum. Ac deinceps temerè aggressi sunt, non solum Cæremonias & Sacramentalia: Qualia sunt, benedictio aquæ, salis, herbarum, candelarum, & id genus aliorum, quæ (ut Paulus ait) per orationem & uerbum Dei, in templo sanctificantur: abrogare, Verum etiam ipsa Sacramenta arroganter inuaserunt. Quorum aliqua prorsus reiecerunt, ut pro nullo habeant Sacramento, ueluti Confirmationem, Extremam unctionem, sacros Ordines, Confessionemq; cum pœnitētia & satisfactione: Cætera uero uarijs multisq; modis ac formis immutant ac peruertunt &c. Ædidit anno illo Lutherus Teuthonicam consolationem, ad populum Hallensem in Saxonia, super interitu Cōcionatoris eorum, Georgij, qui Ascaburgium euocatus à Principe suo, in reditu fuit à quibusdam Equitibus, dum per uastam syluam iter faceret, repente interfectus. Nec satis constat, quam ob causam, nisi quod crebrior fama erat, illum occulte cōtraxisse coniugium, cum opulenta quadam & nobili muliere uetula, cuius Consanguinei, tum propter illicitum coniugium, tum propter mulieris bona, quæ presbyter ille coniugij prætextu ambiebat, illius iter obseruantes, eum sic interfecerint: non latrocinandi, sed uindicandi aut scandali præcauendi studio. Mox enim ut interfecerunt, aufugerunt per auia loca, nihil prædæ aut pecunię rapientes sibi. Lutherus uero eam necem imputabat Dominis Capitularibus, Metropolitanę Ecclesiæ Moguntinę, tanquàm eorum machinatione paratæ fuerint Georgio illi (qui tamen nihil ad eos pertinebat) insidiæ. Inter cætera enim sic ait. Prima igitur pars consolationis nostræ est, quod scimus, quisnam sit latro, qui dilectum fratrem nostrum, Georgium, interfecit, nempe Diabolus: Quamuis scire non possimus, quinam sint Domicelli, qui istud iusserint, aut quænam fuerint manus aut arma, quæ perfecerunt. Audio enim Episcopum Moguntinum uehementer excusari uelut innocentem: Quod & ex corde opto, atq; ita esse sino. Cunq; plures nouerim Episcopos, qui bene agerent aliter, si eis per sui Capituli Tyrannos liceret: propensior profecto mihi est animus, si utrum

Liber Lut. de interfecto cōcionatore Hallensi.

Calumniæ Lut. in Canonicos Capituli Mogūtini.

credendum sit, ut credam potius, Capituli Moguntini Tyrannos, eiusmodi homicidium in dominum Georgium subornasse. Nam haud ita diu longe maiorem cædem intendebant, quando homicidali consilio suo, per nobilem sanguinem, Cæsarem Carolum, Germaniæ Principes contra se inuicem cõcitare, atq; Germaniam sanguinis diluuio inundare, studuerunt: ut suas meretrices, suosq; uentres libidinosos, in pace ac uoluptate secure fouere queant. Qui totam prouinciam in cædem ac sanguinem adigere intendit, is pro leui nimirum habet, si unum interficiat uirum. Deus autem homicidalibus & sanguinẽ sentientibus canibus illis, malitiam eam tunc prohibuit. Hi sunt ergo Ecclesiastici sancti homines, qui Missis & orationibus Christianitatem sustentant, ac antiquo præterea homicidæ, deo suo, Diabolo, totum mundum proditionibus ac homicidijs offerre intendunt ac desiderant &c.

Excusatio Capituli per Io. Cochlæum.

Hisce Lutheri calumnijs Ioannes Cochlæus, dum Moguntiæ ageret, confestim ædito libello itidem Teuthonico respondit, atq; prěter alia scelera, quæ illi obijcit & commemorat plurima, quibus in Archiepiscopum & eius Capitulum malitiosissime machinatus fuerat, sic ait. Quamlibet uehementer furit, mentitur ac criminatur mendax Monachus: attamen nihil prorsus inhonesti aut repræhensibilis est in eo consilio, in quod ipse tam furibunde conuitiatur & damat. Vnusquisq; enim potest superiores suos pro consilio & auxilio implorare, ad manutenendum quæ sua sunt, suumq; ius conseruandum, absq; cuiuslibet præiudicio ac detrimento. Atqui malitiosus Monachus plus uoluptatis habet in excitandis ac dandis malis, uno post alterum, magisq; laudat eos, qui Collegijs, Monasterijsq; & Ecclesijs debitos census, redituśq; & decimas denegant, adimunt, alienant, atq; ui contra Deum & contra phas et ius omne rapiunt, sibiq; usurpant: quàm illos, qui nemini quod suum est auferre conantur, sua autem conseruare desiderant.

De rebus Ecclesiasticis non alienandis.

Cumq; Ecclesiasticis in utroq; iure multipharíam interdictum sit, ne bona sua reditusq; & census uendant aut alienent: Lutherus uocat eos homicidas ac proditores, dum nolunt pati aut permittere, ut bona Ecclesiastica, quæ à pijs hominibus ad cultum Dei donata sunt, ab alijs rapiantur, alienentur, & à cultu diuino ad mundanam superbiam, ad scortationes, ad comessationes transferantur. Cum igitur ipsis & eiusmodi bona non liceat uendere nec donare, quomodo taceant aut conniueant, si alij ea contra ius, ui rapere, detinere, aut alienare, moliantur? O egregium igitur legislatorem, Moysenq; Teuthonicũ, Lutherum. Quando autem suæ timebat cuti, & propterea Principibus adulabatur, ac rusticos

criminabatur, ita tum scripsit. Rustici nostri uolunt aliorum bona facere cõmunia, & sua sibi propria retinere: Pulchri sane Christiani. Arbitror (inquit) nullum Diabolum esse in Inferno, sed omnes euolasse in rusticos: furor iste supra omnem & modum & mensurã est &c. Non inique quidem loquitur hic Lutherus, quamuis iniquissime talia rusticos antea docuerit: Quemadmodum ego clare ex scriptis eius ostendi, quando eius in rusticos libello respondi. Arbitror uero longe iniquius esse, quod aliqui bona sua propria retinent, & Ecclesiarum quoq; bona rapiunt, sibiq; uelut propria retinent, qui Luthero in hoc maxime placent: Quum tamen longe tolerabilius foret, & à uitio auaritiæ alienius, si Ecclesiastica bona, non in propriã, sed in communem (sicut rustici uolebant) utilitatem, si abalienanda aut rapienda essent, uerterentur. Sed utrunq; contra Deum est, & contra omne ius. Nam in uero Euangelio ait Christus. Date Deo quæ Dei sunt, & Cæsari quæ Cæsaris sunt. At non ait. Rapite ea quæ Dei sunt, & date Cæsari aut mundanis Principibus. Qui ergo uerus uult esse Christianus, nulli hominum, multo minus Deo, quod suum est rapere aut furari debet, sed potius dare, quàm auferre. Et infra. Ait falsus & mendax accusator. Certum ergo est, Sathanam id fecisse: Capitulum Moguntinum non scio pro certo accusare &c. Quis iudicium ex huiusmodi accusatione contra bonos Dominos, Venerabilis Capituli Moguntini, sententiam laturus est, in tam magna causa Capitali, quæ corpus & uitam, honorem & substantiam tangit: Cum ius commune dictet, quod in eiusmodi causis probationes debeant esse luce meridiana clariores? Si ergo Lutherus non scit dictum Capitulum pro certo accusare, quomodo audet eos appellare Tyrannos & Sicarios? An satis probationis est, quod ait, Sicut audio, non scio pro certo, sic informatus sum? Immo (inquit) uocauerunt eum ex aliena Diœcesi, ut Magdaburgensi: in aliam, ut Moguntinam, ad cuius tamen Iurisditionem non pertinebat. Ad hæc, eum etiam interficiunt occulte ac proditorie in itinere. Ita enim informatus sum &c. Quomodo autem sciet aut poterit Lutherus probare, Capitulum Moguntinũ euocasse Georgium illum Asciburgium? Quid negocij habet Capitulum Moguntinum cum Magdaburgo aut Hallis, & cum illarum ciuitatum Concionatoribus? Lutherus uero est, ut ait, informatus, illum per Episcopi literas euocatum fuisse. O nequissimum os conuitiorum, quod Principes & dominos tam cito Sicarios & occultos latrones nominare audet, cum non possit, neq; maximum neq; minimum punctum, nec primum nec ultimũ articulum, tam sæuę accusationis probare &c.

Verba Lutheri cõtra rusticos.

Temerarius et mendax accusator Luth.

Fuit

Vrbs Roma à Cæs. exercitu capta.

Fuit annus ille non solum Germaniæ, uerum etiam Italiæ: in primis Dominæ rerum, & Capiti Imperij, urbi Romæ, grauis & exitialis. Nam ubi Papa, omisso Cęsare, cum Rege Francię, & cum Venetis ac Florentinis, fœdus iniuisset: Capitaneus Cæsaris, Dux Borboniæ, qui Italico pręerat exercitui, cœpit infestus esse castellis, atque etiam uicis & urbibus Papæ. Verum ut uidit se hostium coniunctis uiribus imparem, suisque & commeatum & pecuniam deficere: decreuit ultimā experiri fortunā. Subito igitur duxit exercitū suum ex agro Bononiensi, uersus Romam ipsam, quo et citius peruenit, quàm suspicabatur: & mox, ut ad mœnia peruenit Quinta die Maij, quę erat Dominica tertia Paschę, misit Fœcialē in urbem, ut peteret transitum tutum & commeatum, quo denegato, rursus misit, ut peteret urbem dedi Cæsari. Verum à Capitaneo Papæ reiectus & contemptus, redijt ad Ducem, qui mox inito cum suis consilio, statuit, primo diluculo urbem Leoninam, quæ Burgum dicitur, oppugnare. Nec defuit audentibus fortuna: Statim enim Hispani conscenderunt in muros, & Germani perfregerunt portam, quæ Hospitali sancti spiritus proximior erat. Veruntamen

Interitus Ducis Borbonij.

Dux ipse, uictoriæ autor, uictoria diu potiri non potuit. Ictu enim Bombardæ in oppugnatione mœnium percussus, mox in hora illa perijt uictor. Milites autem, qui sciebant nullam sibi superesse salutem, ni fortissime cœptam uictoriam prosequerentur (Nam foris Dux Vrbini grandem in eos ducebat exercitum Venetorum & Gallorum, & intus non pauci, tum equites tum pedites, stabant à parte Papæ & Romanorum) irrumpentes ui glomeratim, ferro ad omnia sibi aditum parabant, cæsis obuijs quibusque. Papę & ijs, qui cum eo erant in Palatio, uix dabatur effugiendi in Molem Adriani (quam Castellum S. Angeli uocant) spacium. Milites

Cædes in urbe capta.

itaque Germani & Hispani, in ea pugna nullum habentes sacrorum respectum, plurimos occiderunt, non solum in atrio & porticu Basilicæ S. Petri, uerum etiam in ipso templo: atque adeo & circa sacratissima altaria, & circa memorias & monumenta Apostolorum, aliorumque Diuorum, plurimum sanguinis effuderunt. Deuastato itaque Burgo, mox in eam Romæ partem, quæ trans Tyberim dicitur, irruerunt, in prædam omnia rapientes, & uitę redemptionem à quibuslibet extorquētes. Cunctis itaque subito & inopinato terrore perculsis, eodem uictoriæ impetu, eodem die irruerūt & in magnam Romam, per pontem Sixtinum, ubi multo minus cædis quàm in Burgo, sed longe plus prędę fuit & pecuniæ. Quia propulso in Castellum Papa, nemo uictori exercitui arma impune opponebat: Plus itaque deditionis, quàm prælij fuit. Roma ergo

ſic obtenta, captaq; ac peruaſa, miles abſq; Duce ferox & effrenis, in prædam omnia uſurpauit, ſacra iuxta atq; prophana. Neminem à direptione militari ſaluauit deditio, neminem ſacer locus, neminem Cæſaris aut Nationis nomen aut fauor. Omnes incolæ, ſiue Romani eſſent, ſiue Hiſpani aut Germani, amiſsis rebus omnibus, corpora quoq; propria & uitam, iuxta æſtimationem ab irato & inſultante uictore taxatam, redimere coacti ſunt: pars in tormentis & immaniſsimo cruciatu defecit, uitam ſimul cum pecunijs relinquẽs: pars ſemel redempta, ne rurſus æſtimaretur, abijt ultro relictis omnibus. Nam contigit haud ita raro, eundem ſeu ciuem ſeu incolam, aut Curialem, nunc ab Hiſpanis, nunc à Germanis capi, torqueri, æſtimari ac ære mutuato redimi. Irrepſerat in eum exercitum per quoſdam Germanos lues Lutherana: qua ſane milites infecti, omnia ſacra deſpectui habebant. Sacros calices haud ſecus quàm prophanos attrectabãt ac diripiebant: Venerabile Sacramentũ abijcientes, pixides & Monſtrantias argẽteas rapiebant ſibi: ſacras ueſtes, in ludibrium religionis noſtræ, prophanis induebant Lixis & Calonibus: Venerãdas Diuorũ reliquias, uelut oſſa canum reijciebant, abrepto argento: Sacras item uirgines, haud ſecus atq; meretrices ad ſtuprum rapiebãt. Quidam Lutheranus, eam hiſtoriam Teuthonice deſcribens, affirmat, Germanũ quendam militẽ, qui dicebatur uiridis ſylua, uerſo ad Caſtellum S. Angeli ore, proclamaſſe, in uoto ſibi eſſe, ut ex corpore Papæ fruſtum deuoret, quod Luthero nunciare poſſet, eò quod Papa uerbum Dei hactenus impediuerit. Addit, milites ex ueteri Capella Papæ, in qua eius Cantores quotidie Miſſam & horas Canonicas cantare ſolebant, feciſſe ſtabulum equorum, quibus Bullas ac literas Papales ſubſtrauerint. Addit, milites Papæ ac Cardinalium ueſtes ac pileos, in eorum opprobrium induiſſe, fictumq; creaſſe Papam ex Landesknechto, qui dixerit in ficto ſuorum Cardinalium cœtu & conſiſtorio, ſe donare Papatum Luthero, quiſquis militum id approbet, dextram in altum tollat: milites itaq; leuaſſe manum, ac exclamaſſe, Lutherus Papa, Lutherus Papa. At hæc omnia ignorante Cæſare perpetrata fuerunt, nec ea unquàm approbauit aut rata habuit, quæcunq; milites illi ui ac metu à Papa & Cardinalibus extorſerunt. Quamuis uero ea præda omnium opulentiſsima fuerit, quanta ſane Germano militi intra CC. aut CCC. annos, nunquam ex ulla oppugnatione & pugna obuenit: attamen perpauci militum Germanorum ex tantis opibus ditati ſunt: bona pars omnia ſua ludendo perdidit, magna pars peſte aut caumate perijt, pars ictu Bombardarum uitam cum præda reliquit. Maximum

Præda & direptio crudelitaſq; militum.

Milites Lutherani.

Pauci ex præda illa ditati ſunt milites Germani.

mum uero damnū,quod eruditi pręcipue deplorāt,datū est à barbaris militibus in Bibliotheca Vaticani ad S. Petrū,ubi preciosissimus erat librorū thesaurus, quos magna ex parte furor barbaricus disperdidit,dissecuit,aut uilissime distraxit. Papa insuper in castello diu obsessus,grauissimis tandem conditionibus pacem à militibus illis redemit. Verum Cæsar nihil eorum ratum aut gratum habuit,sed Papam, quàmprimum potuit,in pristinam libertatem restituit,dolentibus ac frementibus Lutheranis,quod isto Euangelij sui fructu diutius gaudere ac frui non possent. Erat tum Romæ Italus quidam,sacco indutus, qui ante captā urbem sæpe prædicauerat,graue imminere urbi exitium, nisi homines prauam uitam corrigerent,ac pœnitentiam agentes,iram Dei precibus auerterent. Cunq; id sæpe fecisset magnis clamoribus in publico,compræhensus, & in carcerem coniectus, ibiq; detentus fuit, donec Deus re ipsa comprobauit, quod ille prædixerat. Dimissus uero è carcere à militibus, eis quoq; prædixit,breue fore eorum gaudium ex illa præda. Cum igitur euenirent ea, quę prædixerat,creditus est prophetiæ habere spiritum,quem & uitæ austeritate probauit, Ioannis Baptistæ nomen habens, & uitæ institutum sequens.

Confusio sectarum in Germania.

Interim uero Germania fœde cōfundebatur funestis sectarum dissensionibus. Ad quas sane opprimendas, non solum Catholici Principes & Doctores, uerum etiam Lutherani plæriq; adnitebantur. Nam & Saxoniæ Dux Elector, in Sacramentarios & in Anabaptistas, publice animaduertebat carcere, mulcta, supplicio. Et Lutherus ipse in Zuinglium & Oecolampadium, aliosq; nouos Vuiclephistas, bene prolixū ædidit librum Teuthonicum, cui hunc inscripsit titulum, Quod hæc uerba Christi: Hoc est corpus meum &c. adhuc firmiter stent, contra Suermericos spiritus. Multa igitur de Suermeris eo in libro queritur, suæ interim iactantiæ minime oblitus aut dissimulans. Sic enim ait. Nunc temporibus nostris, quum uideremus scripturā sub scamno iacere, ac Diabolum mero stramine ac feno humanorum præceptorum nos tenere captiuos atq; illudere: Voluimus per gratiam Dei huic rei consulere: & profecto cum ingenti ac difficili labore reduximus in lucē scripturam, humanisq; præceptis ualedixim⁹, nosq; liberos fecimus, & Diabolum effugimus, quamuis egregie restiterit atq; adhuc resistat. Attamen artis suæ non obliuiscitur, & inter nos quoq; aliquid seminis sui occulte immiscuit. At circa hoc non subsistet, sed incipit à minimis, nempe à Sacramentis. Quamuis ea in re scripturam in Decem ferme foramina atq; effugia iam lacerauerit, ut ego turpiorem hæresim legerim nunquàm, quæ in initio tot inter sese capita, tot

Verba Lutheri cōtra Zuingliū & Oecolāpadium.

tot sectas habuerit: Etiāsi in principali causa, utpote, in persequendo Christum, unanimes existant. At ulterius procedet, pluresq́ aggredietur articulos: Quemadmodum iam oculis scintillat, Baptismum, Originale peccatum atq; Christum nihil esse. Hic rursus erit in scriptura tumultus, ac tanta discordia, tot sectæ, ut cum Paulo bene possimus dicere, mysteriū iniquitatis iam operatur, quod multæ post eum sectæ essent futuræ. Et post pauca. Video hac in causa nihil aliud, quàm iram Dei, qui Diabolo frena relaxat, ad excitandos huiusmodi adeo crassos rudesq́ errores, ac tenebras palpabiles: ut puniat turpem nostram ingratitudinem, qui sanctum Euangelium tam uile atq; contemptum habuimus, ut iniquitati, sicut Paulus ait, credamus, eò quod charitatē ueritatis nō recepimus. Querela Luth. contra astutias Diaboli.

Neq; deest Suermeritati huic quicquā, nisi quod noua est. Nos enim Germani tales socij sumus, Quicquid nouum est, arripimus, eiq; adhæremus uelut fatui. Si quis prohibet, is nos ad hoc furētiores reddit: Sin nemo prohibeat, nos ipsi statim exatiamur & fastidimus: inhiantes subinde ad aliud nouum quid. Diabolus uero id prærogatiuæ habet, ut nulla doctrina nullumq; somnium tam ineptum exoriri potest, quin ad illud reperiat discipulos, & quanto ineptius, tanto citius. At solum uerbum Dei manet in æternum: Errores circa ipsum semper oriuntur, & occidunt. Et infra post multa. Super hunc sermonem alios forsitan Suermeros acquiram, qui me capiant, & dicant. Si Christi corpus in omni loco est, ergo illud deuorabo, & potabo in omnibus tabernis, ex omnibus scutellis, uitris & cantharis. Et sic nulla erit differentia inter meā & Domini mensam. Hui quam egregie eum deuorabimus. Tam turpes enim porci sumus nos infœlices ac perditi Germani maiori ex parte, ut neq; disciplinam, neq; rationem habeamus: & quando de Deo quicquam audimus, reputamus perinde ac si essent histrionum fabulæ. Talia nunc & dicta & facta contra Sacramentum istud reperiuntur, in plebe quæ per Suermerorum doctrinam seducta est, ut potius mori quis debeat, quam uel unum ad eos scribere sermonē. Nā mox proruūt, quando audiunt, nihil esse, & uolunt in illud cacare, ac nates ex eo tergere. Sæcularis potestas deberet eiusmodi blasphematores punire: impudentia est & audax temeritas. Cum prorsus nihil de eo sciant, & tamen hunc in modum blasphemant. Et nouit Deus, me huiusmodi altas res inuite scribere, quando oportet talibus proijci canibus & porcis. At quid faciam? Suermeri de hoc rationem reddent, qui ad hæc me cogunt. Audisne iam porce aut Suermere, aut quisquis es irrationalis Asine, Etiam si Christi corpus ubiq; sit, illud tamen propterea

Nouitas grata plebi.

Criminatur Lutherus barbariem Germanorum.

non statim deuorabis, nec potabis, nec palpabis. Necq; ego tecum de ijsce rebus loquor, uade in tuũ stabulum porce, aut in tuum sterquiliniũ &c. Tale igitur erat tum Lutheri de Germanis iudiciũ, quãdo plurimos à sua secta ad nouos Suermeros transire uidebat. Quibus tamen paucos ante annos, dũ sibi adhęrerẽt, ultro tradebat facultatem iudicandi de omni doctrina, ac de omnibus, etiam Papæ & Generalium Conciliorum Decretis. Contra eum uero librum eius mox ad Principes eius, Electorem Saxoniæ, & Hassię Lantgrauium, alios scripserunt Teuthonice libros, Vlricus Zuinglius, & Ioannes Oecolampadius, qui Carolstadij opinionem de Venerabili Sacramento tuebantur. Qui & semper, quoad uixerunt, aduersabantur ei, nec paucos habebant complices, præsertim Argentinæ, Basileæ, Constantiæ, Vlmæ, Augstę, Turegi ac Bernæ. Quos tamen omnes euidentissime confutauit & conuicit Reuerendus Pater Ioannes Fyscherus, Episcopus Roffensis in Anglia, libris Quincq;: & Iodocus Clichtoueus, Theologus eximius in Gallia, libris duobus, quibus nemo eorum hactenus respondit. Transtulit quidem Fyscheri Quincq; prologos in Teuthonicum Ioannes Cochlæus: Verum tanta est dementatę plebis peruersitas & pertinax adhæsio, ut nihil in contrariũ uel audire uel legere dignentur, ne de opinione semel concepta, uacillare aut dubitare quicq; uideantur. Nouus præterea insurrexit pseudopropheta Vuormaciæ, Iacobus Kautius, cui nomen est Germanicum à Bubone, de quo ait Ouidius.

Secta Zuinglij.

Libri contra Zuinglianos.

Iacobus Kautius.

Ignauus Bubo dirum mortalibus omen.

Hic quum esset Germanice facundus Concionator, traxit populum sequacem aurium pruritum in quemlibet errorem, quocunq; uolebat. Vnde factum est, ut breui sic inualuerit ibi non solum contra Lutheranos, uerum etiam contra Senatum: ut ne uicinum quidem Principem, licet potentissimum, Ducem Ludouicum, Comitem Palatinum Rheni, Imperijcq; Electorem, illius urbis protectorem, reuereretur. His enim uerbis in publica Concione contra eum inuehebatur. Non expelles me, inquit, nec permittam me à te expelli. Ratio, quia me nõ recepisti: Immo si uelis expellere me, quem non recepisti, non permissurus sum ego, etiamsi Mille Capita propter hoc perire debeant. At dicis, Me nihil aliud, nisi quod ad seditionem potestatumcq; oppressionẽ tendat, prædicasse ac docuisse: Ob id nimirum, quod dico tibi, Regimen ac potestatem tuam esse contra Verbum Dei, & non ex Deo, sed ex uiuo Diabolo esse. Non igitur expelles me hinc, nisi prius hæc regio tota, ac regna insuper aliquot, propterea deuastentur. Dico tibi, quia huc à Domino

Verba Kautij contra Palatinũ Electorem.

no destinatus sum ad te docendum. Hæc Kautius, qui & ante biennium rusticis tumultuantibus, & conscius & consiliarius fuisse dicitur. Quum uero reclamarent fortiter ex publico suggestu ad suos Lutherani duo, Kautius septem articulos publice affixit, quos coram plebe contra illos disputaturum se pollicebatur: Quibus & illi totidem articulos publice opponebant, ut parum abesse uideretur ea contentio à seditione. Palatinus uero Elector, tantum effecit, ut paulo post utriq; aduersarij ex urbe illa pellerentur. Inter Kautianos igitur articulos duo erāt præcipui, Tertius & Quartus: quia impietate præ cæteris insignes. Tertius enim ita habebat. Baptismus paruulorum à Deo prorsus non est, sed directe contra Deum, & cōtra Dei doctrinam, quæ nobis per Christū Iesum filium eius prolata est. Quartus uero sic. In Sacramento seu cœna Domini, neq; est substantiale corpus aut sanguis Christi, neq; usus illius hic unquam rite est celebratus. Hos ergo articulos ubi Moguntiæ uidisset Cochlæus, mox ædidit libellum Teuthonicum ad Senatum Vuormaciensem, uelut uicinus officiosus, reprobans utriusq; partis articulos breuiter, & pro Baptismo paruulorum, elegantem Cypriani Epistolam ad Fidum Episcopum scriptam Germanice recitans: ut intelligerent, paruulorum Baptismum semper in Ecclesia Christi fuisse. Ad articulos uero breuiter in hunc modum respondit. In tertio (inquit) articulo Kautius omnino Paganus est: nusquam enim prohibitum est baptizari paruulos, & semper in Ecclesia fuit paruulorum Baptismus. Id quod insignis martyr Diuus Cyprianus libro 3. Epistola 8. ad Fidum, multis demonstrat tū scripturis tū rationibus. Sed & palam aduersatur et ipsi Christo & sacratissimę eius doctrinę, uetare, ne paruuli baptizentur. Christus enim iubet baptizare omnes gētes, neminē excipiens, neq; senem neq; iuuenem. Et dicit. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei, Ioh. 3. Quinimmo speciatim expressit paruulos, dicens Matth. 19. Sinite paruulos, & nolite eos prohibere uenire ad me: talium est enim regnum cœlorum. At Kautius facit hic, sicut alibi fecit occulte Lutherus, qui primo peccatum posuit in paruulis post Baptisma, ac deinde fatebatur, nisi pueri habeant fidem propriam, eos baptizari non debere. Nos autem baptizamus paruulos in fide sanctæ matris Ecclesię, atq; ita tollitur ab eis omne peccatum per Baptismum. In Quarto uero articulo, Kautius incredulus est Iudæus. Æquum proinde foret, ut ei contingeret sicut sæpe contigit Iudæis, tum in Germania, tum alibi: Qui Venerabile Sacramentum acubus compunxerūt, ad explorandum, an sanguis ibi cōtineretur. Et ante CCCC.

Duo barbarici articuli Kautij.

Error Lutheri de paruulorū Baptismo.

annos, reuocauit hunc articulum Berengarius hæreticus, contra quem multi tunc præclari scripti sunt libri. Sed & his nostris temporibus Rex Angliæ, Episcopus item Roffensis, alijq; nonnulli, Lutherum, qui sacram conuersionem seu Transsubstantiationem in hoc abnegat Sacramento: grauiter ac potenter ex scripturis redarguerunt. Sequeretur enim ex ea abnegatione, quod corpus & sanguis Christi non essent ibi substantialiter, sicuti non assunt ante uerba cõsecrationis prolata. Vtraq; igitur pars iampridem digna esset, ut in honorem Venerabilis Sacramenti, proscriberetur in extremos fines terræ. Hæc ibi Cochlęus. In epistola uero ad Senatum

Verba Cochlæi ad Vuormacienses.

ista quoq; adiunxit. Christus pro suis rogauit patrem suum cœlestem in monte Oliueti, ut sint unũ, sicut & ipse cum patre unum est, Ioan. xvij. Quum igitur tot sectę ex Lutheri doctrina oriantur, facile sane intelligitis, eam ex Deo non esse, sicut est doctrina & institutio sanctorum patrum Ecclesiæ Catholicæ: sed ex patre potius mendaciorum discordiarumq;, uti cunctæ aliæ fuerunt ex eo hæreses & schismata. Quum ergo huiusmodi doctrina, quam Lutherani proponunt, non solum ante Centum annos, per Vniuersale Concilium Constantiense, atq; in plærisq; alijs antea Concilijs: Verum etiã nostris temporibus à tribus summis Pontificibus, ab omnibus totius Christianitatis Vniuersitatibus: immò & à Cæsarea Maiestate, atq; adeo à toto Romano Imperio, apud uos in urbe uestra, ante sex annos damnata sit, & nunc post tantas calamitates, ac post tantum fusi sanguinis, per proprias discordias articulosq; contrarios damnet seipsam: Non poterit profecto ullum uobis dari consilium melius, quod uobis, & in anima & in corpore, uel utilius uel honestius existat, quàm ut semel omnem eorum discordiam à uobis ablegetis, atq; errorem unũ simul cum altero ex urbe uestra pellatis, & sic rursus in antiquam tranquillitatem Catholicamq; unitatẽ redeatis. At si permiseritis eis, unũ super alium librum contra se inuicem scribere, ac quotidie in concionibus se inuicem lacerare, nunquàm profecto perueníetis ad pacem. Eiusmodi enim scriptio contentioq; finem nullum habet, Ecclesiastes xij. Neq; uestrum est, in eiusmodi causis, quæ ad totam spectant Christianitatem, àbsq; consilio conscientiaq; superiorum uestrorũ, tum

Verba Cochlæi ad Robertum Ridlæum Anglum.

Ecclesiasticorũ tum sæcularium, ullam ferre sententiam, finalemq; cognitionem uobis arrogare. Cumq; articulos illos uertisset in Latinum, his in præfatione ad Robertũ Ridlæum, insignem Angliæ Theologum, usus est uerbis. Ne omnino inciuilis atq; ingratus tibi uidear, mitto ad te aliquot articulos nouorum Vuormaciæ Euangelistarũ, quos his diebus Teuthonice magno supercilio

dlio & publice affixerunt ualuis, & stentoreis concionibus ebuccinauerunt ex suggesto. Mitto igitur eos ad te in Latinum uersos: Non sane ut munusculum (Quis enim rem tam absurdam, adeoq; barbarice impiam, uice muneris dignam existimet?) sed uelut nouum quid, quale antea forsitan, neq; uidisti neq; audiuisti. Videbis enim, in his aperte prohiberi Baptismum paruulorum, quē antea nemo Lutheranorū (quod sciam) prohibuit. Varijs quidem impietatibus Baptismo iniurius extitit Lutherus, nusquàm tamen iussit rebaptizare, nusquàm prohibuit (aperte saltem) paruulis Baptismum impendi; licet ego ex alijs causis de Baptismo paruulorū satis longum, ut puto, in eum scripserim librum. Vt igitur & reliqui eius impietatū socij, aliquid agere uideantur, cōminiscūtur die noctuq; aliquid noui, unde & ipsi nomen acquirant. Sciunt enim Lutherū non nisi ex impietatibus nomen grande sibi parasse: Quum antea tam obscuri fuerit nominis, ut ne uicinis quidē Dresdæ aut Lipsiæ notus extiterit, Quinimmò neq; parentibus eius notum fuit anteà nomen istud Lutherus. Non enim Lutherus, sed Luder à parentibus dicebatur, & ipse sub initium huius Tragœdiæ, nominabatur à seipso, nunc Ludder, nunc Luter: Sed augustius tandem uisum est nomen LVTHERVS, ut pro amplianda & prophetæ & Euangelistæ Germanici Maiestate, sacrū istud nomen ubiq; grandioribus describeretur literis. Simili nimirum auspicio, pariq; omine prorumpit nunc Kautius: Cui nomen Teuthonicum ab aue, reliquis auibus maxime inuisa, inditum existit. Ego Deum precor, ut omen auertat. Mihi certe longe abominabilius uidetur nomen Kautij, quàm Lutheri. Quandoquidem hic in septem duntaxat articulis plus impietatis proferat, quàm protulerit olim Lutherus in Conclusionibus XCV. à principio. Quid igitur futurum putemus, si tot euomat libros Kautius, post hos septem articulos, quot post illas Conclusiones euomuit Lutherus? Quanto forent nobis tolerabiliores Poëticæ illæ Harpyiæ, quæ obscœno uolatu fœdabant mensam Æneę, quàm sit Kautius iste, qui non communem mensam, dapesq; humanas, sed mensam Domini, cibūq; uere cœlestem ac diuinū, garritu nimis diro atq; abominabili conspurcat &c. Circumferebantur & alij noui quorundam articuli, Octo ex Saxonia, ac totidem ex Morauia: Hos Anabaptistæ in Nickelspurgo: Illos quidam Apostata Præmonstratensis Magdaburgi se disputaturum pollicebatur. Vtriq; uero tanta in Christum ipsum impietate insaniebāt, ut uel Imperator Iulianus, qui ex Christianismo ad Paganismum Apostatice transiuerat, tam fœdis & absurdis erroribus uix fuerit obnoxius. Sic enim ait Præmonstra-

Kautius nomen abominabile.

Octo Articuli impij cōtra Christum.

tensis ille. Infernus non est: Christus non descendit ad Inferna: Sancti Patriarchæ & prophetæ, non fuerunt in Inferno: Christus cum hanc uocẽ dixisset, Heli Heli Lamazabathani, damnatus fuit: quia desperauit &c. Morauii autem illi dicebant, Christum non fuisse uerum Deum, sed prophetam. Nec prædicandum esse eius Euangelium publice in Ecclesijs, sed solum priuatim in domibus & in aures. Inter Christianos nullam Potestatem aut Magistratum esse: Christianis omnia esse inter se cõmunia. Diem extremi Iudicij post biennium futurum esse &c. Fuerunt & alij homines, numero CCC. qui prope Apocellam in Heluetijs, in æditum ascendebant montem, uelut assumendi illinc in cœlum cum corpore simul & anima. Quibus Cacodæmones ita omnem eripuerant intellectum, ut abiecto omni pudore humano, in brutorum modum congrederentur, ac necessarium esse crederent, ut commiscerentur: ita, ut ne uirgines quidem à tali congressu sibi abstinendum putarent. Qualia & in ora Saxoniæ circa Bremam, ex Lutheri doctrina & prædicata & practicata fuisse dicuntur. Scripserat enim Lutherus, uirum muliere, & mulierem uiro, minus carere posse, quàm cibo, potu & somno: nisi adesset alta, rara & miraculosa quædam gratia. Et in Sueuia captus quidã sacerdos dixerat, finẽ iam Christianæ fidei adesse, aliamq́ legem tradendam esse. Nam sicut lex Moysi M.D. annis durauerit: ita & lex Christi totidem annis iam durauit: ideo tempus iam esse, ut alia tradatur hominibus lex, aliaq́ fides. Cum hæc & id genus alia impia & absurda, passim audirentur ac fierent: Plæriq; Principes rerum indignitate commoti, eiusmodi homines non solum in uincula coniecerũt, uerum etiam extremo alicubi affecerunt supplicio. Nam Rotenburgi ad Neccarum fluuium ex Anabaptistis comprẹhensi cõplures, tum uiri tum mulieres, quicunq; reuocare & errores suos abiurare noluerunt, ultimo affecti sunt supplicio. Exusti quidem igne uiri Nouem: Aquis uero submersæ mulieres Decem. Cæterum doctor & dux eorum Michaël Sellarius, Monachus Apostata, qui longe grauius peccauerat: eam in iudicio publico sententiam accepit, ut à carnifice primum excidatur ei lingua blasphema. Deinde super currum alligato, candentibus forcipibus, ex carne eius bis dilacerentur frusta in foro: deinde adhuc Quinquies in uia sic lanietur, ac tandem in cineres exuratur. Quod & factum est die 17. Maij. Grauiter enim populum seduxerat, docens, nõ esse in Sacramento corpus & sanguinem Christi: Non esse baptizandos pueros: Non esse præstandum iuramentum superioribus: Non esse resistendum Turcis: Non esse inuocandos sanctos &c. Sic & in arce Palatini Electoris, quæ

Mira quorundam insania.

Luth. in lib. de uita coniugali.

Supplicio affecti Anabaptistæ.

Michael Sellarius.

quæ Alcea dicitur, multi ex ea secta homines diu fuere detecti, multisq; iudicijs producti, donec tandem aut reuocarent errores, aut subirent secundum leges supplicia. Sic & in Bauaria Salisburgi & Monaci: Sic in Austria Viennæ: Sic in Turingia Ysennaci: Sic & Augustæ & Vuormaciæ, alijsq; in ciuitatibus nonnullis Imperij, plærique in carceribus detenti, aut supplicijs, aut reuocationibus, ac publicis pœnitentijs emendati sunt. Cochlæus ubi Morauorum uidit articulos, ut Principibus ad oculum ostenderet, nihil tam impium aut absurdum excogitari posse, cui non queat aliquis ex magna scripturarum sylua fucus & probationis color prætexi, si sic liceat unicuiq; scripturas nouo modo ad libitũ interpretari: Scripsit pro & contra, ex meris scripturis, An Christus sit uere Deus, non solum argumenta, uerum etiam solutiones in utranq; partem. Et hæc quoq; uerba inter alia multa adiecit. Quod si ego (inquit) reluctante fide mea, tremente conscientia, pilisq; simul cum mente inhorrescentibus, contra Deum & saluatorem meum, tot scripturæ sacræ loca, intra paucas unius diei horas, colligere, ac in reprobum impiumq; sensum detorquere potui: Quid obsecro posse putetis istos Suermeros, qui per hæresim iusto Dei iudicio in reprobum sensum traditi, scripturi sunt, ut sentiunt, ut credũt, ut erronea fides cõscientiaq; eis dictat. Idq; facient serio, ac minime inuiti, sed omni conatu totisq; uiribus, non solum uno aut altero die, sed omni tempore, quoad uicturi sunt, nitentur hunc suũ articulum quoquo fuco persuadere atq; defendere. Adiungent etiam colores Rhetoricos, afferent tropos, simulabunt item ac dissimulabunt plurima. Inferent deniq; uim scripturis, ut uel inuitę trahantur ac subseruiant eorum intentioni: Id quod maxime solent omnes, quos nouerim, Lutherani, præsertim uero ipse Lutherus. Sic enim allegabat contra gratiam Sacramentorum, in primo articulo suæ assertionis. Scriptura dicit (inquit) Rom. 1. Abacuc 2. Heb. 10. Iustus ex fide sua uiuet: Non dicit, Iustus ex Sacramentis uiuet. Mar. ult. Qui crediderit & baptizatus fuerit. Et Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam. Rom. 4. ex Gen. 15. Credidit Abraham Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. Ecce quot sunt hic scripturę loca, per fucum & fumum attracta, quæ quidem de fide loquuntur, sed articulus loquitur de Sacramentis. Quasi uero contraria sint fides & Sacramenta, perinde atq; album & nigrum, quum nihil sint minus. Et in 500. articulis eius, ita habet septimus. Quia sicut minime Christus non est Christus, ita non potest Monachus aut sacerdos Christianus esse: quia dominus dicit. Nõ ueni mittere pacẽ, sed gladiũ. Quod si ego tam extranea, tamq; falso ac uiolento sensu uelim citare scripturas,

Dispersio Anabaptistarum.

Libellus Cochlęi de Christo.

Lutherus uim scripturis sæpe infert.

ad persuadendũ, quod Christus non sit Deus: non puto equidem difficile mihi fore, uel uno die plus quàm DC. loca scripturarũ afferre, quæ meliorẽ possent habere fucũ probationis, quàm habeant iam dicta loca Lutheri. Sed siue ego (quod absit) siue Suermerorũ quispiam alleget ex scripturis uel Decies Centena Milia locorũ, cõtra Deitatẽ Christi: nihilominus manet re uera manebitque in æternũ Christus uere Deus. Ad quod sane credendum satis nobis est, contra omnes hæreticorum fucos & argutias, uel unicum illud, quamlibet breue, dictum Euangelistæ. Et Deus erat uerbum. Et rursus.

Lutherus radix amaritudinis sectarum multarum. Quid prodest, occidere Suermeros rusticosque Lutheranos, superstite librosque disseminante Luthero? Ipse est enim radix, germinans (ut Moyses ait) fel & amaritudinem. Ipse est radix amaritudinis, uti Apostolus uocat, sursum germinans, per quam inquinantur multi. Ipse est radix colubri, de qua egrediuntur reguli, quorum

Deut. 29. Heb. 12. nunc sibilos blasphemos nimium exhorrescimus. Frustra igitur,

Esa 14. O Principes, ramos surculosque malæ huius arboris exciditis, si radicem ipsam, nouo semper fœtu amaritudinis sursum germinare sinatis. Excisa autem radice, rami surculique mox ultro marcescerent. Id enim & ipse fatetur ac iactitat. Papistæ putant (inquit) quod &

Luth. contra Epistolam Regis Angliæ. ego propemodum credo, si non esset Lutherus, Suermeros quàm citissime tenues fore, atque in abditum abrepturos. Quamuis igitur uerbis nunc uehementer contra suos contendat Suermeros: re tamen ipsa nihil minus, immò longe plus nocet ipse, quàm Suermeri. Ex eius enim doctrina pullulant illorum articuli. Etenim in Kautianis articulis nos maxime (ut æquum ac pium est) detestamur ac execramur eos, qui baptizari paruulos uetant, & in Eucharistia corpus & sanguinem Christi negant. His autem impietatibus ansam dedit iam olim Lutherus, quando in paruulis baptizatis peccatum post Baptismum: In Eucharistia panem & uinum, post consecrationem remanere docebat. Hæc est illa radix amaritudinis, quam in Kautio nunc sero damnamus, quam ante sex annos damnauit Sedes Apostolica, uosque cum ea in Luthero. In articulis autem, qui nuper in Morauia euulgati sunt, nihil quidem non maxime detestandum ac execrandum reperio: attamen & illi magna ex parte germen habent à Lutherica radice. Et iterum. O præ-

Quale Euãgelium nouum. clarũ igitur Lutheranorũ Euangelium, Quod secundũ Lutherum nõ est liber legis & doctrinę Christi, nec requirit bona opera nostra, immò damnat ea. Secundum Ottonẽ uero Brunfelsium, non habet præcepta aut præceptiones Christi, sed manuductiones tantum, neque in scripturas censeri debet, quum sit mera relatio Cabalistica, & surda sine spiritu narratio. Secundum Kautium autem,

prohibet

prohibet baptizare infantes, & adultos rebaptizat, omnemq́ potestatem ac regimen Principum ex uiuo Diabolo, non ex Deo esse docet. Secundū alios deniq́ Suermeros, aut omnino nihil est, aut in aures tantum atq́ in priuatis domibus prædicari debet.

En uobis Principes, Quatuor Euangelia Lutheranorum, sic quidem diuersa atq́ pugnātia, ut neq́ inter sese, neq́ cum nostris conuenire aut uelint aut possint: Quæ nūc simplici plebi, pro Quatuor Euāgelijs nostris, non minus malitioso, quàm seditioso perniciosóq́ studio, ab Apostatis ingerūtur, ut omnis fides, pax́q́ & disciplina Ecclesiastica dissoluatur, fundituśq́ intereat tandē: longe maiore nimirū cum clade ac pernicie, quàm ante biennium passi fuimus. Et infra. Quod si hæc, uelut uetera, minus mouent animos uestros, moueant saltem ea, quæ nunc quotidie fiunt. Quot enim libros epistolaśq́ & sermones, de Venerabili Sacramento Eucharistiæ, contra Ecclesiæ fidem antiquam scripsit his annis Lutherus? Quot contra eum uiri Ecclesiastici? Quot hodie & contra eum, & contra Ecclesiam, Zuinglius & Oecolampadius? Quot alij? Ait enim Lutherus, eam hæresim plus quàm in Decem sectas iam diuisam esse. Quot item contra Oecolampadiū Zuingliuḿq́ uiri Catholici? Quot Lutherus compliceśq́ eius? Quid proficitur tot libris? Quis contentionum finis? An non multo incertior infirmioŕq́ est circa illud Sacramentum nunc fides, reuerentia, deuotióq́ populi hodie, quàm ante X. annos fuit? Lōge igitur, ut tutius & securius: ita & melius atq́ salubrius fuisset, in antiqua Ecclesiæ fide simpliciter permansisse, quàm sic nouam disputationem contra Ecclesiæ fidem Luthero permisisse. Ex qua nunc tot errores dubiáq́ male succreuisse uidemus. At de Sacramento Eucharistiæ longe minus habetur in scripturis, quàm de Christo. Christus enim scopus est & argumentum, totius & ueteris & noui Testamenti scripturæ. Sic enim dicebat ipse Apostolis. Quoniam necesse est impleri omnia, quę scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me. Tanto igitur plures in diuersos sensus de Christo poterunt scribi, tum ab hęreticis tum à Catholicis libri, quanto plus de Christo, quàm de Eucharistiæ Sacramento habetur in scripturis. Quid autem uel turpius uel irreligiosius nobis esse queat, quàm eum ipsum iam demum in dubium disputationemq́ uocare, à quo tota salus nostra dependet? Non est (inquit S. Petrus) in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub cœlo, datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Quid dedecorosius nobis ad Turcas & Iudæos contingere queat, quàm si nunc tandem in nouissimis diebus, de Christo nostro, quē non ut prophetā, sed ut uerum Deum

Quatuor noua Euāgelia sectarum.

Multitudo cōtentiosorum librorum, pro et contra.

Non debēt admitti iam scandalosæ disputationes de rebus fidei nostræ.

Luc. 24.

Act. 4.

Deum & saluatorem nostrum unicum colimus, disputando dubitemus, ac dubitando disputemus: à quo Mille iam Quingentisq; annis in uniuerso mundo dicti sunt Christiani. Vbi quæso Turcis de Mahumeto suo sic disputare licet? ubi de Moyse Iudæis? Et tamen non habēt pro Deo Moysen, nec ab eo nomen habent Iudæi. Cunćq; gladij potestatem nusquàm habeant, sed ubiq; seruiliter subiecti, tributa pendant, atq; alterius religionis potestatibus subiaceant: ea tamen & reuerentia & diligentia, legem seniorumq; traditiones obseruant, ut inquietis malisq; & superbis eorum legisperitis, nusquàm liceat, ne latum quidem digitum, uel à Moyse, uel à seniorum traditionibus discedere &c.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXVIII.

Liber Lut. cōtra Anabaptistas.

Vtherus autem, ut uidit tam graues inualescere sectas, propter quas male audiebat, tanquàm prima radix & scaturigo fuerit ipse omnibus sectis ijsce adeo barbaris: ipse quoq; in Anabaptistas scripsit Teuthonice. In quo sane libro primum queritur, Principem Anabaptistarum, Doctorem Balthasarum Pacimontanum, iniuste fecisse mentionem Lutheri in libello suo, quasi & ipse consentiat in stultam eius opinionem. Deinde queritur contra Diabolum, quod Decem ora aperiat, ubi unum claudat Lutherus. Tertio, Catholicis, quos Papistas uocat, imputat istud malum, quòd non admittunt Euangelium, quia sub sui Principis ditione nulli sint rebaptizatores: Sed mentitur improbus Calūniator, quia Ysennaci sub illo Principe multi fuerunt deprehensi & mulctati. Quarto, reprehendit Principes, qui morte sæuiunt in rebaptizatores. Ait ergo, unicuiq; liberum esse debere, credere ut uelit. Nam si male credat quis, satis pœnarum ei fore in Inferno æternaliter: Ideo non debeat temporaliter quoq; puniri. Sed nescit aut dissimulat Lutherus, publicis quoq; legibus in rebaptizatores antiquitus animaduersum esse. Quinto, commemorat bona, quæ à Papatu habemus, ne omnia reijciātur propter odium Papæ. Nos fatemur (inquit) sub Papatu multa esse bona Christiana, immò omnia bona Christiana, atq; etiā inde ad nos defluxisse: Nempe cōfitemur, in Papatu uerā esse scripturā sacram, uerum Baptismū, uerū Sacramentū altaris, ueras claues ad remittenda peccatà, uerū prædicandi officiū, uerū Catechismū, ueluti Orationē dominicam, ac X. præcepta & articulos fidei. Quemadmodū & ipse

Quanta bona habemus à Papatu.

econtrario

econtrario fatetur, apud nos (quamuis nos tanquam hæreticos damnat) & apud omnes hæreticos esse sacram scripturam, Baptismum, claues, Catechismum &c. Sexto deinceps contra Rebaptizatores agit toto usq; ad finem libello, probans, non tam fidei baptizantis aut baptizati aut patrinorũ fidendum esse, quàm promissionibus Christi & susceptioni Baptismi: Fidem enim esse incertam, Sacramentũ autem certum. Cumq; rebaptizatores dicant, nusquam haberi in scripturis, quod paruuli habeant fidem propriam, aut quod baptizari debeant: ipse in hunc modum respondet. Quod paruuli credant, nullo scripturæ loco demonstrare possumus, qui clare his aut similibus uerbis dicat. Paruulos baptizate, nam & ipsi credũt. Si quis nos urgeat ad demonstrandã eiusmodi literam, huic nos cedere oportet, & uictoriam dare, nusquam scriptam inuenimus. Boni autem & ratione præditi Christiani, tale à nobis nõ exigunt: Contentiosi & Ceruicosi sectarum duces, id faciunt. At contra, neq; ipsi ullam afferent literam, quæ dicat. Adultos baptizate, & nullos paruulos. Hæc ibi Lutherus. Veruntamen longe aliam scripserat sententiã ea de re ante aliquot annos. Nam dum scriberet ad Vualdenses seu Pighardos Bohemiæ, inter ea, quę in eis repręhendebat: hunc quoq; articulum cõmemorabat, quod paruulos baptizant ad futuram fidem, quam adulti consequuturi sint. Ait igitur præstare, prorsus omittere Baptismum in paruulis, quàm baptizare sine fide. Quia Sacramenta neq; debeant, neq; possint sine fide accipi. Si uero sine fide accipias Sacramẽtum, magno tuo malo accipias. Huic uestræ (inquit) doctrinæ opponimus nos uerbum Christi. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit &c. Sic & in Cochlæum scribens ait. Non negamus, paruulos esse baptizandos, nec asserimus eos Baptismum accipere sine fide: sed dicimus, ad Baptismum eos credere per uim uerbi, quo exorcizantur, & per fidem Ecclesiæ eos offerẽtis, & eis fidem orationibus suis impetrãtis: Alioqui mera & intolerabilia essent mendacia, quando baptizans à paruulo quærit, an credat? non baptizaturus, nisi uice eius respondeatur, Credo. Vt quid interrogat an credat, si certum est, eos non credere, ut Cochlæus contendit? Esto, Augustinus sic aliquando dicat, sed Cochlæo satis sit, esse sic ab homine dictum: Nos uolumus hoc dictum diuinis testimonijs probatum. Quin asserimus, Paruulos prorsus non esse baptizandos, si uerum est, eos in Baptismo non credere, ne illudatur Maiestatis Sacramentum & uerbum. Hæc in Cochlæum. In isto autem libro contra Rebaptizatores sic ait. Ego & gratias ago Deo & gaudeo, me paruulum esse baptizatum. Ibi enim feci, quod Deus præcepit,

Contra Anabaptistas.

Verba Lutheri pro Anabaptistis.

Lut.cōtra-rius sibijpsi de fide par uulorum.

præcepit. Siue ergo crediderim, siue non, sum tamen baptizatus super mandatum Dei. Baptismus uerus & certus est, siue fides mea adhuc hodie certa sit, siue incerta, possum curare, ut adhuc credam ac certus fiam. In Baptismo nihil deficit: In fide semper est defectus. Satis enim laboris habemus, ad discendam fidem toto tēpore uitæ. Hæc Lutherus contra seipsum. Quemadmodum in Septicipite postea ad longum uarijs argumentis, ex ipsius uerbis ostendit Cochlæus. At Dux Saxoniæ, Princeps Elector, quum audiret, in terris quoq; suis fieri plurima nimis barbarice cōtra religionem: destinauit Quatuor Visitatores. Quorum duo erāt Nobiles, Dominus Ioannes à Platnitz, & Erasmus ab Haubitz: & duo exeruditis, Doctor legum Hieronymus Schurff, & Magister artiū Philippus Melanchton. Qui circumeuntes de oppido in oppidū, Pastores & Concionatores ubiq; examinabant, eisq; nouam & pascendi & docendi normam tradebant, mediam ferme inter Catholicam & Lutheranam: de utraq; enim aliquid mutuabantur. In eam igitur cogebant Catholicos, aut reluctātes expellebant, & nimis ferociētes Lutheranos ad suæ normæ temperiem castigabant ac moderabantur. Splendide illis sumptum suppeditare cogebantur Communitates, ad quas diuertebant. Et ij quidem aliquanto moderatius agebant. Verum post eos constituti alij, adeo imperiose ac sumptuose gesserunt se, ut eiusmodi Visitatio cunctis retro Synodis Episcoporum, & Archidiaconorum Communitatibus, grauior intolerabiliorq; uideretur. Eā Visitationem primū Latine Philippus Melanchton, post Teuthonice Lutherus descripsit. Hic uerbosius ac imperiosius: Ille succinctius ac moderatius. Philippus igitur præscripsit XX. articulos, erga Curatos per Visitatores examinandos, hoc sane usus exordio. Pastores (inquit) debent exemplum Christi sequi: Qui quoniam pœnitentiam & remissionem peccatorum docuit, debent & ista Pastores tradere Ecclesijs. Nunc uulgare est, uociferari de fide, & tamen intelligi quid sit fides non potest, nisi prædicata pœnitentia. Plane uinum nouū in utres ueteres infundūnt, qui fidem sine pœnitentia, sine doctrina timoris Dei, sine doctrina legis prædicant, & ad carnalem quandam securitatem assuefaciunt uulgus: Ea securitas est deterior, quàm omnes errores antea sub Papa fuerūt. Et infra. Si largientur (inquit) eleemosynas, Deus augebit nostrā rem familiarem, dabit publice annonam uberiorem, pacem & similia bona: Non quia facimus nos, sed quia talia ipse promisit facientibus. In primis largi erga sacerdotes esse debēt. Quia scriptum est: Duplici honore digni sunt. Item. Volo etiam (inquit) nonnihil de libero arbitrio ascribere,

Visitato Saxonica.

Verba Phil. Melā. de uisitatione.

quomodo

quomodo doceri debeat: De quo plerique ualde incommode lo- quuntur. Et quia clamitant, omnino nos nihil facere posse, aliud nihil docent, quàm diffidentiam, quæ multa peccata parit in uulgo. Voluntas humana est uis libera, ut facere posit iustitiam carnis, seu iustitiã ciuilem, ubi lege & ui cogitur: Vt, non furari, non occidere, non mœchari. Paulus enim cum iustitiam carnis uocat, docet esse quandam iustitiæ partem, quam caro coacta, suis uiribus faciat. Ro.2. Gentes natura faciunt quæ legis sunt. Quid aũt faciunt, nisi ciuilem iustitiam? Exigit autem Deus iustitiam hanc 1.Timoth. 1. Lex est iniustis posita. Vult Deus coherceri rudes & imperitos doctrinæ legis. Propterea doceant, In nostra manu, si cogatur ui, esse, carnem frenare, & ciuilem iustitiam præstare: & hortentur diligenter ad recte uiuendum. Quia Deus hanc quoque iustitiam exigit, & grauiter puniet illos, qui adeo negligenter uiuunt, & somniant, hanc iustitiam non esse in nostra manu, si extorqueatur. Et sicut alijs donis Dei bene uti debemus: ita etiam uiribus, quas Deus naturæ tribuit, bene uti debemus. Hæc Philippus ille ibi, & id genus multa subdola moderatione præscribebat, quę minus absurdam redderent Lutheri doctrinam, quàm fecerant priora, tum sua, tum illius scripta. Quibus & Lutherus ipse in Teuthonica uisitandi formula consentiebat. Hinc data est Catholicis ansa, colligendi plurimas è scriptis Lutheri contradictiones & Antilogias, quibus docuerunt, Lutherum iuxta Pauli Apostoli sententiam, proprio iudicio condemnatum, & uelut seruum nequam in Euangelio ex ore suo iudicatũ. Hinc monstrosus ille Germanię partus, Lutherus Septiceps, quem & Latine & Teuthonice ædidit Cochlæus: Vbi fœdo aspectu ex una cuculla septem diuersa, & habitu & figura, prominent capita, quæ fœdissima super diuersis rebus uerborũ contentione inter sese rixantur. Accidit eodem anno mira & horrẽda Tragœdia Basileę, quam scripsit priuatim ERASMVS Roterodamus, uir Doctiss. ad Io. Cochlæum, In hæc fane uerba. Superioribus hisce diebus, Quarto die Augusti, is erat Dominicus, accidit Basileæ quiddam uere Tragicum, ac propemodum cum Thyestea cœna conferendum. Ciuis quidam honestus ac diues, Christophorus Bomgartnerus, uxorem suam Elisabetham, prædiuitis negociatoris filiam, nomine Henrici Dauidis, suspectam habebat, quod furtiuam consuetudinem haberet cum famulo, nomine Angelo: Zelotypia tantum erat, nullis certis argumentis nixa. Ea per occasionem incruduit. Quum famulus abesset, à domino iussus colligere à certis debitoribus pecuniam: uir ingressus est illius cubiculum, uenans, opinor, argumentum,

De libero arbitrio.

quo quod suspicabatur conuinceret. Reperit in famuli indusio ligulas aliquot sericas. Mox accersitam uxorem percontatur, agnosceret ne eas ligulas? Vnde, inquit, has nactus est? nam meæ sunt. Confessa est à se donatas. Tum maritus, ut uerum extorqueret metu, pugionis mucronẽ intentauit in uentrem uxoris, promittens nihil futurum mali, si uerum profiteretur: mortem præsentem minitans, nisi profiteretur. Quocꝫ magis illam proliceret ad confessionem, ipse prior fassus est, se commisisse adulterium: Idem de uxore suspicari, nec aliud tamen quàm suspicari. Illa primum inficiari, tandẽ urgente merito, confessa est & ipsa. Et confestim maritus dimisit. Illa territa cõfugit ad sororẽ in pagum nomine Prattelen. Actum est per affines & propinquos de reditu in gratiam. Maritus se placabilem exhibuit. Rediit mulier sabbato 3. die Augusti, deducentibus eam aliquot cognatis & propinquis, quos maritus accepit hilari compotatiuncula. Discessum est cum gratulatione: Et, ut aiunt, ea nocte fuit uiro & uxori lectus communis, ne quid offensionis uestigium residere uideretur. Postridie, qui dies erat Dominicus, simili familiaritate unà pransi sunt. Rumor addidit & cognatos aliquot eodem acceptos conuiuio, quo peracto, egit illis gratias: rogans, ut adesse uellent in cœna, se paulo lautius illos accepturum. Verum is rumor incerta est fide: Illud certum, mox à prandio ablegauit famulam ad concionem: liberos ex priore coniuge susceptos, ad emenda pira. Ita nactus solitudinem, obdit pessulum ianuæ: grauidam uxorem transfodit, mox filiolam uix Quadrimam. His peractis, ipse scripsit epistolam ad Senatum. Confestim in summam ædium partem conscendit, ac ter inclamato nomine Iesu, se præcipitem dedit: adeo, ut cerebro dispersérit uiam, iuxta Comici dictum, sed nimium Tragicè. Caligis unà ligularum alligarat epistolam, de quo modo dixi. Qua continebatur, quid, quo consilio fecisset, ac facturus esset. Occidit adulteram confessam, illa pœnam commeruerat: Occidit filiam, ne quis in posterum illi maternum paternumcꝫ crimen opprobraret. Sibi fuit carnifex, ne longo cruciatu periret: Damnatus iudicum sententijs. Nam in corpus sæuitum est, fractis ossibus, impositum est sublimi rotæ. Deinde inclusum ligneo culeo, demissum est in Rhenum. Quid acciderit animæ nouit Deus. Facinus tam atrox & inopinatum, socerum uxoris patrem ita perculit, ut totus factus sit attonitus. Frater mariti, Iacobus Bomgartnerus, præ dolore sibi excidit, ut iam sit in uinculis. Exemplum quamuis impium, non inutile fuerit, ad deterrendum ab adulterio, quod iam inter Euangelicos quocꝫ cœperat esse iocus. Accidit & alia eodem anno ingeniosæ

malignitatis

malignitatis Tragœdia, ex nouis Lutheranæ factionis adinuentionibus, quæ sic habet. Otto Pak, legum Doctor, homo nobilis, occultus Lutheri discipulus, cum esset Consiliarius iuratus Pij atque Catholici Principis GEORGII, Ducis Saxoniæ: grãde ac plane magistro suo dignum, hoc est, bene Luthericum facinus scelerato aggressus est consilio. Nam effinxit formulam cuiusdam fœderis, sub nomine quorundam Principum Catholicorum, aduersus Electorem Saxoniæ & Hassiæ Lantgrauium conceptã, per quam nitebatur occulte Lutheranos ad arma concitare: Quod & effecit. Nanque dum Cancellarij uices ageret, nactus ea occasione secretum Principis sigillum, appresit illud formulæ cõficti fœderis, ac Hassiæ Lantgrauio uelut grande munus tradidit. Is uiso Principis sigillo, statim credidit, rem ita esse. Et communicato consilio cum Electore Saxoniæ, magno studio ualidum comparauerunt ambo exercitum. Quem ubi in publicum eduxerunt, nec quisquam aliorum Principum sciret, quemnam tanto cum apparatu belli inuasuri essent: Lantgrauius copiam fœderis socero suo, Duci Saxoniæ Georgio, transmisit, multa cum prece, ut tali fœderi renunciare ultro uelit, ac promittere, ut neque ipsi neque Electori Saxoniæ arma sit illaturus. Dux autem Georgius, mox eodem die (nempe in festo Ascensionis Domini) quo illius scripta recepit, per literas respondit Teuthonice, In hæc sane uerba.

Sceleratũ facinus D. Ottonis Pak.

Exercitus Lutheranorum cõtra Episcopos

Generose Princeps, Benigne dilecteque Cognate ac fili, hodie à Dilectione uestra scriptum recepi, in quo Dilectio uestra indicat, quodnam fœdus contra Patruelem meum, Electorem Saxoniæ editum sit, ac deinde contra uos. In quo & ego compræhendar, id quod Dilectioni uestræ ex animo doleat, & malletis membrum aliquod de corpore uestro perdidisse, quàm rem talem de me rescire: Addita prece benignissima ac humillima propter Deum, ut Dilectioni uestræ dem responsum, in quo abrenunciem isti fœderi, & contra Patruelem meum, & uos nihil faciam, iuxta latiorem literarum tenorem perlegi. Et super hoc Dilectioni uestræ notum facio, Quãuis simplex sim & ineptus, ea tamẽ animi fortitudine me esse credat D. V. ut si quid uere in hac causa à me factum esset aut actũ, nollem id coram Dilectione uestra, aut coram maiore, quem merito plus timerem quàm uos, negare. Quoniam uero hæc ficta Copia, quam ad me misit D. V. tam multa mendacia in se continet, ac per Originalia nunquàm probari aut demonstrari poterit: non paruam fero admirationem, quod D. V. huic fidem præbet, & me per eam grauat. Multo magis condoleo Dilectioni uestræ, tanquàm meo consanguineo & filio, quod D. V. finit se eius

Responsio Ducis Georgij ad literas Lantgrauij.

Fictam esse copiam fœderis prætensi.

Q ij modi

modū nfundatis, falsis, mēdacibusq; nugis seduci, & in seditionem concitari: Unde Dilectioni uestræ coniugiq; & liberis uestris, ter-
Vt indice- risq; & subditis uestris, perditio calamitasq; exoriri possit. Dico
tur Nebu- igitur & scribo adhuc, eum, qui Dilectioni uestræ dixit, se uidisse
lo, autor Originales literas, quibus additum sit Chirographum ac sigillum
cōficti fœ- meū, aut quod Originales illas legerit audieritue: esse desperatum,
deris. infamem ac periurum Nebulonem. Hoc constāter coram quibuslibet affirmabo. Volo item Dilectionem uestram amice, & (quemadmodum D.V.) propter Deum rogatam habere, D.V. uelit negocia sua meliori deliberatione, quàm hic factum est, incipere: nec uelit incitari ad eam uenationem, ubi merito alius præuenaretur. Velit item D.V. ostendere mihi mendacem uirum illum, ut & ego, & quilibet ab eo cauere sibi sciat. Nisi enim id à D.V. fiat, moueri possem ad suspicandum, quod D.V. ipsamet effinxerit illud, atq; ita uelit captare occasionem, uestram inimicam uoluntatem contra me miserum senem inchoandi. Neq; item prætermittam scribere ijs, qui comprahenduntur in copia fœderis, quod Vratislauiæ factum sit, eamq; illis transmittere: Nihil dubitans, eos & se & me sufficienter excusaturos esse. Satis enim scio, plærosq; eorum neq; affuisse, neq; missos ibi habuisse Oratores suos. De nullo igitur fœdere mihi sum conscius, neq; unquàm id doceri potest, quod de ipso sciam aliquid. Ea enim, quæ de alijs in eiusmodi copia recensita sunt, utiq; manifesta sunt mendacia. Quicquid autē me tangit, prorsus ementitum est. Existimo igitur iam, si D.V. ob id aliquod de corpore suo membrum tradidisset, eius facti nunc pœniteret eam, quod omnino frustra & pro nihilo factum esset. Neque opus est, ut ab eo, quod in seipso nihil est, desistā aut abrenunciem. Geram me, Deo dante, erga D.V. & erga quoslibet ita, ut sciam cum honore coram Deo superioribusq; meis, & coram toto mundo respondere. Hoc tanquàm responsum Dilectionem uestram celare nō uolui: Cui inseruire paratus sum. Data festinānter Dresdæ in die Ascensionis Christi, Anno Domini 1528. Neq; omittam scribere agnato meo, ut ista significem. Ex quibus Dilectio eius me bene excusatum habebit. Georgius Dux Saxoniæ &c.

Initium formulæ conficti fœderis. Nomina autem aliorum Principum, ex tenore conficti fœderis cognoscuntur. Cuius sane initium sic habet. Dei gratia Nos Ferdinandus Rex Bohemiæ, Rom. Cæs. Maiestatis locum tenens, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ & Vuirtenbergæ, Comes Tyroli &c. Et Nos Albertus S.R.E. Tituli S. Petri ad uincula, Presbyter Cardinalis, Archiepiscopus Moguntinus & Magdaburgensis, sacri Rom. Imperij Archicancellarius per Germaniam: Princeps

Princeps Elector & Primas, Administrator Halberstatensis. Et nos Ioachim, sacri Rom. Imperij Archicamerarius, & Princeps Elector: Ambo Marchiones Brandeburgenses, Duces Stetiniæ, Pomeraniæ, Cassabiorum & Vuandalorum: Burgrauij Nurenbergenses, & Principes Rugiæ. Et nos Matthæus S.R.E. Tituli S. Angeli Presbyter Cardinalis, Archiepiscopus Saltzburgensis, Apostolicæ sanctitatis & sedis Romanæ Legatus natus &c. Nos Vuigandus, Episcopus Bambergensis. Et nos Conradus, Episcopus Herbipolensis, & Dux Franconię. Et eadem gratia nos Georgius Dux Saxoniæ, Lantgrauius Turingiæ, & Marchio Misnæ. Nos Vuilhelmus & Ludouicus fratres, Duces superioris & inferioris Bauarię, Palatini Rheni. Fatemur & notum facimus, uirtute harum literarum palam, Posteaquàm in hoc periculoso & aduerso rerũ statu, quem Deus omnipotens super genus humanum, propter iniquitates & peccata permittit, multæ in Deum blasphemiæ & iniurię, ac scandala proximorũ exoriuntur. Ita, quod Deus non solum in suis Sacramentis, quę ipse super terrã, tum ad emendationem nostri, tum ad confortationem infirmę conscientiæ nostræ instituit: Verum etiam in sua ipsius omnipotentia ac Deitate, iniurijs cõtumelijsq́ afficitur. In eo sane, quod Templa & Monasteria diripiũtur ac deuastantur: Deo sacratæ personæ ab eius cultu expelluntur, ad loca inhonesta protruduntur, suisq́ censibus & prouentibus ui spoliantur & priuantur. Et quod omnium horrendissimum est, sacræ Missæ officium nõ solum abolетur, sed & Idolatriæ & peccato asscribitur. Nobis tanquàm Catholicis, Regi, Principibus Electoribus, Archiepiscopis, Episcopis & Principibus, propter uotum & promissionem, quam Deo creatori nostro fecimus (Cui nos tanquàm creaturas suo creatori absq́ omni medio subdere, ac sacris pedibus eius substernere debemus) similiter etiam propter iuramenta & fidelitates, quas partim Apostolicæ sanctitati, ac omnes nos Ro. Cæs. Maiestati, Domino nostro omnium Clementissimo, præstitimus (Quibus tanquàm superioribus nostris debitam obedientiam exhibere debemus & tenemur) nihil aliud conuenit, quàm eiusmodi suprascriptis blasphemijs (quantum nobis, uelut hominibus, mediante auxilio diuino, possibile est) occurrere, eas auertere ac in melius cõnuertere &c.

Quanquàm uero cuncti Principes & Episcopi illi, sigillatim per propria scripta & sigilla negarent, se tale fœdus percussisse: non tamen potuerunt uiciniores Tres Episcopi periculum euadere belli, nisi persoluerent Centum Milia aureorum. Imparatis enim ac indefensis imminebat è proximo grandis & ad inuadendum paratus

Tres Episcopi redemerũt pacẽ à Lutheranis Centũ Milibus aureorum.

tus exercitus. Quamuis igitur essent immunes ab eo fœdere, maluerunt tamen redimere pacem, quàm iniustum sustinere bellum. Numerauerunt itaque Archiepiscopus Moguntinus XL. Milia aureorum, totidem Episcopus Herbipolensis, & XX. Milia Episcopus Bambergensis. Quid facerent aliud? longe aberat Cæsar in Hispaniis, & Liga Sueuica tam subito non poterat ferre auxilium. Subditorũ autem corda, magna ex parte Lutheri fermento erant infecta. Maluerunt itaque Episcopi in pecuniis, quàm in damnis subditorum, agrorumque populationibus, aut oppidorum expugnationibus, iacturam facere. Quia metus erat, ne speciosus uerbi Dei prætextus, Euangeliique defendendi titulus (quem Lutherani ubique iactitant) totam Germaniam in tumultum excitaret. Ne autem Hassiæ Lantgrauius uideretur fœdus illud ultro effinxisse, indicauit autorem, supradictũ Ottonem Pak, eumque in custodia tenuit, ut de facinore isto respõderet aduersariis. Scripsit igitur ac certum præfixit diem Regi Ferdinãdo, Electori Brandeburgensi, & Duci Saxoniæ Georgio, ad agendum iure contra dictum Pak, si quid aduersus eum haberent. Illi misis Oratoribus iusserunt illum accusari, tanquàm reum læsæ Maiestatis. Feria igitur secunda post festum Diuæ Margarethę, cõuenerunt Oratores in oppidũ Cassel, ubi Lantgrauius publicam exhibuit audientiam. Antequàm uero accusaretur ab illis Pak, iussit eum à suo Cancellario coram illis interrogari de tribus articulis: Primo, an de fœdere illo dixerit Lantgrauio, quod Vratislauiæ factum sit. Secundo, an Copiam illius sigillatam annulo Ducis Georgii, tradiderit eidem Dresdæ. Tertio, an per multa scripta promiserit, etiam Originales tradere illius fœderis literas. Pak ergo hæc omnia confessus est palam. Deinde datus est Oratoribus locus accusandi illum. Cœpit itaque Cancellarius Ducis Georgii, Doctor Simon Pistorius, clarissimus ac disertissimus Iuriscõsultus, hominem accusare multorũ criminum: De quibus eum certissimis documentis conuicit, tum per propria eius Chirographa, tum per aliorum authenticas literas. Etenim Pak, cum esset superbus & sumptuosus, multo plura decoxerat, quàm in tota substantia sua haberet. Variis igitur figmentis callide circumueniebat plærosque, ut sibi in mutuum darent. Effinxit sane diuersas epistolas, quas annulo Ducis Georgii, dum Cancellarii uices ageret, sigillabat, ut per eas pecuniam undecunque acquireret. Finxit & scripsit, se octo Milia aureorum dedisse Duci Georgio, pro Præfectura oppidi Vueissensche, ad dies uitę suæ. Finxit credentiales literas, pro se ad plærosque, annulo Ducis signatas. Finxit literas, quibus fateretur Dux, ei debere Quinque Milia

Actio contra D. Pak Casliæ instituta.

De multis criminibus accusatus est D. Pak.

Milia florenorum. Et cum à Duce missus fuisset, uelut Consiliarius, ad Lantgrauium Hassiæ, ille peruerso itinere profectus est occulte, ad Ioannem Vuaiuodam Vngariæ: hostem Regis Ferdinandi. Et Vratislauiæ aliam confinxit multorum Principum, aduersus Regem Ferdinandum, confœderationem. In qua nominatim recensuit non solum reges Franciæ, Angliæ, Daniæ, & Scotię, ac Venetos: Verum etiam quosdam Germaniæ Principes, utpote Duces Gelriæ, Pomeraniæ, Electorem Saxoniæ, Lantgrauium Hassiæ, & Archiepiscopum Treuerensem. Deniq; sub figmento & prætextu conficti fœderis, quod contra Electorem Saxoniæ Lantgrauiumq; Hassiæ initum asserebat, à Lantgrauio Quatuor Milia aureorũ in donum recepit, ut Creditoribus eius ex ea pecunia satisfieret: Neq; tamen omnibus satisfieri potuit. Cum igitur ad tot sibi obiecta crimina, non posset nec auderet respondere immoto pede: omnes Oratores consurrexerunt, eiq; in faciem dixerunt, quod sit infamis, perfidus, periurus ac sceleratus nebulo, & ex stirpe nequam, qui Principes & Dominos eorum nequissima calumnia traduxerit: reus crimine & falsi & læsæ Maiestatis. Protestabantur itaq; & rogabant Lantgrauium omnesq; circumstantes, ut illum pro tali haberent, donec demonstraret, fœdus illud à Dominis eorum factum esse. Pak uero misere confusus ac dehonestatus, mortis quidem supplicium euasit, gratia & benignitate Lantgrauij: profugus tamen & exul factus, nusquam in terris Lantgrauij & Electoris Saxoniæ, aliorũq; Principum, quos diffamauerat, tuto pedem sistere potuit. Vagus igitur ac profugus factus super terram, uelut alter Cain, per diuersa latibula ad urbes stagnales sese proripuit: Atq; in hunc modum restituta est Germaniæ pax. Quantum uero doluerit id Luthero, uel ex ea constat epistola, quam paulò post scripsit ad sodalem suum, Apostatam Augustinianum, In hæc fane uerba. Optimo pariter ac pio uiro, Vuincilao Linco, seruo Christi in Euangelio Nurenbergæ, fratri suo, Gratiam & pacem. Noua plura tu nosti, quàm ego scribere possim. Fœdus illud Principum impiorum, quod ipsi negant, uides quantos motus mouerit. Sed ego Ducis Georgij frigidissimam excusationem fere pro confessione interpretor. Sed negent, excusent, fingant: Ego sciens scio, non esse fœdus istud merũ nihil aut Chimeram, licet monstrum sit monstrosum satis. Deinde orbis nouit, illos animo, facto, edicto, studio pertinacissimo hactenus talia publice tentasse & fecisse, & adhuc facere. Extinctũ enim uolunt Euangelium, quod negare nemo potest. Sed quid hæc ad te, qui absq; dubio certus de his omnibus es. Tantum ut scias, neq;

D.Pak misere confusus & conuictus est publice.

Tandem comprehensus Antuerpiæ Anno 1536. post diuturnum carcerem, post longam iuris disceptationẽ, post feralia quæstionum tormenta, capite plexus & in Quartas diuisus est. Anno 1537. mense Februario.

Epistola Luth. ad Vuencelaum Lincum.

nos istis credere impijs, licet pacem offeramus, optemus, demus. Deus confundet istum μωρότατον μῶρον. Qui sicut Moab plus audet quàm possit, & non secundum uires suas superbit, sicut semper fecit. Orabimus contra istos homicidas, atque hactenus sit eis indultum. Si denuo aliquid moliti fuerint, orabimus Deum: Deinde mouebimus Principes, ut absque misericordia perdantur. Quandoquidem sanguisugæ insatiabiles quiescere nolunt, nisi sanguine Germaniam madere sentiant. Vale & ora pro nobis, Dominica post Barnabæ 1538. Martinus Luther.

Disputatio Bernensis. Sub initium eiusdem anni, famosa ac scandalosa habita est Disputatio apud Heluetios in oppido Berna, quam procurauerunt Zuinglius, Oecolampadiusque, & eorum complices, Vuolfgangus Capito, Martinus Bucerus, qui Argentinæ in secta Zuinglij præualebant: Et duo scelerati Apostatæ, Berchtoldus Haller, & Franciscus Kolb, qui potentem ac bellicosum populum Bernensem, in fide peruerterunt. Cum igitur formula ad disputandum à Bernensi Senatu præscripta atque euulgata, Catholicis aperte præiudicialis ac iniqua esset, Zuinglianis uero plausibilis nimiumque alludens: factum est, ut è Catholicis nemo Doctorum Theologorum ibi disputauerit, ne comparuerit quidem, nisi Prouincialis Augustinianus, D. Conradus Tregarius: Neque ullus Episcoporum ad eam suos miserit Oratores, sicut miserant ante biennium, ad disputationem Badensem. Articuli enim X. quos disputandos proponebant, aperte erant impij & erronei, contra Ecclesiam, contra ueritatem Eucharistiæ Missæque, & aliorum Sacramentorum: contra merita uenerationemque sanctorum, contra exequias defunctorum: breuiter contra receptos & approbatos Ecclesiæ ritus, cæremoniasque fere omnes. Et ipsa formula sic erat imperiosa, & fastu quodam turgida, ut Quatuor Episcopos personaliter ita citaret ad comparendum, ut nisi comparerent simul cum doctis uiris, sacrarum literarum peritis, omnem Iurisdictionẽ Episcopalem in terris Bernensibus perdituri essent. Euulgata autem ea formula, multiplex dissuasio ac dehortatio Bernensibus per scripta ab alijs facta est. In primis à Regimine Imperiali, nomine Cæsareæ Maiestatis, è Spira interdictum est Bernensibus serio, ne disputationem illam admitterẽt. Deinde á Quatuor Episcopis multis rationibus prolixe probatum est, non expedire, ut fieret ea disputatio. Et adhuc multo copiosius dissuaserunt eandem Octo Heluetiorum Cantones Catholici: Inter quos Lucernenses primas tenebant partes. Quorum sane admonitio adeo pia erat & fidelis, ut eorum uerba ex imis uisceribus ac intimis cordis penetralibus, absque omni fuco, procedere

Pia dehortatio de illa disputatione per viij. Cantones.

procedere uiderentur. Admonebant eos disputationis Badensis, quam inter XII. Cantones ipsi Bernenses pręcipue & expetierant & comprobauerant. Admonebant eos fœderum, promissionum, literarum sigillatarum, recessuum (ut uocant) publicorũ, iuramentorum, & multorum aliorum monumentorũ: quæ omnia per impiam disputationem istam uiolanda erant. Dicebant eiusmodi disputationem fore, non solum contra disputationem Badensem, intra biennium prius cõmuni eorum consensu & approbatione habitam: Verum etiam contra iusiurandum, quod & ciuitas Bernensis & eorum territoria præstiterant, & contra sigillatos recessus. Item contra ipsorum fœdera, & contra Catholicę Ecclesiæ ordinationes. Vnde exoritura sint plurima ipsis mala, magna detrimenta, scandala, damna, seditiones, tumultus, & quid non? Sed & Ioannes Cochlæus, qui tum Moguntiæ degebat, cum sero uidisset eam disputandi formulam publico Bernensium Edicto præscriptam: cõfestim collegit dissuadendi rationes quàm plurimas, quas per proprium nuncium per tanta terrarum interualla Bernam transmisit, quo tempore iam cœptum erat disputari. Admonuit eos legis diuinæ, autoritatis Ecclesiæ, Sedis Apostolicæ, legum Imperialium: ne tot sæculis probatos ac receptos fidei nostræ articulos, per infaustam illam disputationem in dubium reuocarent. Maxime uero reprobauit modum iudicandi super disputatis, quod reiecta omni Ecclesiæ Doctorũ expositione, sola Biblica scriptura debeat inter partes discernere ac iudicare: Quandoquidẽ ipsa secundum sese sit res inanimata, quæ eloqui non possit, nec iudicare, utra partium ipsam rectius intelligat aut exponat. Neq; clamare possit, Ohe aut Vę, contra eos, qui ei uim faciunt, aut retortã uelut per capillos in deuium sensum trahunt. At ipsi Bernenses temere sibi iudicandi autoritatem sumpturi sint, ad pronunciandum, utri scripturam rectius intelligant, Catholici ne, an hæretici. Et proculdubio hæreticis palmam daturi sint, quorum instinctu & disputandi formula & impij articuli fuerint promulgati. Lex autem diuina nequaquam talem statuit disquirendi modum: sed iussit, si quid ambiguum fuerit, ut illud proponatur summo sacerdoti, qui pro tempore fuerit, ut eius stetur iudicio, & qui acquiescere illi noluerit, morte moriatur, Deut. 17. Deniq; ne nudæ scripturæ nimium confiderent, reiecta doctorum Ecclesiæ expositione, proposuit eis tria Themata secundũ sese ut falsissima, ita & absurdissima. Quorum primum erat, Christum non esse uerum Deum. Secundum, Deum debere obedire Diabolo. Tertium, Mariam Dei genitricem, non permansisse perpetuo uirginem. Primum erat error quorundam

Scriptum Cochlæi. ad Bernenses.

Tria Themata absurda et impia

rundam

rundam Anabaptistarũ,& antiquorum Hebionitarũ. Secundum Ioannis Vuiclephi. Tertium Heluidij. Hæc tria in utranq; partem è locis uarijs scripturæ probauit,nunc argumẽtando,nunc soluendo:ut ijsce exemplis declararet,quàm non sit difficile, ex tanta scripturarum sylua excerpere diuersa loca, per quæ secundum fucum & exteriorem corticem literæ, quodlibet thema & probari & reprobari queat. Nisi igitur stetur autoritati Ecclesiæ, Cõciliorumq; Generalium, & sanctorum patrum expositioni, qui per spiritum sanctum locuti sunt,uelut per certum ueritatis magistrum:per corticem literæ omnia ab hæreticis in dubium uocari ac peruerti possent. Bernenses uero his omnibus contemptis, prosequuti sunt disputationẽ suam:Disputantes à Die septimo, usq; ad Vicesimum sextum Ianuarij. Postea iudicarunt X. articulos rectè probatos, & in scripturis fundatos esse. Mox igitur nouam instituerunt Reformationem,in qua præceperũt primo, Vt ab omnibus subditis suis approbentur X. articuli. Deinde, Vt subditi ipsorum, nulli è Quatuor Episcopis, amplius obediant in rebus Ecclesiasticis: non in causis Matrimonialibus:non in excommunicationibus & absolutionibus:non in perceptione Chrismatis:non in oblationibus decimisq; & frugum primitijs &c. Deinde absoluerunt à iuramentis Episcopo præstitis Decanos, Camerarios, Pastores, Concionatores, & quoslibet Ecclesiæ ministros. Postea cum ipsi in urbe sua iam demoliti essent altaria, atq; Imagines, ubiq; in tẽplis suis, Missasq; penitus aboleuissent:præceperũt subditis,ut per omne territorium suum itidem facerent. Deinde abrogarunt omnes Missas, & exequias, anniuersariasq; memorias defunctorum, fraternitatis uiuentium: Dedicationes templorũ, habitus Monachorum ac Monialium, usum sacrarum uestium: Dies ieiuniorũ, festa sanctorum, & quid non? Permiserũt autem sacerdotibus uxores, nouas nuptas Monachis, sacrilegos maritos Monialibus. In fine tamen, ut fidei suæ incertitudinem conscientiæq; palpitationem ac metum proderent:adiecerunt, sese, ubi meliora docti fuerint, ea libenter amplexuros esse, & eam Reformationem uelle uel augere uel minuere.

Noua Reformatio Bernensiũ.

Quoniam uero tam in Badensi, quàm in Bernensi disputatione, coram Laicis Teuthonice & loquendũ & scribendum fuit: Teuthonice quoq; reprobauerũt, D. Io. Eckius Disputationem, D. Io. Cochlæus Reformationem Bernensium. Eckius prolixius ac subtilius:Cochlæus breuius ac simplicius, pro captu Laicorum. Eckius ultra X. articulos disputationis, cõmemorauit adhuc XXV. articulos erroneos, quos in Disputatione illa admiserunt. X. item articulos contradictorios sibijpsis, & XV. locos scripturæ, quos falsificauerunt

D. Eckius disputationem: Cochlæus Reformationem confutauit.

uerunt inter diſputandum. Cochlæus priuſquàm articulatim Reformationem reprobaret, obiecit Bernenſibus contemptum & negligentiam circa uiros doctos, quos ad diſputationem ſuam uocare debuiſſent, præſertim D. Eckium. Deinde exprobrauit inciuilitatem, qua male tractatus fuit in ea diſputatione D. Conradus Tregarius, Prouincialis Auguſtinianus, Heluetius natus. Poſtea reſpondit articulatim ad Reformationis Capita. E quorum Triceſimo paucula, exempli gratia, retuliſſe operæ precium fuerit.

Triceſimo (inquit) conceditis Monaſticis perſonis, deſerere Monaſteria, & inire connubia: Atque ut eas ad hoc prouocetis, uultis eis bona, quæ intulerunt, reſtituere. Quæ ſi nimis modica ſint, uultis plus addere, modo exeant, ſiue connubia ineant ſiue non. O boni Domini, quàm inimicus eſt & honori ueſtro & animarum ueſtrarum ſaluti, autor huiuſcemodi Reformationis. Quomodo poteſtis (obſecro) uſque adeo obliuiſci omnis ſcripturæ, omnis legis & iuris, omnis diſciplinæ & honeſtatis? Quomodo poteſt licere uobis, qui iuramento fœderati eſtis, iuramenta & uota Deo præſtita, tam turpiter ac ſceleſte ſoluere, & concedere id, quod in ueſtra poteſtate minime conſiſtit? Honeſtas iuris etiam apud Gentiles & Romanos antiquos exigit, ut iuramenta & pacta etiam hoſti ſeruentur: Vos autem ea ne Deo quidem ſeruari uultis. Quomodo poſſitis, quæſo, maiores aut uehementiores uos exhibere hoſtes Dei & Eccleſiæ, quàm hic facitis? Conſyderate uos ipſi. Quomodo enim poteſt alicui maior aut dolor aut iniuria inferri, quàm ſi ſponſa aut uxor eius abducatur aut rapiatur? Aut ſi filius aut filia eius, amiſſo honore, ad ignominiam redigatur publicè coram toto mundo? Iam ſponſæ & uxores Chriſti, Dei & Domini noſtri, Moniales ſunt, Can. 4. Ioan. 3. 2. Cor. 11. Ephe. 5. Apoc. 21. Sunt & filiæ ſanctæ matris Eccleſiæ, Gal. 4. 1. Corinth. 4. Pſal. 44. & 47. Can. 3. 1. Pet. 3. Quomodo igitur præſumitis eas contra omne ius, contra omnem ſcripturam & honeſtatem, & uotis ſuis abſoluere? Iubete, quæſo, Apoſtatas ueſtros omnem perſcrutari tum ſcripturam tum hiſtoriam, an inuenire queant, quod in ulla per orbem terrarum prouincia, intra M. D. annos, uſpiam conceſſum fuerit Monachis & Monialibus, Matrimonia inire, aut è Monaſterijs in mundum redire. Eſt enim manifeſte contra Deum, ſic irrita facere uota. Nume. 30. Deut. 23. Pſal. 65. Eccle. 5. Contra Chriſtum Math. 8. & 19. Luc. 9. & 14. Contra Paulum 1. Tim. 5. ubi damnantur ij, qui primam fidem (uotum ſcilicet) irritam faciunt. Quid autem ſacra Concilia, ſanctique Pontifices & Catholici Doctores, contra ſcelus iſtud ſcripſerint atque ſtatuerint, recitare hic nimis longū foret, atque etiam

Contra nuptias Monachorum & Monialium.

Hoſtes Dei Bernēſes.

apud

apud uos irritum & inutile, qui talia cuncta contemnitis. Recitabo autem uobis legem Imperialem ex Codice, ut ex ea intelligatis, quid hic meremini &c. Lutherus, ut uidit Zuinglium Oecolampadiumque inualescere indies magis ac magis: scripsit rursus contra eos bene prolixum librum Teuthonice, Cui titulus est. De cœna Christi confeßio Lutheri. In prima eius parte exagitat ac repræhendit Zuinglium. In secunda Oecolampadium. In tertia denique fidei suæ confeßionem, quam pro certa & ultima suæ mentis sententia, tam in uita quàm post mortem, haberi iubet. In prima multa obijcit Zuinglio eiusque complicibus, quæ Catholici prius longe iustius obiecerãt ipsi Luthero: Nempe, Quod eiusmodi dissensio & diuisio inter ipsos non est à spiritu sancto, sed à Sathana: Quod spiritus ille uertiginis contradicit sibijpsi: Quod libere concludendum est, Diabolum omnis dissensionis patrem, esse eorum doctorem: Quod dissensio in intellectu & sermone, ex Diabolo est &c. In secunda contradicit sibijpsi, dum negat in cœna Christi remanere uinum, eò quod Christus dixerat. Non bibam de genimine uitis &c. Quod antea sæpe affirmauerat, cum alibi, tum in Babylonica sua captiuitate, ubi derisit Transsubstantiationem & accidentia sine subiecto. Affirmat item ibi Christum, non solum dedisse calicẽ discipulis, sed & ipsummet bibisse. Quod prius negauerat in libro de abroganda Missa, ubi docebat, quod sacerdos alijs dare debet Sacramentum, non ipse sumere: quoniam & Christus ita fecerit. In tertia autem parte inter articulos fidei suæ ponit, quod non sit credendum liberum arbitrium. Reijcio (inquit) hic simul ac damno, uelut meros errores, omnem doctrinam, quę liberum arbitrium nostrum iactitat. Item affirmo, Quod Vigiliæ, Missæ ac Anniuersarij dies pro defunctis, sint inutiles, ac nundinæ Diaboli. Item, Quod sancti inuocandi non sint. Item, Quod extrema unctio, Matrimonium & Ordo sacerdotalis, Sacramenta non sint. Super omnes uero abominationes teneo (iuquit) esse Missam, quæ pro sacrificio ac bono opere prædicatur ac uenditur, super quam nunc omnia Ecclesiarũ Collegia Monasteriaque consistunt: At, Deo dante, cito iacebunt. Quamuis enim magnus, grauis turpisque peccator fuerim, atque iuuentam meã damnabiliter consumpserim ac perdiderim: ea tamen sunt maxima peccata mea, quod tam sanctus Monachus fui, ac tot Misis ultra XV. annos dilectum dominum meum tam horrende offendi, martyrioque ac tribulationibus affeci. Hęc in illo libro Lutherus. Ædidit & alium librum Teuthonicum eodem anno contra Papistas (ut uocat Catholicos) de communione sub

C. de Episc. & Cle. l. Raptores.

Liber secundus Lutheri contra Zuingliũ et Oecolãpadium.

Finalis cõfeßio fidei Lutheri.

utraq; specie. In quo miris cauillis ludit, scurratur ac mordet, dum iactitat quantum sua doctrina profecerit etiam apud Papistas, qui reuera Lutheraniores sint ipsomet Luthero. Quoniam Canonici, alijq; sacerdotes ac Monachi, pulchre didicerint omittere ac negle ctui habere horas Canonicas: ita fortes in conscientia, ut Papæ dispensatione non amplius indigeant. Episcopi autem sciant nunc dissimulare Interdictum & excõmunicationem, quando Papam tenebat Cæsar captiuum, quod ante Lutheri doctrinam minime passi fuissent. Principes denique, qui odio persequuntur Lutherum, sint Lutheraniores quàm ij, qui Lutherum fouent, dum ab Ecclesijs & Monasterijs tollant, & ad se rapiãt paratam pecuniam, preciosa clenodia & ornamenta, insidienturq; nihilominus & bonis immobilibus eorum, ac multas eis imponant exactiones: Aduersus Lutheranos uero Principes, quærant proditorias consultationes ac fœdera, de quibus ipsimet postea erubescant &c. Excerpsit ex eo libro Ioannes Cochlæus Calumnias CXLIIII. & sannas L. quas breuibus responsiunculis confutauit Latine: maxime propter Episcopum Roffensem, à quo petebat, ut denuo aliquid in illum æderet, propter Germanos, qui præ omnibus Lutheri aduersarijs ei plurimum (& merito quidem) tribuerent. Volebam (inquit in præfatione) R. Dignationi tuæ ex uno eius libello Teuthonico in unum colligere fasciculum, ipsius aduersum nos calumnias, sannas, uanitates, iactantias, peruersitates, impietatesq; & blasphemias. Etiam percurrendo libellum omnes in margine mihi designaueram certis notulis: Sed inter respondendum tanto affectus sum tædio, ut uix potuerit anima mea tantam sustinere nauseam & molestiam, donec ad calumnias sannasq; eius breues adiecerim responsiunculas. Cuius sane laboris gemina mihi ad te R. P. causa fuit. Vna, ut scias, quãta sit eius in lingua patria improbitas: Altera, ut adhuc semel scribas, non sane ad eum, sed ad Proceres Imperij, ad nobilitatem Germaniæ, ut uel sero perpendant, quonam tendant omnes nouarum sectarum conatus &c.

Alius liber Luth. cõtra Concomitantiam.

Hoc calumnio sum est in Cæsarem figmentum.

Cõfutatio eius libri per Io. Cochlæum.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXIX.

Epistola Luth. è Nurenberga Dresdam peruenit.

Vm autem è Nurenberga peruenisset Dresdam exemplar epistolæ Lutheri ad Lincum scriptæ, cuius tenor recitatus est supra: Dux Illustriss. Saxoniæ Georgius, misit ad Lutherum illius copiam, sciscitans per literas ab eo, an fateretur, eam epistolam à se scriptam ac datam. At Lutherus proterue respondens & ambigue, petijt, ut Dux cum talibus schedis & literarum exemplis patientiam ipsius non tentet. Dux ubi ex responso Lutheri certior fieri non posset (Quandoquidem neq; negabat, neq; agnoscebat eam epistolam Lutherus) misit quendam è Secretarijs suis Nurenbergam ad Senatum: petens de epistola illa interrogari Vuenceslaum Lincum, an re uera ad ipsum à Luthero data fuerit. Ille autem interrogatus, Senatui aperte confessus est, Lutheri esse epistolam. A se tamen quibusdam amicis communicatam fuisse, simplici animo & citra dolum malum, non studio insimulandi aut offendendi, nec Ducem Georgium, nec quemuis alium. Quod autem excripta latiusq; propagata fuerit, id factum esse inscio se & inuito. Vidit ibi Secretarius per quendam amicum ipsas literas Originales, quarum exemplum recepit: Quod Dresdam allatum, cum priore concordabat. Cum igitur iam certus esset Dux, eam epistolam à Luthero scriptam fuisse, & ab illo publicam quoq; nimisq; odiosam & suspicacē, immò plane assertiuam mentionem de fœdere Principum (quod seditiosum proditoriumq; uocabat) in eo factam sciret libello, quem is contra Episcopum Misnensem, de utraq; specie æddiderat: Purgauit & excusauit se bonus Princeps denuo per publicas literas de conficto illo fœdere, quod D. Otto Pak Hassiæ Lantgrauio primū suggesserat. Idq; fecit Dux multo exactius pluribusque rationibus, quàm fecerat prius ad Lantgrauium, tum propter iniquas suspiciones, quas pariebant scripta Lutherianum propter D. Pak; qui iam dudum crimine falsi multipliciter conuictus in Cassel fuerat. Operę precium itaq; fuerit, quædam Principis uerba, è Teuthonico in Latinum trāslata, hic recitare. Nos (inquit) certi de hoc sumus (Deo sit gloria) hoc omne, de quo insimulati sumus, manifestissimum mendacium esse, & neq; Lutherū, neq; quenquam sectatorū eius, ullum uel leuissimū argumentū proferre posse, è quo probabiliter conijci, æstimari aut probari possit, nos his de rebus, quas confictum hoc fœdus cōtinet, unquā deliberasse, agitasse, aut omnino etiam cogitasse,

Calumniæ Lut. in Ducem Georgiū de fœdere.

Purgatio Ducis de illo fœdere

tasse. Nihilominus homo iste Euangelicus, tam audax impudensq́ est, ut non dubitet tam splendidum mandacium, non solum ac si id auditum haberet: sed præterquam quod omnes, quos hoc commentum insimulauit, una uoce negando sese purgarunt: tamen pro comperta etiam ueritate prædicare, ac in uulgus spargere, & nominatim de nobis in hæc uerba scribere. Ducis Georgij frigidissimam excusationē fere pro confessione interpretor. Quam frigida fuerit excusatio nostra, ipsa uerba indicant. Nec adhuc uidemus, qua uehementiore ardentioreúe pernegatione, talem accusationem reuellere debuissemus. Quod si tam frigida, & consimilis confessioni fuisset, quam arguit Lutherus, nunquam certe nomen Indicis expressisset. Quapropter illa adhuc plus feruoris habet, quàm Lutheri, Pakij, & omnium aliorum accusatio &c. Attulit deinde præter alias de falso & ficto fœdere rationes, etiam ex ipso stylo & uerborum tenore Octo probationes, quibus ostendit autorem figmenti errasse, tum in titulis Principum, tum in quibusdam alijs rebus. Quod autem Lutherus scripserat, se scientem scire, quod fœdus illud non fuerit omnino nihil aut Chimera. Princeps pulchre in eum retorsit: Nempe, quod ideo sciens sciat, quia ipse forsitan aliqua ex parte parauerit, aut consilium dederit, ad parandum tale commentum. A qua sane suspicione non uult eum liberum esse, nisi certę suæ scientiæ probabiles afferat rationes. Scripsit igitur & Patrueli suo, Duci Ioāni, Principi Electori Saxoniæ, sub cuius umbra & protectione Lutherus degebat, ut is saltem ex eo perquireret, unde sciret, fœdus illud nō esse fictum. Sed neq́ per eam uiā quicq́ exquirere potuit. Cæterum Lutherus, uelut crabro irritatus, ædidit Teuthonice libellum, cui titulum fecit. De priuatis & furto surreptis literis. In quo sane usq́ adeo scurriliter ac petulanter in honestissimum Principem debacchatus est, ut etiam Lutheranis non paucis displiceret tam indecora scurrilitas. Itaq́ Ioannes Cochlæus, indignitate eius rei motus, in Lutherum Teuthonice scripsit libellum. In quo præter mēdacia, multos etiam lapsus Lutheri, tum in Psalmi expositione, tum circa linguam Hebraicam (quàm olim Romæ ex Heliæ Iudæi informatione degustauerat modicum) indicauit: inscribens eum Generosis ac Illustribus Principus ac Dominis, Ioanni & Friderico, filijs Ducis Georgij. In cuius præfatione sic ait inter cætera. Et sane merito graue molestumq́ auditu est, hunc extreme malitiosum, & iam pridem condemnatum deploratumq́ & infamem Apostatam, sub potentissima laudatissimaq́ domo Saxoniæ tantum audere, ut quenquam bonum uirum in ditione Saxonica degentem. Taceo tam

Certę rationes, quæ probant, fœdus esse falsum & confictū.

Liber Lut. de priuatis Epistolis contra Ducem Georgium.

Apologia Cochlæi pro Duce Georgio.

inculpatum, ac omnibus modis laudatum Principem, tot mendacijs, scommatibus, cõuitijs, & omnis generis iniurijs, palam coram toto mundo impetere atq; exagitare sustineat, & obiter aspergere seditiosa mendacia atq; maledicta, etiã de multis alijs Principibus, atq; adeo de negocijs publicorum Imperij Conuentuum. Scribens uidelicet, Vuormaciense Edictũ (quo pro obstinato hæretico damnatus est) sine optimorum & summorum quorumq; Imperij Ordinum consensu, promulgatum fuisse: Cum tamen Cæsarea Maiestas in eo ipso Edicto, palam testetur, id de sua & omnium sacri Imperij Electorum Principum, reliquorumq; Ordinum tum congregatorum, sententia & consilio factum esse. Et id quidem in eodem Edicto testetur ter, sicq; ter à Luthero mendacij arguatur.

Contemnẽda Lutheri conuitia. Cum igitur nemo nesciat, quam impudẽter hic Monachus omnis generis mendacia, & simul multas uanissimas nugas, petulantissimaq; scommata in scriptis suis congerere, inq; ijs nullius plane hominis rationem habere soleat, non aliter ac exercitatissimus aliquis scurra, aut ira incensa læna: Non est quod Celsitudines uestræ illius contumelijs magnopere commoueantur, Quemadmodum nec Pater uester commouetur. Qui dicere solet, se non magis commoueri, si Lutherus sibi conuitium faciat, atq; olim commoueri solitus sit, cum sibi Morio suus, cui Pastori nomen erat, conuitium fecisset &c.

Septiceps Lutherus. Æditit sub idem tempus idem Cochlęus Latine haud ita breuem librum, qui inscriptus est, Septiceps Lutherus. Quem ob duas potissimum causas ex diuersis Lutheri opusculis, tum Latinis tum Teuthonicis, in unum collegit. Nempe & propter Concionatores Catholicos, ut ij quouis proposito Themate, Lutheranos facile per propria scripta Lutheri, absq; longæ disquisitionis labore ac tædio, reprobare atq; confundere possint. Et propter externas Nationes, ut uiri Docti, linguam Germanicam non callentes, in futuro Concilio haberent breue compendium, ex quo intelligerẽt, qualia Teuthonice scripserit Lutherus, atq; eo facilius eum uelut seruum nequam, de ore proprio iudicarent. In præfatione autem eius libri, ubi admonuisset lectorem, quomodo eum librum cum fructu aliquo legeret, ita subiunxit. Cogita, quæso lector,

Instabili Luthero adhęrendũ non esse. quàm periculosum sit, illi firmiter adhærere, & ab illius parte stare, qui tam instabilis ubiq; est in seipso: Aut ei plus quàm toti Ecclesiæ credere, qui toties contradicit, & non credit sibiipsi, ac sese proprio iudicio condemnat, & mendacem reddit. Ipse quidem Sacramentarijs Suermeris, nũc aduersarijs, paulo ante dilectissimis fratellis, filiolisq; & aureis amiculis suis, triumphabundus obijcit, Ibi mera esse & mendacia & dæmonia, ubi tãta reperiatur eorum de re una diuersitas,

diuersitas, utpote circa Eucharistiæ Sacramentum. Quanto, obsecro, iustius nos idipsum obijcimus ei? Qui cum sit in substantia indiuiduum unum, seipsum in septem capita contrarijs assertionibus diuisit? Multa quidem peperit olim monstra Aphrica, sed mirabiliora nũc parit monstra Germania. Quid enim monstrosius, quàm in uno cucullo residere tot capita, inter sese tam cõtraria atq; dissimilia? Quid ad hæc Ianus Bifrons? Quid Geryon Triceps? Quid Cerberus Trifaux? fabulæ sunt Poëtarũ & iocosa figmenta. At Septiceps cucullus, immò cucullatus Draco iste noster, nimium uere ac serio septem capitibus Germaniam confundit, ac pessimis uenenis lethaliter afflat atq; corrumpit. Quis antea uidit, quæso, tale usquam portentum? Mirum quidem est, & supra omnem sensum atq; intellectum sublime ac uenerabile, Maiestateq; plenum mysterium, quod in una Deitate sunt tres, & hi tres unum sunt: Vnum in substantia, tres in personis. At in uno unius Lutheri cucullo sunt Septem, & hi septem non modo unum sunt in substantia, sed & unus in persona. Mira profecto Theologia, non modo Iudęis & Gẽtibus, sed & Christianis prius inaudita. In ueteri Christianissimo multitudinis credentium, erat cor unum & anima una: In nouo autem Euangelio Lutheri, dissecatur cor & caro una in corda & capita multa: Vt nõ solum diuersi diuersa sentiant, sed & unus arroget sibi sensus & capita multa. Nos quidem breuiter septem elicuimus, qui inuite ac graui cum tædio nauseaq; Lutheri libros legimus. At si quis plura in eis desideret siue monstra siue capita, modo excutiat ac perlustretur paulo diligentius, inueniet procul dubio multa & plura et mirabiliora: & ea quidem usq; adeo absurda, impia, blasphema, ut homo pius ac timoratus, neq; lingua eloqui, neq; mente cogitare atq; reuoluere sustineat. Fuit eo anno rursus Spirę celebratus Conuentus Principum, aliorumq; Ordinum ac Statuum Sacri Rom. Imperij, ex eisdem sane causis, ex quibus ante Triennium ibidem celebratus fuerat: nisi quod maior necessitas maioraq; pericula imminere uidebantur. Nam & Turcarum Tyrãnus potentior iam erat, subacta Vngaria, captaq; Buda, quàm antea, & maiori cum exercitu in Germaniã tendere dicebatur: & in religione Christiana indies magis ac magis gliscebat dissensio, dum sectæ ita inualescerent, ut non solum Catholicis, sed & sibi ipsis inter sese formidabiles essent. Zuingliana enim factio, & apud Heluetios, & apud plærasq; urbes Imperiales, Argentinam, Constantiam, Vlmam, Augustam &c. Lutheranorum sectę iam præualebat, & Anabaptistæ occultis per diuersa loca conspirationibus, non minus utriq; sectæ, quàm ipsis Catholicis de uio-

Mirabile monstrum Septiceps Monachus

Cõuentus Imperialis Spiræ habitus.

R iij lenta

lenta eruptione ac terribili sæuitia suspecti erant. At tantundem effectum est in eo Conuentu, quantum in priori. Rex Ferdinandus, qui & de occupata Vngaria dolebat, & de amittendis prouincijs auitis, Austria, Styria, Carinthia &c. anxie timebat: nulla potuit à sectis auxilia impetrare, nisi pacifice ac secure agere in opinionibus suis eas permitteret. Necessitate igitur cogente, consensit in publicum decretum, quo unicuiq;, quantum ad fidem & religionem attineret, liceret sic agere ac statuere, ut de factis suis sciret & Deo & Cæsari rationem reddere, atq; ita discessum est soluto Conuentu.

Epistolæ Dux Phil. Melan.

Philippus Melanchton, quem Illustriss. Princeps Elector, Dux Saxoniæ Ioannes, secum Spiram adduxerat: duas scripsit Spiræ epistolas, quas euulgauit. Vnam ad Regem Ferdinandum, cui titulum fecit, Præfatio in Danielem: fuit tamen præfatio sine libro. Captata autẽ beneuolentia à laude tum ipsius Regis, tum aui eius Maximiliani Imperatoris, cœpit suum commendare Lutherum, atq; in odium trahere scriptores Catholicos. Magno in odio (inquit) multorum sunt hoc tempore nonnulli, qui sacras literas pure tractant. Aduersus hos cum Sycophantæ quidam ubiq; Principes concitent, nullum hoc tempore grauius est crimen, quàm genuinam religionis doctrinam amplecti &c. Alteram ad Ioannem Oecolampadium, qui simul cum Zuinglio multis libris etiam aduersus Lutherum contendebat. A qua sane contentione eum, ut ueterem amicum, dehortabatur. Rogo te (inquit) ut consyderes, quantam rem, quàmq; periculosam susceperis. Verum illud est, nimium altereando amitti ueritatem: atq; hæc multo magis periclitatur in his tam uiolentis concertationibus. Video causam uestram præsidijs ingeniorum niti, & uos habere studia Theatri, non tantum manifesta, sed occulta etiam, quæ haud scio, an efficacius uobis suffragentur, quàm manifesta &c. Erat autem apud Heluetios tam feruida atroxq; cõtentio, de fide ac religione, per Zuinglium & Oecolampadium præcipue excitata, ut à uerbis ad arma peruentum sit. Tigurini enim seu Turegenses atq; Bernenses, qui Zuinglianæ sectæ maxime addicti erant, assumptis in auxilium Basilienfibus, alijsq; non paucis populis Heluetiorum, armati processerũt in campum, aduersus Quinq; Cantones Catholicos, Lucernenses, Suitenses, Subsyluanos, Vrienses & Zugenses. Et magna utiq; strages edita fuisset, nisi alij Cantones, nempe Glareani, Solathernij, Friburgenses, Schafhusenses, & Appecellenses, pro ineunda concordia uices suas interposuissent. Maiores erant uires Tigurinorum & Bernensium, proinde magis ferociebant, atq; ad pugnandum anhelabant. Verum mediatores persuaserunt utriq; parti

Tumultus bellicus apud Heluetios propter discordiam in religione.

parti certas conditiones pacis, ut de cætero nemo ex utraque parte propter religionem infestaretur. Articuli pacis & concordiæ fuere permulti, Catholicis minus æqui quàm Zuinglianis. Iussi sunt enim Catholici mox, antequàm è campo abirent, tradere in manus Sequestrorũ literas sigillatas fœderis, quod cum Rege Ferdinando inierant: ut ruptis sigillis scissisque membranis, fœdus illud prorsus emortuum ac irritum esset. Decretum est item, ut à Regibus & Principibus nulla deinceps munera aut stipendia ulli reciperent Heluetij, Vtque Bernensibus Tigurinisque & eorum complicibus, pacta sua inter sese inita, firma permanerent. Neque ad restituendum quispiam teneretur, neque in ius uocaretur, qui Imagines aut altaria demolitus fuisset, aut sacras uestes, aliaque Ecclesiarum ornamenta rapuisset &c. Illustris. Princeps, Dominus Philippus, Hassiæ Lantgrauius, ægre ferens inimicam illam inter Lutherum Zuingliumque & Oecolampadium contentionem & discordiam, conuocauit eos in urbem suam Marpurgum, ut ibi amica disceptatione finiretur contentio. Conuenerunt quidem illi, & multi complices eorum: Atque ut aliquid effecisse uiderẽtur, conscripserunt ac æddiderunt aliquot articulos, in quibus contra Catholicam Ecclesiam consentiebant inter sese, uelut Herodes & Pilatus contra Christũ. Verũ in Principali articulo, de Venerabili Sacramento Eucharistiæ, de quo pręcipue contenderant semper, hæsit ac permansit inter eos discordia. Zuingliani circumferebãt CCC. argumenta, quæ dicebant à Zuinglio fuisse obiecta Luthero. Re igitur infecta discessum est. Socius autem & amicus Lutheri, Ioannes Agricola Islebiensis, Poëticus Theologus & sacerdos, non unctus (ut ipsemet gloriatur) nec consecratus: ut in Catholicos maius conflaret Germanicæ plebis odium, ædidit quædam Acta Concilij Constantiensis super Ioanne Hus Bohemo, qui ut hæreticus ibi damnatus atque combustus fuit. Affirmabat eam historiam (ut uocat) fuisse conscriptam Latine à nescio quo autore, qui præsens omnia uiderit, audieritque & expertus sit. Et ad imitationem sancti Ioannis Apostoli & Euangelistæ subdit. Et scimus, quia uerum est testimonium eius. Sic autem præfatur. Adeptus sum (inquit) librum Latine scriptum, quomodo probus ille amicus Dei, Ioãnes Hus, Constantię, propter doctrinam Euangelij, à Synagoga Antichristi, combustus est. Repertus est autem is liber in Bibliotheca cuiusdam Doctoris Medicinæ, Pauli Rockenbach Citicensis, ac per bonum amicum meum, Nicolaum Krompach, Teuthonice interpretatus. In quo sane reperies, quomodo Ioannes Hus, absque omni ope & consolatione humana, solus contra maximas duas

Articuli pacis.

Disputatio Marpurgẽsis in Hassia.

Historia Ioan. Hus Teuthonice ædita.

Præfatio Agricolæ Islebiensis.

potestates super terram, nempe Cæsarem & Papam, contra sacros Ecclesiasticos & Doctores, stetit ac uicit. Hæc ille Agricola. Verũtamen ea historia Lutheranis parum cõducit. Nam eos articulos, quos ipsi maxime affirmãt, Ioãnes Hus, & in Ecclesia Constantiẽsi ante degradationem sui, & foris in campo circa supplicij sui locũ, publice coram omnibus negasse refertur in historia illa. Non est igitur, quod de ea historia glorientur Lutherani. Sub idem tempus, cum immineret Germaniæ Turcarum Tyrannus, librũ Teuthonicum ædidit Lutherus, cui titulum inscripsit, De bello contra Turcas. In quo sane ita suadet bellandum esse contra Turcas, ut magis absterrere ab eo bello Christianos uideatur, quàm ad illud incitare. Etenim multis ibi uerbis ac folijs queritur, inique damnatum fuisse à Papa Leone X. illum articulum suum, Præliari aduersus Turcas, est repugnare Deo, uisitanti iniquitates nostras per illos. Inter multa sane alia sic ait. Interrogetur rerum experientia, quàm prosperum nobis hactenus fuerit, bellum cum Turcis gerere, quando tanquàm Christiani & sub nomine Christi pugnauimus, donec tandem Rhodon totamq; pene Vngariam, ad hæc multam Germaniæ partem amisimus. Atq; ut sentire ac palpare posśimus, Deum non esse nobiscum ad bellandum contra Turcas: nunquàm adhuc dedit Principibus nostris tantum animi aut spiritus in mentem, ut uel semel potuerint serio de Turcico tractare bello, quamuis plerịq; aut pene omnes Conuentus Impèriales, eam ob causam fuerint indicti ac celebrati. Nusquàm enim uult res disponi aut concludi, ut appareat Deũ irridere Conuentus eiusmodi, ac sinere, ut Diabolus eos impediat ac gubernet, donec Turca opportuno tempore adrepat, Germaniamq; absq; labore ac resistentia disperdat. Quare fit hoc? Propterea nimirum, ut meus articulus, quem Leo Papa damnauit, indemnatus efficaxq; permaneat &c. Multis præterea propositionibus incesśit & criminatur atq; calumniatur ibi, Papam, Imperatorem, Reges, Principes, Episcopos, maxime uero Curiam Romanã. E quibus CXXXVI. extraxit Ioannes Cochlæus, sed nimis longum foret omnes recensere: satis ergo fuerit, exempli causa, unam aut alteram referre. Cæsar (inquit) nõ est Caput Christianitatis, neq; Defensor Euangelij aut fidei. Oportet sane Ecclesiã fidemq; aliũ habere defensorem, q̃ Cæsar & Reges sunt. Isti enim sunt ferme pesśimi hostes Christianitatis & fidei, sicut Psalmus secundus ait, & Ecclesia omni ex parte queritur. Item, si dixeris, Tam malus est Papa q̃ Turca, quemadmodũ tu ipse eum uocas Antichristũ cum Ecclesiasticis & adhærẽtibus suis. Et è conuerso, tam bonus est Turca quàm Papa. Confitetur

Liber Lut. de bello cõtra Turcas

Cauillosæ propositiones Lutheri contra Principes.

Collatio Papæ ad Turcã.

tetur enim Quatuor Euangelia Moysenq; & Prophetas. Si ergo contra Turcam bellandum sit, & contra Papam quoq; bellandum erit. Respondeo, Negare non possum, Turcam tenere Quatuor Euangelia, tanquàm diuina & recta, sicuti & Prophetas tenet. Multum praeterea iactitat & Christum & matrem eius: Veruntamen credit suum Mahumetum esse supra Christum. Sed Deus & Turcam & Papam simili percutit caecitate, ut fiat eis, quod Paulus Ro. 1. dicit de peccatis contra naturam. Tam caeci enim ac furiosi sunt ambo, Papatus & Turca, ut ambo committant peccata muta absq; pudore, uelut rem honestam atq; laudabilem. Haec & id genus multa, exprobrat ibi Lutherus inuidiosissime per improbissimas calumnias omni Statui superiorum. Quapropter aedidit in eum Ioannes Cochlaeus Dialogum quendam. In quo Lutherum Bicipitem facit, eò quod de bello Turcico permultas propositiones sibiipsis contrarias, in diuersis aedidit libris. Colloquuntur aūt ibi tres personae, Orator Regis Ferdinandi, Lutherus & Palinodus per L. Capitula. In quorū Vndecimo sic habent. ORA. Lutherus tuus ait, Nos hactenus nihil habuisse prosperum aduersus Turcam. Quo sane uerbo auertere & absterrere cupit animos nostros, ne Turcis resistamus. Ait enim, Qui habet aures audiendi audiat, & à bello Turcico abstineat, donec nomen Papae sub coelo ualet. Quid autem hoc aliud est, quàm Patriam Turcis prodere, ac suadere nobis, ut aduenienti aperiamus portas, dedamusq; nos ultro? PAL. Ad hoc praecipue mouit eum (uti mihi dixit) quod sub Christiano proponebatur nomine bellum contra Turcam, Tanquam populus noster uocari deberet exercitus Christianorū, contra Turcas ceu contra hostes Christi. Quod est directe contra doctrinam nomenq; Christi. Contra doctrinam quidem, quae dicit, Christianos non debere malo resistere, non bellare, non contendere, non uindicare, nec litigare. Contra nomen uero eius est, Quod in eiusmodi exercitu uix quinq; forsitan Christiani sunt, ac deteriores forte coram Deo homines, quàm Turcae sunt: Et tamen omnes uolunt ferre nomen Christi. Quod sane omnium maximū est peccatum, quale Turcarum nemo facit. ORA. Siccine recantas Palinode? At longe satius esset, aperte dicere quod sentis, quàm talibus fucis & ambagibus irretire populum. Certe tuipse eiusmodi sermonem supra indicasti seditiosum atq; intolerabilem: Atq; ex Paulo probasti, Magistratus nostros gladio belloq; debere Turcas arcere, uimq; à subditis propulsare. Neq; Christus prohibuit usquàm, immanitatem Tyrannidemq; Turcicam repellere, Turcas uero esse hostes Christi, tu quoq; cōfessus es supra ex ipso-

Heu scandalosa & nefaria dicta.

Dialogus Cochlaei de bello Turcico.

In assertione art. 34.

In lib. de bello cōtra Turcas.

In lib. de visitatione Saxonica

Rom. 13.

rum

rum Alcorano. Et in facto ipso id tam euidēs est, ut insanissimum simul & uanissimum sit negare. Cæterùm annus iste maxime insignis memorabilisq; fuit, & Turcico bello in Austria, obsidione Viēnensi, & Cæsaris nostri CAROLI. V. Augusti profectione prima in Italiam, eiusq; coronatione à Ro. Pontifice Clemente VII. Bononiæ facta. Etenim Turcarum Tyrannus, Solimanus, uastata Vngaria, Viennam, Austriæ Caput, uenit Die XXI. Septembris: habens in exercitu suo CCCC. Milia militum, circundans urbem XVI. castris per circuitum, quæ ad Tria aut Quatuor Miliaria extendebantur: occupans præterea & pontem Danubij & suburbia. Ciuibus & præsidio militū nihil relinquebat præter urbem. Iussi fuerant urbem excedere Mulieres, pueri, sacerdotes, Monachi & omnis imbellis turba, quæ magna ex parte in manus hostiū incidit, apud quos summa crudelitas, nulla erat misericordia. Infantes diffecuerunt medios: Mulieres ac senes, quos in seruitutem abducere nolebant, perfoderunt palis, transfixerunt uerubus, disciderunt gladijs. Fecerunt præterea longissimas excursiones ad X. aut XII. Miliaria Germanica, omnia uastantes, nulli parcentes ordini, sexui aut ætati. Rex Ferdinandus fortissimo munierat urbē præsidio. In quo sane lectissimi erant milites, quorum supremus Capitaneus erat Illustrissimus Dux Bauariæ, Rhenique Palatinus, PHILIPPVS. Inuexerat præterea tormenta bellica maxima & optima quæq;, quorum precia uix duo regna (uti nonnulli dicunt) æquare possent. Hostes qui Bombardas magnas non aduexerant (quia urbem subito occupare intendebant præueniendo imparatos) maxima urbi præsidioq; pericula intentabāt cuniculis antrisq; subterraneis, quibus urbem uelut pensilem faciebant, & imposito puluere tormentario, eoq; incenso, terribilissimis fragoribus rupturisq; muros demoliebātur. Vrbe magna ex parte muris nudata, fecerunt creberrimas oppugnationes, sed inuictum præsidij robur semper cum damno eos repulit: adeo, ut Turcæ tandem, quamuis fustibus gladijsq; à suo Tyranno ad oppugnandum adigerentur, statim tamen retrocesserint. Interea Rex Ferdinandus, qui in oppido Lintz, uelut in specula, ad Danubium morabatur, magna undiq; conciebat auxilia, ut obsessis opem ferret, quorū magna pars in procinctu iam erat. Quod ubi animaduertit Turca, soluit obsidionē incensis castris suis die XVI. Octobris, & inglorius Constantinopolim reuersus est, magnis acceptis in terris & aquis per inediam & frigora incōmodis, non solum in rebus & machinis, sed etiam in hominibus Camelisq; & equis. At Pijssimus Cæsar noster CAROLVS longe optatius,

Grauis obsidio & oppugnatio Viennæ per Turcas.

fœlicius,

fœlicius, gloriosiusq; in Italiam ex Hispanijs nauigauit. Non exegit à subditis uiolenter pecunias, uti Turca à suis per omnes prouincias exegerat: sed tanta erat Hispanorum erga eum dilectio, ut offerrent ultro longe plures, & milites & pecunias, quàm alius ui minisq; extorquere potuisset. Etenim uiri Mille Quingenti, sua sponte obtulerunt suę Maiestati singuli Millenos Ducatos aureos in Quatuor annos, absq; omni Interresse (ut uocant) aut lucro. Multi ex Principibus obtulerunt: Vnus C. equites, CCC. pedites: Alius plures, alius pauciores, quos die & anno suis impensis & stipendijs Cæsari militare ac seruire iusserunt. Priusquam uero ex Hispanijs Cæsar abiret, Rex Franciæ per mulieres, per matrē scilicet suam, & per amitam Cæsaris, pacem & concordiam ab eo impetrauit, relicta tota Italia, numeratisq; pro filiorum liberatione, qui uice sua obsides & captiui tenebantur in Hispanijs, Vicies Centenis Milibus aureorum. Vbi uero in Italiam Cæsar peruenit, totam aduentu suo pacatam reddidit, excepta una urbe Florentia, quæ reiecto Cæsaris arbitrio, nolebat ad instantiam Papæ, Inclytam familiam de Medicis in urbem recipere, quam uiolenter expulerat. Propter eam igitur cōtumaciam Cæsariani Milites urbem illam obsederunt, & post grauissima incommoda ad deditionem compulerunt. Recepto autem in gratiam Francisco Sfortia, Duce Mediolani, per intercessionem Ro. Pontificis, eoq; in Ducatum illum restituto: geminam à summo Pontifice coronam, prius ferream, deinde auream, Bononiæ consuetis Cæremonijs, magna cum laude, gloria, triumpho, omniumq; gratia & lætitia suscepit.

Fœlix & gloriosus transitus Cæsaris nostri in Italiā ex Hispanijs.

Germanis autem fuit annus ille grauis & molestus, non solum à metu & periculo belli Turcici, & à sectarum importunis contentionibus: Verum etiam à duobus malis fatalibus. Quorum alterū fames erat, & omnium rerum penuria, quanta in hominum memoria nunquam fuerat: Alterum pestis quædam, quæ sudor Anglicanus dicebatur. Malum sane adeo uehemens & lethale, ut intra XXIIII. horas homini sano uitam eriperet, nisi diligentissima cura sudorem illum quibuslibet fomentis euinceret. Non erat ea pestis Germanis prius cognita, itaq; obierunt multi, priusquam Medici curandi modum adinuenerint. Vinum uero ita fuit acerbum eo anno, ut præ acredine sua, bibi non facile posset, adeoq; uile ac insipidum cum tempore factum est, ut neq; acetum ex eo fieret, sed ad omnia prorsus inutile, in uanum effundebatur.

Grauis annus apud Germanos

Acta

Catechismus Luth.

Vtherus, quanquam suis complicibus, quomodo docere ac prædicare deberent, multa præscripserat, uelut legislator quidam & nouus Moyses, Tũ in Postilla sua, Tum in Visitatione Saxonica: Attamen tanta permansit inter cõcionatores suæ sectę uarietas & discordia, ut necessarium ei uisum fuerit, aliam rursus præscribere docendi formulam, quam Catechismum inscripsit. In quo sane libro & X. præcepta Dei & Orationem Dominicam, Symbolumq́; Apostolorum longe aliter exposuit in plærisq; locis, quam ante X. annos fecerat. Præscripsit item & fidem & usum duorum Sacramentorum, Baptismi scilicet & Eucharistiæ nouo modo, nec plura Sacramẽta agnoscit. Quamuis enim ad confessionẽ ibi exhortetur populum: eam tamen longe aliam facit, quàm instituit sancta Mater Ecclesia. Permittit enim confitenti, dicere non omnia quæ scit se peccasse, sed ea quæ uult: ut à sacerdote consilium consolationemq́; & absolutionem recipiat. Eius postea exemplum sequuti alij nonnulli, qui se aliquid esse existimant, multos ædidere Catechismos: Sed ita, ut nullus cũ alio per omnia concordet. Eo autem modo pueris puellisq; & primæ adolescentiæ, nituntur sua dogmata sic instillare per conciunculas uespertinas, uelut cum lacte imbibita, ut ac is in teneris pectoribus firmis radicibus, per omnem ætatem infixa maneant, nec ulla ui persuasioneue eradicari queant. Pro pueris itaq; Catechismos suos præcipue conscribunt.

Dieta Imperialis ad Augustam indicta.

Cæsar, cum adhuc in Italia esset, publico Edicto indixit Principibus, alijsq; sacri Ro. Imperij Statibus, Conuentum Imperialem Augustæ apud Vindelicos celebrandum, in diem Octauam Aprilis, propter duas præsertim causas: Nempe, ut & discordia in religione aboleretur, & contra Turcas certa bellandi ratio, quæ duratura esset, communi consilio inueniretur. Mitissime igitur inuitauit eo Edicto omnes Imperij Ordines, ut in causa religionis liceret unicuiq; parti suam proponere opinionem, explosisq; discordijs, una omnium fides, synceráq; religio, stabili deinceps cõcordia seruaretur. Atq; ut omnis abesset metus, ac doli periculiq; suspicio, addidit omnibus securitatem ac fidem publicam, seu saluum conductum. Vnde factum est, ut frequentissimus celeberrimusq; fuerit ille Ordinum Imperij Conuentus. In quo non solum Lutheranis, sed etiam Zuinglianis libere ac secure licuit, suæ fidei confessionem publice coram Cæsarea Maiestate, omnibusq;

omnibusq́ Imperij Statibus, ex scripto recitare. Cæsaris enim aduentus, eiusq́ nota clementia & publicus amor, omnes alliciebat.

Inter primos igitur, qui Augustam conuenerunt, fuit Illustriss. Princeps Elector, Dux Saxoniæ Ioannes. In cuius comitatu erant & alij nonnulli Principes, nempe filius eius Dux Ioannes Fridericus: Duo fratres Duces Luneburgenses, Ernestus & Franciscus: Et Princeps ab Anhalt Vuolfgangus. Splendida præterea Nobilitas, & cum ijs doctrinæ Lutheranæ Antesignani: quorum præcipuus erat Philippus Melanchton. Adduxerat & Lutherum ipsum per bonam itineris partem, Ad Augustam tamen usq́ non perduxit, eò quod esset à Cæsare in Edicto Vuormaciensi pro hæretico notorio damnatus & proscriptus. Volebat eum sub saluo conductu reseruari in quadam urbe Imperiali propinqua, sed responsum est ei à Senatu, non licere sibi cōtra Cęsarem assecurare quenquam. Itaq́ reliquit eū in munitissima arce sua Koburg. Cęsaris autem aduētus fuit aliquanto tardior, propter magnos honores & pomparum apparatus, quibus honorificentissime excipiebatur ubiq́ per terras Venetorum, per terras auitas comitatus Tyroli. In quibus occurrebat & excipiebat eum summo & gaudio & splendore, frater suus Rex Ferdinandus, eiusq́ populus Suaciensis, qui nominatissimas habet fodinas argenteas, donauit eum nummo uno argenteo, qui Mille ac DCC. aureos precio æquabat, omnia Cæsaris stemmata uenustissime repræsentans. Et per terras Ducum Bauariæ, qui in pulcherrima urbe sua, quæ Monacum dicitur, nullo non exhibito honoris genere, illum Quatriduo retinuerunt, simul cum Rege Ferdinando, & Cardinale Campegio sedis Apostolicæ Legato. Die autem XV. Iunij, in profesto corporis Christi, cum Cæsar appropinquasset urbi Augustæ: occurrerūt ei obuiam omnes Principes & Status Imperij, quorum omnium nomine Reuerendissimus & Illustrissimus Dominus ALBERTUS, Cardinalis & Archiepiscopus Moguntinus ac Magdaburgensis, Princeps Elector, uelut Archicancellarius Imperij per Germaniam, decentissima oratione eum excepit: Verum tamen priusquam adirent, omnes ab equis descenderunt in occursum ad L. aut LX. passus. Sed & Cæsar ipse una cum fratre suo, ut uiderunt, mox ab equis descenderunt honoris gratiâ. Facti autem urbi propinquiores, excepti sunt supplici deuotione à Senatu populoq́ Augustensi, qui pedestres procedebant: habebant tamen & Equites aliquot accuratissime exornatos, & cohortes Quatuor ad Duo Milia peditum. In ipsa autem urbe expectabat aduentum eius Reuerendissimus Dominus, Christophorus à Stadio, Episcopus Au-

Dux Saxoniæ Ioan. Princeps Elector.

Iter Cæsaris ex Italiá in Germaniam.

Aduentus Cæsaris ad Augustam

gustensis, cum omni Clero suo, qui Cæsarem sub Tensa deduxerunt in Ecclesiam Cathedralem, peractisq́ ibi ab Episcopo benedictionum Cæremonijs, decantatoq́ hymno, Te Deum laudamus: Cæsar in Episcopi Curiam, quæ Palatina dicitur, uelut in hospitium suum concessit, alijq́ omnes in sua redierunt diuersoria, uespere iam in crepusculū inclinato. Cęsar & illo uespere adhuc, & altero die mane per suos egit cū Electore Saxonię, alijsq́ Principibus Lutheranæ factioni adhærentibus, ut antiquo more irent simul cū Maiestate ipsius, alijsq́ cum Principibus ac Statibus Imperij, in processione publica, qua deportaretur Venerabile Sacramentum corporis Christi. Illis autem excusantibus sese, & multa obtendentibus, quæ circa eam rem suæ obsisterent fidei: petijt tandem, ut si nollent propter honorem Dei comitari, facerent saltem propter ipsum Cæsarem, ut Vasalli & Principes Imperij. At nec ea ratione persuaderi potuerunt. Vnde factum est, ut processionis tempus usq́ in meridiem protractum fuerit. Cæsar uero nihilominus una cum alijs Principibus ac Statibus Imperij, suisq́ cum Proceribus Hispanicis Burgundijsq́, eam processionem deuotissime simul & splendidissime peregit. Venerabile Sacramentum portabat Primas Germaniæ, Cardinalis & Archiepiscopus Moguntinus, quem deducebant Rex Ferdinandus à dextris, & Marchio Brandeburgensis Elector Imperij Ioachimus, Domini Moguntini frater Germanus, à sinistris. Ante ipsum Sacramentū procedebant sæculares Principes, ante eos Magistri Curiæ, Caduceatores, Heroldi, Buccinatores tum Cæsaris tum Regis, ante quos præcedebant Proceres utriusq́ Curiæ totusq́ Clerus. At pone Sacramentum sequebatur ipse Cæsar nudo semper capite, quamuis in ardentissimo sole, quadrifidam in manu facem ardentem gestans: Post eum omnes Archiepiscopi & Episcopi. Iussu autem & prouidentia Cæsaris, omnes tum Principes & Proceres gestabant quadrifidas faces ardentes in cera albata: tum longissima processione diuersi generis Musici decantabant in laudem Dei, et Tensam, sub qua portabatur Sacramentum, semper alternatis uicibus gestabant seni Principes sęculares. Lutheranorum uero contumaciā Cæsar ægerrime ferens, uoluit, ut mox altera die cum saluo conductu abirent domum. Alij autem Principes, pacis & concordiæ auidi, supplicarunt eius Maiestati, ut sedata ira, daret eis publicam audientiam, iuxta tenorem Edicti, per quod uocati fuerant. Quorū petitioni acquiescens Imperator, Die XX. Iunij incepturus Acta publica, iussit omnes Principes ac Status Imperij adesse in Ecclesia Cathedrali. Vbi Missam quidē celebrabat Primas Germaniæ supradictus

Lutherani recusarunt in processione Corporis Christi ire cum Cæsare.

Processio splendida.

Cæsaris ira placata coeptū est agi publice.

dictus: Orationem uero Latinam disertissime habuit ad Principes R. D. Vuicentius Pimpinella, Archiepiscopus Rossanus, Nuncius Apostolicus. Cardinalis nanque Campegius, summi Pontificis Legatus de latere, Podagra & articulari morbo præpeditus, publicis actibus raro interesse potuit. Aderant & Lutherani Principes, tum in Missa tum in Concione: Quibus peractis, ad publicum in Prætorio consessum ex Ecclesia solenni more processum est: Elector Saxoniæ ante Cæsarem de more equitans, gladium euaginatum gestabat. In consessu autem publico, generalis facta est rerum agendarum propositio. Ne qua uero seditio in tanta hominum multitudine, ac linguarum religionumque diuersitate oriretur: Cæsar Mille conduxit pedites, qui & portarum custodias & noctium uigilias seruarent. Publico præterea Edicto cauit, ac per omnia Platearum capita promulgauit, sub grauissima pœna, ne fierent publicæ conciones ad populum, nisi in Ecclesia Cathedrali ab eo, qui ordinarius ibi erat Concionator. Id enim necessariũ uidebatur mandatum: Quandoquidem ante Cæsaris aduentum, in multis locis diuersæ habebantur conciones æmulatione quadam, dum unusquisque turbam ad se trahere conaretur: Hic Lutherani, istic Zuingliani, alibi Catholici concionabantur. Maximus uero erat populi concursus ad Monasterium fratrum Minorum, in cuius æde amplissima cõcionabatur Apostata quidam Zuinglianus, homo facundus & ad cõcitandum populum idoneus & acer. Qui librum Iosue tunc ad populum declamabat, ea sane ratione, ut omnia aduersa, quæ regibus terræ Canaan ibi contigisse memorãtur, homo ille in Cæsarem Principesque nostros minaciter contorqueret, sectæ suæ homines filijs Israël, populo Dei, assimulans: ut eo commento confortaret illos in hæresi sua, ne metu Cæsaris ad Catholicam redirent Ecclesiam. Cæterũ Cæsar antiquo Romanorũ exemplo, ac laudabili religiosoque Maiorum instituto, causam religionis omnibus alijs causis necessitatibusque præferens: In proximo consessu publico audientiam dedit Lutheranis Principibus, qui ex scripto fecerunt recitari fidei suæ confessionem Teuthonice, per D. Christannum Beyer: quam et Latinam exhibuerunt, cuius Architectus præcipuus fuerat Philippus Melanchton. In qua sane post exordium cõmemorantur XXI. Articuli de fide ipsorum. Deinde annectũtur alij articuli, in quibus recẽsentur abusus (ut aiunt) mutati, quorum Tituli sunt. De utraque specie, De coniugio sacerdotum, De Missa, De confessione, De discrimine ciborum, De uotis Monasticis, & De potestate Ecclesiastica. In articulis de fide multa dissimulabant, quæ antea aliter docuerant. In articulis de abusibus

Prouidẽtia Cæsaris cõtra tumultus.

Concionatores seditiosus.

Confessio fidei Lutheranorũ recitata.

Aperta mēdacia incōfesśione illa

poterat astutus ille Architectus uel manifestorum argui mendaciorum. Ait enim, falso accusantur Ecclesiæ nostræ, quod Missam aboleant. Retinetur enim Missa apud nos, & summa reuerentia celebratur: seruantur & usitatæ Cæremoniæ fere omnes, præterquam quod Latinis cantionibus admiscentur alicubi Germanicę. At manifestū erat omnibus, Lutherū multis antea annis & librum de abroganda Missa priuata scripsisse, & sacrum Canonem tam maiorem quam minorem explosisse: Ipsumq́ sacrificium, tum Latine in libro de captiuitate Babylonica, tum Teuthonice in sermone de nouo Testamento, sustulisse ac abnegasse. Atq; etiam postea rursus cōtra Missam plurima scripsit, quæ pijs auribus abominanda sunt, non solum in eo libro Teuthonico, quem de Missa angulari & sacerdotum consecratione inscripsit: Sed etiam in quadam epistola optat, ut apud omnes homines tanta foret inter Missam & Sacramentum differentia, quanta est inter tenebras & lucem, immo inter Diabolum & Deū. Optat item omnibus bonis Christianis tale cor, ut quando audierint hanc uocem Missa, exterreantur, seq; benedictione muniant, tanquam contra Diaboli abominationem. Sic & De confessione ait in mēdaci confessione sua Philippus. Confesśio in Ecclesijs apud nos non est abolita. Non enim solet porrigi corpus Domini, nisi antea exploratis & absolutis. At constabat plane, nullum Lutheranorū intra X. annos rite sua peccata occulta confessum fuisse. Cęsar pro innata sua clementia ac bonitate, omnia ad finem usq; patienter audiuit, acceptoq́ exemplari cœtum dimisit: profunda enim iam erat uespera. Examinandę autem & confutandæ illius confesśionis curā negociumq; Theologis Catholicorum Principum demandauit. Qui cum intra paucos dies bene acrē copiosamq; responsionem adornassent (in qua non solum quæ erronea erant, scripturis & rationibus confutarūt: Verum etiam circa ea quę recta erant, ostenderunt Lutherum suis cum complicibus antea longe aliter docuisse atq; scripsisse) exhibuerunt eam Cæsari: Cæsar Principibus Catholicis. Quoniam uero auidi pacis & concordiæ omnes erant, uisum est eis, lenius respondendum, atq; omittendum, quicquid illorum concionatores antea docuissent aut scripsissent aliter, quàm eorum habebat confesśio. Dum autem mutaretur confutandi modus, abierunt dies aliquot. Exhibitus deinde breuior modus, iterum cōsultatione Principum in disquisitionem uenit, sub quanam persona recitari deberet ipsa confutatio. Ea Principum disceptatio, uariaq; confutationis transcriptio, rem ultra tres Septimanas extraxit. Interea gloriabantur Lutherani, non solum Augustæ in colloquijs apud quoslibet, sed

Cōfutatio illius Confesśionis per Theologos facta.

etiam

etiam per literas ad diuersas ciuitates, Papistas obmutuisse ad ipsorum Confessionem. Quando uero in publico Cęsaris & omnium Principum consessu recitata fuit per Alexandrum quendam Cæsaris A secretis Teuthonice, multi è Lutheranis inepte cachinnabantur, alij scripturæ citatos locos scripto excipiebant, ut postea repræhenderent. Vbi aūt perlecta fuit usq; ad finem, approbauerunt eam Cęsar, & omnes cum eo Principes Catholici, atq; à Lutheranis Principibus petierunt, ut ipsi quoq; eam acceptarent & comprobarent. At illi petebant sibi exemplar confutationis tradi, Quod Cæsar ex iustis causis tradere noluit, nisi sub certis conditionibus: Nempe, ut seruarēt apud sese, & non communicarent alijs, antequam Cæsar iuberet. Illi eo pacto recipere noluerunt. Atq; ita discessum est è consessu. Cæsar non æquo ferebat animo eorum contumaciam: Illi sub publica fide tuti, non magnopere timebant.

Alij Principes & Status Imperij, uerentes, ne Cæsar propter obstinatam illorum indurationem, grauius commoueretur, ac de seuerioribus cogitaret remedijs: suas interposuere partes, Cęsariq; supplicarunt, ut sineret cum illis amplius tractari de concordia circa religionem. Vbi consensit Cæsar, fecerunt delectum certarum personarum ex omni ordine et Statu Imperij numero XVII. ut eo facilius rem expedirent, ubi non esset opus, omnium totius Imperialis consessus personarū uota sigillatim exquirere. Delecti sunt igitur Duo Principes Electores, Moguntinus & Brandeburgensis: Quibus additi sunt Tres Oratores aliorum trium Electorum, Coloniensis, Treuerensis, & Comites Palatini Rheni, & Georgius Truchses à Vualburg Baro, nomine Domus Austriæ. Tres item Episcopi, nempe Saltzburgensis, Spirensis & Argentinensis. Tres præterea Duces, Georgius Saxoniæ, Henricus Brunsuicensis, & Albertus Meckelburgensis: Et insuper Abbas Vineę, Comes Martinus ab Ottingen, Cancellarius Badensis, Orator Ratisponensis, & Orator Iuliacensis. Iste igitur delectus petijt à Lutheranis, ut ad colloquium cum eis uenirent in domum Capitularē Maioris Ecclesiæ Augustensis, die Dominica, quæ erat Septima Augusti, festa Diuæ Affræ: Illi haud grauatim uenerunt. Facto autem consessu, Marchio Brādeburgensis Princeps Elector, uir facūdissimus nomine Delectus cœpit illos exhortari lōga ac benignā oratione, ut uelint acquiescere uoluntati Cæsaris, & cōcordiam in fide & religione cū ipso et alijs Imperij Principibus ac Statibus redintegrare. Verendum enim esse, nisi ita fecerint, grandia inde mala exoritura esse, bella seditionesq; & uastationes prouinciarū. Hęc est summa orationis. Illi post bidui deliberationē responderunt per D.

Delectus Principum qui cū Lutheranis agerent de concordia.

Colloquiū cū Lutheranis habitum.

Gregorium Bruck, uirũ egregie disertũ, qui in omnibus fere Tractatibus cõmune os & organũ eorum fuit. Primum igitur inique ferebant, in admonitione adiunctas esse minas. Deinde responsum in Quatuor extẽderunt articulos. In quorũ Primo causabantur, se nõ sufficiẽter auditos esse à Cæsare, iuxta tenorẽ Edicti citatorij. In Secundo, quod exemplar confutationis non sit eis libere absq; cõditionibus aggrauantibus traditum. In Tertio, quod non possent absq; conscientiarum suarum grauamine, confutationem non plene uisam approbare. In Quarto, quod in proximo Conuentu Imperiali, Spiræ habito, promissio conclusioq; facta sit de celebrando Concilio, & nihil sit effectum. Et hoc responsum in scripto tradiderunt, quod & ore iam recitatum fuerat. Delectus uero Principum ac Statuũ Imperij, rursus per Marchionẽ Brandeburgensem Electorem responderunt: protestantes primum, sese omnia amica ac fideli intentione, tanquam erga cognatos affinesq; & amicos suos, agere, nihil animo offendendi aut minandi dixisse aut dicturos esse. Quæ autem de malis superuenturis dixerunt, eò referenda esse, quod metus sit, si absq; concordia & determinatione discederetur ex isto Cõuentu: multitudinem plebis rursus in seditiones & tumultus excitatũ iri, unde ipsis & toti Nationi Germanicę grauissima possint oriri incommoda. Deinde responderunt ad Quatuor articulos. Ad primum sane, Quoniam Cæsar clementissime audierit eorũ confessionem, & ore & scripto propositã, iusseritq;, ut si plura adhuc proponenda haberent, proponerent, ut super omnibus una fieret consultatio & responsio, admiseritq;, ut post datam à sua Cęsarea Maiestate responsionem, per Principes & Satus Imperij, amice cum ipsis ulterius tractaretur de concordia. Non esse igitur causandum contra Cæsarẽ, tanquam non satisfecerit suo Edicto. Ad secundum uero, Non uideri iniquas fuisse conditiones, quibus Cæsar Confutationis exemplar tradere uoluit, quoniã ipsimet sciant ac meminisse possint, quomodo Edictum Vuormaciense fuerit ab eorum Concionatoribus publice ac palam derisum, despectũ & peruersum: In opprobrium, contemptum, & irrisionem, tum Cæsareæ Maiestatis, tum omnium aliorum Principum Statuumq; Imperij. Voluit igitur Cæsarea Maiestas, ut ista sua Responsio non cõmunicaretur alijs ante tempus, ne quid simile contingeret: Cum non ignorẽt, legibus quoq; sub pœna capitis prohibitum esse, ne publice adunatis turbis de fide disceptetur. Ad tertium autem responderunt cum ueniæ pręfatione, Quod illi uideantur sibi facere conscientiam, ubi non est opus; Vbi uero maxime opus esset, ibi nullam faciant. Maxime

Responsio Delectus ad Quatuor articulos Lutheranorum.

Cõscientia

xime enim timere deberent suis conscientijs, quod ab Ecclesiæ unitate recedunt, quod Apostatis plus credunt, quàm Ro. Ecclesiæ, quàm sanctis patribus, Generalibusq; Concilijs: quod illis contra leges & Canones, multa permittunt in subuersionem multorum. Hoc saltem consyderare uelint, quàm sint illi diuersi & contrarij inter sese, quàm multas in sectas discindantur, quàm malos pepererit eorum noua doctrina fructus. Longe igitur tutius fore ipsorum conscientijs, Cæsari ac toti Ecclesiæ consentire, quàm talibus Apostatis suas credere animas. Ad Quartum denicq; articulum respondentes excusauerunt Cæsarem, quod propter grauissima duo bella, quorum alterum aduersus regem Franciæ eiusq; fœderatos, alterum aduersus Turcas Viennam obsidentes, gerebatur: non potuerit celebrari Concilium, quodq; non ignorarēt ipsi, Lutherum Vuormaciæ nihili fecisse Concilia, nec ad hoc persuaderi à Principibus ac Satibus Imperij potuisse, ut causam suam futuri Concilij determinationi submitteret, cumq; interim scripsisse multa aduersus Concilia, quibus eorum autoritatē populo uulgari contemptibilem fecit. Rogabant igitur, ut his omnibus perpensis, mallent in concordiam cum Cæsarea Maiestate & cum tota Ecclesia redire, quàm cum periculo suarū animarū in schismate permanere. Quod si scirent ipsi aliam concordandi uiam proponerent, ut ad Cæsaream Maiestatem de ea referri posit. Cum autem Lutherani hanc responsionē iniquius ferrēt, quod uideretur tangere eorum animas, honorem, conscientiam ac obedientiam Cæsari debitam: petierunt tempus deliberandi, ut accuratius respondere possint. Hoc eis facile concessum est: Marchio tamen publice interrogauit omnes, qui in delectu erant, An non omne, quod ipse dixit ac recensuit, communi omnium consilio decretum fuerit: Et omnes confessi sunt, ita esse. Lutherani ergo in sua responsione multo uerborum exquisitorum fuco sese ab obiectis excusarūt, maxime negantes, quod separauerint se à generali Ecclesia, aut quod Cæsari ullam culpam ascribant, aut quod Edictum eius irriserint, quodùe Concilijs non debitum tribuerint honorem. Quod uero alij scripserint aut fecerint, id sibi imputari non debere. Cæterum de alia uia concordandi id dederunt consilij, ut ex utraq; parte in pari, attamen paruo, numero, quædam personæ, quæ & rem intelligerent, & ad pacem concordiamq; inclinatæ essent, deligerentur: ut super contentiosis articulis inter se inuicem benigne & amice tractarent, si quo modo possint concordiam inuenire. Vnde factum est, ut minor delectus ex utraq; parte factus sit. Catholici sane delegerunt septem duntaxat personas, nempe Duos Principes, Duos Iureconsultos,

Concilium

Delectus minor, inter Septem & Septem.

cõſultos, & tres Theologos: Vtpote Epiſcopũ Auguſtenſem Chriſtophorum, Ducem Brunſuicenſem Henricum (& poſt eius iuſſu Cæſaris abitionem, Ducem Saxoniæ Georgium) Cancellarium Archiepiſcopi Colonienſis, Cancellarium Marchionis Badenſis, D. Io. Eckium, D. Conradum Vimpinam, & D. Io. Cochlæum. Totidem perſonas delegerunt quoq; Lutherani, atq; etiam in tali differentia: Nempe Duos Principes, Ioannem Fridericum filium Electoris Saxoniæ, & Marchionẽ Brandeburgenſem Georgium: Duos Iureconſultos, D. Gregorium Bruck, & D. Heller, Tresq; Theologos, Doctoratu tamen Theologiæ non inſignitos, Philippum Melanchtonem, Ioannem Brentium, & Io. Schneppium.

Tractatus eorum. *Iſti* ergo ſic delecti, Die XVI. Auguſti, peracto prandio, conuenerunt in Exedra quadam Prætorij, ubi præmiſsis uarijs proœmijs & conſultationibus, ubi confeſſum fuit, propoſita eſt Lutheranorum Confeſsio, ut illa examinaretur articulatim. In primo igitur conſeſſu illo, concordauerunt mutuis ac benignis uerborum interpretationibus in XI. Articulis, conſedentes uſq; in extremam ueſperã: Altero die iterum conſederunt & ante & poſt prandium. Vnde factum eſt, ut circa XXI. articulos illius Confeſsionis, quæ ad fidem pertinent, concordarint in XV. In tribus ex parte diſcordia manſit, & Tres ad poſteriorem Confeſsionis partem remiſsi ſunt. Cæterum circa ſeptem articulos, quos de abuſibus inſcripſerant, durius diutiusq; laboratum eſt: Neq; in ullo ad plenum concordia reperta eſt, quamuis ſtrenuè ab utraq; parte inuigilatum fuerit. Die itaq; XXII. Auguſti, fecerunt Catholici eiuſmodi actorum relationem in publico conſeſſu ad omnes Principes Statusq; Imperij. Qui ubi intellexerunt, rem in pluribus ad concordiam ſpectare, & in paucioribus (quæ utiq; in concordiam reduci poſſent abſcedente pertinacia) hærere diſcordiam: Vt res citius perageretur, adhuc minorem fecere delectum. Delegerunt ſane Tres tãtum, Duos Iureconſultos ſupra dictos Cancellarios, & Vnum Theologum. D. Io. Eckium. Quibus mandatum eſt, ut cum totidem perſonis ex altera parte delectis, Duobus Iureconſultis, & Philippo Melanchtone, agerẽt ſuper ijs, quæ hactenus concordata non erant. Attentauerunt quidem illi rem aliquot uicibus: Nihil tamen efficere potuerunt. Etiam feſtinabat ad abeundum Elector Saxoniæ, qui ultra IIII. Menſes Auguſtæ cum ſuis fuerat. Cumq; Catholici intellexiſſent, Lutheranis diſplicere, quod illi tractatui nullus intereſſet Princeps: decreuerunt, ut denuo conſederent illi ſeptem & ſeptem, qui prius delecti fuerant. Elector aũt Saxoniæ longioris moræ impatiens, petijt à Cæſare miſsionem:

Delectus adhuc minor, inter Tres & Tres.

Diſceſſum eſt ſine concordia.

& abijt cum suis. Interea dum hæc agerentur Augustæ, Lutherus varios ædidit libellos Teuthonice, quibus & Cæsarem Germanis, & Episcopos plebi ac Nobilitati odiosos reddere studebat, & ij libri, non solum per diuersas Germaniæ urbes spargebantur, sed & Augustam mittebantur, atq; etiam palam prope curiam Electoris Saxoniæ interdum uendebantur. Quorũ unus erat quædam epistola ad Cardinalem & Archiepiscopum Moguntinum. In qua declarabat Psalmum secundum: Quare fremuerũt gentes, Quasi conuenissent Principes Augustam aduersus Christum & Euangelium eius. Et in fine illius epistolę, tanquam zelans Germaniæ defensionem, odiosissime in Papam inuectus, Cæsarem quoq; perstrinxit, quod Coronam Imperialem á Papa receperit, absq; Germanorum Principum præsentia: Adiecta hac Ironia, iuxta tenorem Bullæ, in hæc tandem uerba concludens. Non possum non sollicitus esse pro paupere, misera, derelicta, contempta, prodita ac uendita Germania, Cui nihil mali, sed omne bonum faueo, ut debeo dilectæ patriæ meæ. Ex Eremo, feria Quarta post Visitationis, Anno 1530. Alium uero librum scripsit ad omnes Ecclesiæ Prælatos in genere, quem inscripsit, Admonitionem ad Ecclesiasticos Augustæ, in Dieta Imperiali congregatos. In quo sane tanta est & suæ doctrinæ, nouæq; institutionis Ecclesiasticæ commendatio, & Episcoporum omniumq; Ecclesiæ Cæremoniarum & obseruationum repræhensio, ut nihil posit ad concitandum in Clerũ Laicorum odium scribi uehementius: & tamen omnem illam amarulentiam suam uestiuit prætextu bonæ intentionis consilijq; ad pacem. Ad longum ibi commemorat suæ doctrinæ beneficia, quibus purgauerit ab erroribus & abusibus Ecclesiã, & Episcopos liberauerit á Papæ Tyrannide, & á Monachorum importunitatibus. Et ea sic magnificat atq; gloriatur super ijs in malitia sua, ut nullus Regum aut Imperatorum ea pręstare potuisset. Recenset item articulatim abusus, De Indulgentijs, De Confessionalibus, De Confessione, De Pœnitentia. Vbi ait sentinam ipsiusmet Inferni esse, adeo, ut si Episcopis omnis alia abominatio ignosceretur accondonaretur: ista tamen nunquam ignosci queat, quæ & Infernum repleuerit, regnumq; Christi crudelius deuastauerit, quàm Turca aut totus mundus unquam facere posit. Docuistis enim nos (inquit) satisfaciendum esse per nostra opera pro peccatis, etiam erga Deum, & hoc dicitur, pœnitentiam agere pro peccatis. Quid iam hoc aliud est dicere, Oportet te pro peccatis tuis satisfacere, quàm istud. Oportet te Christum negare, Baptisma tuum reuocare, Euangelium blasphemare, Deũ mendacij arguere, remissionẽ

Libri Lutheri calumniosi tunc æditi.

Liber contra Ecclesiasticos.

Verba Lutheri de satisfactione pœnitẽtiali

peccatorum

Quid non au-sit calumniari ac blasphema-re Lutherus, qui tot scriptu-ra locos de a-genda pro pec-catis pœniten-tia reijcit & condemnat?

peccatorum non credere, sanguinem ac mortem Christi pedibus calcare: Spiritum sanctum uiolare, per te ipsum eiusmodi uirtutibus in cœlum ascendere? Ah quæ linguæ ac uoces hac de re sufficienter loqui possunt? Quid hæc igitur fides aliud est, quam Turcarum Gentiumq; & Iudæorum fides? Qui omnes quoq; per opera sua satisfacere uolunt. Ex hac (inquit) abominatione omnes aliæ uenerunt, easq; necessario inde uenire oportuit: Nempe, tot Monasteriorum Collegiatarumq; Ecclesiarum sanctitatem propriam, cum suis cultibus diuinis, Missarum sacrificia, Purgatorium, Vigilias, Fraternitates, Peregrinationes, Indulgentias, Ieiunia, Cultum sanctorum, Reliquias, Spiritus tumultuantes, totamq; processionem Infernalis ambitus. Hæc & id genus multa ibi exprobrat.

Verba Luth. pro satisfactione.

At uero in tractatu Colloquij, quod erat inter septē & septem, circa XII. articulum Lutheranicæ confessionis, ubi cum hæsisset discordia, propter satisfactionem, quam dicimus tertiam pœnitentiæ partem: dictum est primo uespere illo, Cochlæo & Philippo, ut altero die mane ea de re quicquam pro concordia afferrent. Attulit itaq;

Septiceps c. 31.

Cochlæus locum unum ex Septicipite, quem Lutherus contra Indulgentias in assertione XLI. articulorum (quos Leo Papa X. in Bulla publice damnauerat) circa Quintum scripserat, In hæc sane uerba. Ecclesia mater, pio affectu præuentura manum Dei, castigat filios suos satisfactionibus quibusdā, ne incurrant flagella Dei: Sicut Niniuitæ operibus suis spontaneis præuenerunt iudicium Dei. Hæc pœna arbitraria est (inquit) non in totum, ut illi uolunt, sed tamen necessaria. Nam aut nos, aut homines, aut Deus punit peccata, quod illi per Indulgentias tollunt omnino. Cum si essent pij pastores, potius imponerēt pœnas, & Ecclesiæ exemplo præuenirent Deum, sicut Moyses eum præuenit, occidendo filios Israel, propter peccatum uituli aurei. Optimum autem fuerit, si nos ipsos puniremus. Hæc ibi Lutherus. Quæ cum in consessu essent a D. Io. Eckio ex scheda recitata, Septem Lutherani, se inuicem intuentes, paulum tacebant: Philippus proxime assidens, suffuso rubore uultu dicebat, Scio hæc scripsisse Lutherum. Cumq; nihil adderet amplius, Dux Ioannes Fridericus dicebat, Quando scripsit hæc? forsitan ante X. annos. Dicebant Catholici, Quid tum? satis est nobis, hanc ipsiusmet sententiam esse. Tunc ira commoti Brentius & Sneppius, dicebant, Se non adesse, ut Lutheri scripta defenderent, sed ut suam assererent confessionem. Missa ergo facienda esse ea Lutheri scripta. Hinc, ut ulterius procederetur, hanc sua manu scripsit sententiam Philippus. Non recusamus Tres partes pœnitentiæ ponere, scilicet Contritionem, quæ significat terrores in-

Confusi rubore Lutherani per ea uerba.

Verba Philippi Mel.

cussos

custos conscientiæ agnito peccato. Confessionem, sed in hac oportet respicere ad absolutionem, & illi credere. Non enim remittitur peccatum, nisi credatur, quod propter meritum passionis Christi remittatur. Tertia pars est Satisfactio, uidelicet digni fructus pœnitentiæ: Sed propter satisfactiones cõcorditer sentimus, non remitti peccata quo ad culpam. Verum de hoc nondum conuenit, utrum necessariæ sint satisfactiones ad remissionem peccati quo ad pœnam. His ita scriptis à Philippo, ad ulteriora processum est.

Cunq; in eodem Tractatu circa Quartum articulum, Catholici nollent admittere, Nos sola fide iustificari, quandoquidẽ & Iacobus Apostolus id non admittit: Ita concordatum fuit, ut dicatur quidem, nos fide iustificari, sed non sola fide. Quia id nulla scriptura habet, sed potius contrarium. Et D. Io. Eckius addidit iocum, ut hæc uox, Sola, remittatur ad Calcearios, qui probe intelligãt, quid Teuthonice sola sit, & sciant sola commode uti. Omissa igitur hac uoce, Sola, concordatum est, quod Iustificatio seu Remissio peccatorum, fiat per gratiam gratum facientem & fidem formaliter: Per uerbum uero & Sacramenta instrumentaliter. At Lutherus cum esset eodem anno interrogatus à quodam amico, Cur in Paulo ad Rom. 3. diceret in Teuthonico, hominem iustificari sola fide: Cum id Paulus nõ diceret, Et per hoc daret Papistis ansam calumniandi Teuthonicam eius translationem. Ipse superbissime magno cum contemptu Papistarum illi respondit. Primum ut ita diceret Papistis. Si Lutherus certo scire potuisset, omnes Papistas in unum con iunctos, ita habiles existere, ut uel unum Capitulum in scriptura nossent recte ac bene in Teuthonicum uertere, quód ea uoluisset esse humilitate, ut eos orasset pro ope & adiutorio ad uertendum nouum Testamentum. Deinde, ut eis diceret. Lutherum uertisse nouum Testamentum in Teuthonicum, iuxta summam diligentiam facultatemq; suam, & per hoc neminẽ coëgisse ut legat. Suum itaq; esse Testamentum, suamq; Interpretationem, si errauerit ibi, nolit super hac iudices pati Papistas: quia habeãt adhuc nimis longas ad hoc aures, & eorũ Ika Ika sit nimis debile, ad iudicandum super Interpretatione ex Latino in Teuthonicum. Ipsum quidem scire probe; eos uero minus scire quàm animal molitoris, quid artis, diligentiæ, rationis & intelligentiæ requiratur ad bonam Interpretationem: Quia non sunt experti. Qui si duo prima uerba Matth. 1. Liber generationis, interpretari deberent, nullus eorum sciuisset ad hoc dicere Gack, & iudicant mihi nũc totum opus, pulchri sane socij. Si ergo (inquit) Papista tuus multa uult garrire de hac uoce, Sola, ei confestim dicito sic, Doctor Martinus Luther

De sola fide iocus D. Eckij.

Superba censura Luthe. contra Papistas.

uult sic habere, & dicit. Papistam & asinum esse rem unam: Sic uolo, sic iubeo, sit pro ratione uoluntas. Nolumus enim Papistarum scholares aut discipuli esse, sed magistri ac iudices. Hæc & id genus ibi multa cōtemptim & superbe Lutherus. Augustæ uero post Lutheranos, aliā fidei Confesśionē exhibuerunt Cæsari Oratores Quatuor Ciuitatum Imperialium, Argentinensis, Constantiensis, Memmingensis, & Lindauiensis, qui sectam sequebantur Zuinglij. Quamuis uero Catholicis exosa esset ea secta, maxime, quod negabant ueritatem corporis & sanguinis Christi in Eucharistia, Missamq́ prorsus abolebant, & demoliebantur altaria, Ciboria, Imagines sacras, & alia Ecclesiarum ornamenta: Iuxta tenorem tamen Edicti Citatorŋ, concessa est illis publica audientia. In qua coram omnibus Imperij Statibus, recitata est eorū Confesśio: Adeo sane astute comptis uerbis adornata, ut simplicioribus, uelut per omnia probabilis, facile imponere posset, adeo bene fucatam habebat speciem pietatis. Quam Cæsar per eosdem Theologos, qui Lutheranam confutauerant Confesśionem, confutari iusśit, quorum confutatio publice itidem recitata est. Cæsar itaq; serio ab illis petijt, ut dimisśis erroribus cum Maiestate sua, atq; cum alijs Imperij Principibus ac Statibus, in fide & religione consentirent. Illi uero respondebant, se ad hoc non habere mandatum aut commisśionem à suis ciuitatibus. Petebant autem exemplar confutationis, ut suis exhibere posśint. Quod Cæsar iustis rationibus denegauit, quamuis uellet permittere, ut eis bis aut ter aut sæpius recitaretur, si audire uelint. At illi pertinaces in opinione sua perstiterunt. Cæsar discessuris Lutheranis certos proposuit articulos in publico recessu: Nempe, ut intra XV. diem Aprilis proxime futuri darent sigillatum responsum, An per omnia cū sua Maiestate, & cum alijs Principibus Statibusq́ Catholicis, in fide conuenire uelint necne. Item, Vt interea temporis nihil noui in causa fidei sinerent in terris suis ædi aut uenundari. Item, Vt aliorum subditos non allicerent (sicut hactenus factum fuerat) ad suam sectam, nec ab antiqua fide abducerent. Et si qui adhuc essent in terris eorum, qui fidem tenerent Catholicam, ne cogerent eos in sectam suam, neq; ab antiquis ritibus arcerent. Item, Vt aduersus Zuinglianos & Anabaptistas cum Catholicis conuenirent, ad consulendum, quid contra eos agendum sit. Verum illi eiusmodi articulos recipere noluerunt, & sine concordia discesserunt. Cæsar autem nihilominus postea cum omnibus alijs Electoribus Statibusq́, & alijs Principibus in generali recessu (ut uocant) firmiter conclusit, ut omnes constantisśime in prisca Maiorum suorum religione

[Margin: Confesśio Zuingliana Quatuor Ciuitatum.]

[Margin: Recessus à Cæsare Lutheranis datus.]

[Margin: Generalis Recessus.]

ligione ac fide permanerent. Hæc acta sunt Augustæ & ab omnibus sigillatim subscripta Die XIX. Nouembris. Deinde discesserunt omnes, Cæsar & Rex, frater eius, & multi cum eis Principes, descenderunt uersus Coloniam: Alij domum, reuersi sunt. Cæterum Lutheranorum Confeßio per Typographos diuulgata fuit, & typis excusa Augustam uenit, antequàm solueretur Principum conuentus. Cæsar quoq; commiserat quibusdam Theologis, ut Confutationem illius Augustæ Typographo alicui excudendam traderent. Cumq; ea de re Cochlæus iam cum Alexandro Vuissenhorn Typographo, qui aliquot eius opuscula iam antea excuderat, egisset: abijt Illustriß. Princeps, Dux Saxoniæ Georgius, clementißimus Dominus & Patronus eius, cum quo & illum abire oportuit, propter uiarum pericula: Alij alijs occupati negocijs, æditionem Confutationis omiserunt. Atque inde factum est, ut in hanc usque diem ædita non fuerit ea Confutatio, luce alioqui non indigna.

Cõfutatiõ cur non est typis excusa.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXXI.

CVm Cæsar alijq; Principes ac Status Imperij, in generali Recessu constanter conclusissent, permanendum esse in antiqua fide ac religione patrum, nihilq; innouandum aut mutandum, ante Generalis Concilij determinationẽ: Lutherus, qui probe sciebat, quàm fortiter essent Electori Saxoniæ confœderati aliquot Principes ac Ciuitates sectæ suæ, cœpit ferocißime proteruire, ędens Teuthonice libellos duos. Quorũ unum inscripsit, Glosam in Prętensum Edictum Imperiale: alterum, Pręmonitionem ad Germanos suos dilectos. In utroq; sane protestatur nequißime, se non suadere ad bellum aut seditionem, cum interim nihil faceret studiosius aut uehementius, diffamando atq; criminando, non solum Papam & omnes Ecclesiasticos Prælatos: Verum etiam Cæsarem, omnesq; Principes Catholicos, quos uocat proditores ac sceleratos nequam, mendacesq; nebulones &c.

Duo seditiosi libelli Luth. contra Cæs.

In Glosa uult omnibus persuasum esse, confictũ fuisse sub nomine Cæsaris recessum Augustensem, quem Edictum uocat. Contra quem sic scripsit Cochlæus Teuthonice. Quis es tu, infamis intestabilisq; ac damnate hæretice, ut ausis, publicum ac legitime constitutum, atq; unanimiter conclusum recessum totius Ro. Imperij, hoc est, Generale Decretum Imperiale, dicere prætensum uel puta-

Mendaciũ Lut. de Recessu seu Decreto Imperiali Augustæ facto.

tiuum Edictum Cæsareum: Cum manifestum sit, & negari non possit, quod illi Recessui & decreto, non solum proprijs manibus subscripserunt Cæsar ipse, Electores item aliqui, Principesq; alij & Prælati, Comites ac Barones permulti, Qui personaliter præsentes fuerunt. Sed & alij non pauci Principes, Prælati, Comitesq; & Barones: Ciuitates item tum liberæ tum Imperiales, per suos legitimos ac plenum habentes mandatũ, Procuratores missosq; Oratores, itidem subscripserunt absentes, tanquàm præsentes (Etenim in calce illius recessus, cõmemorantur subscripsisse, siue per seipsos, siue per legitimos Procuratores aut Oratores suos, Quinq; Electores, Principes alij: Ecclesiastici quidem XXX. Sæculares uero XXIII. Abbates XXII. Comites & Barones XXXII. Ciuitates deniq; liberæ ac Imperiales XXXIX.) Verum etiam plenum robur addiderunt, appensis sigillis, tum ipsius Cæsareæ Maiestatis, tum quorundam Electorum aliorumq; Principum ac Dominorum, loco omnium aliorum. Desperato igitur Apostatæ in eiusmodi libris nihil prorsus fidendum aut credendum est, qui non erubescit, tot Principum ac Statuum Imperij, ipsiusq; Cæsaris subscriptiones, sigilla item & literas rejcere, calumniari, reprobare. Vbi mendacium eius, usq; adeo manifestum, potest per literas & sigilla in os eius retorqueri uisibiliter atq; etiam palpabiliter: Ita, ut facile suffocaretur, si omnia ea sigilla faucibus eius intruderentur.

Numerus Principum ac Statuũ Imperij.

Hęc ille, contra inscriptionẽ ac protestationẽ Lutheri. At liber ipse nihilo melior aut uerior est ipsa inscriptione, aut protestatione eius. Etenim circa principium uehementer conuitiatur, quod in Recessu scriptum est, Lutheranorum confessionem fuisse per sacras literas, iustasq; rationes confutatam. Vocat autem ipsam confutationem (eò quod Lutheranis in manus tradita non fuit, nec ædita) Noctuam ac Vespertilionem, quæ lucem fugiat, ut nõ ausint eam Catholici in lucem dare. De utraq; autem specie agens, præsupponit iam omnibus persuasum est, Christum in Euangelio præcepisse, ut Laicis detur utraq; species: Hoc usus fundamento, miris conuitijs ludibrijsq; & criminationibus insectatur quędã uerba Edicti, nempe, quod Ecclesia instinctu spiritus sancti, bonisq; rationibus, salubriter instituerit, ut extra Missam una tantum species porrigatur. Hic meretricem uocat Ecclesiã Papæ, hic alias iactitat Ecclesias sub utraq; specie Laicos communicantes, hic Ecclesiam & peccare & errare affirmat: hic queritur Christum à Papistis mendacem fieri, hic Ecclesiæ uiolentiam iniuriamq; à Papistis illatam incusat: hic docet, Ecclesiæ neq; credendum neq; obediendum esse, si præter & extra uerbum Christi loquatur aut instituat aliquid: Hic pec-

Cõuitia et criminationes Luth.

cane

cant in spiritum sanctum Papistę, & impœnitentes descendunt ad Inferos. At tandem post multa folia libri, sic minando concludit. Confidenter (inquit) blasphemate Papistici Asini, dũ tempus habetis, Breui aliter fiet: Interim Edictũ huiusmodi nemo seruet, nisi filij Diaboli. De Missa scribens ibi, multis primum Ironijs irridet uerbum Cardinalis Campegij, de latere Legati, qui ad Cæsarem dixisse fertur, Se malle in frusta discerpi, quàm permittere, ut Missa aboleatur aut mutetur. Deinde irridet uerba Edicti, quæ iubent utrunq; seruare in Missa Canonẽ, aliasq; consuetas Cæremonias. Ait ergo Ironice. Quoniam per instinctum spiritus sancti & per Euangelia, confutata est nostra confessio: oportet in Euangelijs reperiri utrunq; Canonem, Casulas & calices, rasuras & Cappas: uendere Missas sex nummis, animabus in Purgatorio, nautis in mari, mercatoribus in terra, ægrotis in domo, & omnibus in quibuslibet causis: In summa, nundinas & negociationes ex Missa facere. Ita mi frater, quid uidetur tibi de his magistris? Multa dicuntur, quod Aquilæ Lyncesq; acutè uideant: At collatæ ad hos magistros, prorsus cęcę sunt. Qui in Euangelijs uidere possunt ambos Canones, uestes, ac omnis generis nundinationes Missę. Hi possunt profecto acuti uocari Doctores, qui alicubi altius quàm inter Gallinas sederunt. Post multa uero ad amarulentias calumniasq; reuersus ait. Sed quid multa aduersus procaces blasphematores & impœnitẽtes Papæ Asinos disputem? Est, ut dixit Episcopus Saltzburgensis, Ah quid uultis reformare nos sacerdotes, qui nunquam boni fuimus. Estote igitur non boni, ac manete non boni in Dei uestri, Diaboli nomine. Quid ergo conamini reformare nos, quos confitemini bonos esse, iustamq; habere causam? Non satis est, uos nebulones ac Dei proditores esse, quemadmodum inuerecunde iactitatis uosmetipsos: &c. De libero arbitrio, quum in Edicto diceretur error ille non humanus, sed pecuinus ac blasphemia Dei: Ibi post longam criminationem, ignominiosam affert similitudinem de porcis, dicẽs, Perinde atq; si docti & illustre pecus, Porci, in Imperiali Conuentu suo concluderent. Nos porci præcipimus, ne quis teneat Muscatam esse preciosam speciem aromaticã: Quid uero sit, nos nescimus. Arbitramur autem, aliqui quod sint siliquæ: Nonnulli, quod sint furfura: aliqui, quod sint brassicæ folia: aliqui, quod sint preciosa opipera rusticorum sub sepibus. Sic & nostri docti ac Illustres Porci Augustæ tam sapienter agunt, & interea blasphemant ueritatem Dei, uelut rem pecuinam ac blasphemam. De sola fide, cũ in Edicto præciperetur, ne doceatur posthac, nudam fidem solam, absq; charitate ac bonis operibus, iustificare;

Ironia Lut. contra Missam.

Conuitia

Ignominiosa comparatio Principũ ad porcos.

Calumniosa irrisio Lut. in Papistas.

ficare: Ibi magno cum contemptu ait Lutherus. Quid boni Porcini Doctores eiusmodi intelligant de hoc sublimi ac sacro articulo, cum ne humiles quidem articulos ferre queant. Veluti, Quod uir possit habere uxorem, & mulier maritum: Quod homo possit edere ac bibere, quicquid ei Deus dederit ac procurauerit: Quod Christianus possit utrancp speciem Sacramẽti sumere, et id genus plura. Indignum foret, ut tam stolidum pecus fœdicp porci hanc Muscatam olfacere deberent, taceo edere acuesci. Sine eos docere atcp credere, eum peccare mortaliter, qui in suppellicio pedit, & eum esse damnatum, qui in altari Ventum emittit. Veruntamen quum uideam (inquit) quod hunc præcipuum articulum Diabolus semper blasphemat per suos Porcinos Doctores, necp quiescere aut cessare potest: Dico ego Doctor Martinus Lutherus, Domini nostri Iesu Christi indignus Euangelista, quod hunc articulum (Fides sola, abscp omni opere, iustificat corã Deo) firmũ atcp inconcussum permittere debet Romanus Imperator, Turcicus Imperator, Tartaricus Imperator, Persarum Imperator, Papa, omnes Cardinales, Episcopi, Sacerdotes, Monachi, Moniales, Reges, Principes, Domini, totus mundus simul cum omnibus dæmonijs, & debent insuper habere ignem Infernalem super capita sua, & nullam gratiarum actionem. Hic esto meus Doctoris Lutheri Instinctus à Spiritu sancto, uerumcp ac sanctum Euangelium. Hæc & id genus multa impudenter iactitat nunc minando & terrendo, nunc gloriando & insultando, sæpissimecp calumniando Lutherus, De celibatu sacerdotum, de Euangelio suo, de bonis Ecclesiasticorum, alijscp rebus. Tandem sub finem libri, gloriosum de seipso canit Encomium & Epinicium. Ego (inquit) Doctor Martinus uocatus atcp coactus in hoc fui, ut fierem Doctor, abscp mea uoluntate, ex mera obedientia. Ibi oportuit me Doctoris officium suscipere, & Charissimæ meæ scripturę sacræ iurare ac uouere, ut ipsam fideliter ac pure prædicarem ac docerem. Inter docendnm ergo cecidit mihi in uiam Papatus, uoluitcp me prohibere: Id successit ei, sicut prę oculis est, & adhuc semper peius succedet. Ego in Dei nomine atcp uocatione, super leonem & serpentẽ ambulabo, & super catulum leonis atcp Draconis calcabo, idcp in uita mea debet inceptum, & post mortem meam perfectum esse. Sanctus Ioannes Hus de me prophetizauit, quando ex carcere Constantiæ in Bohemiam literas misit. Nunc assabunt quendam anserem (Hus enim anserem dicunt) At post Centũ annos, audient cantare quendam Cygnum, quem pati debent. Hæc ibi Lutherus. In altero autem libello, quem Præmonitionem inscripsit, adhuc multo uanior est mentiendo,

Ferocia Lutheri de sola fide.

Encomiũ Luth. de se ipso.

endo, gloriosior iactando, terribilior minando, malignior'que calumniando. Certe Cochlæus mox è primis duobus Duernionibus illius libri, excerpsit & confutauit XV. minas & mendacia. Quorum ultima duo sic habent, De cætero (inquit) non unum aut alterum Papistam, sed totum Papatum super me oneratum uolo, quousque iudex in cœlo signum faciat. Neque uolo, neque possum mihi timere à talibus Dei hostibus. Eorum proteruia, est mea animositas: eorum ira, meus risus. Item, Nolo hominum cōscientias dimittere oneratas hoc periculo ac metu, tanquam seditiosa sit eorum repugnatio. In tali enim casu nomen istud nimis est & malum & graue. Oportet aliud habere nomen, quod iura bene inuenient. Non oportet omne id seditiosum esse, quod cruenti canes seditiosum criminantur. Ad hæc ita respondit Cochlæus Teuthonice. Magnifica quidem uerba Luthero non desunt, sed re ipsa nihil habent in se præter peccatū, nequitiam, miseriam, cladem, damnumque tum temporale, tum sempiternum miseræ plebis, quam ille per iniquam rapinam suos aut suum populum uocat. Quid enim infortunatum hoc Diaboli caput effecit hactenus, nisi calamitatem unam post aliam? Profecto Iudex in cœlo sat signorum iampridem fecit, si credere uelimus. Multi ex nobilitate per has Lutheri machinationes iuerunt in ruinam. Multi præterea eruditi, multo adhuc plures agricolæ, neque item pauci ex ciuibus, uel cæsi in prælijs, uel morti in iudicijs publicis adiudicati sunt. Et uehementer timendum est, ne in altero sæculo adhuc multo peius accepti sint. Maior nanque pars eorum, uelut hæretici, perfidi, rebelles, atque Apostatici Christiani hinc decesserūt. Quos illic Iudex Christus, pro suis agnoscere non potest: Quoniam ab illo & ab eius Ecclesia Catholica ad Apostatam quendam Monachum defecerunt, qui uelut alter Nemroth uiolentus ac potēs uenator, dicere audet. Ego & mei: Suos uocans, quos nullo iure acquisiuit. At sceleratus Iudas iste, suos proditorie tradit, non solū Diabolo (sicut agricolas tradidit) per defectionem, per schisma, per antiquas hæreses: Verum etiam Cæsari ac Papæ, quibus per uerba propria suos in manus ad supplicia ultro tradit, uelut nequissimus ac scelestissimus proditor. Quid ita? Quia ait sic. Seditio non est, quando quis contra ius agit: Alioqui omnis transgresio iuris diceretur seditio. Verum is dicitur seditiosus, qui Magistratum & ius ferre non uult, sed inuadit atque impugnat ea, & uult ea opprimere, ac per seipsum dominari, iusque cōstituere &c. Hinc ergo sequitur, quod Lutheranorum repugnatio plane seditiosa sit, Cur ita? Quia Magistratum & ius ferre non uolunt. Quod si quis eorum id mihi neget aut inficias eat: huic publice his

Verba Lutheri.

Falsa de seditione excusatio.

Respōsum Cochlæi.

Luth. proditor suorū

Prouocatio Cochlæi contra Lutheranos quoslibet.

Lutherus & sui, ius & iudicem ferre nõ possunt neq; uolunt: quia manifeste & notoriæ heretici sunt & seditiosi, contra omnia iura, diuina & humana.

scriptis nunc oblatum à me uolo & ius & Magistratum, sub periculo corporis & uitæ, ad experiendum cum eo super doctrinis & actis Lutheri: ad standum secum iuri coram Magistratu, usq; ad determinationẽ causæ: ad sistendũ pedem pedi, atq; etiã ad iacendum in carcere aut captiuitate, usq; ad definitiuam sententiam Iudicis. Quis eorum hic animosus est? Hic sane uidebo, an Lutherus serio dixerit tam turgida ac ferocia uerba. Non est noua hæc mea animositas & prouocatio: Dixi eam Luthero ipsi Vuormaciæ in faciem, & in publicis scriptis eandem persæpe repetiui, & in ea adhuc semper firmiterq; persisto, quo diutius, eo constantius. Neq; fugio lucem: Non subrepo in angulum, quando res serio agitur. Quemadmodum Lutherus fecit, & pridem post Comitia Vuormaciensia proditorie, & nuper sub Augustana Comitia meticulose. Palam ac manifeste comparui in Comitijs Imperialibus Vuormaciæ, Nurenbergæ, Spiræ atq; Augustæ, quando hisce de rebus agebatur. Et frustra expectaui, an ullus Lutheranorum ibi propter eiusmodi uerba uellet me conuenire, aut iudicio mecum experiri. At in hanc usq; diem nullus eorum uenit, ut periculum de me faceret. Hoc tamen nequaquam mihi laudi esse uolo, quasi ego tantæ sim eruditionis. Agnosco enim me pro omnium minimo, quantum ad eruditionem ingeniumq; attinet: Sed cupio hunc honorẽ tribui, tum Christo Domino, cuius promissis, Ecclesiæ ab eo factis, usq; adeo nitor & confido: Tum sponsæ eius, sanctæ matri Ecclesiæ, quam Diuus Paulus. 1. Timoth. 3. uocat columnam ac firmamentum ueritatis. Hæc ibi Cochlæus.

Falsæ gloriationes Luth.

Cæterum nimis longum foret, cuncta Lutheri mendacia tumidasq; uanæ gloriæ iactantias, ex uno illo eius libro recensere, dum gloriatur de pacificis fidelibusq; suis ad Ecclesiasticos editis admonitionibus, ac de tranquilla sua doctrina, deq; ualidis suis ac suorum ad Deum precibus pro Papistis: & de suis protectionibus, quibus solis à seditiosorum ui conseruati sint Papistæ. Et quod omnium impudentissimum, uanissimumq; ac nequissimum est, sæpe iactitat, Papistas probe scire ac ultro confiteri, Lutheri doctrinam uerum ac merum esse Euangelium: Neq; tamen desistere à persequendo illud cõtra proprias ipsorum conscientias. Cunq; eo in libro toto nihil potius quærat, quàm ut Cæsari alijsq; Principibus Catholicis rebelles atq; infensos reddat eorum subditos: attamen perfricta fronte protestatur, se non suadere, ut subditi mandatis aut uiolentijs eorum resistant. Atq; inter atrocissimas iniurias, criminationesq; & calumnias, quas in Cæsarem aliosq; pios Principes eiaculatur creberrime, Cæsarem interdum laudando, parti suæ gratiam quærit. Hæc sane sunt uerba

eius.

eius. Hoc est fidele consilium meum. Si Cęsar uocauerit subditos ad arma, & parti nostræ, propter causam Papæ, aut propter doctrinam nostram, bellum inferre uoluerit: Quemadmodum Papistæ nunc horrendè gloriantur ac ferociunt (ego autem id de Cæsare nondum credo) Vt in eo casu nullus hominum in hoc uel usum sui præbeat uel Cæsari obediat, sed certus sit unusquisque, sibi à Deo id uehementer prohibitum esse, ne Cæsari tali in casu obediat. Quicunque uero ei obedierit, is sciat, se Deo inobedientem esse, corpusque & animam æternaliter eo bello perdere. Cęsar enim tunc agit, non solum contra Deum & ius diuinū, uerum etiam contra proprium ius suum Imperiale, contra iusiurandum, obligationemque suam, & contra sigilla literasque suas. Aduersus eiusmodi calūnias scripsit Cochlæus Teuthonice libellum, ad Doctorē Gregoriū Bruck, qui præcipuum fuerat os Lutheranorum Augustæ. Inter multa alia sic dicens. Nosti Augustæ multum ac serio tractatum fuisse de causa fidei, at huius insimulationis contra Cæsarem, nunquam factam à parte uestra mentionem, sed utranque partē adduxisse Euangelium sacrasque literas: At uero in intellectu tantum & interpretatione scripturarum fuisse discordiam. Quamuis uero cunctis actionibus interfueris, atque loquendo & scribendo multum ex parte uestra feceris: nunquam tamen intellexi, quod uos Cæsaream Maiestatem tam impiæ ac Tyrannicæ intentionis argueritis, tanquàm Euangelium bello persequi uelit. Si enim Cæsar talis esset Tyrannus atque Apostata, qui bello Euangelium (quod est uirtus Dei in salutem omni credenti, Ro. 1.) insectari uel intenderet uel conaretur: esset profecto Imperiali corona, officioque ac dignitate prorsus indignus, ac perderet per hoc omnem autoritatem ac Iurisdictionem in Imperio: omnem subiectionem Homagiumque Principum aliorumque Dominorum, qui feuda atque Regalia ab eo suscipiunt, nobisque uilior peiorque esse deberet quouis Pagano, Iudæoque & Turca. Quemadmodum diuina scriptura iusque utrunque, Ecclesiasticum scilicet & Ciuile, præscribunt ac definiunt. Iam inter omnes retro Cæsares, à magno & primo Constantino illo usque ad hunc CAROLVM Quintum, nullus omnino tantæ impietatis insimulatus fuit: quantumuis multa ac magna scelera, persecutionesque & Tyrannides, plerique eorum alioqui exercuerunt, Excepto uno Apostata, Cæsare Iuliano, qui à Christo ad Idola defecit, Euangeliumque persecutus est: Non tamen bello sanguinisque effusione (quemadmodum Lutherus nostro pio, Catholico, ac religioso Imperatori non ueretur imputare) sed edictis tantum & interdictis, ne prædicaretur Euangelium publice. De quo Eutropius,

Verba Luth. ne subditi obediant Cæsari contra Lutheranos.

Verba Cochlæi cōtra calumnias Lutheri in Cæsarem scriptas.

Iulianus Imp.

qui cum eo aduersus Parthos ac Persas militauit, sic scribit. Nimius religionis Christianæ insectator, perinde tamen, ut cruore abstineret. Hæc & id genus ibi multa Cochlæus. Lutherus autem in sua Præmonitione Tres præcipue causas recenset, propter quas Cæsari ad bellum contra Lutheranos gerendum, nemo subditorum obedire debeat, easq; magnis ampliationibus odiosisq; & concitatis criminationibus extendit. Prima (inquit) causa, quod Cæsari obedire ac militare nõ debeas in tali casu, hęc est. Quoniam tu (quemadmodum & Cæsar ipse) in Baptismo iurasti, Euangelium Christi seruare, non persequi nec impugnare. Iam uero nosti probe, Cæsarem in hoc casu per Papam incitari ac decipi, ad bellū gerandum contra Euangelium Christi: Quandoquidem doctrina nostra palam inuenta est Augustę, quod sit uerum Euangelium ac sacra scriptura. Idcirco ad Cæsarem aut Principem tuum, te ad bellum tale uocãtem, sic dicito. Bone Cæsar, bone Princeps, quando seruas iuramentum promissumq; tuum, quod in Baptismo iurasti, charus es mihi Dominus, eroq; tibi obediens ad bellandum quandocunq; uolueris: Sin minus, alium tibi quære, qui obediat. Ego propter te nolo Deum meum blasphemare, uerbumq; eius insectari, ac tecum tam animose in abyssum Inferni currere ac desilire. Hęc (inquit) causa prima, multas alias easq; magnas ac horribiles causas in se compræhendit. Quisquis enim contra Euangelium pugnat, hunc pariter pugnare oportet contra Deum, contra Iesum Christum, contra spiritum sanctum, contra preciosum sanguinem Christi, contra eius mortem, contra uerbum Dei, contra omnes articulos fidei, contra omnia Sacramenta &c. Turca sane tam insanus non est, ut contra suum Mahumetum, aut contra suum Alcoranum pugnet aut insaniat, sicut faciũt Diaboli nostri, Papistæ, qui contra proprium suum Euangelium, quod pro uero agnoscunt, furunt atq; insaniunt: Atque per hoc faciunt Turcam purum sanctum, se uero meros ac ueros Diabolos. Secunda causa est (inquit) Etiam si doctrina nostra non esset uera (Cum tamen ipsi omnes aliter sciant) hoc saltem te absterrere maxime deberet, Quod tali bello onerares te, atq; participem te faceres coram Deo omnium abominationum, quæ in toto Papatu, & contigerunt prius, & deinceps contingent. Hæc causa compræhendit in se innumeras abominationes & omnem malitiam, omne peccatum & scandalum, breuiter, est ipsamet abyssus Infernalis cum omnibus peccatis: Quorum omnium te participem esse oportet, si Cæsari obedieris in hoc casu. Hic horrendis criminationibus enumerat Lutherus peccata, scandala & scelera omnium statuum

Tres causę Luth. cõtra Cæsarem.

Manifestũ mendaciũ.

Grauis calumnia.

tuum Ecclesiasticorum, maxime Papæ atque Cardinalium, quibus nefandissima quæque imputat, tanquam pro eorum sceleribus manutenendis pugnandum foret Cæsaris mandato. Et ultra crimina uitæ, commemorat abusus circa Indulgentias, circa Purgatorium, circa Missas, circa Venerationes sanctorum, circa Confessiones auriculares, circa Excommunicationes &c. Summa (inquit) est, Omne quod docēt ac faciunt, eo tendit, ut nos a Christo ad sua ac nostra opera ducant. Et nulla est literula tam parua in eorum doctrina, nec ullum opus adeo modicum, ut non abneget ac blasphemet Christum, uioletque fidem in ipsum, ducatque misera corda tum ad impossibilia, tum ad desperationem: Quemadmodum & uerus Antichristus facere debet. Tertia causa est (inquit) quod si in tali bello Cæsari obedieris, non solum omnia eorum mala in te suscipere ac defendere: Verū etiam optima quæque, quæ per Euangelium recuperata sunt atque instituta, abolere ac exterminare te oportebit. Hęc quoque causa in se multa comprę hendit: Euangelium enim nostrum multa ac magna bona effecit. Nemo antea sciuit, quid sit Euangelium, quid Christus, quid Baptismus, quid Confessio, quid Sacramentum &c. Summa, Nihil prorsus sciuimus, quod Christianus scire debet. Omnia sunt per Papę Asinos obscurata & oppressa: Sunt utique Asini, & quidem magni, rudes & indocti Asini, in negocijs Christianis. Nam & ego unus eorum fui, & scio, me hic ueritatē dicere. Et infra. Hic oportebit te cooperari, ut omnes Teuthonici libri, Nouū Testamentum, Psalterium, Orationalia, Cantualia, & quæcunque nos scripsimus de multis rebus bonis (quod ipsimet fatentur) comburātur. Oportebit te cooperari, ut nemo sciat X. præcepta, Pater noster, & Credo: Ita enim prius fuit. Oportebit te cooperari, ut nemo de Baptismo, de Sacramēto, de fide, de potestatibus, de statu matrimonij, nec de Euangelio quicquam discat. Hæc & id genus plurima ibi, ad concitandos plebis seductę affectus, artificiosa calliditate grandisonisque ampliationibus commemorat Teuthonicus Rhetor iste. Sed & in ipsum Conuentum Imperialem dire alicubi exclamat, dicens. O infœlices omnes, qui ex parte Papæ Augustæ fuistis. Pudori eritis cunctis successoribus ac posteris uestris, qui non poterunt iucunde audire nomina uestra, quod habuerint tam infœlices maiores. O turpem Dietam Imperialem, qualis nunquam uel celebrata uel audita fuit, nec unquam celebrabitur audieturue, propter iam turpem actionem: Quam oportet cunctis Principibus, totique Imperio sempiternam esse maculam, quæ nos Germanos omnes & coram Deo, & coram toto mundo rubore confundit. Quid ad hæc dicet

Graues criminationes contra Papistas.

Falsa iactātia Luth. de suo Euangelio.

Exclamationes Lut. cōtra Principes Germaniæ.

Turca

Turca totumq́ Imperium eius, quando tam inauditam tractationem de hoc nostro Imperio audierit? Quid dicent Tartari ac Moscouitæ? Quis de cætero sub toto cœlo timebit sibi à nobis Germanis, aut aliquam de nobis existimationem habebit, quando audierint, quod sinimus, maledictum Papam cum laruis suis sic facere ex nobis fatuos, stultos, pueros, immo trūcos ac stipites: ut propter eorū sceleratam, Sodomiticam, turpemq́ & doctrinam & uitam, tam turpiter, immo plus quàm turpiter, in publicis Comitijs Imperij, cōtra iustitiam & ueritatē, agamus? Merito pœniteret unumquenq́ Germanum, se & Germanum natum esse, & Germanum dici.

Minæ Lut. contra Episcopos & Clericos.

Miras præterea minas interdum profert. Satis diu uixi (inquit) mortem bene merui, ac Dominum meum Christum de Papatu egregie uindicare cœpi. Ipsi post mortem meam, Lutherum primo recte sentient: Quamuis & nunc, si in Papali ac sacerdotali seditione interfectus fuero, mecum recipiam agmen quoddam Episcoporum, Presbyterorum ac Monachorum, ut omnes dicturi sint, Doctorē Martinum magna cum processione ad sepulturam deductum esse. Est enim magnus Doctor supra omnes Episcopos, Presbyterosq́ & Monachos: Idcirco & ipsos oportebit cum eo ad sepulturam ire super dorsa, ut de hoc & cantica & confabulationes fiant. Atq́ ita peragemus ultima uice peregrinationem quādam simul. Ipsi quidem Papistæ in abyssum Inferni deorsum, ad suum Deum mendacij ac homicidij, cui mentiendo ac interficiendo seruierūt: Ego uero ad Dominum meum Iesum Christum, cui in ueritate ac pace seruiui.

Libellus cuiusdam Laici cōtra Luth.

Aduersus hunc librum Lutheri, usq́ adeo malignum contumeliosumq́ prodijt é Dresda libellus quidam paruulus, à Laico quodam Teuthonice scriptus, Cuius ita habet initium. Lutherus iam rursus libellum quendam ædidit, quem uocat Præmonitionem ad dilectos suos Germanos. Verum iustius uocaretur Seductio, atq́ incitato ad rebellionem atq́ seditionem: Quandoquidem re ipsa nihil aliud in eo quærit, quàm ut nos Germanos faciat & à Cæsare deficere, & omnibus potestatibus rebellare. Quam insidiosis dolis, mendacijs, clamoribus atq́ præstigijs id faciat, ac quoties Diaboli nomine ad hoc utatur, uiderint ac responderint illi, qui semper dicūt, cum esse uirum sanctum, & cum eo esse spiritum Dei. Primum igitur scribit, Eorum, qui Lutherani non sunt, intentionem stare super uim, eosq́ causam suam constituere super dextras. Idcirco euenire inde oporteat uel seditionem uel bellum: Verum horum cōtingat, Lutheranos fore innocentes, qui neq́ consilium, neq́ causam ad hoc dederint. Quàm uerum aūt sit istud, probe testari sciunt ij, qui quotidie uident atq́

audiunt,

audiunt, quæ conspirationes, qui apparatus belli, quę militum conductiones, quæ equitum congregationes, quæ confœderationes, apud Lutheranos, toto isto tempore attētatæ atq; institutę fuerint. Et qui contra sciunt, nihil horum apud Cæsarem Cæsarianosq; fieri: Immò ipsum Cæsarem, uelut benignissimū ac mansuetissimum dominum, multo magis curare semperq; curasse, ut causam hanc componat atq; ad pacem redigat. Hæc & id genus multa Laicus ille. Contra quem conuitiosissime scripsit Lutherus libellum, cui titulus est. Contra Sicarium Dresdæ. In quo post sui excusationem sic ait. Hic uide, bone lector, an Lutherus sit mentitus in duobus suis libellis, ubi criminatus est Papistas, Proditores, homicidas, Nebulones, & proh dolor non satis criminatus est. Iste Archinebulo uult nos docere uirtutes Papistarum: Nempe, ut subditi nequaquàm sint inobedientes suis superioribus, ubi uelint contra Deum & iustitiam effundere sanguinem innocentem. Et infra. Quoniam uero Papistę, per hunc Sicarium indicant sese arbitrari, quod Lutherani sint in apparatu belli militumq; conductione: Id ego ex corde libenter audio, placetq; mihi, Papistas in tali opinione ac sollicitudine existere, ac credere, tale Lutheranorum propositum esse uerum. Quod si possem, uellem libēter eiusmodi opinionem sollicitudinemq; eorum confortare, donec præ timore morerentur. Ac uelim huiusmodi cantilenam de ipsis cantare. Domicelle Cain scis interimere fratrem tuum Abel: habe ergo & præmium tuū, ut tremas ac paueas, ne te interimat quisquis tibi fit obuiam, ac nunquàm sis securus, terreatq; te etiā folij sonitus. Sciunt Domini Hannas & Caiphas persequi Christum: habeant & ipsi præmium suum, ut timeant sibi à plebe, & dicant, O he, o he, ne fiat seditio in populo. Sic & homicidæ nostri, qui tantum innocentis sanguinis fuderunt, hanc debent habere plagam, ut uereri ac timere debeant, ne fiat Seditio. Atq; etiam si Lutherani nullum facerent belli apparatum, ipsi tamen metuere debeant, Germaniam esse plenam armatis Lutheranis: nec aliter cogitare, quàm hoc anno nullam arborem productura esse folia, sed pro folijs Lutheranos Cataphractos ac Sclopetarios. Hoc habere debēt, sic oraui ego & adhuc oro, sicut scriptum est. Fugit impius nemine persequente. Et infra. Quoniam igitur luce clarius est, Papistas ipsos fateri & uerbis & factis, sese nobis esse inimicos & contrarios: Hoc Doctoris Martini uerax esto iudicium, tum in scripturis fundatum, tum ex fructibus eorum demonstratum, Certissime proposuisse in animo suo Papistas, die noctuq; excogitare, insidiari ac practicare, quomodo nos perdant atq; exterminent. Hoc de ipsis unusquisq; no-

Conuitia Luth. in Laicū illū.

Cantilena Luth. contra Papist.

Lutheri iudicium de cogitationibus Papistarum.

ſtrum,& nihil melius, de ipſis ſperare poteſt, nec ullũ eſt dubium. Quicquid ipſi præterea uel amice uel pacifice prætendunt,id totum eſſe oportet proditorium atq; oſculum Iudæ: Aut oportet eos ex timore aut metu facere, quod nondum poſſunt id, quod libenter facerẽt. Hoc iudicium uolo noſtris uniuerſoq; mundo conſtituiſſe, ut ſecundum hoc ſciat ſibi proſpicere quicunq; uoluerit: Scio,me non mentiri, niſi falſa ſit ſcriptura. Idcirco Sicarius iſte duplex eſt Nebulo, qui hoc totum in corde ſuo probe nouit, & nihilominus cruentos canes ſuos nobis proponit, tanquam bonos ac pacificos,apud quos plures ſint fructus fidei, quàm apud nos. Et iterũ, Nihil (inquit) curo,quod queritur,nominari in meo libro fere mera maledicta atq; Diabolos: Hoc debet eſſe mea gloria meusq; honor. Sic & habere uolo,ut deinceps dicatur de me,quod plenus ſim maledicentiæ criminationisq; & execrationis in Papiſtas. Volo & de cætero me aduerſus nebulones iſtos exercitare execrationibus ac maledictis, uſq; ad ſepulturã meam, nec ullum uerbum bonum amplius ex me audient: Ego meis tonitruis ac fulminationibus ſic eis ad ſepulturam compulſabo. Dum hæc in Saxonia fierent, ac grande ad Lutheranæ ſectæ defenſionem conflaretur coniurationis fœdus quorundam Principum, Comitumq; & ciuitatum: Cæſar uero in Germania Inferiore(ubi multas habet prouincias hæreditarias) occupatus eſſet, Apud Heluetios multis iniurijs tribulationibusq; uexabantur Catholici, maxime à Bernenſibus & Tigurinis, qui cæteris erant potentiores, opibusq; & armis magis inſtructi. Vnde factũ eſt, ut Quinq; Cantones Catholici, nempe, Lucernenſes, Vrienſes, Suitenſes, Subſyluani atque Zugenſes, communi decreto bellum Tigurinis indixerint:Cauſas belli recenſentes ad longum in literis denunciatorijs. Quoniam longo (inquiunt) tempore nos omnes ac ſinguli, ſatis ſuperq; obtulimus nos ad ſtandum iuri & æquitati: Vos autem contra iurata fœdera, contra pacem publicam, contra Chriſtianam diſciplinam & concordiam,contra confœderatorũ fidem charitatemq; & amicitiam, atq; etiam contra omne ius naturale, & cõtra omnem æquitatem, ſubditos noſtros nobis ſubtrahitis ac rebelles facitis, ut facti iam ſint erga nos perfidi atq; periuri: noſtram recuſantes Iuriſdictionem, in Capitaneatu S. Galli, & in præfectura uallis Rhenanæ, alijsq; in locis non paucis:Quos defenditis,& nos ipſos multis dolis uerſutijsq; inter nos diſcordes reddere paratis, ut eo periculo nos ab antiqua & indubitata fide noſtra Catholica depellatis. Et dicitis,nos nolle audire uerbum Dei, neq; ſinere Nouum ac Vetus Teſtamentum legi, atq; propterea criminati nos eſtis, tanquam impios

Gloriatio Lutheri de maledicentia ſua.

Bellum à Quinq; Cãtonibus Heluetiorum Tigurinis indictum.

Pro eiſdem accipe, Tigurinos, Turicenſes & Turregenſes ex oppido Zurg.

Cauſæ belli.

impios ac malignos proditores, ac proditorios nebulones. Cum igitur nouæ ac fictæ fidei uestræ non adhæreamus, denegatis nobis Victualia, publicumq́ue mercatum, ut compellatis nos hac ratione ad famem, ad perdendum non solum nos, uerum etiam infantulos innocentes, qui adhuc in materno gestantur utero. Nobis autem omne ius denegetur, neque quisquam ad iustitiam cõsequendam nobis opem ullam ferat, nosq́ue longo tempore eiusmodi angustiam, uim, superbiamq́ue & iniquitatem tulerimus, nec ullus sit iniuriarum finis: Cogimur itaque hæc omnia Deo suæq́ue Genitrici, præclaræ ac uniuersæ Curiæ cœlesti, cunctisq́ue probis hominibus, quibus ius & æquitas placent, conqueri. Et uolumus, si Deus nobis gratiam uirtutemq́ue ac fortitudinem concesserit, ista potenter manu ac facto de uobis uindicare: Id quod uobis omnibusq́ue adiutoribus & adhæsoribus uestris clare hisce literis denunciamus, nostrumq́ue honorem per hoc erga uos pro nobis ac nostris adiutoribus assertum esse uolumus. In fidem & testimonium harum literarum, appendimus sigillum fidelium nostrorum confœderatorum Zugensium, omnium nostrum nomine. Datum feria Quarta, Die Quarta Octobris, Anno à natiuitate Christi 1531. Indictio belli.

Mox igitur hac denunciatione facta, ad pugnandum sese ex utraque parte parauerunt. Die itaque XI. Octobris, Tigurini, præmisso eorum Capitaneo cum cohorte una, ac sex Bombardis rotatis, ipsi cum optimo quoque milite ac XX. Bombardis grandibus subsequuti, transcenso Albi monte, prope Monasteriũ, quod Capella dicitur, tres Cãtones Catholicorũ, nempe, Suitenses, Zugenses, & Subsyluanos, aggreſsi sunt. Catholici aũt positis insidijs, statim post cõgressum retrocesserũt, fugã simulãtes. Mox uero ualido cum agmine prorũpentes, Tigurinos in fugã uerterunt. Cæsi sunt igitur omnes, quotquot magnũ præcesserãt uexillũ, & ereptæ sunt eis omnes Bombardæ atque munitiones. Numerus cæsorum fuit M.D. Repertus fuit in ea strage Zuinglius, omnis perfidiæ discordiæq́ue inter Heluetios autor, à duobus Catholicis, pronus in facie adhuc spirans, quem illi non cognoscentes interrogarunt, an uellet confiteri: At ille tacuit uelut mortuus. Superueniens autem alius, qui eum cognouit, lethale inflixit uulnus, Capitaneisq́ue protinus indicauit. Qui iusserunt eum sisti publico iudicio, in quo sane iudicatus est ut proditor, atque combustus ut hæreticus. Ferũt autem, quosdam Tigurinos asportasse inde cineres, domumq́ue retulisse. Cæsi autem sunt & alij Apostatæ insignes, nempe Abbas & Prior Capellæ, Commendator Risnacensis, Antonius Vualdner, Cantor & Canonicus Turicensis, Henricus Vtinger, Custos & Cano-

Primum prælium et cædes Tigurinorũ.

Zuinglij exitus.

nicus ibidem: Et ex ciuibus fortissimi quicq. Capti præterea Duo insignes uiri, Præfectus quidam & subscribo Turicensis. Alterum deinde prælium commissum est Die XVII. Octobris, iterum Catholicis secundum, hæreticisq aduersum. Nam Tigurini seu Turicenses, post acceptam cladem, uocauerũt in auxilium Bernenses, collectoq exercitu circiter XXX. Milia peditum, processerunt in campum, partitoq exercitu in duo agmina, Turicenses uersus Zugam: Bernenses uersus Lucernam profecti sunt. Quinq autem Cantones Catholici, cõiunctis uiribus ad XVIII. Milia peditum habuerunt, congressiq cum Bernensibus circa fluuium quendam, compulerunt eos in fugam. In fluuio autem perierũt D, & cæsi sunt in prælio DCC. Altero die prorepserunt ex uepribus aliqui Turgauienses, quos Catholici clementer ac benigne tractarunt, quicunq uenerabile Sacramentum percipiebant. Rursus præliatum est Die XXIIII. Octobris. Tigurini enim ac Bernenses uindictæ cupidi, accersierunt in auxilium Basilienses quoq & Schafhusenses, uolebantq noctu in hostes imparatos irruere. Catholici non omnes erãt simul: Lucernenses enim propter Bernenses seorsum habebant exercitum. Alij autem Quatuor Cantones, intellecto hæreticorum proposito, albas camisias super arma sua induerunt, ut noctu inter sese cognitionis signum haberent. Inito igitur prælio, primum certamen adeo asperum atq cruentum fuit, ut Catholici circa principia ad Quintum usq membrum seu ordinem cæderentur. Deo autem adiutore, uicerunt tandem, atq hæreticos in fugam compulerunt, cæsis sex Milibus eorum. Neq tamen quieuit ira hostiũ. Vltimo enim die Octobris, in Vigilia omnium sanctorum, rursus congressi sunt Turicenses contra Quinq Cantones Catholicos, sed nihilo fœlicius quàm prius. Nam Catholici secunda hora noctis sex milibus inuaserunt illorum castra, cæsisq Quinq milibus hostium, reliquos qui non aufugerant, ceperunt: fuerant autem in ijsce castris VIII. Milia. Cæterum apud Heluetios admodũ religiosum ac uenerabile, miraculisq clarum est templum, Deiparæ uirgini Mariæ sacrum, quod Heremus dicitur. Ad quod sane publicam processionem instituerunt Quinq Cantones Catholici, à senibus, puerisq & mulieribus, uirginibusq ac omni turba imbelli peragendam. Id quod Turicenses, Zuinglij peruersa doctrina imbuti, ægerrime ferebant. Decreuerunt itaq facta expeditione templum illud deuastare, atq Imaginem Diuæ uirginis Mariæ minutatim discindere atq comburere. Quod ubi perceperunt Quinq Cantones, festinanter illuc profecti sunt, atq indutis rursus super arma albis indusijs, in montis planitie duriter exceperunt hæreticos, interfectis plus minus Quinq Milibus, ra-

Secundum prælium.

Tertium prælium.

Quartum prælium.

Templum Heremiticum.

Quintum prælium.

ptisq; uexillis Quatuor. Quorum unum Turicensium, Alterum Basiliensium, Tertium Schafhusensium, Quartum Mulhusensium fuisse dicitur. Erant quidem hæretici opibus auxilijsq;, & numero militum atq; armorum & Bombardarum apparatu longe ualentiores quàm Catholici. At Catholici fide, pietate, religione, bonaq; conscientia atq; recta in Deum & sanctos eius fiducia egregiè armati, fœliciter uicerũt semper. Toto enim expeditionis tempore, obseruarũt religiosè pristinam suam deuotionem, secumq; habuerunt suos sacerdotes, ut interessent eorum sacrificijs in quotidianis Missis, serio ac religiose flexis genibus ad Deum orãtes, tum ante prælium, tum peracto prælio. Constituerunt præterea XVIII. uiduas in territorio Suitensium, quæ alternatis uicibus senæ iugiter in templo Beatæ Virginis Heremitico, pro exercitu Deo supplicabant die noctuq;. Merito igitur uicerunt eos, qui superis contemptis, confidebant in hominibus, ac ponebant carnem brachium suum. Vnde non iniuria comparari possunt Quinq; Cantones illi Inclytis Machabæis, qui dicebãt. Facile est concludi multos in manu paucorum. Et non est differentia in conspectu Dei, liberare in multis & in paucis: Quoniam non in multitudine exercitus uictoria belli, sed de cœlo fortitudo est. Hæretici igitur toties uicti atque fugati, petierunt ac inierũt tandem, intercedentibus multarum ciuitatum Imperialium Oratoribus, concordiam cum Catholicis Quinq; Cantonibus. Turicenses quidem Die XVI. Nouembris; Bernenses uero Die XXIIII. eiusdem mensis. Operę preciũ ergò fuerit, recitare primi articuli uerba, ex Teuthonica concordiæ formula, quæ de fide (propter quam pręcipua discordia & belli occasio erat) per arbitros concepta fuere. Primum igitur debemus ac uolumus nos Turicenses nostros fideles confœderatos de Quinq; Cantonibus, similiter & dilectos eorum cõciues ac prouinciales de Vuallis, atq; omnes eorum adhæsores, siue Ecclesiastici sint siue sæculares, circa ueram, indubitatam, Catholicam fidem suam, nunc & deinceps in suis proprijs ciuitatibus, territorijs, præfecturis & dominijs, absque redargutione ac disputatione, quietos dimittere: Cunctis malis adinuentionibus, exceptionibus, circumuentionibus dolisq; uitatis atq; remotis. Econuerso debemus nos Quinq; Cantones nostros confœderatos Turicenses, ac proprios eorum adhæsores circa fidem eorum quietos dimittere. Atq; eadem hæc uerborum forma circa primum concordię articulum, cum Bernensibus quoq; est obseruata. De qua sane merito gaudẽt, & Quinq; Cantonibus illis cõgratulantur omnes per orbem terrarũ Catholici, quod non dubitarunt pro fide Catholica uiriliter asserenda, sua

Religiosa gẽs Quinque Cantonum.

1. Machab. 3.

Post prælia pax & concordia facta est.

Laus Quinq; Cantonũ.

corpora, suas uxores, liberosq́ ac totã patriã suam in ultimũ exponere discrimen. Vnde et Deus pro ea pietate gloriosos eis retribuit de hæreticis triumphos, ut cogerentur ipsimet fateri, antiq̃ Quinq; Cantonum fidem esse uerã atq; indubitatam. Merentur & aliam laudem Quinq; Cantones illi, quam nulla posteritas reticere debet, quod eorum strenuitate & opera sublati sunt de medio duo acerrimi deterrimiq; hostes Ecclesiæ, Vlricus Zuinglius, & Ioannes Oecolampadius. Quorum prior in primo statim prælio cæsus & exustus est: Posterior uero non longe post tanto mœrore animi confectus est Basileæ, ut scortũ suum (quod ipse Monachus Apostata pro uxore habebat) inuenerit eum mane mortuum in lecto suo. De quorum interitu, sic rescripsit ad Ioannem Cochlæum ex Anglia Clariss. uir Thomas Morus, supremus Regni Cancellarius. Postquam Georgius in Angliam rediit, cõplures diuersis temporibus epistolas abs te accepi. Postrema ea fuit, quam de Zuinglio & Oecolampadio scriptam misisti: Quorum nunciata mors lætitiam mihi attulit. Quanquam enim dolendi causas reliquere nobis heu nimium graues, propter multa, quę neq; sine horrore eloqui possum, & nemini sunt ignota: neq; audire homines pii sine profundo gemitu debent. Sublatos tamen è medio esse tam immanes fidei Christianæ hostes, tam accinctos ad Ecclesiæ excidium, tam intentos ubiq; in omnem perimendæ pietatis occasionem, iure gaudere possumus.

Duo teterrimi hostes Ecclesię sublati.

Thomas Morus, qui postea propter ueritatẽ martyrium suscepit, anno 1535. Sicut & Episcopus Roffensis.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXXII.

Dieta Imperialis Ratisponę celebrata.

Cæsar, ut eiusmodi motus conspirationesq́ & discordias Sectarum in Germania, increnentis consiliis reprimeret atq; compesceret: indicebat Dietam (ut uocant) Imperialem, Spiræ celebrandam. Verum ubi intellexit maximum Turcarum apparatum & exercitum appropinquare, ad inuadendam Vngariam atq; Germaniam, transtulit eam Dietã non Spiræ, sed Ratisponæ celebrandam, ut esset ipse Cæsar propinquior ita hosti Christiani nominis, eiq; citius resistere posset. Conuocauit igitur omnes Principes ac Status sacri Ro. Imperii, in supradictam ciuitatem Imperialem, Ratisponam, quam Danubius præterfluit in Bauaria. Inter Principes autem Electores personaliter comparuerunt, post Imperatorem Carolum, & Regem Romanorum, Vngariæq; & Bohemiæ Ferdinandum, Albertus Cardinalis & Archiepi-

Archiepiscopus Mogūtinus, Ludouicus Comes Palatinus Rheni, Dux Bauariæ: & Ioachim Marchio Brandeburgensis, Dux Stetinę &c. Ex Episcopis, Saltzburgensis & Tridentinus Cardinales, itē Bambergensis, Herbipolensis, Spirēsis, Augustensis, Patauiensis, Ratisponensis, Mindensis, Viennensis. Ex alijs Principibus, Duces Bauariæ Comitesq; Palatini Rheni, Fridericus, Vuilhelmus, Ludouicus, Otto Hēricus, & Philippus: Dux item Saxoniæ Georgius, Dux Brunsuicensis Henricus, Lantgrauius Leuchtēbergensis Georgius: Comites prætereà & Barones non pauci, Abbates item & alij Prælati. Multi aūt per suos Oratores comparuerunt, quemadmodum & ciuitates liberæ atq; Imperiales. At Lutherani Principes cum confœderatis suis seorsum conuenerūt Sueinfordiæ in Franconia: Ad quos Cæsaris cōsensu profecti sunt Duo Electores, Moguntinus & Palatinus Rheni, ut cum ipsis tractarent de maturando aduersus Turcas (qui iam cum maximis copijs in Vngariam peruenerāt) auxilio, quod in Augustensi Dieta promissum fuerat. Quantum uero apud eos profecerint, non est uulgo cognitum: Retulerunt autem Cæsari Ratisponæ. Vbi & aliorum Regum ac Dominorum Oratores erant, Curiam sequentes Cæsaris. Inter quos erat Thomas Cranmerus, Orator Regis Angliæ, qui secum ex Anglia attulerat librum, in quo accuratissime probabatur Regis Angliæ & diuortium & nouum Matrimonium. Quem cū tradidisset uidendum Ioanni Cochlæo, is breuissime ad omnes Rhetoricas argutiarum amplificationes, illi respondit priuatim. Et quanquam Anglus ille acutus ac eruditus erat Theologus & Sacerdos, ad scripta tamen Cochlæi non respondit: Qui tum familiariter sæpe cum illo colloquebatur. Erant prætereà in eadem Dieta R. D. Cardinalis Campegius, Legatus de latere, & D. Hieronymus Aleander, Archiepiscopus Brūdusinus, Nuncius Apostolicus. Ad quos delatus fuit liber quidam hominis eruditi, qui Lutheranos cum Catholicis concordare in doctrina nitebatur. Verum dum abrogaret multa Catholicis, iamdiu obseruata, repertus est in multis iudaizare. Liber itaq; eius, iussu & Cardinalis legati, & Aleandri Nuncij Apostolici, à quibusdam Theologis Hispanis (quibus additus erat Cochlęus) examinatus, eorum iudicio reiectus fuit, uelut iudaizans: Quandoquidem & autor eius ex Iudaismo ad Christi religionem conuersus fuerat. At longe peiorem reperit ibi publice uenalem librum Cochlæus, cum hac inscriptione. De Trinitatis erroribus, libri VII. Michaēlis Serueti Hispani. Quem cum attulisset ad D. Io. Quintanam, Theologum eximium, ac Cæsareæ Maiestatis A confessionibus, uirum

Conuētus Lutheranorum Sueinfordiæ.

Tho. Crāmerus Anglus.

Condēnatio cuiusdā libri iudaizantis.

Liber Serueti contra Trinitatem personarū.

Hispanis ægerrime tulit indignitatē eius rei, tum quod autor Hispanus esset (quē & de facie se nosse dicebat) tum quod impijssimę atq; inauditæ in eo libro essent hæreses. Mox itaq; curauit, pestilentissimū illū librum supprimi, ne amplius uenderetur. Verum eodem tempore insurrexit aduersus Ecclesiam quidam Germanus ex terra Iuliacensi, Ioannes Campanus, qui Lutheri discipulus per biennium fuerat Vuittenbergæ. Is eosdem fere errores de Trinitate asseuerauit: Cui etiam Lutherani & Lutherus ipse restiterunt, ut non posset hæresis illa ullas acquirere uires. At uero Georgius Vuicelius Germanus, ex oppido Vach (quod Lantgrauio Hessorum paret) oriundus, qui X. annis misere Lutherizauerat, ex lectione ueterum Theologorum sanctorumq; patrum, resipiscere tum cœpit, ut non omnia probaret amplius, quæ docebat Lutherus. Quod ubi percepit Lutherus cum suis, effecit, ut ille è Nymeco (quod oppidum tribus distat Miliaribus à Vuittenberga) ui abduceretur captiuus Vuittenbergā, turriq; inclusus aliquandiu detinebatur in carcere, haud secus atq; malefactor aut hæreticus. Iussit itaq; mox inquiri Lutherus ac discuti omnes Vuicelij libros chartasq; & epistolas, si forte inuenire ibi posset aliquid, in quo ille iuste accusaretur: Maxime uero cupiebat reperire nonnihil iudicij de Campano illo, qui mensem unū Nymeci apud Vuicelium fuerat. Cum uero excussis omnibus angulis nihil prorsus accusatione dignum inueniretur, dimissus est liber Vuicelius. Qui domum reuersus, ac ægre ferens eam captiuitatis ignominiam, accepit literas a patre suo è Vach, quibus reuocabatur in patriam. Ne autem clam aufugere uideretur, petijt missionem à Principe Electore Saxonię, qua concessa, redijt in patriā. Verum Lutherus & sui metuentes doctrinæ suæ ab illo, cœperunt eum & clandestinis & manifestis criminationibus insectari, cum alibi, tum maxime Erfordiæ, ubi is olim Philosophiæ operam dederat in publica Academia, in qua iam profiteri bonas literas intendebat. Ne igitur ullum ibi uel concionandi ad populum, uel docendi in scholis locum obtineret, enixe curauerunt Lutherani, Iudocus Cocus, qui se Iustum Ionam uocat, sacerdos uxoratus, ac Duo Apostatæ Monachi, Langus & Ægidius. Quibus ille cedens, redijt ad patrem. Cum uero sibi tutum non esset, eo in loco contra Lutheranos uel agere uel scribere, aliunde sibi Patronum quæsiuit. Quem & optimum inuenit, uirum pium, religiosum atq; potentem, Dominum Hoygerum, Generosum Comitem à Mansfelt, qui uel in medio Lutheranorum egregie tuebatur eum Islebij. Vbi uir ille: cum sit ingeniosus, acutus, disertus, linguarumq; Grææ & Hebraicæ insigniter peritus, iuuenis

Ioannes Cāpanus.

Georgius Vuicelius ex Lutherismo ad Ecclesiam reuersus.

Lutheri cōtra Vuicelium inquisitio.

Erfordia.

Patronus Vuicelij.

iuuenis præterea ætate ac laborum tolerantissimus: Multa in Lutheranam sectam atq; doctrinam scribit æditq; opuscula, quibus Germanos à perniciosissima secta illa absterrere, in uiam reuocare, satagit, atq; id facit non paruo cum profectu multorum. Multa quidem Lutheri dogmata impugnat, sed nullum uehementius copiosiusúe aut crebrius, quàm illud, quod reiectis bonorũ operum studijs ac meritis, solã fidem extollit. Aduersus criminationes Lutheranorum, ædidit quandam Apologiam Teuthonice, & Confutationem quandam Latine, aduersus maledicum calumniatorem, Iustum Ionam, quem rectius Iudocum Koch seu Cocum uocat. In eundem scripsit postea & alium librum Teuthonice, quem de Catholica Ecclesia inscripsit. Ex quo paucula (est enim bene prolixus) hic recitabo, quantum ad Trinitarium pertinet hæreticum, Io. Campanũ seu Campensim. Ait ergo. Idcirco mentiris, Coce, quod Campanus sectam suam apud nos Nymeci effuderit. Testis est Deus, Campanum illum nemini ullum uerbum de proposito suo Nymeci dixisse: sed id unum egit (propter quod aduenerat) ut Orthodoxorum patrũ libros perscrutaretur, nescimus uero quam ob causam. Mecum sane raro uel conuersatus uel colloquutus est. Neq; ego ex omni eius sermone unquàm consyderare potui, quod Trinitarius fieri uellet. Id uero statim percepi, quod non esset amplius Lutheranus. Quapropter id quoq; mentiris, quod is apud nos occulte latuerit: Nihil ibi factum est in occulto aut suspecto, neq; quicquàm impie aut inhoneste. Id de quo testor omnes Incolas illius oppidi. Sed esto, sit Archiblasphemator Christi Campanus, Vbi, quęso, aut à quo didicit? Apud nos fuit septimanas Quatuor, apud uos annos Duos. Et non nos, sed uos docuistis eum. At nec uos illud eum docuistis. Esto ita: At quis reclusit ei ianuam ad illum errorem tam abominabilem atq; horrendum? Ego an uos? Hic sane apparebit, quisnam sit Campanicæ hæreseos reus, Quandoquidem ille tam diu Vuittenbergæ permansit atq; nidificauit. In quo sane nido adhuc incubat Struthio Camelus, uir ille, qui modicum tenet de hoc uerbo Homousion, atq; palam scripsit, sibi hãc uocem, Trinitas, in Teuthonico non placere. An non potuit etiam Campanus ex tali primum ouo prorepere? Hæc ibi Vuicelius.

Opuscula Vuicelij.

Verba eius in Iustum Ionã, Iodocum Koch

Error Cãpani de Trinitate ex Luth.

Luth. in lib. contra Iacobũ Latomum.

Cæterum Hispanus ille, Michaël Serueti, aliàs Reues ab Aragonia, ultra VII. libros supradictos, Duos eodem anno Dialogos ædidit. In quibus argute & acute ex scripturarum diuersis locis, nouam de Christi carne Theologiam docet: Nempe, quod Christus tam iuxta carnem, quàm iuxta spiritum habeat substantiam æternam, & quod in eadem substantia, in qua tam iuxta carnem,

Alius error Serueti.

quàm iuxta ſpiritum nunc eſt, fuerit antea in cœlo creator. In præfatione uero ad lectorem ſic ait. Quæ nuper contra receptam de Trinitate ſententiam, ſeptem libris ſcripſi, omnia nunc, candide lector, retracto: Non quia falſa ſint, ſed quia imperfecta, & tanquã à paruulo paruulis ſcripta. Precor tamen, ut ex illis ea teneas, quæ ad dicendorum intelligentiam te poterunt iuuare. Hæc ille, homo nimirum acris ac uehementis ingenij, qui Græcæ quoq; ac Hebraicę linguæ peritus uidebatur. Sed hic eſt cõmunis omnium fere nouorum Theologorũ morbus, ut linguarum peritia tumidi, ac literali ſcripturæ ſenſui, quem non ex probatis doctoribus, ſed ex capite ſuo ſibi effingunt, innitentes, contemptis & ſanis patrum expoſitionibus, & ſolidis ſcholaſticorum Theologorum informationibus, ſuæ confidunt prudentiæ: ſed pro mobilitate ingenij inſtabiles, ut facili momento per nouam adinuentionem, priorem ſententiam ſuam, quam primo inuentionis calore laudauerant, mutent, uarient, augeant aut minuant: Iuxta illud Iacobi Apoſtoli. Vir duplex animo, inconſtans eſt in omnibus uijs ſuis. Sic & Lutherus nimis uehemens plęrunq; in contentionibus, multa, torrentis in modũ, currenti committit calamo, quæ ſi maturius conſyderaſſet, non tot tamq; horrendis aliorũ erroribus anſam & originem præbuiſſet. Quæ enim ſupra ex Vuicelio recitata ſunt, ea & Cochlæus Philippo Melanchtoni obiecit. Hæc enim ſunt uerba Lutheri in D. Iacobum Latomum olim ædita. Nec eſt (inquit) quod mihi Homouſion illud obiectes, aduerſus Arrianos receptũ: Non fuit receptum à multis, ijſdem prędariſsimis. Quod & Hieronymus optauit aboleri, Adeoq; non effugerunt periculum hoc inuento uocabulo, ut Hieronymus queratur neſcire, quid ueneni latcat in ſyllabis & literis. Quod ſi odit anima mea uocẽ Homouſion, & nolim ea uti, nõ ero hæreticus, Quis enim me cogit uti? &c.

Morbus nouorum Theologorum.

Lutherus multos hæreticos errare facit.

At Cochlæus quodam in libro acriter ab hac calumnia Hieronymum defendit, Lutherumq; de falſo conuicit. Non enim de Homouſio, ſed de Hypoſtaſi dubitabat Hieronymus in ſua ad Damaſum Papam Epiſtola, in qua eum per Homouſion Trinitatẽ orabat, ut reſponderet. Qua autem ratione Lutherus oppugnat Homouſion, eadem oppugnari poſſet & hæc uox, Trinitas. Quia & ipſa in ſacris literis nõ eſt expreſſa: Quemadmodum nec iſta, Tres perſonæ. Stultiſsime igitur pariter & impijſsime quidã ex ijs Poëticis Theologis, dixit Tres perſonas Tres Chimeras, Qui Lutheri de Homouſio audaciam imitatus eſt. Lutherus enim Arrianos in hoc iuſtificare auſus fuit, quod noluerunt Homouſion (quam uocat prophanam uocem) recipere. Interea, dum Cæſar Ratiſponæ

Calumnia Luth. in S. Hieron.

ſimul

simul cum Rege fratre, aliisq; Principibus ac Statibus Imperij, de rerum summa, & de salute Germaniæ consultat: Turcarũ Tyrannus maximis cum copijs per Vngariã uersus Austriam, ut Viennã rursus obsideret, contendebat. At Cæsar, misso illuc ualido præsidio, festinatũ & iampridem Augustę promissum, à Principibus & Statibus Imperij auxiliũ exigẽs, è Burgundia quoq; & ex Inferiori Germania egregium accersiuit Equitatũ. Accurrerũt itaq; plurimi undiq; è Germania milites uersus Viennam: Quorum omnium Dux & Imperator per sese uoluit esse Cæsar, qui Turcarũ Tyranno iam denũciauerat suum aduentũ, ad ineundũ cum eo prælium. At Turca, qui totis uiribus cum uniuersis copijs suis paruũ circa fines Austrię oppidũ, nomine Gynsam, oppugnabat multis diebus: cum expugnare nõ posset, miratus præsidij uirtutẽ, euocauit in colloquium oppidi Præfectum, uirum strenuissimum ac Regi Ferdinando fidelissimum, qui uulneribus, laboribusq; & uigilijs confectus (nam die noctuq; oppugnatum fuerat oppidum) animi uirtute Turcis admirationi spectaculoq; fuit. Vbi uero accepit Turca, aduenisse iam ipsum Cæsarem (qui Ratispona serius discessit propter afflictũ casu equi crus, quod fomentis Thermarum curabatur) Viennã usq; (à qua IX. Miliaribus distabat oppidum Gynsa) immemor addicti prælij, soluta obsidione, turpi fuga retro abijt, cum esset alioqui bellicæ gloriæ auidissimus. Ne tamen impune aufugeret, Cęsar XVII. Milia Turcarum, qui populando moram fecerant, assecutus, internicioni eos dedit. Dimisso deinde exercitu, quem sane pulcherrimũ ualidissimumq; habebat, adeo, ut multis sæculis Germania maiorem atq; instructiorem non uiderit: relicta Germania, in Italiam redijt. Eodem anno scripsit Teuthonice aduersus Catholicos Ioannes Bugenhagius Pomeranus, Apostata, quem pastorem & Episcopum suum uocãt Vuittenbergenses, librũ maledictis mendacijsq; & odiosis calumnijs plenum, Cui titulum fecit. Aduersus fures Calicis. Reprobat in eo acerbissime & communicationem Laicorum sub una specie, & sacrificium Missæ, quod pro uiuis atq; defunctis offertur. Vt autem Laicos & in fauorem sui & in odium Cleri totius concitet, excusat Laicos, tanquam per ignorantiam fecerint, & iniuriam à furibus Calicis (hoc est ab Episcopis & Clericis) passi fuerint. Episcopos uero mox grauiter accusat, dicens. Episcopi uero, qui Christi mandatum neq; uidere neq; audire uolunt, neq; curant, quod Apostoli utranq; speciem docuerunt &c. Hæc Apostata ille pestilentissimus, qui uelut Emissarius ac equus hinniens, sæpe abijt ad tempus è Vuittenberga, ad magnas & opulentas urbes Maritimas (quæ

Grãdis exercitus Cęsaris cõtra Turcas.

Gynsa contra Turcas fortiter defensa.

Fuga Turcarum.

Liber Pomerani cõtra fures calicis.

Accusat odiose Episcopos.

Stagnales uulgo dicuntur) nunc Lubecum, nunc Hamburgum, nunc Flensburgum, nunc alio, ad disseminandum ibi non sine seditiosis tumultibus Lutherismum, donec ex uarijs ciuium donationibus locupletatus, secure nunc Vuittenbergæ opibus illis fruitur.

Pestilens et auarus hæreticus Pomeranus.

Cæterum grauiter ac erudite respondit Teuthonice libro eius eximius quidam Theologus, Ordinis Prædicatorum, Doctor Michaël Vehus, quem ob probitatem & eruditionem in Præpositum Hallensis Ecclesiæ in Saxonia assumpsit, sibiq; in Consiliarium asciuit R. & Illustriss. Dominus, Cardinalis & Archiepiscopus Moguntinus ac Magdeburgensis. Quoniam uero prolixus est liber ille, hic ex eius Principio tantum paucula, uelut gustum quendam propinantes, recitabimus. Vulgatum est (inquit) prouerbium. Qui malam habet causam, is eo magis maledictis proteruit: Et cui deficit ueritas, is nititur mẽdacijs. Iuxta hoc prouerbium agit autor iste in toto hoc libro suo, qui in principio, medioq; & fine, eandem ubiq; cantat cantilenã: Hoc est, undiq; refertus est proteruis criminationibus, contumelijs, maledictis & mendacijs. Quæ si à ueritate, quæ reliqua est, separarentur, admodũ exiguus foret libellus. Qui si calumniandi gratia scriptus est, satis artificiosum habet initium: si uero propter ueritatem declarandam atq; inquirendam scriptus est, autor merito rem aliter aggressus esset. Etenim in omni causa optimum fundamentum est ueritas, at hanc omisit ille, & librum à mendacijs incepit. Calumnias igitur eius domũ remittemus, donec sua probet mendacia. Quod si nesciat, quid probare debeat, nos haud grauatim id eum docebimus. Primum sane probare debet, quod Calix ex mandato Christi sit omnibus Christianis ad salutem necessarius. Hoc ipse cum suis hactenus non fecit, nec unquam facere poterit. Hæc enim uerba Christi, Bibite ex eo omnes: Non omnes tangunt Christianos. Quemadmodum nos & alij ex Euangelio, tum Marci tum Lucæ, efficaciter probauimus. At esto, sint hæc uerba Christi ad omnes dicta, probare tamen debet, ea esse necessarium præceptum. Quod si hic suos consuluerit, inueniet præcipuos sectæ suæ id negare, atq; dicere, quod Christus neq; alteram, neque utranq; speciem præceperit, eò quod dixerit, Quotiescunq; feceritis. Deinde, concesso & isto, quod ea uerba sint necessarium præceptum, probare debebit, quod ad singulos in specie dicta sint, & non ad omnes in genere: sicut dictũ est illud. Crescite & multiplicamini. Rursus, hoc quoq; concesso, quod ad singulos in specie dicta sint, probare ulterius debebit, omnia huius mandati uerba ad singulos pertinere: Sunt enim hic multa, consecrare, offerre, edere, bibere, in memoriam eius facere. Atqui nunquàm

D. Michaël Vehus.

Verba Vehi contra Pomeranũ

Quantum deest à probatione sui propositi Pomeranus.

Mar. 14. Luc. 22.

probabit

probabit hoc, nisi uelit unicuiq; rusticorum consecrandi munus imponere. Deniq; concesso & isto, adhuc tamen ulterius probare debebit, quod Christus Deus & Dominus noster, in casu necessitatis et periculi, non reliquerit nobis mandatū istud liberū, quodq; Ecclesia in tali casu nō habeat potestatem faciendi ordinationem, qua tale periculum euitetur. At ne hoc quidem probare poterit: Nos autem contrariū ex sacra scriptura postea probabimus. Hæc in principio libri sui Vehus contra Pomeranum. Dum uero Cæsar contra Turcas præliari molitur, moritur non longe à Vuittenberga in loco uenationis Inclytus Dux Saxoniæ Ioannes, Princeps Elector. In cuius funere duas ad populum conciones habuit, ac scriptas in lucem ædidit Teuthonice Lutherus. In quarū priore Thema ex Pauli prima ad Thessal. In posteriore ex prima ad Corinthios Epistola mutuauit ac declarauit. Cæterum in utranq; scripsit breuem Postillam (ut uocant) Teuthonice Cochlæus ad Illustrem Principem, Dominum Ioannem ab Anhalt, qui tum non leui in periculo uersabatur, dum Lutherus per Nicolaum Hausman, quem pro concionatore Dessauiam ad illum mittebat, cum à Catholica fide subuertere, ac in sectam suam, uelut in nassam, allicere quæreret. Ostendit ergo breuiter, & quàm uagus ac phanaticus in priore, & quàm lubricus atq; inconstans fuerit in posteriore illa concione Lutherus: Ita, ut nemo secure ei uel adhærere, uel credere quicquàm posšit. Verbi gratia. Lutherus ait, Quid contristamur de morte aliorum, uel etiam de nostra? Nam homo tantum moritur, neq; tamen totus homo, sed altera pars tantum, nempe corpus. In morte autem Christi est ipsemet filius Dei, & moritur Dominus omnium creaturarum. Respondet Cochlæus. Quid hic uult agere Lutherus? Nunquid in Christo plus mortuū fuit, quàm in nobis hominibus moritur? In nobis moritur tantum corpus, ait. Lutherus: fateor, Quid autem in Christo amplius mortuum fuit, quàm corpus? Nunquid & anima eius, immortalis & impeccabilis, mortua fuit? Aut mortua est eius impasšibilis & omnipotens diuinitas? Quemadmodum igitur nō moritur totus homo: ita nec totus Christus est mortuus. Rursum ait Lutherus. Deus cogitat & te & omnes alios, quicunq; baptizati sunt & in Christo dormierūt, ducere secum: quia inuoluit eos in morte Christi, & in eius resurrectione cōpræhendit, non dimissurus eos sub terra. Respondit Cochlæus. Dico adhuc, ut supra. Quoniam Lutherus nō potest scire cogitationes Dei, neq; consiliarius eius unquàm fuit, sicut dicit Esaias. Hoc quidem uerum est, quod Deus non dimittet sub terra neq; Christianos, neque Paganos, Turcas aut Iudæos. Oportet enim

Obitus Electoris Saxoniæ.

Duę cōciones Luth.

1. Theß. 4.
1. Cor. 15.

Postilla Cochlæi cōtra duas illas cōciones.

Esaie. 40.

1.Corinth.5. enim omnes procedere, ac stare ante Tribunal Christi, in nouis-
Matth.16. simo die, ut recipiat unusquisque iuxta opera sua. Quod autem Chri
stus secum ducturus sit omnes baptizatos, hoc nusquam scriptum
Apoc.2. habetur. Multi enim ab ea innocentia excidunt, & nō sunt memo-
Luc.19. res unde exciderint: Dumque non retinent quod habent, auferetur
ab eis & illud quod habēt, ac dabitur alteri. Christus quidem mor-
tuus est pro toto mundo. Cum autem peccent multi, seque mortis
Christi indignos faciant: non inuoluuntur in morte Christi, ut Ial-
Matth.22. lat somniatque Lutherus, sed non habentes uestem nuptialem, eij-
ciuntur in tenebras exteriores. Christus quidē nos omnes per Ba-
Ro. 6. ptismum in morte sua inuoluit. Qui uero per subsequentia peccata
se iterum euoluunt, & non agunt pœnitentiam, hi perpetuo foris
permanebūt, ac durius punientur quàm alij, qui eam gratiam non
Heb.6. degustarunt, ut ait Paulus. Non oportet sic ex proprio coniectare
Psalm 61. Matth.25. capite: Deus enim iudicat unumquenque iuxta opera eius. Am-
plius ait Lutherus. Omnes enim scitis, quomodo Caput nostrum,
Princeps Elector, secundum Christum, Augustæ ante biennium
mortuus ac ueram mortem passus est, non pro seipso tantum, sed
pro nobis omnibus. Respondet Cochlæus. Hæc uerba uirulentus
Apostata sæpe repetit multum odiose, aduersus Cæsarem omnesque
alios Principes Catholicos: Neque tamen scit stolidus blaterator,
quonam tendant ea uerba. Elector enim Augustæ utique in corpo-
re mortuus non fuit. At mors animæ longe grauior est, quàm cor-
poris, sicut & ipse fatetur Lutherus. Si ergo in anima ibi mortuus
est, quid laudis aut gloriæ inde accepit? Nonne per talem mortem
excidit à Deo? Non enim est Deus mortuorū, sed uiuentiū: Eorum
Matth.22. inquam, qui in anima uiuunt, etiamsi corpore mortui sint, ut Deus
Exod.3. Abraham, Isaac & Iacob. Quod si Princeps Elector, ueram ibi
mortem passus est, ut ait Lutherus, non in corpore, sed in anima:
non recte comparat eum Christo, qui utique in corpore, non in ani-
ma mortuus fuit. Et multo ineptius ait, quod Elector ille, non pro
seipso tantum, sed pro nobis omnibus mortem Augustę passus sit,
1.Timoth.2 quasi alter Christus. At Paulus contra ait. Vnus est Deus, unus &
mediator Dei, et hominum homo Christus Iesus, qui dedit redem-
ptionem semetipsum pro omnibus. Delirat ulterius Lutherus,
dum ait. Ibi oportuit eum omnes malas offas atque aconita siue cicu-
tas exedere, quas propinauit ei Diabolus. Illud uero est uera & hor
renda mors, qua Diabolus aliquē interimit. Respōdet Cochlæus.
Ecce quàm terribiliter excæcat Deus superbū Apostatā, ut etiam con-
tra proprium patronū & Principem suū, factus sit palam proditor
& animicida. Quē ait omnes malas offas atque aconita exedisse &c.

Quomodo Elector Sax. mortuus fuit Augustæ.

Luth. proditor & animicida sui Principis.

O quam

O quam ualidum & efficax est illud uerbum Apostoli de homine hæretico: Proprio iudicio condemnatus. Quales ibi dicit offas & cicutas? Nunquid corporales? At non est ibi corporaliter mortuus ille Princeps. Dicit igitur spirituales, quæ sunt, falsæ doctrinæ, hæreses, schismata, superbia, inobedientia &c. per quas sane pestes Diabolus miseras interimit animas. Vtinam uero dissimulasset ibi quoque, ut antea, ille Princeps, & non subscripsisset ibi palam Confessioni Lutheranæ (quæ utique malis offis atque aconitis plena est) nec finaliter in illa, contra utramque potestatem ac Maioritatẽ suam, perseuerasset. Rursus ait Lutherus. Ibi confessus fuit dilectus noster Princeps Elector Christi mortem, ac resurrectionem publice coram toto mundo, atque in ea perstitit, & pro ea in periculum exposuit prouincias & homines, immo & proprium corpus atque uitam. Ea sane confessio transcendit atque absorbet multitudinem peccatorũ, sicut mare magnum scintillam ignis. Respondet Cochlæus. O inanes fabulas putridosque pisces. Quis obsecro impugnauit Augustæ mortẽ & resurrectionẽ Christi? Quis Principem Electorem ab ea confitenda deterrere aut depellere uoluit? Inspiciatur, quæso, tum Cæsaris, aliorumque Principum ac Statuum Imperij responsio, super Tertium Lutheranorum confessionis articulum: Tum Tractatus per delectum inter septem & septem ibi habitus. Clarissime profecto comperietur, in nullo unquam uerbo fuisse ibi dissensionem de morte et resurrectione Christi. Quomodo potest plebs ulla tam stolida atque insana esse, ut tam aperta & incredibilia nugonis mendacia, uel audire uel credere queat? Confitemur sane quotidie in Symbolo Apostolorum, Christum mortuum esse atque resurrexisse: Et Lutherus per hoc uult Patronũ suum sic extollere, ut Martyrẽ ex eo faciat, quod coram Christiano Cęsare, alijsque Christianis Principibus, Christi mortẽ ac resurrectionẽ confessus est, perinde ac si stetisset corã Nerone, Decio aut Diocletiano. Hæc obiter ex Postilla in priorem Lutheri funebrẽ concionem recitata sint. In posteriore cõcione acrius arguitur inconstantiæ Lutherus, circa uenerationem sanctorum. Nam quando primum scribere ac in lucem ædere libros cœpit, acriter inuectus fuit in Thaboritas & Vualdenses Bohemicos, propter cultum & uenerationem sanctorum. Etenim in libro de Decem præceptis sic ait. Verum ne Pighardi, infœlices hęretici, suas partes à me adiutas confidãt, qui præ nimia ruditate nobis Teuthonicis (superbissimo fastidio indignati) imponunt, quod sanctos Dei colamus, & Idola faciamus, & ideo contra nos aceruum uersuum scripturæ congregant, in quibus prohibetur, ne adoret quis nisi unum Deum.

[Margin notes: Tit. 3. — Nugæ Lutheri de Confessione Augustæ facta. — Incõstantia Luth. circa Inuocationẽ sanctorum.]

Et ut nobis apud suos iustissimā inuidiam conflare uideantur, insidiosissime omittunt, quod scribitur Rex Dauid & Salomon & multi alij adorati: Simul impij peruersores scripturæ, & subdoli calumniatores pietatis nostræ. Ita enim rustici illi nos tandem docēt, quod solus Deus sit adorandus, et gloriantur ac si nos idipsum negauerimus unquam. Item, In codē libro ait. Omnes sancti omnia possunt, & tantum per eos tibi à Deo datur, quantum credis te accepturum. Quid enim aliud sunt sancti, nisi uelut guttulę roris, siue guttæ noctium, in cincinnis & capite sponsi? Sic & in sermone de Prępáratione ad mortem docebat ægrotū, ut inuocaret omnes sanctos Angelos, præcipue angelum suum, Dei genitricem: omnes Apostolos aliosq́ sanctos, eos præsertim, ad quos Deus ei specialem indiderit deuotionem. Verum posteaquam superbia atq; inobedientia cum in furorē concitauerunt, longe aliter de sanctis & scripsit & concionatus est, ut uix ullus Suermerorum & Phanaticorum esset ei par. Tunc enim Dei genitrix MARIA nihilo erat uel melior uel maior Luthero: Tunc uicinus eius poterat tam bene iuuare eum, quàm illa: Tunc oratio sua tam bona erat, quàm illius: Tunc è tabulis puerorum eijci oportebat Aue Maria: Tunc impia erant cantica, Salue regina, & Regina cœli. Itē sancti Apostoli, Petrus & Paulus, nihil amplius poterant, quàm Lutherus. Et qui mendico dabat florenum unum, melius faciebat ac plus merebatur, quàm si Beato Petro aureum tēplum ædificaret. Item sancti in terra adhuc uiuentes erant ut gemmæ: Mortui uero (uti eos appellabat, quos nos in cœlis cū Deo uiuere credimus) ut ligna erant: Immo mera erant Idola, & quicunq; eos uenerabatur. Hinc insurrexerunt seditiosi prophetæ, qui omnes sanctorum Imagines atq; etiam ipsius saluatoris, è templis eiecerūt tam tumultuose quàm impie: Ita, ut is melior magisq́ pius habebatur, qui pluribus aut maioribus cōtumelijs Imagines afficere nosset: neq; mitiores erant erga ossa & quaslibet reliquias atq; exuuias Diuorum, & in calices Monstrantiasq́ deauratas, donec furentes tandem rustici superuenirent, qui templa quoq; ac Monasteria deuastarunt, tanta cum insania atq; impietate, ut Lutherus ipse & gladio temporali & geternæ damnationi eos adiudicauerit. In ista uero concione funebri rursus cōmendare sanctos cœpit, in gratiam nimirum sui patroni, quem & Martyrem & sanctum Dormitorem facere parabat. Idcirco de sanctis persuadere cœpit, quàm digna ac preciosa sit in conspectu Dei mors sanctorum, quanto plus æstimet sanctos defunctos, quàm adhuc in carne uiuentes: quāto minus curet sanctos in terra, quos infirmos ac miseros relinquat, perinde ac si nō uideat

Cant. 5.

Impia dicta Luth. contra sanctos.

Luth. in ser. de natiui. Mariæ: De sancta cruce, &c.

Iconomachi.

Rursus benigna de sanctis in cœlo opinio.

eos: quàm eos, qui morte ablati è conſpectu hominum, ac ſub terra iacentes, tunc primum precioſi coram Deo fieri incipiant. Hæc omnia eo refert, ut plebi perſuadeat, Principem Electorem, quem Caput ſuum uocat, à conſpectu mortalium ablatum, precioſum eſſe in conſpectu Dei, & in requiem receptum, ubi tutus ſit ab omnibus Diabolis & inimicis, eiuſq; memoria ſine perditione & obliuione in æternum permaneat. Hæc idcirco retulit Cochlæus Principi Anhaltino, ut oſtenderet ei, quàm uentoſa & inſtabilis ſit doctrina Lutheri, quæ ad omnem uentum, uelut arundo, uertitur ac mutatur. A qua cauere nos iuſsit, & Chriſtus in Euangelio, & Paulus in Epiſtola ad Epheſios.

Acta & ſcripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXXIII.

Nterea noua oritur Lipſiæ (quæ urbs & celebri Academia & inſigni Emporio clara, Duci Saxoniæ Georgio, per omnia Catholico Principi paret) iurgandi occaſio: Dum multi è plebe diebus Dominicis excurrerent in propinquum pagum, nomine Holtzhauſen, qui ad ditionem Electoris Saxoniæ ſpectat. Vbi prædicabat homo Lutheranus, populumq; ſub utraq; ſpecie cõmunicabat, quem aliqui Diaconum, aliqui purum Laicum ac lini textorem fuiſſe dicunt. Hæc ubi reſciuit Dux Georgius, prohibuit Lipſenſibus, ne amplius illuc exirent. Cum uero multi iam infecti eſſent ab illo, & occulte Lutherizarent: Pius Princeps, ut morbidas pecudes à ſanis ouibus diſcernere poſsit, iuſsit certa dari ſymbola, in modum nummi procuſa, quæ ſacerdotes confitentibus atq; communicantibus tempore paſchali darent, & illi redderent Senatui, cum profeſsione nominis quiſq; ſui. Hæc quidam è ciuibus, qui Lutherizabant, ægre ferentes, iramq; Principis timentes: ſcripſerunt ad Lutherũ pro conſilio, num metu Principis ſui poſsint ſalua conſcientia ſub una ſpecie cõmunicare. Quibus ille (quoniam Vuittenberga ſeptem duntaxat Miliaribus à Lipſia diſtat) ſtatim reſpondit in hæc uerba Teuthonice. *Noua contentio inter Luth. & Lipſenſes ac Ducem Georgiũ.*

Epiſtola Lutheri ad Lipſenſes.

Honorabilibus ac prouidis bonis amicis meis Lipſiæ, quos Dux Georgius, hoſtis Euangelij, nunc proſcribit: Gratiam & pacem in Chriſto, qui apud uos patitur ac mori debet, & certiſsime reſurget atq; uos reget. Intellexi chari amici, quoſdã è uobis procuraſſe interrogari, An bona cum conſcientia unam ſpeciem Sacramenti accipere *Detractiones Luth. cõtra Ducẽ Georg.*

cipere queant, sub eo prætextu, ac si utranque speciem acceperint, ut hoc modo pacata redderetur uestra Superioritas. Quoniam uero nullum è uobis nosco, neque scio, quomodo se habeat cor & conscientia uestra, hæc mihi optima uidetur esse sententia. Quisquis hac de re instructus, in conscientia sua pro Dei uerbo atque ordinatione tenet, quod utraque species recte detur: is sub corporis & animæ periculo, contra eiusmodi conscientiam suam, hoc est, contra Deum

Cöuitia in Principē, quæ subditos docet Luth.

ipsum, non agat. Iam uero quoniam Dux Georgius nititur etiam secreta conscientiæ explorare, dignus omnino esset, ut deciperetur, ueluti Sathanæ Apostolus, quacunque id ratione fieri queat. Non enim habet neque ius ullum, neque opportunitatē, tale quid postulandi, & peccat in Deum ac spiritum sanctum. Verum quum nos consyderare debeamus, non quid alij faciant homines mali, siue homicidæ sint, siue raptores, sed quid nos deceat pati ac facere: In hoc sane casu optimum fuerit, ut ferociter dicatur in faciem huic homicidæ atque raptori, Hoc nolo facere: Si rapueris mihi propter hoc seu corpus seu substantiā meam, alteri rapuisti, cui exacte persoluas oportet. Sicut Petrus ait. Iesus Christus paratus est iudicare uiuos & mortuos. Vade igitur bone raptor, Quod tu uis, id nolo ego. Quod autē ego uolo, id Deus quoque propediem uolet. Id experiemini: Oportet enim Diabolo crucem in faciem impingere, & non multum uel applaudere uel blandiri, sic sciet, cum quonam sibi res est. Christus Dominus noster uos confortet ac sit uobiscum Amen. Datum Vuittenbergæ in magna sexta feria 1533.

Doctor Martinus Luther manu propria.

Senatus Lipsensis.

Hæc epistola, ut Lipsiam uenit, sacratissimis Paschæ diebus, quando populus maxime deuotus unanimisque esse deberet: odiæ discordiæque faces in animis ciuium accendit, hinc inde circumlata inter ciues ac multipharíam excripta. Quod ubi Senatus accepit, ad præcauendam seditionem, confestim ad Dresdam (quæ XIII. Miliaribus à Lipsia distat, ubi Curia est Principis) misit nuncium, cum hac in Teuthonico Epistola.

Illustrissime ac Generosiss. Princeps: Principali Clementiæ uestræ, in primis nostra deuota, promptaque omnino & officiosa obsequia sunt studiose omni tempore parata. Clemens Domine, paucis iam elapsis diebus comperimus, exemplar molesti cuiusdam scri-

Epistola Luth. dicitur molestū scriptū.

pti (quod Doctor Martinus Luther ad quosdam huc scripsisse fertur) hinc inde per ciuitatem circumlatum esse: Quemadmodum & nobis duo illius exempla in manus tradita sunt. Super quo sane nos multam diligentemque inquisitionem atque explorationem fecimus, illius Epistolæ acquirendæ gratia, atque etiam ad resciendum, quisnam

quisnam eam impetrauerit, ad quem scripta sit, & quisnam eam apud se habeat. Tandem uero post multam nauatam operam, hodie rem certo comperimus, hoc sane modo. Est hic insignis & ingeniosus Gemmarum sculptor atque Aurifaber, Stephanus Steinber dictus, qui è Nurenberga huc se recepit. Huic res hęc nota esse ferebatur. Cumque ex dicto magistro Stephano scire omnino uellemus, ubinam ea esset epistola, promisit ille, daturum se operam, ut eam ad manus nostras afferret: Quemadmodum & fecit demum, eam Consuli nostro tradens. Quam nos Illustriss. Clementię uestrę his literis inclusam transmittimus. Curauimus praeterea, ut praedictus Gemmarū sculptor seu Aurifaber, adhibitis fideiussoribus promiserit, se intra Quatuor Septimanas hinc discessurum non esse, quousque res ista suum attingat finem. Haec Illust. Clementiae uestrae, deuota intentione nō potuimus non denunciare. Cui sane omni cum subiectione ac obedientia, seruire semper paratissimi sumus. Datum sub nostrae Ciuitatis sigillo, Sabbato post Quasi modo geniti, Anno Domini M. D. XXXIII.

Senatus Lipsensis.

His lectis, Dux Georgius scripsit Principi Electori Saxoniae, Ioanni Friderico, qui Patri suo in regimine ac dignitate successit: conquerens de hac Lutheri iniuriosa Epistola, per quam ille non solum grauiter lęserit nomen & existimationem personae eius: Verum etiam subditos eius rebelles facere attentauerit. Atque per hoc uiolauerit pacta, quae pater Electoris cum Duce Georgio per utriusque partis Consiliarios anno Domini 1527. inierat. Petebat igitur à filio, Electore nouo, ut propter hanc malignā attentationem uelit ita se gerere in Lutherum, ut manifeste appareret, eam sibi displicere, curaretque iniurijs tādem ab illo finē imponi. Caput autem concordię, quod hic citat Dux Georgius, ita habet in Teuthonico de uerbo ad uerbum. Quod ad Lutherum attinet, Clementiss. Dominus noster Princeps Elector Saxoniae, debet Luthero, eò quod is in terris & Principatibus eius degat, denunciare per suos, significatum esse Clementiae suae, quod minacia scripta intenderet, ex quibus conijcere liceat, ipsum in animo habere, contra Illustriss. Clementiae suae Cognatum, Ducem Saxoniae Georgiū, eiusque terras & subditos, seditionem ac rebellionem excitare, atque etiam famosis & conuitiosis uti libellis. Et quamuis Illust. Cle. sua nolit suspicari, quod intentio eius sit, uel contra Clementiae suae Cognatum, uel contra quemcunque alium, ad seditionem actitare. Id quod non minus Illust. Clemētiae suae, quam suo Cognato intolerabile foret: Velit tamen Illust. Cle. sua serio illi mandasse, Cum ipsemet sciret,

Querela Ducis Georgij ad Electorem Sax.

Capitulū quoddam concordiae inter Principes de Luthero.

seditionem & iniuriarum irrogationem diuinæ scripturæ atq; Euangelio contrariam esse, ut in hoc seipsum admoneat, & ab his omnibus abstineat. Et post pauca. Debet præterea Clementissimus Dominus noster serio præcipere Luthero, ut neq; ab ipso, neq; ab ullo sibi adhærente, in terris Ducis Georgij, quouis modo aut prætextu quicquam attentetur, practicetur, proponatur aut agatur. Hæc ibi. Interea Consul Lipsensis, Vuolfgangus Vuideman, propter uarias suspiciones de Epistola illa in populo, scripsit ad ipsum Lutherum, adiuncto Epistolæ exemplo: Benigne rogãs, ut clarũ det responsum, an ea Epistola ab ipso sit isto modo emissa, & ad quem sit scripta, aut quomodo res aliter se habeat: Quoniam plurimi homines Lipsiæ ob eam habeantur suspecti. Velit igitur suo responso prospicere, ut homines illi, quibus cum ea Epistola nihil negocij est, & nihilominus in suspicione tenentur: à concepta suspicione liberentur ac dimittantur. Huic autem Lutherus ita respondit.

Epistola Consulis Lipsen. ad Luth.

Honorabilis prudensq; ac dilecte Domine & amice, scripta uestra recepi, & eorum sententiam admodum probe intellexi. Et ad uestram precationem atq; petitionem, est uicissim precatio & petitio mea, dignemini indicare mihi, quisnam uos iusserit aut incitauerit, huiusmodi literas ad me scribere. An fecerit hoc Plebanus in Collen, an Sicarius in Dresden, an uero Domicellus uester Dux Georgius. Tunc sane acquiretis responsum, mensuram plenam, refertam, coagitatam & supereffluentẽ, Deo uolente. Nam ad seruiendum uobis promptus sum. Datum Vuittenbergæ Dominica post S. Georgij 1533.

Responsum Luth.

Martinus Luther, Doctor &c.

Hoc proteruum Lutheri responsum, ubi Consul Lipsensis Duci Georgio Dresdã misisset: Ille rursus scripsit Duci Electori, Agnato suo, adiungens utriusq; Epistolę & Consulis & Lutheri exẽplum, addens & minas Lutheri, nuncio Consulis factas, si de cætero tali cum Epistola ad ipsum rediret. Rogauit igitur benigne, ut ea in re faciat, quemadmodum sibi fieri uelit. Inde nactus criminandi occasionem nouam Lutherus, ædidit librum, cui titulum fecit. Confutationem imputatæ sibi à Duce Georgio seditionis, & literas consolatorias ad Christianos, ab eo è Lipsia sine causa expulsos. In cuius sane libri exordio recitat quædam Electoris uerba ad se scripta, In hunc sensum Teuthonice.

Liber Lut. contra Ducem Georgium.

Quod si hęc uestra esset intẽtio, cõcitandi homines nostri Agnati, aut alios per scripta uestra ad ullam seditionem: id nobis nullo pacto à uobis tollerandum esset. Ac facile possetis conijcere, nos

Verba Electoris ad Luth.

non intermissuros, quin dignam sumeremus de uobis pœnam: At putare uolumus, non esse ad hoc animum uestrum. Quapropter uestrum erit, de tali incusatione atq; imputatione pro necessitate uestra, ut uestra intelligatur innocentia, uos per scripta uestra defendere: Ne nos quoq;, si talis defensio non fieret, existimare oporteat, tanquam harum rerũ sitis reus. Hæc Elector iuuenis, qui Lutherum uehementius amare ac magnificare uidebatur. Eius igitur potentia protectioneq; & iussu fretus Lutherus, pleno conuitiandi ac malignandi impetu, in Ducẽ Georgium inuectus est. Primum igitur impudentem præmittit Pij Principis præ se contemptũ, dicens Teuthonice. Iam nolo Ducem Georgium, tanq; meum meiq; Euangelij hostẽ, eo afficere uel honore uel obsequio, ut fateri uelim, eam epistolam esse meam, etiamsi & manus mea & sigillum meum adesset, quandoquidem secreta est Epistola, quam eum habere nõ licet, multo minus super eam agere aut proteruire: Veruntamen, cum propter eam irascatur atq; proteruiat, meq; coram Clementissimo Domino & Principe meo uult accusare, uendicabo mihi eam epistolam, & debet mea esse atq; uocari, ad experiendum, an & eiusmodi epistolam aduersus tam altam & acutam artem Ducis Georgij defendere queam: læte sperans, Deum ad hoc gratiam mihi concessurum esse. Deinde uane protestatur, se nihil dicturum in personam aut statum Ducis Georgij, quemadmodum nec unquam dixerit aut scripserit antea. Et de sua glorians prudentia subiungit. Ego semper (inquit) uerba mea sic posui ac antea ponderaui, quod bene uolo ad ius prouocare, ac proteruire cõtra Ducem Georgium, & omnes eius Papistas in unum, ut non possint eum ueritate ex illis facere ullam seditionem, aut hæresim, aut conuitia, aut famosos libellos. Audacter itaq; prouocat Ducem Georgium, ut si bonus ac uerax sit Christianus, procedat scriptaq; sua probet: In quibus eum coram Electore accusauit, quod ei subditos suos rebelles atq; inobedientes faciat &c. Quem sane librum, ubi uidit Cochlæus, magno accensus zelo, scripsit Apologiam pro Pijssimo Patrono suo, Duce Georgio. In qua libere commemorauit multa, quæ ægre tulit postea Elector Saxoniæ, ad quem ille librum suum, quamprimũ excusus fuit, per proprium nuncium misit: quemadmodum in Apologia illa sua publice promiserat. Recitat enim ibi rei gestæ seriem, & omnes supra dictas Epistolas. Deinde admiratur, quod Elector cum Consiliarijs suis nouis perspicere nõ potuerit, talem Lutheri Epistolam esse & pactis antiquis contrariam, & plane seditiosam: Cum in ea apertis uerbis scriptum sit, quod optimum sit, ferociter homicidæ ac raptori in faciem dicere,

Scurrilitas Lut. in Ducem Georgium.

Iactantia Lut. de sua prudentia.

Apologia Cochlæi pro Duce Georgio.

Nolo id facere. Quis enim bonum poteſt uel gerere uel concipere animum erga homicidam et raptorem? aut erga hoſtem Euangelij Apoſtolumq; Diaboli? Præſertim uero, quod addit ibidem Lutherus, dignum eſſe Ducem Georgium, ut decipiatur, quacunq; id ratione fieri queat. Quid enim aliud intendit ſeditionis machinator, quàm ut decipiat qualibet arte aut ratione ſuum Principem aut Magiſtratum? Obijcit eam quoq; impudentiam, qua ſibi uult Lutherus liberum eſſe, tum ad confitendum, tum ad negandum, quod ea Epiſtola ſit ſua: Cum alioqui fœdiſsime confuſa atq; redarguta ſit perſæpe eius inconſtantia atq; contrarietas, etiam Auguſtę coram ipſo Electore. Et aduerſus excuſationem Lutheri, qua ſuas contrarietates excuſare nititur, affert idem Cochlæus ſex rationes, quibus omnem excuſandi uiam præcludit. Cum autem Lutherus Duci Georgio rurſus obijceret confictum fœdus quorundam Principum: Cochlæus Quinq; rationibus acriter eam calumniam confutauit, ac in Lutherum retorſit, ut non minus ipſe, quàm D. Pak, proſcriptione dignus eſſet, propter ſeditioſum illud figmentum. Confutauit & aliam calumniam recens excogitatam, de quadam iurandi formula, ſecundum quam cogeret (ut aſſerebat Lutherus) Dux Georgius ſubditos ſuos, Lutheranam abiurare hæreſim. Dicebat ergo Lutherus. Si ars eſt, uenenoſe interpretari ac malitioſe peruertere alicui uerba ſua: uellem et ego Duci Georgio bene interpretari iuramentũ, quod Lipſię ſubditis ſuis imponit, & eos iurare cogit, ut iuuare uelint dãnare ac perſequi doctrinã Lutheranã. Velim ergo dicere, His uerbis uibrat gladium Dux Georgius, & in campum proficiſcitur contra Electorẽ, Lantgrauiumq; & eorum confœderatos. Et põſt pauca ſubdit. Nihilominus cum res ipſa doceat, Ducem Georgium non eſſe compotẽ ſui, Diaboluſq; ſit in mundo undiq; nequam: uelim, ut eius Nobilitas prouincialiſq; populus ludum hunc attenderent, atq; etiam uicini Principes. Non intelligo iuramẽtum iſtud, ſcio tamen probe, Diabolum nihil boni intendere, & ex contemptibili ſcintilla grande incendium naſci poſſe. Ego nolim accipere omnia bona mundi, quod epiſtola mea tam ſeditioſe ſonaret, quàm ſonat iuramentum à Duce Georgio impoſitum: Oporteret me in hoc ictu oculi præ dolore mori. Aduerſus hanc calumniam produxit Cochlæus publicum teſtimonium Senatus Lipſenſis, qui in ſua ad Ducem Georgium Epiſtola, ſic reſpondit. Nos ad ſcripta Illuſtris Clementiæ ueſtræ, quibus indicat, Lutherum ſcribere de quodam iuramento hic quibuſdam propoſito, ad damnandum & perſequendum Lutheranam ſectam: Tres Ordines Senatus congregauimus, quibus ea

Duplex calumnia Lutheri in Ducẽ Georg.

Teſtimonium Senatus Lipſen. cõtra Lut. de Iuramẽto.

perlegimus,

perleginus,& interrogauimus. Qui omnes unanimiter dixerunt, se nihil scire neq; de tali propositione, neque de ipso iuramento: Quemadmodum & nos nescimus, illud cuipiam hic propositum fuisse, neq; id nobis ab Illustri Clementia uestra mandatum fuit. Quare scire non possumus, quidnam Lutherus per hoc intendat. Hæc Senatus. Veruntamen postea nactus est Dux Georgius duo exempla confícti iuramenti,quod ad excitandam & conflandam ei inuidiam ,à Nebulonibus quibusdam in terris Lutheranis alicubi publice affixum fuerat. Et satis quidem ingeniose confictum fuit,ut facile crederetur esse uerum . Nam secundum cōmunem formam Iuris, de abiuranda quauis hæresi , uerba sonabant. Odiosa tamen uerba illa , ad damnandum ac persequendum doctrinam Lutheranam,in ea formula non habebantur . Affinxit aūt ea Lutherus , ut eo grauius odium in bonum Principem concitaret.

Id uero omnium ægerrime ferre uidebatur , quod Dux Georgius diceret, eum seditiose scripsisse. Dicebat ergo. Si qua gratia de maledicto ac scelesto mundo promerenda esset,& ego D. Martinus, nihil aliud boni docuissem aut fecissem,nisi quod secularem gubernationē atq; potestatem sic illustraui atq; exornaui: propter unum hoc saltem deberent mihi & gratias agere & fauere. Talem enim gloriam & honorem habeo,per gratiam Dei,de hoc(siue gaudeat siue doleat Diabolus cum omnibus squamis suis) quod à tempore Apostolorum nullus Doctor aut scriptor , nullus Theologus aut Iurisconsultus, tam insigniter ac clare conscientias secularium statuum confirmauit,instruxit & consolatus est, sicut ego feci,per singularem gratiam Dei,hoc pro certo scio. Quoniam neq; Augustinus,neq; Ambrosius (qui tamen hac in re optimi sunt) mihi in hoc æquales sunt &c. Contra hanc eius iactantiam ita respondit Cochlæus. Ait Sapiens. Laudet te alienus, & non os tuum : extraneus , & non labia tua. Ego profecto hactenus nunquam audiui, hanc Luthero laudem à cordatis tribui hominibus, qui eius scripta legerunt. Iactitat quidem & multa alia de se suaq; doctrina , quæ mera sunt mendacia: Gloriatur enim, Euangelium suum lucidius clariusq; esse, quàm fuerit temporibus Apostolorum, & Germanos ante doctrinam suam nunquam uerum habuisse Euangelium. At huiusmodi gloriationes tam stolidę ac monstrosę,apud ueteres grauesq; autores nusquam reperiuntur. Iactitat forsitan hic librum suum(cui titulus est. De seculari potestate)usq; adeo gloriose super omnes doctores . Quisquis autem eum perlegerit librum, inueniet procul dubio,nullum esse librum uel seditiosiorē , uel conscientijs secularium potestatum grauiorem. Deinde commemorat

Iactantia Lutheri de scriptis suis pro seculari potestate.

Prouer 27.

Cōfutatio huius iactātiæ.

Luth. in sermone de destructione Hierusalem.

Seditiosus liber Luth. de seculari potestate.

idem

idem Cochlæus XX. articulos ex eo libro, uelut exempli gratia. Inter quos sane hæc quoq; uerba habentur. Sæculares Domini deberent prouincias hominesq; gubernare extrinsecus: Hoc omittunt, non plus scientes, quàm excoriare ac deglubere, unum uectigal super aliud, unum tributum super aliud imponere: hic ursum, illic lupum emittere: Ad hæc, nullam fidem aut ueritatem apud se retinere. Aguntitaq; peius, quàm prędones ac Nebulones agerēt. Et sæculare eorum regimen tam profunde iacet, quàm iacet Ecclesiasticorum Tyrannorū regimen. Quapropter Deus tradidit eos in reprobum sensum, ut agant peruerse, uolentes spiritualiter dominari super animas: Quemadmodum illi uolunt dominari sæculariter, ut confidenter alienis sese onerēt peccatis, Deiq; & omnium hominum odio, donec intercant simul cum Episcopis, presbyteris ac monachis, unus nebulo cum altero. Hæc ibi Lutherus, & adhuc multo grauiora magisq; seditiosa, paulo ante rusticorum tumultus ædidit. Cum autem Dux Georgius depræhendisset circiter LXX. homines, qui Lutheri dogmata sectantes, noluerunt sub una specie Sacramenti Eucharistiæ communicare: præfixit eis terminum à Pascha usq; ad Pentecosten, si forte interim deliberarent, Ecclesiæ potius usum, quàm Lutheri noua præscripta sequi & amplecti. Quod si nollent, uenderent ædes suas atq; emigrarent. Illi per astutum Rhetorem Germanicum (omnia enim hæc Germanice & dicta & scripta fuerūt) confinxerūt supplicationē bene prolixam. In qua sane simulata deuotione, offerebant sese ad omnē obedientiam, quam salua conscientia præstare possent, & argute multas recitabant sui propositi probationes, ut ea supplicatione plebē Lipsensem in odium Principis, & in misericordiam sui concitarent. Cum autem inter cætera scripsissent, se libēter parituros, si quis eos aliter doceret, ut recte possent sub una specie communicare: Pius Princeps rogauit Episcopum Mersebургensem, tanquam Ordinarium loci, ut eos ab erronea conscientia reuocaret sanis admonitionibus. Id quod ille fidelissime fecit, assumptis aliquot secū Prælatis & Doctoribus. Quoniam uero recens adhuc feruebat discessio, mentesq; hominum titillabat uana gloriatio, quod uiderentur & sibi & aliis Lutheranis persequutionē pati propter uerbum Dei, Et maior pars eorum hominum iam alibi apud Lutheranos in propinquis oppidis domos ad inhabitandum conduxerat, pars uero eorum, qui iuuenes erant soluti & artifices, locum mutare poterat facile: Inde factum est, ut ex toto eorū numero uix duo potuerint sanis admonitionibus reuocari, quamuis diceretur quibusdam sigillatim, quibusdam collectim, si gloriarentur de uerbo Dei,

LXX. homines Lutherani è Lipsia discedere iussi

Eorū supplicatio.

Cur sana doctrina non habuit locū apud eos homines.

certum & clarum haberent uerbum Dei, quo Christus expresse iubet, audire Ecclesiam: At nullum haberent uerbum Dei, quo expresse iubeat Christus, Laicis dare utranque speciem Sacramenti. Sed pudor uidebatur eis & dedecus, à cœpto resilire, persecutionisque famam (quæ rudes animos titillabat quasi martyres essent) amittere. Maluerunt itaque abire quàm remanere. Potuisset quidem Princeps de iure seuerius aduersus eos agere, sed noluit: Id unum quærens, ut separaret oues morbidas à sanis. Nihil aliud igitur aduersus eos constituit, quàm ut personaliter Lipsiæ non habitarent: Permisit tamen, ut retinerent ibi non solum domos & bona sua, uerum etiam uxores liberosque cum familia. Quin & ipsis ter in anno tempore Nundinarũ Lipsiam reuisere liceret, sicut alijs mercatoribus. Cæterum neminem eorum uel in minimo mulctauit obulo. Lutherus autem, dum scriberet ad illos literas consolatorias, rebellionem & discessionem illorum maximis extulit præconijs, per multas rationes Rhetoricis persuasionibus fucatas. Quarum Tertia sic habet. Tertia (inquit) consolatio fortis ac potens est, si consyderetis causam, propter quam patimini ac expellimini. Diabolus quidem & Dux Georgius simul cum Conty rannis suis, prætendunt apparenter, uos expelli, propter unicũ articulum de utraque specie Sacramenti. At sub eo articulo est eorum intentio (quam & factis demonstrant) ut debeatis abnegare totã doctrinam nostri Euangelij, omnesque Papæ abominations adorare. Hic merito debet gaudere cor uestrũ, quod ex ea urbe & illa prouincia exijstis: In qua præcipitur, ut abnegetur ac infestetur uerbum gratiæ & remissionis peccatorum, & quomodo per solum Christum, absque meritis, iustificamur ac saluamur. Hic est enim principalis articulus, ex quo omnis nostra fluxit doctrina, & tã clare in lucẽ prodijt, quod etiam Augustæ coram Cæsare confessa & cognita fuit, quomodo in scripturis sit fundata: & Aduersarij ipsi coacti sunt fateri, quod per sacram scripturam confutari non queat. Cui igitur non fiat nausea? Cui non inhorrescant pili? Cui non tremat in uisceribus cor? (si Christianus esse uelit) ut in ea habitaret urbe, in qua Euangeliũ, Sanctus Paulus, ac tota scriptura sacra prohibetur atque damnatur: Et ut abnegetur atque infestetur, præcipitur atque iuratur. Deberet sane aliquis nudus potius ex ea currere, & ne uno quidẽ ictu oculi in ea remanere. Hæc & id genus plurima ibi Lutherus conuitiosissime simul & calumniosissime, quibus in odium pij Principis populos concitare nitebatur. Aduersus ea specialem ædidit librum Cochlæus, plurima in eo Lutheri mendacia redarguens, suumque Patronũ pium Principem excusans. Vbi inter alia sic ait.

Clemens Principis contra eos sententia.

Cõsolatio Luth. ad expulsos.

Mendacia & calũniæ Luth. impudentiss.

Responsio Cochlæi.

Ægre

Ægre quidem fert Lutherus, quod Dux Georgius causam fidei tam strenue tutatur, & dicit, Episcopis cōcionatoribusq́ dimittendum esse regimen Confessionis &c. At nequitiosus monachus probe scit, Lutheranos nihil prorsus deferre Ecclesiasticæ potestati, sed omnem ei obedientiam subtrahere, absq́ omni timore ac uerecundia. Scit item, Ducem Georgium non mittere manum suam in Confessionem & in secreta conscientiarū, sed extrinsecus duntaxat (ubi opus fuerit) inquirere, siue per signa siue per alium modum, quisnam suorum confiteatur & communicet, sicut Ecclesia instituit atq́ prȩcepit. Qui sane id facit, ex nulla uel Tyrannide uel temeritate: sed ex debita obedientia, quæ eius conscientiæ sub animæ suæ salute iniuncta est, tanquàm Christiano Principi, tum à Deo ipso, tum ab utroq́ iure, uti supra ostensum est. Væ autem ei, si istud non fecerit, sed ex timore humano tam seria Dei ac utriusq́ iuris mandata neglexerit aut prȩuaricatus fuerit. Timendum enim foret ei, ne sibi contingeret, sicut contigit olim bellicoso ac uictorioso Regi Saul, quem Deus reprobauit destituitq́ & à regno proiecit, ex nulla alia causa, nisi quod gentem Amalech non penitus deleuit, sicut ei Deus per Samuelem prophetam præceperat: sed cepit ac reseruauit Agag regem, ac permisit populo de ouibus & armentis meliora quædam ad immolandum domino. Sic & Dux Georgius contra Deū peccaturus esset, si non pro uirili sua (quemadmodum ius Imperiale ei sub iureiurando iniungit) cunctis hæresibus in terris suis resisteret. Quamuis autem omnes hæretici generaliter per Amalech designātur, qui contra Ecclesiā pugnant, sicut pugnauit Amalech contra filios Israël: Præcipue tamen Lutherani per Amalech intelligi possunt. Amalech enim interpretatur gens bruta, siue lambens populus, qui secundum carnem sensumq́ animalē uiuit, sicut uiuunt nunc Lutherani: In primis uero Idolum eorum, Monachus iste cum Moniali sua. Idcirco tenetur unusquisq́ Princeps Christianus Rom. subditus Imperio, sub iureiurando, nullam in terris suis hæresim tolerare, atq́ Ecclesiasticæ potestati (quæ ab hæreticis hoc tempore maxime contemnitur) assistere, ut Christiani ritus ordinationesq́ & Cæremoniæ in terris suis conseruentur.

Tenentur Principes sæculares hæreticis resistere.

1. Reg. 15.

C. de Episcopali aud. l. Statuimus.

Per Amalech maxime Lutherani significantur.

Cæterū ad ipsum Principem Electorē Saxoniæ, misit Cochlæus librum suū (sicut in ipso publice promiserat) cum quadam Epistola manu sua scripta. In qua humiliter petebat ab eo, ut Lutherum, iuxta propriam ipsius prouocationem ad ius, adigeret ad standum iuri, atq́ ad experiundum in iudicio cum ipso Cochlæo, qui sub periculo corporis & uitæ offerret sese ultro ad probandum sufficienter,

Liber Cochlæi ad Electorem Sax. ab eo missus, ut Lutherum iudicio sisteret.

ter, quod Lutherus sit hæreticus atq; seditiosus: Id quod Lutherus nunquam probari posse scripserat. Elector ille receptis ac lectis libro & Epistola Cochlæi, nihil respondit. At Cancellarius eius dedit nuncio scripturam, quæ testificabatur & librum & Epistolam Principi Electori à nuncio traditam esse, adiecta indignatione minaci, quod Elector paterq; eius in eo libro essent iniurijs affecti, quæ memori mente reponerentur. Verum dum liber Cochlæi Dresdæ excuderetur, Iurisconsultus quidam Vuittenbergensis, cui nomen est Benedicto Pauli, à Typographo fallaciter per medíam personam sex Quaterniones eius libri adeptus est, data fide, quod redditurus esset antequam Dresdam egrederetur: sed uir Euangelicus, qui fidem in ore semper habet, calcata fide data, non redditis Quaternionibus abijt. Lutherus itaq; mox alium scripsit librũ, cui titulum fecit. Paruum responsum Lutheri, ad proximum librum Ducis Georgij: Vt ad easdem nundinas Lipsenses parata esset responsio in librũ Cochlæi, qui eodem tempore iam primum æditus erat. Quàm malignus uero in Ducem Georgium, quàm superbus in Cochlæum, & quàm impius in uota uitamq; Monastícorũ, in eo fuerit libro Lutherus, non facile enarrari queat. Etenim Duci Georgio imputauit ibi librum Cochlæi, tanquam autori, cò quod Typographus in frontispicio libri, ad decorem aspectus, appresserat arma Ducis. Ait igitur. Ducem Georgium habui quidem pro uiro superbo & iracundo: At tam rudem ac inconsyderatum non putaui, ut paterna arma sua, Nobilem ac preciosam Coronam ruteam, summum suum decus super terram, deberet fætuo in eius narium excrementa illuuiemq; apprimere, ac sinere, ut sic circumferretur in terra. Maius dedecus nobili coronæ ruteæ nunquam accidit, Quam tot memorabiles Imperatores, Principesq; ac Domini, tanto tempore, hactenus in summo honore, atq; adhuc, circumtulerunt, ac tot egregia facinora uirtutesq;, sub eius uexillo, tum in bellis tum in pace æдiderunt &c. Ad hæc ita respondit Cochlæus. Corona rutea per Typographum ultro apposita est: Id quod ei neq; à Duce Georgio, neq; à meipso mandatum fuit. Quemadmodum ipsemet fatetur, ac fateri uult, ubicunq; ea de re rationem postulatus fuerit: Quandoquidem illam antea ultra XX. annos plærisq; libris à se excusis appresserit. Neq; immerito stat laudabile illud stemma circa ueritatem, quę meo in libello, per gratiam Dei, asserta, confirmata & in lucem prodita est euidenter, contra uanas nugas præsumptuosaq; mendacia Lutheri.

Liber Luth. malignus in Ducem Georgiũ.

De rutea corona.

Dux Saxoniæ, Albertus Pater Ducis Georgij.

Quod autem Lutherus acri exclamatione ait. O si uiueret Dux Albertus, nobilis ille Heros, & uideret sic degenerasse filium suum: Ah

Ah multo libentius est mortuus &c. Hoc est Rhetoricũ quoddam præstigium, quo ex musca facit Elephantem Lutherus. Profecto si hactenus uixisset laudatissimus ac fortissimus Princeps ille, nequaquam permisisset, ut Apostaticus Monachus (quem Papa, Cæsar, omnesq; Status Ro. Imperij, multæ præterea Vniuersitates, atq; externæ Nationes Christianitatis, publice ut hæreticum condemnauerunt) deberet sub protectione præclarissimę domus Saxoniæ, tantum schisma, tãtamq; turbationem in Generali Christianitate, tantumq; damni, calamitatis, cædiumq; & sanguinis effusi in Germania, per mendacia hæreticaq; & seditiosa scripta excitare atq; procurare, ipsumq; stemma Ducum Saxoniæ, ruteam Coronam, tam graui ac indelibili nota cõmaculare. Neq; dubito, si gloriosus Princeps Elector Dux Ernestus, cum suis Catholicis progenitoribus, a mortuis resurgerent, atq; uiderent, quid in Catholicis eorũ prouincijs Lutherus intra XII. annos instituerit: Quin ipsum ignitis forcipibus facerent dilaniari, atq; in puluerem comburi, suumq; nepotem ac patruelem, Ducem Georgium, summis laudibus prosequuturi essent, quod prouincias suas, non solũ strenue in Catholica fide antiquisq; Cæremonijs (sicut ipsi post se reliquerant) conseruarit: Verum etiam temporalium rerum incrementis, multisq; præclaris ędificijs, per prouidam accuratamq; regendi solertiam suam ita extulerit atq; ditauerit, ut meliores antea nunq; fuerint. Hæc ibi Cochlæus. Cæterum quantæ sint calumniæ impietatesq; Lutheri eo in libro suo, cõtra omnem statum Monasticum: Integro declarauit idem Cochlæus libro. Sed nimis longa foret omnium recitatio. In summa uocat ibi Lutherus omnes Monachos perfidos, abnegatos, Apostaticosq; Christianos, atq; etiam blasphematores ac nouos Crucifixores redemptoris sui Iesu Christi, criminatoresq; eius passionis ac sanguinis. Ideoq; suadet ibi populo, ut assuescat per Monachum nihil aliud intelligere, quàm abnegatum Christianum, Apostatam à fide Christi, confœderatũ Diabolo aut Magũ &c. Erat itaq; grauis inter agnatos Principes, Ducem Electorē, et Ducē Georgiũ, dissensio, non solum in causa fidei & religionis: uerum etiam in quibusdã alijs rebus, quæ ad temporale regimen spectabant. Quoniam uero inter Ducem Eelctorē Ernestũ, huius Electoris auum, & inter Ducē Albertum, Ducis Georgij patrem (qui erãt fratres Germani) ita mixtim facta fuit terrarum diuisio, ut alter alteri bellum inferre, absq; propria terrarum suarum iactura, non posset: Ideo ex utraq; parte factus est delectus Consiliariorum insigniumq; uirorum, qui in unũ conuenientes, uelut arbitri, in quos uterq; Princeps compromiserat, ita composuerunt

Dux Sax. Ernestus olim Princeps Ele.

Cõuitia Luthe. in Monachos.

Cõcordia inter Electorem & Ducē Georgiũ facta

composuerunt fœliciter omnes dissidiorum causas, ut tam Luthero quam Cochlæo alijsq; interdictum sit, ne de cætero suis de religione contentionibus intermisceant nomina causasq; Principum istorum aut earum ciuitatum. Interea cœperunt, non sine laude multorum, legi opuscula Georgij Vuicelij, qui X. annis Lutheranus fuerat: Resipiscens autem, Lutheri dogmata docte acriterq; impugnabat. Lutherus quidem longe superbior erat, quàm ut dignaretur illi respondere: Ionas autem & Cordatus ac Raidenus quidam, partim Latine partim Teuthonice, criminationū & conuitiorum plaustra plena in eum effuderunt, Quibus ille intrepide respondit. Ionæ quidem inter multa alia sic obuiat. Atq; adeo tu ipse (inquit) Iona fassus es Balthassari Phacho, uiro incorrupto, ante quatriduū, quàm isthinc discederem, immitius mecum actum fuisse. Vbi nunc laqueus præfocator, à quo nō longe abfui? Immò, ubi est frons tua Iona? O sanctum uirum, cui ex corde imo dolet, quod non iam diu in crucem subactus, coruos pasco. Parum erat, me Cethegum factum, nisi & Verrem faceret, & post fidefragum, uirtutis omnis hostem, mente praua natū, carnificem furiosum &c. O linguam recte Euangelicam, probe saluificam. Vellem autem Iona, tui nominis tuæq; sectæ aliquam habuisses rationem, in ista tua perturbatione, quæ te, quātus quantus es, totū absorptū, adeoq; dementatum, per tot conuitiorum ac mendaciorū præcipitia agitauit &c. Maxime uero ægre tulerunt, quod Vuicelius omnem tumultuum calamitatumq; culpam & originem Luthero imputauit: sic enim scripsit in eodem libro. Qui fax & origo totius calamitatis extitit, is in summū cacumen euectus, rerum belle potitur: Vere Leo (nam ita uolunt prædicatū) in cubili suo accubans, qui sibi catulisq; suis sufficienter cepit. Quare rugitu suo misera animalcula perterrefacit, ut ne mutire quidem contra audeant, & attrahit pauperem, ut attractum deuoret. Dic mihi, ad quem fecit in Conuentu Vuormaciensi Secretarius Badensis hæc uerba. Ingentes motus excitaturi sunt libri tui? An fefellit eum opinio? Quis primum scripsit, Verbum Christi annunciare Tyrannis tumultum? Quis suasit, ut quisquis posit et uelit, discindat atq; aboleat Bullas, immò in cinerē uertat ualuas, quibus fixæ eæ sint? Quis suasit, Monasteria solo æquanda esse, ut Diaboli lupanaria? Et sat esse causæ dixit, cur Ecclesiæ Collegiatæ, una cum Monasterijs & sacellis eradicentur. Quis cecinit Dorium hocce, Episcopos commeritos, ut è Christianismo, ceu lupi, fures, & latrones expellantur? Quis scripsit de lotione manuum in sanguine Cleri Rom. Ecclesiæ? O Thraces, O Scordisci, qui adeo humano sanguine delectamini.

Georgius Vuicelius desertor Lutherismi

Verba eius in Iustum Ionam.

Fax & origo seditionū fuit Lutherus.

Mirum, quod non ex osſibus capitum magis bibere libet, quàm è cyphis auratis. Taceo hic Bohemicum exemplum, quod minatur Æmatodipſas ille. Quem refert Epiſtola ad Lyncum, in qua abſq; miſericordia perdantur Papiſtæ. Hæc & id genus ſeditioſa ſcripta non pauca obiecit ex Lutheri libris Lutheranis Vuicelius.

Præfatio Lut. contra Vuicelium

Ad quæ ſane nihil reſpondit Lutherus, niſi quod in Raideni librũ ſcripſit præfationem Teuthonicam. In qua magno faſtu & contemptu ait, Manifeſta mendacia reſponſo digna non eſſe: Vuicelij aũt impudens & os & cor, contra propriam ſuam conſcientiam, adeo manifeſte mentiri, ut etiam eius Papiſtæ palpare queant, etiamſi cæci eſſent: Ideo non eſſe dignum leuem illum nebulonem, ad cuius ſcripta reſpondere debeat. Hac Lutherus calumnia ſoluit, iudice ſe & cæco uulgo ſuo, cuncta Vuicelij argumenta. Verum apud cordatiores, cœpit indies ſuſpectior fieri Lutheri doctrina, dum uiderent ab ea deficere doctos & diſertos quoſdam uiros, qui & ſtylo & ingenio ualent. Inter quos ſane præcipue Doctorem Ioannem Crotum & hunc Vuicelium, criminatur & odit Lutherus cum ſuis. Eodem anno miſſi fuerunt in Germaniam Oratores duo. Vnus à Papa Clemente VII. alter à Cæſare Auguſto Carolo V. Qui Principibus ac Statibus Ro. Imperij annũciarent futuri Concilij Generalis celebrationem. Quæ qualiter agenda eſſet, Octo declarabatur articulis. Qui ubi propoſiti fuiſſēt Electori Saxoniæ, is petijt dilationem ad reſpondendum, donec ſuper ea re cum cæteris ſibi adhærentibus conſultaret in Conuentu Smalkaldienſi, ſub finem Iunij menſis habendo. Facta igitur ibi deliberatione, ſcripſerunt reſponſum, in quo ubiq; prætulerunt ſummo Pontifici (tãquam ei nihil obedientiæ debeant) Ro. Imperatorem, quem pro domino ſuo agnoſcebant. Quamuis igitur in proponēdo & ſubſcribendo uidiſſent ubiq; primas partes datas fuiſſe Nuncio Apoſtolico, R. Domino Hugoni de Rangonibus, Comiti, & Epiſcopo Regienſi, qui & Principem ſe ſubſcripſerat. Poſt quem Cæſaris Orator abſq; omni additione ſubſcripſerat ſimpliciter, Lambertus à Briaerde: Ipſi tamen in reſponſo ſuo, hoc uſi ſunt initio. Salutem plurimam & officia noſtra. Magnifice & Reuerende in domino, amice ſingularis, et Domini obſeruandi. Cum nuper nobiſcum die ſecundo Iunij eſſetis, in oppido noſtro Vuinmaria, in Turingia, poſtquam nobis deliberata quædam Inuictiſſimi Imperatoris Caroli Quinti, Cæſaris Auguſti, Domini noſtri Clemētiſsimi, et Ro. Pontificis Clemētis, de Concilio expoſuiſtis, et Nuncius Pontificius exhibuit nobis quoſdam articulos de Concilio ſcriptos: Reſpondimus uobis, nos collocuturos eſſe de hac re

Duo Oratores, unus Papæ, alter Cæſaris, propter Concilium generale ad Principes miſsi.

Reſpōſum Lutheranorum.

cum

cum alijs Principibus, Comitibus ac Ciuitatibus, nobiscũ sentientibus de religione &c. Quoniam uero primus articulus ita habebat. Quod Vniuersale hoc Concilium, quod indicendum & celebrandum proponitur, liberum sit, & iuxta morem Ecclesiæ consuetum, atq; multis ante sæculis ab initio usq; Vniuersalium Conciliorum ad hæc tempora obseruatũ, celebretur. Secundus uero sic. Quod ij, qui Concilio interesse habebunt, eius decretis stare & inuiolabiliter parere, profiteantur & promittant. Et sextus locum in Italia Concilio præfigebat, unam ex his tribus ciuitatibus, Mantuam, Bononiam, Placentiam. Quarum unaquæq; cum tuta, capax, fertilis, & salubris sit: uicinitate etiam situs, Germaniæ magis, quàm cęteris omnibus Transalpinis Nationibus esset accommoda. Articuli de Concilio futuro.

Lutherani in responso suo de ijs maxime conquerebantur articulis, tanquàm prorsus dissentientibus à deliberationibus Principum, quæ in Conuentibus Imperialibus habitæ atq; conclusæ fuerant. Etsi enim in primo (inquiunt) articulo uocat liberum Concilium, tamen aliud agitur re ipsa, cum primũ omnes potentatus sibi obligare uult. Si enim liberã Synodum habere uellet, hanc obligationẽ non requireret: Quę ei nihil profutura est, si quid contra eum in libera Synodo, ex uerbo & scripturis Dei decernatur. Nunc cum obligat Principes, certe per speciem & nomen Concilij, id facit suę potentiæ stabiliendæ causa, uultq; habere obnoxias omnium uoluntates &c. Querela Lutheranorum cõtra eos articulos.

Aduersus hæc ita præfatus est Cochlæus, in quodam ad Primatem Scotiæ Archiepiscopum S. Andręæ libello. Quod Lutherani in hos Octo de habendo Cõcilio articulos consentire nolunt, mera uidetur esse tergiuersatio. Quid enim in illis est, quæso, uel durum uel iniquum, quod ulla æquitate aut ratione honeste recusari queat? Etenim in primo articulo petitur, ut Concilium sit liberum, ubi scilicet Patribus tuto ac secure decernere liceat, quicquid spiritui sancto uisum fuerit. At illi efflagitant, ut in Germania celebretur, ubi Patres ita forent captiui, ut nisi decernerent ea, quæ Lutheranis placeant, mox armis Nobilium & Lutheranę plebis furori obijcerentur interficiendi. Cochlæus de ęquitate illorum articulorum.

Petitur in eodem, ut celebretur Concilium iuxta morem Ecclesiæ consuetum, & tot retro sæculis ab initio usq; seruatum. At illi nouum quærunt morem, iuxta quem summo Pontifici præponatur Ro. Imperator: Cardinalibus & Episcopis Principes & Domini sæculares: Pastoribus scilicet oues, Sacerdotibus Laici, Patribusq; filij. Et de fidei quæstionibus non decernant Episcopi & Theologi, sed clamosi Rhetores & Syllabarij Laici, qui nouam Bibliorum interpretationẽ, quam Lutherus ædidit, in manibus gestantes, sacræ Theo- Nouum morem in Concilio petunt Lutherani.

logiæ Doctoribus insultent & reclament, contentiosisq; uociferationibus præualeant, quod non aliter intelligendus sit cuiuslibet scripturæ textus, quàm ipsi cum suo Luthero intelligunt. In secundo autem articulo petitur, ut Concilij Decretis pareatur. Hoc Lutheranis alienissimum uidetur, Quasi contra libertatem Christianam sit, parere Cōcilio. Vellent potius ita celebrari Concilium, sicut celebrati sunt hactenus apud nos Germanos plærique Conuentus Imperiales. In quibus licuit eis, per saluum conductum, impune contradicere quibuslibet aliorū Principum Ordinumque, atque adeo & ipsius Imperatoris decretis: Consumptis frustra tot Milibus atque etiam Myriadibus Aureorū, dum fictis uerbis spem cōcordiæ nobis proponerēt &c. Dicebant in eodē responso suo Lutherani, Ad officium Cæsareæ Maiestatis pertinere, ut Cæsar curet, rem ex uerbo Dei cognosci ac iudicari, quandocunque Ro. Pontifex ueritati aduersatur: Ne Papa, cum pars sit, simul etiam Iudex sit. Ad hæc ita respondit Cochlæus. Quomodo in Concilio iudex præcipuus & solus erit scriptura (ut Lutherani uolunt) quę sententiam per sese neque sentit, neque intelligit, neque eloqui potest? Nihil per hoc derogauerim sacræ scripturæ, quam ut opus spiritus sancti ueneror & sacrosanctam habeo, à qua & pendeo, ac sciens prudensque ne latum quidem digitum ab ea discesserim. At uerū eius sensum in controuersijs, non ab ipsa metrequiro, quia eloqui nescit: sed à sanctis Patribus, qui uiuo Dei spiritu inspirati, locuti sunt: Aut à Ro. Pontifice, pro cuius fide Christus ipse rogauit: Aut à Generali Concilio, in cuius medio Christus ipse est, & spiritus ueritatis realiter præsens existit, sententiamque per ora patrum (qui Ecclesiam repræsentant) ueraciter dictat. Habitat enim spiritus ille, non in mortua litera, sed in uiuo corpore Christi, quod est Ecclesia, quam gubernat, sicut anima corpus: Non in uerbis aut syllabis scriptis, sed in cordibus fidelium, quæ sunt Epistola uiua (ut ait Apostolus) nam uere uiuunt per fidem. Sicut enim corpus ex anima: Ita & anima ex fide uiuit. Quando ergo clamant Lutherani (uerbi gratia, circa hęc uerba. Hoc est corpus meum) suū sensum esse uerum: Contra uero clamant alij hæretici, ut Zuingliani, suū esse ueriorē: Catholici uero reclamant utrisque. Quis hic, quæso, eloquatur sententiam? Nemo profecto iustius, quàm summus Pontifex, aut Generale Cōcilium. Diuina enim scriptura in controuersijs, non ad scripturā mutam, sed ad summū sacerdotem ire iubet, ut ab eo petatur + iudicium ueritatis, Deut. 17. Sic & Malachias ait. Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius: Quia angelus domini exercituum est. Sic Christus iubet audire, non mutas literas, sed Ecclesiam

[Margin notes: Parere Decretis Concilij, alienū est Lutheranis. — Sola scriptura diuina non potest in controuersijs iudex esse. — 2. Cor. 3. — Quis debet esse iudex in causis fidei. — + iudicij ueritas. — Malach. 2. — Matth. 18.]

Ecclesiam uiuam. Deniq; & Paulus cum Barnaba, in controuersia *Act. 15.* de circuncisione exorta, appellauerunt, non ad scripturam, quæ decernere nequit, sed ad Apostolos & Seniores in Hierusalem. Et illi eam controuersiam determinantes, non scripturam, sed spiritum sanctum, & seipsos posuerunt iudices, dicentes. Visum est spiritui sancto & nobis &c. Si enim aduersarij Pauli fuissent tam peruicaces & rebelles Ecclesiæ, quàm hodie sunt Lutherani: nequaquam acquieuissent illi iudicio, sed dixissent, Quæ scriptura decernit, ne circuncidantur gentes? Atq; ita in hunc usq; diem permansisset ea controuersia: Quia non scriptura, sed spiritus sanctus per Apostolos & Seniores eam determinauit. Hæc & id genus alia Cochlæus ad Primatem Scotiæ, contra exceptiones & tergiuersationes Lutheranorum. Qui sub idem fere tempus aliam quoq; Apologiam scripsit, pro Episcopis Scotiæ, aduersus Alexandrum Alesium Scotum, qui Apostatica perfidia è Scotiæ regno Vuittenbergam profugerat, atq; ibi odiosam aduersus Episcopos illius regni, querelam & accusationem ædiderat, ad Serenifs. Regem Scotiæ, Iacobum Quintum: propter quoddam Decretum, quod prohibebat legere Noui Testamenti libros lingua uernacula. *Apologia Cochlæi pro Episcopis Scotiæ, contra Alesium Apostatã.* Dicebat Alesius. Quid facerent aliud Turcæ, aut aliæ gentes inimicæ nomini Christiano, quàm quod isti faciunt, ne populus attingeret sacros libros, ne cognosceret Christi beneficia & sanctissima præcepta &c. Respondit Cochlæus. Nequaquam faciunt Episcopi per illud Edictũ, sicut Turcæ aut aliæ gentes inimicę nomini Christiano. Turcę enim omnibus, ubi possunt, Christianis sacros libros adimunt, sacerdotibus iuxta ac Laicis, absq; ullo discrimine & respectu. Episcopi autem optima intentione, non in odium Christi aut plebis Christianæ, sed ad gloriam Christi, & in ædificationem atq; utilitatem plebis, ita statuunt, Vt plebs in Ecclesia à sacerdotibus, rite uocatis & ordinatis, uerbum Dei, beneficia, præcepta & promissa Christi audiat deuote, & addiscat cum fructu. Scriptum *Malach. 2.* est enim: Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirẽt ex ore eius. Hoc enim longe melius est, & diuinæ ordinationi conformius, quàm est nouitas Lutherana: Qua rudis populus retrahitur à concione publica, & seducitur angulari prædicatione aut lectione Laicorum, quos nemo in Ecclesia Doctores constituit. Nullum itaq; pariunt fructum bonum: De quibus dicit Dominus per Prophetam, Expectaui ut facerent uuas, & fecerunt labruscas. *Prædicationes Lutheranæ sine fructu bono.* *Esai. 5.* Et Christus in Euangelio. Nunquid colligunt de spinis uuas, aut de *Matth. 7.* tribulis ficus? De quibus & Erasmus Roterodamus, uir suo nostro longe doctissimus, ita scribit ad Vulturium. Nunquam illorũ Eccle-

sias sum ingressus, sed aliquando uidi redeuntes à concione, ueluti malo spiritu afflatos, uultibus omnem iracundiam, ac miram ferociam præ se ferentibus. Quis uero unquàm uidit in illorum concionibus quenquam, pro peccatis suis fundentem lachrymas, tundentem pectus, aut ingemiscentem? Hæc ille. Laudandi igitur, nō redarguendi sunt Episcopi, qui tales deordinationes & peruersitates prohibent. In hunc modum respondit Cochlæus ad 50. huiusmodi obiectiones Alesij, quas longum foret recitare. Sed & cōtra Sebastianū Francum Teuthonice scripsit, nempe contra hominem Zuinglianum, qui Teuthonice grande scripsit uolumen, quod Chronica inscripsit, in tres partes diuisum. In quarum prima, recitat historias ab Adam usque ad Christum. In secūda, à Christo usque ad coronationem Imperatoris nostri Caroli V. Augusti, Bononiæ factam. In tertia uero (quæ ut cæteris est prolixior, ita & longe pestilentior) totis ingenij sui uiribus oppugnat Ro. Pontificum autoritatem gestaque & cōstitutiones. Diuisit eam partem in VIII. libros bene longos. In quorum primo ex Veleno, alijsque hæreticis probare nititur, Sanctum Petrum Romam nunquàm uenisse: Et uitas Pontificum adeo maligne describit, ut multo plures sint ibi criminationes & calumniæ, quàm rerum gestarum historiæ. In secundo libro scribit de Concilijs. In tertio de hæreticis. In Quarto de Monachorum ordinibus. In Quinto de sanctorum cultu & de Missa. In sexto de uitijs & malis artibus Ro. Pontificum. In septimo de Ecclesiasticorum Curtisanicis negocijs. In octauo de signis, Papam & Antichristum concernentibus, & de extremo Iudicio.

Chronica Sebastiani Franci hæretici.

Totum sane uolumen adeo refertū est & impijs erroribus, et odiosis mendacijs seditiosisque calumnijs, in Papam omnemque Clerum, atque etiam in tributa & uectigalia sæcularium Principum: ut Magistratus Argentinensis, & Typographo interdixerit uenditionem librorū, & autori ciuitatem: Nihilominus multa per fallaciam furtiue in occulto uendita sunt uolumina. Cochlæus igitur, ut Germanis suis breuiter ostenderet, quàm misere ac maligne ab huiusmodi nebulonibus decipiantur: Duos ædidit libellos. Vnum contra Reformationē falso adscriptam pio Principi, Sigismundo Imperatori Augusto: Alterum contra unum duntaxat Capitulum Quinti libri Tertiæ partis Chronicorū Franci iam dicti, Cui hanc fecit Francus ille superscriptionem. Quando, quomodo, & à quo, Occidentalis Ecclesia Europę, Missam & Trāsubstantiationē panis & uini in corpus & sanguinem Christi acceperit. Ad quam sane Cochlæus dolenter ita respondit. Vtranque certissime accepimus à Christo Domino nostro: Vtraque enim nō humanis uiribus aut

Duo Libelli Cochlæi.

De Missa et Trāssubstātiatione.

aut uerbis, sed mandato, uirtute & uerbo Christi, Omnipotentis filij Dei, fit, qui dixit. Hoc est corpus meum: Hoc facite in meam commemorationem. At Francus iste, uelut hostis tum Missæ tum Ecclesiæ, uult utranq; rem facere nouam ac nuper introductam, & à Diabolo inuentam. Quod tamen neq; ipse, neq; Lutherus, neq; ulli spiritus seditiosi, simul cum omnibus dæmonijs, ostendere unq; poterunt &c. Respondit deinde sigillatim ad LXXXVIII. articulos ex uno illo capitulo excerptos. Circa ultimum ergo sic ait. Mallem equidem multo potius ex sacra scriptura religiosisq; scriptis sanctorum patrum, contemplatiuam quærere uitam, & cor meum in Dei laudibus mirabilibusq; cōsolari atq; oblectare, quàm huiusmodi uanis impijsq; nugis hæreticorū intendere: Sed oportet me, uelut exiguum & qualecunq; membrum Ecclesiæ, aduersus immanes, uirulentos, & importunos istos Ecclesiæ hostes, facere quod in me est, quantum Deus dederit. Vnde cogor, tantum molestiarum, uaniloquiorum, uenenosarum deceptionum, odiosorum mendaciorum, criminationum, conuitiarum calumniarumq;, ab istis illotis, & à dæmonio obsessis blateronibus pati atq; uidere. E quibus nihil suaue, iocundum aut ædificatorium recipio, sed amarissimum fel omnemq; sordem, hæresimq; & illuuiem rudissimorum Bubalorum & Onagrorum ueteris nequitiæ & impietatis, nempe Leonistarū, Albigensium, Pighardorum, Thaboritarum, Hussitarum &c. cum nausea conspicio. Quam nouelli isti hæretici pleno uōmitu in publicum eructant, iteratisq; sordium uicibus in plebem Dei euomunt. Fuit isto anno apud Lutheranos tanta de nouissimo die & extremo iudicio fama, atq; etiam de certo die huius anni persuasio, ut ex plebe multi nollent ædificare, ex agricolis multi nollēt seminare & arare: ex Nobilibus non pauci sumpserint Eucharistiam, tanquam certo die (qui mundo nouissimus foret) morituri. Verum ubi dies ille, præfixus à Pseudoprophetis, prÿterijt absq; mundi transitione: misere decepti atq; illusi homines illi Euangelici, & coram alijs erubuerunt, & se inuicem deriserunt, Vuittenbergæ, atq; in plærisq; alijs oppidis. Quemadmodum & Anabaptistæ plęrunq; terruerunt ea comminatione homines simpliciores: Qui si uere Euangelici aut essent aut unquam fuissent, scirent utiq;, Christum dixisse, Matth. 24. De die autem illa & hora, nemo scit, neq; angeli cœlorū, nisi pater solus. Et Act. 1. Non est uestrum nosse tempora uel momenta, quæ pater posuit in sua potestate.

Acta

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini
M. D. XXXIIII.

Præfatio Luth. in librũ ſuum De angulari Miſſa.

NTerea longe immaniorẽ uirulentioremq́ꝫ Teuthonice euulgauit librũ Lutherus, quem inſcripſit de angulari Miſſa conſecrationeq́ꝫ ſacerdotum. In quo ſane ſic præfatur. Nos hactenus ſemper, præſertim uero in Conuentu Imperiali Auguſtæ, humiliter obtulimus nos Papæ & Epiſcopis, quod nollemus eorum ius Eccleſiaſticamq́ꝫ poteſtatem diſsipare, ſed ſi nos ad impios non cogerent articulos, uellemus libenter ab eis & conſecrari & gubernari: Vellemus præterea coadiuuare ad manutenendum tale ius atqꝫ poteſtatem. Verum non potuimus id ab eis obtinere aut impetrare, Sed uolunt nos aut ad ſua mendacia abominationeſq́ꝫ cogere, aut neci dare. Quod ſi aliquando euenerit eis (quandoquidem ſic indurati ſunt Pharaones) circa poteſtatem & conſecrationem, ſicut euenit circa Indulgentias, Cuius, quęſo, erit culpa? Cum enim offerrẽ me de Indulgentiis tacere, ſi modo de me tacerent alij, tum neqꝫ Papa, neqꝫ Cardinales, neqꝫ Epiſcopi me audire uoluerũt, ſed uolebant ſimpliciter, ut reuocarem, alioſq́ꝫ clamare ſinerem. Quid inde lucrati ſunt? Hic iacent Indulgentiæ, & literæ ſimul cum ſigillis euanuerũt, nec eſt quicquam in mundo Indulgentiis conteptius. Et infra. Quid, ſi propediem ſic eueniet eis circa Eccleſiaſticam poteſtatem, & circa ſacrorũ ordinum conſecrationẽ, ut quemadmodum Indulgentię cum literis diſparuerũt atqꝫ euanuerunt: ſic & Chriſma raſæq́ꝫ coronæ diſsipentur, ut neſciatur ubi Epiſcopus aut presbyter manſerit? Deus eſt mirabilis, Indulgentias aboleuit, Purgatorium ignem extinxit, peregrinationes ſuppreſsit, multoſq́ꝫ alios Dei Mammonæ cultus, atqꝫ Idololatrias Papiſtarum proſtrauit, per uerbum ſuum: An etiam tantũ medullę in manibus ſuis adhuc habeat, ut rancidum Chriſma, præter ſuam uoluntatẽ, per mera figmenta humana introductum, poſsit exufflare? Hæc in præfatione ibi Lutherus. Deinde ſubiungit diſputationem Diaboli cum ipſo habitam. In qua ſane Quinqꝫ rationibus probauerit ille, Lutherum XV. annis, dum celebrauerit Miſſam fere quotidie, meram cõmiſiſſe Idololatriam, eò quod non confecerit ibi corpus et ſanguinem Chriſti, ſed merum panem uinumq́ꝫ adorauerit, aliiſq́ꝫ adorandum propoſuerit. Dein fingit, ſe illi reſpondiſſe, quod fuerit conſecratus ſacerdos, & acceperit ab Epiſcopo Chriſma & ſacros Ordines, idqꝫ totũ ſe feciſſe ex mandato et obedientia, ac ſerio protuliſſe uerba cõſecrationis, magnaqꝫ

Minæ Lut.

Diſputatio Luth. cum Diabolo.

cum

cum deuotione Missas celebrasse. Quomodo igitur dicat ille, quod non consecrauerit? Tum respondisse Diabolum, haec quidem esse uera: Sed Turcas quoq; & Paganos omnia in Templis suis facere ex mandato & obediētia. Ac sacerdotes Ieroboam (ipse Ierabeam dicit) in Dan & Bersabee omnia fecisse, forsitan maiori cum deuotione, quàm ueros sacerdotes in Hierusalem. Quid ergo, si tuus ordo, tuum Chrisma, tuaq; consecratio impia fuerit & falsa, sicut Turcarum ac Samaritarū? Hic ait sibi Lutherus erupisse sudorem, corq; cœpisse tremere ac palpitare, tanquā fuerit à Diabolo uictus. Postea subdit illius argumenta, quæ pro inuictis acceptat. Contra has impietates Cochlæus protinus ædidit sex libros Innocentij Tertij, doctissimi ac laudatissimi Pontificis; De sacro altaris mysterio, eosq; nuncupauit Nobilissimo Principi, Domino FERDINANDO, Romanorum Vngariæq; & Bohemiæ Regi. Inter cætera sic dicens. Non arbitror, mihi ad Maiestatem tuam scribenti uel decorū uel necessarium fore, exquisitis declarare argumentis, quanto iustius securiusq; credendum sit tam pio ac erudito Pontifici, quàm desperato & in reprobum sensum dato Apostatæ, cuius amarulentia, furor, inconstantia, fastus animi, & excæcatæ mentis malitia, iampridem uario rerum tractatuumq; experimento Maiestati tuę probe cognita sunt. Nec dignum existimo aut rationabile, ut tam insanus, infamis & impius Diaboli satelles, ulla ex parte uel doctrinæ uel uirtutis, cum tanto Pontifice conferatur, aut in comparationē ullam admittatur: cum in eo ne mica quidem ullius uirtutis aut sanę doctrinæ, amplius sit reliqua. Hæc ibi Cochlæus, qui & alios tres eiusdem Pontificis libellos, de contemptu mundi seu de miseria conditionis humanæ tunc ædidit, atq; etiam Duos compendiosos libellos Isidori de officijs Ecclesiasticis, ante annos 900. ab illo scriptos: quibus merito rectius creditur, quā furijs Lutheri. Et ne Germaniæ populos negligere uideretur, Teuthonice quoq; respondit tā impio ac plane Diabolico libro Lutheri. Vbi sic præfari cœpit. Inquietus Ecclesię hostis Lutherus, rursus nouū ędidit librū, hocce eū titulo. De angulari Missa et sacerdotū cōsecratione. In quo sanc sanctissimum patrem nostrum Papam, contumeliose uocat Regem Glirium (tanquam Cæsar, Reges, Principes, Cardinales, Episcopi, alijq; Domini, qui eū pro summo Christi Vicario summoq; totius Christianitatis Prælato agnoscunt, pro Gliribus habendi sint) Nostros uero Episcopos & Pastores, uocat fures Dei, sacrilegos, sacerdotes angulares, dānatos, fatuos &c. Missam uocat abominationem: immaculatū altaris sacrificium, uocat stercus, lutum, sordem, illuuiem: sacros Ordines, rancidum putidumq;

Præfatio Cochlæi pro Innocentio III. cōtra Lut.

Liber Cochlæi de Missa, & sacris ordinibus cōtra Luth.

Chrisma. Quæ sane conuitia, supra modum horrenda, merito debent omnibus Christianis esse intolerabilia, ac uelut ignea tela serpentis, maxime abominanda, nec secus atque Diabolicę blasphemię, in æternas tenenbras reijcienda &c. Aduersus autem minas Lu-

Contra minas Luth.

thericæ præfationis ita solatur Catholicos. Quod autem minatur nunc, se finem impositurum sacris Ordinibus Ecclesiasticæque potestati, sicut fecisse Indulgentijs se iactitat: hoc nos Catholicos sacerdotes (qui potestatem istam Ordinemque sacrum principaliter habemus non ab eo, neque ab ullo homine aut Angelo, sed à Deo ipso) deterrere non debet. Lutherus enim iam olim nouas ædidit Bullas & Indulgentias, ante XII. annos, in seditioso libro suo, aduersus omnem Statum Ecclesiasticum: Tanquam ij forent ueri Christiani ac filij Dei, qui & consilio & auxilio coadiuuarent, ut Episcopatus, Collegia sacerdotum, et omnia Monasteria delerētur. Cum

Lut. contra rusticos.

autem misere seductis Agricolis, Diabolicus ille conatus male succederet: nouus iste Papa, nouas ædidit aduersus eos Indulgentias, ut quicunque rusticos illos perimeret quocunque modo, palam aut occulte, is optimum Deo præstaret obsequium. Quod si in hoc opere interficeretur ipse, anima eius è uestigio mox in cœlum euolaret. Tale enim esset tunc tempus, ut Princeps aliquis cædibus & sanguinis effusione melius possit promereri cœlum, quàm alij preci-

De Indulgentijs uana iactantia Luth.

bus. Quod si nunc ex ira Dei in angulo suo Indulgentias, Missasque & sacerdotales ordinationes, per sceleratas calumnias Sophisticasque nugas reddit reddiditue contēptibiles: cogitur tamē è contra & audire & experiri, quod non solum in amplissimis regnis longinquisque prouincijs Hispaniarum, Galliarum, Italiæ, Scotiæ, &c. Verum etiam in proximis coram oculis suis Principatibus Catholicorum Principum Saxoniæ, Marchiæ, Misniæ & Turingiæ, adhuc quotidie à consecratis sacerdotibus celebrātur (Deo sit laus & gratiarum actio) Missæ, statisque diebus annunciantur Indulgen-

Nomen Luth. execrabilius nomine Diaboli.

tiæ. Lutheri autem nomen in plærisque locis ita exosum est ac maledictum, ut illud neque in bono, neque in malo proferre liceat. Quod profecto singularis & hactenus inaudita est plaga atque contumelia, ut Lutheri nomen odiosius sit, quàm Iudæ proditoris, & quàm Diaboli ipsius: Quorum nomina longe tutius securiusque in ijsce locis pronunciari possunt, quàm nomen Lutheri. Hęc ibi contra Lutheri minas. Aduersus autem Quinque argumenta Diaboli, quibus se uictum dicit Lutherus, respondit Cochlęus tum generaliter, tum specialiter. Generaliter quidem, postquam ex proprijs uerbis Lutherum de Transsubstantiatione redarguit, ita subiungit. Non foret necessarium, ad argumenta Lutheri, quæ Diabolum propo-

fuisse

ſuiſſe dicit, reſpondere: Quandoquidem omnes probe ſcimus, Diabolum eſſe uerſipellem hoſtem ueritatis, malumq́ʒ ſpiritum, qui in malo eſt ac manet obſtinatus in perpetuum, ut nihil boni in mente aut uoluntate ſua habere aut proponere poſsit, Quemadmodum Chriſtus de eo ait. Ille homicida erat ab initio, & in ueritate non ſtetit: Quia non eſt ueritas in eo. Sicut & Petrus, Paulus, Ioannes Apoſtoli, omneſq́ʒ ſancti de eo conqueruntur, quod ſit fraudulentus, mendax, calumniator & ſeductor. Nullus igitur Chriſtianorum, boni aliquid ex argumentis eius expectare debet: ſed dicet potius intra ſe, Etiamſi argumenta illa per Sophiſticos fucos apparerent ualida, quæ ſoluere non poſſem, tamen me nihil mouere debent. Quandoquidem certam habeo ueritatem Chriſti, dicentis: Quia non eſt ueritas in eo. Et Pauli, qui ait. Ipſe enim Sathanas transfigurat ſe in angelum lucis. Manebo igitur potius in fide Eccleſiæ, quam Paulus dicit eſſe columnam & baſim ueritatis. Specialiter uero declarat circa ſingula fallacias atq́ʒ mēdacia eius. Verbi gratia. In primo argumento mentitur manifeſte, dum ait, Nos non credere in Chriſtum, ſicut in ſaluatorē noſtrum, & Turcam atq́ʒ Diabolum credere in Chriſtum quoq́ʒ ſicut nos. Quod ſi Lutherus fatetur, ſe talem fuiſſe, de nobis certe id nunquam probare poterit. Quod autem obijcit, nos à Chriſto ad Mariā alioſq́ʒ ſanctos fugere, plane mentitur. Non enim inter ſe contrarij ſunt Chriſtus, Maria & ſancti: Ideo nō ſequitur, cū à Chriſto deficere, qui ad matrem eius confugit. At Lutherus per hoc fallaci pruritu mulcet aures populi, tanquam non ſit Chriſtus timendus ut iudex, ſed inſpiciendus tantum, ut mediator atq́ʒ redemptor: Cum tamen Chriſtus ipſe in Euangelio dicat. Neq́ʒ enim pater iudicat quenquam, ſed omne iudicium dedit filio. Et nos quotidie in Symbolo Apoſtolorum de eo dicamus. Inde uenturus eſt iudicare uiuos & mortuos. Et Petrus in Actis Apoſtolorum de eodem dicat. Et præcepit nobis prædicare populo & teſtificari: quia ipſe eſt, qui conſtitutus eſt à Deo iudex uiuorum & mortuorum. Recte igitur imploramus Mariam alioſq́ʒ ſanctos, ut apud Chriſtum Dominum & Iudicem noſtrum, pro nobis peccatoribus intercedant. Nam & Pſalmiſta ait. Timete Dominum omnes ſancti eius. Per hæc itaq́ʒ iacet in luto primum argumentum, uelut putridum uanumq́ʒ nugamentum, ex mendacijs conſutum, neq́ʒ ab acuto Diabolo inuentum. Hæc ibi. Cætera referre nimis longum foret. Declarauit autem Vuicelius Teuthonice per XLIIII. Capitula, qualenam ſit Euangelium Lutheri. In quorum ſane ſingulis multos breuiter commemorat errores et nequitias Lutheri: Verbi gratia. In primo

Ioan.8.

1.Cor.11.

1.Tim.3.

Reſponſio ſpecialis ad primum argumentū.

Ioan.5.

Act.10.

Pſal.33.

Vuicelius de Euangelio Luth.

Capitulo de libero arbitrio sic incipit. Iste propheta & Euangelista Martinus Lutherus docet, Omnia quę fiunt, siue bona siue mala, ex necessitate fieri. Item, Deum operari in uno quoq; & bonum & malum. Et neminem scire uel bonum uel malum cogitare, sed unumquenq; cogitare sicut cogitur. Quod si ita esset, quis posset à uitijs cauere? Sequeretur itaq;, eum qui homicidium, furtum aut adulterium facit, ex necessitate coactum facere, nec posse non facere: pręsertim cum & Iudam dicat ex necessitate coactum, tradidisse Christum. Hæc est Quarta pars primi Capituli, exempli causa recitata. Ædidit autem idem Vuicelius & alios non paucos libros Teuthonice hoc anno: Vtpote unum de Pœnitẽtia, Confessione, & Excõmunicatione: Alterum de sacra Eucharistia seu de Missa. In quibus grauiter ex scripturis et antiquis patribus, refellit multos Lutheri errores. Et paulo post alium, de Oratione, Ieiunio & Eleemosyna. In quo sane lepidè traducit Lutheranorum uitia, neglectumq; bonorum operum. De oratione sane sic ait inter alia multa. Summa, Nulla gens uiuit super terram, quæ non oret, & orationis opus ualere non sinat, siue sint Christiani, siue hæretici, siue Iudæi, Pagani, Turcę, Insulani &c. Sola secta Lutherana multis iam annis contra hoc opus in publicis cõcionibus ubiq; pugnauit. Quid orare, quid orare? Orando parum efficies coram Deo. Ad hoc citabãt uerba Christi Matth. 6. & 23. ubi Dominus reprobat orationes Pharisæorum. Et Ioan. 4. ubi Samaritarum orationem repręhendit. Hic obijciebant ex Psalmo, Oratio eorum fiat in peccatum: hic damnabant septem horas sacerdotum, præ quibus Deo gratius sit, uel asinum rudere, uel infantem uagire: hic reijciebant consuetas Laicorum preces: hic nihil erat boni in cunctis libellis precatorijs, siue Latini essent siue Teuthonici: hic nulla recipienda erat oratio, præterquàm Pater noster, quamuis & ea oratio cum cæteris in dissuetudinem abibat: hic breuis debuit esse oratio, si omnino orandum erat, quia Deus oris preces non curaret: hic irridebantur uiduæ, uelut sanctorum deuoratrices, quæ flexis genibus iacebant & orabant: hic exibilabantur eæ preces, quæ in confessione fuerant iniunctæ. Quæ ergo concio facta est, in qua oratio ieiuniumq; non uellicarentur? Id autem uerum esse, ex eorum plebe cognoscitur, quæ assiduis declamationibus tam longe ab hoc opere est abducta, ut perpauci sint, qui uel orent, uel in hebdomada semel orare cogitent. Quanta est turba eorum, qui in toto mense uno aut altero, ne semel quidem integre dicant unum Pater noster? Tam rarum igitur (ne dicam contrarium) eis factum est hoc opus, perinde ac si desierint esse Christiani.

Alia opuscula Vuicelij Teuthonica.

Verba Vuicelij de orando, cõtra Lut.

De Ieiunio autem sic eos increpat. Si populus noster per odium operum ab orando potuit auerti, quãto facilius à ieiunando? Nam & antea à ieiunio abhorrebamus: facile igitur aboleri potuit. Corpori enim mundanorum longe durius est ieiunare, quàm edere ac bibere. Vnde iam natũ est prouerbium istud, Quis ieiunat libenter? Id quod Christianitati parum honoris affert. Melius igitur fuisset, ut uos operũ osores rem diligentius expendissetis, ac tantum mali Christianitati non intulissetis: Quæ sane non minus ieiunijs, quàm orationibus carere necp uult necp potest. Cur igitur tam bonum opus impugnastis? Cui in despectum? An opus malum est ieiunare? An inuentum est humanum? An excogitauerunt aut instituerunt illud sacerdotes? An in scripturis fundamentum non habet? Vbi ergo manet nunc gloriatio hæc uestra. Nihil in Ecclesia nisi malũ abrogauimus: Quod bonũ est, reseruauimus? Huic gloriationi uestræ nimis diu creditum est: Cum unusquisqp & uideat & palpet, merum esse mendacium, quod in cœlum usqp fœtet.

Quale apud Lutheranos Ieiunium.

De Eleemosyna uero adhuc multo plura eis improperat, eò quod multas pias Eleemosynas aboleuerũt: Vt sunt stipes, Balnea, conuiuia, propter defunctos pauperibus exhiberi solita. Item, Census & prouentus sacerdotiorum, Bona Monasteriorum, Reditus Xenodochiorum &c. Quæ sane & contra charitatem & contra Testatorum ultimas uoluntates, pauperibus sunt ablata, & in diuitum aut Helluonum commodum uersa. Verbi gratia, de Monasterijs abolitis ita disserit.

Quales apud Lut. Eleemosynæ.

Quo perueniunt magnorum Monasteriorum bona? Quis deuorat eas Eleemosynas? Monachi eas habere non debẽt, Vnde tu habere debes? permitte iudicium: Ex utra parte iustior est possessio? Propter Deũ fundata sunt, propter quem accipis tu? Illi erant mendici, quid es tu? Dicis, eos nihil pie propter ea fecisse, quid pie propter ea facis tu? Per ea peccauerunt, non omnes, credo: Tu uero ad quid aliud usurpas bona opulentarum Abbatiarum atqp Præpositurarũ, quàm ad mundanam & pompam & uoluptatem? An non erant illi multo misericordiores benignioresqp erga suos subditos, erga peregrinos, erga omnis generis pauperes, quàm nunc estis uos noui Monachi? O tam uerum est hoc, quàm ueræ uos estis Harpyiæ. An non plus commodi habuit plebs è Monasterijs antea, quàm modo? An non multi Agricolæ ibi solamen habebant & refugium in suis necessitatibus? quid nunc habent? Hæc & id genus multa Teuthonice Vuicelius, qui per X. annos inter eos uersatus, omnia probe nouerat.

De Monasterijs.

Interea duæ famosæ prodierunt in publicum Epistolæ, aduersus Erasmum Roterodamũ. Vna Nicolai Amsdorfij, qui Magdeburgi Luthe-

Duæ Epistolæ famosæ contra Erasmũ Rotero.

rissimum prędicat: altera Lutheri. Amsdorfius breuiter pronunciat, summam Erasmicæ doctrinæ hanc esse. Doctrina Lutheri hæresis est, quia damnata à Cæsare & Papa: sua uero est Orthodoxa, quia Episcopi et Cardinales, Principes et Reges mittũt & donant ei aurea pocula: si aliud est in suis libris, moriar. Lutheri autem epi-

Responsio Erasmi. stola, ut multo prolixior, ita & longe atrocior erat. Cui confestim respondens Erasmus, & à conuitijs temperãs, titulum hunc libello suo dedit. D. Erasmi Rote. Purgatio, aduersus epistolam non sobriam Martini Lutheri. In ipsa autem purgatione inter alia multa sic ait. Quod mihi Lutherus obijcit, adeo non est huma-

Atrocissima in Eras. calumnia Luth. num, ut sit plus quàm dæmoniacum. Conatur enim hoc orbi persuadere, Erasmum nõ solum nihil credere de rebus diuinis: Verum etiam illud iam olim dolis, insidijs, totisq; uiribus agere, ut uniuersam religionẽ Christianam labefactatam, tandem det pręcipitem, procq; hac Paganismum in mundum reuocet. Non uereor (inquit Erasmus) ne tam atrox et impotẽs conuitium (nihil enim aliud est) in me hæreat apud eos, qui uel legerũt meas lucubrationes, uel domestica cõsuetudine propius inspexerũt mores et ingenium meum: Illis satisfaciendum est, qui quum nec me norint, nec meos libros euoluerint, sic Luthero sunt addicti, ut oraculum existiment quicquid dixerit. Vtinam in uita tam obtemperassem diuinis præceptis, quàm de his quæ sunt fidei, liberã & quietem habeo conscientiam apud Deum. Quod ad mores attinet, quotidie cum suspirijs ac dolore cordis interpello Domini misericordiam. Quem tamen nolim mihi unquam fieri propiciũ, si Diabolici facinoris unquam uel leuissima cogitatio pupugit animum meum, non dicam, ut uniuersam Christi gloriam obscurarem: sed ut ipse à fide Catholica resilirem. Atq; utinam huius corpusculi iactura queam hoc Ecclesiæ dissidium consopire, Quam lubens & gaudens eam mortem susciperem. Interim admissorum quidem ueniam nocturnis diurnisq; precibus à Domino postulo: fidem autem oro, non ut det, sed ut datam confirmet augeatq;. Hæc coram Deo loquor ex animo, sumat extemplo de me pœnas, si quid mentior. Et infra. Vide (inquit) quàm sibi non cõstent hominũ iudicia. Martinus clamat, me nihil scire, nequaquam intelligere illa subtilia, quæ scribit in Papistas, uix etiam hæc crassa, necq; quicquam omnino docere. At hi mihi obijciunt, quod illa ipsa subtilia Lutherus magna ex parte hauserit è meis libris. Fateor me, quę scribo, plæraq; hausisse è libris

Quales libri Luth. ueterum Orthodoxorum. Cæterum si tollas è libris istius hyperbolas, conuitia, facetias, Tautologias, Ectragodismos, asseuerationes. Ad hæc, quæ illi conueniunt cum Ioanne Hus & Ioanne

Vuicleph*o*

Vuiclepho, alijsq; nonnullis, fortasse non multum restabit, quo ueluti proprio glorietur. His crassis meum ocium oblectare malo, quàm istis subtilibus turbare totius Ecclesiæ tranquillitatem, ac ciuitates cum ciuitatibus, plebem cum Principibus & Episcopis, ipsos Principes inter sese committere. Tametsi non sum usq; adeo plumbeus, ut non intelligam Martini Paradoxa, quæ nobis memoriter occinunt textrices & calciarij: De ijs loquor, quę Latine prodidit. Iam si nihil esset in eius libris falsum aut erroneum, tamen ista tam effrenis in omnes malidicentia inficit lectorum animos, præsertim Idiotarũ, nec aliud gignit, quàm schismata. Hæc & id genus multa in sui purgationem Erasmus. Tunc autem Anabaptistarum pestis grassabatur in Germania Inferiore: Maxime uero pręualuit Monasterij, in celebri ac munita urbe Vuestualię, in qua & Cathedralis Ecclesia est & multus Clerus. Vnde factum est, ut sero in ea ciuitate publice pręedicata fuerit Lutheri doctrina, qua semel admissa, mox undiq; confluxerunt eo ex Inferiore Germania exules Lutherani & Anabaptistæ. Hi primum modesti, & tanquam propter Christi Euangelium proprijs sedibus exturbati, hospitio & Christiana misericordia uidebãtur digni. Pestilentes autem Doctores, adiungentes sibi hos conuenas, plurimos ciuium peste sua infecerunt, ac arte pedetentim in perditam sectam illectos pertraxerunt. Tandem ubi conspiratio satis uirium habere uisa est, proruperunt subito in forum, armis decertare parati. Reliqui autem ciues, etsi numero superiores essent, pugnare tamen noluerunt, siue quod cuperent ciuium sanguini parcere, siue quod timerent, ne Episcopus eorum, qui foris proxime urbem habebat & equitatum & peditatum expeditum, per eam pugnam urbe potiretur. Præualentes itaq; Anabaptistę, mox omni Magistratum administratione priuarũt: factis autem inducijs paucorum dierum, permiserunt primo abire uolentibus res suas exportare, nisi si quid esculentum aut poculentum esset. Horum enim adeo nihil efferri sunt passi, ut mulieribus quibusdam, quæ agmen infantium partim ferebant in ulnis, partim ad manus trahebant, uascula ceruisiæ plena, qua fatigatos in itinere paruulos recreaturæ uidebantur, adimerent: ipsorumq; è manibus infantium panes triticeos, quos eis mœstæ matres, uel ad solatium, uel etiam ad leniendam famem dederant, raperent.

Nidus Anabaptistarum facta urbs Vuestphaliæ nomine Monasterium.

Violentia eorum contra alios ciues.

Paucis post diebus eos, qui suæ sectæ non erant, spoliatos prius hostilem in modum, ad unum omnes exegerunt, nihil eis suarum rerum relinquentes, nisi si quam uestem non admodum bonam fuissent induti: adeo, ut Corrallia quoq; infantibus detraxerint, nec à conuitijs in abeuntes abstinuerint, uocitantes eos impios &

Expulsio spoliatioq; ciuium.

Paganos. Pro gentibus enim & infidelibus habent quoslibet, qui suæ sectæ non adhærent. Exturbatis itaq; cunctis presbyteris, Monachisq; & omni populo Catholico, atq; etiam Lutheri parte, urbem obtinuerunt Anabaptistæ, ex infima plebe & ex peregrina colluuie conuenarum nouum ciuitatis corpus regimenq; constituentes, atq; pulcherrimas, tum Canonicorum, tum Patriciorum, & Senatorum, domos inter sese distribuentes. Episcopus autem foris omnes uias obsidebat, ad prohibendum & noua auxilia, & commeatus. Ei uero auxilia & instrumenta bellica mittebāt uicini Principes & Episcopi, Archiepiscopus Coloniensis, Dux Cliuensis & Iuliacensis, & Episcopi Vuestualiæ. Penetrauerunt tamen in urbem CCC. milites mercenarij, nequicquam prohibente Episcopo: Quin etiam cæsis aliquot eius militibus in conflictu, & quibusdam in urbem raptis, quorum capita mox præcisa in muris spectacula proposuerunt Anabaptistæ. Ipsa autem urbs & natura & arte egregie munita erat. Sita nanq; in planitiæ, aquam habet, quam nemo auertere facile queat. Neq; ullos habet colles uicinos, quos hostis possit insidere. Commeatu præterea & pecunia satis abunde prouisum erat, ex spolijs opulentorum ciuium atq; Ecclesiarum. Cæterū obsidio multo longius protracta est, quam putasset utraq; pars. Episcopus certe nō paucos perdidit milites inter obsidendum. Nam bona pars oppugnando perijt, pars uenenatis petita sagittis, diro cruciatu animam exhalauit: Anabaptistæ autem, gens animæ prodiga, & ad perdendum pereundumq; æquè animata, mortem non formidabant, sed magna sperabant auxilia, tum ab alijs uicinis urbibus ea peste infectis, tum præcipue ex Phrysia & Hollandia magnas expectabant copias.

Vrbs munita ac diu obsessa.

Propheta igitur eorum præcipuus, Ioannes à Leydis oppido Hollandiæ, artificio sartor, post oppugnationem ab Episcopo frustra tentatā, suis persuasit, Deum sibi per spiritum mandasse, ut Rex fieret Israël & iustitiæ, sicut Dauid fuerat, ac toti dominaretur orbi, perderetq; omnē potestatem, tum sæcularem, tum Ecclesiasticam: & nemini parceret, nisi ijs, qui suam reciperent fidem, fierentq; subditi iustitiæ. Cum ergo nemo auderet spiritus oraculo contradicere, constitutus est generali suorum consensu rex: Qui regno sic obtento, mox magno apparatu regalem instituit Curiam diuersis officijs & magistratibus, atq; insigni pompa se suosq; ministros exornauit holosericis, auratisq; & argenteis indumentis, quæ ex templis abstulerat. Ipse autem gestabat coronam triplicem ex auro præcipuo, & catenam auream gemmis adornatam: pomum item aureum, cui parua crux aurea superposita erat, cum hac inscriptione. Rex iustitię super terrā. Gladium

Rex in ea factus quidā sartor.

Pompa noui Regis.

dium præterea aureum, cum capulo argenteo. Sic & reginam suam eiusque uirgines preciosissimo splendore fecit ornari. Ter itaque in hebdomada sic adornatus processit in forum, ibique in sublimi throno resedit, satellitum stipatus caterua. Quicunque ergo causam illi suam propositurus erat, in accessu bis curuabat genua, ac semel procidebat pronus in terram, antequam negocium proponeret. Rex autem cunctis formidabilis in Maiestate, nouas condidit leges: Permisit unicuique uiro Quatuor, Quinque, sex aut septem uxores; Ipse Quatuor habebat & Quintam superinduxit. Præcepit omnibus puellis XII. annos habentibus, ut nuberent: Viris autem præcepit, ut uni uxorum tam diu condormiret, donec grauidam redderet, deinde cum alia concumberet. Paulo post instituit cœnam Domini, circa atrium maioris Ecclesiæ. In qua sane consedisse dicuntur Quatuor Milia & CC. homines, quibus Rex & regina cum ministris suis ad mensam ministrarunt. Dederunt autem primo tria fercula de carnibus elixatis & assatis. Deinde sumpserunt rex & regina placentas triticeas, quas fregerunt alijsque porrexerunt, dicentes. Accipite & manducate, atque annunciate mortem Domini. Similiter & cantharum uini cum hisce uerbis. Accipite & bibite ex eo omnes, atque annunciate mortem Domini. Sic & sedentes postea, alter alteri, porrexerunt, sub hisce uerbis. Accipe frater aut soror, & comede ex hoc: sicut Christus se tradidit pro me: Ita ego me tradam pro te. Sic postea Rex quoque & regina cum ministris suis, atque cum ijs, qui ex Vigilijs aduenerant cœnam, itidem celebrarunt assidentes mensæ. Peracta autem cœna, interrogauit Rex in genere totũ cœtum, An parati essent omnes, facere ac pati uoluntatem patris: Cunctis annuentibus ait, Hæc est uoluntas patris & hoc eius mandatum, ut aliquos uestrum emittam, ad annunciandum mirabilia eius, quæ nobiscum fecit. Deinde nominatim ex scheda legit eius propheta, Ioannes Vuarendorpius, Sex qui irent Osnaburgum, Sex qui Casfeldiam, Quinque qui Vuarendorpiam, & Octo (inter quos & propheta ille erat) qui Susatum proficiscerentur. Rex dedit unicuique nummum aureum, ualoris IX. Florenorum, & uiaticum præterea. Qui mox relictis omnibus, adhuc uespere illo egressi, cum peruenissent in supradictas urbes uicinas, horribili clamore intonuerunt dicentes. Conuertimini, & agite pœnitentiam: tempus enim hic breue est, ut pater sit uobis misericors. Iam enim securis ad radicem arboris posita est. Quod si pacẽ non receperitis, breui subuertetur urbs uestra.

Terror & superbia regis.

Cœna Domini ab Anabaptistis celebrata.

Rex multos emisit uelut Apostolos in alias urbes.

Deinde procedentes, accesserunt ad Prætorium cuiuslibet urbis & coram Senatu expandentes in terra pallia sua, nummosque

Prædicatio eorum.

illos ex auro preciosos super ea proijcientes, dixerunt. Nos à patre huc missi sumus, ad annunciandum uobis pacem. Quam si recipitis, bona uestra in commune tradite: Quod si nolueritis, nos hoc aureo nummo protestamur coram Deo, quod pacem eius non recipitis, sed contemnitis. Et addiderunt. Nunc esse tempus illud, de quo Prophetę omnes prædixerunt, quod Deus nihil aliud habere uult super terram, quàm iustitiam. Postquam ergo rex suo functus officio, totum orbem iustitiæ subiugauerit, tunc Christus tradet regnum patri suo. At miseri ac phanatici homines illi, etsi gratiosi primum à ciuibus auditi atque recepti fuerunt, præsertim Vuarendorpiæ & Casfeldiæ, quæ urbes sub Episcopi Monasteriensis ditione sunt: Tamen breue fuit gaudium eorum. Episcopus enim admoto exercitu, statim compulit eos ciues, ut furiosos prophetas illos in manus ipsius traderent. Osneburgi quoque mox qui eo uenerant, compræhensi fuerunt, ut Episcopo traderentur: Nam & ea ciuitas illi paret Episcopo. Alij item Octo, qui Susatum uenerant, ubi compertum fuit, quod seditionem excitare intenderent, capti ac ultimo affecti sunt supplicio. Est enim urbs illa grandis ac populosa, quæ etsi subesse deberet Archiepiscopo Coloniensi: tamen illum non recipit, sed utitur libertate & iure suo. At qui Episcopo traditi fuerunt, tum libere, tum per torturas interrogati, omnia intrepide confessi fuerunt, ad mortem parati: adeo, ut ne unus quidem ex ijs, oblata sibi ultro uenia, reuocare aut errorem suum agnoscere uoluerit, usque adeo ualide afflati erant à sæuo ac sanguinario spiritu. Interrogati itaque de statu ciuitatis Monasteriensis multa, conformiter respondisse feruntur, quanta esset adhuc abundantia in auro, argento, alijsque preciosis rebus, Item in siligine, in hordeo, in lardo, in puluere tormentario. Cæterum modicum superesse salis Caseorumque & Butyri: Esse autem ibi adhuc bis Mille ac CC. uiros armis ac bello ualidos, quibus senæ sint uxores, singulisque noctibus uigilare Quingentos. Regem autem eorum expectare nouas copias ex Phrysia & Hollandia, quibus receptis, uellet egredi, totamque terram sibi subiugare. Hæc in mense Octobri contigerunt. Cum autem hyems iam instaret, & tantæ urbis obsidio maximos requireret sumptus: Episcopus inito consilio, ut minori sumptu nefarios homines obsessos teneret, extruxit munitiones aliquot aduersus portas urbis, quibus impositi milites aliquot, omnem ab urbe cōmeatum accessumque prohiberēt. Sumptibus aūt iam exhaustus, implorauit opem à Principibus ac Statibus sacri Ro. Imperij, cum & ipse Imperij Princeps esset. Qui sane per Oratores suos Vuormaciæ conuenerunt, ibique pro rata porcione, cuiuslibet

Pseudoapostoli illi omnes capti fuerunt.

Susatum.

Homines mortis contemptores.

Contributiones Principum ac Statuum Imperij.

cuiuslibet cõmunem contributionem decreuerunt in sumptus militum, ut urbs illa per diuturnam obsidionem famæ saltem ad deditionem cogeretur. Hoc igitur modo extracta est obsidio usq; ad festum natiuitatis Ioannis Baptistæ alterius anni. Tum uero per Transfugam quendam monstrata est militibus uia transeundi per aquam ad portã unam, quæ negligentius custodiebatur: Per quam noctu ingressi milites, occisis custodibus, sese ibi coniungentes, ac primo mane agminatim irrumpentes, quoslibet obuios occiderũt. Deinde commisso prælio circa maiorem Ecclesiam, ubi munitiones suas habebant Anabaptistæ: uicti ac cæsi sunt quicunq; arma portabant. Rex uero cum duobus præcipuis suis consiliarijs latitans in turre quadam, inde extractus est à militibus, multisq; mensibus in carcere cum alijs duobus reseruatus, tandem dirum horrendi supplicij spectaculum factus est, ac terribile seditiosis exemplum suis cum consiliarijs duobus illis pręcipuis, in ea ipsa urbe, in qua regnum sibi arroganter constituerat. Eo aũt tempore, quo Monasterij obsidebantur Anabaptistæ, circumferebantur XXI. Articuli eorum tam fœde barbari, quàm immaniter impij. In quos sane Cochlæus breuem ædidit libellum, tum Teuthonice propter Germanos, tum Latine propter Polonos. Vbi ostendit, eos articulos originem & radicem habere ex doctrina Lutheri. Verbi gratia. Primus articulus ita habet. Maiorem Ecclesiam, & omnia quæ cultus diuinus dicuntur, deuitare. Ibi sic respondit Cochlæus. Hæc utiq; Diabolica est doctrina, per quam diuinus cultus in publicis templis aboletur, & omnis generis hæreses in priuatis angulis disseminantur. Vnde ait Christus: Qui male operatur, odit lucem. Hanc uero doctrinam acceperunt infœlices Anabaptistæ à Luthero, qui iam ultra XII. annos docuit, Templa & Monasteria simul cum omnibus, quæ in ipsis fiunt & geruntur, esse meras laruas & facies Antichristi. Qui & Bullas atq; Indulgentias ędidit omnibus, qui ad hoc conantur, & in hoc exponunt corpus facultatesq; & honorem suum, ut deuastentur Episcopatus, & Episcoporum regimen deleatur. Atq; etiam nuper, nondum elapsis sex mensibus, scripsit, Monasteria, quę uocat nidos Glirium, digna esse, ut sic ædificentur & conseruẽtur, quod non maneat lapis super lapidem: Nec ullam eis in rusticorũ tumultu iniuriam factam esse, nisi hanc unicã, quod remanserunt adhuc lapides aliqui ac uestigia quędam.

Vrbs Monasteriensis capta.

Libellus Cochlæi contra XXI. articulos Anabaptistarũ.

Luth. contra Catharinũ, Et contra statum Eccles.

Idem in parua responsione, contra Ducem Georgium.

Si ergo coërceri debent Anabaptistæ ob id, quod deuitant Templa ac Monasteria: multo magis puniri debet Lutherus, qui ea iubet, non solum deuitari, sed etiam destrui ac deleri: Id quod sectatores eius persæpe fecerunt. Et in fine libelli ita subiunxit. Ex

bis

his unusquisq; facile cognoscet, Anabaptistas aliosq; Suermeros & sectarum duces, neq; extingui, neq; extirpari posse, quamdiu hæretici libri Lutheri non fuerint extincti & extirpati. Ipsi enim sunt stirps & radix, unde tales surculi quotannis crescunt. Quotquot sane demetuntur, non prodest amputasse, quamdiu integra permanet radix, ex qua alij succrescere possunt. Hæc ibi Cochlæus.

Epistola Luth. de Missa.

Cæterum, cum multi, etiam Lutherani, ex libro Lutheri de angulari Missa, suspicarentur Lutherum consentire iam Zuinglianis & Vualdensibus, qui negant in Eucharistia esse substantialiter corpus & sanguinem Christi: Quidam ex nobilibus ea de re ipsum admonuit, super ea suspicione. Vnde factum est, ut Lutherus nouam ædiderit epistolam Teuthonice. In qua sane uehementer negat, se consentire Zuinglianis. Verum contra Missam adhuc scelestius ibi malignatur, quàm in priori fecerat libro. Inter cætera enim sic ait.

Verba Luth. contra Missam

Opto equidem & admodum libenter uidere atq; audire uelim, ut hæc duo uerba, Missa & Sacramentum, apud omnes tantum ab inuicem distare intelligerentur, quantum distant Tenebræ & lux: Immò quantum Diabolus & Deus. Quandoquidem Missa nihil aliud est, quàm peruersa deordinatio ac nundinatio sancti Sacramenti, etiamsi deuotissime celebretur. Et infra. Det Deus omnibus bonis Christianis tale cor, ut quando audiunt hanc uocem, Missa, exterreantur, & cruce muniant sese, tanquam contra Diaboli abominationem. Contra uero, quando audiunt hanc uocem, Sacramentum aut Cœna domini, præ gaudio saltent atq; etiam dulciter fleant. Et rursus. Oportet Missam cadere, necullum est remedium. Daniel enim processit in loco suo istud facturus, sicut ostendit ei angelus Gabriel. Ille enim Propheta scribit, se in fine sæculi processurum: Id quod nunc facit, & ait. Antichristus consistet in duobus, nempe, in Idolo, & in celibatu. Idolum uocat Maosim, utens literis, quas hæc uox Missa dat. Libenter uocasset clare Missam, nisi oportuisset ipsum, iuxta angeli mandatum, signata ponere uerba. Hæc & id genus plura ibi Lutherus.

Falsa Interpretatio Luth. super Danielem.

Libellus Cochlæi ad Iustũ Ionã.

Aduersus ea breuem Teuthonice libellum ædidit Cochlæus, non ad Lutherum, qui cum responsione sua non putabat dignum: sed ad Iustum Ionam, qui unus erat ex Quatuor Euangelistis Vuittenbergensibus, quorum arma in frontispicio Lutherici libri Quatuor paginæ angulos occupabant. Proposuit ergo ei X. quæstiones ex Lutheri epistola, ut ad eas responderet atq; argumenta eis obiecta dissolueret. XXVIII. præterea mendacia ex eadem epistola, ut ea uera esse probaret Ionas ille, Præpositus Vuittenbergensis. At neq; Ionas, neq; sociorum eius quispiam ad ea respondit, con-

temptim omnia dissimulantes, quamuis de hoc aperte arguerentur in præfatione, hisce fane uerbis. Quum te & Vuormaciæ & Augustæ in Conuentibus publicis Imperij uiderim, atque alloquutus sim: decreui ad te præcipue aliquot scribere quæstiones, simpliciter & ex animo, absque omni dolo & fraude, in honorem ueritatis, atque in proximi obsequium atque ædificationē: Amice te rogans, ut ad eas simili & modo & intentione respondeas, & me (qui senior sum Magister & Doctor, atque etiam senioris Ecclesiæ Pręposi- tus, quam tu) non usque adeo cōtemnas, sicut infamis Apostaticusque Monachus facit: qui neque sacram scripturam, neque ius publicum erga me ferre potest, quantumuis me offero, publice ac priuatim, in genere & in specie, ad conuincendum ipsum, quod sit seditiosus hæreticus, ac se ipsum, iuxta naturam hæretici hominis ac serui nequam, ore suo proprioque iudicio condemnet. Quod si uere intenderetis serio & ex animo Euangelium ueritatemque defendere: non debuissetis profecto ad tot meas prouocationes meique oblationes, sic omnes obmutescere, saltem unus uestrum processisset simili sui oblatione, ad defendendum Magistrū uestrum. Cum autem omnes tam diu iam ultra XIII. annos ad istud, in quo summa rei & caput negocij consistit, penitus taceatis, & nihilominus multa blateretis, crebrosque scribatis libros, magno cum scandalo populi, cum iactura temporis, cum perditione pecuniæ pro inutilibus nugis noxijsque mercibus: merito deberetis timere, ne sæcularis tandem potestas ægre ac fastidiose ferat pauidum cor, timidamque conscientiam uestram: Quum non audeatis in re tam ardua, aut iure ullo experiri, aut ullum serio subire periculum &c. Inter quæstiones autē in hunc etiā modum interrogat. Si aboleretur Missa, uti Lutherus optat, quomodo possemus uel habere uel sumere uenerabile Eucharistiæ Sacramentum? Extra Missam enim non potest confici, quandoquidem cōficere, est Missam celebrare: De quo ait Christus ad Apostolos. Hoc facite in meam cōmemorationem. Quod si hoc negatis, dicite quæso, quomodo sine consecratione ex pane & uino, fiat corpus & sanguis Christi? Et ubi Christus, & cuinam mandauerit Christus, ex pane & uino carnem & sanguinem suum conficere? Item. In qua, rogo, scriptura prohibita est hæc uox Missa? Aut quæ scriptura præcipit, ut caro & sanguis Christi duntaxat Sacramentum, & non etiam sacrificium dicatur? Quæ item scriptura iubet mane potius, quàm uespere cœnam Domini sumere? Item. Quomodo non contradicit hęc Lutheri epistola, uel libro Lutheri de Visitatione Saxonica, ubi commendat Missas, tum Latine tum Teuthonice factas, quas uiuis præcipue utiles dicit: Vel

Verba. Cochlæi.

Quæstiones Cochl. ad Ionam.

Lutheranorum

Lutheranorum Confeſsioni & Apologiæ, ubi dicitur. Falſo accuſantur Eccleſiæ noſtræ, quod Miſſam aboleant: Miſſa enim retinetur, & ſumma cum reuerentia celebratur &c. Ex XXVIII. mendacijs primum ſic habet. Libellus meus de Miſſa angulari perſæpe fatetur, quod etiam apud Papiſtas (ſi Chriſti inſtitutionem ſeruant) etſi ſub una detur ſpecie: Verum tamen ibi eſſe & ſumi corpus Chriſti. Aduerſus hoc mendacium citat Cochlæus hæc uerba Lutheri, ex eodem de Miſſa angulari libello. Quum ſit incertum, an in Miſſa angulari ſit corpus & ſanguis Chriſti necne, & certiſſime humana ſit inuentio: Tu ſub corporis & uitæ periculo uide, ne credas, Chriſti corpus & ſanguinem adeſſe. Enumeratis autem X. quæſtionibus, Cochlæus ad Ionam conuerſus ait. Non ſolum amice te, uelut Euangeliſtã & Præpoſitũ Vuittenbergenſem, rogo pro reſponſo: Verũ etiã confidẽs in ſpiritu ueritatis, te prouoco, ut hæc iuſte defendas. Atq; etiam hic proteſtor publice, coram omnibus, quod te ſim dicturus meticuloſum campi deſertorẽ, uanumq; Spermologum atq; Logomachum, ſi non ad iſta reſponderis. Quandoquidem iam ultra XIII. aut XIIII. annos ſemper adiuuiſti contra Miſſam conſultare, ſcribere, prædicare aut belligerari, atq; etiam nunc ſceleratum Lutheri librum de Miſſa angulari in Latinum uertiſti, ut omnino particeps fias omnium iniquitatum, ſcandalorum, ſcelerumq; Lutheri &c. Quamuis autem neq; Ionas, neq; alius quiſpiam ad iſta reſponderit, tamen alia ratione acriter de Cochlæo uindictam ſumpſit Ionas. Scripſerat ſane Cochlæus ad Vuicelium (in quem turpiter luſerant Lutherici Poetę ludum calumnioſum, Dialogumq; irriſione plenum) priuatim Epiſtolam utcunq; conſolatoriam: Quam ille recepit quidem Islebij, ſed neglectius cuſtoditam, è feneſtra decuſſam perdidit. Eam ergo Lutherani, eius uicini, repertam & perlectã protinus miſerunt Vuittenbergam, ubi Ionas ipſam illico amarulentis annotationibus ac prolixa pręfatione conſpurcatam, Typographis excudendam dedit, Cum hac ſubſcriptione. Manum ipſius Cochlæi & Autographon epiſtolæ, apud nos habemus. Ionas quidem nomen ſuum nõ appoſuit: Ne tamen non gloriaretur in illa ſua malitia, ſubiunxit fictam ad Vuicelium epiſtolam ſub nomine cuiuſdam Papiſtæ. In cuius fine ſic ſcripſit. Sunt qui dicant, ad Iuſtum Ionam perueniſſe epiſtolam Cochlæi, qui eam cum pręfatione ęditurus ſit, ſed Ionas dicitur te magnifice contemnere & ridere, & uobis conſputatis è ſublimi, curare negocia grauiora. Vale & uentos omnes coram Æolo, quamuis iniuſto & tibi ſuſpecto iudice, in ius uoca. Datæ Calendas Octobris 1534.

Mendaciũ Luth.

Expoſtulatio ad Ionã

Epiſtola Cochlæi ad Vuicelium à Lutheranis ædita.

Scripſerat

Scripſerat quidem multa in ea epiſtola ſua Cochlæus Vuicelio, ut amico, quæ Lutheranis ut hoſtibus nequaquam reuelari uoluiſſet: nihil tamen addiderat uel accuſatione dignum, uel de quo apud bonos & cordatos uiros erubeſceret. Ionas autem omnia in peſsimam partem arripuit atq; interpretatus eſt. Verbi gratia, ſcripſerat Cochlæus. Periculoſa ſunt hæc tempora, in quibus nobis maxime opus eſt patientia. Sed noli dubitare, Dabit Deus his quoque finem. Diu quidem deſerimur, pauci conſyderant labores noſtros: at tanto melius conſyderabit ipſe Dominus, ſi oculus noſter fuerit ſimplex, ut eſſe debet. Certe ſi qua fortuna me mitius reſpexerit, non obliuiſcar Vuicelij. Et ſpes eſt, breui futurum eſſe, ut tui meminiſſe efficaciter queam: Non ſane, quod ambiam ullam dignitatem, ſed quod expectẽ fortunæ largitatem. Nemo enim ſcit, quanto ſub pondere laborum & expenſarum (ut omnia alia moleſta diſsimulem) gemam & anhelem in occulto. Hæc Cochlæi uerba, non ſolum cauilloſis annotationibus irriſit in margine Ionas: uerum etiam peruerſis interpretationibus criminatus eſt in præfatione. Ait enim. Verũ, ne iuxta malos atq; indoctos eos eſſe quiſquam dubitet, copiam tibi facio, amice lector, eius epiſtolæ, quam Cochlæus propugnator Eccleſiæ, ſi Dijs placet, ad propugnatorem Vuicelium ſcripſit. Inuenies ibi, cuiuſmodi Hypocritæ illi inter ſeſe agitent conſilia: Diſces nõ obſcure, an gloriam Dei, an uero Præbendas & dignitates, & (ut Cochlæus ridicula modeſtia uocat) fortunę largitatem quærant &c. Legerat nihilominus criminator iſte in eadem epiſtola hæc uerba Cochlæi. Ego certe ſciens prudensq; contra ueritatem nunquam ſcribere intendo, quantumuis me calumniatorem dicant Lutherani. Queruntur nunc in Dialogo Coruini, me Sycophanticum, ſeditioſum ac ſanguinarium ædidiſſe librum, pro defenſione Ducis Georgij: Vbi tamen Principis fama & innocentia exigebant, ne tacerem ad tam graues & ſeditioſas Lutheri calumnias, quas prior emiſerat. Ita omnẽ culpam in nos reijciũt: Sed uideamus nos, ut Deo cor & intentionẽ noſtram probemus, & parũ ſit curæ nobis, quomodo nos iudicet humana dies &c. Cęterũ ſucceſſor Vuicelij in Parochia Nymecenſi, Conradus Cordatus, homo audax & impudẽs: Quẽ Vuittenbergenſes ipſi apud ſe publice cõcionari prohibebant, propter infrenẽ audaciam impotentemq; linguam: Teuthonice ſcripſit contra Vuicelium & Cochlæum, quibus calumnioſe imputabat hæreſim & errores aliquot, ut eos Papiſtis quoq; odioſos faceret. Et ſpeciatim multa in Cochlæum blaterat, inter quæ & hæc habentur uerba. Ego ſum (inquit) Licentiatus Theologiæ etiam ſub Papatu, ut

Verba Epiſtolæ.

Interpretatio eorum à Iona in peſsimam partem facta.

Conradus Cordatus.

Verba eius in Cochlęū ipse quoq; nonnihil iactitem: Sed profecto nos Theologi ualde inique agimus, quando sacram scripturā inhonoramus, sicut Cochlæus facit. Vult enim esse Doctor sacræ scripturæ, & nihilominus docet manifeste summa cum diligentia, Quædam credenda esse, quæ in sacra scriptura non sunt scripta. Ad quod homo Christianus utiq; sic respondere illi debet. Id quod in sacra scriptura uerbo Dei scriptum non est, credat tibi socijsq; tuis Diabolus, isq; uobis gratias agat, quemadmodum & faciet. Idcirco non est Cochlęus Doctor sacræ scripturę, sed Doctor Non scripturę, Doctor Theologiæ negatiuæ: De qua scriptum est. Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Docet nos Turcicam fidem. Nam & Turcæ credunt atq; docent, quæ non sunt scripta: Quæ aūt scripta sunt, illi non recipiunt. Hæc ibi Cordatus.

Responsio Cochlæi. Aduersus nouum hunc aduersarium Cochlæus Teuthonice quoq; respondit solito asperius, propter atroces calumnias: Diuidens libellum suum in sex Capitula, super sex articulis, nempe, de Trinitate personarum, de uerbis consecrationis, de Missa, de Indulgentijs, de utraq; specie, & de sacris Ordinibus sacerdotū. De Trinitate quidem hanc astruebat calumniam Cordatus, quod negaret Cochlæus, de Trinitate personarum in una essentia scripturam sacram usquam testari. At non sic scripserat ille, sed ita. Summus articulus fidei nostræ, nempe, Quod sunt Tres personæ diuinæ in una essentia, non habetur expresse in scripturis. At Cordatus astute omisit & subticuit hoc aduerbium, Expresse, quod ille apposuerat. In hanc sane sententiam, quod sicut hæc uerba. Tres personæ & una essentia, etsi in scripturis expresse non habētur, neganda tamen aut reijcienda non sunt: Ita & ista, Missa, Chrisma, Canon, & id genus alia, non sunt neganda aut reijcienda, quamuis in scripturis expresse nō habeantur.

Error Lut. de Homousio. Reiecit autem hanc de Trinitate impietatem in Lutherum, qui ante XII. annos aduersus Homousion scripserat, cum graui in Diuum Hieronymum calumnia. Recitatis itaq; uerbis Lutheri ait, Audis Cordate, mendax assentator, hæc uerba Lutheri? Non potes ea negare: stant enim in libro eius, contra D. Iacobum Latomum ædito. Si probus es, indica mihi, quinam Catholici, & non Arriani Doctores, hoc sacrum uerbum Homousion seu Consubstantiale, reiecerint. Et ubinam Diuus Hieronymus scripserit, latere uenenum in literis & syllabis huius uocabuli. Quam diu igitur tu omnesq; Lutherani Concionatores id non indicaueritis, ego uos omnes pro infamibus ac perfidis Arrianis habebo atq; incusabo: Nisi Lutherum uestrum, propter impium hoc mendacium, ad publicam reuocationē adegeritis atq; cogatis. I nunc Cordate,

maledic & calumniare me amplius, magnum scilicet honorem ex me uenaberis. Quod autem scribis, me absurda & Turcica dicteria ista legisse ex libro Episcopi Roffensis: Id sane me multo peius habet, quàm habēt omnes criminationes & calumniȩ, quas meam in personam eiaculatus es, cum ego tamen personam tuam scienter nunquam offenderim. Quod si Turcica dicta habentur in libro Roffensis (uti dicis tu Turcice Mamaluche) bene decuisset uos Euangelicos (quales uosipsos uocatis) Doctores, eiusmodi librum in admonitionem Christianorum, ut à Turcicis dictis cauerent, confutasse, & nō tam diu, iam ultra X. annos, ad eum librum siluisse. Sed quid uos fœdi histriones in probo ac sancto uiro illo (qui decus & corona est omnium Episcoporū & Doctorum huius temporis) reprȩhendatis aut confutetis, qui uel in minimo pedis digito plus scripturæ eruditionisq; habet, quàm habetis uos omnes in toto Behemothico corpore uestro. De uerbis autem consecrationis, inter alia multa sic quoq; respondit. Quod autem Lutherus ridet nos, quando confugimus ad fidem & mentem Ecclesiæ, facit ut Apostata. Velim autem contra libenter audire, ex quanam scriptura Lutherus eiusuè Diabolus (quem contra Missam secum disputasse ait) demonstrare queat, quādo sacerdos Luthericus: qui baptizatus tantū sit, non etiā sacris ordinibus legitimè initiatus: in noua sua Missa Euangelica, hæc uerba Christi, Hoc est corpus meum, uel altissima uoce decantat aut eloquitur, quod per hoc caro & sanguis ueniant in panem & uinum, Vbi hoc scriptum habetur? Quantumuis uero nugaces sunt Lutherus & Cordatus, ad hanc tamen quæstionem tacent & obmutescunt. Viderint ergo Lutherani, quonam ipsos Diabolus per Lutherū seducat, dum nihil uult admittere, nisi quod expresse in scripturis habetur, nempe, in sectam Zuinglianorum atq; Pighardorum, qui Transsubstantiationem negant: sicut & Lutherus eam negat, dicens, Substantiam panis & uini æque post consecrationem atq; antea remanere. Si ergo non est ibi Transsubstantiatio, hoc est, substantiarum transmutatio, nihil efficitur per uerba consecrationis: quia panis manet panis, & uinum uinum, post sicut antea. Quantumuis autem multa inaniter profundit uerba Cordatus, qui præter quam scripturam in causa fidei nihil uult admittere uel recipere: Nullam tamen indicat scripturam, quæ dicat, per uerba consecrationis fieri carnem & sanguinem Christi, quando exprimuntur in altari, Non autem, quando aliàs dicuntur aut cantantur in passione aut Euangelica lectione seu alibi. Item, si dicantur super panem & uinum, Non autem, si dicerentur super lapidem & aquam aut cereuisiam. Hic

Grauis calumnia in Episcopū Roffensem.

De uerbis cōsecrationis.

Lutherani re ipsa Ziunglianis consentiunt, quia negant Transsubstātiationē.

aude magnipotens scripturæ iactator Cordate, & ista mihi clare ex scripturis iudica, Adiuro te per æternam ueritatem. Quam diu autem tu omnesq; Lutherani ista non iudicaueritis, ego uos pro meris Zuinglianis Pighardicisq; deuoratoribus panis, biboni-busq; uini habebo: Quandoquidem præter apertam scripturam nihil recipitis. Nos autem indubitata fide firmissime credimus, per uerba consecrationis Transsubstantiationem fieri, utpote, ex substantia panis & uini, fieri carnem & sanguinem Christi. Quamuis enim de hoc scripturam non habeamus: habemus tamen fidem & approbationem Ecclesiæ, quæ oretenus à Christo eiusq; Apostolis hoc didicit atq; accepit. Sublimia enim mysteria ista non sunt exposita in publicis scripturis, ne irriderentur ab infidelibus Paganis, Turcis & Iudæis: Quemadmodum Christus mandauit Matth. 7. dicens. Nolite sanctum dare canibus &c. Adduxit & Paulum, Dionysiumq; & Augustinum in eandem sententiam, quos recitare longum foret. Cæterum de Missa Teuthonice quoq; scripsit tunc pius ac eruditus uir Dominus Paulus, Abbas ueteris Cellæ, Ordinis S. Bernardi, Qui generaliter in prologo pro Missa sic argumẽtatur. Si Missa esset abominatio (uti blasphemat eam Lutherus) aut impium damnabileq; opus: Diabolus aduersus eam disputaturus non esset, neq; operã daturus, ut Missa aboleretur, sed multo magis, potiusq; eam promoturus esset, ut in despectum & contumeliam Dei in plenissimo ac frequentissimo usu esset atq; permaneret. Quamobrem liber Lutheri de Missa angulari, fidelibus & à Deo uocatis, plus facit ad confirmationem & augmentum deuotionis ad Missam, quàm ad imminutionem & abolitionem eiusdem. Aperi quæso sensus, consydera serio ac diligenter, & perquire omnia scripta Lutheri: Nusquam profecto inuenies in eis, ubi glorietur Lutherus de ulla uisione diuina, aut reuelatione spiritus Dei: sed omne eius commertium, omnis conuersatio, omnis gloriatio & uisio eius, est cum Diabolo. Sæpe quidem eius mentionem in alijs scriptis suis fecit: Hic autem manifeste fatetur, Diabolum esse præceptorem suum, qui disputando ipsum docuerit, Missam nihil esse boni. Persæpe profecto miratus sum, usq; adeo superbire Lutherum, ut à nemine prorsus instructionem aut admonitionem aliquam recipiat, nec ullius iudicium ferat, non Vniuersitatum, non Conciliorum, non Ecclesiæ, ne Angelorum quidem: Cum tamen Paulus Apostolus, qui in tertium raptus cœlum, de Euangelio suo, quod sibi à Domino reuelatum erat, nihil dubitare poterat: nõ dedignatus sit cum cæteris Apostolis de Euangelio conferre, eorumq; iudicio se cum Barnaba (qui erat plenus spiritu

Non sunt omnia mysteria in scripturis expressa.

Verba Abbatis Veteris Cellæ, pro Missa.

Quales sunt uisiones Luth.

Superbia Lutheri ex magistro eius, Diabolo.

ſpiritu ſancto) humiliter ſubmittere. At Lutherus, qui Euãgelium ſuum à Diabolo (ut hic manifeſte fatetur) didicit, nullius prorſus cognitioni doctrinam ſuam uult ſubmittere iudicandam: Similis nimirum ſuo præceptori, qui eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ, ut ait liber Iob. Nunc igitur ceſſat mea de illius elatione admiratio: Quia Dominus ait in Euangelio. Sufficit diſcipulo, ut ſit ſicut magiſter eius. Hæc Abbas ille uenerabilis in prologo. Cætera prolixiora ſunt, quàm ut hic commode recitari queant. Dum autem procul ablegaſſet famulum ſuũ Cochlæus in Scotiam, ad præmonendum Epiſcopos Scotiæ, atq; etiam Regem ipſum, à dolis Lutheranorũ, quos per Aleſium Scotum, profugum & exulem (qui abiecta cucula è Scotia Vuittenbergã profugerat) Indyto & per omnia Catholico regno Scotiæ intendebant, ſicut regno Angliæ per Vuilhelmum Tyndalum aliosq; Apoſtatas fecerant: Interea acrem in Cochlæum librum, dictante aut adiuuante Philippo Melanchtone, Vuittenbergæ ædidit Aleſius. Cui protinus reſpondit Cochlæus, acrius incuſans Philippum, quàm Aleſium, quod ex ſtylo alijsq; indicijs probe cognoſceret mendaciorum Architectum. Inter cætera igitur ad Regem Scotiæ in altero libello ita ſcripſit.

Iob 41.
Matth. 10.
Alter libellus ad Regẽ Scotiæ.

Quantum mendaciorum atq; calumniarum confictum ſit ibi de exilio Aleſij, longum eſſet referre, & fortaſsis indecorum coram Maieſtate tua, Sereniſsime Princeps. Tantum eſt enim uanitatis & uirulentiæ, ut ille non immerito dicatur Melanchton, id eſt, Nigra terra, cui ludus & conſuetudo eſt, bonorum & Catholicorum uirorum famam denigrare. Quantos enim denigrauit in ſuo Didymo? Quantos in locis communibus? Quantos in Apologia ſuæ Confeſsionis? Enumerat autem ſpeciatim iniurias regno Scotiæ ab eo illatas, Tum quod olim in Didymo ſuo Eximium Theologum Scotũ, qui Doctor Subtilis cognominatur, palam traduxit: affirmans ei nõ recte tribui Subtilitatem, adeo non explicanti ſua, ut & à tenebris nomen meruerit, eò quod nullius confuſior, quàm huius doctrina ſit. Quem luce meridiana clarius ſit, bis ſedecim pedibus à Luthero uinci, ſi de ingenij acrimonia, de eloquentia, de humanioribus & Cyclicis diſciplinis contendatur: Tum quod nuper ſub Aleſij perſona, multa in Scotos, quæ nõ decent, deblaterauit. Ait ergo inter cætera Cochlæus, An uero leuis eſt hæc & iniuria gentis, & infamia regni, dicere, quod Patritius, homo nobilis apud Scotos, crudeliſsime occiſus eſt, non quia hæreticus aut crimi noſus eſſet: ſed quia iudicium ſcripturæ & patrum ſequens, abiecit aut repræhendit manifeſtum aliquem abuſum aut errorem? Et infra. Quid barbarius, ſceleratius, aut immanius dici queat, q̃ quod

Verba Cochlæi in Phil. Melã.
Iniuriæ Phil. Melan. in Scotos.

ille dicit, exerceri in regno tuo sæuitiam in optimos uiros omnium ordinũ: Quid enim amplius facere posset uel immanissimus Phalarismus aut Cyclopica barbaries? Deinde, quid irreligiosius, aut magis impium, minusq́ Christianum esse queat, quàm atrocissima proponi Edicta, quę prohibent in Insulam inuehi libros Noui Testamenti? Turcarum enim aut Iudæorum, nõ Christianorum est, nouum prohibere Testamentum, in quo sunt Quatuor Euangelia Christi, ac Pauli aliorumq́ Apostolorum doctrinæ & res gestæ.

Vafricies Phil. At intelligo, Rex, nequissimi Rhetoris callidum uaframẽtum, quo significat suis, per optimos quidem uiros, eos qui Lutheri doctrinam approbant: per nouum uero Testamentum, nouam sui Lutheri translationem, quæ & Teuthonice pro Germanis, & Latine pro externis, in Lutherismũ attrahendis, iam pridem est euulgata. Et rursus. De inuocatione sanctorum, non solum impie mentitur, dicens, eam apud ueteres ante Gregorium non fuisse: sed etiam scelerate blasphemat & irridet Deum in sanctis suis, maxime uero in ijs sanctis, qui notissimi sunt apud Scotos, Niuiano & Budolfo: Quos etiam Dijs gentium Lupercis ignominiose comparat. Hæc & id genus alia Cochlæus ad Regem Scotiæ, Iacobum Quintum, in personatum Alesium.

Multi Polonorum Vuittenbergæ studebant. Cum autem multi tum degerent Vuittenbergæ Poloni, nobiles adolescentes, qui dum bonas literas ibi addiscerent: Luthericа simul imbibebant uenena, ut metus esset, ne domũ reuersi, totum Poloniæ regnum, quod egregie Catholicum est, Lutherismo inficerent. Nesciebant autem pleruncq́ parentes & cognati eorum, ipsos Vuittenbergæ uersari, sed putabant eos Lipsiæ, ubi Catholica est Academia & honesta ciuilitas, literis operam dare.

Libelli Cochlæi cõtra Phil. Melã. Cochlæus igitur, ut de periculo illo Polonos in tempore admoneret, uarios ædidit Latine libellos, quos ad Episcopos & Proceres illius regni inscripsit, ut ea saltem occasione intelligerẽt, sibi suisq́ à Vuittenbergensi fermento cauendum esse. Cum autem apud Polonos plęrosq́ propter bonas literas gratiosum esset nomen Philippi Melanchtonis, ut uenena illius propius clariusq́ inspicere possent: ædidit Cochlæus Quatuor Philippicas, & quędam alia in Philippum illum opuscula, quæ per Bibliopolas in Poloniam peruenerunt.

Edictum Regis Poloniæ, quo reuocabãtur Poloni è Vuittenberga. Archiepiscopus igitur Gnesnensis Dominus Mathias, alijq́ nonnulli Episcopi & Proceres Regni, sua instantia effecerunt, ut Sereniss. Rex Poloniæ, SIGISMVNDVS, acre promulgauerit à nouo Edictum, quo & reuocabat eos Polonos, qui Vuittenbergæ studebant: & prohibebat alijs, ne quis illo amplius mitteretur. Sic enim orditur. Audimus permultos esse in regno nostro factiosos, & nouandarum rerum

cupidos

cupidos homines, Qui sectas, ab Orthodoxis patribus in Vniuersalibus Concilijs reprobatas, non in occulto solum sectantur: sed & publice profitentur & disseminant, non sine contemptu piarum sanctionum, à sancta Catholica Ecclesia institutarum & receptarum, atq; Edictorum nostrorum. Esse item nō paucos, qui liberos, propinquos & affines suos, Vuittenbergam mittant, ut illic mox ab ineunte ætate, prius quàm nouerint malum à bono discernere, pestifera dogmata, ab ipso Luthero (qui horum malorum caput est) imbibant, & postea in regno nostro diffundant & propagent. Quæ res quàm fœliciter uicinis circum circa regionibus cecíderit, nemini obscurum est. Videmus enim luce meridiana clarius, quantæ seditiones, quantæ cædes, bonorum direptiones, & quanta rerum omnium perturbatio, quanta pietatis ruina, quanta deniq; honestatis euersio, ex his initijs excitata sit. Quam non potuerit hactenus pestis hæc, semel in hominum animis radicata, extirpari, quamuis multis in id incumbentibus. Quod ne nobis quoq; & subditis nostris unquàm usu ueniret, cauimus aliquoties Edictis nostris, grauibus pœnis in transgressores constitutis. Et infra. Quod attinet ad eos, qui apud Lutherum uel quoscunq; alios factionum istarum Principes uitam degunt, ijs omnem aditum ad quasuis dignitates & Magistratus præcludemus in posterum &c.

Quanta mala ex secta Lutheri exorta sunt

Post hoc Edictum aliqui Poloni à Vuittenberga domum in patriam reuocati, omnem culpam in Cochlæum reiecerunt. Quorum unus, donatus Canonicatu Metropolitanæ Ecclesiæ Gnesnensis, acrem in Cochlæum scripsit epistolam ad Archiepiscopum suum. In qua sane multis celebrat laudibus Philippum, ueluti præceptorem suum: acerrime autem accusat Cochlæum, tanquàm is odio potius Philippi & bonarum literarum, quàm amore Religionis & Reipublicæ, aduersus Philippum contenderet. Sed Deus inspector cordis & cogitationum, iudicabit tandem, & sciet quid unicuiq; iuxta opera eius reddere debeat. Certe Cochlæus palam confessus fuit sæpe, cum alibi, tum in ijs ipsis libris, quos tum in Philippum ædidit, sese non odio Philippi, sed zelo fidei & religionis Catholicæ, in Philippum scripsisse. Nam Philippicas & Velitationem in eius Apologiam toto Triennio: Confutationem uero Didymi eius ultra XII. annos, domi apud se retinuerat, antequàm ædidit: quod sperabat illum aliquando ad Ecclesiam, dimisso Lutherismo, reuersurum. Vbi uero uidit, eum indies maiorem in ea secta progressum facere, maluit ædendo, sub corporis sui periculo, Polonos paucos offendere, quàm dissimulando atq; tacendo, contra charitatem in animæ suæ periculum, negligere multos, Deoq; con-

Epistola cuiusdam Poloni in Cochlæū.

Cur in Philippū Mel. scripsit Cochlæus.

ſcientiam ſuam male patendo aut conniuendo ream facere, Cui obijceretur illud Eſaiæ, Canes muti, non ualentes latrare. Eſa. 56.

Hæc de Actis & ſcriptis Lutheri Miſnæ ſcripta fuerunt, Anno M. D. XXXIIII. Quæ autem deinceps uſque ad obitum Lutheri ſupplementi uice ſuperaddita ſunt, Ratiſponæ ſunt ſcripta.

Acta & ſcripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXXV.

De infauſto Regis Angliæ diuortio.

Accidit hoc anno lamentabilis fidei ac religionis turbatio, ſtudio & inſtigatione malignorum hominum, in florentiſsimo Regno Angliæ, accepta per infauſtum Regis diuortium occaſione, dum Clemens Papa VII. noluiſſet diuortium illud permittere. Contra quod & Cochlæus librum ædidit, de Matrimonio Sereniſſ. Regis Angliæ, Henrici Octaui, inſcriptum. In quo prolixe probatur ſanctitas Matrimonij, contra quod multi ſuaſerant Regi diuortium. Cum autem optimi & Doctiſsimi uiri, Ioannes Fiſcherus, Epiſcopus Roffenſis, & Thomas Morus, ſupremus Cancellarius Regni, diſſuaſiſſent diuortium illud: aliquandiu captiui detenti ſunt in carceribus, ac tandem hoc anno (cum neque diuortium neque defectionem Regis, qua ab obedientia Ro. Pontificis & Vnitate Eccleſiæ diſceſsit, ſeque ipſum ſupremũ Caput Eccleſiæ Anglicanæ cõſtituit, approbarẽt) ambo capite truncati, & ultimo ſupplicio publice affecti ſunt. De quorum ſane paſsione ſcripſit quidam in hæc uerba. Sexto Nonas Iulij, obtruncatus eſt in Britannia Thomas Morus, non minorem conſtantiam in iudicio & ſupplicio præ ſe ferens, quàm iniquiſsimo Athenienſium Senatuſconſulto condemnatus Socrates: Paucis diebus ante illum interfecto Epiſcopo Roffenſi, in quem Regis furor non alia cauſa uehementius exarſit, quàm quod is in Cardinalium ordinem à Pontifice eſſet coaptatus. Sed audi, quod uincit omnem feritatem. Caput Roffenſis inditum ſtipiti, multis diebus omnium oculis fuit expoſitum: quod non modo non contabuiſſe, uerum etiam multo uenerabilius eſſe factum ferebatur. Vbi is rumor percrebruit, mox amotum eſt loco. Et ne quid in Mori capite exiſteret, quo populus religione turbaretur, audi iam facinus immaniſsimũ. Renouata eſt Thieſtæa fabula, & caput eius non niſi longa coctura maceratum, quo celerius diffflueret, haſtili eſt impoſitum. Hæc ibi. Secuta ſunt & alia plus ſatis Tragica & immania

Paſsio Ioannis Epiſcopi Roffenſis, & Thomæ Mori.

nia, in plærosque Monachos in publico ędita supplicia. Exorti item graues contra Regem motus & seditiones, quæ ui militari & armis sunt suppressæ. Admissa item fuerunt sectarum dogmata, atque etiam ad tempus in concionibus populo prædicata. Missi prætere a Oratores Vuittenbergam, inter quos fuit Thomas Fuxus, Episcopus Anglus. Æditi quoque libri apud Anglos aperte Lutherani: Demolita ac penitus deuastata Monasteria, quorum locupletissimi census Regis fisco sunt addicti. Mortuo aũt Papa Clemente VII. unanimi omnium Cardinalium uoto & consensu, electus est Alexander Farnesius, dictus deinceps Paulus Tertius, qui contra defectionem & crudelitatem Regis Angliæ, multis conquestus est epistolis ad Reges & Principes. Sed & Erasmus Roterodamus, quanquam à Rege illo sæpe liberaliter honoratus fuerat: de morte tamen Roffensis & Mori in suo Ecclesiaste (quem de modo cõcionandi scripsit) libere suum publice testatus est dolorem. Deflentur (inquit) merces naufragio amissæ. At quæ merx tam preciosa, ut cum syncero amico conferri queat? Quid igitur hac tempestate crudelius, quæ me tot spectatissimis amicis spoliauit? Pridẽ Guilhelmo Varramo, Archiepiscopo Cantuariensi: nuper Guilhelmo Montioio, Episcopo Roffensi, & Thoma Moro, qui fuit eius regni supremus Iudex. Cui pectus erat omni niue candidius: Ingenium, quale Anglia nec habuit unquam, nec habitura est, alioqui nequaquam infœlicium ingeniorum parens. Hęc Erasmus.

Magna in Regno Angliæ mutatio.

Papa Paulus III.

Erasmus de Roffẽsi & Moro.

Lutherus insperatis huiusmodi apud Anglos doctrinæ suæ successibus, ferocior adhuc superbiorque factus: In Cardinalem Moguntinũ iterũ per multas calumnias Teuthonice inuectus est, & nõ modo in eum, sed etiã in alios quoscunque Catholicos Imperij Principes ac Status. Christum (inquit) in uerbo suo, & in manifeste agnita ueritate Euangelij, Atque Christianos eius, ex mera ui obstinataque malitia condemnant ac persequuntur. Item, Seditiosi sunt & rebelles Cæsari, Deique fures, qui neque Deo, neque ueræ Ecclesiæ Christi, neque Cæsari, aut ulli potestati obedire dignantur. Item, Non solum inobedientes sunt, uerum etiam furunt ac sæuiunt in Christianos innocentes: quia occidunt ac latrocinijs interimunt quencunque possunt, perinde ac si uellent libenter regnum Dei totum semel delere. Et hinc ita concludit. Possunt igitur etiam secundum ius Pontificium expelli aut occidi: quia non tenemur uim pati, sed uim ui repellere licet. Et specialiter ac nominatim contra Cardinalem illum sic ait. Si ciues Hallenses & subditi prouinciales, Archiepiscopatus Magdeburgensis, Episcopum Moguntinum, Tyrannum suum, Cardinalem, expellerent aut interficerent, iuste facerent

Luth. contra Card. Moguntinum.

Calumniæ in Catholicos Principes.

cerent ei iuxta Pontificia iura. Ipse enim optime scit (inquit) quod notoriam facit eis iniuriam, & agnitam persequitur ueritatem.

Poena leuis & modica in hæret. Aduersus hæc Cochlæus respondens, inter cætera sic habet. Cardinalis iste, subditis suis, qui ab Ecclesiæ Catholicæ obedientia, aduersus proprium dominum suum, ad Lutheri hæresim, per inobedientiam defecerunt, admodum leuem modicamq; pœnam inflixit. Quippe præcepit, ut uenditis bonis suis, alio se conferant, ne uelut oues contagiosæ, alios bonos Christianos obedientesq; subditos cohabitando inficiant. Hoc autem facere tenetur Cardinalis, sub C. de hæret. l. salute animæ suæ, non solum tanquàm Catholicus Princeps, Cui fluero. cū seq. hoc etiam in iure Ciuili, legibusq; Imperialibus, iniunctū atq; præceptum est: Verū etiam tanquàm legitimus pastor, Ordinariusq; Episcopus, à spiritu sancto uocatus ac positus, uelut supremus speculator, cui animarū cura à Deo commissa est. Quemadmodum docet eum Paulus Apostolus Act. 20. Et Christus Dominus, Ioan. 10. Vt bonus pastor, quando uiderit lupum (hoc est hæreticum) uenientem, non fugiat necq; cōniueat, necq; sinat lupum oues dispergere, mactare ac perdere: sed animam suam ponat pro ouibus suis, a lupi morsibus defendendis. Quemadmodum & Propheta Ezechiel ex ore Dei pronunciat cap. 3. & 33. Cum igitur quilibet hæreticus pro rapaci lupo habendus sit, sicut Christus docet Matth. 7. & Paulus ad Titum 3. Potuisset profecto Cardinalis optimo iure subditos suos Lutheranos, qui à Lutherismo desistere nolebant, punire, non solum in bonis, sed etiam in corpore, eisq; tollere non modo cunctas facultates omnemq; substantiam, uerum etiam cor- C. de hæret. l. pus & uitam, iuxta dictamen legum Imperialium in Codice de hæ- Quicunq;. §. nemo. cū seq. reticis: Quandoquidē Lutherus publice pro hæretico notorio con demnatus ac declaratus est ab utraq; potestate, Papa & Imperatore.

Cardinalis nimis mitis in hæret. Multo igitur magis timere debet Cardinalis, quod nimium mitis ac clemens fuerit erga eiusmodi obstinatos hæreticos, quàm quod nimis dure aut Tyrannice aduersus eos egerit, sicut mendaciter imputat ei Lutherus. Timendum est enim, ne expulsi eiusmodi hæretici, alibi quoq; uelut lupi rapaces, simpliciores Christi ouiculas inficiant, atq; ad defectionē concitent, & in sempiternam mortem abripiāt: neuè literis & libellis uenenosis, quos alijs ex locis ad subditos Cardinalis occulte immittant, bonos hactenus & obedientes subditos, ad consimilem defectionem & inobedientiam exemplo suo sollicitent.

36. contrarietates Lutheri in uno articulo. Cæterum Laicus quidam, Hallensis ciuis, & subditus dicti Cardinalis, nomine Caspar Querhamer, miro studio ex diuersis Lutheri libris collegit XXXVI. Cōtrarietates, super uno duntaxat articulo, qui est de cōmunione Eucharistiæ, sub una aut sub

sub utraque specie. Quas Teuthonice ædidit, in longā tabulam productas, ut parietibus domorum affixę, turpitudinem & inconstantiam Lutheri omnibus ad oculum palam ostenderēt: Quas in Latinum conuertit Cochlæus, & in præfatione ad Ioannem Matthæum, Episcopum Veronensem sic ait. Nuper uero suscitauit Dominus aduersus Lutherum spiritū Laici cuiusdam Hallis in Saxonia, qui taurum istum cornupetam ita prostrauit, ac proprio ipsius gladio iugulauit, ut neque Goliath ille Philistæus magis prostratus à Dauid, nec duorum seniorum libido & calumnia aduersus Susannam, certius aut apertius à Daniele cōuicta uideri queat. Quomodo igitur timeant eum Docti Theologi, cui sic uellicat barbam, frontemque fecit atque confundit simplex Laicus? Titulus autē, quem Laicus ille posuit, sic habet. Tabula, cunctis, qui à Luthero seduci nolunt, utilis & necessaria.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXXVI.

Vm hactenus propter diuturnam contentionem, quæ erat inter Lutheranos & Zuinglianos, male audirent Concionatores utriusque partis: cœperūt rursus inter se de cōcordia agere, sicut antea fecerant Marpurgi, quādo Zuinglius adhuc uiuebat. Missi sunt itaque ex Ciuitatibus Imperij Zuinglianis, utpote, ex Argentina Capito & Bucerus, ex Augusta Bonifacius & Musculus, ex Vlma Frechus &c. Vuittenbergam ad Lutheranos, ut cum eis concordarent. Egerunt aūt præcipue de Baptismo, de Eucharistia & de Pœnitentia, & post multas exprobrationes & querelas inuicē dictas, conscripserunt formulam concordiæ, sed inefficacem: quia propter aliorū absentiam, & sine suorum Magistratuum consensu, concludere non audebant. In reditu igitur suo scripserunt acta illius tractatus, dum Francofordię subsisterent, sed ea in lucem ædere timuerunt. Cochlæus autem euulgauit Tres libros Diui Iuliani, Archiepiscopi quondam Toletani. Quorum titulus est, Prognosticon futuri sæculi. Reperit autem eos in Monasterio ueteris Cellę, quod in terra Misnensi percelebre est. Ac ea potissimum ratione in lucem ædidit, quod multa cōplectuntur, quibus multi nouarum sectarum errores refelli queant: ij præsertim, quos de mortuorū sepulturis exequijsque, & de animarū statu post mortem, ac de purgatorio igne, barbaricis contumelijs & abnegationibus in simplicem plebem dispergunt. Ædidit item antiquam

Ficta inter Luth. & Zuing. cō cordia.

Prognosticon Iuliani de futuro sæculo.

Epistola Nicolai I. ad Michaelem Imp.

antiquam & insignem epistolam Papæ Nicolai I. ad Michaëlem Imperatorem Constantinopolitanū olim scriptam, cuius plæraq; fragmēta in Decretorū uolumine à Gratiano recitata sunt. Quam reperit Coloniæ in Monasterio Tuitiensi. Adiunxit aūt multa eiusdem Nicolai I. Decreta & rescripta, quæ sparsim à Gratiano cæteris interposita cernuntur, & distribuit ea in XX. Titulos. Addidit quoq; historiam de Rege Lothario, ex Reginone & Sigeberto breuiter cōmemoratam, qui à Nicolao I. excommunicatus fuit, propter eiectam uxorem, aliamq; per falsos testes ac iudices superinductā: Vt Rex Angliæ, Henricus VIII, inde cognosceret, quàm nequiter seductus sit contra uxorē suam sanctissimam, quæ Cæsaris nostri Generosissima fuit Matertera. Ait igitur ad eum in

Contra Regis Angliæ diuortium.

præfatione sic. Fama deceptus, uolui sublimitatē tuam in bono proposito (quod mendax ad me fama de reconciliata tibi coniuge tua sanctissima perferebat) per scripturas & rationes confirmare, eo libello, quem ad PAVLVM III. Pont. Max. de Matrimonio tuo ædidi. Erraui quidem, quantum ad factum tuū attinet: Quantum uero ad iuris æquitatem causæq; statum & firmamentum spectat, nō pœnitet neq; pudet me illius laboris. Quamuis acceperim, te ob id parum clementi in me esse animo: Vtcunq; res mihi cadat, non libet mihi ueritatē, ab adulatoribus tuis per Galliam & Italiam auro illectis oppugnatam, & in Anglia ui sæuitiaq; ac cædium immanitate oppressam: aut deserere metu mortis, aut dissimulando prodere &c. Adiecit præterea Defensionem pro Roffensi & Mo-

Contra adulatores Regis Angliæ.

ro, contra Richardū Samsonem Anglū, qui Regis facta impudenter laudans, optimorū uirorum pietatē & constantiam impie reprehendebat, Vbi inter cætera sic ait. Certū est, Regi uestro nunq; nocētiores fuisse hostes, quàm uos estis, qui ex grauissimis damnis eius, opes ac dignitates quæritis uobis, omnemq; partam gloriam eius, in ignominiam sempiternā conuertitis, ut uere possit nunc ei illud Esaiæ dici. Argentū tuum uersum est in scoriam. Quid enim profert ipse nunc in suis Edictis, quid noui filij eius Episcopi in suis mandatis, quid uos adulatores in Defensorijs libellis, contra Ro. Pont. æditis: quod clarissime per propria Regis uestri uerba, quæ protulit contra Lutherum olim (antequàm uestris fuisset effascinatus & excæcatus assentationibus) in libro uno de Sacramentis Ecclesiæ, & in Epistolis duabus (quarum unam ad Duces Saxoniæ, alteram ad ipsum Lutherum scripsit) reprobari, confutari ac redargui non possit: Ego hic, breuitatis gratia, ex tuo duntaxat libello, quem Orationem uocas, pauca referam, ex quibus intelligatis confusionem uestram maximam &c.

Acta

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXXVII.

Omanus Pontifex Paulus III. indixit hoc anno Generale Concilium, Mantuæ celebrandum, Ad quod Lutheranos quoque Principes uocauit. Quod ubi intellexerunt Lutherus & complices eius, uarijs machinationibus ac scriptis Concilij autoritatẽ impugnare cœperunt. Etenim Vuittenbergæ euulgauerunt XXX. propositiones, contra Concilia publice disputandas. Inter quas Duodecima sic habet. Ideo Concilium aut Episcopi congregati, errare possunt, æque bene sicut alij homines. Et Sequens hanc ita ait. Si autem non errent, hoc fit à casu, aut ex merito alicuius sancti ac boni uiri, qui inter eos est, aut etiam generalis Ecclesiæ &c. His autem 30. propositionibus, opposuit Cochlæus 30. Testimonia, ex scripturis, ex legibus, ex Canonibus & sanctis patribus, pro Conciliorũ autoritate: Quibus & LXX. propositiones adiunxit, eandem confirmantes. Scripsit & in eorum excusationem, Smalcaldiæ datam, quæ Quadruplici forma euulgabatur, partim Latine partim Teuthonice. Multis namq; uanis querelis & cauillis, contra Bullam indictionis inuehentes, causam suam palliare quærebant: Tametsi uerba illius nulli bono uiro displicere iure poterãt. Sic enim ait ibi Pontifex. Sperantes & cum Dei auxilio nobis promittentes, per hoc tam sanctum ac salutare remedium (Concilium uidelicet) non solum omnes hæreses & errores ex agro Domini extirpandos, & Christiani populi mores corrigendos: sed & uniuersalem pacem inter fideles componendam, & facta sub uexillo salutiferæ Crucis contra infideles generali expeditione, regna & terras nostras, ab illis occupatas: recuperandas, captiuosq; innumerabiles liberandos, & infideles ipsos, ad sanctam religionem nostram, fauente Domino, conuertendos. Vt sic uniuerso orbe, in unum idemq; ouile Domini coalescente, in uera fide, spe & charitate, sobrie, iuste & pie uiuatur, & inde ab omnipotenti Deo corona iustitiæ expectetur &c. At illi, nihil horum attendentes, ludicris figmentis præoccupabant populi aures, oculosq; & animos, ne animaduerterent eorum Laici, quid utilitatis Bulla proposuerit. Effingebant itaque nouos Pasquillos, nouas Beelzebub epistolas, fabulosas legendas de Ioanne Chrysostomo, quas imputabant Concilio. Itẽ, Quatuor epistolas Ioannis Hus, & libellum de Donatione Constantini Magni, contra huiusmodi nugas & figmenta, quæ Germanice fuerant diuulgata.

30. propositiones Lut. contra Concilia.

Contra uanam excusationem Luth.

Ridicula figmenta Luth.

Breues itidem Germanice confutationes ædidit Cochlæus, ut ex ijs populi uiderent maligna eorum calumniandi, ac per mendacia circumueniendi ſtudia. Traxerunt præterea in ſectam ſuam Illuſtriſſ. Ducem Saxoniæ Henricum, fratrem Ducis Georgij: eius uidelicet, quem tot iniurijs, moleſtijsq; & calumnijs, per uarias malignitatis ſuæ machinationes uexauerat Lutherus. Ædebant nouas ordinationes Cæremoniarũ, nouos hinc inde Catechiſmos, etiam illi qui cum Laici eſſent, paſtoralem animarum curam adminiſtrabant nouo ritu. Per nouos itaq; Viſitatores conſtituit Princeps ille nouos articulos, quos Clericis iuxta ac Laicis ſui dominij indixit ac promulgauit. Quoſdamquidem generaliter ad omnes ſubditos: Quoſdam uero ſpecialiter ad ſacras Virgines, in oppido Fribergenſi conſiſtentes. In quos ſane articulos Cochlæus paruum ædidit Teuthonice libellum, quem inſcripſit, Breuem Gloſſam ſuper nouos articulos Viſitatorum. In quo ſic habet exordium. Primum falſus eſt Titulus & impudens mendacium. Ait nanq; articulos iſtos cõformes eſſe ſacræ ſcripturæ, atq; Confeſsioni & Apologiæ Auguſtanæ: Quandoquidem neq; ſacra ſcriptura, neq; Confeſsio & Apologia illa, interdicũt aut abrogant Miſſam, nec horas Canonicas. Scriptura quippe ait. Ab ortu & occaſu magnum eſt nomen meum in gentibus: & in omni loco ſacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Item, Septies in die laudem dixi tibi. Item, Media nocte ſurgebam, ad confitendum tibi. Et Confeſsio illa ſic habet. Falſo accuſantur Eccleſiæ noſtræ, quod Miſſam aboleãt &c. Item Apologia. Iterum (inquit) præfandum eſt, Nos non abolere Miſſam, ſed ſeruare atq; aſſerere eam religioſe: fiunt enim apud nos Miſſæ ſingulis diebus Dominicis & Feſtis. Contra hæc autem ſtatuunt iſti articuli, ut Nobiles de cætero non permittant, Plebanos & paſtores ſuos ullam celebrare amplius Miſſam. Prohibent inſuper pulſum ad Aue Maria: Vetant canere Salue regina, Regina cœli: Interdicunt benedictiones aquæ, ſalis, placentarum, herbarum, palmarũ &c. Quod certe neq; Confeſsio, neq; Apologia facit: Falſus igitur & mendax eſt Titulus. Quoniam uero articuli iſti ab ijſce hominibus conſtituti ſunt, qui neq; Papalem, neq; Epiſcopalem habent autoritatem, ſed lupi potius ſunt rapaces, quàm legitimi & Eccleſiaſtici paſtores: non poſſunt ullius hominis ligare aut aſtringere conſcientiam. Confutantur itaq; & ab ipſo eorum nouo Idolo Vuittenbergenſi. Lutherus nanq; in libello ſuo de ſæculari poteſtate, reprobat eos Principes uelut inſanos & peruerſos, qui in rebus fidei & Eccleſiæ, ſuis præſumunt ſubditis leges dare, præcipere ac prohibere. Hæc

& id genus multa ibi Cochlæus, cōtra nouas illorum articulorum temeritates. Cumq; essent Vratislauiæ, in præclara & præcipua Slesię ciuitate Duo pastores huiusmodi, quorum unus erat Laicus, alter sacerdos uxoratus & Digamus: scripsit aduersus Laici Catechismum Cochlæus breuem Germanice libellum, contra eorum errores de Baptismo & Eucharistia. Vbi præmittebat in præfatione hanc quæstionem, An scriptum esset uspiam, uel in sacris literis, uel in patrum scriptis aut historijs, quod liceat Laico pastorale gerere officium: Sacramenta administrare populo, consecrare &c. aut sacerdoti, post susceptos sacros Ordines, uxorem ducere, atq; etiam una defuncta ducere alteram. Sed neuter illorum respondit, neq; ad eam quæstionem, neq; ad confutationem errorum, quos de Baptismo & de Eucharistia docebant: opibus interim & uulgi applausu secure fruentes. Contra Catechismum D. Moibani.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXXVIII.

T Germani nostri, atq; etiam exteræ Nationes cognoscerent clarius, quod multo minus malus impiusq; fuerit Ioannes Hus, qui per hæresim suam florentissimum Regnum Bohemiæ, in omne malum & incommodum perduxit, quàm Lutherus est, qui tam seditiose ac impie Ro. Imperium, Regnumq; Germaniæ perturbat: Cochlæus ex aliquot sermonibus Ioannis Hus, L X X. articulos excerpsit, quibus opposuit ex uno Lutheri sermone totidem articulos, sed multo atrociores, quàm illius fuere. Verbi gratia, Hus ait. Sicut Moyses inuenit gratiam in conspectu Domini: Ita sacerdos in præsentia Domini, scilicet in diuino officio. Lutherus uero sic. Hic neminem moretur, digna Saturnalibus & Bacchanalibus illa consecratio. Ridiculum enim coram Deo nugamentum ordines isti & consecrationes habentur. Hus autem, cum diceret: Omnis sanctus est sacerdos, sed nō omnis sacerdos est sanctus. Et contra hoc obijceret: Ergo uetula sacrificabit in altari. Respondit: Non sequitur, quia non est consecrata ad hoc. Item Hus ait. Si patrem honoras, cui quotidie dicimus. Pater noster, qui es in cœlis: honoras & matrem nostrā, uxorem eius legitimam, quę sursum est Hierusalem, id est, Ecclesiam sanctam, in cœlo triumphantem, & hic corpore, in cœlo mente conuersantem, & in Purgatorio à proprijs meritis dormientem: Quæ ex his tribus recollecta, unica mater nostra dicitur. Lutherus autem totam Comparatio Ioannis Hus ad Luth. Sana uerba Io. Hus, de Ecclesia.

Ecclesiam errasse dixit, mox ab initio, in primo Concilio, cui interfuerũt etiam Apostoli & eorum discipuli, eò quod fuerint in hac sententia, Legem & operã necessaria esse, ad iustitiam & salutem. Cum igitur clare ostẽderetur, Luthero minus impium fuisse Ioannem Hus: inscriptus est ille libellus, De immensa Dei misericordia, erga Germanos: Vtpote, quod nondum consumpti sumus, qui tot iam annis nos inuicem mordemus, ac noxijs de fide disputationi-
Gal. 5. bus & dissensionibus digladiamur, cõtra piam Pauli Apostoli admonitionem, dicentis. Quod si inuicem mordetis & comeditis, uidete, ne ab inuicem consumamini. Cæterũ Vuittenbergæ mul-

Dissensio inter Luth. & complices eius Vuittenbergæ.

ta fuit contentio Luthero cõtra quosdam Lutheranos, qui legem operum reijciebant, sicut antea docuerat ipsemet Lutherus. Multis igitur disputationibus aduersus eos contendit, quos probrose Antinomos uocabat. Cochlæus autem, ut ostenderet ipsum magis repræhensibilem esse, quàm illos: Aduersus Quintam eius disputationem, quæ 70. propositiones continebat, ædidit 153. propositiones, Quarũ initium sic habet. Consyderate, quæso, Lutherani, quicunque docti estis atque diserti, qualis sit Euangelij noui Architectus, Dux & Princeps uester Lutherus: Qui repræhensionis contentionisque incessabili studio, pacisque & unitatis odio perpetuo, nihil pensi habet, quod sibi ipsi sit contrarius, dummodo alijs quacunque occasione contradicere queat &c.

Ricardus Morysinus pro Rege Angliæ.

Eodem autem anno missus est Cochlæo ex Anglia liber Ricardi Morysini Angli, prolixus & amarulentus, contra ipsum Londini ęditus. In quo, post loquacissimæ præfationis conuitia, in Quinto demum Quaternione summam libri sui proponens, sic ait. Verum, ut cominus cum hoste congrediar, omnis, ni fallor, instituta contra Regem à Cochlæo accusatio, hæc ueluti præcipua calumniarum capita continet. Vxorem repudiatã, Papam ex Anglia eiectum, Papę defensores occisos, illam retineri debuisse: hunc reuocari, hos sine scelere occidi nunquàm potuisse. Inter calumnias autem complures & acerbas cõmemorauit & istam, Cochlæum esse donatum Præbenda Canonica in Ecclesia Cathedrali Merseburgensi: ea lege, ut ne posthac contra Lutherum scriberet. Inuehens igitur in eum Anglus iste ait. Tun ista, ueritatis defendendæ causa, ac non potius demerendi tibi Cæsaris & Papæ gratiam scripsisti? Qui fidem das, te posthac in Lutherum nihil moliturum. Quid ingens pecunia abs te non impetret, cum Præbenda ad tantũ dedecoris te impellere potest?

Responsio contra Morysinum.

Ad hæc Cochlęus, cum mera essent mendacia, breuiter ait. Non solum amicos, sed etiam inimicos suos, uicinos Vuittenbergẽses, probe scire, nihil horum uerum esse. Cæterum pro Ro. Pontificis autoritate Ecclesiasticaque

siasticaq́ꝫ potestate asserenda, multas ac ualidas rationes, in suo de Matrimonio Regis libro, ait se produxisse, non ex suo quidem ingenio: sed ex sanctis patribus & magnis Doctoribus, utpote IX. ex S. Bernardo. XXIIII. ex S. Thoma. XXVI. ex Patrum Decretis antiquis, & XV. ex Abbate Panormitano. Ad quarũ nullam Anglus ille respondit. Pro Roffensi aũt & Moro respondens Cochlæus, inter alia multa sic ait. Non erant uiri illi similes tui, Morysine, ut uentris causa Gnatonicam exercerent artem, & contra animam & conscientiam suam laudarent impia & inhonesta: damnarent uero ea, quæ nullus uir bonus, etiam si Turca esset aut Ethnicus, damnare posset. Quis enim Turcarũ faceret, quod tu facere non erubescis? Quippe Reginam Catherinam, qua nullam habuit Anglia uel Nobiliorẽ uel sanctiorẽ, dicis Regi fuisse perpetuo meretricem. Annam uero, affirmas legitimam Regi cõiugem fuisse, Regina uxore adhuc uiuente. Quam sane Annam Rex ipse paulo post iusit interfici, propter quam sanctos uiros illos Rex crudelissime XV. menses in carcere captiuos tenuerat, ac tandem occiderat. Sed & tu ipse, Gnato pessime, eosdem uiros, quos impia calumnia patriæ proditores dicere audes, aliquando imprudens laudas & excusas. Ais quippe de ambobus, quod nõ fuerint isti primi, qui maluerint mortem oppetere, quàm uersari in summa leuitatis & infamię nota: Leuius erat malum, cum immortalitatis spe occumbere, quàm tot sua uolumina perpetuum testimonium contra se dicere. Et hic manifeste insinuas, licet dicere nõ ausis, Regem uersari in summa leuitatis & infamiæ nota. Negare enim non potes, Regem plærisq́ꝫ scriptis suis Ro. Pontificis autoritatem asseruisse, & ea scripta perpetuum testimonium contra ipsum dicere &c. Pro Roffensi & Moro.

Cumq́ꝫ Concilium Generale indictum esset Vicentię celebrandum: Lutherus Teuthonice euulgauit articulos, quos à suis uellet Concilio nomine suo proponi. Contra quos Cochlæus, pro honore & salute Germanicæ Nationis respondens: rogauit, ne articuli, usque adeo absurdi & impij, proponantur Concilio, eò quod pudori ac ridiculo forent apud reliquas Nationes. Nam plærīq́ꝫ ex ijs articulis sunt Confessioni Lutheranorum, quæ Augustæ fuerat Cæsari & toti Imperio exhibita, contrarij. Verbi gratia. In Confessione, aiunt, falso accusantur Ecclesiæ nostræ, quod Missam aboleant: retinetur enim Missa apud nos, & summa reuerentia celebratur. At secundus Lutheri articulus, quem Concilio proponi uelit, sic habet. Oportet Missam in Papatu maximam & horrendissimam esse abominationem, eò quod directe & uiolenter pugnat cõtra hunc principalem articulum: Sola fides in Christum nos iustificat. Ait Contra articulos Lutheri ad Concilium

autem Cochlæus, grauiorem inde fore ruborem proponentium hæc in Concilio: quia secundus fundatur super primum, qui multipliciter de falso conuictus, & in nulla scriptura fundatus est.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XXXIX.

Consilium ad Papam pro Reformatione.

Vulgatū fuerat, inscio Pontifice, egregium quoddam consilium de Reformanda Ecclesia, & emendandis Ro. Curiæ abusibus, à septem doctissimis ac Integerrimis uiris ipsi Pontifici in secreto datū: Nempe à Card. Cōtareno, Card. Theatino, Cardin. Sadoleto, Card. Polo Anglico: Archiepiscopis, Salernitano & Brundusino, Episcopo Veronensi, Abbate S. Georgij Veneto, & à F. Thoma Magistro sacri Palatij. Hi igitur circa finem sui consilij, ita subiunxerunt. Hæc sunt, Beatissime Pater, quæ in præsentia pro tenuitate ingenij nostri, colligenda esse duximus, & quæ nobis corrigenda uiderentur. Tu uero pro tua bonitate & sapientia, omnia moderabere: Nos certe, si non rei magnitudini, quæ nostras uires longe superat, conscientiæ tamen nostræ satis fecimus, non sine maxima spe, ut sub te Principe uideamus Ecclesiam Dei purgatam, formosam ut columbam: sibi concordem in unum corpus consentientē, cum æterna nominis tui memoria. Sumpsisti tibi nomen Pauli: Imitaberis, speramus, charitatē Pauli. Electus fuit ille, ut uas quod deferret nomen Christi per gentes: Te uero speramus electum, ut nomen iam Christi oblitum à gentibus, & à nobis Clericis restituas in cordibus & in operibus nostris: ægritudines sanes, oues Christi in unum ouile reducas, amoueasq; à nobis iram Dei, & ultionem eam, quam meremur iam paratam, iam ceruicibus nostris imminentem. Contra hoc pium ac salutare optimorum uirorum consilium, duo prodierunt libelli. Vnus à Luthero, qui id in Germanicum uertens, pessimis in margine conspurcauit ac peruertit annotationibus: Alter à Ioanne Sturmio Rhetore Argentinensi. Ad quem scripsit Cochlæus breuem libellum, qui inscriptus est, Æquitatis discussio super consilio Delectorum Cardinalium &c. In quo sane inter cætera sic ait ad Sturmium. Attamen nihil dubito, epistolam tuam longe æquiori animo à doctis & grauibus uiris legi, quàm Teuthonicam aduersus uiros illos Lutheri interpretationem. Tu enim à conuitijs non nihil temperas: Lutherus autem non ueretur, tantos uiros (quorum eruditionem uitæq; integritatem, quam & tu fateris, nouit ac laudat

Iniquæ impugnationes contra illud consilium.

Ioan. Sturmius modestior Luthero.

laudat uniuersa Italia) dicere perditos ac deploratos Nebulones. Tu Latine scribis, ut illi queant intelligere, quid approbes & quid reprehendas, atque quid amplius ab eis desideres: Lutherus autem Teuthonice ad rudes Germaniæ plebes, illos nequiter traducit, sicut fecit olim aduersus Ezechiam Regem improbus Rapsaces. Tu eos in quibusdam laudas ac probas: Lutherus absque discrimine cuncta refutat, aut si tam manifeste bona sunt quæ illi dicunt, ut à nemine, nisi ab impijs & insanis, sensuque communi carentibus, repræhendi queant: ipse per calumniam in cōtrarium retorquet sensum, tanquam ficte ac dolose, aut per Ironiam mentisque peruersitatem ab eis dicta sint. Tu hortaris illos ad cœpta perficienda: Ille uero dira eis imprecatur, pro eiusmodi pacis & reformationis consilio. Tu Synodum generalem non omnino reijcis aut respuis: Ille compluribus libellis uarijsque figmentis & picturis, atque Teuthonicis rythmis omnem Synodum Oecumenicam calumniatur ac recusat. Tu spem aliquam ad concordiam nobis relinquis: Ille iampridem minatur nobis bellum perpetuum, ut nec uiuus nec mortuus, ullam nobis pacem aut quietem sit permissurus &c. At Cardinalis Sadoletus ad eundem Sturmium scribens, & quidem humanissime ac modestissime, reprehendit eum de conuitijs. Sic enim ait, Illud nollem, mi Sturmi, ualdeque mihi id molestum accidit, quod uidi tantum nitorem orationis, quantus in te est, infinitis pene conuitijs & contumeliarum asperitatibus inquinari. At ego arbitrabar, hoc unius Lutheri proprium esse, irruere in omnes homines, uidelicet cum impetu & clamore: à uobis autem hominibus liberalibus eruditis longe id abesse. Quonam igitur modo hæc labes in tuum tale ingenium incidit? Aut quæ nō sunt in tuo libro plena maledictis & acerbis obiurgationibus loca, cū turpitudines nostras, consceleratas uoluntates, crudelitatem nefariam, flagitia, scelera, ubique inculcas ac repetis, scilicet nos, qui à uobis dissentimus, uno nomine omnes in uituperationem uocans: cum tamen, si de singulis iudicium faciendum sit, & maior sit copia bonorum uirorum in urbe Roma, eorum inquam, qui sacerdotijs præsunt, quàm malorum &c. Et Cardinalis Contarenus ad Cochlæum inter cætera sic scripsit. Tu uero Cochlæe, pro tua prudentia ac rerum Germanicarū experientia, ac pro Christiana pietate operam dato, ut schisma hoc resarciatur, ut nostra tempestate uideamus, Ecclesiam unam esse uinculo charitatis & pacis, ac uestra Germania, nobilissima & potentissima Christianæ Reipub. pars, tandem quiescat, ac sibi pareat, prouideatque, ne seditionibus his durantibus, suis ipsa se uiribus conficiat. Ad hæc Cochlæus ita. O quàm acute

Epistola Cardinalis Sadoleti ad Ioannem Sturmium.

Verba Card. Contareni.

Pia pro patriæ salute sollicitudo

ac intime pungunt ac penetrant hæc Opt. ac doctiſsimi uiri uerba (præſertim ultima) ſenſus mentemq; & cor meum. Nihil enim magis anxie timeo, niſi hoc unum pręcipue, Ne Germania ſuis ipſa ſe uiribus conficiat, ac miſere ciuilibus bellis confecta, Turcarum tandem præda fiat. Quanto eſſet ſatius, Doctos homines, ſua de fide & religione diſceptationes, non ad Laicos & imperitum uulgus: ſed ad publicas potius Academias, immò ad Generale Concilium, referre humiliter, ut Eccleſiæ potius, quàm proprio ſuo iudicio crederēt atq; innitercntur. Non enim hunc uel illum hominem, quantumuis doctum aut eloquentem: Sed Eccleſiam uocat Paulus columnam ac baſim ueritatis. Quantum ad me attinet, nihil profecto in hac uita mihi tam charum aut precioſum eſt, quod pro reſarcienda inter nos de fide & religione concordia, non ſim quàm lubentiſsime impenſurus atq; derelicturus, ſi quid per me, pro pace ac unitate Eccleſiæ, fieri poſſet &c. Grauiſsimum autem accepit

Obitus Ducis Sax. Georgij & filij eius.

Catholica religio hoc anno incōmodum ac detrimentum, ex obitu Illuſtriſs. Ducis Saxoniæ GEORGII, & filij eius uere ſimplicis & innocentis, Ducis Saxoniæ Friderici. Nam ſucceſſor hæresq; & frater eius, Dux Henricus, iam antea à Lutheranis ſeductus, Lutheri ſectam publicis mādatis introduxit in omnes terras Miſniæ, Turingiæ & Saxoniæ, quæ ſub ditione Ducis Georgij fuerant. Et in Cathedrali Eccleſia Miſnenſi (ubi antea diuinis officijs, & diuerſis cantandi & pſallendi uicibus, laudabatur Deus iugiter die ac nocte, omni hora, abſq; ulla intermiſsione) cultum diuinum maxima ex parte aboleuit, antiqua religionis facie prorſus mutata. Expulſus itaq; inde Cochlæus, paulo poſt, commiſeratione Venerabilis Capituli Vratiſlauienſis, aſſumptus eſt in Canonicum Cathedralis illius Eccleſiæ. Dumq; ſubſiſteret exul aliquandiu Budiſsinæ in Luſatia, ſcripſit ibi libellum ſuper hac quæſtione. Vtrum is, qui non eſt ab aliquo Epiſcopo legitime in ſacerdotem ordinatus & conſecratus, Euchariſtiam per uerba conſecrationis conficere queat. Vbi partem negatiuam probauit ex omni ſcripturarum ſacrarum genere, & ex hiſtorijs patribusq;, confutans etiam partis aduerſæ argumenta.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XL.

Oc anno Cæsar ex Hispaniis, per Gallias magnificẽtißima hospitalitate deductus, in Germaniam Inferiorem reuersus est fœliciter, & Imperialem Conuentũ Spiræ habendum indixit. Verum propter pestem, quæ Spiræ tunc erat, translatus fuit Hagenoiam. In quo Cæsaris loco (qui adesse non poterat) Imperij negocia tractabat Rex Romanorum frater eius, qui Cochlæum quoq; è Vratislauia illuc proficisci iussit. A quo sane petijt, ut ex actis Colloquij Augustensis (quæ scripserat ac Maiestati eius tradiderat D. Hieronymus Vehus, Cancellarius Badensis) compendium breue colligeret, ac de 28. articulis Augustanæ Confeßionis, quidnam bona conscientia & salua fide pacis gratia queat aut debeat admitti, animi sui sententiam explicaret. Reditus Cæsaris per Gallias in Germaniam. Conuẽtus Hagenoiæ habitus.

Is igitur per omnes articulos sigillatim, quid concessum, & quid repræhensum aut negatum fuerit, commemorans: quàm breuißime potuit, affirmauit, se id religiose summa cum fide fecisse, sicut coram Deo intendat confiteri, & in extrema mortis hora, & in nouißimo die. In fine tamen adiecit, Complures alios esse contra Catholicam fidem Lutheri complicumq; eius articulos, qui in Confeßione illa omißi, in alijs eorum scriptis euulgati sint: sine quorum discußione & conciliatione, firma pax aut concordia constitui non poterit. Lutherani autem, illic in publicis tractatibus nolebant ratam habere conciliationem eorum articulorum, qui Augustæ in septenorum Colloquio cõcordati fuerant. Emiserũt autem duo scripta, quæ ad Cæsarem dederãt: Vnum in Latino, alterũ in Germanico. In quibus sane sex præcipuos, ac uelut necessarios proposuerunt, & sibi concedi petierunt articulos. Quid aũt in ijsce admitti salua fide Catholica poßit, Cochlæus breui scripto indicauit. Relatio de Colloquio Augustano.

Petierunt illi aliud Colloquium, & obtinuerunt, ut Vuormaciæ institueretur post paucos menses eodem anno. Quid aũt in illo factum ac disputatũ sit, Melanchton & Bucerus æditis libris in publicum euulgarunt. Post longam sane tractationem cum Dominis præsidentibus habitã, Duo disceptauerũt de peccato Originali Collocutores, D. Io. Eckius, et Magister Phil. Melanchton. De quo quidem articulo non fecissent disputandi finem, nisi Cæsaris Commißarius, Illustris Dominus de Granuella, qui mox abiturus erat, delectum fecisset, ac binos ex utraq; parte constituisset, qui eum articulum in Quatuor puncta redactum, utcunq; concordarunt. De reliquis Colloquiũ Vuormaciense.

reliquis autem nihil ibi agi potuit. Cochlæus autem, ne omnino nihil ibi ageret, suum ædidit Colloquium, quod ante XIX. annos Vuormaciæ cũ ipso Luthero priuatim habuerat. Cunq́ magna esset eo anno fama de quodam Principe, quod ultra legitimam uxorem suam adhuc aliam superinduxisset, idq́ diceretur fecisse consilio & approbatione Lutheri, & quorundam complicũ eius: Cochlæus contra nouum hoc scandalum breuem scripsit libellum. In quo sex rationibus ex ueteri Testamento, & totidem ex nouo, probauit, Non licere ulli Christiano, Duas aut plures habere uxores simul, & eodem tempore. Quoniam uero alius Conuentus à Cæsare indictus erat Ratisponæ celebrandus, in quo per aliud Colloquium de religione agendum erat: Cochlæus Moguntiæ breuem ędidit libellum, & Latine & Germanice, in septimum Augustanæ Confessionis articulum, De uera Ecclesia. Vbi ostendit, eam non esse apud Lutheranos, sed apud Catholicos: Ex eo enim articulo, tota religionis controuersia pendere uidetur. Ædidit & eum libellum ibidem, quẽ inscripserat, De ordinatione Episcoporum & Presbyterorũ, & de Eucharistiæ consecratione, antequam abiret Ratisponã. Et Ingolstadij iam antea Quintã ædiderat Philippicã, quam ipsi Philippo eam uidere cupienti Vuormaciæ exhibuit. Eodem anno magna facta est in Regno Anglię, quo ad quęstiones, de religione mutatio. Cum enim ex dissidio (quod erat Regi cõtra Ro. Pontificẽ, propter latam de Matrimonio eius sententiam) Lutheranis data esset occasio, atq́ etiã libertas, irrependi in regnum illud, suamq́ hæresim concionibus & librorum æditionibus late spargendi, & in populos disseminandi: ea ex re multi motus, multa scandala, multæ seditiones & rebelliones (qualia sane incommoda nouitas afferre solet: præsertim uero nouum Lutheri Euangelium, cui prauo sensu tribuit & applicat ipse hoc uerbum Christi, Non ueni pacem mittere, sed gladium) enascebantur. Quare Rex, Episcoporũ & Magnatum consilio, indixit publicum omnium Regni Procerum & Statuum Conuentum, quem Parlamentum uocant. In quo pro constabilienda Religionis concordia, proposuit sex Quæstiones: De quibus in Actis publicis ita relatum habetur. Tandem post longam super his articulis deliberationem, post cõsultationes plurimas, post deniq́ argumenta ultro citroq́ infinita connexa, omnium tam Regiæ Maiestatis, quàm utriusq́ Senatorij ordinis ac plebis in hunc Senatũ coactæ, summo consensu fuit & est resolutum, decisum ac statutũ, eo modo ac forma, qua sequitur. In primis, In beatissimo altaris Sacramento, per uirtutem & efficaciam potẽtissimi uerbi Christi, simul atq́ illud

An liceat, Duas habere Vxores simul.

sacerdos

sacerdos ore locutus fuerit, sub forma panis & uini, naturale corpus & sanguinem Dominicum, conceptum ex Maria uirgine, realiter adesse: Et post consecrationem, nullam aut panis aut uini, aut aliam quàm Christi, Dei & hominis, remanere substantiam. Secundo, Cõmunicare sub utraq; specie, non est omnibus hominibus iure diuino necesse ad salutem, Credendumq; est & non dubitandum, quoniam in carne sub specie panis sit uerus sanguis: Et cum sanguine, sub specie uini, sit uera caro, tam diuisim quàm coniunctim. Tertio, Sacerdotes, postquam sacris initiati sunt, iure diuino non possunt uxores ducere. Quarto, Vota castitatis siue uiduitatis, à uiro fœminaue non temere facta Deo, iure diuino sunt obseruanda, Christianiq; populi libertate quadam eos priuant, qua nisi uouissent, potuissent uti, frui. Quinto, Missas priuatas in hac Regis Anglicana Ecclesia ac congregatione, admitti ac celebrari, simul & bonum & necessarium est: per quas probi Christiani, quorum uita respondet pariter, & bona & diuina solatia & beneficia inde recipiunt, Missasq; celebrari iuri diuino quadrat. Sexto, Expedit, necesseq; est, auricularem Confessionem retineri in Ecclesia Dei. Quocirca Regiæ Maiestatis autoritate, ac summo utriusq; Ordinis Senatorij plebisq; in hunc Senatum coactæ consensu, in hunc modum, qui sequitur, latum est Senatusconsultum. Qui uel in hoc regno Angliæ, uel in alio quouis Regiæ Maiestatis Dominio, post XII. diem Iulij, qui proxime sequetur, uerbo, scripto, prælo, fictitijs characteribus, aut alio quouis modo publice concionantur, docent, dicunt, affirmant, declarant, disputant aut ratiocinantur, In Beato Sacramento altaris, sub specie panis & uini, post eius consecrationem, naturale corpus & sanguinem saluatoris nostri Iesu Christi, conceptum ex Maria uirgine, realiter non adesse: Qui post eius consecrationem aliquam substantiam panis & uini, aut aliam substantiam, quàm Christi, Dei & hominis, remanere: Qui post diem supra præfixum, publicant, concionantur, docent, dicunt, affirmant, In carne sub specie panis, nõ esse uerum sanguinem Christi, aut cum sanguine sub specie uini, non esse ueram carnẽ Christi, tam diuisim q̃ coniunctim: Aut docent, concionantur, declarant, aut affirmant, dictum Sacramentũ alius esse substantiæ, quàm supra demonstratum est: Aut aliquo pacto contemnunt aut uituperant Beatum Sacramentum altaris: Tam principalis reus, quàm alij subsidiarij, & qui consilio aut re eum iuuerint, ij omnes, posteaquam ea forma iuris, quæ infra sequitur, de illius ac illorum malitia constiterit, habebuntur hæretici, omneq; huiusmodi maleficium censebitur hæresis. Huius hæresis condemnati, igne uitæ amissionem sustinebunt, reiectis omnibus abiura-

tionis Cleri aut Asyli beneficijs, bonaq; damnatorum, tam mobilia quàm immobilia, omnia conferentur in fiscum, quæ tempore huius aut post delicti commissi, possidebunt per se uel per alios, ut in crimine læsæ Maiestatis &c. Hæc Rex Angliæ. Nec multū dissimile promulgauit eodem anno Edictū Cæsarea Maiestas, in prouincijs suis hæreditarijs Germaniæ Inferioris. Vbi inter cætera sic ait. Nos itaq; maturo ac bene deliberato cōsilio, atq; etiā cum cōsilio & consensu charæ sororis nostræ, Dominæ Mariæ, Reginæ Douagieræ, Vngariæ & Bohemiæ &c. Regentis & Gubernantis in terris nostris huc uersus. Et similiter cū supremo consilio nostro & sententia, ordinauimus & statuimus, ordinamus et statuimus, pro Edicto & perpetua lege, ut sequitur. Primum, Vt nemo, cuiuscunq; status aut conditionis fuerit, posse debeat apud se habere, uendere, portare, dare, legere, prædicare, docere, tolerare, defendere, impertiri, aut disputare, siue occulte siue manifeste, de doctrina, de scriptis & libris: quos fecerūt aut facere poterūt, Martinus Lutherus, Ioannes Vuicleph, Ioannes Hus, Marsilius de Padua, Oecolampadius, Vlricus Zuinglius, Philippus Melanchton, Franciscus Lamperti, Ioannes Pomeranus, Otto Brunfelsius, Iustus Ionas, Ioannes Purpuri & Gorcianus, aut alij autores de eorum secta: similiter & omnes aliæ sectæ, ab Ecclesia reprobatæ. Neque etiam doctrinas ab eorum adhærentibus, fautoribus & fœderatis: Neq; etiam noua Testamenta, impressa apud Adrianum de Bergis, Christophorum de Remunda, Ioannem Zell: Phrases scripturæ diuinæ, Interpretationem nominum Chaldæorum, Epitomen Topographicam Vadiani, Paralipomena rerum Memorabilium, Historiam de Germanorum origine, Eobani Hessi opera, Dominicas precationes Griphij, Methodum in præcipuos scripturæ diuinæ locos, Erasmi Sarcerij Catechismum &c. Et si quis eiusmodi libros apud se habeat, ut confestim comburat, sub pœnis (si quis comperiatur, contra ulla supra scripta puncta fecisse) declarandis & exequendis: Nempe uiros gladio feriendos, Mulieres uiuas defodiendas esse, si modo errores suos tolerare aut defendere nolint. Si autem in erroribus & hæresibus perseuerare uelint, igne ad mortem adigendi sunt. Et omnis eorum substantia fisco nostro applicanda est.

Hæc Cæsar.

Acta

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XLI.

Æsar tempestiue Ratisponam uenit, & longa expectatione ibi permansit, donec alij aduenirent Principes & Status Imperij. Aduenit quoq; è Roma Cardinalis Legatus de Latere: uir Opt. & Doctiss. Gaspar Contarenus, die XII. Martij. Aduenerunt etiam Lutherani Principes & Status cum suis Concionatoribus, qui in domibus prophanis ad populum concionabãtur, & à Catholicorum sacris, ieiunijsq; & ritibus, prorsus alieni erant, & uenationibus operam dabant etiam in sacratissimis diebus hebdomadę sanctę, atq; adeo in ipso quoq; die Parasceues. Conscriptus autem fuit liber quidam à nonnullis, quibus & Bucerus fraudulenta simulatione sese admiscuit, isq; traditus fuit Cæsari, tanquam pacis & concordię conciliator commodissimus. Constituti sunt itaq; noui rursus ex utraq; parte Collocutores, qui super eo libro amice disceptarent, & omnia ad desideratam adaptarent in fide & religione concordiã. Ex parte sane Catholicorum constituit Cæsar Tres, D. Iulium Pflug, D. Ioan. Gropperum, & D. Ioan. Eckium, Theologum exercitatissimum. Tres item ex parte Lutheranorum constituti sunt, Philippus Melanchton, Martinus Bucerus, & Io. Pistorius. Additi quoq; sunt utrinq; Auditores, & Duo Præsidentes, Illustriss. Dux Bauariæ, & Comes Palatinus Rheni Fridericus, & Illustris Dominus de Granuella. Hi ergo ultra mensis spacium considendo, librum discutiebant, ac omnibus interim alijs Imperij negocijs posthabitis & suspensis, in quibusdam tandem libri illius articulis concordarunt. D. Eckius febre correptus, toti Colloquio interesse non potuit: Ideo Duo tantũ ex Catholicis cum alijs tribus aliquandiu disceptauerunt. Finito autem Colloquio, Cæsari reddiderunt librum, non in ea forma, qua eum acceperant: sed in alia, quam concordiæ magis propinquã existimabant. Cæsar autem eum librum expendendum tradidit, non solum Legato Apostolico, Principibusq; & Statibus Catholicis, sed etiam Protestantibus. At nihil effectum est: Neutra enim pars eum librum per omnia comprobauit. Catholici certe multas aduersus eum rationes, cur approbare aut recipere non possent, adduxerunt: Legatus quoq; Sedi Apostolicæ totam causam committendam, & absq; illius autoritate nihil definiendum esse censuit. Lutherani autem Concionatores IX. adiecerant scripta, signata per literas A. B. C. &c. quibus

Conuentus Imperialis.

Nouum Colloquiũ super libro quodam.

Lutherano rum intricationes & ambages.

uaria ambage potius quam declaratione, articulos libri concordatos in Colloquio, magis ambiguos reddebant. Vuittenbergenses quoque, paulo post circa ea scripta alias rursus declarationes superaddiderunt, ita intricatas, uarijsque glosis & interpretationibus inuolutas, ut lector non possit uidere, quid in ijs firmum per omnia habere uelint. Ipsi autem Principes ac Status Lutherani, in suo ad Cæsarem de libro illo responso, neque librum, neque conciliatos articulos, per omnia comprobabant: sed ad suam Confessionem Augustanam, eiusque Apologiam, alligabant fidem suam.

Responsum Protestantium de libro.

Intelligimus (inquiunt) in libro quosdam articulos iudicio Collocutorum uideri conciliatos, quosdam uero repræhensos. Diligenter expendimus eos, qui dicuntur conciliati: Quales sunt, De libertate uoluntatis humanæ, De peccato originis, De iustificatione, De disciplina, & alijs quibusdam: etsi quædam adhuc opus habent longiori explicatione, ne breuitas aut ambiguitas pariat noua certamina. Nam nos quidem articulos illos sic intelligimus, ut res eædem in nostra Confessione & Apologia traduntur. Reliquæ (inquiũt) sunt controuersiæ in libro nondum diremptæ, de quibus nostri exhibuerunt articulos: Qui cum sint ueri, & modeatissime scripti, speramus, eos etiam alteri parti satisfacturos esse. Et infra. Ideo iudicamus (inquiunt) articulos exhibitos à Collocutoribus delectis ex parte nostra, & moderate scriptos, & ueros esse, nec ab eis discedimus: At rogamus, ut Cæsarea Maiestas uestra, hanc nostram responsionem boni consulat. Primum enim, cum de gloria Dei & luce Euangelij agatur, non sunt confirmandi uitiosi cultus, aut opiniones, quæ inducunt tenebras Euangelio. Quanti abusus confirmantur, recepta opinione libri de Inuocatione sanctorum, & alijs cultibus, sine uerbo Dei institutis. Item. Quale uinculum inijceretur Ecclesię, si fateremur, prorsus nullum lapsum generalium Synodorum repræhendi posse. Item. Ac ne cui dubium sit, quod doctrinæ genus in uniuersum in Ecclesijs nostris tradatur, iterum testamur, Nos amplecti Confessionem Augustæ exhibitã Cęsareæ Maiest. uestrę, & Apologiam quæ addita est: Nec dubitamus, hanc doctrinam uere esse consensum Catholicæ Ecclesiæ Christi. Hæc Lutherani Principes & Status.

Querela concionatorum contra Legatũ.

Concionatores autem eorum, etiam in Cardinalem Contarenum scripto quodam inuecti sunt. Lædimur (inquiunt) ab eo iniquo præiudicio, cum quidem uideat nos nihil absurdi sentire, nihil profiteri, quod pugnet cum sanis iudicijs piorum & doctorum in Ecclesia Christi, immo locos aliquos doctrinæ Christianæ in nostris Ecclesijs pie & utiliter illustratos esse: Et tamen ædidit censuram,

censuram, in qua ait, nos à communi consensu Catholicæ Ecclesiæ dissentire. Iubet etiam in altera pagella Episcopos aduigilare, ut genus doctrinæ, quod profitemur, deleant. Hæc illi. Cochlæus aũt, qui priuatim ibi agebat, priuatis quibusdam scriptis reprehendebat, tum illorum IX. scripta, quæ libro adiecerant, & articulum de Iustificatione: tum duplices propositiones, quæ è Vuittenberga transmissæ, illic circumferebantur, nempe 18. de peccato Originali, & 21. de fide Iustificante. Perditis tandem frustra tot pro concordia studijs, laboribusq; & impensis, summa cum temporis iactura: Cæsar, dato Recessu Imperiali, discedens in fine mensis Iulij, per Italiam profectus, pulcherrima instructa classe, contra Algerum expeditionem fecit, transfretans in Aphricam mense Octobri, ubi graue passus est naufragium. Meliora enim nauigandi tempora perdiderat Ratisponæ per infructuosum illud Colloquium: Quod ipse quidem optima intentione & syncerißima mente instituit, sed aduersarij dolis omnia peruertere satagunt. Recessus.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XLII.

HOc anno bini sunt celebrati per Regem Rom. absente Cæsare, Conuentus Imperiales. Vnus Spiræ, cuius Recessus datus est XI. die Aprilis: Alter Nurenbergæ, cuius Recessus datus est XXVI. die Augusti. In utroq; autem præcipue tractatum est de expeditione contra Turcas, quæ hoc anno facta est in Austria. Ad quam sane cõstitutus fuit supremus Christiani Exercitus Capitaneus, Illustriß. Princeps Elector Ioachim, Marchio Brandeburgensis, Generali per totum Imperium indicta contributione. Verum tamen, neq; hoc anno, neq; anno superiore, dum Ratisponæ haberetur Conuentus, prospere cesit circa Budam & Pestum expeditio, licet maximus fuerit, hoc præsertim anno, belli apparatus. Cæterum in causa religionis bene longum ædidit hoc anno librum Clariß. Theologus D. Io. Eckius, quem inscripsit Apologiam pro Catholicis, aduersus calumnias Buceri, super actis comitiorum Ratisponæ. In eo igitur libro primũ ostendit, longe plures & maiores articulos controuersos, non esse conciliatos aut concordatos per Colloquium illud, quàm sunt ij, quos conciliatos dicit Bucerus. Deinde per multas & uarias annotationes declarat, quicquid in libro, qui Collocutoribus propositus fuerat, reprehensione dignum sit, in quolibet libri capitulo: sunt Duo Conuentus Imperiales. Apologia D. Eckij contra Bucerum.

autem libri cap. XXIII. Poſtea reprobat multos errores Lutheranorum, qui habentur in IX. ſcriptis eorum, quæ per literas A.B.C.&c. ſignauerant. Item, ad longum per XXI. puncta reuellit cauillos & calumnias Buceri, quas ędidit contra Reſponſum Catholicorum Principum & Statuū, de libro Colloquij Cæſari datum. Item, Defendit etiam Card. Contareni Legati Reſponſa & declarationes, quas Bucerus calumnioſe ſuggillauit. Repræhendit uero Reſponſum, quod à Proteſtantibus Cæſari, de articulis conciliatis & non conciliatis, datum fuit. Si maledicentia (inquit) Bucerum imitari uellem, non deeſſet, quo Annotationem (iuſtiori & meliori cauſa) huic reſponſo affigerem. At quia maledici regnum Dei nō poſsidebunt, nolo Nobiliſsimos Principes et Status Proteſtantium offendere, ſuſpiciens in eis donum à Deo datum: quia omnis poteſtas à Deo eſt. Et quia ex ſe Principes iſta non habent, ſed ſpiraculum, non uitę: ſed mortis ſuggerit illis, quę cum fide Orthodoxa non conueniunt. Nam deſertores Eccleſiæ, Apoſtatæ, grex Epicuri, Prædicatores hæretici, & ſchiſmatici, excellentiſsimos Principes iſtos & Status, Deo permittente, lethali poculo alio trahunt. Non deeſſet ampliſsimus campus uerſandi, quod tam anxie petunt ſuſtolli Receſſum Auguſtanum, ac ſi diuus Auguſtus noſter CAROLVS, à Deo coronatus, cum tot Catholicis Principibus (qui ſuæ Maieſtati fidem dederunt, de conſeruando receſſu iſto) ſint muliercularum more inſtabiles & inconſtantes, modo uelint, modo nolint: Sed ſtat ſententia, cum ſede Apoſtolica, tū Imperiali & Regia Maieſtate perſeuerare. O quam egregie dicebat Dux Georgius Saxo, Beatæ memoriæ Princeps, Neſcire Neochriſtianos hodie, quidnam futuro anno credituri ſint. Hæc & id genus multa in Bucerum Eckius. Eodem quoqȝ anno ſcripſit in eundem Bucerum D. Albertus Pighius Campenſis itidem Apologiam: In cuius præfatione inter cætera ſic ait. Quanquam Bucerus multas in me Dei dotes agnoſcat & prædicet. Excellenti enim doctrina, & ſi quem alium, in excutiendis quęſtionibus Methodicum, & in tractandis rebus diſertum facit, & deplorat ingenium tantum, tamqȝ præclare & natum & diſciplinis exultum: Contra tamen, apertis, impudentibus, atqȝ intolerandis me conuitijs flagellat, nunc ſophiſtam, nunc calumniatorem faciens. Hæc ille in præfatione. In ipſo autem libro, de multis Bucerum & Lutherum repræhendens, Eraſmum quoqȝ alicubi coniungit eiſdem. Verbi gratia, de operibus pœnitentiæ, quæ fecerunt Niniuitæ, ad placandum ſibi Deum, ſic ait. Quid ergo de his dicturi ſunt? Certe ſecundum Eraſmi illud axioma, Deo hæc eorum

Repræhenſio reſpōſi Principum Luth.

Albertus Pighius cō tra Bucerum.

Opera pœnitentiæ Niniuitarum.

eorum opera placere non poterant, ut quę pręter eius præceptum ultro assumpta, non eo spectabant, ut proximo per ea commodaretur. Secundum aduersariorum uero doctrinam, quam in Confessione suæ fidei atque eius Apologia publice asserunt, atrociori etiam censura percelluntur. Neque enim solum ingrata Deo, & illis qui ea fecerunt inutilia, sed etiam perniciosa, impia, à Dæmoniorũ doctrinis introducta fuerũt: quia facta ad placandum Deum, ad eius impetrandam gratiam, promerendamque misericordiam. Et quid diuina scriptura? Vidit, inquit, Deus opera eorum: quia conuersi sunt à uia sua mala, & misertus est super malitia, quam locutus fuerat, ut faceret eis. An hic non uides diuersissimum Dei ab Erasmo & Lutheranis iudicium? Hæc & id genus multa Pighius.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XLIII.

Hoc anno rursus Nurenbergæ, absente adhuc Cæsare in Hispanijs, per Regem Rom. habitus est Conuentus Imperialis, à mense Ianuario usque ad Aprilem: Cuius Recessus factus ac publicatus fuit die XXIII. Aprilis. Adiuncti fuerunt Regiæ Maiestati ad id negocij Tres Commissarij à Cæsarea Maiestate, utpote Christophorus Episcopus Augustensis, Fridericus Comes Palatinus Rheni, Dux Bauariæ, & Ioannes de Nauis: Quorũ primus in illo cõuentu Nurenbergæ obdormiuit in Domino. Tractatum est autẽ et ibi præcipue de ratione belli, aduersus Turcas gerendi, deque præsidijs subsidijsque & contributionibus in tempore constituendis. De causa uero religionis, nihil aliud constitui commode potuit, nisi ut publica pax utrinque seruetur, ne religionis prætextu ulli inferatur uis aut iniuria. Fuit eodem anno indictum à summo Pontifice Generale Concilium ad Ciuitatem Tridentinam, quo Tres misit Cardinales Legatos. Quoniã uero propter bella, quæ inter potentissimos erant Monarchas, perpauci Episcoporum comparuerunt: reuocatis Romam Legatis, suspensum est ad tempus Concilium illud. Fata insuper eripuerunt Catholicis in Germania Duos Clariss. & Doctiss. uiros, D. Eckium, & D. Pighium, fortissimos contra hæreticos Ecclesiæ fideique Propugnatores. Mortuus autem est uterque intra unius mensis, & quidem primi, spacium, non sine publico plurimorum luctu & gemitu. Cochlæus Tridentum ad Concilium é Vratislauia proficiscens, dum Campidunum usque peruenisset, comperit ibi, solutum esse Conuentum

Conuẽtus Imperialis.

Concilium indictum & suspensum.

Obitus Eckij & Pighij.

uentum indictæ Synodi. Et uidit ibidem Cęsarem Die 15. Iulij, ex Italia cum exercitu tendentem in Germaniam Inferiorem, aduersus Ducem Cleuensem, qui ab eo ad Regem Franciæ defecerat, atq; Ducatum Gelriæ occupauerat, ac multa Brabantinis damna, Cæsare absente, intulerat. Quē Cæsar, intra paucos menses uictum ac subiugatum, pro innata Clementia sua, rursus in gratiam recepit.

Cæsar contra Ducem Cleuensem

Bucerus autem impia fraude Coloniensi insinuatus Archiepiscopo, Hermanno (qui Natalibus Comes erat à Vueda) grauissimam suscitauit inter illum & Clerum eius discordiam in religione. Induxit enim illum in Lutheri hæresim, reclamante frustra, non solum Reuerendo & Illustri Capitulo Maioris Ecclesiæ Coloniensis: sed etiam uniuerso Clero totius Ciuitatis, totaq; Vniuersitate Coloniensi.

Discordia Coloniæ inter Clerū & Episcopum.

Cochlæus uero, gratia ac benignitate Reuerendissimi Episcopi Eystetensis, nactus Præbendam in Choro S. Vuilibaldi, è Campiduno rediȷt ad Eystet. Ibiq; nouam adiecit præfationem Quintæ suæ Philippicæ, prius æditæ, quam supradicto nuncupauit Archiepiscopo. Vbi inter cætera, post recitatam S. Ambrosij ad Imperatorem Valentinianum II. responsionem, ita subiunxit. Sic te quoq;, Reuerendiss. Princeps ac Domine, Lutheranis ac Zuinglianis suggestoribus & consultoribus pessimis respondere decuisset. Absit, ut ego hæreditatem patrum sanctorum, Seuerini, Cuneberti, Brunonis, Hereberti, Peregrini, Annonis, & omnium retro fidelium Episcoporum, antecessorum meorum, qui per tot Collegia & Monasteria (quæ suo ære & labore fundauerunt) cultum & laudem Dei, & sanctorum eius memoriam ac uenerationem, adauxerunt: tradam in manus tam rapacium luporum, ac publice damnatorum hæreticorum, qui Ecclesiarum Collegiatarum & Monasteriorum hostes sunt nefandissimi. Quis Prædecessorum meorum unquam ita fecit? Tali sane responso seruares bonam ad Deum conscientiam, bonā fidem Christo, principi pastorum (cuius tibi commissæ sunt ouiculæ) debitā erga summum Pontificem & Romanorū Imperatorem, Dominos & superiores tuos, obedientiam atq; fidelitatem: apud Exteras nationes Christianas laudem: apud Clerum & populum Coloniensem (qui tot iam annis unanimi tecum consensu istas perditionis damnatas sectas abominati ac detestati sunt) beneuolentiam pristinam: atq; præcaueres infinita in plebibus Christi scandala, quæ de hoc facto tuo non sine multorum gemitu passim audiuntur. Et infra.

Præfatio ad Archiepiscopum Coloniensem.

Quod si à te (inquit) pastore intromissus est lupus iste Bucerus, facile intelligis, quàm grauem de tanto facinore rationem redditurus sis Principi pastorum in die nouissimo, quando stabūt contra te

Accusatio sanctorum cōtra illum Episcopū.

te in magna constantia, non solum omnes sancti Prædecessores tui, quorum labores & sanctas fundationes per hos lupos, ex eorum ouili & populo fideli auferre et abolere conaris, si non primo quoque tempore eos amoueris atque expuleris: Verum etiam numerosa sanctorum Martyrum agmina (quorum sacræ Reliquiæ, in magna per tot sæcula ueneratione Coloniæ ab omnibus habitæ fuerunt, habenturque adhuc hodie) in te coram Iudice consurgent. Neque surdas interim præbebit Deus aures gemitibus, lachrymisque & suspirijs tot sacrarum uirginum, sacerdotumque & Monachorum, intra muros sanctæ ciuitatis Coloniæ Deo seruientium, quos per lupos istos tam immaniter conturbas & discrucias. Hæc ibi Cochlæus. Qui & in Henricũ Bullingerum, Zuinglianorũ apud Tigurinos Antesignanũ, edidit eodem anno Ingolstadij libellum, inscriptum De Canonicæ scripturæ, & Catholicæ Ecclesiæ autoritate: In cuius præfatione sic ait. Quid si solos repræhenderes abusus, qui Prælatorum negligentia (uergente in senium mundo) irrepserunt, uitamque duntaxat scandalosam & prauos mores plurimorum ex Clero, qui suo non recte in Ecclesia funguntur officio, palam argueres, aut quantumuis acriter insectareris; non solum tacitus comprobarem, uerumetiam publice collaudare non uererer. Quoniam uero præcipua totius religionis nostræ capita (quibus labefactatis aut subuersis, cunctarum periclitaretur salus animarum) impetis, hostiliterque oppugnas: non licet mihi (stimulante ad debitum officium conscientia) ad omnia tacere aut desidiose dissimulare, quamuis ignorem, quæ tua sit conditio, qui status, quæ functio &c. De animarum quoque Purgatorio igne libellum ædidit, contra duos sermones Andreæ Osiandri. Cæterum Clerus secundarius ciuitatis Coloniensis, aduersus Buceri librum recens æditum, egregium matura deliberatione scripsit ac euulgauit iudicium. In quo doctissime deteguntur atque confutantur Buceri complicumque eius errores ac impia dogmata Latine, quod in Germanicum quoque translatum est.

Contra Bullingerum de autoritate Ecclesiæ.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini
M. D. XLIIII.

Cõuentus Imperialis Spiræ.

Oc anno celebris fuit Conuentus Imperialis à Cæsaremet pręsente Spirę habitus, in quo & omnes septẽ Principes Electores (quod raro fit) personaliter pręsentes fuerũt. Tractatũ ibi rursus fuit de ratione belli defensiui cõtra Turcas, et de sumptibus atq; contributionibus ad bellum illud necessarijs. Fuit & de causa Religionis ibi serio actum, & Lutheranis ad importunam eorum instantiam concessum nonnihil, quod summo Pontifici per omnia placere non potuit. Recessus ergo publicus datus fuit Spirę X. die Iunij. Cuius sane tenorem ubi Ro. Pontifex accepit, paterne admonuit per quandam epistolam Cæs. Maiestatem, ut in causa fidei & Religionis, more maiorum, nihil uelit, inconsulto Ro. Pontifice, statuere aut permittere, in sedis Apostolicę præiudicium. Mos (inquit) maiorum est eiusmodi, ut quoties de his, quæ ad religionem pertinent, disceptatur, ad sedem Apostolicam omne iudiciũ semper referatur, nihil illa inconsulta statuatur. Tu uero nunc fili, cum uel de Concilio generali, tanquam de remedio omnium opportunissimo afflictis Ecclesiæ rebus, & ipsius in primis Germaniæ mentionem facis: uel de Nationali, cuius etiam meministi: uel de futuro ad proximum Autumnum Imperiali Conuentu, in quo de religione cæterisq; rebus, quę ad illam pertinẽt, tractare promittis: ita agis, ita statuis, ut supprimas eius nomen ubiq;, cui diuina & humana iura, approbante tot sæculorum consensu, supremam, cum cogendi Concilia, tum statuendi de his & ordinandi, quæ ad Ecclesiæ unitatem utilitatemq; spectant, autoritatem dederunt &c. Contra hanc Papæ Pauli III. epistolam, horrenda conuitia scripserunt Lutherani, quidam Latine, quidam Germanice. Lutherus ipse Teuthonice prolixum aduersus eam ædidit librum, usq; adeo maledicum & obscœnum, ut sine pudore recitari aut legi non queat. Ædidit et alium Germanice libellum, in Quatuor partes diuisum. Quarum prima titulum habet, De Principalibus articulis Christianæ fidei, contra Papam & Inferorum portas sustinendis. Secunda cõtinet eius Confessionem. Tertia, De uera & falsa Ecclesia, quomodo discernatur. Quarta, De tribus symbolis aut Confessionibus Catholicæ fidei. Cochlęus quoq; non paucos hoc anno ædidit Latine libellos, partim contra Lutheranos, partim contra Zuinglianos. Verbi gratia. Philippicam sextam, contra Melanchtonem & Bucerũ, pro Coloniensium iudicio:

Admonitio Papæ ad Cæsarem scripta

Obscœnissimus liber Lutheri cõtra Papam & Card.

Opuscula Cochlæi.

iudicio: Defensionem Cæremoniarum Ecclesiæ, contra Tres libellos Ambrosij Moibani Vratislauiensis: De nouis translationibus ueteris et noui Testamenti Disceptationem: Quadruplicem rationem concordiæ super Confessione Augustana. Hæc contra Lutheranos. Contra Zuinglianos uero, De Inuocatione sanctorum, eorumq; intercessione, & de Reliquijs Imaginibusq; eorundem, contra Bullingerum: Replicam breuem, contra prolixam responsionem eiusdem Bullingeri: De sacerdotio & sacrificio nouæ legis, contra duos sermones Vuolffgangi Musculi. Item, Historiam de uita Theoderici Regis Ostrogothorum & Italiæ. Germanice item libellum unum, de modo & usu orandi antiquo. Cæsar aũt finitis Spiræ comitijs, Regi Franciæ bellum intulit in ipsa Gallia, eoq; fœliciter peracto, in Belgicam eodem anno reuersus est: qui ad Parisios usq; cum exercitu penetrauerat. Clero interim Coloniensi, pro fide & religione Catholica, libris & actionibus diuersis uiriliter, Lutherani Archiepiscopi sui conatibus & attentationibus repugnante.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XLV.

Oc quoq; anno indictus ac celebratus est Vuormaciæ Conuentus Imperialis, qui promissus fuerat in Recessu Spirensi, & constitutus in diem primum Octobris prioris anni. Itaq; Cæsar ad eum diem suos iussit ibi comparere Commissarios. Cæteri tardius aduenerunt: Rex Rom. mense Decembri: Cæsar infirmitate corporali præpeditus, longe tardius aduenit. Ex Principibus autẽ Electoribus, unus duntaxat personaliter comparuit, Illust. Comes Palatinus Rheni, & Dux Bauariæ Fridericus: cæteri suos miserunt Oratores. Minus igitur frequens ac celebris fuit iste Conuẽtus, quã fuit Spirensis, licet satis celebris fuerit ex Cæsaris Regisq; personali præsentia. Vbi & Reuerendissimus Dominus, Episcopus Augustensis O T T O, Cardinalitia Dignitate ac amplitudine sublimatus, insigniorem eo honore Conuentum illum reddidit. Protractus autem est idem Conuentus usq; in mensem Augusti, cuius die Quarto datus est publicus Recessus. In quo propter paucitatem Principum & Statuum, qui in proprijs personis adfuerunt, maiores & grauiores causæ, de quibus tractatum fuit, non sunt definitæ, sed suspensæ atq; in alium Conuentũ remissæ, quem Cæsar constituit Ratisponę celebrandum,

Cõuentus Imperialis Vuormaciæ.

Card. Augustensis.

celebrandum, atque sequenti anno mox inchoandum die festo Epiphaniæ, seu Trium Regum: ad quem omnes Principes & Status personaliter, excepta causa infirmitatis, conuenire debeant. Vt autem illic in causa Religionis facilius ad concordiam perueniretur: instituit Cæsar rursus, ad petitionem Principum & Statuum Protestātium, non cōsentientibus Catholicis Imperij Ordinibus, nouum Colloquium Ratisponæ, sub festum S. Andreæ inchoandum, & à Quaternis utriusque partis Collocutoribus, & totidem Auditoribus peragendum, sub Præsidentibus à Cæs. Maiestate constituendis. Scripsit ad hunc Conuentum Germanice Bucerus Tres libros. In quibus prolixe suadet pro Nationali potius, quam pro Generali Concilio, multa inculcat contra Papam & omnem statum Ecclesiasticum, multa contra Edictum Vuormaciense, et contra Recessum Augustensem multa contra Sacramenta & Ecclesiæ Cæremonias: Et quasi per omnia innocens sit, offerre se ausus est, ad experiundum de iure cum quocunque aduersario.

Tres libri Buceri.

Hæc indigne ferens Cochlæus, Latine scripsit epistolā ad Principes & Status partis Catholicorum, eamque per proprium nuncium ex Eystet Vuormaciā misit: suppliciter admonens, ut à fraudulentis & mendacibus Buceri commentis caueant: atque etiam ad pœnam talionis sese obligauit, si illum sub iudicibus non conuinceret, tum de erroribus in fide, tum de criminibus in uita. Cum aūt epistola illa publice in promiscuo Catholicorum & Protestantiū consessu lecta esset: cito nactus est eius copiā Bucerus, & Latine aduersus eam prolixum scripsit ac edidit librum. Cui & Cochlęus nactus exemplar, absque mora Latine respondit, extractis è libro illius XVII. articulis, super quibus cum eo uelit sub iudicibus experiri de iure.

Epistola una contra eosdem.

Hoc præterea anno magna fuit fama, seu infamia potius, de diuersitate nouarum in Germania Inferiore exortarum sectarum. Etenim in Phrisia surrexit Laicus quidam, in oppido Emeda, nomine Dauid Georgius, ex Delphis oppido Hollandię, qui absurdissimos proposuit articulos. In quibus etiam Sadducæorum renouauit errores: negans resurrectionē carnis, extremum iudicium, Angelos, Dæmones, Baptismum, Matrimonium, scripturas, Paulum, uitam æternā in cœlo. Affirmauit autem se Tertium esse Dauid, qui in Regno Christi super terram regnare debeat: uxores uoluit esse communes: docuit non esse peccatum, negare Christum coram hominibus: non spiritum, sed solam carnem peccare: stultos fuisse Apostolos & Martyres, quod tormenta mortemque propter Christi confessionem passi sunt. Quia æque bene saluentur spiritus infidelium, sicut fidelium: & æque bene damnentur

Horrendi errores nouæ sectæ.

tur

tur caro Apostolorũ, sicut infidelium. Cæsar itaq;, ubi hæc accepit, magna seueritate usus, gladio & igne in huiusmodi hæreticos animaduertit, & acerrima inquisitione tam nefariam sectam extirpauit: Atq; ut contra omnes nouarum sectarum errores & blasphemias, certos fidei & doctrinæ Catholicæ articulos populi eius haberent, commisit id negocij suis Theologis Louaniensibus.

Seuera contra eam sectam executio.

Vnde factum est, ut Decanus & tota facultas Theologica Vniuersitatis Louaniẽsis, per iuramentum in Collegio Theologorum congregata, unanimi sententia consignauit et approbauit XXXII. articulos, pro Catholicis & Orthodoxis ab omnibus habendos. Quos & Cæsar ipse publico Edicto, tum in Latina, tum in Burgundica lingua, comprobauit, ac per omnes populos & prouincias Inferioris Germaniæ diuulgari, doceri ac acceptari, præcepit. Neq; immerito id fecit: Eleganti enim compendio asseritur in ijs doctrina sana & Catholica, contra omnes nouarum sectarum errores & insanias. Hanc autem Cæsaris pietatem ægre ferentes sectarum Antesignani, præsertim uero Lutherus & Bucerus: uarijs calumnijs & conuitijs in autores illorum articulorum, Theologos Louanienses, inuecti sunt. Argentinenses quidem nouos contra eos Teuthonice commentarios euulgauerunt: Lutherus autem L X X V. propositiones, superbissima censura, & Latine & Germanice in eosdem emisit. Inter quas, uerbi gratia, istę quoq; continentur, & quidem inter primas, uelut aliarum fundamentum. Quicquid (inquit) in Ecclesia Dei docetur sine uerbo, mendacium & impietas est: Si idem pro articulis fidei statuitur, impietas & hæresis est. Cui si quis credit, Idolatra, Diabolum pro Deo colit. Hinc ita concludit. Septem esse Sacramenta, sine uerbo asseritur ab hæreticis & Idolatris Louaniensibus. Item, Doctrina Synagogæ Louaniensium de Baptismate, est damnanda ut hæretica. Explodenda item est et abominanda doctrina Nostrollorũ Louaniensium, in usu Eucharistiæ, cum sit prophanationis, hæresis, Idolatriarum plenissima. Item, Missam pro defunctis offerri, hæreticũ est et blasphemum, insigniteq; mentitur Lerna Louaniensium, esse à Christo institutam. Item, Confutationes Louaniensium sanguinariæ & incendiariæ, pertinent ad Parricidas, non ad eruditionem, quam in sacris literis prorsus nullam habent. Quem, quæso, articulum hæresis illi confutarent, qui ipsi sunt pleni & distenti innumeris hæresibus, blasphemijs & Idolatrijs: Deinde nihil ex scripturis, sed omnia ex doctrinis hominum ructant, uomunt et cacant in Ecclesiam, nõ suam, sed Dei uiuentis. Item, Ritus ordinandi sacrificos Missales, id est, Crucifixores Christi, est inordinatio Diaboli. Item, Ma-

XXXII. articuli Theologorum Louaniensium.

LXXV. propositiones Luth. contra Louaniẽses.

trimonium esse Sacramentum, sine uerbo dicitur, & a Magistris Nostrollis in speculo Marcolfi uisum est. Item, Cacolyca uerius est Ecclesia Papæ & Magistrollorum, Ecclesiæ Christi sanguinaria aduersatrix & uastatrix. Hæc & id genus multa, furore plus quam hæretico plena ibi Lutherus: Qui & in Zuinglianos acerrime nouo inuectus est libello. Cui Tigurini respondentes, tum Latine tum Germanice, inter cætera sic aiunt. Prophetæ & Apostoli, Dei gloriæ, non priuato honori, non suæ pertinaciæ & superbiæ studebant: sed peccatorum salutem quærebant unice. Lutherus autem sua quærit, pertinax est, insolentia nimia effertur, & confestim Sathanæ tradit, quotquot illius sententiæ non illico subscribere uelint: Et in omnibus correptionibus suis plurimũ maligni spiritus, quam minimum uero amici & paterni ingenij, depræhenditur. Hæc illi.

Tigurini cõtra Lut.

Noua hæresis alia.

Erupit & alia hæresis noua in plerisque Sueuiæ oppidis, quam Schuuenckefeldianã uocant, cuius autor Slesita est, genere Nobilis. Is ergo, ut aliquid noui, per quod innotescat, afferat, ex antiqua Manichæorum hæresi dogma uetus arripit ac renouat, docens, Christum non fuisse conceptum in utero uirginis Mariæ, ex natura & sanguine eiusdem opificio Spiritus sancti: neque ex ea natum, sed aliunde a Deo creatum hominem assumpsisse. Inter has insanientium & undique irruentium hæreticorum diuersas machinationes, impiosque conatus, sua pro parte Catholicorum studia exercens Cochlæus, quædam opuscula sua Latine scripta, uelut antidota quædam euulgauit: Vtpote Miscellaneorum libros Tres, qui diuersos continent Tractatus XXX. Itẽ, Consyderationem de concordiæ tractatu, contra duo scripta Lutheranorum. Item, Velitationẽ contra Quatuor cõiecturas Andreæ Osiandri, de fine mundi. Item, Replicam in Musculi Anticochlæum, de sacerdotio & sacrificio nouæ legis, & in Antibolen Bullingeri, atque in quædam scripta Buceri. Item, in Nycticoracem noui Euangelij &c. Colonienses quoque strenue contra sui Archiepiscopi nouam & impiam Reformationem, & publicis actionibus institerunt, & æditis libris sana Ecclesiæ dogmata omni probationum genere confirmarunt. Inter quos sane insigniter emicuit Defensio iudicij Vniuersitatis & Cleri Coloniensis, contra Melanchtonis, Buceri, & Oldendorpij calumnias, a R. Patre, Euerhardo Billick Carmelita, Sacræ Theologiæ Doctore, & Prouinciali Germaniæ Inferioris, æedita. Et eodem anno rursus ad Tridentum indixit summus Pontifex Generale Concilium, cui præfecit Tres Cardinales Legatos, uirtute ac eruditione excellentissimos. Quorũ opera consulatur Ecclesiæ, & cõtra hęreses usque adeo impias uariasque, & contra corruptos mores & abusus Ecclesiasticorum.

Libelli Cochlæi.

Defensio iudicij Cleri Coloniensis.

Acta & scripta Lutheri, Anno Domini M. D. XLVI.

Colloquium de religione à Cæsare in Conuentu superiore Vuormaciæ habito, ad festum S. Andrææ indictũ, & ab eodem postea ad XIIII. diem Decembris ex certis causis per literas prorogatũ: propter tardiorem eorum, qui ad Colloquium deputati fuerunt, aduentum, non potuit inchoari Ratisponæ ante XXVII. diem Ianuarij. Nam ij, qui ab Electore Saxoniæ ad Colloquium missi sunt, Doctor Laurentius Zoch, ut auditor, & D. Georgius Maier, ut Collocutor, aduenerunt primum die XXI. Ianuarij, cum cæteri ex utraq; parte iam pridem comparuissent, & Melanchtonem (qui nominatim pro Collocutore fuerat Cæsari per literas indicatus) tot diebus frustra expectassent: Quandoquidem pro eo substitutus ab Electore prædicto fuit D. Maier. Die igitur 27. Ianuarij, Domini Præsidentes, post solenniter celebratam ritu Catholico in Cathedrali Ecclesia Missam, in Prætorio cum utriusq; partis Collocutoribus & Auditoribus conuenerunt, factoq; consessu Cæsareæ Maiestatis, Commissiones sibi factas exhibuerunt, ac recitari fecerunt utriq; parti. Modum insuper procedendi, à Cæsare præscriptum, utriq; parti in scriptis tradiderunt. Verum, cum Lutherani suspiciosius uarijs causationibus & exceptionibus rẽ protraherent, atq; Colloquium inire nollent, nisi proprios permitterentur habere Notarios: effecerunt, ut Quinto tandem die Februarij primum, à Catholicis Collocutoribus materia de articulo iustificationis, iuxta præscriptam à Cæsare formulam, proponi potuerit. Die autem sequenti Lutherani, antequam ad materiam propositam responderent, prolixo apparatu præfati ac protestati, & extra propositum querelis et excusationibus uagati: rem scriptis, recitationibus, ac dictationibus extraxerunt, usq; in diem XII. Februarij, antequam Catholicis daretur locus aut copia respondendi. Deinde die XVII. Feb. rursus Lutheranis concessa dicendi facultate, res iterum extracta est partim dictationibus & scriptis, partim familiari colloquendi uice ac disceptatione uerbali, usq; ad 24. diem Februarij, qui erat festus Mathiæ Apostoli ueneratione. Interea Cæsar à Dominis Præsidentibus consultus, & de modo procedẽdi (qui Lutheranorum peruicacia & importunitate à præscripto aliquantulum mutatus erat) certior factus, nouam eis super quibusdam dubijs cõmissionem misit, & utriq; parti literas Credentiales, ut de sua

Colloquiũ Ratisponense secũdum.

uoluntate & mandato Præsidentibus crederent, & R. D. Iulium Pflug, Electum et Confirmatum Numbergensem, pro Tertio Præsidente reciperent. Quæ die 26. Februarij publicata utrique parti, à Catholicis quidem obediēter acceptata sunt, à Lutheranis autem per uarias ambages & excusationes recusata. Quæ sane res inter Præsidentes & Lutheranos, uarijs tractationibus diebus aliquot agitata, non potuit ad consensum perduci, eò quod Præsidentibus non liceret egredi aut recedere à præscripta Cæsaris cōmißione. Lutherani autem à conditionibus & limitationibus, quas contra Cæs. cōmißionem afferebant, nollent recedere. Coacti sunt igitur Lutheranorum peruicacia Domini Præsidentes, iisce de rebus iterum scribere ac referre ad Cæs. Maiestatem (quæ iam iter ingressa erat è terris inferioribus uersus Ratisponam) ut scirent inde, quid Lutheranæ parti, tam obstinate contra commißionem excipienti, permittere aut concedere deberent. Lutherani autem, antequam à Cæsare adueniret Rescriptum, contra Præsidentium uoluntatem, die 20. & 21. Martij (quæ erat Dominica Reminiscere) subito præter omnium opinionem, insolita festinatione, tantum non furtiue, discesserunt, & sua contumacia omnem Colloquij fructum præpedierunt, atque concordiæ spem præciderunt. Id quod optimis quibusque, qui pacis & concordiæ desiderio tenebantur, displicuit, & Cæsar ipse permoleste tulit. Nam ubi Ratisponā peruenit, Die X. Aprilis, & perpaucos ad indictum Imperij Conuentum Principes & Status personaliter præsentes reperisset: nouum ad singulos misit mandatū, ut omnes absque ulteriori procrastinatione aduenirent. Datum Ratisponæ XXII. die Aprilis. In quo inter cætera sic ait. Cæterum, cum auditores & colloquentes, qui Augustanæ confeßioni adhærentium nomine, in proximo Colloquio, ad dispares religionis articulos conciliandos, uocati & ordinati fuere, nuperrime ante nostrum aduentum, nobis inscijs, etiam (ut ex alijs accepimus) nostrorum ad id deputatorum Præsidentium, corū abitus ratione, deliberatione habita, ab ipsis neglecta, citra omnem necessariam & legitimam causam (quod forte neminem clam habet) inexpectata festinatione terga dederint: Quorum recessus culpa, actus nunc totius Colloquij silet & iacet: Denuo in hoc neceßitas requirit uestrum etiam consilium. Quare sic præmeditatis & bene instructis omnibus obsequijs nobis deesse minime uelitis. Et tantum de Colloquio. Cæterum pertriste aduenit inter colloquendum Lutheranis nunciū, de obitu sui patris (ut eum uocant) Lutheri. Qui è Vuittenberga Islebium profectus, ut tractatui sæculari in causis prophanis discordiæ, quæ inter Comites à Mansfelt

Fugitiua Lutheranorum abitio.

Verba Cæsaris in mādato ad Principes & Status.

Interitus Lutheri.

Mansfelt erat, intereſſet, eó quod ſub illis Dominis Islebij natus eſſet: Die XVII. Februarij peracta in publico cum alijs cœna, eaq; largiter ſumpta, & facetijs hilariter extracta, eadem nocte interijt. De cuius obitu multi multa ſcribunt. Aliter narrant & ſcribunt ex uicinis locis Catholici: aliter loquuntur & ſcribunt Lutherani. Multos enim agminatim emittunt Germanice libellos, ad perſuadendũ cunctis, quàm ſancte mortuus ſit ille ſanctiſsimus (ut aiunt) omnium eorum pater. Circumferuntur pręcipue Trium Collegarum eius ſcripta, Ionæ Coci, qui falſo ſeipſum Iuſtũ uocitat, Phil. Melanchtonis, et Ioan. Pomerani: Qui cum illo in librorũ Vuitenbergenſium frontiſpicio, Quatuor primæ paginæ angulos, uelut Quatuor Euangeliſtæ noui, occupare ſolent. Ionas interfuit præſens morti illius nocturnæ, ſubitaneæ, & improuiſæ: ſcripſit epiſtolam confeſtim eadem nocte, qua ille interijt, ad Electorem Saxoniæ, ac funebris poſtea pompæ contexuit hiſtoriã. Alij Duo funebres habuere cõciones. Pomeranus Germanicã ad populum: Latinam (quæ mox á Crucigero in Germanicam uerſa ac ędita eſt) Melanchton ad ſcholaſticos: Laudis & complorationis plena ſunt omnia. Vellent libenter omnibus perſuadere, quod mortem ille non guſtauerit, ſed uelut Enoch, aut Helias, aut Ioannes Euangeliſta, ſine morte translatus ſit. Allegant enim illud uerbũ Chriſti Ioan. 8. cap. Si quis ſermonem meum ſeruauerit, non guſtabit (aut uidebit) mortem in æternum. Quod dicunt illum paucis ante exitum ſuum diebus, manu propria Germanice ſcripſiſſe in libro quodam hoſpitis ſui, atq; in hunc ſenſum expoſuiſſe. Si quis ſerio uerbum Dei meditetur in corde, ei credens, & ſuper hoc obdormiat aut moriatur: is tranſit hinc, antequam mortem proſpiciat aut ſentiat. Huic autem eorum impudentiæ obſtat mortui cadauer, idq; fœtidiſsimum, quod multorum oculi palam uiderunt in terram ſepeliri: Quod de corpore Enoch, Heliæ, aut Ioannis, uerè affirmare non poſſunt. Si quis ergo hiſtoriam iſtam, quam Germanice ſcripſit Ionas, preſsius aut propius inſpiciat, facile intelliget, omnia referri ad uanam gloriam & ſæcularem pompam in funere, & ad carnis delitias mundiq; honores in uita. Et ea omnia longe abfuiſſe ab inſtituto uerorum Chriſti diſcipulorum. Quis enim ſanctorum ſic iter fecit pompatica oſtentatione, uelut Triũphali curru uectus, cum tribus filijs, damnato & inceſto coitu ex Monacho & Moniali conceptis ac procreatis: ſicut fecit hic Lutherus? Aut quæ erat eius Dignitas aut nobilitas, ut á tot Generoſis Comitibus de Mansfelt miſsis, illi obuiam Centum & XIII. equitibus in confinio honoris cauſa exciperetur? Aut quo Maiorũ

Varij de eius obitu libelli.

Qualis mors Lut.

Hiſtoria Ionæ de exitu et funere Luth.

aut Apostolorum exemplo, ipse hæreticus notorius, & ab utraq; potestate suprema legitimo iuris ordine damnatus, atq; in Episcopum nunquã electus aut ordinatus, nouo ritu, à sese friuole excogitato, ordinauit & consecrauit (ut ait Ionas in ista historia sua) Islebij Duos presbyteros, ipse neq; Missam celebrans, neq; cum alijs tunc communicans? Quid uero sanctitatis aut miraculi hoc habet, quod omni uespere post cœnam, opipare paratam & largiter acceptam, distento cibis & potu uentre, in habitaculo suo per fenestram prospiciens, aliquantulum orauit, interdum tam serio ac sedulo (sicut recitat historia) ut circumstantes, dum taciti adessent, quædam eius uerba admirabundi perceperint: cum nihil dicatur ibi uel de horis Canonicis (ad quas dicendas utiq; ut Monachus professus, & presbyter olim rite ordinatus, de iure obligatus erat) uel de alijs ab eo interdiu factis (si quas modo fecit) orationibus? O sanctitatem miraculosam, & apud Christianos nunquam prius auditam, quod nouus Saxoniæ Apostolus, tota die sæcularibus intentus negocijs, prandijq; & cœnę crapula oneratus, omissis totius diei horis Canonicis, paululum, antequam cubitum iret, in fenestræ prospectu orasse depræhensus est: cuius hæresi ac scelere tot per omnẽ fere Saxoniam, Pomeraniam, Daniam, Sueciam, & Noruegiam, Monasteria, & Collegiatæ Ecclesiæ atq; etiam Cathedrales (non solum omissis, sed etiam publica uiolentia prohibitis & interdictis, Missis & horis Canonicis) desolantur, & à Dei laudibus obmutescunt die noctuq;, et ab omni cultu solennitateq; ueteri cessant. Quid uero illud, quod ab ipsis rogatus Comitibus, ut ante prandium à prophanis causarum tractationibus abstineret ac quiesceret, in prandijs tamen et cœnis eorum, in suo (uelut proprio et insigniori) sedili semper accubuit? Scilicet oportuit eum custodire illud uerbũ Christi. Amant primos recubitus in cœnis. Non autem in cœnis tantummodo, sed etiam in prandijs: à quibus plerįq; sanctorum patrum & Monachorum perpetuò, exceptis Dominicis & festis diebus, abstinuerunt. Quid item egregium (ut iactitat Ionas) istud eius Apophthegma. Nos senes ideo tam diu uiuere oportet, ut in Diaboli posteriora respiciamus, ac tot mala, infidelitates, miseriasq; mundi experientes, testes simus, Diabolum tam malum spiritum fuisse. Item. Genus humanum est sicut ouile ouium occisionis. Item illud, quod in historia omissum, in Ionæ ad Electorem Saxoniæ epistola maiusculis insertum est literis, Solitarium esse, non affert lætitiam. Quasi uero Monachis à Paulo dictum non sit. Gaudete in Domino semper, iterum dico Gaudete. Aut quasi non ad uitam & salutem, sed ad occisionem & perditionem

Quales Lutheri ad Deum preces.

Primus recubitus in cœnis.

Qualia Apophthegmata Lut.

perditionem à Deo creatum sit genus humanum: Aut falso dixerit Apostolus. Deus uult omnes homines saluos fieri: Aut quasi non fuerit senior Luthero Moyses, quando dixit ei Deus. Videbis posteriora mea, faciem autem meam uidere non poteris. Ad Dei igitur potius, quam ad Diaboli posteriora, respiciendum est senibus. Quid denique dicamus de ultima Lutheri oratione, quam historia maiusculis literis notatam recitat? O mi pater (inquit) coelestis, Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, Deus totius consolationis, Gratias ago tibi, quod mihi dilectum filium tuũ Iesum Christum reuelasti. In quem credo, quem prædicaui & confessus sum, quem amaui et laudaui: Quem abominabilis Papa & omnes impij uituperant, persequũtur & blasphemant &c. Interroget hic Ionas patres, excutiat uel diligentissime omnes scripturarũ, legum & Canonũ, Conciliorumque angulos, an apud ullum Christianum inuenire queat talẽ morituri orationẽ. In qua quispiam ita sese iactitet: ita præ se cunctos, qui sub Papa Christum coluerunt, contemnat & incuset: ita insectetur & calumnietur Ecclesię Pastorem, summũ Pontificem. An non potius credendum est, Christum iudicem mox post hæc uerba eius, in ipso exitu raptæ iam de corpore animulę eius dixisse, De ore tuo iudico te serue nequam: Quia tu ipse antea dixisti & scripsisti, te audire in Papa uocem Christi, in eo loquentis & præsidentis. Item Anathema sit & maledictus, qui contra ueritatem Apostolicarum ueniarum loquitur. Item fateor, sub Papatu plurimum esse boni Christianorum, immo omne bonum Christianum: Et sub Papa esse ueram Christianitatem, atque adeo uerum nucleum Christianitatis. Quid igitur spei de salute potest esse homini sic indurato, & in finem usque contra charitatem in hæresi, schismate, ac rebellione, odioque contra Papam perpetuo persistenti, ac pertinacem & obstinatam animam efflanti? Iudicat enim eum non solũ Christi, Pauli, Cypriani, Augustini, et similium sententia multipliciter attestata: sed etiam sermo ipsius & oris proprij iudicium. Stulte igitur ac impie laudat eum de hac oratione Ionas. Quemadmodum & Pomeranus, in fine funebris ad populum orationis suę, cacatam iactitat stulte illius prophetiam, hoc carmine.

Ad Phil. 4. 1. Timo. 2. Exod. 33. Vltima Oratio Luth. Quale Christi in animã Lutheri iudicium. Luc. 19. Cacata prophetia Lut. contra Papam.

Pestis eram uiuus, moriens tua mors ero Papa.

Non enim tam Papæ, quam Germanię, & innumeris animabus pestis fuit uiuus: mortuus quoque nemini magis quam ijs, qui ei credunt, pestis et exitiũ erit: & ipse iam procul dubio scit et experitur, quam sæua fuerit sibimetipsi pestis, & uiuus & moriens. Quod si

moriens mors est summa Pontifici, ut uane gloriatur, Quid est, quæso, quod Elector Saxo. in Edicto suo, nuper 14. die Februarij per omnes terras suas promulgato, tam uehementer sibi suisq; confœderatis à Papę practicis (ut ait) timet, & suos domi manere, atq; in continuo armorū apparatu persistere iubet? Nunquid mortuus Papa tam magnopere timendus est? At uulgare est Italorum prouerbium. Homo mortuus non facit Guerram. Manet igitur Papa, & manebit usq; ad consummationem sæculi: Hæretici uero uelut aqua dilabuntur, unus post alium. Vbi nunc sunt magniloqui oppugnatores Papæ, Zuinglius, Oecolampadius, Carolstadius, Capito, Grynæus, Lutherus, & complures alij? Mors depascit eos nunc secunda usq; in æternum: Papa & Sedes Apostolica, supra petram firmiter ædificata, perpetuo permanet. Quid uero prodesse potuit animæ Lutheri, ad tribunal Christi raptæ, uanissima pompa funeris, quando cadauer eius stanneo inclusum loculo, circumlatum per diuersas Ecclesias, & longa seductorum ab eo populorum processione deductum atq; comploratum, & splendido, tam equestri quam pedestri, agmine Vuittenbergam reuectum, uanis complorationibus sepulturę traditum est? Imprudentius tamen stanneo, quam ferreo imposuerunt loculo cadauer, non attendentes exemplum & astutiam Sarracenorum, qui ferreum potius, quam stanneū fecerunt Mahumeto suo sepulchrum, quod in aere pendulum à Magnetibus teneri dicitur, in Mesquita Mechæ urbis Arabiæ: Magnes enim lapis, non stannum, sed ferrum attrahere, scribunt Physici, & experiuntur artifices. Quo deniq; exemplo Catherina Monialis, uxor Lutherina, post funeris currum, carpento uecta, in publica processione, se suosq; tres ex Luthero filios, Ioannem, Martinum, Paulum (ut enumerat historia) spectandos præbuit? Nunquid tali modo deductum fuit funus olim B. Martini, aut S. Ambrosij, aut Diui Augustini? O miseros et excæcatos homines, quos talium non pudet, qui tam cæcum habent & de rebus humanis, & de religione Christiana iudiciū. Vę autem improbis & impijs laudatoribus illis, qui dicunt malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras.

Consyderent autem pij, quid tantis prauæ intentionis laboribus, curisq; ac studijs effecerit Lutherus, cuius rebelli ac seditiosa concitatione, tam multa hominū milia & corpore & anima in æternum perierunt, atq; deinceps adhuc peribunt: & tota per eum Germania confusa & conturbata, omne decus pristinum, perturbato Imperio, amisit, et ad bella tum externa, tum ciuilia spectans, trepidat, à Generali ac pacifico Concilio abhorrens, & à Papa, à quo fidem

Papa manet, hæretici ut aqua dilabūtur.

Quanta pompa in funere Lutheri.

Infœlices & perniciosi labores Lutheri.

Christi

Christi suscepit: uelut ab Antichristo per scelerata Lutheri dogmata sibi timet. Stulta enim ista long historia, refert hanc quoque Lutheri morituri tam impiam quam ridiculam stultitiam, quod eadem nocte, qua perijt, dixerit ipsi Ionæ & Cælio, alijsque circumstantibus, Orate pro Domino nostro Deo & eius Euangelio, ut ei bene succedat: quia Concilium Tridenti, & abominabilis Papa, grauiter ei aduersantur. Quis unquã audiuit, orandũ esse pro Domino nostro Deo? Sunt & aliç complures in mendaci ac futili hac historia stultitiæ, quæ apud eruditos & cordatos uiros Lutheri famã magis denigrãt, quàm celebrant: sed hic breuitatis gratia omittuntur. Cochlæus autem pro asserenda & confirmanda contra quoslibet hçreticos ueritate Catholicç fidei, hoc quoque anno nonnullos ædidit Latine libellos. Vnũ contra Lutheri articulos, quos Concilio proponendos esse censuit: Alterũ contra XVIII. articulos Buceri. Tertiũ cõtra præfationes & Annotationes Melãchtõnis. Quartum de Apostolicis Constitutionibus Epitomen Caroli Capellij &c. Cæsar denique ad celebrandum hic Ratisponæ more solito Conuentum Imperialem, post longam expectationem, prçsente iam Rege Ro. &c. fratre suo, & bona Principũ, tum Ecclesiasticorum tum sæcularium, parte personaliter comparente, heri (hoc est Quinta die Iunij, Sabbato post festum Ascensionis Domini) celebrata solenniter in Cathedrali Ecclesia Missa, prçsentibus cum Maiestate sua, Rege, cæterisque Principibus, & Statibus Imperij: post imploratum diuinum auxilium, publicam in Prætorio Propositionem super ijs, quæ hoc in Conuentu agenda sint, exhibuit, ac ea promulgatione Comitia ista fœliciter (ut speramus Deumque precamur) inchoauit.

Stulta historia.

Libelli Cochlæi.

Inchoatio Conuẽtus Imp.

Hæc ex Actorum Lutheri Compendio, quod Ratisponæ, post dissolutum & fugaci abitione Lutheranorum desertum Colloquiũ nouissimum, scriptum est, hortatu & petitione R. D. Hieronymi VERALLI Archiepiscopi Rossanensis, Nuncij tunc Apostolici Apud Cçs. Maiestatem: Nunc uero Authoritate PAVLI III. summi Pontificis (exigẽtibus eius meritis) creati & coaptati in Cœtum & Collegium S. Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, Anno Domini M. D. XLIX.

Excusum est hoc Opusculum Apud S. Victorem prope Moguntiam, per Franciscum Behem Typographum, Mense Septembri. M.D.XLIX.

AD LECTOREM.

Vamuis multorum Lutheri opusculorum in Actis eius mentio sparsim facta sit: tamen non omnium commode fieri potuit commemoratio. Vt igitur habeas generalem per compendium opusculorum eius cognitionem, operæ precium fuerit, exhibert tibi ipsius Indicem, quem ædidit anno Domini M.D.XXVIII. In quo commemorat scripta sua nominatim & distincte, quotquot ædidit ab anno M.D.XVIII. usque ad annum M.D.XXVIII. inclusiue. Ex quo sane Indice conijcere licebit, quam grauis, durus, ferox, laboriosusque ac uehemens sit iste Catholicæ Ecclesiæ Aduersarius, impugnator & hostis. Qui tot exantlatis scribendo laboribus non est defatigatus: Quin potius contentionibus tam multis ac diuturnis, maiores uidetur recepisse ad conuitiandum ac maledicendum uires. In plerisque enim scriptis, quæ post annum Domini M.D.XXVIII. permulta ædidit, multo amarulentiorē ferocioremque sese exhibuit, quám fecerat antea: Quēadmodum ex Actis & scriptis eius unusquisque intelligere potest. Cæterum Numeri, qui post recitatos libros cernuntur appositi, non librorum, sed annorum sunt. Ex quibus intelligi debeat, quoto anno unumquodque opusculorum eius æditum fuerit, secundum minoris numeri annorum à Natiuitate Christi seriem.

INDEX

INDEX LATINE SCRIPTORVM,
Martini Lutheri.

Resolutio

AD LECTOREM.

Vamuis multorum Lutheri opusculorum in Actis eius mentio sparsim facta sit: tamen non omnium commode fieri potuit commemoratio. Vt igitur habeas generalem per compendium opusculorum eius cognitionem, operæ preciũ fuerit, exhiberi tibi ipsius Indicem, quem ædidit anno Domini M.D. XXV III. In quo commemorat scripta sua nominatim & distincte, quotquot ædidit ab anno M.D. XV III. usq; ad annum M.D. XXV III. inclusiue. Ex quo sane Indice conijcere licebit, quam grauis, durus, ferox, laboriosusq; ac uehemens sit iste Catholicæ Ecclesiæ Aduersarius, impugnator & hostis. Qui tot exantlatis scribendo laboribus non est defatigatus: Quin potius contentionibus tam multis ac diuturnis, maiores uidetur recepisse ad conuitiandum ac maledicendum uires. In plærisq; enim scriptis, quæ post annum Domini M.D. XXV III. permulta ædidit, multo amarulentiorẽ ferocioremq; sese exhibuit, quàm fecerat antea: Quẽadmodum ex Actis & scriptis eius unusquisq; intelligere potest. Cæterum Numeri, qui post recitatos libros cernuntur appositi, non librorum, sed annorum sunt. Ex quibus intelligi debeat, quoto anno unumquodq; opusculorum eius æditum fuerit, secundum minoris numeri annorum à Natiuitate Christi seriem.

INDEX

INDEX LATINE SCRIPTORVM, *Martini Lutheri.*

SERMONES.

LIBELLI.

COMMENTARII.

PRÆFATIVNCVLÆ ET *Epistolæ aliorum scriptis præfixæ.*

APOLOGETICA.

INDEX TEVTHONICE SCRIPTOrum, *Martini Lutheri.*

LIBRI DOCTRINALES, ET admonitorij.

EXHORTATIONES.

in

LIBRI IN TEVTHONICVM *translati per Martinum Lutherum.*

PRÆFATIONES IN LIBELLOS *quosdam aliorum & Epistole.*

EPISTOLÆ.

LIBRI CONTENTIOSI.

SEQVENTES SERMONES, ET ENARrationes *Vuittenbergæ Impressæ.*

Ee Pars

FINIS REGISTRI, ÆDITI ANNO *M. D. XXVIII.*

CAROLI

CAROLI QVINTI ROMANORVM IMPERATORIS, SEMper Augusti, Edictum, contra Nouatores Orthodoxæ & Catholicæ Religionis.

CAROLVS Quintus, diuina fauente Clementia electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ, Hispaniarum, utriusq; Siciliæ, Hierusalem, Vngariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Rex: Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Charinthiæ, Carniolæ: Comes Habspurgi, Flandriæ, & Tyrolis &c. Vniuersis & singulis sacri Romani Imperij Electoribus, alijsq; Principibus, tã Ecclesiasticis quàm Secularibus: Archiepiscopis, Episcopis, Prælatis, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Militibus, Clientibus, Præfectis, Præsidibus, Iudicibus, Sculteτis, Burgimagistris, Consulibus, Scabinis: Ciuitatum, Oppidorum, Villarum, Terrarum, & quorumuis aliorum locorum Communitatibus: necnon Vniuersitatum Studiorum siue Gymnasiorum Rectoribus, & locum tenentibus, seu Officialibus eorundem, ac cæteris quibuscunq; nobis, tam iure sacri Imperij quam hæreditario, aut alio quocunq; modo subiectis: & fidelibus dilectis, cuiuscunq; status, gradus, aut conditionis sint, & ad quos præsentes, uel earundem exemplum, nostro, uel alicuius Prælati Ecclesiastici sigillo, siue etiam publici Notarij manus subscriptione, communitum peruenerit, gratiam Cæsaream, & omne bonum.

Consydera pie Lector, ex uerbis Pauli Ro. 13. quanta per tot annos subsecuta sit animarũ perditio, quæ huic Edicto parere neglexerũt.

Ad ueri Romanorum Imperatoris officium pertinet, non solum fines huius sacri Imperij: quod prædecessores nostri, Germaniæ Principes, ob defensionem sanctæ Romanæ & Vniuersalis Ecclesię, suo suorumq; sępius effuso sanguine, per diuinam gratiam, sibi quæsierunt, ad Orthodoxam uiam adductis, uel expulsis infidelibus, propagare: Verumetiam, ne qua hæreseos labes aut suspitio, in iam sibi subditis Nationibus sacrosanctã Religionem nostram commaculet, summo studio prouidere: At si qua iam oriri cœperit, eam omni ope, omniq; cura, iuxta Normam, à Sancta Romana Ecclesia hactenus obseruatam, delere penitus & extinguere. Quod si quis alius è Maioribus nostris, tanto nos magis præstare debemus, quanto Dei Opt. Maximi immensa benignitas Nobis

Officium Ro. Imperatoris & Germaniæ Principũ.

Maior Caroli V. quã aliorum antea Imperatorũ ad fidem obligatio.

plura Regna & Dominia, pluresq; & magis bellicosos populos, maioresq; uires, quam iam multis sęculis alicui Principi, qui hisce titulis sit potitus, ad suæ sanctæ fidei tutelam & incrementum, elargiri dignata est. Accedit, quod quum ex paterno genere, è Christianissimis Imperatoribus & Archiducibus Austriæ, Ducibusq; Burgundiæ: Ex materno uero, Catholicis, Hispaniarum, Siciliæ, & Hierusalem Regibus, simus orti: quorum omnium, pro fide Christiana, res præclare gestas, nulla unquam delebit obliuio: Non sine graui conscientiæ nostræ onere, & perpetua nominis nota, quadamq; ueluti nebula, fœlicibus ineuntis Principatus nostri auspicijs offusa, factum crederetur, si, quę iam ab hinc triennium pullulare in Germania cœperunt, nouas quasdam hæreses, immo uerius iam sæpe olim per Concilia, & summorum Pontificum decreta, approbante Ecclesia, damnatas, & nunc denuo, ueluti ab Inferis erutas, altiores iacere radices, ulla nostra negligentia passi esse uideamur.

Lutherus à Leone X. Pont. & à Carolo V. Imp. hæreseos notatus.

Sane, uestrum neminem ignorare existimamus, quibus erroribus & hęresibus, ab Orthodoxa fide longe alienis, quidam frater Martinus Lutherus, Ordinis S. Augustini, Religionem Christianam, in hac præsertim Inclyta Germanica Natione, omnis infidelitatis & hęresum perpetua oppugnatrice ita inficere conetur, ut nisi mature occurratur, tota hæc Natio, & deinde serpente contagione uniuersa Christiana Respublica, in abominandum schisma, & bonorum morum pacisq;, ac tandem detestandam sui perniciem, prolapsura uideatur. Quapropter, non immerito commotus Sanctissimus in Christo Pater, Dominus Leo X. Sacrosanctæ Romanæ & Vniuersalis Ecclesiæ Summus Pontifex: ad quem fidem Catholicam, & Ecclesiæ Sacramenta curare spectat, prædictum Martinum à principio clementer et paterne monuit, & hortatus est, ut à nephandis huiusmodi inceptis desisteret, et iam sparsos errores reuocaret. Quod cum ille neglexisset, & peiora semper prioribus adderet: idem Beatissimus Pater, ad opportuna, neq; tamen insueta remedia procedere statuit. Itaq; conuocatis sæpius Reuerendissimis sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, Episcopis, ac alijs Prælatis, necnon Regularium ordinum Prioribus seu Ministris generalibus, accersitisq; pluribus scientia & probitate præstantibus uiris, & in omni doctrinarum & linguarum genere eruditis, ac diuersarum Christianorum Nationum Doctoribus & Magistris: Prædicto tamen Martino prius uocato ac citato, ac in contumacia persistente, ipsius scripta, tam Alemanico quam Latino sermone ædita & ædenda, ut perniciosa, & fidei unitatiq; Ec-

Processus iuris cōtra Luth.

clesiæ

clesiæ contraria, Authoritate sua Apostolica, præfatorumq; ad hoc accedente Cardinalium consilio & assensu, ac Episcoporum & Prælatorum, Doctorumq; & Magistrorum matura deliberatione, damnauit, & ubiq; locorum comburenda, prorsusq; abolenda censuit & decreuit. Martinum uerò ipsum, nisi infra certum expressum terminum, à publicatione Decreti sanctitatis suæ, mutata sententia, se errores suos reuocasse, & ad pœnitentiam rediisse, docuisset: ut inobedientiæ & iniquitatis filium, ut schismaticum & hæreticum ab omnibus euitandum, & pro ut iura postulant, puniendum declarauit, sub pœnis & censuris, quæ in Apostolicis literis, Bulla plumbea communitis, & super hac re æditis, latius continentur. Quas ad Nos, utpote Christianæ fidei uerum & supremum propugnatorem, & Sedis Apostolicæ, sanctæq; Romanæ & Vniuersalis Ecclesiæ Primarium filium, & Aduocatum, per suum, & dictæ Sedis spiritualem Nuncium & Oratorem, honorabilem uirum nobis dilectum, Hieronymū Aleandrum, eiusdem Sedis Protonotariū, & Apostolicæ Bibliothecæ Præfectum, dedita ad hoc opera, misit: petens atq; requirens, ut pro officio ac debito Imperialis dignitatis, in uniuerso primum Romanorum Imperio, deinde (quod Catholicum Regem & Christianū Principem decet) in cæteris etiam Regnis, Dominiis, & Prouinciis nostris, & præsertim in Germania, præstito in auxilium fidei Catholicæ brachio sęculari, omnia & singula in iam dictis literis Apostolicis contenta, inuiolabiliter obseruari, & executioni mandari iuberemus.

Aduocatus Ecclesiæ Ro. Imperator.

Hier. Aleander Nūcius Apostolicus.

Post quas quidē prædicto Martino factas à Sūmo Pontifice, Monitionē, Vocationē, Citationē, & ipsius tandē Condemnationem, necnon pręsentatas Nobis eiusdē Beatissimi Patris literas, Bullāq; Apostolicam, per uaria & diuersa loca Germaniæ publicatam, & nostro iussu & mandato, non solum Louanii in Inferioribus Dominiis nostris: Verum & Coloniæ, Treueris, Moguntiæ, Leodii, executioni demandatam, tantum abfuit, ut idem Martinus resipisceret, errataq; sua reuocaret, & petita absolutionis uenia, in gratiam cum Summo Pontifice & sancta Ecclesia redire procuraret, ut etiam detestabiliores peruersi ingenii sui fructus indies æderet, & perinde, ac in manifestam Ecclesię perniciem, furens rueret, complures aceruatim libros, non modo nouarum, sed etiam à sacris Conciliis olim condemnatarum hæresum plenos: nec solum Latino, uerumetiam, ut facilius uulgus peruerteret, Alemanico sermone à se compositos, uel saltem suo nomine æditos, ferè quotidie diuulgaret. In quibus (bone Deus) obseruatum ab Ecclesia iam tot sæculis, septem Sacramentorum numerū, ordinem, usum,

Executio contra libros Luth.

Maior in de contumacia Lutheri.

 dissipat,

dissipat, confundit, deturpat: inuiolatas Matrimonij leges, miris modis fœdissime inficit: Extremam Vnctionem cum Vuiclepho fictionem dicit: Communicandæ sacratissimæ Eucharistiæ ritum, ad damnata Bohemorum reuocat instituta. At saluberrimam contaminatis peccato mentibus Confessionē primum ita inuoluit, ut confusionem eam è Confessione fecerit, mox etiam magna in parte conuellit: postremo, adhuc peiora se de ea scripturum minatur. Vnde nonnulli iam (ut accepimus, quod uel auditu est intolerabile) sumpta hinc occasione, de Confessionis instituto & modo cœperint subdubitare. Alij mutilatam & truncam fecerint: Alij uero (proh scelus) & confiteri ipsi destiterint, & nequaquam esse confitendum publice asserere sint ausi. Porro sacerdotalem ordinem, & per quod sacrosanctum Christi corpus sanguisq; conficitur, diuinum illud munus clauiumq; cœlestium potestatem, non solum uilissimi pendit Lutherus, & Laicis puerisq;, atq; adeo fœminis ipsis, communia facit: sed & eosdem Laicos, ad lauandas sibi in Sacerdotum sanguine manus, incitat. Ipsum uerò summum nostræ Religionis Sacerdotem, diui Petri successorem, & uerum in terris Christi Vicarium, non nisi infamibus & probrosis nominat uerbis, & frequentissimis atq; inauditis Inuectiuis contumelijs, & blasphemijs insectatur. Liberū arbitrium prorsus nullum esse, sed omnia certa lege stare, ex Manichæi quidem & Vuiclephi penu depromit: Sed tanquam irrefragabili argumento Ethnicorum Poëtarum carminibus confirmat. Missæ uenerabile Sacramentum neq; defunctis, neq; uiuis alijs, quam soli celebranti suffragari scribit. Ieiuniorum & Orationum institutionem, & consuetudinem, ab Ecclesia obseruatam, inuertit & corrumpit. De Purgatorio, & Animarum, quæ in eo expiantur, statu, deq; diuini sacrificij & ueniarum suffragijs, quæ à nobis fideles defuncti expectant, cum Vualdensibus & Vuiclephistis contra Ecclesiam sentit: De Ecclesia uero ipsa militante, cum Pelegianis & Hussitis. At Sanctorum Patrum authoritates & scripta, ab Ecclesia recepta, pro nihilo habet. Est ubi etiam sæpe deridet, debitumq; illis cultum & deuotionem deterit & diminuit. Obedientiam, & Regimen omne prorsus tollit. Vnde populi ad defectionem & rebellionem à suis, tam spiritualibus quam temporalibus Dominis faciendam, ad rapinas, cædes, incendia, cum magno & manifesto Christianæ Reipublicæ discrimine, prouocentur. Quinimmo, quū uitam quandam solutā, licentiosam, atq; ab omni lege explicitam, & uere ferinam inducere conetur, ita exlex homo, leges ipsas omnes damnat & contemnit, ut Decreta sanctorū Patrum, & sacros Canones, publico igni combure

Luth. contra Confessionē peccatorum.

Contra Ordinē sacerdotalem.

Contra lib. arbitrium.

Alij permulti errores Luth.

Seditiosus Luth.

Exlex Lutherus.

comburere non formidauerit: facturus peiora Ciuili iuri, si non magis sæculi gladium, quam Pontificis excommunicationes & censuras metuisset.

Iam uero sacrosanctis Concilijs palam contradicere, & pro suo arbitratu detrahere, non erubescit. E quibus potissimum Constantiense illud, quod cum perpetua Inclytæ Germanicæ Nationis gloria, pacem & tranquillitatem dissidenti Ecclesiæ dedit: ita ubiq; mordet, & impuro sceleratoq; ore lacerat, ut in magnum uniuersalis Ecclesiæ dedecus & offendiculum, sed Germanicæ præsertim Nationis opprobrium & ignominiam, Concilium ipsum nunc pessime omnium errasse scribat: nunc Synagogam Sathanæ quique in eo conuenerant, & Ioannem Husitam hæresiarcham comburi iusserant. Sigismundum utiq; fœlicis recordationis Imperatorem, & Sacri Imperij Principes, Antichristum, & suos Apostolos, homicidasq; & Pharisæos, uocet. Quid, quod damnata in eodem Concilio omnia Ioannis Husitæ errata, Euangelica & Christiana esse, & se recipere, probaturumq; profitetur: Approbatos uero eiusdem Husitæ articulos, nequaqam admittit. In tantamq; prorupit mentis uæsaniam, ut si semel Ioannes Husita fuerit hæreticus, se plus decies hæreticum Martinus glorietur: homo usq; adeo nouarum rerum ac potius perditionis humanæ cupidus, ut nihil fere scripserit, uel saltem suo nomine diuulgauerit, cui non aliqua pestis, aliquis lethalis insit aculeus: præter illos libros, ne nominandos quidem, ob execrandam eorum materiam, ipsius tamen titulo æditos, & ab eo cum reliquis ut suos agnitos, quorum singula uerba, singula uenena merito quis dicat. Et ne omnia, quæ innumerabilia sunt Lutheri errata, singulatim percenseantur, tanquam si hic unus, non homo, sed Diabolus ipse, sub hominis specie, ad perniciem humani generis, assumpta Monachi cuculla, quam plurimorum hæreticorum damnatissimas hæreses, iamdiu sepultas, in unam sentinā congesserit, & aliquas etiam nouissime de suo excogitauerit, sub simulata prædicatione fidei, quam ad prætexendos suos dolos, tam sæpe, tantoq; opere obijcit: Fidem ueram prorsus destruit, sub libertatis, quam promittit, specie: Diaboli iugum & seruitutem inducit, & sub Euangelicæ professionis nomine, omnem Euangelicam pacem & charitatem, omnemq; rerum ordinem, & pulcherrimam deniq; totius Ecclesiæ faciem inuertere, labefactare, & penitus pessundare molitur.

[Margin: Lu[illegible]ra Con[illegible] Co[illegible] tic[illegible]]

[Margin: Pestilens Luth.]

[Margin: Luth. non homo, sed Diabolus, sub specie hominis.]

Quibus omnibus per Nos, & consilia nostra omnium Nationum nobis subditarum, sæpius & diligenter attentis & Consyderatis,

Edictum Vuormaciense, omnium & singulorum Principum ac Statuum Imp. consensu constitutum.

ratis,& præsertim in hac parte ab eodem Beatissimo Patre requisiti:absq́; insigni macula nostra, atq́; Orthodoxæ Religionis iniuria & detrimento, rem tanti ponderis negligere nequaquam potuimus, ut etiam non debuimus, neq́; uoluimus:Sed potius prædecessorum nostrorum,Romanorum Imperatorum, uestigijs insistentes,eorumq́; pro libertate Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ perpetuo laudabilia facta, ac pias & sanctas,super puniendis & exterminandis hæreticis, constitutiones obseruantes, conuocatis sæpius ad præsentiam nostram,propter hoc præcipue,Electoribus: necnon uniuersis sacri Romani Imperij Ordinibus & Statibus,in hoc Vuormaciensi Conuentu congregatis, de eorum omnium & singulorum unanimi consilio ,matura deliberatione & consensu, in hanc tandem deuenimus sententiam & conclusionem,

Sententia & Conclusio Edicti.

Vt quamuis hominem , ita à Summo Pontifice & Sede Apostolica condemnatum, & in sua obstinata peruersitate obduratum,atq́; ab usu Catholicæ Ecclesiæ alienum,& Notorium hæreticum audire,omni iure exceptum esset:tamen ad tollendam omnem cauillandi ansam(Idq́;, quia nonnulli plærosq́; libros Martino ascriptos , ipsius esse apertissime inficiebantur)complures audiendum à Nobis prius hominem, quam in eum ad executionem Pontificij Decreti ulterius procederemus, asseuerabant, Martinum sæpedictum , misso ad ipsum, dedita opera, uno è Caduceatoribus seu Præconibus & Heraldis nostris , sub libero huc ueniendi & hinc recedendi saluo conducto,accersiri iuberemus: Quod & factum fuit.Non ut nos de hoc negocio iudicaremus,aut cognosceremus(quum id dubio procul ad Romanū Pontificem,& Sedem Apostolicam pertineat) neq́; ut res sacrosanctæ fidei nostræ,nunc tandem,post tot sæcula,per nouas altercationes,cum magno fidelium scandalo & perturbatione, ac infideliū derisione,in controuersiam reuocari pateremur: Sed ut cum uulgi & plurimorum ita petentiū satisfactione, hominis animū percontantes, cum bonis monitionibus & suasionibus,ad rectam semitam(si fieri posset)reduceremus.

Euocatio Luth. sub saluo conductu.

Interrogatus Luth. in publico cōsessu Cæs. & Prin. Imperij.

Itaq́; Litherū in nostra,& sacri Imperij Electorū, Principum,Prælatorum, & Statuū,præsentia constitutū,iuxta formam Imperialis mandati, super hac re nuper æditi, interrogari iussimus. Primum,Nunquid ipse multos libros sibi ob oculos adductos, & titulatim nominatos, & alios item,qui sub suo nomine circumferuntur,cōposuisset. Deinde, an ea,quæ in ipsis libris contra sacra Concilia, Decreta Patrū,ritus & consuetudines,à nostris maioribus ad hunc usq́; præsentē diem obseruatas,scripserit:reuocare uellet,& ad sinū & unitatē uniuersalis Ecclesię redire, adhibitis

ad hoc

ad hoc nostro & Imperij nomine admonitionibus & adhortationibus, quæ obstinatissimum hominem (etiam lapide duriorem) emollire, & conuertere potuissent. Qui sane statim libros ipsos antedictos ut suos agnouit, & confessus est, & nunquam se id negaturum protestatus: Immo & adhuc alios se composuisse dixit, quorum copia, cum nobis non fuisset facta, idcirco in medium non fuerant allati. Quantum uero ad reuocationem attinet, terminum sibi ad respondendum dari petijt, qui quamuis merito negari potuisset, tum quia nouitates & errores in fide nulla sunt dilatione tractãdi, sed statim penitus resecandi: Tũ quia ex mandato nostro sibi legitime insinuato, necnon etiã literis, quas ad eũ dederamus, optime admonitus, quam ob causam uocaretur, non nisi statim respondere paratus, ad tantum Imperialis Conuentus consessum uenire debuisset: Tamen ex nostra Clemẽtia & benignitate, unius adhuc diei terminum ad respondum sibi dedimus. Quo elapso, rursus coram Nobis, & prędictis Ordinibus Imperij comparens, & similibus adhortationibus sæpius, ut ad cor rediret, efflagitatus, pollicentibus etiam nobis, si resipisceret, erroresq́ suos agnosceret, & quæ in suis libris damnata & mala essent, reuocaret: facile nos impetraturos, ut à Beatitudine Pontificis in gratiã benigne reciperetur, & adhibito fideli, æquo, & diligẽti examine, ex ipsius libris, quæ mala scripserat, secernerentur: quæ uero bona, Authoritate Apostolica approbarentur. Sed ne uerbum quidem in suis libris mutaturum, imprudentibus simul & impudentibus uerbis, orisq́ & corporis gestu, quoduis potius, quam religiosum aut sanum hominẽ præ se ferente, apertissime negauit. Quinimmo, in nostram & sacri Imperij faciem, Summorum Decreta Pontificum, & Concilia ipsa sacrosancta, errasse sæpius, & sibi ipsis contradixisse, & tandem nullius apud se momenti fore, asseuerauit: seq́ nihil ex his, quæ scripserat, reuocaturum, nisi euidenti sibi ratione, & sacræ scripturæ authoritatibus, ad suæ conscientiæ animiq́ satisfactionem & assensum fuerit conuictus: Illud subinde repetens & inculcans (quo fraudum suarũ uirus, iam multis detegi cœptũ, occultaret) conscientia sibi illæsa & integra neq́ uelle se, nec posse uerbũ Dei immutare: Mala mens, malus animus. Quasi uero Nos id ab eo peteremus, ut uerbum Dei immutaret, ac non potius, ut iuxta uerbum Dei uerum, ad gremium sanctę matris Ecclesiæ, à qua tam impie quam turpiter defecerat, rediret. Cuius Authoritatẽ, quum tantã uoluerit esse Dominus, ideoq́ Deus noster Iesus Christus: Vt qui Ecclesiã non audierit, tanq́ Ethnicus & Publicanus sit habendus. Idcirco non immerito uel eã solam omnibus inuentionibus, &

De reuocãdo petijt Luth. terminum deliberandi.

Protervũ responsum Lutheri de non reuocando.

Mala mens malus animus.

Matth. 18.

Ee v uafrامentis

uaframentis hęreticorū longe anteferendam nemo nunquam, nisi perditissimus & uere hęreticus, et Lutherus iudicauit, qui ut tandē egregia sua hic acta condigno fine clauderet, & quod pessime incœperat, peius terminar, etquid animi habeat, et quám fideliū clade exultet, uel in nostro & sacri Imperij conspectu dissimulare non potuit. Nam detorta (ut hæreticis mos est) á uero sensu ad suam impietatem Euangelica illa sententia: Non ueni mittere pacem, sed gladium. Omnium sibi, dixit, iucundissimam istam in rebus faciem uideri, ob uerbum Dei, studia, & dissensiones fieri: Id est (quod utinam ne experientia uideremus) ob dissidentes ab Ecclesiæ ritu Lutheri opiniones, quas uerbi Dei falso titulo prætexit, uere studia contraria, & dissensiones, & dissidia, & schismata, & bella, & cædes, & rapinas, inter Christianos concitari. Tali igitur, & tam subdola, atque hæreticis omnibus peculiari, responsione, Nobis, & sacro Imperio á Luthero data, etsi decreueramus, ipso statim remisso, ad ulteriora progredi (id quod ex sententia nostra, manu nostra scripta, et postera die publicata, nemini non cōstare potest) Tamen ad preces omnium Imperij Ordinum inclinati, adhuc ipsi triduum ad resipiscendum concessimus. Quo tempore duo Electores, duo Episcopi, duo Principes sęculares, duoque Ciuitatum nomine, Vniuersos Ordines, & Status sacri Romani Imperij repręsentantes, & ad hoc communi omnium iussu & nomine deputati, uocato ad se Martino prædicto, nullum non admonendi & adhortandi eum, ut tandem resipisceret, & nisi id faceret, quæ ipsum á Nobis, & sacro Imperio, legumque constitutionibus pœnæ manerent, declarandi officium frustra insumpserunt. Vnus etiam eiusdem sacri Imperij Elector, adhibitis secum duobus Doctoribus, pietate & scientia præclaris, non solum adhortationibus: sed etiam multorum errorum euidentibus redargutionibus, ad ipsius usque obmutescentiā factis, mox seorsim ipsum prudenter & humane cōmonefecit, ut ad Summi Pontificis, & Sedis Apostolicæ, Nostrumque & sacri Imperij Statuum, & cæterarum fidelium Nationum, sanam sententiam, iuxta continuatum tot sæculis Ecclesiæ ritum, potius, quam ad suam unius opinionem, respiceret. A qua si recedens, in ordinem redire uellet, id se primū nonnullorum sanctorum patrum, qui & ipsi aliquando errauerunt, laudabili exemplo, deinde saluis, anima, corpore, & honore, facturum cognosceret. Ad quæ Martinus antedictus, etsi uaria plæraque & diuersa, cumque eis, quæ scripserat, pugnantia: nihilo tamen meliora, aut saniora, priuatim respondit, quam publice, coram Nobis, & sacro Imperio, fecerat. Atque adeo se, nō omnes modo supra memoratos, sed

Detortum ad dissidia uerbum Christi: Non ueni pacem mittere, sed gladium.

Admonitio, per Principes Imperij habita cū Luthero.

Proteruū responsum Lut. contra Cōcilium.

ſed & Concilium ipſum generale(ſi quod fieret)ſuſpectum habere proteſtatus eſt. Et (ut certiſsimo,& omni exceptione maiori,teſtimonio nobis conſtat)pollutiſsimo et ſceleratiſsimo ore profari non eſt ueritus,res Euangelij & Catholicæ fidei,nunquam fuiſſe in Concilijs generalibus bene tractatas. Vnde non iniuria plurimum nobis mirari ſubiret, cur nã à Summi Pontificis ſententia,ad generale Concilium nuper prouocarit, quum tam impie de Concilijs ipſis loquatur & ſcribat,niſi manifeſte ſciremus,ut nihil eſt hæreticis ęquè formidabile,atq; œcumenicũ Conciliũ: ita nihil illis ijſdẽ magis proprium eſſe,quàm ut dictis factiſq; & ſcriptis, ſecum ipſi diſsideant.Quod ſi uſquam alibi, præcipue in Lutheri libris(diuina prouidentia ſic operante, quo ipſius uana ædificia per ſe ruant) paſsim legere & uidere eſt.

His omnibus & ſingulis,ſic omnino,ut pręmittitur,ſe habentibus, quum prædictus Martinus,tam peruerſe & obſtinate,in ſuis adeo manifeſte hæreticis opinionibus perſiſteret, ut ab omnibus ijs,qui ſapiũt,partim demens,partim etiam malo aliquo obſeſſus ſpiritu, iudicaretur. Nos,iuxta tenorem ſalui conductus,ipſum ſtatim à conſpectu noſtro miſſum fecimus,datoq; ſibi in comitatu uno ex Heraldis noſtris, & præſcripto termino, à die uiceſima quinta menſis Aprilis, qua ex Vuormacia diſceſsit,ad uiginti deinde proxime futuros dies, quibus peractis,unà ſaluus conductus peractus & extinctus cenſeretur. Nunc tandem ad reliquas opportunas medelas, huic peſtilentiſsimo morbo neceſſarias,in hunc qui ſequitur modum, procedere decreuimus.

Remiſſus Luth. in ſaluo conductu.

Primum omnium, ad honorem Dei omnipotentis,Romaniq; Pontificis, & ſanctæ Sedis Apoſtolicæ debitam reuerentiam,pro Imperialis dignitatis officio ac debito,necnon zelo & ſtudio,quo noſtrorum maiorum more, & ingenita etiam Nobis ui,ad defenſionem Catholicæ fidei,ſanctæq; Romanæ & uniuerſalis Eccleſiæ honorem,tutelam & protectionem,omnes noſtras uires et facultates,Imperium,Regna, Dominia, amicos,uitã deniq; & animam ipſam noſtram, exponere ſumus parati.Ex Imperiali et Regia authoritate, necnon conſilio & aſſenſu Electorum,& omnium ſacri Ro.Imp.Principum,Ordinum,& Statuum,in hac celeberrima & frequentiſsima Imperiali Dieta Vuormaciæ congregatorum, ad perpetuam rei memoriam,exequendo ſanctiſsimi domini noſtri Papę, ueri in hac parte iudicis,ſententiam,decretum et condemnationem,in literis Apoſtolicis(ut ſupra dictum eſt)ad Nos directis, contentam, Martinum Lutherum, ut membrum ab Eccleſia Dei abalienatum, ut obſtinatum ſchiſmaticum & Notoriũ hæreticũ,à

Sententia Cæſ. ad exequendum proceſſum iuris cõtra Luth.

Luth. pro hæretico ab omnibus haben dus,

Nobis

Nobis haberi declaramus,& ut talem à uobis omnibus & singulis habendum decernimus et edicimus: Mandantes de eorundem Statuum consilio & consensu, sub criminis læsę Maiestatis, Nostræque & sacri Imperij grauissimæ indignationis, ac etiam amissionis feudorum, Dominiorum, & bonorum omnium, gratiarum quoque & omnium Priuilegiorũ, à Nobis, et sacro Imperio dependentiũ, quę obtinuistis hactenus, aut prædecessores uestri quomodolibet obtinuerunt: necnon proscriptionis ac Banni, et interdicti Imperialis, pœnis: ne quis uestrum præfatum Martinũ Lutherum, receptare, defendere, sustentare, fouere, dicto, facto, aut scripto præsumat. Quinimmo post elapsum supradictũ uiginti dierũ terminũ, contra eum, ubicunque depræhensus fuerit, & in manu, aut facultate uestra erit, iuxta formã Imperialis Banni procedatis, uel saltẽ personaliter captum, tam diu custodiatis, donec Nos, à uobis de hac re certiores facti, de legitima in eũ prosecutione facienda uobis significemus, & uos tã sancti operis & laboris debita pręmia, & mercedem etiam uberem, cum impensis ob hanc causam factis, reportetis. Et nihilominus eiusdem Martini cõplices, adhęrentes, receptatores, & quomodolibet fautores & sectatores (nisi se iniquitatis semitã deseruisse, & Authoritate Apostolica absolutionis remedium consecutos esse, fidem condignã fecerint) necnon eorũ omnia & singula bona, mobilia & immobilia, iuxta sacras constitutiones, ac interdicti & Banni Imperialis legẽ & ordinem, libere et absque ulla cõtradictione prosequamini, illosque et illa capiatis, et in usus uestros, optimo et pleno iure cõuertatis. Mandamus insuper uobis omnibus & singulis præfatis, sub eisdẽ pręnominatis pœnis, ne quis Martini Lutheri scripta, à Sũmo Pontifice Authoritate sua Apostolica (ut pręmittitur) damnata, aut alia quęcunque, tã Latino quàm Alemanico, seu alio quouis Idiomate, ab eo hactenus cõposita, uel in posterũ cõponenda, utpote mala, suspecta, & à Notorio & peruicacissimo hęretico prouenietia, emere, uendere, tenere, legere, describere, imprimere, aut describi uel imprimi facere: asserere, sustẽtare, prædicare, defendere, pręsumat: non obstãte, quod in illis etiã aliqua bona (ad fallendas simpliciũ mentes) immixta essent. In quo pręter iustã Sedis Apostolicę sententiã, etiã laudatissimã ueterũ Patrum institutionẽ et consuetudinẽ omnino exequendam duximus: Qui Arrianorũ, Priscillianistarũ, Nestorianorũ, Euthychianorũ, & aliorum hæreticorũ libros, & in illis contenta omnia, tã bona quam mala, promiscue exusserunt, & adnihilarunt. Neque id immerito. Nam si optimi quique cibi, unius tantũ guttæ ueneni (quo humanũ corpus lęderetur) infusione suspecti, penitus sunt abijciendi: quanto magis ea

Crimen læsæ Maiestatis in Receptatores Luth.

Damnata Lutheri scripta, ut aboleãtur.

Vetus consuetudo contra libros hæreticorum.

ea scripta, quibus tanta & tam noxia animabus uenena passim insertu sunt, nõ solum nobis cauenda sunt, sed etiam (ne alijs noceãt) prorsus destruenda & corrumpenda, atq; ab omni hominum memoria ueniunt obliteranda. Accedit ad id, quod quicquid boni in Martini libris reperitur, id anteą à sanctis Patribus, quos Ecclesia recepit & approbauit, sæpe dictum & sæpius repetitum, absq; ullius periculi aut mali suspitione, legi, & haberi potest.

Mandatũ Imp. de cõburendis lib. Luth.

Ea propter, sub eisdem pœnis omnibus & singulis supradictis, uos omnes, & quilibet uestrum, tam Principes quam alij, ad quos iustitiam quomodolibet pertinet ministrare: & alij quicunq; in uniuerso Imperio, Regnis, & Dominijs nostris constituti, huiuscemodi pestiferos Martini libros, tam Alemanicos quam Latinos, impressos & imprimendos, aut etiam manu scriptos, ubicunq; reperiantur (utpote magnæ seditionis, schismatis, hæreseos, in Ecclesia Dei fomites) diripiendos, & publico igni consumendos, penitusq; abolendos cum effectu curetis, Apostolicisq; Nuncijs, seu eorum Commissarijs, si operam uestram ad hanc rem requisierint, fideliter & diligẽter assistatis: Et nihilominus in eorũ absentia, per uos ipsos hęc sic fieri, nostro nomine & iussu, omnino & reipsa faciatis. In quo omnibus fidelibus, dilectis, subditis nostris, ut uobis ac Nobismetipsis assistant & pareant, tenore præsentium sub eisdem pœnis iniungimus & mandamus. Verum, quia maxime cauendũ est, ne Martini libri, aut ex illis + incerpta mala, suppresso aut etiam mutato authoris nomine, publicentur. Quia etiam non sine magna animi nostri offensa, multos quotidie uidemus & audimus, cum alibi, tum maxime in Germania, componi & imprimi libros, pluribus malis traditionibus et exemplis refertos: & ne non omni astu & dolo, humanę naturę hostis, Christianis laqueos tendat multos, passim diuulgari picturas & imagines, non in opprobrium modo priuatarum personarum, sed & ipsius Summi Pontificis, & Sedis Apostolicæ contumeliam excogitatas. Ex quibus omnibus libris et picturis, Christi fideles in maximos, tam in fide q; in uita & moribus, prolabũtur errores, et non solum priuata odia, scandala, & simultates (pro ut experientia docet) multis in locis exorta fuerunt: Verumetiam seditiones, tumultos, rebelliones, schismata, in Regnis, Prouincijs, & populis, atq; uniuersa Dei Ecclesia (nisi prouideatur) iamiam excitãda formidantur. Idcirco, ad hanc perniciosissimã pestẽ extinguẽdã, ex supradictorũ Electorũ & Statuũ concordi animo & sententia, omnibus et singulis supradictis, tã Imperiali quàm hæreditario iure nobis subditis, sub iam ſpedictis omnibus pœnis pręcipimus & mãdamus, ne quis huiusmodi

+ excerpta

Cõtra scandalosas scripturas & picturas.

famosos

famosos et pestilẽtes libros, seu quascunq; alias schedas, scripturas, imagines, picturas, contra Orthodoxam fidem, bonos mores, et id quod sancta Romana Ecclesia hactenus obseruauit: Atq; etiã inuectiuas criminationes & ignominias, contra Summum Pontificem, Sedem Apostolicam, Prælatos, Principes, Vniuersitates Studiorum, & eorum facultates, honestasq; personas, componere, scribere, imprimere, depingere, uendere, emere, tenere, habere: aut imprimi, describi, depingi, uel uendi facere, quauis arte aut dolo audeat, aut attentet. Quinimmo sub eisdẽ pœnis iubemus omnibus & singulis supradictis, & præsertim ijs, qui iustitiæ ministerio præsunt, ut eiusmodi libros quoscunq; antehac impressos, uel posthac imprimendos, necnon etiam manu scriptos, cuiuscunq; sint authoris, aut ubicunq; locorum per sacrum Imperium, atq; etiam nostra hæreditaria Regna & Dominia, inueniãtur: similiter etiã picturas huiusmodi & imagines, nostro iussu & nomine occupent, diripiant, & publico igni comburant. Et

Contra Impressores et Bibliopolas Luth.

nihilominus huiusmodi detestabilium librorum, codicum, schedarum, scripturarum, & picturarum, authores & inuentores, ac etiam post præsentis mandati publicationem, Impressores, Emptores, & Venditores, qui contra iussa nostra facere præsumpserint (si modo id legitime constiterit) necnon eorum iura, & bona omnia & singula capiant, appræhendant, & detineãt, ac iure bono quicquid sibi libitũ fuerit de illis disponant: ita, quod de hoc nulli hominum, tam in iudicio quam extra, respondere sint obligati.

Atq; ut omnis eiuscemodi & aliorum errorum occasio tollatur, & ne talia scribentium uenena longe lateq; diffundantur, sed præclarum imprimendi libros artificium in bonos tantum, & laudabiles usus exerceatur: ex certa nostra scientia, animoq; deliberato, ac Imperiali Regiaq; authoritate, de maturo supradictorum Electorum, & aliorum sacri Ro. Imp. Statuum, consilio, deliberatione, & unanimi cõsensu, uolumus et sub Banni, & Interdicti Imperialis, ac alijs antedictis pœnis præcipimus & iubemus, tenore præsentis Edicti, quod uim inuiolabilis legis habere decernimus, Ne quis de cætero Chalcographus, & librorum Impressor, aut alius quiuis ubilibet per sacrum Imperium, atq; nostra prædicta Regna & Dominia constitutus, libros ullos, seu aliam quamcunq; scripturam, in quibus de sacris literis, aut fide Catholica aliquid uel minimũ tractatur, non habito prius consensu & uoluntate Ordinarij loci, aut eius ad hoc substituti & deputati, cum Authoritate etiam facultatis Theologicæ alicuius propinquæ Vniuersitatis, pro prima uidelicet impresione: Alios uero cuiuscunq;

Mandatũ de examinandis libris antequam excudantur.

rei

rei, & facultatis libros, schædas, & picturas, de consensu saltem ordinarij, aut eius ad hoc substituti, ullo pacto imprimere, uel uendere, aut imprimi, uel uendi facere, directe uel indirecte, quoquo modo presumat aut attẽtet. Quod si quis cuiuscunque sit dignitatis, gradus, aut conditionis, hanc nostram mentem, decretũ, statutum, legem & ordinationẽ, in omnibus et singulis supradictis, tam Lutheranam, quam impressoriam materiam concernentibus, inuiolabiliter obseruandam, ullo pacto, aut quouis quæsito colore uel ingenio, contrafacere, aut uenire, ausu temerario præsumpserit: Præterquàm quod illud irritum decernimus & inane, etiam in læse Maiestatis crimen, ac nostram, & Sacri Imperij grauissimam indignationem, proscriptionisque & Banni, ac Interdicti Imperialis, necnon alias sepe dictas pœnas, se, ipso facto, incurrisse cognoscat.

Harum testimonio literarum, Sigilli nostri munimine roboratarum. Datum in Ciuitate nostra Imperiali Vuormacia, die Octaua Mensis Maij, Anno Domini Millesimo Quingentesimo Vicesimo Primo Regnorum nostrorum: Romani secundo: Cęterorũ uero omnium Sexto.

FINIS EDICTI VVORMACIENSIS.

Exemplum ueri Pelicanum cernis amoris,
Qui reficit pullos ipse cruore suos.
Sic amor est Christi, qui nobis sanguine fuso
Restituit uitam, ac in cruce regna dedit.

